This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Google

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på http://books.google.com

WIDENER
HN Q7Y7 S

3.1

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

VE RI TAS

BOUGHT FROM THE

AMEY RICHMOND SHELDON
FUND

Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Tidsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

Dr. Will. Scharling, Aleksis Petersen-Studnitz
og Harald Westergaard.

Redaktør:

Aleksis Petersen-Studnitz.

Ny Række: Tiende Bind.
Den samlede Rækkes tredivte Bind.

København.

Forretningsfører: Aleksis Petersen-Studnitz.

Trykt hos Nielsen & Lydiche.

1892.

Econ P 213.1

HARVARD COLLEGE LIBRARY
BOUGHT FROM THE
AMEY RICHMOND SHELDON
FUND
Mar 17, 1936

Indhold.

Første—Andet Hefte.

Side

Gæld og Tilgodehavende i Danmark. Af Prof. V. Falbe Hansen .... 1.
Afhænger Arbejdskraften af Kødnæring? Af Læge Th. Sørensen .... 21.
Den induktive Methodes Anvendelse og Betydning i Nationaløkonomien. Af Kontorchef J. Schovelin .... 40.
Svar til Hr. Kontorchef Schovelin. Af Kontorchef Emil Meyer 87.
Den preussiske Indkomstskat. Af Kontorchef Emil Meyer 94.
C. Christensen: Agrarhistoriske Studier. Anm. af Prof. V. Falbe Hansen .... 122.
Statsvidenskabelig Examen. Af Prof. Dr. W. Scharling. 134.
Bishop Hill. Et religiøst-kommunistisk Samfund .... 167.
Notitser: Det forenede Dampskibsselskab; Danmarks Udenrigshandel; Toldindtægten; Roesukker i Danmark ...... 182.
Nationaløkonomisk Forening .... 192.

Tredje Hefte.

Den danske Aktiekapital, dens Vækst, Udbytte og eventuelle Beskatning. Af Prof. Dr. W. Scharling .... 193.
En Kreditforening for Afløsning af Tiende- og Arvefæsteafgifter. Af Kreditforeningsdirektør A. Hein .... 224.
Om Kontrol med Bankvirksomhed. Af Dr. I. Heckscher. 238.
Saint-Simon og Saint-Simonismen. (Dr. O. Warschauer.) 247.
Anordning af 20. Febr. 1892 om Indretningen af de statsvidenskabelige Examiner .... 273.

Fjerde Hefte.

Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden og dens Følger for Evropa. Af Prof., Dr. Will. Scharling .... 281.
M. Rubin: 1807—14. Anm. af Prof. V. Falbe Hansen .. 338.
Ny Literatur: Livsforsikringsanstaltens Festskrift; 160 Højesterets- og Overretsdomme ang. Foreninger; Aug. Hjelt: Sjuk- etc. Kassor för Arbetare .... 362.

Side

Notitser: Tontiner i Danmark; den svenske nationaløkonomiske Forening; Høsten i Danmark .... 366.
Nationaløkonomisk Forening .... 374.

Femte Hefte.

Konferensraad Levy. Af Prof. V. Falbe Hansen .... 377.
Vort Valutaforraad. Konferensraad Levys sidste Bidrag.... 400.
Nogle Resultater af Skibsfartsstatistiken. Af Ingeniør P. Vedel .... 402.
Stænder og Klasser. Anm. af Aleksis Petersen-Studnitz 438.
Befolknings-, Erhvervs- og Beboelsesforhold i København... 449.
Statsbanedriften 1867—93 .... 460.
1807—14. Svar til Prof. V. Falbe Hansen. Af Kontorchef Marcus Rubin .... 464.

Sjette Hefte.

Statens Stilling til Ubemidledes Alderdomsforsørgelse. Anmeldelse af C. Traps Bog ved Direktør Ludvig Bramsen 473.
Den internationale Kongres i Antwerpen for Told- og Arbejderspørgsmaal. Af C. Trap .... 495.
Danmarks Vareomsætning med Frankrig. Af Assistent i statistisk Bureau F. Reck .... 521.
Om Verdenspostforeningen. Af Overpostmester H. G. Petersen .... 531.
Hovedstadens Befolkningstilvæxt. Af Kontorchef M. Rubin 538.
Nationaløkonomisk Forening: Generalforsamling. Mindeord om Konferensraad Levy. Diskussion om Huslejeskatten 548.
Til Diskussionen om Huslejeskatten. Af Kontorchef M. Rubin 565.
Statsforeninger med Verdensbureauer. Af Folketingsmand F. Bajer .... 574.
I Anledning af Artiklen om Konferensraad Levy. Meddelelser af Kammerherre, Amtmand C. St. A. Bille og Professor Falbe Hansen.......................... 591.
Ny Literatur: Anm. af A. Leigh-Smith: Landbrugets Kreditinstituter. Af Kontorchef E. Meyer .... 594.

Gæld og Tilgodehavende i Danmark.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening.

Af

V. Falbe Hansen.

De Formuegenstande, som findes i vort Land, ere i de sidste 20 Aar blevne i høj Grad forøgede og forbedrede. Statistiken godtgør dette paa en aldeles afgørende Maade. Men samtidig med denne Fremgang møde vi en anden og modgaaende Bevægelse, nemlig en Tilvæxt i vor Gæld, og Gælden er voxet stærkere end Formuegenstandenes Værdi. For 10 à 20 Aar siden var den Prioritetsgæld, der hvilede paa vore Landejendomme, i Gennemsnit kun omtrent 40 pCt. af deres Salgspris — beregnet efter den Gæld, som hvilede paa Gaardene umiddelbart før Salget. Nu udgør den Prioritetsgæld, som hviler paa de Landejendomme, der sælges, sandsynligvis over 50 pCt. af disses Salgspris. I København udgjorde Prioritetsgælden paa de faste Ejendomme for 15 Aar siden 78½ pCt. af Ejendommenes Assuranceværdi, nu udgør Gælden omtrent 95 pCt. af Ejendommenes Assuranceværdi. I Købstæderne er der rimeligvis en lignende, om end mindre Gældstilvæxt. I de 16 Aar fra 1872 til 1888 voxede de faste Ejendommes Prioritetsgæld i København med ca. 270 Mill. Kr., i

Købstæderne med 125 Mill. Kr., i Landdistrikterne med 700 Mill. Kr. Prioritetsgældens Tilvæxt i hele Landet var altsaa over 1000 Millioner Kroner. Tallet er overraskende stort, men det maa i det væsentlige anses for at være rigtigt. Det er uddraget af Forskellen mellem indtegnede og udslettede Prioritetsbeheftelser, efter den officielle Statistiks Opgivelser, og om end adskillige Gælds-Afdrag ikke ere medtagne i Opgørelsen, vil dette dog ikke kunne forrykke Hovedresultatet væsentligt.

Til Prioritetsgælden maa endnu lægges Statsgælden, Kommunernes Gæld, mange Aktieselskabers Obligationsgæld m. m. foruden al den løse private Gæld. Alt i alt udgør det kolossale Beløb, og de fleste af Gældsposterne ere i rask Stigen.

Der er i denne Gældtilvæxt af Hundreder og atter Hundreder af Millioner Kroner noget forbløffende og ængstende, som tvinger En til at tage Sagen op til nærmere Undersøgelse.

Det er en Sag, som har mange Sider, men der er dog ét Spørgsmaal, som først og fremmest rejser sig for Nationaløkonomen, det er: Hvem ejer denne Gæld, hvem ere vore Kreditorer? Er det Indlændinge eller er det Udlændinge?

Hvis det er Indlændinge, der som Kreditorer have de Penge tilgode, som andre Indlændinge skylde, saa er selvfølgelig vor Gælds Tilvæxt i nationaløkonomisk Henseende ikke saa betænkelig, som den ellers vilde have været. Det er da kun den ene indenlandske Haands Gæld til den anden; Gælden er ingen Formindskelse af Nationens Formue som Helhed. Alligevel medfører en saa stor Gældmasse som den, vi har

her i Landet, store Ulemper, især i social Henseende. Den medvirker til, at Formuens Fordeling bliver mere ulige; thi Gældsposternes Papirværdier gør det lettere at ophobe store Formuer paa enkelte Hænder, og Gælden bevirker, at de Lov-Skranker, hvormed Staten har søgt at værne om Middelstandens, særlig om Bondestandens Bevarelse, blive omgaaede og meningsløse. Hvad hjælper det f. Ex., at Staten sætter Grænser for Bøndergaardes saa yderlige Deling, at en Familie ikke kan leve paa Gaarden, naar man kan omgaa Bestemmelsen ved at forøge Gaardens Gældsbehæftelse? Paa den anden Side maa det heller ikke glemmes, at den langt overvejende Del af Prioritetsgælden skyldes Arvedeling og indestaaende Rester af Købesummerne for de faste Ejendomme, og at kun en forholdsvis lille Del af Gælden kan tilskrives Luxusforbrug udover Indtægterne. Allerede af denne Grund kan man drage den Slutning, at Gældens Størrelse og Tilvæxt ikke er enstydig med en Tilbagegang i Nationens Velstand, men et Bevis herfor faas først, naar man faar at vide, i hvilket Omfang det er Indlændinge eller Udlændinge, der eje det Tilgodehavende, der staar overfor Gælden.

Forsaavidt det er Udlændinge, der ere vor Gælds Kreditorer, saa er vor Gæld et ligefremt Minus i vor Nationalformue, der maa fradrages denne, og Gældens aarlige Forrentning er en Udgift, der paavirker vor Balance overfor Udlandet.

Men om vor Stilling i denne Henseende, om vi skylde mere til Udlandet end det til os, derom haves ikke nyere Oplysninger end for Aaret 1872. Det var denne Mangel i vor Viden, der bevægede mig til at gøre Forsøg paa at faa Sagen saavidt

mulig opklaret. Jeg henvendte mig i dette Øjemed til denne Forenings højtærede Formand, Konferensraad, Nationalbankdirektør Levy, og efter Samraad med ham valgte jeg den Vej, at søge Oplysning om, hvormange Kupons af danske Værdipapirer, der i et Halvaar var indkomne hertil Landet fra Udlandet, og hvormange Kupons af fremmede Værdipapirer, der i samme Tidsrum var sendt ud herfra Landet til Udlandet. Herved vilde man vel ikke faa Oplysning om alt Gældsforhold mellem Danmark og Udlandet, men man vilde faa Oplysning om den vigtigste Del deraf, nemlig om de offentlige Værdipapirer, om Børspapirerne, der jo er den Form for Gældsbeviser, som sædvanlig benyttes for Anbringelse af udenlandsk Kapital her i Landet og for indenlandsk Kapitalanbringelse i Udlandet. Det var altsaa kun en Side af det internationale Gældsforhold, om end ganske vist den vigtigste Side, der vilde blive belyst paa denne Maade.

Man valgte at søge Oplysning om Kuponsforsendelserne i Løbet af et halvt Aar, idet man gik ud fra, at de fleste Rentebetalinger ere halvaarlige, og at de Kuponsindløsninger, der kom lidt for tidligt, vilde blive opvejet ved de, der kom lidt for sent. En Vanskelighed fremkom der ved de Papirer, navnlig Aktier, hvis Udbytte kun udbetales en Gang aarlig; her maatte man altsaa saavidt muligt, efter Omstændighederne, foretage en Halvering eller Fordobling, alt eftersom den helaarlige Udbetaling fandt Sted indenfor det valgte Tidsrum eller udenfor det. Det Halvaar, der blev valgt, var Tiden fra 1ste Januar til 30te Juni 1891, et Tidsrum, der havde den Fordel, at Kursforholdene ikke havde be-

gunstiget Export af danske Kupons (derom mere nedenfor).

Jeg henvendte mig først til Vexelmæglernes og Vexelerernes Kursnoteringsudvalg og fik af dettes Formand forskellige Oplysninger og Vejledninger; dernæst henvendte jeg mig til de københavnske Banker og til alle de Bankierer og Vexellerere, som man, efter indhentede Oplysninger, kunde formode havde direkte Kupons-Forretning med Udlandet. Jeg anmodede dem om at meddele mig forskellige Oplysninger om deres Kupons-Omsætning med Udlandet; og uagtet det i mange Tilfælde maatte medføre ret betydeligt Arbejde med at gøre Uddrag af Forretningens Bøger, mødte jeg næsten overalt stor Beredvillighed med at give mig alle ønskede Oplysninger. Jeg retter herved en Tak til d'Hrr. for den Tillid og Velvilje, de saaledes have vist mig.

Foruden fra Banker og Vexellerere fik jeg ogsaa Oplysninger om Kuponsforsendelserne fra de Assurandører, der have forsikret saadanne Forsendelser med Posten, og jeg opnaaede derved delvis at faa dobbelte Oplysninger, der kunde anvendes som Kontrol og som Supplement.

Resultatet af denne Undersøgelse forelægger jeg herved for nationaløkonomisk Forening, idet jeg nærer det Haab af denne Forenings sagkyndige Medlemmer at faa et og andet Vink, der kan tjene til at rette og fuldstændiggøre det.

Jeg skal først omtale Indsendelsen af danske Kupons fra Udlandet, hvilken jo skulde vise, hvormange danske Værdipapirer, der findes i Udlandet.

Hovedmassen af danske Kupons indsendes fra Udlandet til den Bank eller Bankier, der er vedkommende danske Institutions Kommissionær. En Del Kupons indsendes ogsaa gennem andre Banker eller gennem Vexellerere, og særlig Indsendelsen af de danske Statsobligationers Kupons er ikke saa lidt spredt; men alligevel er Indsendelsen af danske Kupons fra Udlandet samlet paa forholdsvis faa Hænder, og det er derfor ikke saa vanskeligt at faa nogenlunde fuldstændige Oplysninger om den. Derimod møde vi her en anden Vanskelighed, og det er den, at der her hjemme fra exporteres mange danske Kupons til Inkassation i Udlandet, og derfra vende disse Kupons saa atter tilbage til Danmark. Det er Vexellererne og enkelte Banker, som foretage denne Operation. Naar Vexelkursen paa Tyskland er høj, naar »Reichsmark er dyre«, kunne nemlig Vexellererne have en lille Fordel ved i Stedet for de ordinære Betalingsmidler at sende som Betaling Kupons af saadanne danske Værdipapirer, som ere gjorte indløselige i Udlandet. Disse Operationer gaar ud over vedkommende danske Institution, der maa betale for at faa sine Kupons hjem igen fra Udlandet, og de forstyrrer Overblikket over, hvormange danske Værdipapirer der findes i Udlandet. Der har været Halvaar, hvor denne Export af danske Kupons har haft et meget stort Omfang, og det har bidraget til, at man dels har overdrevet Mængden af danske Papirer i Udlandet, dels er kommen i fuldstændig Vilderede med denne Sag. Jeg maatte altsaa have Oplysning om, hvormange danske Kupons vore Banker og Vexellerere paa denne Maade havde exporteret i Halvaaret 1. Jan.—30. Juni 1891, og fra de allerfleste, som jeg anmodede om denne

Oplysning, fik jeg ogsaa tilfredsstillende Svar. Det viste sig da, at der var exporteret ikke saa faa danske Kupons i det omhandlede Halvaar, om end ganske vist betydeligt mindre end ellers, da Kursen paa Reichsmark var holdt saa lavt i Juni Termin 1891, at det i den næsten ikke havde kunnet betale sig at sende danske Kupons ud af Landet. En Vexellerer opgav mig saaledes, at han i Juni Termin 1891 kun havde exporteret en Ottendedel mod hvad han havde exporteret i December Termin 1890, og andre Vexellerere omtalte lignende Formindskelser i Udsendelsen af Kupons.

Beløbet af danske Kupons, der ere sendte ud af Landet, maa selvfølgelig helt holdes ude fra Betragtningen og maa fradrages i Beløbet af de danske Kupons, der ere sendte herind fra Udlandet. Foretager man et saadant Fradrag og derhos tager fornødent Hensyn til de Værdipapirer, der kun give Udbytte en Gang om Aaret (Aktierne), kommer man til det Resultat, at der i Halvaaret 1. Jan.—30. Juni 1891 fandtes i Udlandet danske Værdipapirer til et nominelt Beløb af 106 Mill. Kr. med et Halvaarsudbytte af 2,119,312 Kroner.

Er nu dette Tal rigtigt? Ja, jeg tror, at det i det Væsentlige er paalideligt. Der er vel nok en Del danske Kupons, der nu og da indkomme hertil Landet som Betaling til danske Vareexportører, f. Ex. til Slagtere, der exportere til Tyskland, og der er mulig ogsaa en Del danske Kupons indsendte fra Udlandet til de enkelte Vexellerere, fra hvem jeg ikke har anset det nødvendigt at søge Oplysning om dette Punkt, men efter alt hvad der er meddelt mig af sagkyndige Folk, kan det kun være mindre Beløb, og deres Udeladelse

modvirkes derved, at der ogsaa er udsendt til Udlandet nogle mindre Beløb af danske Kupons fra Vexellerere, som jeg ikke har faaet med. Tallet kan maaske være et Par Procent for stort eller for lille, men i Hovedtrækkene tror jeg, at der ikke kan være Tvivl om dets Rigtighed.

Jeg har faaet opgivet ikke alene det samlede Beløb af Kupons, men ogsaa de enkelte Sorter, og kunde saaledes oplyse, hvormeget der findes i Udlandet af hver enkelt Art af de danske Værdipapirer, men jeg er ikke berettiget til at offenliggøre Enkeltheder, de ere betroede mig under Diskretion. Noget af det er jeg dog berettiget til at meddele. Der er saaledes de danske Statsobligationer. Man har hidtil ikke vidst, hvormeget af den danske Statsgæld, der fandtes paa udenlandske Hænder. Mange have været tilbøjelige til at antage, at siden Konverteringen var den største Del i Udlandet, og endnu i indeværende Aar blev der under Finanslovens 1ste Behandling i Folketinget rettet en Forespørgsel desangaaende til Finansministeren, der imidlertid erklærede, at han ikke vidste noget derom. Det kunde da maaske have nogen Interesse, naar jeg her meddeler, at der efter de Oplysninger, jeg nu har indsamlet, findes 45 à 50 Mill. Kr. danske Statsobligationer i Udlandet. Det vil sige omtrent en Fjerdedel af hele Statsgælden. De tre Fjerdedele af vor Statsgæld findes altsaa paa indenlandske Hænder.

Af danske Kreditforenings- og Hypothekbankobligationer findes der mellem 26 og 34 Mill. Kroner i Udlandet. Nærmere kan Beløbet ikke angives paa Grund af den Forstyrrelse, som fremkommer ved at danske Kupons sendes til Indløsning i Udlandet;

men det vil ses, at det i hvert Fald kun er en forholdsvis ringe Del af disse Obligationer, der findes i Udlandet, den langt overvejende Del findes i Indlandet.

Den øvrige Del af danske Papirer, som findes i Udlandet, bestaar mest af Kommuneobligationer og af Aktier; den bestaar af nogle faa store Poster og en Mængde spredte Smaaposter. Af danske Aktier synes der at være 15 à 20 Mill. Kr. Nominalkapital i Udlandet (og heri er ikke indbefattet »Store nordiske Telegrafselskabs Aktier«). Telegraf-Aktierne har jeg heller ikke medtaget i det samlede Beløb 106 Millioner Kroner, og Grunden er den, at de Værdier, som disse Aktier repræsenterer, Telegraftovene m. m., jo for største Delen findes udenfor Landet og saaledes ikke repræsenterer Værdigenstande i Danmark; man kunde snarere med en vis Ret jevnføre dem med udenlandske Værdier paa danske Hænder. Og da dette Selskab saaledes indtager en Særstilling, har jeg valgt helt at lade det ude af Betragtning i denne Forbindelse, uagtet Selskabets Bestyrelse beredvilligen har meddelt mig de fornødne Oplysninger om, hvormeget der af dets Aktier og Obligationer findes i Udlandet.

Det hele Beløb af danske Værdipapirer i Udlandet, ca. 106 Millioner Kroner, er det nu stort eller lille? I og for sig er Beløbet jo stort, men i Forhold til den samlede Masse af Gældsposter, der findes i Danmark, er det lille. Vi har her med saa kolossale Beløb at gøre, at de sædvanlige Talforestillinger fra det daglige Liv glippe. Det er foran oplyst, at alene Prioritetsgældens Tilvæxt siden 1872 udgør over 1000 Millioner Kroner, og saa kommer dertil den Prioritetsgæld, der var tilstede før 1872, og des-

uden Statsgælden, Kommunernes Gæld, Beløbet af Aktier og Aktieselskabernes ikke prioriterede Obligationsgæld. Det er af denne uhyre Masse, at de 106 Mill. Kr. ere udtagne og gaaede til Udlandet; hvormeget de udgøre af det hele Beløb, kan ikke siges nøje, men det er klart, at det kun kan være nogle faa Procent.

Vi skulle derefter se paa den anden Side af Sagen, paa vore Aktiver overfor Udlandet. Medens Udlandet besidder en Del af vore Værdipapirer, besidder vi nemlig ogsaa en Del udenlandske Værdipapirer. For at faa at vide, hvormange udenlandske Værdipapirer, der findes her i Landet, har jeg søgt Oplysninger om hvormange udenlandske Kupons der i Halvaaret 1. Jan.—30. Juni er sendt bort herfra Landet gennem Banker, Bankiers og Vexellerere. Ogsaa fra saadanne Banker i Provinserne, om hvilke det kunde formodes, at de havde direkte Kuponsforretninger med Udlandet, har jeg faaet Oplysninger. Resultatet var, at der paa denne Maade i Halvaaret var sendt til Udlandet 2,289,222 Kr. i fremmede Kupons. At selve dette Tal er i det Væsentlige rigtigt, og at Beløbet af Kupons, der er afsendt gennem Banker og Vexellerere, er paa lidt nær saa stort som angivet, derom nærer jeg ingen Tvivl, thi jeg har om dette Forhold faaet dobbelte Oplysninger baade fra Banker og Vexellerere og fra Assurandørerne af Postforsendelser af Kupons. Der kan være Smaafejl ved Tallet, men i Hovedtrækkene er det sikkert rigtigt. Derimod er der andre Mangler ved Tallet. Undertiden have danske Ejere af udenlandske Værdipapirer disse liggende i en udenlandsk Bank, og Kupons af disse Papirer ere altsaa ikke medtagne.

Ligeledes kan det maaske træffe sig, at Indlændinge, naar de rejse til Udlandet, medtage Kupons af de fremmede Værdipapirer, de eje, for selv at indløse dem. Disse Kupons ere heller ikke medtagne i Beregningen. Omvendt kan det træffe sig, at der nu og da komme Kupons af fremmede Værdipapirer her til fra Udlandet (f. Ex. fra Skaane), disse ere medtagne i det ovenanførte Tal, uagtet vedkommende Papirer ikke ejes af Danske. Der er saaledes utvivlsomt Fejl ved Tallet, baade til den ene og til den anden Side, men de Bankmænd, med hvem jeg har drøftet denne Sag, ere dog af den Mening, at det ikke kan være store Urigtigheder, der fremkomme herved.

Sammenholder man nu de to Tal for Passiver og Aktiver med hinanden, ser man, at vi i Halvaaret 1. Jan.—30. Juli 1891 have udbetalt til Udlandet i Rente af danske Værdipapirer et Beløb af 2,119,312 Kr.; men at vi omvendt fra Udlandet som Rente af fremmede Værdipapirer, der ejes af Danske, have modtaget 2,289,222 Kr. Vi have altsaa i Halvaaret modtaget fra Udlandet 170,000 Kr. mere end vi have betalt til Udlandet. Altsaa omtrent $^1/_3$ Mill. Kr. aarlig i vor Favør.

Hvor stor den nominelle Kapitalværdi er af de fremmede Værdipapirer, der findes her i Landet, kan jeg ikke sige bestemt, da jeg ikke saaledes som ved de danske Papirer i Udlandet har faaet opgivet de enkelte Sorter af Værdipapirer. To større Vexellerere have opgivet mig foruden Renten tillige det nominelle Kapitalbeløb, og for dem har Gennemsnitsrenten været $4^1/_4$ pCt. Gaar man ud herfra, skulde det samlede nominelle Kapitalbeløb være 108 Mill. Kr., men jeg lægger

ingen synderlig Vægt paa dette Tal. Der er saaledes adskilligt, der taler for, at Papirernes Gennemsnitsrente kun er 4 pCt. og i saa Tilfælde er den nominelle Kapital $114^1/_2$ Mill. Kr. Hovedsagen er, at vi faa ca. $^1/_3$ Mill. Kr. aarlig mere ind i Rente end vi give ud. Der kan som sagt være Fejl ved dette Tal baade til den ene og til den anden Side, men saameget tror jeg dog at kunne slutte deraf, at der i vort Mellemværende med Udlandet er omtrent Balance, og at Formodningen snarest er for, at vi have noget mere tilgode end vi skylde. Dertil kommer, at der er en Art Værdipapirer, som i Følge deres Natur ikke kunne medtages her, og som forøge vort Tilgodehavende hos Udlandet, det er Livsforsikringer og Policerne derfor; det er sikkert meget store Beløb, der af danske ere tegnede og indbetalte til fremmede Livsforsikringer, men endnu ikke forfaldne til Udbetaling, medens Udlændinge kun i ringe Grad ere indtegnede i danske Livsforsikringsselskaber.

Resultatet er altsaa nogenlunde tilfredsstillende, vi synes at have godt og vel Balance i vort Mellemværende med Udlandet, vor Gæld til det bliver rigeligt opvejet af vort Tilgodehavende hos Udlandet, og naar vi vende tilbage til det Spørgsmaal, som vi stillede i Begyndelsen af denne Afhandling S. 2: Hvem eje vore Prioritetsobligationer o. s. v., hvem ere vore Kreditorer? saa er Svaret, det gør vi selv. Den enorme Gældsmasse, der paahviler de faste Ejendomme og andre reelle Værdier i Danmark, betegner ikke et Minus i vor Nationalvelstand, det er kun den ene Haands Gæld

til den anden, thi vi ere vore egne Kreditorer. Vi ere i den Henseende adskilligt gunstigere stillet end vore Nabolande; Sverige antages at skylde ca. 600 Mill. Kr. mere bort til Udlandet end det har tilgode hos Udlandet, og Norge antages at skylde ca. 120 Mill. Kr. mere end det har tilgode*).

Mindre gunstigt stiller Resultatet sig imidlertid, naar vi sammenligne med Fortiden, med for 20 Aar siden.

Ved Loven af 25. Marts 1872, der indførte Stempelafgift af fremmede Pengeeffekter, bestemtes det, at alle de offentlige fremmede Pengeeffekter, der den Gang fandtes i Landet, kunde blive stemplet gratis, naar de inden en vis Tid blev indsendt til Stempling, og det tør antages, at saa godt som alle her i Landet værende fremmede Værdipapirer i Henhold til denne Bestemmelse blev indsendt og stemplet. Man fik derved at vide, hvormange der fandtes her i Landet, og det var ca. 141 Mill. Kr., hvoraf 106½ Mill. Kr. var i Privates Eje, og omtrent 34½ Mill. Kr. i Statens Eje. Men foruden disse Pengeeffekter ejede Staten betydelige og værdifulde Tilgodehavender hos Udlandet der fornemlig stammede fra Opgørelse med Hertugdømmerne og fra Godtgørelse fra Øresundstoldens Afløsning. Naar man medtog disse og tog

*) Jfr. herom Prof. Dr. Fahlbeck: Sveriges nationalförmögenhet, dess storlek och tilväxt, Stockholm 1890. I samme Skrift findes nogle Oplysninger om andre Landes Gæld og Tilgodehavende. Saaledes skulde England have 40,000 à 50,000 Mill Kr. tilgode hos Udlandet, men kun skylde forholdsvis lidt til Udlandet. Ogsaa Frankrig, Holland m. fl. Lande antages at have betydeligt mere tilgode end de skylde.

Hensyn til Fordelingen af det store nordiske Telegrafselskabs Værdier mellem Indland og Udland, kom man til det Resultat, at vort Tilgodehavende hos Udlandet løb op til ca. 187 Mill. Kr.

Paa den anden Side fandtes der ogsaa en Del danske Værdipapirer i Udlandet. Det var den Gang kun nogle enkelte Poster Papirer, der havde fundet Vej til Udlandet, Forholdene var lettere at overskue end nu, og det kan derfor antages, at det Skøn herover, som blev afgivet af særlig sagkyndige Mænd, var nogenlunde rigtigt. I Følge dette Skøn, skulde der den Gang være for omtrent 30 Mill. Kr. danske Værdipapirer i Udlandet.

Resultatet af Undersøgelsen (se Nationaløkonomisk Tidsskrift 2det Bind Side 424—425) blev, at Danmark havde tilgode hos Udlandet ca. 157 Mill. Kr. udover, hvad det skyldte til Udlandet.

Denne Opgørelse fra 1872 kan imidlertid ikke direkte sammenlignes med den, som er foretaget for Nutiden; thi Statskassens Beholdninger ere opgjorte paa en forskellig Maade, og det store nordiske Telegrafselskabs Værdier ere ogsaa betragtede paa forskellig Maade. Foretager man de to Beregninger paa ensartet Maade, bliver Differencen formindsket med 7 à 8 Mill. Kroner.

En Sammenligning mellem Stillingen i 1872 og nu viser altsaa i hvert Tilfælde en meget stor Tilbagegang. Maximumsgrænsen for Tilbagegangen er ca. 150 Mill. Kr., men i Virkeligheden er Tilbagegangen ikke saa stor; thi i Nutiden har vi dog et lille Overskud af Tilgodehavende overfor Udlandet, idet vi faa ca. $^1/_3$ Mill. Kr. mere i Rente fra Udlandet end vi betale til det, og Tilbage-

gangens Størrelse maa reduceres med dette Rentebeløb kapitaliseret og kan vel altsaa ansættes til mellem 140 og 150 Mill. Kr. Men idet vi angive dette Tal, maa det ikke glemmes, at de Beregninger, hvorpaa det støtter sig, kun ere tilnærmelsesvis rigtige og Resultatet kan altsaa ikke gøre Fordring paa større Nøjagtighed, der kan godt være Fejl ved det paa adskillige Procent; det er kun Meningen, at Tallet skal give en i sine Hovedtræk rigtig Forestilling om Tilbagegangens Størrelse.

Vi skulle derefter se paa de enkelte Bestanddele i Tilbagegangen siden 1872.

De Privates Beholdning af fremmede Værdipapirer var i 1872 efter Angivelserne til Fristempling ialt omtrent 106½ Mill. Kr. Nu, i 1891, var Beholdningerne efter Bankernes og Vexellerernes Meddelelser om Kupons-Forsendelserne, naar man kapitaliserer dem efter en Rentefod af 4¼ pCt., omtrent 96 Mill. Kr.; men naar man kapitaliserer efter 4 pCt., skulde Beholdningens Nominalkapital være henved 102½ Mill. Kr. Og naar man nu erindrer, at Tallet for 1891 er noget for lille, fordi man ikke har faaet med de fremmede Værdipapirer, der for dansk Regning er deponeret i Udlandet, og ejheller de Værdipapirer, hvis Kupons danske Rejsende have medtaget til Indløsning i Udlandet, medens begge disse to Poster maa antages at være medtagne i 1872, saa maa man komme til det Resultat, at de Privates Beholdning af fremmede Værdipapirer sandsynligvis kun er formindsket lidt eller slet ikke siden 1872. Der er indført mange nye fremmede Værdipapirer her til Landet, man kan se dette af Oplysningerne om

fremmede Værdipapirers Stempling, men der er atter solgt eller indløst mange fremmede Værdipapirer (navnlig er en stor Del af de mange svenske Værdipapirer, der fandtes her i 1872, atter gaaet ud af Landet), og Indførsel og Udførsel af fremmede Værdipapirer maa omtrent have opvejet hinanden i Tidsrummet 1872—1891. Paa dette Punkt er der altsaa ingen Tilbagegang, eller dog kun en forholdsvis ringe.

Statens Beholdning af fremmede Værdipapirer er derimod formindsket ganske betydeligt siden 1872; hvormeget denne Formindskelse maa ansættes til, beror paa, hvilket Tidspunkt, man vælger til Afslutningspunkt, om Begyndelsen, Midten, eller Slutningen af 1891. Vælges Aarets Midte, er Tilbagegangen paa dette Punkt omtrent 40 Mill. Kr. Jeg vil dog, for at undgaa Misforstaaelse, ikke undlade udtrykkelig at gøre opmærksom paa, at jeg her kun taler om Formindskelsen af Statens Beholdning af fremmede Værdipapirer (derunder indbefattet Tilgodehavende for Afløsningen af Øresundstolden), og ikke om Forandringerne i Statens Beholdninger af Værdipapirer i Almindelighed (derunder danske Værdipapirer).

Danske Værdipapirer i Udlandet. Her er det, at Hovedforandringerne ere foregaaede, og her er det, at Hovedmassen af Tilbagegangen maa søges. Man har tre Opgørelser over vor Status i denne Henseende: en fra 1872, en fra 1884 og en fra 1891. Status-Opgørelsen fra 1884 er foretaget af Nationalbankdirektør Levy og støtter sig ligesom Opgørelsen for 1891 paa Meddelelser fra Banker og Vexellerere, om hvormange Kupons af danske Værdipapirer der ere komne herind til Danmark fra Udlandet.

Sammenholder man nu disse tre Opgørelser med hinanden, saa finder man, at i Tidsrummet fra 1872 til 1884, blev Beløbet af danske Statsobligationer i Udlandet formindsket ret betydeligt. Rimeligvis var der i 1884 for ca. 9 Mill. Kr. færre danske Statsobligationer i Udlandet end der var i 1872. Denne Formindskelse af danske Statsobligationer i Udlandet i dette Tidsrum staar noget i Forbindelse med Statens Finansoperationer.

I Tidsrummet 1872—84 gik der derimod en Mængde Kreditforenings- og Hypothekobligationer samt Kommuneobligationer m. m. til Udlandet; og i 1884 var der af disse Papirer ca. 10 Mill. Kr. mere i Udlandet end der var i 1872. Hovedmassen af de danske Værdipapirer, der i dette Tidsrum gik til Udlandet, var dog Aktier, det var for mellem 20 og 30 Mill. Kr., der anbragtes i Udlandet, mest Bankaktier og Telegrafaktier.

Allerede i Tidsrummet 1872—84 forøgedes saaledes Beløbet af danske Værdipapirer, der fandtes i Udlandet, med 20 à 30 Mill. Kr. Men langt større var Udstrømningen af danske Værdipapirer i det næste Tidsrum fra 1884 til 1891. Det var især Konverteringerne, som nu gjorde deres Virkning gældende.

Efter Nationalbankdirektør Levys Opgørelse skulde der i 1884 af danske Statsobligationer, af danske Kommuneobligationer samt Kreditforenings- og Hypothek-Obligationer findes i Udlandet tilsammen for 26 Mill. Kr. I 1891 fandtes der efter nærværende Opgørelse af disse Værdipapirer for imellem 81 og 94 Mill. Kr. i Udlandet. Alene af disse Papirer var der altsaa i 1891 for mellem 55 og 68 Mill. Kr. mere i Udlandet end

der var i Aaret 1884 og derhos er der af danske Aktier rimeligvis ca. 20 Mill. Kr. mere i Udlandet i 1891 end i 1884. Naar man til disse Beløb lægger, hvad der gik ud af Landet af danske Værdipapirer fra 1872 til 1884 og desuden de 40 Mill. Kr., hvormed Statskassens Beholdning af fremmede Værdipapirer er bleven formindsket, saa vil det blive forklarligt, at vor samlede Balance overfor Udlandet siden 1872 er bleven forringet med et Beløb af omtrent 140 à 150 Mill. Kr.

Hvilken Betydning har Tilbagegangen i vort Mellemværende overfor Udlandet? For at besvare dette Spørgsmaal maa man først vide noget om, hvorledes de Penge, man har faaet fra Udlandet, ere blevne anvendte. I saa Henseende er det først af Interesse at lægge Mærke til, at samtidig med, at vi have faaet de 140 à 150 Mill. Kr. fra Udlandet, have vi herhjemme anvendt langt større Summer i vor Produktion. Vi har opdyrket udstrakte Arealer, forbedret og forøget Kreaturbesætningerne, ombygget vore Bygninger og opført nye, bygget Jernbaner og Veje, forøget vor Handelsflaade, bragt vor Industri et Stykke frem, og formeret vor Beholdning af Varer, Indbo m. m. Alt dette repræsenterer Kapitalanvendelser, der er mange Gange større end de Summer, vi har faaet fra Udlandet. Alene Assurancesummen for faste Ejendomme i København er siden 1872 forøget med henved 250 Mill. Kr., altsaa med omtrent 100 Mill. Kr. mere end vi have faaet fra Udlandet i det hele Tidsrum.

Tilbagegangen i vort Mellemværende med Udlandet betyder saaledes ikke ret meget, naar man sammenligner den med den hele Sum af Kapitaler, der er anvendt

herhjemme i det omhandlede Tidsrum. Alligevel har den haft stor Betydning. Pengene ere komne her ind til Landet ikke ved, at vi have solgt bort af vor Beholdning af fremmede Værdipapirer, men fornemlig derved, at vi have solgt danske Værdipapirer; vi have i Udlandet faaet aabnet et Marked for danske Værdipapirer og derved opnaaet, at vi have kunnet forøge Massen af vore Gældsbeviser og kunnet afsætte dem med nogenlunde Lethed og til gode Kurser. Dette har været en Fordel for den indenlandske Produktion, og det har hjulpet den til nogenlunde uskadt at komme udover de vanskelige Tider med nedadgaaende Konjunkturer, der i saa høj Grad have været tilstede i største Delen af det Tidsrum, som fulgte efter 1875. Men Forholdet har ogsaa haft mindre heldige Følger. Derved, at vi kunde holde Virksomheden i fuld Gang og endog udvide den, om end ved Hjælp af fremmede Penge, opnaaedes det, at største Delen af Befolkningen vedblivende fik ret lønnende Beskæftigelse og derved i Virkeligheden ikke kom til i nogen større Grad at mærke de daarlige Tiders Tryk, Folk tjente ret godt og udvidede altsaa deres Forbrug. Et ret betegnende Udtryk herfor er det, at den Kapitalanvendelse, som har været den ubetinget største i de daarlige Tider efter 1875, er Anvendelse til Bygninger, mest Beboelseshuse. Assurancesummens overordentlige Tilvæxt viser dette. I København er Assurancesummen siden 1875 voxet med ca. 250 Mill. Kr., i Landdistrikterne er den fra 1875 til 1888 voxet med 3 à 400 Mill. Kr. og i Købstæderne har den ligeledes været i en rask Tilvæxt. Denne Anvendelse af Hundreder af Millioner Kroner til Bygninger, hvoraf den største Del til Beboelse, er ret mærkelig paa en Tid,

hvor den indenlandske Produktion har arbejdet under særlig vanskelige Betingelser. Det er jo ganske vist et Gode for Befolkningen, at den kan bo bedre end før, men om det nationaløkonomisk set har været klogt at anvende saa kolossale Summer hertil og det netop i »daarlige Tider«, turde være tvivlsomt. Det forekommer mig sandsynligt, at den Lethed, man har haft ved at sælge danske Papirer til Udlandet, har været medvirkende til det omfattende Byggeri, thi derved at det udenlandske Marked optog vore Kreditforenings- og Hypothekbankobligationer, blev det muligt stadigt at afsætte disse til god Kurs og derved at skaffe billig og let Kapital til Byggeforetagender. Den gode Side ved at vore Værdipapirer ere gaaede til Udlandet, er altsaa den, at vi i vanskelige Tider have faaet Kapital derfra. Den mindre gode Side er den, at vi for en stor Del have benyttet denne lette Adgang til Kapital til at udvide vort Luxusforbrug navnlig ved Nybygninger*).

---

*) Mit Foredrag i Nationaløkonomisk Forening omhandlede kun den statistiske Del, selve Opgørelsen af vort Mellemværende med Udlandet og Tilbagegangen deri siden 1872. Slutningsbemærkningerne om den Betydning, som denne Tilbagegang har, har jeg tilføjet senere, og de angive den Opfattelse, som blev gjort gældende i den Diskussion, der fulgte efter Foredraget, og hvori Prof. Scharling, Lektor Maar, Kontorchef Rubin, Vexellerer Bing, Grosserer Muus, Overpostmester Petersen m. fl. foruden Forfatteren deltoge. V. F. H.

Afhænger Arbejdskraften af Kødnæring?

Af

Th. Sørensen.

I en tidligere Artikel*) berørte jeg et Forsøg paa at udfinde nogle danske Arbejderfamiljers faktiske Forbrug af Næringsstoffer, hvilket Forsøg var anstillet, for hermed at sammenligne deres Behov af Næringsstoffer. Denne fysiologiske Prøve, som hvilede paa nogle enkelte af de Husholdningsregnskaber, jeg i sin Tid offenliggjorde**), var fremkommen i en Betænkning om Sygeforsikring og Alderdomsforsørgelse, udarbejdet af Forretningsfører for socialdemokratisk Forbund — nuværende Landsthingsmand — Knudsen. Jeg gik dog ikke dengang nærmere ind paa Resultaterne, hvortil K. kom, blandt andet fordi jeg ikke mente at kunne tillægge dem tilstrækkelig Nøjagtighed.

Senere er der imidlertid fremkommet et tysk Skrift, som har været mig en Opfordring til at tage ikke alene Knudsens Resultater men ogsaa hans Slut-

---

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift, Aargangen 1888, 5te Hefte.

**) »Bidrag til Belysning af Købstadarbejderes Vilkaar«. København 1880; »Markarbejderes Vilkaar i jydske Hedeamter«. København 1881.

ning op til nærmere Eftersyn. Det er nemlig en Undersøgelse af Dr. Carl v. Rechenberg*). Da Undersøgelsen er omtalt med Anerkendelse af den bekendte Fysiolog Prof. Ludwig, og udgivet med Understøttelse af det sachsiske Gesellschaft der Wissenschaften, har jeg ikke taget i Betænkning at følge de deri givne Anvisninger for fysiologiske Prøver af den Art, hvormed K. beskæftigede sig. Navnlig gælder dette Anvisningen paa at bestemme Næringsværdien af de forskellige Næringsstoffer ɔ: Æggehvidestofferne, Fedtstofferne, og Kulhydraterne (Melstof og Sukker). Ligesom den tyske Forf. benytter jeg da hertil Beregningen af hvert enkelt Næringsstofs Forbrændingsvarme, udtrykt i Varmeværdier (Calorier).

Blandt de 21 Købstadarbejdere og 53 Markarbejdere, som i Begyndelsen af Firserne tilstillede mig Regnskaber over et Aars Indtægter og Udgifter, havde 8 af hver Kategori ydermere detailleret deres Forbrug af Fødemidler. Det er de 8 Købstadarbejderes Oplysninger i sidst nævnte Retning, som Knudsen lægger til Grund for sin fysiologiske Prøve. Han forsøger nemlig at udfinde, hvor store Kvantiteter resp. af Æggehvidestof, Fedtstof og Kulhydrater hver af disse Familjer daglig har modtaget gennem Kosten. Hermed sammenholdes dernæst, hvad der af disse Næringsstoffer skulde være optaget daglig, dersom Føden efter den Opfattelse,

*) »Die Ernährung der Handweber in der Amtshauptmannschaft Zittau«. Leipzig 1890.

hvorfra K. gaar ud, skulde kunne betegnes som tilstrækkelig nærende og passende sammensat. Som Resultat faas ud, at hine 8 Arbejderfamiljers Kost ikke har indeholdt tilstrækkelig Næring, og specielt, at de have manglet Kød til et gennemsnitligt aarligt Beløb af 394 Kr. pr. Familje. Først ved dette Supplement — sluttes der — vilde Æggehvidestofferne komme tilstede i et saadant Forhold, at de paagældende Familjers fysiske og intellektuelle Kraft kunde undgaa i Længden at undergraves.

Hvad først angaar Beregningen af de Kvantiteter af Næringsstoffer, som hver Familje daglig modtog gennem sin Kost, har jeg allerede ovenfor betegnet det som tvivlsomt, om der tør tillægges denne Beregning tilstrækkelig Nøjagtighed. Jeg skal nu nærmere motivere denne Tvivl.

I mit citerede Skrift blev der gjort opmærksom paa, at der i Arbejderregnskaberne helt eller delvis var set bort fra Havens Bidrag til Husholdningen. Men de fleste af de 8 Familjer havde netop en lille Havelod til Boligen. Ganske vist er det næppe store Kvantiteter af Næringsstoffer, der herved unddrage sig Regnestykket, eftersom i alt Fald Havens Bidrag af Kartofler — med en enkelt Undtagelse — synes at være medtaget i Arbejdernes detaillerede Opgørelse af Forbruget i Husholdningen. Var dette den eneste Mangel, kunde man derfor maaske nok slaa sig til Ro, men hertil slutte sig følgende. I Regnskaberne var opgivet, hvor mange Pd. Mel eller Gryn der ugenlig blev forbrugt af paagældende Familje; men der savnes en samtidig Angivelse af, om Melet og Grynene stammede fra denne eller hin Kornart. Vedrørende Forbruget af Husholdningsøl var i et enkelt

Tilfælde kun bemærket i al Almindelighed, at Arbejderen havde Øl frit til sin egen Person fra Arbejdsgiveren, og Forbruget af bayersk Øl skjulte sig helt, idet denne Post gik ind under Kontoen: Udgift til Fornøjelser. Paa lignende Maade var Brændevinsudgiften opført i Regnskaberne som en Post for sig udenfor Kostudgiften, hvorfor det er sandsynligt, at Næringsværdien heraf aldeles ikke er medtaget. Min væsenligste Tvivl om Beregningens Paalidelighed skyldes imidlertid, at der for flere Forbrugsartiklers Vedkommende ikke er opgivet Kvantiteten af Forbruget, men kun det udgivne Beløb, hvorfor man af det sidstnævnte maatte slutte sig til Størrelsen af det førstnævnte. Og der forlyder nu intet om, hvorvidt K. hertil har benyttet københavnske Detailpriser, eller har erkyndiget sig om Priserne i Hobro paa den Tid, da Regnskaberne tilstilledes mig. Dersom der er lagt for høje Detailpriser (københavnske) til Grund, maa den udfundne Størrelse af Forbruget selvfølgelig blive mindre end den virkelige.

Man vil let indse, at ved denne Lejlighed, hvor der er Tale om en saa betydningsfuld Slutning som den, at de paagældende Arbejderfamiljer ikke fik tilstrækkelig Næring i deres Kost, gælder det først og fremmest om at have fuldstændig fast Grund under Fødderne. Det er muligt, at Fremgangsmaaden har været korrekt, ligesom ogsaa at de paapegede Mangler ved Materialet ikke ere større, end at en fysiologisk Prøve af den Art lod sig gennemføre uden væsenlige Fejl. Men nogen Vished herfor haves ikke. Jeg selv har under alle Omstændigheder ikke følt mig opfordret til at gøre Prøven om, af Hensyn til Manglerne ved

Materialet; K.s Tal maa derfor udelukkende staa for hans egen Regning.

Lad os nu imidlertid foreløbig forudsætte, at det kan være nogenlunde paalideligt, naar K. finder, at hver af de paagældende Arbejderfamiljer har gennem sin Kost optaget daglig saa og saa mange Gram resp. af Æggehvidestof, Fedtstof og Kulhydrater. Det staar da tilbage at beregne, hvor mange Varmeværdier disse Kvantiteter af Næringsstoffer daglig have tilført Familjens Medlemmer, naar den Del af Næringsstofferne fradrages, som gaar ufordøjet gennem Tarmkanalen. Ved denne caloriske Beregning af Næringsværdien har jeg benyttet nogle Standardtal, angivne af Rechenberg*). Uagtet saadanne Standardtal — her som paa andre Omraader — maa medføre en vis Unøjagtighed, synes denne dog ikke at være større, end at man rolig kan se bort derfra.

Efter paa denne Maade at have udfundet Mængden af Calorier, som gennem den resorberede Del af Næringsstofferne daglig vilde være tilført Medlemmerne af hver enkelt Familje, dersom K.s Bruttotal var nøjagtige, har jeg dernæst beregnet, hvormange Calorier der daglig skulde være tilført Familjens Medlemmer, naar disse vare blevne normalt nærede. Da Vedkommende næsten alle endnu bo her, har jeg for det første haft let ved at konstatere, at de voxne Personer gennemsnitlig vare af

*) Da vi have at gøre med en kødfattig Kost, er 1 Gram Æggehvidestof sat = $3._0$ Cal., 1 Gr. Fedtstof = $8._5$ Cal., 1 Gr. Kulhydrat = $3._8$ Calorier. Dersom saaledes en Familjes daglige Kost indeholder 355 Gr. Æggehvidestof, 325 Gr. Fedtstof og 2150 Gr. Kulhydrater, repræsentere de af Familjen resorberede Næringsstoffer tilsammen 12,000 Calorier daglig.

Middelstørrelse. Mandens Behov er da overalt ansat til at være det for en jevnt arbejdende, middelstor, Person ønskelige*). Hustruens Behov er ansat til at være en voxen Persons med let legemligt Arbejde; ingen af Familjens kvindelige Medlemmer havde nemlig haft anden Beskæftigelse end at passe Hus og Børn**). Hvad Børnenes Forbrug angaar, gaar det ved en saa fin Prøve ikke an at sætte Børn under 10 Aar lig $0._5$ voxen Individ og Børn fra 10—14 Aar lig $0._{75}$ Individ, saaledes som jeg ved anden Lejlighed har gjort her i Tidsskriftet. Man maa tage nøjagtigt Hensyn til hvert enkelt Barns Alder. Efter Rechenberg forholder Børns Næringsbehov sig til en jevnt arbejdende, middelstor, Mands paa følgende Maade i de forskellige Aldere:

Barnets Alder	Dets Behov i Forhold til en jevnt arbejdende Mands (2868 Calorier)
1 Aar	$21._8$ pCt.
2 —	$29._7$ -
3 —	$35._4$ -
4 —	$38._8$ -
5 —	$42._3$ -
6 —	$43._7$ -
7 —	$45._0$ -
8 —	$46._4$ -
9 —	$47._8$ -

*) Udtrykt i Varmeværdier, 2868 Cal. daglig, hvilket omtrent svarer til det Behov, som Knudsen gaar ud fra som nødvendigt for en voxen Person (105 Gr. Æggehvidestof, 60 Gr. Fedtstof, 500 Gr. Kulhydrater), efter Fradrag af den Del af Næringsstofferne, som gaar ufordøjet bort.

**) Udtrykt i Varmeværdier, 2445 Cal. daglig, hvilket f. Ex. kan ansættes som Lægers Behov ved normal Ernæring; fradraget er den Del af Næringsstofferne, som gaar ufordøjet bort.

Barnets Alder	Dets Behov i Forhold til en jevnt arbejdende Mands (2868 Calorier)
10 Aar	$49._2$ pCt.
11 —	$54._4$ -
12 —	$59._8$ -
13 —	$65._0$ -
14 —	$70._6$ -
15 —	$73._1$ -
16 —	$75._7$ -
17 —	$78._4$ -
18 —	$81._6$ -

Af det foregaaende vil Læseren let kunne se, hvorledes jeg er gaaet frem ved Beregningen af en Familjes normale Næringsbehov, udtrykt i Varmeværdier. Men et Exempel vil dog maaske bidrage til at klare Forstaaelsen. Lad os have at gøre med en Familje, som bestaar af Mand, Kone og 3 Børn; de sidste i en Alder af 5, 3 og 1 Aar. Mandens daglige Behov af resorberede Næringsstoffer (2868 Cal.) kan benyttes som Enhed. Hustruen bliver da ifølge sit daglige Behov (2445 Cal.) at sætte lig $0._{85}$ Ind., medens de 3 Børn efter deres resp. Alder blive at sætte lig $0._{42}$ — $0._{35}$ — $0._{22}$ Ind. (jfr. Tabellen). Tilsammen kan vedkommende Familje altsaa betragtes som omfattende $2._{84}$ Ind., og dens daglige Behov er følgelig 2868 Cal. $\times$ $2._{84}$ = 8145 Cal., naar Ernæringen skal være normal for alle dens Medlemmer.

Hvorledes det nu for hver enkelt af de 8 Arbejderfamiljer kommer til at stille sig med det faktiske Forbrug i Modsætning til Forbruget ved normal Ernæring, vil kunne ses af den medfølgende Oversigtstabel. Paa dette Sted skal kun anføres Gennemsnittet for alle Fa-

miljerne tilsammen, eftersom det navnlig er med dette Gennemsnit, at K. beskæftiger sig.

Gennemsnitlig pr. Familje syntes det virkelige Forbrug at repræsentere 8261 Cal. daglig, medens Forbruget ved normal Ernæring vilde have repræsenteret 10,151 Cal. Tilsyneladende mangler der altsaa gennemsnitlig pr. Familje 1890 Calorier daglig ɔ: noget under $^1/_5$.

Det maa imidlertid ikke lades ude af Betragtning, at Personantallet i nogle af Familjerne var stort. Som Middeltal faa vi omtrent 6 Personer pr. Familje. Følge vi nu den ovenfor givne Anvisning paa at ansætte Hustruen og Børnene til en vis Procentdel af et Individ — nemlig i Forhold til den Kvotadel, som deres Forbrug kan ventes at udgøre af Mandens Forbrug —, faa vi som Middeltal $3._{54}$ Ind. pr. Familje. Eftersom det faktiske Næringsforbrug jo blev funden i Gennemsnit at repræsentere 8261 Cal. daglig pr. Familje, vil det ses, at dersom Familjerne gennemsnitlig havde bestaaet af $3._0$ Ind., vilde Næringsforbruget under alle Omstændigheder have været omtrent tilstrækkeligt til at skaffe normal Ernæring, idet der da hertil udkrævedes 2868 Cal. $\times$ $3._0$ — 8604 Cal.

Vi se dog bort herfra, og vende tilbage til vort tilsyneladende Deficit af 1890 Cal. daglig pr. Familje. Da de 8 Familjer, som nylig bemærket, gennemsnitlig omfattede $3._{54}$ Ind., bliver det pr. Ind. 534 Cal. daglig. Vi blive herved istand til at fordele det samlede Deficit paa Mand, Hustru og Børn. Som Middeltal faa vi nemlig, at i hver Familje er der for Manden ($1._0$ Ind.) et Deficit af 534 Cal., for Hustruen ($0._{85}$ Ind.) et Deficit af 454 Cal., for Børnene ($1._{69}$ Ind.) et Deficit

af 902 Cal. Resultatet kommer følgelig til at tage sig saaledes ud:

	Dagligt Næringsforbrug	Dagligt Behov ved normal Ernæring
Manden	2334 Cal.	2868 Cal.
Konen	1991 -	2445 -
Børnene	3936 -	4838 -

Men alt dette hviler jo, vel at mærke, paa den Forudsætning, at Knudsens Beregning af de i den daglige Kost indeholdte Kvantiteter af Æggehvidestof, Fedtstof og Kulhydrater ikke frembyder saa store Mangler, at den overhovedet er ubrugelig.

Medens vi i det foregaaende Afsnit intet Øjeblik vare sikrede mod at færdes paa Hængemose, bliver Bunden heldigvis fastere, naar vi nu gaa over til Knudsens Slutning vedrørende Kødnæringen. Denne Slutning kan nemlig vurderes, ganske uanset, om Præmisserne — Deficitet i Ernæringen — ere rigtige eller fejle.

Som man vil mindes, fastslog K., at Familjer, der levede som de paagældende 8, vilde faa deres fysiske og intellektuelle Kraft undergravet, med mindre Æggehvidestofferne i Kosten kom tilstede i et mere passende Forhold til de øvrige Næringsstoffer, hvilket af Hensyn til Arbejdsdygtigheden helst burde ske ved Kødnæring, hvorfor Kosten maatte suppleres med Kød til et gennemsnitligt aarligt Beløb af 394 Kr. pr. Familje.

Den heri indeholdte Paastand, at Arbejdskraften afhænger af Kødnæring, var paa det Tidspunkt, da den fremsattes, ingenlunde greben ud af Luften. Den kunde støtte sig til vægtige Avtoriteter paa Fysiologiens Omraade, fremfor alt da til Voit. Af denne Forf. var blandt andet opstillet følgende Beregning. En jevnt arbejdende, middelstor, Mands daglige Næring skulde indeholde 118 Gr. Æggehvidestof, 58 Gr. Fedtstof og 500 Gr. Kulhydrater (Melstof og Sukker). Fradraget den Del af Næringsstofferne, som ved en sædvanlig blandet Kost gaar ufordøjet gennem Tarmkanalen, kunde den resorberede Del heraf ventes gennemsnitlig at udgøre 98 Gr. Æggehvidestof, 50 Gr. Fedtstof og 465 Gr. Kulhydrater*). Udtrykt i Varmeværdier, repræsentere de sidst nævnte Kvantiteter 2868 Calorier, og beregne vi de resorberede Næringsstoffers indbyrdes Forhold, faas 14 pCt. Cal. Æggehvidestof, 16 pCt. Cal. Fedtstof, og 70 pCt. Cal. Kulhydrater. Da nu Æggehvidestofferne for største Delen maa hentes fra Dyreriget i Skikkelse af Kød, Mælk og Æg, var hermed givet, at Kødnæring maatte betragtes som en væsenlig Del af en Persons normale Føde. Og jo intensivere Arbejde denne havde, desto mere — mente man — maatte Æggehvidestofmængden i Kosten forøges.

Men allerede Voit selv er i den senere Tid bleven noget betænkelig overfor den Betydning, som man gennem alle Samfundslag er kommen ind paa at tillægge Kødnæring. I en Afhandling: »Über die Kost eines Vegetariers«, fremkommen i 1889, udtaler han:

*) Mængden af de resorberede Næringsstoffer afhænger noget af Kostens Sammensætning, hvilket særlig gælder Æggehvidestofferne.

»jeg indrømmer dog, at der for Tiden fortæres for meget Kød, mere end nødvendigt, og at der som Følge af tidligere Anskuelser lægges for stor Vægt paa Kødnæring«. Som antydet, knytter denne Udtalelse sig til hans Undersøgelse af en Vegetarianers Kost og Stofskifte. Forsøgspersonen, en Tapetserersvend af middel Størrelse, fandtes godt næret. I 3 Aar havde han levet af ren Planteføde — de fleste Vegetarianere nyde dog Mælk ved Siden af Plantefødeu —, idet hans Kost bestod af Brød, Frugt og Vand, hvortil der af og til føjedes nogen Olivenolie. Gennem flere Perioder, som tilsammen omfattede 14 Dage, blev undersøgt, hvor meget af de enkelte Næringsstoffer han resorberede gennem denne sin Kost. Dette viste sig at være 32 Gr. Æggehvidestof, 16 Gr. Fedtstof og 547 Gr. Kulhydrater daglig. Udtrykt i Varmeværdier, repræsentere disse Kvantiteter 2406 Cal., og det indbyrdes Forhold mellem Næringsstofferne bliver 5 pCt. Cal. Æggehvidestof, 7 pCt. Cal. Fedtstof og 88 pCt. Cal. Kulhydrater. Vegetarianeren var altsaa gennem 3 Aar forbleven ikke alene fuldt arbejdsdygtig, men ogsaa velnæret, uagtet hans Kost ikke havde indeholdt mere end $^1/_3$ af den Mængde Æggehvidestof, som forhen krævedes for en jevnt arbejdende Mand.

Endnu tidligere havde Hovedmassen af Fysiologerne forsaavidt modificeret Fordringerne til Kostens Sammensætning, som de i alt Fald ikke mere krævede en Forøgelse af Æggehvidestofferne ved anstrengt Arbejde, men derimod en Forøgelse af Fedtstofferne. Og nu synes ikke faa Fysiologer — særlig blandt de tyske — ifærd med at foretage en fuldstændig Frontforandring paa dette Gebet. Man

nærmer sig til at anse det som betydningsløst for Ernæringen, om en Del af den tidligere krævede Æggehvidemængde erstattes ved det billigere Fedt. Med den reducerede Betydning, der tillægges Æggehvidestofferne, forsvinder da ogsaa den paa Kødnæringen lagte Vægt. Rechenberg mener saaledes, at Nydelsen af det forholdsvis dyre Kød fuldstændig kan afpasses efter Vedkommendes økonomiske Forhold. Gælder det om at skaffe sig en tilstrækkelig nærende Kost med smaa Midler, kan Nydelsen af Kød uden Skade gaa ned til et Minimum, ja selv til Nul, naar kun Kødet erstattes ved Fedt.

Paa Fysiologiens nuværende Standpunkt tør det derfor næppe længere betegnes som en Nødvendighed, at de af Knudsen prøvede Arbejderfamiljer gennemsnitlig skulde have formaaet at udgive yderligere 394 Kr. aarlig pr. Familje, dersom ikke Vedkommendes fysiske og intellektuelle Kraft skulde blive undergravet. Selv forudsat, at den resorberede Nærings gennemsnitlige Deficit af 1890 Cal. daglig pr. Familje var paalideligt, er der god Grund til at antage, at Deficitet kunde være dækket ved Hjælp af et langt mindre aarligt Beløb. Suppleredes Kosten med 1 Pd. saltet Flæsk, 1 Pd. Svinefedt, og 2 Fjerdingkar Kartofler ugenlig, var den manglende Mængde af Calorier erstattet. Og dette ugenlige Supplement til Kosten vilde kun medføre en aarlig Udgift af c. 60 Kr.

Det turde saaledes nærmest kun være af Smagshensyn, at man kunde betegne det som ønskeligt, om vore Arbejderfamiljer evnede aarligt at udgive et forholdsvis stort Beløb til Kød, thi mod Nødvendigheden heraf lader sig, som sagt, vistnok protestere i Videnskabens Navn. Men Smagshensyn have selvfølgelig ogsaa deres Berettigelse.

Vi skylde dog endnu at oplyse, hvorledes Forholdet mellem de, fra Kosten hentede, resorberede Næringsstoffer vilde stille sig for de 8 Arbejderfamiljer, efter den nævnte Supplering med 1 Pd. Flæsk osv. ugenlig. Det gennemsnitlige Forhold findes da at være 9 pCt. Cal. Æggehvidestof, 25 pCt. Cal. Fedtstof og 66 pCt. Cal. Kulhydrater; det kan tilføjes, at i saa Henseende har Suppleringen saa godt som ingen Forandring fremkaldt. Baade før og efter denne fik vedkommende Arbejderfamiljer altsaa gennem Æggehvidestofferne tilført et henimod 2 Gange saa stort Procentantal Calorier, som Tilfældet var ved Sammensætningen af Vegetarianerens Kost, hvor Æggehvidestofferne jo kun deltog med 5 pCt. Calorier. Naar man nu endvidere erindrer, at den af Voit i sin Tid anbefalede Sammensætning af Kosten gav 14 pCt. Cal. Æggehvidestof, 16 pCt. Cal. Fedtstof og 70 pCt. Cal. Kulhydrater, vil det ses, at Forskellen mellem denne og de 8 Familjers Kost — baade før og efter Suppleringen — bestaar deri, at ved de sidstnævntes Kost er ikke alene en Del af Æggehvidestofferne, men ogsaa en Del af Kulhydraterne ombyttet med Fedtstof. Selv i tidligere Tid vilde i alt Fald den foregaaede Ombytning af Kulhydrater med Fedtstof ikke være bleven anset for en Mangel.

I dette Afsnit er nu altsaa givet Svar paa Spørgsmaalet, som staar over vor Artikel. Svaret gaar ud paa, at Kød ikke længere synes at kunne betragtes som nødvendig hverken for Arbejdskraften eller for Ernæringen. Snarere turde det maaske være berettiget at betragte dette Fødemiddel som en Luxusartikel. Det vilde vel nok være forhastet, om man mente, at Fysiologien havde sagt sit sidste Ord om den Sag. Men

for alle de Familjer i de forskellige Samfundslag, som ved Sammensætningen af deres Kost maa se nøje paa Prisen, er det dog vigtigt at vide, at man rolig synes at kunne indskrænke sit Forbrug af det forholdsvis dyre Kød, ja endog helt renoncere derpaa. Det er forøvrig mærkeligt nok, at Livet selv ikke forlængst har tvunget Videnskaben ind paa denne Opfattelse. Jeg vil nu ikke tale om Vegetarianernes stumme Protest mod Nødvendigheden af Kødnæring, men i de fleste Lande findes jo store Grupper af Befolkningen, som nødtvungent næsten aldrig smage Kød. For blot at holde sig til vore egne Forhold, er det saaledes faktisk, at idetmindste i de Markarbejderes Familjer, hvor Manden arbejder paa Dagløn med Kosten hos Arbejdsgiveren, faa Kone og Børn saa godt som ingen Kødnæring, naar man da ikke hertil vil regne Flæsk. Og dog vilde det være en uhyre Overdrivelse, om man paastod, at de unge Mennesker, som udgaa fra saadanne Hjem, gennemgaaende vise Tegn paa en svækket Konstitution. Lad ogsaa være, at Skrofulose maaske hos saadanne er mere almindelig end sædvanlig, saa er dog hermed langtfra givet, at Aarsagen maa søges i manglende Kødnæring. Det maa da i alt Fald først undersøges, om ikke Kosten tillige har været fattig paa Fedtstoffer.

Lad mig endnu, da jeg saa ofte har henholdt mig til Rechenberg, meddele i Korthed Hovedresultaterne af hans Undersøgelse, saa meget mere som denne ligeledes tilsigter at udfinde de af nogle Arbejderfamiljer optagne

Næringsstoffer, og hermed sammenligne deres Behov ved normal Ernæring.

Til sin Raadighed havde han 52 Husholdningsregnskaber fra sachsiske Haandværverfamiljer, hvilke Regnskaber nogle Aar iforvejen vare indsamlede og offenliggjorte af Amtshauptmann v. Schlieben*). Da imidlertid de Familjer, som holdt Kreaturer, maatte udskydes, blev der 28 tilbage. Husholdningsregnskaberne vare tilvejebragte paa lignende Maade som mine og omtrent efter samme Formular. Men alle de tyske Familjer havde ydermere givet detaillerede Oplysninger om Sammensætningen af deres Kost. Oprindelig synes nu de sidst nævnte Oplysninger at have frembudt visse Mangler ligesom de tilsvarende danske, men R. har ved Ophold paa Stedet faaet dem supplerede, hvor det var fornødent, saaledes at hans Materiale vistnok paa det nærmeste har været saa omhyggelig forberedt, som en fysiologisk Prøve af den Art kræver.

Vedrørende Behovet ved normal Ernæring maa bemærkes, at dette er ansat ens for Mand og Hustru, da begge væve i Hjemmet. Skønt Vævning jo i Almindelighed snarest maa betragtes som et let Arbejde, blev Næringsbehovet, udtrykt i Varmeværdier, ansat til det for en jevnt arbejdende Mand ønskelige, eftersom Vedkommende vare beskæftigede 13 à 16 Timer i Døgnet. Børnenes Behov er beregnet efter Alderen.

Som Resultat viste sig, at for hvert voxent Medlem af de 28 Familjer (baade Mand og Hustru) manglede Kosten gennemsnitlig c. 400 Cal. daglig i den ønskelige

---

*) Som bekendt, høre Haandværerne blandt de daarligst stillede Arbejdere baade i Tyskland og andetsteds, hvorfor R. særlig valgte dem til sin Prøve.

Næringsværdi. Der kan tilføjes, at som Middeltal omfattede Familjerne 4.1 Person (3.0 Ind.). Trods det gennemsnitlige Deficit fremgaar det dog, at for nogle af Familjerne repræsenterede de resorberede Næringsstoffer et langt større Antal Calorier, end normal Ernæring kræver. Jeg gør opmærksom herpaa, fordi det samme fandt Sted ved den ene af mine 8 Familjer (jfr. Oversigtstabellen Nr. 20). Overernæring kan altsaa ogsaa forekomme udenfor de vel stillede Samfundslag.

I den for det store Flertal af Familjerne konstaterede utilstrækkelige Størrelse af den optagne Næring søger R. Forklaringen til, at de paagældende Personer som Regel vare magre og af et blegt Udseende. Er nemlig Kvantiteten af de resorberede Næringsstoffer mindre end Henfaldet af Legemets Bestanddele, medfører dette nødvendigvis en Forringelse af Ernæringstilstanden*). Dog skulde Dødelighedsforholdene hos Haandvæverne paa ingen Maade være abnorme. Dersom man kan stole herpaa — der synes kun at ligge et Skøn til Grund derfor —, vilde heraf fremgaa, at selv et betydeligt Deficit — in casu gennemsnitlig c. 400 Cal. daglig pr. Voxen — kunde i Længden taales uden Skade for Sundheden.

Saa meget er nu ogsaa sikkert, at man ikke strax fra et fundet Deficit i Kvantiteten af de resorberede Næringsstoffer, selv om dette er permanent, tør slutte til Sandsynligheden af en paaskyndet Død. Som anført, vil ganske vist Ernæringstilstanden herved blive forringet,

*) Henfaldet af Legemets Bestanddele kan bestemmes nogenlunde nøjagtig ved Analyse af Exkreterne, og det er derigennem, at man bliver istand til at beregne Næringsbehovet ved normal Ernæring.

8 Arbejderfamiljer i en lille Købstad (Hobro).

Familjens Nr.[1])	Mandens Beskæftigelse	Mandens Alder	Konens Alder	Alderen for andre voxne Medlemmer af Familjen	De hjemmeværende Børns Alder	Familjens Kostudgift	Kostudgiftens Forhold til Totaludgiften	Familjens daglige Forbrug af Næringsstoffer[2]) Æggehvidestof	Fedtstof	Kulhydrater (Melstof og Sukker)	De daglig optagne Næringsstoffer repræsenterede følgende Varmeværdier, efter Fradrag af den Del, som gaar ufordøjet gennem Tarmkanalen	Ved normal Ernæring skulde de daglig resorberede Næringsstoffer have repræsenteret følgende Varmeværdier
		Aar	Aar	Aar	Aar	Kr.	pCt.	Gr.	Gr.	Gr.	Calorier	Calorier
12	Fyrbøder paa Fabrik......	32	38	-	12, 10, 8, 5, 3, 1/4	542	65.1	355	325	2150	12000	12418
15	Daglejer (fast Arbejde)....	49	49	-	16, 14, 12, 10, 7	466	72.8	293	324	1791	10439	13910
7	Farveriarbejder Fabrik......	37	37	68[3])	5, 3, 1	445	62.2	234	230	1076	6746	10027
2	Skrædersvend.	52	41	-	6, 5, 3	417	65.2	257	200	1183	6966	8776
1	Snedkersvend.	33	27	-	5, 2, 3/4	339	60.4	221	165	1026	5965	7801
20	Daglejer (ikke fast Arbejde).	42	42	-	8, 1	343	74.6	249	267	1581	9025	7256
22	Daglejer (ikke fast Arbejde).	42	39	-	14, 13, 10, 7, 3	332	62/6	212	239	1391	7945	12906
19	Daglejer (ikke fast Arbejde).	54	50	-	11, 6	289	71.0	173	176	1313	7004	8116

[1]) Her er Tale om det Nummer, som vedkommende Arbejderfamilje havde i mit citerede Skrift. [2]) Som man vil erindre, ere Tallene i de herunder hørende tre Kolonner udfundne af Knudsen og maa staa for hans Regning. [3]) Konens Fader, som havde Ophold hos Familjen, uden at bidrage noget til dens Underhold og altsaa fuldstændig uden Beskæftigelse.

men dermed følger, vel at mærke, et formindsket Henfald af Legemets Bestanddele. Naar nu da Kvantiteten af de resorberede Næringsstoffer i alt Fald svarer til dette formindskede Henfald, vil Tilstanden ikke medføre Skade for Vedkommendes Sundhed. Ja Vedkommende evner endog at fortsætte sit Erhverv, naar kun dette ikke udfordrer synderlig Kraftanvendelse; til stærk Arbejdsydelse vil derimod han eller hun være uskikket.

For at vende tilbage til den tyske Undersøgelse, blev Forholdet mellem de, fra Kosten optagne, resorberede Næringsstoffer fundet at være 8 pCt. Cal. Æggehvidestof, 17 pCt. Cal. Fedtstof, 75 pCt. Cal. Kulhydrater (Melstof og Sukker). Fedtmængden er saaledes her betydelig mindre end den, der blev funden for de 8 danske Arbejderfamiljer, hvorimod Æggehvidemængden omtrent er den samme.

Da R., som antydet, ikke tillægger det nogen Betydning, om Kosten — sammenlignet med tidligere Tiders Krav — er æggehvidefattig, naar den kun indeholder rigeligt Fedt, er hans Raad til Haandvæverne paa Forhaand givet. At henvise Folk, hvis Budget ikke tilsteder nogen synderlig Forhøjelse af Kostudgiften, til at dække et eventuelt Deficit i den optagne Næring ved Hjælp af dyre Næringsmidler, vilde selvfølgelig være meningsløst. Han opfordrer derfor kun til at modificere Kosten saaledes, at noget af Kulhydraterne erstattes med Fedtstoffer, hvilket kunde ske uden væsenlig Forhøjelse af Kostudgiften. Et Indhold af henimod 30 pCt. Cal. Fedtstof vilde efter hans Mening ingenlunde være for meget. I saa Henseende støtter han sig blandt andet til, at de bajerske Skovarbejdere, som gennemgaaende vise sig at være velnærede, optage i deres Kost over 30 pCt. Cal. Fedtstof.

R. slutter sit Skrift med en Indrømmelse af, at Spørgsmaalet om Menneskets hensigtsmæssigste Næringsmethode endnu frembyder mange Punkter, som trænge til at opklares, samt med en Beklagelse over, at saa faa bekymre sig om denne Sag. Dette sidste staar i skærende Modsætning til Interessen for passende Fodringsmethoder, naar det gælder vore vigtigste Husdyr. Hvorledes Køer, Stude og Svin bør fodres, for at opnaa størst muligt Udbytte med mindst Bekostning, er et Spørgsmaal, som lægger Beslag paa mange Kræfter navnlig i de agrikultur-kemiske Forsøgsstationer. Og ved at støtte disse sidste træder endog Staten jevnlig til. Men Kendskabet til den menneskelige Ernæring har dog vel mindst ligesaa stor en social Betydning. Rechenberg anbefaler derfor Oprettelsen af et Institut, udstyret med tilstrækkelige Midler, hvis Bestemmelse udelukkende skulde være at studere Menneskets Ernæringsforhold. »Den Stat, der paatog sig en saadan Opgave, vilde sætte sig et varigt Minde!«

Den induktive Methodes Anvendelse og Betydning i Nationaløkonomien.

Af

Jul. Schovelin.

Hr. Kontorchef Emil Meyer har vist mig den Ære at gøre min Artikel om »Nationaløkonomiens Vilkaar i Danmark« (4de Hefte for 1891) til Genstand for en udførlig Behandling, ja har endog deri fundet Anledning til en Karakteristik af min hele Forfatterpersonlighed og mine samtlige Arbejder. Skønt det sidste Emne skulde synes i høj Grad at savne Interesse i Sammenligning med det saare vigtige Spørgsmaal om Økonomiens rette Methode, har dog Emil Meyer dvælet ved dette med øjensynlig Forkærlighed. Høflighedsvis burde jeg nu ganske vist gøre Gengæld, hvilket skulde have været mig saa meget kærere, som jeg da vilde have staaet overfor en langt taknemmeligere Opgave end den, Meyer har haft. Navnlig vilde jeg være forskaanet for at skulle finde alle de bitre Sarkasmer og faderlige Tugtens Ord, som det dog maaske har kostet Emil Meyer nogen Overvindelse at nedskrive. Men hvor gerne jeg end saaledes vilde anvende min Pen til at tegne et Billede af denne økonomiske

Forfatters sympathetiske Træk, saa vil jeg dog hellere resignere. Og Grunden dertil er simpelthen den, at jeg egentlig ikke indser, hvad saadanne Skildringer vedkomme Sagen. Thi selv om min Skrivemaade skulde være nok saa forvorpen, og Hr. Emil Meyers nok saa adstadig, saa vilde dette dog intet kunne rokke i Sandheden af mine Udtalelser om Økonomiens Methode, hvis mine Argumenter ere bedre end Emil Meyers. Kun herom samler Interessen sig. Hvis jeg har Ret i min Kritik af Westergaards lille Bog og Emil Meyers Anmeldelse, saa hjælper det dem saare lidet, om deres Fremstilling har været nok saa »rolig« og min nok saa »Herman Bangsk«.

Om det sidste Punkt kun en lille parenthetisk Bemærkning. Jeg er ganske vist ikke nogen Beundrer af Herman Bangs Skrivemaade, men nærer ikke desto mindre saa megen Respekt for hans literære Talent, — det vi efter min Mening skylde enkelte, endog fremragende Noveller, — at jeg i Sandhed ikke vilde anse det for nogen Ulykke, hvis jeg virkelig havde lært noget af denne Forfatter. Kun i Nationaløkonomi forekommer han mig unægtelig at være en ikke lidet ringere Læremester end selv Westergaard i sin »Indledning«.

Naar jeg igen lader høre fra mig i denne Sag, saa er det altsaa kun for at forsvare mit Standpunkt og ikke mig selv. Hr. Emil Meyer skal ogsaa i Fremtiden have Lov til uanfægtet at øve sig paa min ringe Person i at skrive literære Karakteristiker, hvori han endnu synes at have noget tilbage, førend han »magter« den »rolige Fremstilling«, der foresvæver ham som et Ideal.

Hvilket Indtryk min forrige Artikel, om Nationaløkonomiens Vilkaar i Danmark, har frembragt hos Emil Meyer, vide vi nu. Men han er Part i Sagen, da netop hans Standpunkt er blevet angrebet, og Ingen vil lade sig skuffe af, at en af de Anklagede indtager Dommersædet og giver sig til at dømme imellem den anden Anklagede og mig. Paa alle Andre vover jeg endnu at haabe, at min Artikel, alle sine Mangler til Trods, har gjort ét usvigeligt Indtryk: nemlig at være baaren af Interesse for Sagen. Det har ikke været mig nogen Glæde at imødegaa Emil Meyer og Westergaard. Hvad jeg ønskede, og hvad jeg fremdeles ønsker, er at komme til Bunds i, hvor — ikke hos hvem — Retten ligger. Det er en saare kedelig Ting at maatte give sine Udtalelser om et videnskabeligt Æmne en personlig Adresse, navnlig naar Kredsen af de Mænd, der beskæftige sig med den paagældende Videnskab, er saa snæver som her i Danmark. Men ogsaa dette kan være nødvendigt. Selv M. indrømmer det, — kun maa der ikke skrives, som jeg har skrevet. Velan, om Stil og Skrivemaade skal jeg ikke disputere med Emil Meyer. Efter hans Mening fristes jeg stadig til at undervurdere mine Læseres Fatteevne, hvilket med andre Ord skal sige, at jeg skriver altfor tydeligt. Hans egen Udtryksmaade, udvikler han selv S. 405, kræver derimod »tænksomme Læsere«. Og deri maa jeg give ham Ret. — Naar jeg bruger Ordet himmelraabende, giver dette E. M. Anledning til at tale om, at jeg benytter en »raabende« Form. Jeg indrømmer, at en saadan Vending ikke let vilde være falden mig i Pennen.

Enhver af os er derfor sikkert bedst tjent med at

bevare sine Stilejendommeligheder, -- saa kunne vi se, hvem der lettest finder Gehør.

Jeg vender mig derfor nu udelukkende til Sagen, som er denne: Have Emil Meyer eller Westergaard Ret med Hensyn til Økonomiens Methode, eller have de det ikke?

II.

Ligesom Emil Meyer skælner jeg mellem Sagens reelle og dens formelle Side.

Hvad den første angaar, da begynder Meyer med et Forsøg paa at præcisere de egentlige Stridspunkter. Ifølge hans Paastand har jeg misforstaaet Hensigten med Westergaards »Indledning til Studiet af Nationaløkonomien«, naar jeg har betegnet denne Hensigt som: »at lægge Videnskabens Begyndelsesgrunde til Rette, at udbrede økonomisk Kundskab og Forstaaelse af Økonomiens Methode, — i det hele at give den dannede Almenhed Smag for den nationaløkonomiske Forskning.« Kun om Berettigelsen af at tillægge Westergaard den sidstnævnte Del af Opgaven antyder imidlertid M. en begrundet Tvivl. Iøvrigt tilsigter ogsaa efter hans Mening den lille Bog at give sine Læsere »et Begreb om de forskellige Methoders indbyrdes Værdi«, en Analyse af Økonomiens »vigtigste Grundbegreber« og en Udvikling af »nogle vigtige elementære økonomiske Love«, — altsaa ganske hvad jeg har angivet. Dette turde dog i hvert Fald være det mindre væsentlige. Thi hvad enten Westergaard har tænkt sig, at hans Bog skulde vinde den ene eller den anden Slags Læsere, saa ere disse lige daarligt

farne, hvis jeg har Ret i, at den givne Fremstilling er »misvisende«. Det turde mindst være en ligesaa betænkelig Sag at give de egentlig nationaløkonomiske Studerende et vaklende og upaalideligt »Grundlag«, som at give den dannede Almenhed Vansmag for den økonomiske Forskning. Netop den Maade, hvorpaa unge Mennesker føres ind i Studiet, kan være ganske afgørende for deres hele Udvikling, og Meyers Forsvarssvarsbemærkninger synes mig derfor snarest at skærpe Betydningen af mine Indsigelser, ikke mindst da det i fortrinlig Grad er Westergaards Opgave som Professor ved Københavns Universitet at vejlede den studerende Ungdom i økonomisk Forstaaelse. Vi kunne derfor strax gaa over til selve Sagen: Westergaards Behandling af Økonomiens Methode, hvortil Meyer har sluttet sig med Pavker og Trompeter.

Hvad jeg i saa Henseende har hævdet, er med faa Ord dette, at W. i Skildringen af Nationaløkonomiens videnskabelige Fremgangsmaade har anvendt Begrebet Induktion og dets Forhold til Deduktionen paa en for mig uklar og forvirrende Maade, — og selv om Emil Meyer vil frakende mig Retten til at betegne mig som Fagmand, saa er der dog en ikke urimelig Formodning for, at hvad jeg ikke har kunnet forstaa, heller ikke vil have nogen særdeles stor Udsigt til at blive forstaaet af Fagets yngste Begyndere.

I Stedet for at forsvare det saaledes angrebne Punkt vælger Emil Meyer den ikke ganske ukendte, men ikke altid lige snedige Taktik at fastslaa med Fynd og Klem et helt andet Uenighedspunkt og forsvare dette med overlegen Bravour. »Da det«, siger Emil Meyer, »kun er Paastanden om Deduktionens

Nødvendighed, der er bleven angreben, skal jeg i det følgende kun holde mig til den« Uheldigvis for Emil Meyers lange Artikel er dette ikke rigtigt, men hvad han i sin farverige Stil vilde kalde »en Fordunkling af Sagens Kærne«. Med megen Styrke har jeg nemlig fremhævet, at den induktive Undersøgelse ikke er mulig uden Deduktion, og at ogsaa den realistisk-historiske Skole bruger og maa bruge Deduktionen, ikke alene ved Lovens Anvendelse til Forklaring af det virkelige Livs enkelte praktiske Spørgsmaal, men netop ogsaa som nødvendigt Led i den induktive Eftersøgelse af Aarsagerne (Loven).

I hele Meyers følgende Udvikling kommer det da ogsaa klart til Syne, at han i Virkeligheden gaar helt uden om det Hovedspørgsmaal, hvis klare Formulering og koncise Besvarelse for mig har været Hovedsagen. Tydeligst træder dette frem i hans Bemærkninger om det induktive Skema, gennem hvilke han forvilder sig ind i en hel anden Gade end den, hvori Kampen staar.

For at sprede Klarhed over de Begrebsbetegnelser, som der stadig spilles Bold med i denne Materie, forklarede jeg udtrykkeligt, hvad jeg forstod ved induktiv Tænkning med nærmere Henvisning til Høffdings »Formel Logik«. Jeg havde i Overensstemmelse med den nævnte filosofiske Forfatter — ligesom med flere andre moderne Tænkere, hvorom nærmere nedenfor — paavist, hvorledes denne Methode »bestaar i en Deduktion, der udfra hypothetiske Antagelser fører til givne Erfaringer«. Naar vi have indsamlet visse Erfaringer, som frembyde forskellige Begrebskombinationer (1), prøve vi at danne en almen Sætning (Lov) som logisk Udtryk for de foreliggende Erfaringer (2), og skride

derefter til ved Deduktion at udlede de særlige Konsekvenser af denne foreløbig antagne Almensætning (3), for endelig at sammenligne disse dels med de Kendsgerninger, som vi undersøge, dels med ny indvundne (4).

Hertil bemærker Emil Meyer, at »man kan rejse Indvendinger imod, at dette Skema særlig skal betegnes som Mønster for induktiv Tænkning. Snarere vilde man vel kalde det et Skema for den Blanding af Induktion og Deduktion, som gør sig gældende i alle Videnskaber«.

Allerede i denne som endnu mere i de følgende Sætninger genfinder jeg den efter min Formening uklare Brug af Betegnelsen »induktiv Tænkning«, som jeg netop havde anholdt hos Westergaard i min Afhandling om »Nationaløkonomiens Vilkaar« (S. 329). Da Hovedinteressen i det hele taget ligger paa dette Punkt, nødsages jeg til først noget udførligere at gaa ind paa hele den induktive Methodes Væsen og Vilkaar.

III.

I den Aristoteliske Logik blev Induktionen opstillet overfor Syllogismen som en særlig Slutningsmaade, hvorved man førtes fra det Enkelte eller Særegne til det overordnede Almene. Induktionen bestaar herefter blot i en Sammenfatning af visse Specialregler til et almindeligere Udtryk. Naar vi med Bogstaverne S. og P. betegne henholdsvis Subjekts- og Prædikatsbegrebet i Slutningssætningen, er den almindelige Form:

$$\begin{array}{l} \text{Baade } M_1 \text{ og } M_2 \text{ og } M_3 \text{ . . . . ere P.} \\ \text{Baade } M_1 \text{ og } M_2 \text{ og } M_3 \text{ . . . . ere S.} \\ \hline \text{S er P.} \end{array}$$

Formen er altsaa overensstemmende med den 3dje Aristoteliske Figur:

$$\begin{array}{c} M—P \\ M—S \\ \hline S—P, \end{array}$$

idet M_1 M_2 M_3 osv. udgøre Mellembegrebet (M.). Denne Maade at slutte paa kunde imidlertid i Aristoteles' Logik, der bygger paa Begrebernes Omfang, ikke føre til den ved Induktionen tilstræbte almindelige Slutning, medmindre Subjekts- og Prædikatsbegrebet i Undersætningen kunde byttes om (tilstedte conversio pura), idet de altsaa fuldstændigt dækkede hinanden. I saa Fald forvandles nemlig, som det let vil ses, Slutningen til den Aristoteliske 1ste Figur:

$$\begin{array}{c} M—P \\ S—M \\ \hline S—P, \end{array}$$

som efter Aristoteles var Grundformen for en fuldkommen Slutning. Dette vil altsaa med andre Ord sige, at samtlige Enkelttilfælde maa have været Genstand for en udtømmende Undersøgelse, forinden der kan drages en sikker Slutning om det Almene, som omfatter disse særegne Tilfælde. Herved fremkommer den saakaldte fuldstændige Induktionsslutning, der kan udtrykkes saaledes:

$$\frac{\begin{array}{r}\text{Baade } M_1 \text{ og } M_2 \text{ og } M_3 \text{ . . . . ere P} \\ M_1 \text{ og } M_2 \text{ og } M_3 \text{ . . ere alle S}\end{array}}{\text{Alle S ere P,}}$$

hvor altsaa Undersætningen ved Konversion kan bringes under den disjunktive Form: Ethvert S er enten M_1 eller M_2 eller M_3. Naar f. Ex. baade Cirkel, Ellipse, Parabel og Hyperbel kunne udtrykkes ved Ligninger af 2den Grad, og ethvert Keglesnit enten maa være en Cirkel eller en Ellipse eller en Parabel eller en Hyperbel, saa kan man selvfølgelig med fuldkommen Sikkerhed slutte, at alle Keglesnit lade sig udtrykke ved Ligninger af 2den Grad.

Det vil imidlertid let ses, at denne fuldstændige Induktionsslutning kun betyder Indførelsen af en kollektiv Betegnelse, at den er en Slags Abbreviationsmethode til Støtte for Hukommelsen og til Lettelse af en mere kombineret Tankevirksomhed.

Interessen samler sig derfor om den saakaldte ufuldstændige Induktionsslutning, hvor kun nogle af Enkelttilfældene have været Genstand for Undersøgelse, og hvor altsaa i Undersætningen Subjekts- og Prædikatsbegrebet ikke kunne ombyttes. I Stedet for at kunne fastslaa en bestemt Relation mellem Begreberne S og P, altsaa enten et Identitets- eller et Subsumtionsforhold, maa man ved denne, den egentlige Induktionsslutning, i Modsætning til analytiske og deduktive Slutninger, nøjes med paa Grundlag af Præmisserne at fastslaa, at der overhovedet bestaar et Forhold mellem disse to Begreber, saaledes at dette Forholds nærmere Bestemmelse bliver Genstand for en efterfølgende Prøve. Slutningen er med andre Ord

flertydig og peger derfor frem til en anden (deduktiv) Slutning som sit nødvendige Supplement, nemlig en saadan, der ud fra de forskellige Tydninger af Konklusionen prøver, om de derved vundne Følgesætninger stemme med de i Induktionen givne Præmisser. Naar man vil bevare Formen for den Aristoteliske Syllogisme, lader Induktionsslutningen sig med andre Ord forme som det Omvendte af en Deduktion, som en Omstilling af den Aristoteliske »1ste Figur«. Udtrykkes denne paa sædvanlig Maade saaledes:

M—P
S—M
————
S—P,

ser altsaa Induktionen, naar vi bruge de samme Bogstavbetegnelser, i sin simpleste Form saaledes ud:

S—P
S—M
————
M—P*).

Hvad der er Mellembegrebet i den induktive Slutning, bliver Deduktionens Subjektsbegreb, og det ene af Præmissernes Prædikatsbegreb Deduktionens Mellembegreb. Induktionsslutningen kan altsaa betragtes som

*) Vælge vi Bogstavbetegnelserne i Induktionsslutningen, formet som den Aristoteliske »3die Figur«, til Udgangspunkt, ser Formlen saaledes ud:

Induktiv	Deduktiv
M—P	S—P
M—S	M—S
S—P	M—P

det Omvendte af den i Deduktionen brugte Syllogisme, og det kan saaledes ved en Induktion siges at gælde om at finde de Præmisser, ud fra hvilke der kan deduceres. Det Flertydige eller Ubestemte i Resultatet ved Induktionens elementære logiske Slutningsform indeholder i sig selv et uafviseligt Krav paa en Videreførelse af Undersøgelsen, hvorved Ubestemtheden kan afløses af Bestemthed, Flertydigheden af Enstydighed, — og paa denne Maade opstaar med Nødvendighed den saakaldte induktive Methode. Saaledes som denne faktisk udøves og er bleven udøvet i Videnskaben, bestaar den i, som allerede ovenfor antydet: hypothetisk at fastslaa en enkelt af de i den simple Induktionsslutning liggende Muligheder som gældende Lov og derefter ved Sammenligning mellem de herfra ved Deduktion uddragne specielle Følgesætninger og de alt givne, eventuelt ny indvundne, Erfaringer at prøve og definitivt godtgøre den foreløbig antagne (hypothetiske) Lovs virkelige Gyldighed.

I dette Resultat er jeg saa heldig at stemme overens med en Avtoritet, som i alt Fald Emil Meyer ikke vil forkaste, nemlig selve den Forfatter, hvis Behandling af Nationaløkonomien og dennes Methode har været bestemmende saavel for hans som for Westergaards Grundanskuelser. I sin berømte »The Principles of Science« paaviser Jevons med stor Klarhed og Udførlighed, hvorledes i Videnskabens Historie alle induktive Undersøgelser, som virkelig fortjene dette Navn, netop ere foregaaede paa den Maade, som jeg har skildret, altsaa ved hypothetisk Antecipation af Loven og efterfølgende Deduktion for at prøve de specielle Følgesætningers Overensstemmelse med de iagt-

tagne Kendsgerninger. »All inductive reasoning is but the inverse application of deductive reasoning«. Ogsaa hos den tyske Logiker Sigwart træffe vi den samme Lære, som efter disse to Tænkere er gaaet over i de moderneste Fremstillinger af Logiken. Uden Tvivl gaar imidlertid Jevons for vidt, naar han heraf slutter, at Induktionen forudsætter Syllogismens Regler, »that all reasoning is founded on the principles of deduction«. Dette hænger sammen med hele Jevons Fremstillingsmaade af Logiken som en Identitets- og Indholdslogik med udelukkende Benyttelse af det oprindelig fra Boole og Leibnitz stammende logiske Tegnsprog, hvilket ligesom frister ham til en umiddelbar Overførelse af Mathematikens »inverse operations«.

— I nøje Forbindelse med hele Opfattelsen af Induktionsmethodens sande Væsen staar Vurderingen af dens Betydning. Ifølge Aristoteles havde kun den fuldstændige Induktionsslutning stræng videnskabelig Gyldighed, og betegnende nok anfører Menger udtrykkeligt dette i sine Angreb paa den realistisk-empiriske Retning indenfor Nationaløkonomien. Som vi have set, er imidlertid den fuldstændige Induktion kun en Slags Etiketteringsmethode, og som Følge deraf var det ogsaa ganske naturligt, at Francis Bacon som Induktionslogikens saakaldte Grundlægger maatte rette hele sin Polemik imod denne Tilbageførelse af Induktionen til den almindelige (subsumerende) Syllogisme. Naar den induktive Methode skal være den Lygte, ved hvis forudkastede Lys Menneskeheden finder Vej i Uvidenhedens Mørke til hidtil ukendte Sandheder, saa maa dens Opgave og Væsen være en anden end den rene Klassifikation af allerede givne Sandheder.

Til Trods herfor lykkedes det ikke for Bacon at føre Induktionen udover det døde Punkt og skabe dens praktisk mulige Former. Ifølge Bacon skulde man nemlig først som »positive Instanser« indregistrere alle de Tilfælde, i hvilke det Fænomen indtraf, der var Genstand for Undersøgelse, og under »negative Instanser« samle alle de med det foregaaende beslægtede Tilfælde, hvori det paagældende Fænomen manglede. For derefter at finde det tilsvarende Almenbegreb, skulde man endvidere samle de Tilfælde, hvori det undersøgte Fænomen indtræder i større eller mindre Grad, eller i hvilke det med andre Ord lader sig konstatere i en kvantitativ Differentiering. — Saaledes som det afgørende er blevet paavist, beherskes denne Bacons Methode i Virkeligheden uvilkaarligen af Fordringen om Induktionens Fuldstændighed til Trods for hans modsatte Forudsætninger, ligesom den snarere er at betegne som en Abstraktions- end som en Induktionsmethode.

Derimod har John Stuart Mill i sin berømte »System of Logic« fuldstændig brudt med den uvilkaarlige Fordring om Induktionens Fuldstændighed ved at bestemme Induktionen som den Tænkningsmaade, hvorved vi erkende, at hvad der har vist sig at være sandt i enkelte Tilfælde ogsaa vil vise sig at være sandt i alle under de samme Betingelser indtrædende Tilfælde. Ifølge Mill bestaar den sande Induktion ikke i en Slutning fra det Enkelte til det Almene, men gaar i Virkeligheden fra det Enkelte til det Enkelte, idet vi stiltiende fastholde som tankenødvendig Forudsætning, at under lige Betingelser ville lige Virkninger indtræde. Denne Forudsætning bliver saaledes i Virkeligheden den almindelige Oversætning i enhver Induktionsslutning, saa

at denne aabenbarer sig som en almindelig subsumerende Syllogisme*).

Mod begge disse Opfattelser vender Jevons sin Kritik. Overfor Mill gør han gældende, at »a careful analysis of the conditions under which such an inference appears to be made, shows that the process is really a general one, and that what is inferred of a particular case might be inferred of all similar cases.« Vi slutte i Virkeligheden ikke, at Mr. Gladstone maa dø ud fra den Omstændighed, at Mr. Smith & Mr. Johnson og en Del andre Gentlemen, vi have kendt, ere døde. Men først, naar vi ud fra denne sidste Omstændighed, at alle de Mennesker, vi overhovedet have Kendskab om, ere døde, have dannet den almindelige Lov, at alle Mennesker ere dødelige, at det til Begrebet Menneske hører: at være dødelig, kunne vi gennem en simpel Syllogisme slutte, at da Gladstone ogsaa er et Menneske, maa han ogsaa være dødelig. Skulde vi derimod skride fra Enkelttilfælde til Enkelttilfælde, kunde vi i hvert Fald intet slutte med Sikkerhed om Mr. Gladstone, før vi vare vis paa — hvad vi aldrig kunne blive, — at Mr. Gladstone er »exactly similar to other men«. I Stedet for Mills Lære sætter han derfor den ovenfor udviklede Definition af Induktionen som »an inverse operation, the inverse of Deduction«. — Overfor Francis Bacon godtgør han udførlig, hvorledes dennes Methode i Virkeligheden

*) Under lige Betingelser indtræde lige Virkninger. Under Betingelserne abc indtræder i alle iagttagne Tilfælde Fænomenet X. Altsaa indtræder under Betingelserne abc altid Fænomenet X. Jfr. Wundt: Logik. II. Methodenlehre. 1883.

aldrig har været benyttet af Videnskabens store Mestre, og spøgende betegner han denne »blind accumulation of facts« som »a process of digestion«, »a kind of scientific bookkeeping«. —

— Endnu maa jeg her i Forbigaaende bemærke overfor Emil Meyers Indvending mod, at dette Jevonske Skema særlig skal betegnes som Mønster for induktiv Tænkning, at det ganske vist i høj Grad ligner det, som Stuart Mill i sin »System of Logic« betegner som »The Concrete Deductive Method«. Men, som netop Jevons udvikler*), er denne saakaldte deduktive Methode »no special method at all, but simply induction itself in its essential form.« Den gennemførte Paavisning heraf vil findes i hans: »Principles of Science« (jfr. navnlig V Edition. S. 265 ff.), hvortil jeg ganske skal henholde mig. Overfor de Resultater, som denne Mønsterfremstilling af Videnskabens Methode er kommen til, forslaar i Sandhed en henkastet Bemærkning af Emil Meyer saare lidet.

IV.

Til Trods for sin Paastand om Deduktionens ɔ: den selvstændige, af Specialerfaringer og Specialiagttagelser uafhængige Deduktions Nødvendighed, og til Trods for sine Indvendinger mod det af mig opstillede Skema for induktiv Tænkning, accepterer dog Emil Meyer dette og dermed Induktionen. Der ligger i Virkeligheden heri en Indrømmelse af det Berettigede

*) The Theory of Political Economy. 3. Edition. Pag. 17.

i min Indsigelse mod Westergaards Formulering af Nationaløkonomiens Opgave og den deri indeholdte Sideordning af Deduktion og Induktion, saaledes at der endog kun tildeles Induktionen en Slags supplerende Rolle. Kun hævder Emil Meyer — hvad han i og for sig kan have Ret i —, at den induktive Logiks almindelige Regler kunne undergaa ejendommelige Modifikationer indenfor de forskellige Videnskaber og saaledes ogsaa indenfor den økonomiske. Det af mig angivne almindelige Skema kan imidlertid, indrømmer han videre, med Held benyttes til at se, hvorledes Nationaløkonomien maa arbejde, naar den vil finde Love. Han formener i saa Henseende, om jeg forstaar ham ret, at de enkelte Led i dette Skema kunne forskyde sig mer eller mindre i Betydning indenfor de forskellige videnskabelige Undersøgelser, men i alt Fald i de fleste af dem vil altid »Skemaets 4de Led« ɔ: den efterfølgende og afsluttende Virkeligheds-Verificering, der skal hæve Hypothesen til Lov, spille »en Hovedrolle«. »Anderledes er det med de økonomiske Love«. For disses Vedkommende er »Verificeringen ikke alene vanskelig, men ofte umulig«, og Resultatet deraf »altid usikkert«. Og dette er da efter Meyer den ejendommelige Modifikation, som de almindelige videnskabelige Regler maa undergaa indenfor den økonomiske Videnskabs særlige Ramme.

I den videre Forklaring heraf hedder det, at naar man har fastslaaet en økonomisk Lov, der siger, at visse Aarsager frembringe visse Virkninger, saa maa man derefter se, »hvor langt det virkelige Liv svarer til det Billede, man har dannet sig«, og findes der da Uoverensstemmelser, »saa behøve disse ikke i mindste Maade

at berøve Loven dens Gyldighed«. »Ved den naturvidenskabelige Verificering er det derimod selve Loven, hvis Rigtighed skal prøves«.

Denne Forklaring er imidlertid lidet tilfredsstillende. Thi naar Meyer ikke har paavist andre Forskelligheder fra den almindelige induktive Methode end den, der ligger i det 4de Leds Usikkerhed eller Umulighed, saa er det ikke godt at se, hvorfor det udelukkende er ved de naturvidenskabelige Undersøgelser, at det er selve Loven, hvis Rigtighed der skal prøves. Man maa uvilkaarlig spørge, hvad det da er, hvis Rigtighed skal prøves ved de nationaløkonomiske Undersøgelser. Og naar Meyer maaske vil svare, at man ved den økonomiske Verificering blot skal se, »hvor langt det virkelige Liv svarer til det Billede, man har dannet sig«, saa er der kun ét af to muligt. Enten er dette kun en Omskrivning af, at Verifikationen skal gaa ud paa at bevise den foreløbig antagne Lovs Virkelighedsgyldighed, men i saa Fald er dette ikke noget fra den naturvidenskabelige Undersøgelse Forskelligt, men netop ogsaa her Verificeringens eneste Maal. Eller ogsaa —, og her have vi sikkert Løsningen, — maa Hr. Meyer paa Forhaand tænke sig de økonomiske Hypotheser (Skemaets 2det Led) som væsensforskellige fra alle andre videnskabelige Hypotheser. Men i saa Fald er det ikke blot Methodens 4de, men fuldt saa meget endog Methodens 2det Led, hvor Modificeringen indtræder, og Hr. Meyer gaar da ud fra, hvad han netop skulde bevise, nemlig, at en Forskellighed for dette, det 2det, Leds Vedkommende overhovedet er til Stede. Hvis de Hypotheser eller Love, hvad man nu vil kalde dem, som Nationaløkonomien arbejder med, af

en eller anden Grund nødvendigvis maa være forskellige i Art og Betydning fra alle andre Videnskabers Hypotheser eller Love, saa er det i sig selv at formode, at denne Modificering af Methodens 2det Led ogsaa faar Indflydelse paa 4de Led. Men hvad der rigtignok saa skulde være udviklet og forklaret fra Meyers Side, var netop denne Væsensforskel, medens Meyer udelukkende beskæftiger sig med Methodens 4de Led, Verificeringen.

Meyer gaar med andre Ord udenom det Spørgsmaal, som er Sagens Kærne: med hvad Ret paastaar man, at Hypotheserne eller »Lovene« i Nationaløkonomien skulle og maa være af en hel anden Art end i andre Videnskaber?

Meyer har den Antydning af et Svar, at de økonomiske Loves Gyldighed ikke afficeres af Uoverensstemmelser med det virkelige Liv; disse »vise kun, at der er andre Aarsager i Virksomhed end de, hvis Virkninger man har fastslaaet.«

Lad mig tilstaa, at det lille Ord »kun« strax fyldte mig med en glad Forbavselse. For Nationaløkonomen betyder en Uoverensstemmelse kun, at der er andre Aarsager i Virksomhed, og rokke ikke i mindste Maade ved hans Hypotheses Gyldighed. For videnskabelig Forskning gaar det ellers ikke saa let. I sin »The Principles of Science« udvikler Jevons i Kapitlet om »The use of hypothesis«, hvorledes »agreement with fact is the sole & sufficient test of a true hypothesis« og »a single absolute conflict between fact & hypothesis is fatal to the hypothesis; falsa in uno, falsa in omnibus«. Paa Forhaand turde derfor Formodningen være mod, at Nationaløkonomien skulde indtage en saa ejendomme-

lig Særstilling, og min Glæde varede saaledes kun kort. Thi nærmere Eftertanke sagde mig snart, at det ogsaa i andre videnskabelige Undersøgelser kan stille sig saa, at en Uoverensstemmelse ved nærmere Granskning kan vise sig at være blot tilsyneladende, fordi en hidtil upaaagtet Aarsag samtidig er i Virksomhed, hvorpaa Uoverensstemmelsen da netop bidrager til at henlede Opmærksomheden. Og omvendt frembyder den økonomiske Videnskabs Historie de mangfoldigste Exempler paa, hvorledes Uoverensstemmelser mellem de fundne »Love« og Livets ubarmhjærtige Kendsgerninger har sat Forskningen i Bevægelse for at finde andre og bedre Forklaringer., Ja dette tør endog uden Overdrivelse siges at være en af de væsentligste historiske Grunde til hele den realistiske Skoles Opstaaen og Udvikling. —

Nu stemme Emil Meyers Bemærkninger om Ejendommelighederne ved Økonomiens Methode til en vis Grad —, men ogsaa kun til en vis Grad, — overens med det særlige Standpunkt, som Jevons indtager overfor dette Spørgsmaal i sin »Theory of Political Economy«. Først og fremmest maa jeg dog slaa fast, at Jevons udtrykkelig heri stiller en Billigelse af den induktive Methode i Spidsen for sine Udviklinger og formulerer Skemaet ganske, som jeg har gjort det. Ligeledes hævder han, at »the final agreement of our inferences with à posteriori observations ratifies our method.« »But«, udvikler han videre, »unfortunately this verification is often*) the least satisfactory part of the process, because the circum-

*) Udhævet af nærvær. Forfatter.

stances of a nation are infinitely complicated, and we seldom get two or more instances which are comparable. To fulfil the conditions of inductive inquiry we ought to be able to observe the effects of a cause coming singly into action, while all other causes remain unaltered«, og for denne Isolering stiller det saa højst complicerede Liv mange Hindringer i Vejen.

Jevons anser altsaa Verifikationen for en vanskeligt eller sjælden gennemførlig Sag, fordi de forstyrrende Aarsager ikke altid lade sig fjerne. Men ikke desto mindre anerkender han dog principielt den efterfølgende Erfaringsundersøgelse som den egentlige Prøvesten paa de vundne Resultaters Gyldighed. Emil Meyer synes derimod nærmest at frafalde Kravet paa en saadan Virkeligheds-Verificering, fordi han anser den for »umulig« eller i alt Fald »altid usikker«. Men dermed forlader han da i Virkeligheden ogsaa den induktive Methodes Grundlag og nærmer sig Menger, der bestemt og principielt afviser en saadan Verificering som dels overflødig, dels meningsløs. Menger stiller sig imidlertid i fuld Konsekvens hermed afvisende overfor den økonomiske Theoris Benyttelse af Induktionen, hvorimod Emil Meyer forsøger at give det Udseende af, at Westergaard og han ere i Stand til at hævde en »Mellemstilling«. Herhen hører saaledes hans Udtalelser om, at »Forudsætningerne for Deduktionen i sidste Instans maa skyldes Iagttagelse af Kendsgerninger, ja, at den paa hvert Trin maa optage Forudsætninger, der enten hentes direkte fra Erfaringen eller i hvert Fald indirekte udspringe fra denne«. Destoværre er han bleven staaende ved denne Antydning, der i Forbindelse med hans efter-

følgende faktiske Akceptering af Induktionsskemaet kunde synes at pege i Retning af en virkelig Godkendelse af den induktive Methodes Anvendelse i Nationaløkonomien. Men i hans nærmere Udførelse af den økonomiske Videnskabs methodiske Fremgangsmaade viser det sig, som allerede ovenfor antydet, at han i Virkeligheden maa gaa ud fra en hel anden Opfattelse af Hypothesernes Karakter, Betydning og Anvendelsesmaade end den, Induktionen forudsætter. For at komme til Bunds i denne Tvetydighed maa vi derfor et Par Øjeblikke dvæle ved dette Spørgsmaal om Hypothesens rette Brug og Betydning indenfor den økonomiske Videnskab. Det vil da vise sig, at man først gennem Besvarelsen heraf vll kunne naa frem til de bestemte Delingslinjer, der lade sig drage mellem de forskellige Retninger eller Skoler i methodisk Henseende.

V.

Det er længst blevet anerkendt i Naturvidenskaberne, at Hypothesen vel er et uundværligt Led i den videnskabelige Forskning, men at denne nødvendige »anticipatio mentis« altid maa fremtræde som en Forudsætning, hvis specielle Følgeslutninger ere tilgængelige og kunne bestaa for en Erfaringsprøve.

Ifølge den Opfattelse af Videnskaben, som er hævdet fra Stuart Mill, Cairnes og Jevons, kan den politiske Økonomi ganske vist nok betegnes som en induktiv Videnskab, men den deduktive Del af Undersøgelsen spiller ikke alene den fuldstændig dominerende Rolle, men har forsaavidt ogsaa en særlig Karakter, som de Forudsætninger, man er nødsaget til at vælge,

falde udenfor selve Videnskabens Sfære: »The ultimate laws are known to us immediately by intuition, or, at any rate, they are furnished to us ready made by other mental or physical sciences. That every person will choose the greater apparent good, that human wants are more or less quickly satiated etc.: are a few of the simple inductions on which we can proceed to reason deductively with great confidence«. (Jevons: Theory of political economy).

Disse »inductions« have de nævnte Økonomer hentet fra deres Forgængere, den Adam Smithske Skole. Men medens dog de antydede psykologiske Forudsætninger for Mill og Jevons antage en mere hypothetisk Karakter, saa er der næppe nogen Tvivl om, at de egentlig for Adam Smiths Skole stode som virkelig erfaringspsykologiske Love. For hele den i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede herskende Aandsretning stod Selvinteressen i Virkeligheden som det erfaringsmæssigt virksomste Motiv. Naar man tillagde denne psykiske Faktor en saa dominerende Stilling i det menneskelige Sjæleliv, at man paa denne mente at kunne bygge den humane Ethik op, saa er det kun altfor let forklarligt, at man saa meget mere troede sig berettiget til heri at søge det bredest mulige (psykologiske) Erfaringsgrundlag for en Videnskab om økonomiske Forhold. Thi selv den populæreste Iagttagelse og Opfattelse af Livet vil i Almindelighed give hine Tænkere Ret i, at i Pengesager hører alt Venskab op, og at man der ubetinget og altid er sig selv nærmest. Heller ikke skal det nægtes, at denne Forudsætning virkelig i en ikke ringe Udstrækning har empirisk Gyldighed, og netop derfor har ogsaa saa

meget af den klassiske Nationaløkonomi sin uomtvistelige videnskabelige Værdi. Lad mig endog indskyde den personlige Bemærkning, at mangfoldige moderne Forsøg paa at hovmesterere hine aandelige Giganter synes mig saare ynkelige, ligesom det ogsaa ofte viser sig, at hine Mænd ikke alene have vidst ligesaa meget og tænkt ligesaa meget over Sagen som deres smaa kritiske Efterfølgere, men endogsaa mere til. Saa langt, som den valgte Forudsætning rækker, kunne da ogsaa de herfra udledede Resultater særdeles vel bestaa en Virkelighedsprøve.

Anderledes forholder det sig imidlertid med flere andre Hypotheser, som de engelske Nationaløkonomer i Tilslutning til A. Smith have betjent sig af. Saaledes vil det strax ses, at den anden psykologiske Hovedforudsætning, nemlig at de enkelte Individer altid ere i Stand til med fuldkommen Sikkerhed at bedømme og afgøre i hvert enkelt Tilfælde, hvad der er mest stemmende med deres Selvinteresser, er i højests Grad stridende selv med den elementæreste Erfaring. Det tør maaske endog uden Overdrivelse paastaas, at der er faa Omraader, hvor den menneskelige Kortsynethed og Letsindighed hersker mer uindskrænket end paa den økonomiske, til Trods for, at vi alle ere kun altfor tilbøjelige til stedse at have vor egen pekuniære Fordel i Hovedet. Og gaa vi over til den anden Række af hypothetiske Forudsætninger, nemlig dem, der angaa de ydre Betingelser for Menneskets økonomiske Virksomhed, altsaa de samfundsmæssig givne Vilkaar for Produktion, Omsætning og Fordeling, saa er Forholdet jo endogsaa dette, at de herom opstillede Hypotheser med fuld, klar Bevidsthed ere valgte i aaben Strid med det

faktisk Bestaaende og historisk Givne. Hypothesen er altsaa her et bevidst Postulat, den indeholder en ideal Fordring om, hvorledes det økonomiske Livs Forudsætninger rettelig bør indrettes, og ikke nogen Gisning om, hvorledes de ere indrettede, — og Hensigten med dens Opstillen er da heller ikke at tilstræbe en Forklaring af Virkeligheden, men at lægge Betingelserne saa gunstigt som muligt til Rette for en ren spekulativ Behandling af de økonomiske Problemer. —

Klarest og tydeligst fremtræder dette hos Menger. Med rigtig Konsekvens har han udskilt de nævnte Hypotheser fra al empirisk Forskning og hævdet dem en selvstændig Betydning som en Slags Axiomer, der efter hans Mening nødvendigvis maa postuleres for derigennem at naa den ligeledes efter hans Mening nødvendige strænge og gennemførte Isolering af de økonomiske Fænomener. For ham er Selvinteressens Eneherredømme ingen erfaringspsykologisk Lov, intet Led i en induktiv Undersøgelse, men en Grundsætning, som er dannet ved en isolerende Abstraktion, for derigennem at skabe Fundamentet for en saakaldet exakt økonomisk Videnskab.

Ifølge Menger er den theoretiske Videnskabs Formaal at erkende og fastslaa Typerne for og de typiske Relationer mellem Enkeltfænomenerne. Han indrømmer, at den nærmest liggende Maade at løse denne Opgave paa er at ordne de iagttagne Kendsgerninger under bestemte Kategorier (Typer) og gennem empirisk Undersøgelse fastslaa Regelmæssigheden i Fænomenernes Rækkefølge. Men denne Methode, som Menger benævner den realistisk-empiriske, fører efter hans Formening ikke til videnskabelig tilfreds-

stillende Resultater. Det virkelige Liv frembyder ingen strænge Typer, og de typiske Relationer eller Love, der overhovedet lade sig vinde gennem Iagttagelser, have intet andet Indhold end en faktisk Konstatering af visse reale Fænomeners regelmæssige eller stadige Rækkefølge. Man naar med andre Ord ikke til andet end til saakaldte empiriske Love, der kun bringe en faktisk bestaaende Regelmæssighed eller regelmæssig Sammenhæng mellem Fænomenerne til Bevidsthed, men der skabes ingen Garanti for, at denne Regelmæssighed er nødvendig.

Ved Siden af denne Forsknings-Methode opstiller Menger derfor en anden, som han benævner den »exakte». Dennes Formaal er Fastsættelsen af virkelige Love ɔ: saadanne Love, der ikke tilstede nogen Undtagelse, men udtale en uundgaaelig Nødvendighed.

Den Vej, som den sidste Methode maa slaa ind paa, er følgende: »sie sucht die einfachsten Elemente alles Realen zu ergründen«. »Die exacte Wissenschaft untersucht wie aus den vorhin erwähnten, den einfachsten, zum Theile geradezu unempirischen Elementen der realen Welt in ihrer (gleichfalls unempirischen) Isolirung von allen sonstigen Einflüssen sich complicirtere Phänomene entwickeln«. Den exacte Nationaløkonomis Opgave bliver saaledes: »die Erforschung der ursprünglichen, der elementarsten Factoren der menschlichen Wirthschaft«. Og derefter opstilles de ovenfor angivne Forudsætninger som ledende Axiomer, og det fremhæves klart og afgørende, at deres Karakter, som i alt Fald delvis, vilkaarlige Abstraktioner er ham klart bevidst. —

Naar han imidlertid sammenstiller dem med de

mathematiske Videnskabers Axiomer, for dergigennem at hævde en tilsvarende Exacthed for hele sin abstrakte Theoretisering, saa er dette i Virkeligheden ganske uberettiget. Hvad selve Mathematikens Axiomer angaar, da ere disse netop for saa vidt i allerhøjeste Grad stemmende med Erfaringen, som de ere fremgaaede ved en Abstraheren fra denne helt tilbage til selve vore subjektive Erkendelsesformer, Rummets og Tidens Anskuelsesformer, uden hvilke overhovedet ingen Erfaring er mulig. Resultaterne af de mathematiske Undersøgelser kunne derfor aldrig stride med den empiriske Virkelighed, 2 og 2 ere altid 4, hvad enten det gælder Katte eller Æbler eller Stokke. Heller ikke i de mathematiske Naturvidenskaber træffe vi Abstraktioner af lignende Art som i den abstrakte Nationaløkonomi. Thi medens det vel er en Selvfølge, at f. Ex. den almindelige Mekaniks hypothetiske Antagelser ikke have noget Tilsvarende i den Virkelighed, hvorudfra de ere abstraherede, saa ere dog de herfra afledede Resultater stedse mer eller mindre tilnærmelsesvis gyldige for den virkelige Erfaring. For at naa Overensstemmelse med denne behøves i det hele kun Tilføjelsen af de videre Specialforudsætninger, som forholdsvis let lade sig udfinde af selve Afvigelsernes Art og Grad, og for disse Tilføjelser ere endelig de samme Axiomer ligesaa gyldige som for de oprindelige Sætninger. Men for den abstrakte Nationaløkonomi stiller det sig saaledes, at dens Resultater i mangfoldige Tilfælde ikke alene savne en selv blot tilnærmelsesvis Overensstemmelse med Erfaringen, men endog ere i direkte og uløselig Modstrid med denne. Og denne Modstrid lader sig vel at mærke ikke overvinde paa

lignende Maade, som ovenfor er skildret for Mekanikens Vedkommende, nemlig ved Indførelsen af de specielle Forudsætninger. Thi i alt Fald er man indskrænket til at indføre de objektive Betingelser som f. Ex. de i det paagældende Samfund givne politiske Forhold, medens derimod de subjektive Forudsætsætninger — saaledes det psykologiske Postulat om Selvinteressens Eneherredømme — selvfølgelig maa forblive staaende uforandrede, da ellers hele Theoriens Fundament med det selv samme vilde styrte sammen. Men netop disse psykologiske Forudsætninger ere, som vi have set, i alt Fald delvis stridende mod Erfaringen, ere med andre Ord Resultatet af en vilkaarlig Isolering og ikke af en videnskabelig Abstraktion*).

Den abstrakte nationaløkonomiske Theoris Forudsætninger kunne saaledes ikke sammenstilles med Mathematikens, Mekanikens eller Fysikens Axiomer. Mill og Jevons betragte dem da heller ikke saaledes, men som formaalstjenlige Hypotheser, som en Slags »inductions« (jfr. ovfr.) fra Erfaringen med en vis begrænset (relativ) Virkelighedsgyldighed, og følgelig fastholde de principielt Fordringen om, at Deduktionens Resultater indenfor en tilsvarende Begrænsning skulle stemme med det virkelige Livs Erfaringer. Menger opstiller derimod disse Sætninger som spekulative, med Føje og Forsæt fra al Erfaring løsrevne Axiomer, og følgelig har han fra sit Standpunkt Ret i at hævde — i Udtryk, som vilde forfærde og dybt krænke Emil Meyer, hvis de vare brugte om ham, —: »Den Prüfstein für die Bürgschaften der exacten Gesetze der Volkswirthschaft

*) Jfr. Wundt: Logik II. Methodenlehre. Stuttgart. 1883.

in ihrer Congruenz mit den empirischen Gesetzen der letzteren suchen zu wollen, bedeutet die Verkennung der elementarsten Grundsätze wissenschaftlicher Methodik«. Naar man som Udgangspunkt vælger Grundsætninger, der ikke ere abstraherede fra Erfaringen, men paa tværs af Erfaringen, der med andre Ord ere abstrakte Udtryk ikke for det med Erfaringen Stemmende, men for det med Erfaringen Stridende, saa kan man heller ikke vælge Erfaringen som Prøvesten.

Det er nu et saare tragisk-komisk Syn at se d'Hrr. Westergaard og Emil Meyer famle om mellem disse to Standpunkter for at finde en »Mellemstilling«, — begge med Førerstav i Haand som selvbestaltede Guider. Westergaard er aabenbart den, der er mindst modig ved sit Kald. Han har ikke Mengers geniale Dristighed til klart og aabent at stille Sagen paa Hovedet. Paa den ene Side vil han tilegne sig den Mengerske Methode, paa den anden Side ved en efterfølgende Induktion »sørge for, at de Slutninger, man kommer til, komme til at passe bedre og bedre paa det virkelige Liv«. — Med Meyers Førerforsøg gaar det ikke stort bedre. Han begynder med S. 407 at lade Forudsætningerne for sine Deduktioner skyldes Erfaringer, som han blandt andet ogsaa vil have hentet fra Erfaringspsykologien og Naturvidenskaberne, og S. 409 akcepterer han Skemaet for den induktive Undersøgelse. Men allerede S. 410 opgiver han den af Mill og Jevons med rigtig Konsekvens fastholdte principielle Fordring paa en Virkeligheds-Verificering for kun at hævde de vundne Love en Gyldighed, som beror paa deres logiske Tilbageførelse til Udgangspunktet og ikke paa deres Bekræftelse af Erfaringen, og sejler saaledes eo ipso ud af Induk-

tionens Farvand og lige ind i den Mengerske Havn, — for endelig Side 414 at vende tilbage til Induktionen.

Det er ved denne Faren rundt fra det ene til det andet som en Flue i en Flaske, at Hr. Emil Meyer tror at hævde sin og Westergaards »Mellemstilling«.

VI.

Begrebsforvirringen hos Emil Meyer krystalliserer sig paa en kuriøs Maade i et enkelt Ord, nemlig Ordet »Love«. Han akcepterer Induktionsskemaet for at se, hvorledes Nationaløkonomien arbejder, naar den vil finde Love, og betegner selv det 2det Led som »Opstillen af Hypothese til foreløbig Forklaring og Aarsagsbestemmelse«. Det 2det Led betyder altsaa en Forudgriben (Antecipation) af Loven, og naar da de derfra afledede Følgeslutninger vise sig at svare til de oprindelige Erfaringer, og endelig ny Erfaringer frembyde de samme Kombinationer, »kan Loven fastslaas«.

Herefter er det ikke muligt at forstaa andet end, at Meyer ved Ordet »Lov« maa tænke paa de erfaringsmæssigt begrundede, om end endnu ikke bekræftede Hypotheser i induktive Enkeltundersøgelser, — hvormed da ogsaa stemmer, at han i det Følgende gør selve Bekræftelsen (Verifikationen) til Genstand for en Række særlige Bemærkninger og saaledes tilsyneladende farer fort indenfor de givne Rammer. Men alligevel maa Meyer ved Ordet »Love« mene noget helt andet, da han senere om disse Love siger, at man, efterat have fastslaaet dem, maa »tage fat paa en anden Art Undersøgelser, der gaa ud paa at se, hvor langt det virkelige Liv svarer til det Billede, man har dannet sig«. Denne

ligesom de følgende Bemærkninger lader sig fornuftigvis ikke forklare uden ved at gaa ud fra, at han ved Ordet »Love« her maa have tænkt paa de som Love eller dog abstrakte Regler formulerede Resultater af en længere Deduktionsrække ud fra de ovenfor nævnte hypothetiske Grundforudsætninger, som Menger gør et mislykket Forsøg paa at faa lavet til Axiomer. Hvis der her skal bevares nogensomhelst Lighed eller Overensstemmelse med den induktive Fremgangsmaade, saa maa altsaa Virkeligheds-Verificeringen ikke søges til Bekræftelse af disse Love, — thi de svare jo i Skemaet kun til Følgeslutningerne af den oprindelige Hypothese, altsaa Resultaterne af Tankevirksomheden under 3die Led, og skulle saaledes umiddelbart stemme med de oprindelig givne Erfaringer. Skulle vi blive indenfor Induktionsskemaets Rammer, saa er det altsaa ikke disse, der skulle verificeres ved en efterfølgende Erfaringsundersøgelse, men selve hine Forudsætninger (saasom Selvinteressen), hvis (hypothetiske) Opstillen maa svare til Skemaets 2det Led. Det er maaske dette, Emil Meyer kalder, at »Leddene forskyde sig«, men det er da en højst mærkelig Forskyden, thi herefter skulde man tro, at det efter Emil Meyers Mening var Nationaløkonomiens Opgave at undersøge selve disse Quasi-Axiomers — altsaa delvis ren psykologiske Bestemmelsers — videnskabelige Gyldighed, medens det tværtimod er hans Mening, at disse skulle tages som udefra givne Grundforudsætninger.

Hvor underligt det end kunde synes, saa er Grunden til al denne haabløse Forvirring næppe nogen anden end den, at Hr. Meyer har fattet en ulykkelig Kærlighed til det af mig opstillede Induktionsskema.

Med Vold og Magt vil han presse sine ren deduktive Undersøgelser ind i dette Skemas Rammer som i en anden Prokrustes' Seng. Han har imidlertid ganske overset, at det mest Karakteristiske ved Induktionen ubetinget ligger i det 1ste Led, Indsamlingen af Erfaringer. Det er det Ejendommelige for Induktionen, at den søger at udlede sine »Love« fra iagttagne Kendsgerninger, ja at dens Love kun have Betydning som Forklaring af disse. Emil Meyer springer imidlertid lige ind i 2det Led, maaske fristet af Ordet Hypothese, og hans »Love« ere derfor kun deducerede Slutninger ud fra en Forudsætning, der ikke er valgt paa Grundlag eller til Forklaring af en Erfaringsrække. Men naar det 1ste Led, det ene Fornødne, mangler, hvorfor da gøre sig Uro og Bekymringer med det 4de Led? —

Mulig er Emil Meyer blevet ført ind paa sin Benyttelse af Induktionsskemaet derved, at Jevons, som vi ovenfor have set, opstiller dette som Nationaløkonomiens Methode, skønt iøvrigt hans egen Fremgangsmaade ved Dannelsen af sine Theorier er ganske deduktiv. Formodentlig har da Emil Meyer tænkt, at hvad Jevons kunde gøre, som dog maa antages at have Rede paa Methodiken, det maatte Emil Meyer sagtens kunne gøre bagefter. Men Forklaringen herpaa er simpelthen denne, at saavel Jevons som Mill kun have forsøgt paa at opfatte den ganske Nationaløkonomi, ɔ: hele den abstrakte økonomiske Theori med sin deduktivt opførte Lærebygning i sin Helhed, som Led i en almindelig induktiv Undersøgelse, hvori Grundforudsætningerne for Nationaløkonomien bleve en hypothetisk Antagelse af visse psykologiske Love. Hvor-

vidt Mill og Jevons have Ret i, at den af dem udviklede deduktive Methode, naar den sættes i Sammenhæng med Erfaringspsykologien, ret beset vil vise sig at være induktiv, er et rent filosofisk Spørgsmaal, som hører hjemme i Erkendelsestheorien, Psykologien og Logiken, og hvormed vi Nationaløkonomer ikke behøve at beskæftige os. Saa snart vi derimod ere indenfor Nationaløkonomiens Omraade, betegner baade Mill og Jevons deres Methode som en ren deduktiv, og Fordringen om Erfaringsbekræftelse af Resultaterne fremtræde saaledes egentlig kun i Relation til de bagved liggende, under Psykologien henhørende Forudsætninger. —

I bestemt Modsætning hertil staar den historisk-kritiske Skole med sin Induktion. Den mener ikke, at den økonomiske Videnskabs rette Felt er Spekulationen, den søger i Erfaringen sin store Læremester. De Love, den søger at finde og fastslaa, ere derfor ingen abstrakte Billeder, Love for en Verden af Skygger, — men det er selve de Love, der forklare det virkelige økonomiske Liv, hvori vi daglig leve og færdes, og som er det historisk udviklede Resultat af Generationers Arbejde. Den prætenderer ikke for disse Love en exact Gyldighed i Mengersk Forstand, men den mener dog at kunne have Tillid til dem som Udtryk for den »Regelmæssighed i det menneskelige Samfunds Livsytringer«, hvorom Westergaard taler i sit fortræffelige Værk: »Statistikens Theori«. Den betragter den økonomiske Videnskabs Opgave paa lignende Maade, som Westergaard betragter Statistikens, nemlig dels at »danne et fotografisk Billede af den nærværende Tilstand« — og,

kunne vi for Nationaløkonomien tilføje, de historisk forudgaaede Tilstande — dels »at fastslaa de Betingelser, under hvilke Regelmæssigheden fremkommer«, hvilket »atter er det samme som at komme paa Spor efter de virkende Aarsager«.

Denne videnskabelige Retning forkaster ingenlunde den abstrakte Theoris hypothetiske Spekulationer, ihvorvel den selvfølgelig ikke gør noget Forsøg paa eller tænker sig Muligheden af, at disse kunne indtræde som Led i de mangfoldige forskellige Induktioner, som Studiet af de konkrete økonomiske Fænomener kræver, paa lignende Maade, som Emil Meyer synes at have tænkt sig. Ej heller kan den med Menger tillægge hine Spekulationer en selvstændig Betydning som dannende en særlig videnskabelig Disciplin, end sige selve den økonomiske Videnskab. Den betragter dem som en Række storartede Tankeexperimenter, en genial opfunden Isoleringsmethode paa et Omraade, hvor det direkte, i Begivenhederne indgribende Experiment ifølge Sagens Natur er udelukket. Den tager derfor denne Spekulation i sin Tjeneste og lader dens Rolle blive: ved at bestemme de isolerede Virkninger af enkelte bestemte Faktorer indenfor det økonomiske Liv at forberede den induktive Analyse af de økonomiske Fænomener, hvilken Analyse selvfølgelig lettes ved, at man i Forvejen har Rede paa Virkningerne af de konstanteste og almindeligste Betingelser. I de ikke faa Tilfælde, hvor disse Betingelser besidde en tilnærmelsesvis Virkelighedsgyldighed, tjene altsaa den abstrakte Theoris Resultater (Love) umiddelbart, eller give det vigtigste Bidrag, til Forklaring af de enkelte konkrete økonomiske Livsytringer. Hvor disse umiddelbart vise

bestemte Afvigelser eller endog staa i afgørende Strid med Theorierne, der vil den abstrakt isolerende Spekulations Betydning blive den: ved for sig af Resultatet at udsondre de specielle Virkninger af de til Forudsætning for Spekulationen liggende Aarsager at komme paa Spor efter de andre Betingelser, der ved deres samtidige Indflydelse paa de paagældende økonomiske Fænomener have krydset eller ændret disse Virkninger. De Undersøgelser, man derved ledes ind paa, føre til Efterforskningen af andre ethiske og psykologiske Egenskaber, og saaledes uddybes den økonomiske Forstaaelse ved at føres tilbage ikke til Postulatet om en enkelt Drifts Eneherredømme, men til selve den videnskabelige Erfaringspsykologi.

VII.

Til sine danske Disciple danner Menger en velgørende Modsætning. I Stedet for Emil Meyers ophøjede Utydelighed finder man her en ligefrem Aabenhed. Er Westergaard veg og vaklende, er Menger klar og modig. Unægtelig række han derfor ogsaa videre, — Sandheden er ligesom en Kvinde: den elsker, hvem der nærmer sig dristig og ligefrem. Han vil sikkert ikke opnaa at faa slettet Nationaløkonomien paa de induktive Videnskabers Liste eller rettere faa den historisk-statistiske Forskning paa Økonomiens Omraade underordnet en hypothetisk Spekulation. Det vil næppe heller lykkes ham at faa den sidste ophøjet i de exakte Videnskabers Række og givet Rang af den egentlige økonomiske Videnskab. Men han har utvivlsomt Ret, naar han med Styrke gør opmærksom paa, at den

realistiske Forskning, der støtter sig paa den induktive Methode, kun kan naa frem til empiriske Love. Dette gælder baade for den historiske og den statistiske Del af disse Undersøgelser, og er en Følge af Induktionens Væsen. En virkelig Form som speciel Kausallov naar en empirisk Lov først ved at tilbageføres til psykologisk Lov, hvoraf den altsaa bliver et specielt Tilfælde. De vundne Resultater pege ligesom stedse tilbage paa Psykologien, indenfor hvis Omraade deres kausale Tydning udelukkende er at finde. Man kan derfor paa en Maade ikke vurdere de klassiske Nationaløkonomer højt nok, thi netop ved at gribe tilbage i Psykologien have de strax givet Nationaløkonomien dens nødvendige videnskabelige Fundament. Deres Greb har imidlertid været for ensidigt og vilkaarligt, og derfor blev hele Grundlaget for snævert. Det er ensidigt og vilkaarligt at ville bygge en Videnskab op paa en enkelt menneskelig Drift, fordi de økonomiske Fænomener ere et kompliceret Produkt af mangfoldige Faktorer. Emil Meyers Bemærkninger om, at »det ikke er alle mulige Fænomener i Samfundslivet, Økonomien giver sig af med at forklare«, hører til de Projektiler, som gaa fuldstændig ud over Modstandernes Hoveder. Ingen er, mig bekendt, uenig med Emil Meyer i, at det i Nationaløkonomien udelukkende gælder om at undersøge og bestemme de økonomiske Fænomener, men disse ere ligesaa fuldt som alle andre sociale Fænomener Resultaterne af forskellige bevægende Kræfter, og man kan derfor ligesaa lidt forklare dem udaf en enkelt, som man kan forklare Solsystemet alene ud fra Centrifugalkraften. Og her skal man da lægge Mærke til, hvorledes flere af de bestemmende Momenter

objektivere sig som Virkninger af bestaaende Institutioner, Love, Retsregler, Sædvaner og Skikke, der netop i højeste Grad ere egnede til at blive Genstand for en induktiv empirisk Undersøgelse. Ogsaa den herved, væsentlig ad historisk Vej, vundne Forstaaelse af de forskellige økonomiske Enkelttilstandes indbyrdes Sammenhæng og Forhold til det øvrige Samfundsliv viser vel tilbage til psykologiske Kausallove, men paa ingen Maade udelukkende til en enkelt.

I den økonomiske Videnskabs følgende Udviklingsfaser maatte Opgaven derfor i det hele taget blive denne at udvide Horisonten og videnskabeligt at udbytte det rige Materiale, som baade Fortidens og Nutidens Erfaringer frembød. Dette Hværv er det netop, som den historiske Skole og den moderne Statistik have optaget, og da der saa at sige kun er arbejdet rationelt i et halvt Aarhundrede, synes det for tidligt at blive træt og for naivt at tro, at man allerede skulde kunne være færdig.

Da det menneskelige Samfund ogsaa som økonomisk Samfund er en historisk tilbleven Organisme, vil en nærmere historisk Undersøgelse af de enkelte konkrete økonomiske Fænomener og Tilstande være i Stand til at paavise og forklare disse som fremgaaede af den forudgangne Samfundsudvikling. Der former sig saaledes den særlige Opgave at udsondre for Betragtning og Undersøgelse de økonomiske Fænomener, forfølge disses Forhold, dels som Aarsager til, dels som Følger af hele Samfundets politiske, sociale, ethiske og religiøse Udvikling. Ved saaledes at gennemføre en Undersøgelse af det økonomiske Liv i dets historisk fremadskridende Sammenhæng med hele det øvrige

Samfundsliv skabes der et positivt Grundlag for en systematisk Erkendelse af de nuværende økonomiske Fænomener og Tilstande, hvis Aarsager og hvis Indhold af Fremtidsmuligheder det i sidste Instans er Nationaløkonomiens Opgave at forklare og paavise.

Der aabner sig altsaa her en vid Mark for en ren induktiv Forskning. Hvor det gælder om at vinde en kausal Forstaaelse af givne økonomiske Kendsgerninger, vil dette som oftest være enstydig med en historisk Paavisning af deres Sammenhæng med forudgaaede Kendsgerninger. Med andre Ord: medens den naturvidenskabelige Induktion fører til almene Love, fremgaar her som Resultatet af den enkelte Induktion, om man vil, en Speciallov, der kun har Gyldighed for eller i det hele taget kun giver en Fortolkning af de enkelte givne Kendsgerninger eller Række af Kendsgerninger, som have været Genstand for Undersøgelsen, uden at tillade en abstrakt Formulering. Paa Grundlag af disse Speciallove vil det da være muligt efterhaanden at danne visse almindeligere økonomiske Love, der beherske større sammenhængende Rækker af økonomiske Fænomener paa konstant Maade, og ved Hjælp af hvilke man vil kunne danne sig en Forestilling om den fremtidige økonomiske Udvikling i forskellige Retninger. —

Til Slutningen skal jeg kun anføre et Par Exempler for at vise, hvorledes den induktive Undersøgelse i Praxis vil forme sig. Man vil f. Ex. undersøge Aarsagerne til den Tilbagegang i Trafiken paa Königsberg, som indtraadte i Slutningen af 70erne og allerede i Begyndelsen af 80erne kom til Syne med forfærdende Tydelighed. Et Blik paa Kortet lader en

strax danne den Hypothese, at Königsbergs Betydning som Handelsby væsentlig maa bero paa dens Beliggenhed som naturlig Østersøhavn for store Dele af det russiske Rige, idet nemlig dens preussiske Opland i sig selv ikke er stort. Men i saa Fald, slutter man deduktivt, maa Jernbaneforbindelserne med Rusland være af afgørende Vigtighed for Staden og dens vigtigste Omsætningsgrene maa omfatte russiske Varer. Man undersøger de faktiske Forhold nærmere og ser sin Hypothese bekræftet derved, at K.s Handel i 70-erne var i betydelig Opkomst, og at denne netop daterer sig fra dens russiske Jernbaneforbindelsers Udvikling og Fuldstændiggørelse, ligesom dens Vare- og Skibslister netop i de samme Aaringer opvise forholdsvis overordentlig store og stærkt stigende Mængder af Varer, kommende fra eller bestemte til Rusland. Man slutter da videre, at naar Königsberg senere er gaaet tilbage, saa maa dette skyldes Indtræden af Forandringer i de samme Aarsager, som tidligere have bevirket dens Fremgang. Opmærksomheden henledes saaledes i første Linje paa Jernbaneforbindelserne, og Forandringer i den russiske Jernbanepolitik sammen med den synkende Rubelkurs Indflydelse paa Jernbanetaxterne frembyde sig som de naturlige Hypotheser. Man forfølger gennem deduktive Slutninger deres Specialvirkninger, ser hvorledes disse særlig gøre sig gældende overfor Korn, hvorledes det bliver billigere og bekvemmere at lade dette gaa andre Veje end til Königsberg, beregner Fragter og Afstande, Omladningsomkostninger o. s. fr. En efterfølgende statistisk Undersøgelse viser da ogsaa, at det netop er Udførsel af russisk Korn, som aftager betydeligt, og man er saaledes virkelig naaet til en

Redegørelse for de Aarsager, som have fremkaldt Königsbergs Tilbagegang. En saadan Erkendelse vil dels have Betydning for Overvejelsen af hvilke Forholdsregler, der fra Königsbergs Side maa tages for at standse Tilbagegangen, dels for at afgive Materiale til Dannelsen af mere almindelige Regler om Betydningen af Forandringer i Trafiklinjerne.

Det andet Exempel, jeg skal nævne, har en særlig Interesse, fordi det her gælder om at lægge sine Iagttagelser saaledes, at de forstyrrende Aarsager saa vidt muligt fjærnes. Efter den tyske Toldforenings Dannelse indtraadte der i Tyskland et uhyre økonomisk Opsving, der med kortvarige og lidet betydningsfulde Afbrydelser fortsattes i stedse stigende Progression op til Begyndelsen af 70erne, altsaa hele Foreningstiden igennem. Denne frodige økonomiske Udvikling er imidlertid Resultatet af mangfoldige Faktorers Samvirken, og mellem disse indtager Tysklands Toldenhed kun en enkelt Plads. I det samme Tidsrum falder Maskinteknikens storartede Fremgang, saavel i Tyskland som den øvrige Verden, i det samme Tidsrum bedækkes Tyskland med et Næt af Jernbaner, Flodsejladsen udbedres, Floden og Havne fyldes af Dampskibe, den almindelige Oplysning og den tekniske Uddannelse breder sig mere og mere, Kapitalen drages frem, samles i Sparekasser og Banker og frugtbargøres i Produktion og Omsætning efter en større og større Maalestok, flere og flere økonomiske Skranker falde bort, en Frihandelsperiode afløser til Slutning den tidligere Beskyttelse, Befolkningen voxer umaadeligt osv. osv.

— »Heller ikke er Tyskland alene gaaet frem i denne Periode, men ogsaa andre Nationer. England er

i samme Tid blevet Verdens rigeste Land, og selv mindre Lande som f. Ex. vort eget Fædreland har været i stadig økonomisk Opkomst.

Uden videre at tage hele denne Periodes Opsving til Fordel for den tyske Toldforenings gunstige Indflydelse, lader sig derfor fornuftigvis ikke gøre. Blot et enkelt Exempel vil vise det absurde heri. Fra 1837 til 1861 steg Antallet af Tene til Bomuldsspinding i Toldforeningen med 1,490,000, nemlig fra 500,000 til 1,990,000, hvilket kunde synes at være et udmærket Bevis paa den Fremgang, som Toldforeningen har skabt. Men samtidigt steg Antallet i England fra 10 Mill. til 21 Mill., og i Nordamerika fra c. 1 Mill. til 10 Mill. Fra 1836—61 forøgedes Antallet af Tene i Foreningsstaten Preussen med c. 208,000, et Antal, som i sig selv synes betydeligt, men som ikke er større end, at det i England kunde opvises alene i — to Spinderier. I England og Nordamerika har det altsaa udelukkende været de ovennævnte Forhold, der have fremkaldt Opsvinget«.

Som man vil se, er Hypothesen om Toldforeningens gunstige Indflydelse forud given. Det gælder nu om at føre Beviset for, at denne Faktor alene, i og for sig, har været i Stand til at bevirke økonomisk Fremgang, og at den saaledes i det hele taget har spillet sin endog væsentlige Rolle i Rækken blandt de andre Faktorer. Og dette lader sig da gøre ved særlig at udsondre for Betragtning og Undersøgelse den første Periode efter Toldforeningens Dannelse (1834—42), — hvad baade deduktive Slutninger og Erfarings-Undersøgelser bekræfte.

»I saa Henseende maa man først lægge Mærke til, at de Forandringer, der indtraadte i Afsætnings- og

Produktionsforholdene som en umiddelbar Følge af Toldforbundets Oprettelse, naturligt maa kunne ventes at være tydeligere fremtrædende i de første Aaringer, medens senere alt i sin Tilbliven fra første Færd af ordner sig med Toldforeningens Tilstedeværelse som en given Forudsætning. Ligesom vi se, at i de Øjeblikke, der følge strax efter, at et nyt og tungt Lod er kastet i Vægtskaalen, vippes denne dybest ned, og Viseren giver et forholdsvis stærkt Udslag, saaledes kan man paa lignende Maade vente, at en saa ny og mægtig Faktor som denne i den første Tid efter sin Indtræden maa gøre sig gældende med forholdsvis størst Magt, saa at dens Virkning ligesom lettere lader sig gribe og bestemme i sin Renhed«.

»Langt væsentligere, ja afgørende er det dog, at de fleste af de Momenter, som senere hen i saa stort Omfang paavirke Resultatet i samme Retning som Toldforeningen, enten slet ikke eller i forholdsvis ringe Grad vare i Virksomhed i den første Periode. De store Fremskridt i Maskinteknikken falde for Tysklands Vedkommende enten forud for eller senere end dette Tidsomraade, Sparekassebevægelsen var endnu ikke begyndt, de tyske Floder bleve snarest mere og mere forsømte, og endnu i Slutningen af 40erne klagedes der højt og lydeligt over deres slette Tilstand. Oder var da fuldstændigt tilsandet, Weser og Rhinen trængte til store Forbedringer, og først 1846 blev Uddybningen og Reguleringen af Elben paabegyndt. Den udenrigske Skibsfart var dernæst hæmmet af den danske Sundtold og den hannoveranske Stadertold; i England var et udbredt Beskyttelsessystem endnu i Flor, og Omsætningen med Udlandet stødte baade mod Øst, Syd og Vest paa

mægtige Toldskranker. Endelig var der — last not least — i denne første Foreningsperiode næsten ingen Jernbaner. I de første 5 Aar af dette 8-aarige Tidsrum var der næsten ingen andre Jernbaner i Tyskland end den knapt 3/4 Mil lange Ludwigsbahn (mellem Nürnberg og Fürth) og Berliner-Potsdamer Banen (3.5 Mil). Endnu ved Slutningen af Aar 1839 var der i Preussen i det hele kun 7.75 M. Jernbane færdig, og i de andre Foreningsstater var kun Linjen Leipzig-Dresden (15.5 M.) bleven aabnet. Endelig i Løbet af de tvende sidste Aar kom der henholdsvis 29 og 41 Mil nye Jernbaner til. Disse gennemløb imidlertid kun ganske enkelte Strækninger hist og her, uden indbyrdes Sammenhæng, og uden at tilvejebringe Forbindelse mellem Staterne indbyrdes, naar undtages Linjen Magdeburg-Leipzig-Dresden, og de økonomiske Virkninger af disse sidste Aars Jernbaneanlæg kunne først antages at have vist sig i den følgende Tid. I det første Aar af Toldforeningens anden Periode (1842) var Forøgelsen endnu kun 16 Mil; først fra 1843 tog Bevægelsen Fart, i Sommeren d. A. aabnedes alene 54 Mil nye Jernbaner, og fra dette Aar begyndte Bestræbelserne ret at gaa ud paa Dannelsen af et sammenhængende Jernbanenet. Det er altsaa saa langt fra, at man kan paastaa, at Jernbanerne i Toldforeningens første Aaringer kunne have haft nogen væsentlig Andel i den økonomiske Fremgang, at man tværtimod omvendt med langt større Berettigelse tør hævde, at netop Toldforeningens Dannelse med det deraf fremkaldte uhindrede Samkvem mellem de tyske Stater har bidraget mægtigt til at fremskynde Tysklands Forsyning med Jernbaner.«

Angaaende den videre Udførelse af Methoden i sine Enkeltheder skal jeg her nøjes med at henvise til min Afhandling »Den tyske Toldforening og en nordisk Toldunion«.

VIII.

Med Hensyn til Sagens formelle Side da gaar Hr. Emil Meyer fuldstændig udenom mine Anker over Formen i Westergaards Bog. Min Paavisning af den underlige Uklarhed, som hviler over dette Skrifts Udtalelser om Forholdet mellem Deduktion og Induktion, lader Hr. Meyer ganske rolig ligge. Jeg kan derfor nøjes med at slaa fast, at Hr. Meyer ikke har dristet sig til at forsøge paa en »Udklaring« af Westergaards Bemærkninger herom, ja end ikke har prøvet at imødegaa de Modbemærkninger, jeg Side 329—30 har fremsat i denne Anledning. Det eneste Forsøg, Hr. Meyer i det hele taget har gjort paa at forsvare Westergaards uklare Form, bestaar i, at han prøver paa at holde Skriftet helt udenfor menneskelig Bedømmelses almindelige Rammer. »Bogen«, siger han nemlig, »er hverken en Skolebog eller en Bog til Læsning for alle eller endelig en færdig systematisk Lærebog«. Og naar man saa spørger, om hvad den da er, saa svarer Hr. Meyer med ædel Simpelhed: »kun hvad den kalder sig — en Indledning til Studiet«. Men just om Betydningen og Forstaaelsen af disse Ord er det, at Striden blandt andet drejer sig.

— Hvad dernæst Formen i Hr. Meyers Anmeldelse angaar, da ofrer M. flere Sider paa et Forsvar for nogle, lad os sige mindre omhyggeligt formede Vendinger,

der havde indsneget sig i hans lille Anmeldelse. Jeg havde i min Artikel fremdraget disse som Exempler paa, hvor megen Skade et nagtsomt Valg af Udtryk i Gengivelsen af vanskelige Tankegange kan afstedkomme i en saadan Anmeldelse, der netop for at være en egentlig Redegørelse kræver et koncist Ordvalg, — og for at illustrere dette havde jeg i en spøgende Form draget nogle Konsekvenser af de uheldige Udtryk. Men Hr. Meyer er ikke til at spøge med. Med elskelig Alvor tager han sine Bemærkninger op paany og fordyber sig med en Iver og Grundighed, der i Sandhed var en bedre Sag værdig, i Undersøgelsen af disse sine Udtalelsers egentlige Mening.

Et Steds i sin Anmeldelse har Meyer saaledes skrevet, at Westergaards Partistandpunkt »ubetinget er det, som har Fremtiden for sig«. Det har moret mig at harcellere lidet over dette selvfølgelig i sig selv ganske uvidenskabelige Udtryk. Men Meyer maa ogsaa være Alvorsmand paa sligt og svarer med krænket Værdighed, at »ingen tænksom Læser« i denne Sætning »vil finde andet eller mere end Udtalelsen af, at jeg (Meyer) ansaa det for ganske utvivlsomt, at Standpunktet vilde arbejde sig frem til almindelig Anerkendelse«.

Der er i Ordet »tænksom Læser« en Bitterhedens polemiske Braad mod mig, som er al Ære værd, men iøvrigt er denne Forklaring noget skuffende. Fra den mest ophøjede Absoluthed dale vi ned til, — hvad Hr. Meyer selv i sin Beskedenhed anser for »ganske utvivlsomt«. Dette minder for meget om den berømte Hans og Hunden, hvilken Hund »ubetinget« var noget af det mærkeligste i Verden, indtil Hans skulde passere hin kritiske Bro, hvor Overdrivelsen kunde blive skæbne-

svanger for hans Sikkerhed, og hvor det da ogsaa viste sig, at Hunden var en ganske almindelig Hund.

Naar jeg dernæst har skrevet, at jeg i min Ukyndighed er ude at Stand til at begribe, at den deduktive Vej skulde være den eneste eller den nødvendige Vej til at finde Aarsager, saa svarer Emil Meyer, at han ingenlunde har talt om at finde »Aarsager«, men om at finde »Aarsagssammenhængen«. I Sandhed, en herlig Udvej! Formodentlig maa Finessen stikke deri, at det med det Ord Sammenhæng i Nationaløkonomien gaar ligervis som det for Harlekin i Holbergs »De Usynlige« gaar med Ordet »udpønsker« i Poesien: Det vil ikke meget sige udi solut Stil, men udi Nationaløkonomien er det et kostbart Ord. Det saavel som mange andre Ord betyde intet, naar de ere alene, men naar man lægger det til »Aarsag«, er det af stor Betydelse. Hvis ikke slige Ord vare, forgik i en Hast to tredie Deler af den nationaløkonomiske Verden.

IX.

Der var saavist ingen Grund for Emil Meyer til saa udførlig at dokumentere den fuldstændige Uholdbarhed af den »Mellemstilling«, som han forherligede i sin lille kritikløse Kritik af Westergaards »Indledning«. Det er jo en ærlig Sag at rose sine gode Venner, og naar man i denne harmløse Beskæftigelse bliver grebet i at have vovet sig noget for langt frem, saa kan man saamænd nøjes med et godmodigt Smil som Svar. Han skulde have lært af W. at tie klogeligen stille og lade sin Tavshed og sine mange fortræffelige Arbejder tale til Undskyldning for det ene lille, mindre gode Værk.

I Stedet for er Emil Meyer bleven gnaven og har villet redde sig ud af Kniben ved at lave personlig Polemik. Uheldigvis ligger det Polemiske ligesaa lidt for hans Evner som det Methodologiske, — og hans øjensynlige Forstemthed har ikke gjort ham Sagen lettere. Sikkert vilde han ellers have vist større Kræsenhed i Valget af sin Angrebsmaade. Han vilde have undgaaet at lægge ind i mine Ord om Theoriens Forhold til Praxis, at en blot »tilsyneladende Uoverensstemmelse« skulde fælde Theorien. Han vilde have forskaanet Læserne og sig selv for den lange Imødegaaelse S. 422—23 af Paastande, jeg aldrig har fremført. Og fremfor alt vilde han rent ud have forsmaaet det Fif at lade som om min Betegnelse af W. som »Danmarks eneste videnskabelige Statistiker« var udsprungen af en Lyst til par dépit at nægte, »at forskellige andre Forfattere herhjemme levere grundige og videnskabelige statistiske Arbejder«. Er dette et Forsøg paa at skaffe mig de nævnte Forfattere paa Halsen ved at understrege de paagældende Ord som en Fornærmelse mod dem, saa er det grundigt mislykket. Ogsaa E. M. »véd jo meget godt«, at jeg med de citerede Ord udelukkende har sigtet til den strengt gennemførte Brug af en rent videnskabelig Methode i Ordets egentligste og snævreste Forstand. Naar E. M. betegner denne som »den mathematiske Methode«, for ved en dertil knyttet Bemærkning om dette mig »fremmede Element« at gribe Lejligheden ved Haarene til at give mig en personlig Overhaling, saa opnaar han kun til Overflod at vise sin Vilderede i al Methodik. Den statistiske Methode er en ren logisk Methode, er netop den induktive Methode i sin rationelleste Form, hvor den — paa Grund af Induktionsslutningens Flertydig-

hed — netop forbinder sig med Sandsynlighedsberegningen eller rettere tager denne i sin Tjeneste. Men dette er noget helt andet end de i Mathematiken anvendte rent deduktive Methoder. Ogsaa herom skal jeg henvise E. M. til Jevons (»The principles of science«), — og desuden til Westergaards: »Statistikens Theori«. Lad mig tilføje, at der her er et Værk fra W.s Haand, som E. M. ved given Anledning trøstig kan rose uden at risikere det mindste.

Det havde været mig særdeles personlig tilfredsstillende, om E. M. havde taget anderledes paa hele denne Sag. Det træffer sig nemlig hverken værre eller bedre end, at det er E. Meyers grundige og omsigtsfulde Indførelse i Studiet, som mit nationaløkonomiske Standpunkt i første Række skyldes. Han burde da have forstaaet, at der netop er Troskab i dette at holde fast ved Standpunktet, selv efterat Læreren har forladt det.

Svar til Hr. Kontorchef Schovelin.

Da Redaktionen velvilligst har givet mig Lejlighed til at gennemse foranstaaende Artikel, skal jeg knytte et Par Bemærkninger til den. Disse skulle af Hensyn til Tidsskriftets Plads blive yderst kortfattede, hvilket saa meget lettere kan ske, som meget af, hvad der i reel Henseende fremføres, i Virkeligheden er imødegaaet i min forrige Artikel.

Vort indbyrdes Forhold i Polemiken stiller Schovelin ganske paa Hovedet, naar han giver det Udseende af, at jeg har besvaret en rent saglig Fremstilling med et personligt Angreb. Han havde i sin første Artikel angrebet mig og andre i en Form, som jeg fandt lidet sømmelig, og naar jeg overhovedet indlod mig paa at tage til Genmæle mod Artiklen, kunde jeg umuligt i mit Svar lade dens Form ude af Betragtning. I de herhen hørende korte Bemærkninger var der Intet, der vedrørte Schovelins private Personlighed. Talen var kun om hans Forfatterskab, og de Exempler, hvormed jeg dokumenterede min Mening om dette, vare alle uden Undtagelse hentede fra den Artikel, som jeg svarede paa. Vil Schovelin have et Exempel paa, hvad man forstaar ved uklædelig personlig Polemik, saa kan

han gennemlæse sin egen Bemærkning om, at mine anerkendende Udtalelser om Westergaards methodologiske Standpunkt skyldes min Lyst til at rose mine gode Venner. Denne Bemærkning kunde saa meget lettere være undgaaet, som S. ved Læsning af dette Tidsskrift kunde have set, at min Tilslutning til W. udsprang af, at Standpunktet i alt Væsenligt faldt sammen med mit eget, som jeg i min Artikel om Kapitalrentens Theori havde fremsat og forsvaret — ganske vist i al Korthed — adskillig Tid før W.s Bog udkom. Endvidere er det ikke rigtigt, at jeg er gaaet uden om Sagen. Jeg er tværtimod gaaet lige løs paa, hvad jeg ansaa — og anser — for Sagens Kærne: Spørgsmaalet om Brug af induktiv eller deduktiv Methode ved Udfindelsen af økonomiske Love. Derimod er jeg ganske vist ikke gaaet nærmere ind paa det i Forhold hertil ret uinteressante Spørgsmaal, om jeg har Ret eller Uret i at finde Westergaards Fremstilling klar.

Naar jeg har rejst Indvending mod det efter Jevons optagne Skema, ligger heri ingen Undervurdering af Jevons Logik. Som Ikke-Fagmand skal jeg ikke komme langt ind paa denne Sag, men kun sige, at der forekommer mig at være Induktionsslutninger, paa hvilke det ikke passer, og at der ikke forekom mig at være Anledning til at give Slip paa den af saa mange andre Logikere fastslaaede Bestemmelse af Begrebet Induktion som: »Generalisation paa Basis af Erfaring«. Denne Bestemmelse er f. Ex. i Virkeligheden den ledende for Stuart Mill, ikke alene naar han hævder, at Sætningen: »dog barks« er en fuldgyldig Repræsentant for en ved Induktion funden Regel, men ogsaa hvor han i sin Fremstilling af den induktive Methode

udvikler de forskellige Maader, hvorpaa man med videnskabelig Berettigelse kan naa til saadanne Generalisationer. I Modsætning hertil er Deduktionen en Slutning fra givne Forudsætninger, almindelige Love, til deres specielle Konsekvenser: »The problem of the Deductive Method is, to find the law of an effect from the laws of the different tendencies of which it is the joint effect« (Stuart Mill: A System of logic, 3die Udgave I S. 464). Jeg tror ogsaa, at denne Brug af Ordene er saa almindelig fastslaaet, at Enhver vil se, at naar Deduktion bruges i Modsætning til Induktion uden nærmere Forklaring, mener man Udviklingen af visse Forudsætningers nødvendige Konsekvenser i Modsætning til det ved Enkeltundersøgelser fremkomne Fællesresultat. Jeg ser ikke rettere end, at Westergaard konsekvent har anvendt Ordene i denne Betydning, og jeg kan ikke deri opdage nogen Uklarhed. Men naar man fastholder disse Definitioner, bliver det Jevonsske Skema ikke rent induktivt, men Mønsteret for en videnskabelig Kombination af Induktion og Deduktion, og hans overordentlige Fortjeneste paa dette Punkt ligger efter min Opfattelse i Paavisningen af, at den rene Induktion ikke har været tilstrækkelig til Løsningen af de store videnskabelige Opgaver, men at de, der have løst dem, ogsaa have maattet benytte et betydeligt deduktivt Apparat. Netop fordi Skemaet er et Mønster for denne nødvendige Kombination, har jeg anset det for brugbart ved Prøven paa, hvorledes forskellige Videnskaber arbejde.

Hvad det gælder om at se er, hvilken Del af Arbejdet, der spiller den største Rolle indenfor hver enkelt videnskabelig Undersøgelses Ramme, og jeg fast-

holder for Nationaløkonomiens Vedkommende min med Mills samstemmende Opfattelse af, at den Hovedvej, der fører til Nationaløkonomiens Love, er den deduktive. Den, der vil vise, at man kan gaa en anden Vej, maa paavise, at man ved Induktion alene ɔ: ved at generalisere fra de enkelte Erfaringer, kan naa til almene Love, til Bestemmelse af de enkelte Hovedaarsagers nødvendige Virkning. Jeg har i min forrige Artikel vist, at overalt hvor dette skal ske, maa man kunne isolere Aarsagerne, og at overfor økonomiske Fænomener er denne Isolering altid vanskelig, ofte umulig. Hvor S. skal imødegaa dette og ved Exempler paavise Induktionsmethodens Brugbarhed, kommer han i Virkeligheden mit Standpunkt nærmere. Han nødes til at fastslaa en Modsætning mellem Induktionens Betydning i Økonomien, hvor den kun giver en Fortolkning af enkelte Kendsgerninger eller Rækker af Kendsgerninger og højest kan føre til empiriske Love med ren foreløbig Gyldighed, og i Naturvidenskaben, hvor den giver almene Love af exakt videnskabelig Gyldighed. Og ser man nærmere paa Exemplerne med Königsberg og det tyske Toldforbund, da ere disse i Virkeligheden aldeles ikke Forsøg paa at yde Bidrag til Formuleringen af nye økonomiske Love, men paa at se, i hvor høj Grad visse almene Sætninger, der kunne findes ad deduktiv Vej — en Jernbanelinjes Betydning for en Søhandelsstad eller Ophævelsen af Toldskranker imellem flere Lande — ere komne til Gennembrud i visse konkrete Tilfælde. Det vilde være langt fra mig at undervurdere slige realistiske Undersøgelses Betydning. Jeg har ofte nok gentaget, at Deduktionen kun kan gøre Fyldest for en Del af den økonomiske Videnskabs

Opgavers Vedkommende, men jeg anser den for uundværlig og mener, at den deduktive Udvikling af de økonomiske Love er en Nødvendighed, uden hvilken ogsaa Løsningen af de mere konkrete Opgaver bliver en Umulighed. Schovelin havde ikke kunnet gøre sine Undersøgelser, naar han ikke stadig havde haft disse Love in mente. Deduktionen er derfor nødvendig, naar man ikke vil nøjes med at beskrive Fænomenerne, men ogsaa vil finde Aarsagssammenhængen imellem dem. Den deduktive Undersøgelse er det, som holder den økonomiske Videnskab sammen. Den er, som A. Marshall udtrykker det, dens Rygrad (None the less must it have a firm backbone of exact reasoning. Principles of economics, 2den Udg. I S. 70).

At man i Økonomien og i Naturvidenskaben forstaar noget væsenligt forskelligt ved Verifikation har S. ikke modbevist. Naar man ad den ene eller den anden Vej har sluttet, at visse Aarsager, naar alle andre Omstændigheder ere uforandrede, maa frembringe en vis Virkning, saa er der en Væsensforskel paa, om en Virkelighedsprøve, der viser, at den omhandlede Virkning ikke indtræder, indeholder et Bevis for, at Slutningen i sig selv er urigtig, eller den kun beviser, at de andre Omstændigheder ikke have været uforandrede. Overfor dette kan man ikke anføre Jevons' Ord om, at en eneste Uoverensstemmelse med Virkeligheden er nok til at omstøde Loven, da Sagen netop er den, at Virkningens Ikkeindtræden i sidste Tilfælde ikke beviser nogen saadan Uoverensstemmelse.

Det er ikke Hypothesen (o: det andet Led i Jevons' Skema), der er forskelligartet i de to Videnskaber, men det er Maaden, hvorpaa man gaar frem for at ophøje

den til Lov. Naar man paa Grundlag af Erfaringen om, at der i Kolerapatienters Udtømmelser findes Kommabaciller, har opstillet den Hypothese, at Kommabacillen fremkalder Kolera, saa prøver man Hypothesen ad induktiv Vej ved at indpode Bacillen paa Forsøgsdyr. Men naar man paa Grundlag af den i Firserne iagttagne Samtidighed af et Fald i Vareprіserne og en relativ Guldmangel opstiller den Hypothese, at en Formindskelse af Møntmetalmængden maa fremkalde et Prisfald, saa maa man for at prøve Hypothesens Gyldighed først og fremmest søge ad deduktiv Vej at gøre sig klart, hvilken nødvendig Aarsagssammenhæng der er mellem Metalmængde og Varepriser, og paa hvad Maade denne giver sig tilkende, og hvilken Rolle andre af de Aarsager, der vare i Virksomhed under Perioden, nødvendigvis maa spille.

Iøvrigt vilde en Del Uenighed paa dette Omraade maaske være undgaaet, naar Schovelin i Omtalen af Hypothesens Betydning ikke sammenblandede to helt forskellige Ting, nemlig 1) den Hypothese, man opstiller som foreløbig Forklaring (Jevons' andet Led: Kommabacillens eller Guldmangelens Virksomhed) og hvis Rigtighed man gaar ud paa at undersøge, og 2) visse hypothetiske Forudsætninger, som man stiller i Spidsen for sin Undersøgelse (det lufttomme Rum ved Undersøgelse om Faldhastigheden eller den fulde økonomiske Frihed og Ikketilstedeværelsen af uøkonomiske Motiver ved visse nationaløkonomiske Undersøgelser) og indenfor hvis Ramme man bevæger sig i Undersøgelsen. Den førstes Overensstemmelse med Virkeligheden gaar man ud paa at prøve; den anden kan man paa Grund af Undersøgelsens Natur tvinges til at vælge i Strid med hvad

man træffer i det virkelige Liv. Naar den som foreløbig Forklaring opstillede Hypotheses Rigtighed er bekræftet ved Experiment eller Deduktion, har man fundet en Lov, der i sin Renhed kommer til Syne, naar de under (2) nævnte Fordsætninger ere tilstede, og derefter maa man ofte tage fat paa en anden Art af Undersøgelse, der gaa ud paa at se, hvorvidt Virkeligheden fjærner sig fra det Billede, som Fremstillingen af Loven i dens Renhed giver. Herved kan man i højere eller ringere Grad blive ledet ind paa Undersøgelsen af den Virkning, der frembringes af Aarsager, til hvilket man i sin første Undersøgelse ikke har kunnet tage Hensyn (f. Ex. hvad Indflydelse Luftmodstanden har paa Legemernes Fald). Dette er det omtrentlige Indhold af en Udvikling, i hvilken S. finder, at min Begrebsforvirring krystalliserer sig paa en kuriøs Maade. Hvis han ikke havde foretaget den ovenfor nævnte Sammenblanding, havde han maaske heller ikke fundet Begrebsforvirringen.

E. Meyer.

Den preussiske Indkomstskats Reform
med særligt Hensyn til danske Forhold.

Af

Emil Meyer.

To Love af 24. Juni 1891 betegne en Reform af den preussiske Skattelovgivning. Den ene reformerer Næringsskatten (Gewerbesteuer) og bringer denne til at staa i et passende Forhold til de forskellige Bedrifters Størrelse og Indtægt. Den anden indeholder en Forandring af Indkomstskatten. Denne sidste Lov betyder ikke Gennemførelsen af store ny Principer. Den er i det væsentlige en Sammendragning af de tidligere Skatter: Klasseskatten og den klassificerede Indkomstskat til en samlet Skat med en i høj Grad forbedret Ansættelsesmaade og ganske vist ogsaa med en større Retfærdighed i Skattens Fordeling. Noget af det, som mange særligt havde ventet sig af den, nemlig Grund- og Bygningsskatternes Ophævelse eller Overførelse til Kommunerne og Skattens Forandring til en Formue- og Indkomstskat, er kun til Stede som usikre Fremtidsløfter.

Alligevel er der mange Enkeltheder i Loven, som det har Betydning at dvæle ved, og som Helhed frem-

byder den Interesse, fordi den er den nyeste Lov i sin Art, og man ved dens Udarbejdelse har kunnet tage under Overvejelse, hvorledes man skulde stille sig til adskillige Spørgsmaal, der under Indkomstskatdebatterne have staaet paa Dagsordenen i forskellige Lande og i disse ere blevne løste paa forskellig Maade. Og da nu mange af disse Spørgsmaal i den nye Lov ere blevne løste paa en Maade, der afviger fra den, hvorpaa vi herhjemme have ordnet disse Forhold, ville disse Enkeltheder være af Interesse, naar Spørgsmaalet om Indkomstskat er rejst og skal debatteres i Danmark.

I

At Spørgsmaalet har Betydning i Øjeblikket, kan ikke nægtes. Først i Henseende til Københavns kommunale Beskatning. Hvis der vedblivende skal blive Spørgsmaal om Forhøjelse af Indkomstskatteprocenten, vil den nugældende Lov ikke i Længden kunne bruges. Dens Mangler, der allerede nu vistnok erkendes fra mange Sider, ville ved en Forhøjelse træde frem i et altfor skarpt Lys. Med Hensyn til Enkelthederne skal jeg her blot minde om, at f. Ex. en Forhøjelse af 5 Procent vil føre til, at en Familie med 800 Kroners Indtægt vil komme til at svare en saa urimelig høj Skat som 10 Kroner aarlig, og en Familie med 2400 Kroners Indtægt vil svare 120 Kroner.

Det er nu ganske vist blevet sagt, at en Forøgelse af Kommunens løbende Indtægter maaske slet ikke er nødvendig, og at meget af, hvad der føres under de løbende Udgifter, kunde henføres til de extraordinære, hvilket vel vil sige, at de kunde dækkes ved Laan. Men man maa betænke, at det for det første er Ud-

gifter til Skolebygninger, Brolægning og andre Ting, der ikke give Kommunen en Øres Indtægt, saa at eventuelle Laans Forrentning og Afbetaling kun vil komme til at tynge saa meget desto stærkere paa Fremtidens Budgetter. Og dernæst er det for Størstedelen ikke Udgifter, som ganske særlig komme frem i disse Aar; men de ville for en stor Del gentage sig i en ikke overskuelig Aarrække — med mindre man tvinges til at give tabt og standse den kommunale Udvikling paa mange Omraader. Det, der volder Misforholdet mellem Indtægt og Udgift, er for en stor Del de Forhold, som Professor Scharling omtalte i sit Foredrag om Københavns Fremvæxt i Nationaløkonomisk Forening i 1890. Befolkningen er stegen, men dens gennemsnitlige Velstand er langtfra stegen i samme Omfang. Den voxende Befolkning kræver øgede Udgifter paa alle Omraader og paa nogle des mere, jo fattigere den er (Fattigvæsen, Alderdomsforsørgelse, Almueskolevæsen), men naar Befolkningen er fattigere, følger det af sig selv, at hverken Grundskatten eller Arealskatten eller den skattepligtige Indtægt — om de end absolut set ere voxede — have holdt Skridt med Befolkningens Væxt. Selvfølgelig kan der indføres Besparelser, og paa flere Punkter burde saadanne allerede være foretagne; men Besparelser alene kunne ikke strække til.

Nu er det vel muligt, ja sandsynligt, at man maaske vil foretrække andre Skatteobjekter, før man tyer til Forhøjelse af Indkomstskatten, men dermed er Diskussionen om dennes Reform dog ikke afsluttet. Selv med en Skattetaxt af tre Procent er den meget langt fra at være fejlfri, og hertil kommer jo Spørgsmaalet om den interkommunale Beskatning, der sent eller tid-

ligt vil kræve, at den personlige Skat i de forskellige Kommuner ordnes efter et ensartet Princip.

Endvidere er det langtfra umuligt, at Spørgsmaalet om den direkte personlige Skat i en nær Fremtid vil dukke op for Statsfinansernes Vedkommende. For en Del Aar tilbage førtes der i Nationaløkonomisk Forening en Diskussion om det Spørgsmaal: Hvortil skal et eventuelt Overskud paa Statsregnskabet benyttes? Hvis vi nu tog fat paa Diskussion om lignende Æmner, maatte det vel hedde: Hvorledes skal man dække et Underskud paa Statsregnskabet? Fra 1886—1891 har der været en Nedgang i Kassebeholdningen af mellem 21 og 22 Millioner (fra $56,_8$ til 35 Millioner) samtidig med at Statsgældens og Aktivmassens Nedgang omtrent opveje hinanden. Overfor disse Tal er det ingen Trøst, at Statsbanernes bogførte Værdi i samme Tidsrum er voxet med omtrent 16 Millioner, da Indtægten af dette Aktiv trods nogen Opgang i de senere Aar dog ikke alene relativt, men absolut er langt lavere end i 1884 og tidligere Aar. Det er at haabe, at vi naa til en Reform, hvorved vore Jernbaners Indtægter komme til at staa i et noget rimeligere Forhold til deres Bekostning end nu, men der er næppe nogen, der er saa sangvinsk at tro, at vi ville naa til lignende Forhold som i Preussen, hvor netop Jernbanerne have været en væsentlig Støtte for finansielle Reformer, idet de ikke alene have forrentet den anvendte Kapital, men endogsaa givet Overskud udover Renten. — Ganske vist har en stor Del af de Udgifter, der have forandret vort Statsregnskabs Fysiognomi, været af extraordinær Natur, men man maa huske, at de Reserver, som man kunde tage af, for en væsentlig Del vare fremkomne ved, at Stats-

maskineriet saa at sige var gaaet i Staa, og endnu vente mange Reformer, der ville forøge Udgifterne eller formindske Indtægterne, paa deres Gennemførelse.

Af en Indtægtsforøgelse gennem Forhøjelse af bestaaende Skatter kan der ikke ventes meget. Hartkornskatterne tænker neppe nogen paa at forhøje. Alle ere enige om, at Hartkornet er en daarlig Basis for nye Skatter, naar det ikke drejer sig om ubetydelige Beløb. Og hvad Tolden angaar, er en Forøgelse ikke let tænkelig. En Toldreform er jo overhovedet ikke af de Ting, hvis Gennemførelse i en nær Fremtid man har Anledning til at vente. Dertil er Modsætningen mellem dem, der ønske den i frihandelsvenlig Retning, og dem, der ønske den i beskyttelsesvenlig Retning, altfor stor. Det eneste, man maaske vil kunne haabe paa Enighed om, er Nedsættelse eller Fritagelse for en Del Raastoffer og Forbrugsartikler, men af saadanne Nedsættelser kan man ikke vente sig en Indtægtsforøgelse, ialtfald ikke med Sikkerhed. Man kunde tænke sig en Forøgelse af Skatterne og Tolden paa Brændevin og Tobak. Vi have jo allerede faaet Ølskatten. Men ialtfald for mit personlige Vedkommende kan jeg ikke godt tænke mig Muligheden af en saadan Forøgelse af de daarligst situerede Klassers Beskatning, som ligger i Ølskattens Supplering med en Forhøjelse af Skatten paa Brændevin. I alt Fald maatte det da være under den Forudsætning, at en saadan Forhøjelse var et Led i en alvorligt ment og alvorligt gennemført Bestræbelse for at hæmme Drikningen. Men hvis en saadan Bestræbelse gennemføres med fornøden Alvor, saa betyder det atter, at en Skatteforhøjelse ikke skal føre til forøget Indtægt. Tilbage staar saa væsentlig følgende Alternativer: For-

højelse af Stempelafgiften, som altid er en vanskelig Skat at behandle, naar det drejer sig om en betydelig Indtægtsforøgelse, Forhøjelse af Bygningsafgiften og endelig den direkte personlige Skat. Det er vel væsenligt om de to sidste Alternativer, at en fremtidig Overvejelse vil komme til at dreje sig, og en væsenlig Hindring for Forhøjelse af Statens Bygningsafgift vil maaske komme til at ligge deri, at Kommunerne ville blive henviste til at tage stærkere fat paa dette Skatteobjekt. Derfor tror jeg, at en Diskussion om den direkte personlige Skat ogsaa har Betydning med Hensyn til Statens Finanser. Man kan nu ganske vist sige, at hvis man erkender Nødvendigheden af en Statsindkomstskat, behøver man ikke at bryde sit Hoved med Spørgsmaalet om, hvorledes den skal være indrettet. Man har jo Loven af 2. Juli 1870, der fastsætter Reglerne for Opkrævning af Indkomstskat, og behøver blot at give en Lov, der bestemmer, at Skatten skal opkræves, og fastsætter Procenten. Men det vil næppe falde nogen Lovgivningsmagt ind uden Revision at anvende en Lov, der har hvilet i over 20 Aar, særlig da Loven af 1870 kan gøres til Genstand for de fleste af de samme Indvendinger, som den københavnske Indkomstskats Regler. Naar man ser bort fra, at den fulde Skat først indtræder ved en Indtægt af 4000 Kroner, og ikke som i København ved 2400, afviger Loven kun i mindre væsentlige Punkter — f. Ex. Beskatning af Udlændinge under visse Forhold — fra den københavnske Lov.

II.

Hovedtrækkene i den preussiske Reforms Forhistorie ere følgende. Efterat man i 1812 havde gjort et temme-

lig mislykket Forsøg med en Formue- og Indkomstskat, indførte man i 1820 Klasseskatten; dog kom den kun til at gælde paa Landet og i Smaabyerne. I de fleste Byer paa 5—6000 Indbyggere og derover og i alle store Byer foretrak man Male- og Slagteskatten. Klasseskatten delte Befolkningen i 4 Hovedklasser efter ydre Kendemærker, og hver Hovedklasse deltes i 2—3 Underklasser. Den laveste Klasses Skat var 1 Thaler, den højestes 48 Thaler om Aaret. I Aarene 1847 og 1849 fremkom Regeringen med Forslag om Afløsning af Klasseskat, Slagte- og Maleskat og Indførelse af Indkomstskat. De blev dog ikke til noget. I Aaret 1851 udkom der endelig en Lov, der indførte en klassificeret Indkomstskat for Indtægter paa over 1000 Thaler, medens den bibeholdt Klasseskatten for de mindre Indtægter, dog i en væsentlig forandret Form, saaledes at ogsaa denne blev paalagt mere proportionalt med Indtægten. Slagte- og Maleskatten bibeholdtes, og hvor den opkrævedes, betaltes der ingen Klasseskat, og fradroges der 20 Thaler pro persona i Indkomstskatten. Ved den klassificerede Indkomstskat deltes Indtægterne i 30 Grupper (Stufen) med et stedse voxende Mellemrum imellem Gruppens Under- og Overgrænse, idet dette Mellemrum var omtrent 20 Procent af Undergrænsen. Den første Gruppe gik saaledes fra 1000 til 1200 Thaler, den 29de fra 200,000 til 240,000. Skatten var i hver Gruppe 3 Procent af Undergrænsen, men kunde ikke stige over 7200 Thaler, idet alle Indtægter paa 240,000 Thaler og derover dannede den 30te Gruppe og betalte denne Skat. Klasseskatten ramte principmæssig alle Indtægter, selv de mindste, og heri laa en af dens svageste Sider. Afset fra det socialt uheldige

ved en saadan Beskatning, var den ogsaa i fiskal Henseende uheldig paa Grund af de store Omkostninger ved Inkassation af de smaa Beløb. Nogle Steder maatte man foretage adskillige hundrede Udpantninger for et samlet Skattebeløb af 100 Thaler, og saa vare endda et Par hundrede af Udpantningerne helt frugtesløse. Herpaa raadede Skattereformen af 1873 tildels Bod — men kun tildels — idet den ophævede Klasseskatten for alle Indtægter under 140 Thaler. Ved den samme Lov ophævedes Male- og Slagteskatten, og samtidig reformeredes Indkomstskatten noget, idet man rykkede Over- og Undergrænsen i de højere Grupper lidt tættere sammen og samtidig ophævede det tidligere bestaaende Maximum for Skatten (7200 Thaler). Forskellen mellem Under- og Overgrænsen var dog endnu saa stor, at den f. Ex. i Grupperne over 240,000 Thaler udgjorde 20,000 Thaler. Saaledes som Beskatningen efter denne Reform stillede sig, vare dens almindelig anerkendte Hovedmangler: at den gik for langt ned, at Grupperne vare for store, og navnlig at Skatteansættelsen skete efter et altfor løst Skøn. Man havde fra den ældre Klasseskats Tider arvet og bibeholdt det Princip, at enhver nøje Indtrængen i de skattepligtiges personlige og pekuniære Forhold var de skatteansættende Myndigheder forbudt.

For en Ophævelse af de smaa Indtægters Overbebyrdelse skabte den i 1879 og følgende Aar fuldbyrdede Forandring af det tyske Riges Finansforhold det fornødne Grundlag. Denne store Forandring ere vi herhjemme vistnok vante til mest at betragte og bedømme fra et handelspolitisk Synspunkt, og dette er jo ganske naturligt, da dette baade er en overordentlig vigtig Side af Sagen, og navnlig den, der vedkommer Ud-

landet. Men den finansielle Side er jo ingenlunde uden Betydning, og den har navnlig spillet en Rolle for Systemets Skaber, Bismarck. Hvor ivrigt han end paa Sagens senere Stadier kastede sig i Breschen for Beskyttelsessystemet og behandlede Frihandelens Tilhængere med den største Bitterhed og Haan, og hvor varm en Tilhænger navnlig af den agrariske Beskyttelse han end efterhaanden blev, tilstod han dog ofte, at fra Begyndelsen havde i Grunden kun det finansielle Hensyn været det ledende, og at han først var tyet til Forhøjelse af de beskyttende Toldsatser, efter at andre Forsøg paa at skaffe Riget Indtægter vare strandede paa Rigsdagens Modstand. Toldforandringen og hvad dermed stod i Forbindelse var for ham i væsentlig Grad et Middel til i finansiel Henseende at stille Riget paa egne Ben, at gøre det uafhængigt af Enkeltstaterne og derved at udrydde adskillige Spirer til Partikularisme.

Tidligere var Riget jo i Henseende til sine Indtægter for en Del henvist til Matrikularbidragene, der lignedes paa Enkeltstaterne i Forhold til disses Indbyggerantal. I og for sig er en saadan Fordelingsmaade irrationel, hvilket bl. a. den nuværende preussiske Finansminister Miquel i sin Tid har givet Udtryk ved at paapege det absurde i, at 100,000 Beboere af Thüringerwald skulle yde samme Bidrag som 100,000 Bremere. Men uheldigere endnu bliver det naturligvis, naar Enkeltstaterne skulle tilvejebringe Beløbene ved Skatter, der forekomme Befolkningen trykkende. De ny Skattelove ophævede vel ikke Bestemmelsen om, at hvad der mangler i Rigets selvstændige Indtægter, skal tilvejebringes ved Matrikularbidrag, men ved Skatternes Forhøjelse og Bestemmelsen om, at Forbrugsafgiften af

Brændevin og det Beløb, hvormed Toldafgifterne og Tobakskatten overstige 130 Millioner, skal overføres til Enkeltstaterne, skabtes ikke alene Muligheden for, at Overførsler og Matrikularbidrag kunne opveje hinanden, men ogsaa den store Forandring, at forsaavidt de første oversteg de sidste, blev det Riget, der ydede Bidrag til Enkeltstaterne og ikke omvendt. — Hvorledes det vil gaa i Fremtiden, ved man jo ikke; men fra 1883 til 1891 have Overførslerne været større end Matrikularbidragene. Denne Lettelse for Enkeltstaternes Finanser dannede for Preussens Vedkommende i Forbindelse med Statsbanernes Overskud Grundlaget for en Række Reformer fra 1881—83, hvis væsentligste Indhold var Ophævelse af Skatten for Indtægter under 900 Mark og Nedsættelse af Skatten for alle klasseskatpligtige og de laveste Grupper af indkomstskatpligtige. Man kan i høj Grad tvivle om, at disse Lettelser i Virkeligheden vejede op mod den Byrde, som Forhøjelsen af de indirekte Skatter paalagde de skattepligtige, men herpaa kan der ikke gaaes nærmere ind ved denne Lejlighed, hvor kun Preussens og ikke det tyske Riges Beskatningsforhold behandles. Saa vidt var man altsaa naaet paa Reformernes Bane. Tilbage stod Tilvejebringelsen af en yderligere Retfærdighed i de forskjellige Indtægters Behandling, faste Regler for Beskatningen og en bedre Ansættelse, der satte en virkelig Undersøgelse af de skattepligtiges Forhold i Stedet for det løsere Skøn. Det er disse Ting, som Loven af 1891 søger at gennemføre.

III.

Den bedre Ansættelse er maaske Hovedformaalet. Hvad Ansættelsen angaar, begynder man i de

mindste Kommuner, »die Gemeinden«, hvor der foretages et forberedende Arbejde af en »Voreinschätzungs-Commission« under Forsæde af Kommuneforstanderen. Medlemmerne ere valgte dels af Regeringen og dels af Kommunalforsamlingen. Derefter foretages den egentlige Ansættelse af en »Veranlagungs-Commission« i hver Kreds. Formanden er enten Landraaden eller en af Regeringen valgt Kommissær, og Medlemmerne vælges dels af Regeringen, dels af Kredsforsamlingen. Klager over Ansættelsen kunne saavel af den skattepligtige som af Kommissionens Formand indgives til en »Berufungscommission«, der nedsættes for hvert »Regierungsbezirk«, og hvis Formand er en af Finansministeren udnævnt Regeringskommissær, medens Medlemmerne vælges dels af Regeringen, dels af Distriktets Indbyggere. Man har altsaa paa ethvert af disse Trin fastsat en Samarbejden mellem Repræsentanter for Regeringen og for den lokale Befolkning. Som sidste Appelinstans vilde Regeringsforslaget oprette en helt ny Domstol, en »Steuergerichtshof«, men skønt dette Forslag tiltraadtes af det af andet Kammer nedsatte Udvalg, blev det dog forkastet, og Loven har i Stedet for den nye Domstol indsat den bestaaende »Oberverwaltungsgericht«. Det er dog ikke alle Klager, der kunne appelleres til denne, men kun saadanne, der gaa ud paa, at »Berufungskommissionens« Afgørelse beror paa Ikkeanvendelse eller urigtig Anvendelse af den bestaaende Ret, eller at Fremgangsmaaden lider af væsentlige Mangler. Systemet synes at være praktisk, men kræver jo ganske vist Anvendelsen af adskillige Menneskers Arbejdskraft. Dog dette er vel uundgaaeligt.

Det væsentligste Punkt i Ansættelsesmaaden er

imidlertid Selvangivelsen. Ja det er endogsaa en af de Ting i hele Loven, der have fremkaldt den livligste Diskussion i Pressen og blandt Publikum. Dette kunde synes mærkeligt. Selvangivelsen er jo ikke nogen ny Opfindelse. Den har længe været kendt ikke alene udenfor Tyskland, som f. Ex. her og i England, men ogsaa i adskillige tyske Stater. Men i Preussen er den ikke alene noget helt nyt, som man aldrig har haft før; den betegner ogsaa et afgørende Brud med de Principer, der have været fastholdte i de vexlende Skattelove. Alle som en have disse bestemt fastholdt, at ved Skatteansættelsen var enhver nøje Indtrængen i Skatteydernes Forhold udelukket, og ved Bestemmelserne om de Tilfælde, hvor den skattepligtige kunde stævnes for Ligningskommissionerne for at give nærmere Forklaring, gentoges Reglen. »Jedes lästige Eindringen« var forbudt. Selvangivelsen er nu netop et Led i Bestræbelserne for saa nøje som muligt, til Hvid og Skilling at komme til Bunds i, hvor stor den Skattepligtiges Indtægt er.

Selvangivelsen, der skal afgives i en mere specificeret Form end herhjemme, er tvungen, saa langt som den overhovedet fordres. Som Regel er Pligten til Selvangivelse nemlig indskrænket til dem, der allerede tidligere have været satte til en Indtægt af mindst 3000 Mark. Hvor man har Selvangivelse, kan man jo bevæge sig indenfor meget store Spillerum imellem Frivillighed og Tvang. Angivelsen kan være ganske frivillig, saa at dens Ikkeafgivelse aldeles ikke medfører nogensomhelst Retsvirkning. Dette var Tilfældet ved den københavnske Indkomstskat i dens ældre Skikkelse efter Loven af 19. Februar 1861, ved Statsskatten efter Lov af 2. Juli 1870 og efter adskillige Skattelovforslag.

Man kan dernæst knytte mindre Retsvirkninger dertil, saaledes som f. Ex. den nugældende Lov af 1. April 1887, hvorefter Selvangivelsen er Betingelse for at opnaa de Lempelser i Skatten, som efter Lovens § 4 kunne indrømmes, og for at kunne faa en foretagen Indtægtsansættelse nedsat, naar Nedsættelsen ikke er mere end $^1/_8$ af den paaankede Ansættelses Beløb. Vil man gaa videre endnu, kan man berøve den, der ikke har gjort Selvangivelse, enhver Ret til Klage over Ansættelsen, og man kan som sidste Led i Tvangen gøre Undladelsen af Angivelse efter Opfordring til en strafbar Handling, der medfører Bøde eller anden Straf. Saadanne Tvangsmidler af den ene eller anden Art ere allerede i Brug i flere tyske Stater: i nogle blot Tab af Indsigelsesret, i andre desuden Bøder. I det preussiske Regeringsforslag var fastsat, at de Angivelsespligtige, der undlod Angivelse, mistede enhver Indsigelsesret overfor Ansættelsen for det paagældende Aar, og denne Bestemmelse blev vedtagen; men man er ikke bleven staaende derved. Der er i Loven endvidere blevet indsat en Bestemmelse om, at den, der ikke angiver, efter at han har faaet en fornyet Opfordring — som ogsaa kan udgaa, efter at Ansættelsen har fundet Sted — skal betale et Tillæg af 25 Procent til Skatten. For vitterlig falske Angivelser er der naturligvis højere Bødestraffe. — Disse forskellige overordentlig betydelige Forandringer i Ansættelsessystemet er man kommet til paa Grund af en almindelig Anerkendelse af, at den tidligere Ansættelse var yderst mangelfuld. Og Erkendelsen var ikke alene baseret paa et Skøn; man havde ganske prægnante Exempler at støtte sig til, saasom alt, hvad der var kommet frem i den berømte Bochum-Affære.

At Selvangivelsen er et uundværligt Led i en nogenlunde nøjagtig Ansættelse til Indkomstskat, ville vistnok de fleste indrømme. Men jeg mener endvidere, at den tvungne Angivelse er at foretrække for den frivillige. Uden Tvang vil der let blive altfor mange, der ikke angive, og Sandsynligheden er for, at der blandt disse vil findes ikke faa af dem, som det netop er vanskeligt for Ligningsmændene at træffe korrekt paa egen Haand. Se vi paa Forholdene i København, saa er ganske vist i de senere Aar Tallet paa de Skattepligtige, der ikke have angivet sig, gaaet noget ned, men endnu i det sidste Aar, 1890, er Tallet dog over 10,000 udaf ca. 41,000 Skattepligtige. Loven af 1887 har egentlig ikke haft synderlig Virkning: Umiddelbart før den traadte i Kraft, udgjorde de Ikkeangivende c. 29 Procent, og nu udgøre de c. 25 Procent af samtlige Skattepligtige. Saa vidt mig bekendt, foreligger der ikke for Offentligheden nogen Opgørelse af, hvilke Klasser af Skattepligtige der have brugt Angivelse, og hvilke ikke; men efter alt, hvad man erfarer, er der stor Sandsynlighed for, at der blandt dem, der angive, findes mange, der have faste og let kendelige Indtægter, medens der blandt de Ikke-angivende findes mange af dem, hvis Angivelse egentlig er allernødvendigst, nemlig Forretningsfolk og andre, hvis Indtægter ere variable og vanskelige at taxere for udenforstaaende. Herfor taler ogsaa den ringe Forandring, der er indtraadt siden Loven af 1887, idet der i den sidste Klasse findes saa mange med betydelige Indtægter, for hvem $^1/_8$ mere eller mindre ikke spiller nogen afgørende Rolle. Men forsaavidt der virkelig skulde kunne eftervises en saadan Forskel mellem de forskellige Klasser i Henseende til Angivelse, saa be-

tyder dette ikke alene, at Skatten som Helhed sættes urigtigt, men ogsaa, at den sættes uretfærdigt, idet Folk med faste Indtægter bebyrdes stærkere end Folk med variable Indtægter og de mindre Skatteydere stærkere end de større. Ved tvungen Selvangivelse vil man for en væsentlig Del undgaa dette, idet der jo er et stort Spring imellem at undlade Angivelsen, naar saadan Undladelse er tilladt, og at indlevere en urigtig Angivelse.

Som et yderligere Middel til at kontrollere Indtægterne skulde den samtidig foreslaaede Lov om Skat af Arv i Ascendens og Descendens og mellem Ægtefæller tjene, idet man ved Hjælp af den vilde faa Størrelsen af alle arvede Formuer fastslaaet og derved dels have et Hjælpemiddel ved Fastsættelsen af Arvingens Indtægt og navnlig ogsaa en Kontrol overfor Arveladerens forudgaaende Selvangivelse.

IV.

Hvad selve Skatteobjektet, den skattepligtige Indtægt, angaar, er den preussiske Lov i mange Henseender forskellig fra de danske Indkomstskatlove. De tyske nationaløkonomiske Teoretikere have beskæftiget sig meget med Spørgsmaalet om, hvad der skal forstaaes ved Ordet »Einkommen«, og Meningerne herom ere ret afvigende, men en vis Overensstemmelse i Anskuelserne har dog ført til, at man i de fleste tyske Indkomstskatlove — maaske kun med Undtagelse af Hamborgs, Lübecks og Bremens — har opstillet en fra et Skattesynspunkt neppe holdbar Forskel mellem Indtægt og Formueforøgelse. Ud fra dette Synspunkt hører f. Ex.

Lotterigevinster og navnlig den Formueforøgelse, der opstaar ved at Ting, som man har haft i sin Besiddelse, f. Eks. ogsaa Grundejendom, efterhaanden ere stegne i Værdi og derved bringe Gevinst, naar man sælger dem, ikke med til den skattepligtige Indtægt. Den preussiske Lov har i Principet optaget en saadan Adskillelse. I § 8 staar: »Ausserordentliche Einnahmen aus Erbschaften, Schenkungen, Lebensversicherungen, aus dem nicht zu Speculationszwecken unternommenen Verkauf von Grundstücken und ähnliche Erwerbungen gelten nicht als steuerpflichtiges Einkommen, sondern als Vermehrung des Stammvermögens« etc. Man vil imidlertid se, at der er gjort en væsentlig Indskrænkning i Principet derved, at naar Køb og Salg af Grundejendom er sket forretningsmæssigt eller paa Spekulation, saa skal Gevinsten regnes med. Afset fra, at det ofte kan være vanskeligt at finde Kriteriet for, at disse Momenter have været til Stede, vil Regelen om, at saadanne Gevinster altid medregnes, være at foretrække. Det, som en Indkomstskat kan og bør ramme, er nemlig netop Formueforøgelsen, det Beløb, hvormed Aaret har forbedret Status, og som altsaa vil kunne være forbrugt, uden at man ved Aarets Udgang er daarligere situeret end ved dets Begyndelse, og det uden Hensyn til, om Kilden til Forøgelsen er en ordinær eller extraordinær Gevinst.

Reglerne om Arv og Livsforsikring ere overensstemmende med de danske og navnlig den sidste er der intet at indvende imod. I Virkeligheden er her nemlig ikke Tale om en Formueforøgelse, men om Udbetaling af et Beløb, som man har tilgode.

Behandlingen af Gaver er væsentlig forskellig fra,

hvad vi kende herhjemme. Her er jo Reglen den, at den, der modtager en Gave, betaler Skat af den, og at den, der giver den, ikke kan fradrage dens Beløb. I Virkeligheden betales der altsaa to Gange Skat af Gaver, hvad der, navnlig naar Giver og Modtager staa i nært Forhold til hinanden som f. Ex. Fader og Søn, kan føre til ret irrationelle Resultater. Man tænke f. Ex. paa det Tilfælde, at en Søn, der uddanner sig til en Virksomhed, af sin Fader faar en aarlig Understøttelse til Uddannelsen; saa skal baade Fader og Søn betale Skat af Beløbet. Ja, man kan gaa videre endnu. Efter den københavnske Indkomstskat er der neppe noget i Vejen for at lade en Søn betale Skat af det gratis Ophold i sin Faders Hus, uden at Faderen i sin Skat kan fradrage noget derfor. Jeg ved ikke, om de skatteansættende Myndigheder stadig fastholde dette Standpunkt; men de have i alt Fald gjort det. Efter den preussiske Lov er der ikke alene ikke Tale om at beskatte Opholdet i Forældres Hus, men man beskatter ikke Gaver to Gange. Bestemmelserne i Loven give ikke udtømmende Regler om Behandlingen, men Finansministeren gav under Forhandlingens Gang klar Besked om, hvorledes der vilde blive gaaet frem. En extraordinær Gave, der gives en Gang for alle, falder jo ind under Bestemmelser i § 8, men med Hensyn til mere varige Understøttelser vil man skælne imellem, om de ydes i Kraft af en almindelig Understøttelsespligt eller ifølge særlig Overenskomst. I sidste Tilfælde betaler Modtageren Skat deraf, men Giveren kan fradrage Beløbet i sin Indtægt. I første Tilfælde er Modtageren skattefri, men Giveren kan ikke fradrage Beløbet.

Iøvrigt indeholder Loven Regler om Indkomstens

Beregning, om, hvad der skal medtages og hvad der kan henregnes til Driftsudgifter etc., som i det hele maa siges at stemme med, hvad der rationelt maa forlanges i Henseende til en Indtægtsopgørelse. Den Periode, der skal lægges til Grund, er for faste Indtægters Vedkommende selve Skatteaaret (ikke som hos os det foregaaende Aar), for ubestemte og variable Indtægter som Regel et treaarigt Gennemsnit.

Skatten er en ren Indkomstskat, d. v. s. den beskatter kun Indtægten, ikke Formuen, og den gør ingen Forskel paa, om Indtægterne skyldes personligt Arbejde eller Formue, saaledes som Tilfældet er i Italien og Schweiz og tildels i Baden. Fordringen om en saadan Forskel er ofte stillet af Nationaløkonomerne. Herhjemme har den haft en ivrig Forkæmper i N. C. Frederiksen og er blandt andet tiltraadt af Falbe Hansen, ligesom den ogsaa er kommen frem i Form af Lovforslag — bl. a. i Frederiksens egne og i Monrads Forslag om Formue- og Indkomstskat, der i denne Rigsdagssession har været optaget af Berg og Hørup. Fordringen er berettiget og vil næppe i Længden kunne vises tilbage. Da den saa ofte er bleven debatteret, skal jeg her kun fremhæve et af de væsentligste Argumenter, nemlig den overordentlige Forskel, der er mellem to Personer med f. Ex. 4000 Kroners aarlig Indtægt, der hos den ene er Rente af en Kapital paa 100,000 Kroner, medens den hos den anden, som ingen Formue har, er Indtægten af hans personlige Arbejde f. Ex. som Læge eller Kunstner. Hvis de begge ere Familiefædre, kan den første bruge hele sin Indtægt og dog ved sin Død efterlade sine Børn en relativ Velstand, medens den anden maa gøre betydelige Be-

sparelser blot for at efterlade dem det til Livets Ophold absolut nødvendige.

Der har nu ogsaa i Preussen været nogle Tendenser til at gøre enkelte Indrømmelser overfor denne Fordring. Herhen høre for det første de mere eller mindre paalidelige Løfter angaaende Fremtiden. Som ovenfor berørt er det Hensigten i Fremtiden at overføre samtlige Grund- og Bygningsskatter til Kommunerne, og det blev fra flere Sider udtalt, at naar dette skete, maatte man indføre en stærkere Beskatning af, hvad man i Tyskland kalder den funderede Indtægt — Indtægt af Formue. Dette er imidlertid Fremtidsmusik, saa meget mere som det er tvivlsomt, om vi overhovedet komme til at opleve den omtalte Overførsel af Ejendomsskatterne. Lovens Bestemmelser herom ere nemlig følgende. Til Gennemførelsen af Overførslen skal anvendes de Beløb, hvormed Indkomstskatten overskrider 80 Millioner Mark i det første Aar, 83,200,000 Mark i det næste o. s. v., altsaa stadig med et aarligt Tillæg af 4 Procent. Overførslen skal ordnes ved særlig Lov, og indtil denne udkommer, opsamles Overskudene i en særlig Fond. Men hvis Loven ikke er kommen senest den 1. April 1894, skulle baade de aarlige Overskud og den opsamlede Fond benyttes til Nedsættelse af Indkomstskatten.

Større Betydning havde Regeringens Forslag om Arveskat, hvis væsenligste Bestemmelser imidlertid bleve forkastede af Landdagen, men som foruden den tidligere omtalte Hensigt: at øve Kontrol med Indtægtsansættelsen, tillige tilsigtede at ramme den funderede Indkomst. Forslaget var yderst beskedent. Efter den gældende Lovgivning er Arv i Ascendens, Descendens og

mellem Ægtefæller skattefri. Regeringen foreslog nu en Skat af $^1/_2$ % i Descendens og mellem Ægtefæller og 1 % i Ascendens. Herhjemme er Skatten i disse Tilfælde 1 %, i andre Lande, f. Ex. i England og Frankrig, adskilligt højere. Alligevel var Modstanden stor. Hos nogle Medlemmer var Aarsagen til Forkastelsen Hensigtsmæssighedshensyn, men hos de fleste var Modstanden principiel. Der blev f. Ex. udtalt af en Taler, at Skatten stred mod den tyske Retsbevidsthed, af en anden, at den vilde sønderrive de helligste Familiebaand. Den sidste Ytring klinger lidt gaadefuldt, men Meningen synes efter Sammenhængen at være følgende: Naar en Fader i mange Aar har gjort falsk Selvangivelse, og Sønnen ved hans Død til Brug for Skatten skal opgive Arvens Størrelse, hvorved Bedrageriet kommer for en Dag, saa optræder Sønnen som Angiver mod Faderen, og Pieteten er krænket. Hvad Udtalelsen om den tyske Retsbevidsthed angaar, saa hænger den vistnok sammen med Opfattelsen af Arveskatten som en Forbrydelse mod Arverettens Hellighed. Nu er der vistnok ingen Anledning til at betragte Arveretten, især i dens nuværende ubegrænsede Skikkelse, som en ukrænkelig og evig Institution. De arvelige Rettigheder, som den franske Revolution for 100 Aar siden afskaffede, stod sikkert for en tidligere Tids Retsbevidsthed med det samme Skær af Hellighed, som mange nu tillægge Formuearven. Men ganske afset herfra er der overhovedet ingen Grund til at sætte Spørgsmaalet om Arverettens Ophævelse eller Indskrænkning i Forbindelse med en saa minimal Afgift.

Efter at Arveafgiften var faldet og Formueskatten skudt ud i Fremtiden, frembyder Loven imidlertid et

Punkt, hvorved den, der paa Grund af manglende Formue nødsages til Besparelse af Hensyn til sine Efterladte, begunstiges, nemlig Regelen om, at foruden Bidragene til Alderdoms- og Invalideforsikringen, Pensionskasser etc. ogsaa Livsforsikringspræmier, der ikke overstige 600 Mark, kunne fradrages i den skattepligtige Indtægt. Den sidste Del af Bestemmelsen (Livsforsikringspræmier) var iøvrigt ikke foreslaaet af Regeringen. Den kom ind under Behandlingen, men tiltraadtes af Finansministeren særligt med den Motivering, at en modsat Regel vilde indeholde en Begunstigelse for dem, der ordnede deres Livsforsikring ved et Kapitalindskud.

Megen Opmærksomhed har Bestemmelsen om Beskatningen af juridiske Personer vakt. Blandt dem, der rammes af Skatten, nævner Loven: Aktieselskaber, Kommanditselskaber paa Aktier, »Berggewerkschaften«, »eingetragene Genossenschaften«, forsaavidt deres Forretninger strække sig ud over Kredsen af deres Medlemmer, og endelig Forbrugsforeninger med aaben Butik, forsaavidt de have Rettigheder som juridiske Personer. Bestemmelserne angaaende Aktieselskaberne og de dermed beslægtede Selskaber havde en meget vekslende Skæbne under Behandlingen. Regeringen foreslog at sætte Selskaberne i Skat for den Del af deres Indtægt, der oversteg 3 % af Kapitalen. Udvalget sluttede sig til Regeringen, men forhøjede Afdraget til 3½ %. Dette medførte imidlertid ingen virkelig Lettelse, fordi Udvalget samtidig forhøjede Skatteprocenten for Indtægter paa over 100,000 Mark, hvilket jo rammer adskillige Aktieselskaber. Ved anden Behandling vedtoges en meget væsentlig Ændring, idet Afdraget faldt bort, men det til Gengæld bestemtes, at de, der bevisligt

havde ejet Aktier i skattepligtige Selskaber hele Aaret før Skatteaaret og hævet Dividende eller Renter af disse, fik den paa disse Indtægter faldende Del af Skatten godtgjort. Men ved tredje Behandling forkastedes disse Bestemmelser atter, og Lovens Regel er nu overensstemmende med Udvalgets Forslag. Selskaberne betale altsaa Skat af hele deres Indtægt ÷ $3^1/_2$ % af Kapitalen, og desuden betale Aktionærerne Skat af deres Udbytte. Af Beslutningerne ved anden Behandling har man kun bibeholdt en Bestemmelse om, at ved Kommunalbeskatningen beskattes Aktieselskaberne for den fulde Indtægt uden noget Fradrag, men dette er vistnok overensstemmende med, hvad der fandt Sted i Kommunerne før Lovens Tid.

Sammenligner man Loven med andre Landes Bestemmelser, kan det navnlig nævnes, at i England, hvor Aktieselskaberne betale Indkomstskat, godtgøres den fulde Skat Aktionærerne. Herhjemme kender den københavnske Skattelov Intet til Beskatning af Aktieselskaber. Nogle tidligere Skattelove ramte den Del af Indtægten, der ikke blev fordelt som Udbytte, ligesom det engelske System ogsaa har været i Anvendelse. Loven af 2. Juli 1870 beskatter den Del, der ikke fordeles som Udbytte til indenlandske Aktionærer, og vil altsaa nærmest ramme Udlændinge. Monrads Forslag ligner ganske det preussiske, kun at Fradraget er 4 %, og efter Boisens Forslag om den interkommunale Beskatning betale Aktieselskaberne fuld Skat. En Lempelse er kun given derved, at Skatteprocenten for Selskaberne er begrænset til 3 %. I de tyske Stater er der mange forskellige Regler. Exempelvis kan nævnes, at Kongeriget Sachsen beskatter Selskaberne fuldt ud, Baden fradrager 3 % af Kapi-

talen, Hessen, Sachsen-Weimar, Lippe og Bremen tage Skatten hos Selskaberne, men fritage Aktionærerne. Nogle andre Stater have ingen Skat paa Selskaber.

Med Hensyn til Bedømmelsen af det preussiske System, maa man se paa Motiverne. Blandt disse kan fremhæves, at man vil ramme Udlændinge, der have Penge i preussiske Selskaber, og forsaavidt er Bestemmelsen i Overenstemmelse med en anden af Lovens Regler, nemlig den, at Udlændinge betale Skat af den Indtægt, som de have af Grundejendom eller Næringsdrift i Preussen. Det kan imidlertid være et stort Spørgsmaal, om der er Anledning til at beskatte fremmede — udover de almindelige Næringsafgifter — fordi de anlægge Penge i indenlandske Foretagender, og navnlig om der er Anledning til at beskatte dem, naar de gøre deres Anlæg ved at købe Aktier, men lade dem gaa fri, naar det sker ved at købe Obligationer. Hertil kommer jo imidlertid, at man beskatter ogsaa de indenlandske Aktionærer, og man kan under ingen Omstændigheder nægte, at der foreligger en virkelig Dobbeltbeskatning, ja, som der blev fremhævet under Behandlingen, endog mere end det. Naar nemlig et Aktieselskab, hvad der hyppigt er Tilfældet, ejer Aktier i et andet Selskab, bliver den samme Indtægt — hvis Reglerne strængt overholdes — beskattet tre Gange. En af Bestemmelsens Tilhængere fremhævede nu ganske vist, at Fremtidens Aktieejere ikke vilde komme til at betale Skatten, da den strax vilde bevirke en Kursnedgang, hvorved de altsaa fik Papirerne saa meget billiggere, som den kapitaliserede Skat androg. Dette er nu dels ikke rigtigt. Skatten er i Forhold til de Svingninger, som Aktieudbytter kunne undergaa, for lille til

at give sig Udslag i Kursen. Ved et Udbytte af 6 % er den f. Ex. kun en promille af Nominalkapitalen. Ganske vist vilde den udgøre en større Del, hvis man ogsaa tog Hensyn til den kommunale Beskatning, men dette kan man i denne Sammenhæng ikke gøre, da Kommunernes Beskatning af Aktieselskaber existerede i Forvejen. Men hvis Manden havde Ret, vilde hans Betragtning indeholde ikke et Forsvar for, men et Angreb paa Bestemmelsen, thi det kan dog ikke være Meningen med en Indkomstskat at berøve en enkelt tilfældig valgt Del af Borgerne en Del af deres Formue, hvilket vilde ske ved en Bestemmelse, der drev alle Aktiekurser ned. I det hele kan Bestemmelsen vanskeligt forsvares fra et almindeligt Retfærdighedsstandpunkt. Det er ikke let at se, hvorfor Aktieejere skal rammes stærkere end andre Kapitalister; hvorfor den, der har anlagt Penge i Aktier i et tysk Selskab, skal betale mere end den, der har købt rumænske Jernbaneobligationer. Man maa huske, at det drejer sig om en Indkomstskat og ikke om en Næringsskat. En saadan har Preussen ved Siden af, og den rammer ogsaa Aktieselskaberne. Trods alt dette kan man — som ogsaa C. Hage fremhævede under Folkethingets Forhandlinger — akceptere Skatten af Hensigtsmæssighedshensyn, der jo altid maa spille en stor Rolle i Skattespørgsmaal. Jeg vil i den Henseende særlig pege paa, at den jo ikke er overvældende stor, at den kun kan ramme Personer, der ere i Besiddelse af nogen Formue, og at den er let at paaligne. I sidstnævnte Henseende har den de fleste indirekte Skatters Fortrin, og paa den anden Side har den ikke de Mangler, der klæbe ved mange af disse, nemlig at de kunne ramme Personer uden Skatteævne, og at det

er saa vanskeligt, ja ofte umuligt at overse deres økonomiske Virkning.

V.

Det sidste, men ikke uvæsentligste Punkt, der fortjener at behandles, er Skatteskalaen. Man har ophævet de store Mellemrum mellem Gruppernes Over- og Undergrænser. Man er dog ikke gaaet saa vidt som herhjemme, hvor Mellemrummene kun ere paa 200 Kroner helt igennem. Man begynder ved de mindste Indtægter med et Mellemrum af 150 Mark og stiger gradvis indtil 2000; men naar Indtægten er kommen op over 100,000 Mark, forhøjes Mellemrummet til 5000 Mark, hvorved det saa bliver staaende for alle højere Grupper. Et saa stort Mellemrum ved saa store Indtægter er vistnok praktisk. Ikke alene vil det for de skatteansættende Myndigheder i de fleste Tilfælde være umuligt at bestemme Indtægten med større Nøjagtighed end den angivne, men ogsaa for de Skattepligtige selv vil det ved saa store Indtægter ofte bero paa et Skøn, om de sætte dem 5000 Mark højere eller lavere. Store Købmænd og Næringsdrivende, der opgøre deres Balance — og Loven erklærer udtrykkeligt, at denne skal lægges til Grund for Indtægtsberegningen med saadanne Modifikationer, som muligt maatte følge af Lovens enkelte Bestemmelser — ville altid i denne have adskillige Poster, f. Ex. Afskrivninger, der maa afgøres ved Skøn, og hvor forskellige i og for sig lige berettigede Skøn paa alle Poster tilsammen let ville kunne frembyde en Differenoe af den omhandlede Størrelse.

Selve Skatten var i Regeringsforslaget sat til 3 %,

dog med en Degression, saaledes at den fulde Skat først indtraadte ved en Indtægt af 4500 Mark. I Udvalgets Indstilling, som paa dette Punkt blev vedtagen, og hvis Tarif altsaa er optagen i Loven, er Regeringens Forslag meget væsentlig ændret. Ikke alene er Degressionen videre udviklet, idet den fulde Skat først indtræder ved en Indtægt af 10,000 Mark. Men selve 3 pCt. Satsen bibeholdes endvidere kun, indtil man har naaet 30,000 Mark. Derefter stiger Skatten, indtil den ved en Indtægt af c. 100,000 Mark har naaet en Højde af 4 %, hvorved den saa bliver staaende. I Virkeligheden er Skatten altsaa bleven forandret til en progressiv Indkomstskat, om end indenfor beskedne Grænser. Den danner herved en Modsætning ikke alene til den københavnske Indkomstskat og den danske Skat efter Loven af 1870, men ogsaa til de forskellige Skattelovsforslag, der have foreligget til Behandling i denne Rigsdagssession. — Den københavnske Lov kender kun en Degression, og denne standser allerede ved en Indtægt af 2400 Kroner. Selv de, der ikke ere Tilhængere af progressiv Skat, ville vistnok indrømme, at denne Degression er for ringe, navnlig naar Skatteprocenten bliver nogenlunde høj.

Den preussiske Lovs Skala ser i de laveste Grupper saaledes ud:

Indtægter	fra	over	M.	900	til	inklusive	M.	1050	betale	M.	6
—	-	-	-	1050	-	—	-	1200	—	-	9
—	-	-	-	1200	-	—	-	1350	—	-	12
—	-	-	-	1350	-	—	-	1500	—	-	16
—	-	-	-	1500	-	—	-	1650	—	-	21
—	-	-	-	1650	-	—	-	1800	—	-	26
—	-	-	-	1800	-	—	-	2100	—	-	31
—	-	-	-	2100	-	—	-	2400	—	-	36

Indtægter fra over	M. 2400	til inklusive	M. 2700	betale	M. 44
—	-	-	- 2700	-	—	- 3000	—	- 52
—	-	-	- 3000	-	—	- 3300	—	- 60

I Henseende til Lettelser for de smaa Indtægter er man imidlertid i den preussiske Lov gaaet videre end til det, der ligger i selve Degressionen. Det er en ret almindelig anerkendt Mangel ved vor Indkomstskat, at den i Modsætning til Skatten paa Formue og Lejlighed ikke tager noget Hensyn til et saa vigtigt Moment i Bestemmelsen af Skatteævnen som Familiens Størrelse. Ganske vist kan der i enkelte Tilfælde gives Lempelser af denne og andre Grunde, men de fremtræde altid som Undtagelser, som Begunstigelser, der ligge udenfor Lovens Hovedregel, og som kun ydes, naar særlige Hensyn tale derfor. Hertil kommer endvidere den Ubehagelighed, at det af Skattebogen kan ses, hvem der har erholdt saadan Begunstigelse. I den preussiske Lov er Hensynet til Familiens Størrelse optaget som fast og bestemt Lovregel for de mindre Skatteyderes Vedkommende. Reglen er den, at hvor Indtægten ikke overstiger 3000 Mark, fradrages der for hvert Familiemedlem under 14 Aar, der ikke er Genstand for selvstændig Beskatning, 50 Mark med den Modifikation, at Tilstedeværelsen af 3 eller flere saadanne Medlemmer i hvert Fald skal medføre Nedsættelse i en lavere Gruppe. Disse Regler have en ret vidtrækkende Betydning. De medføre f. Ex., at Familier med 3 Børn slet ikke betale Skat, før deres Indtægt overstiger 1050 Mark, og saalænge den ikke overstiger 1200 Mark, bliver Skatten kun 6 Mark aarlig. Er der flere Børn, bliver Nedsættelsen jo endnu større. Ved 8 Børn under 14 Aar

maa Indtægten overstige 1450 Mark, for at Skatten kan blive mere end 6 Mark.

Hvad angaar Progressionen, den relativt højere Beskatning af de store Indtægter, har dette Princip med Rette vundet mange Tilhængere, navnlig blandt Theoretikerne. De Argumenter, hvormed det forsvares, kunne være forskellige efter det forskellige theoretiske Standpunkt, men de bunde alle i en Anerkendelse af Statens og dens Institutioners sociale Natur. De bunde i en Betragtning af, at Staten i Henseende til sine Ydelser og Vederlaget for disse ikke staar som en privat Sælger, der tager samme Pris af alle uden Hensyn til deres Formueforhold. Overfor disse forskelligartede Formueforhold er det Statens Opgave ikke alene ikke at uddybe Forskellen, men ogsaa at virke mildnende paa den, overalt hvor det kan gøres uden at borttage Grundvolden for Samfundsordenen. Som et Led i denne sociale Bestræbelse indtager den progressive Skat en berettiget Plads, enten man nu nærmere motiverer den ved en Hensyntagen til, at Skatteævnen ved den stigende Indtægt ikke alene voxer absolut, men ogsaa relativt — thi Hensynet til Skatteævnen er i og for sig et socialt Hensyn — eller man i det enkelte benytter andre Motiveringer. Derfor danner Vedtagelsen af Skatteprogressionen, hvor beskeden den end er, en tiltalende Modsætning til den bitre Modstand mod Arveskatten, og derfor bør den ogsaa tages med paa Programmet for kommende danske Skattelove.

C. Christensen (Hørsholm):

Agrarhistoriske Studier. II. Danske Landboforhold under Enevælden. I.

Kbhvn., 1891. (Schubothes Boghandel.)

Af

V. Falbe Hansen.

Christensen (Hørsholm) afgik ved Døden i Slutningen af det forløbne Aar, og med ham har vi mistet en Mand, der har gjort sig højt fortjent af det danske Landbrugs Historie. Hans første betydeligere Skrift var Hørsholms Historie, der udkom i 1879. Det var et Værk, som med Rette vakte megen Opmærksomhed; thi det gav ikke alene en Fylde af interessante Oplysninger om det enkelte Gods, men det aabnede tillige nye Synspunkter for vort Landbrugs almindelige Historie. Christensen havde med fremragende Dygtighed forstaaet af det store Materiale at fremdrage netop det, som havde Betydning og bringe de tørre Arkiv-Uddrag i Forbindelse med det virkelige Liv. Man saa af denne Bog, at det var en praktisk Landmand og Jurist, som havde bearbejdet de historiske Dokumenter paa Grundlag af den Indsigt og Erfaring, han havde erhvervet i det daglige Livs Gerning.

Christensens næste Værk var hans »Agrarhistoriske Studier I Bog. Danske Landboforhold før Enevælden«, der udkom i 1886. Det var en overmaade vanskelig Opgave, C. her havde foresat sig, og det er derfor let forklarligt og undskyldeligt, at der fandtes adskillige Mangler ved Bogen. Der findes i den enkelte Fejltagelser, især for den ældste Tids Vedkommende, og der er ogsaa formelle Mangler ved Bogen; men alligevel var det et særlig værdifuldt og fortjenstligt Arbejde, thi der var med stor Flid og med forstandig Indsigt samlet en Række vigtige Oplysninger, der kastede nyt Lys over vort Landbrugs Historie ind i det 16de og 17de Aarhundrede.

Nu er 2den Del af dette Værk udkommen, det omhandler Landbrugets Historie under Enevælden.

Den Opgave, som Christensen havde sat sig i dette sit sidste Arbejde, var ikke mindre vanskelig end den forrige, men den var mindre taknemlig. Thi her skulde der omhandles et Tidsrum, som i den senere Tid er blevet ivrig studeret fra flere Sider, og forud for Christensens Bog er der udkommen en hel Række Skrifter, der omhandle det samme Æmne, — det er de Skrifter, som udkom i Anledning af Stavnsbaandsløsningens 100-Aars Jubilæum. Christensen kom her post festum. Det var altsaa vanskeligt for ham at komme med nye Oplysninger eller nye Synspunkter. Alligevel har hans Bog bragt adskilligt.

Det betydeligste af det Nye, Christensens sidste Bog har bragt, er Fremstillingen af, hvorledes Landboreformerne begyndte i Jylland 28 Aar før Stavnsbaandsløsningen. Det var Hovbønderne i Nørre-Bork i det daværende Riberhus, nu Ringkøbing Amt, der uden

fremmed Hjælp begyndte. De købte nemlig allerede i Marts 1760, (altsaa samtidig med, at Stolberg begyndte paa Hørsholm) til fuld Ejendom Grubbesholm med Nørkærgaard og underliggende Gods, udstykkede Hovedgaarden, lagde ²/₃ under deres egne Gaarde og solgte derefter det tilbageblevne Strøgods og Hovedparcellen som en almindelig Bondegaard. Dette Exempel blev efterlignet andre Steder i Jylland, og denne Bevægelse trængte efterhaanden frem langs Vestkysten helt op i Thy og Vendsyssel raserende det ene komplette Gods efter det andet. Allerede i Slutningen af 1760erne og i Begyndelsen af 1770erne falbydes Herregaarde i Thy, Vendsyssel og Aalborg Amt ved Avktion i Parceller, Bønderne blev opfordret til at betjene sig af de separate Opraab ved Avktionen til selv at købe de Gaarde, som de beboede, og de benyttede det mange Steder. Derved, at disse Bønder paa denne Maade blev Selvejere var jo i det Væsentlige Landbospørgsmaalet løst for deres Vedkommende, og det er med Rette, at Christensen gør opmærksom herpaa. Derimod er det at tillægge denne Bondefrigørelse for stor Betydning, naar Christensen udbryder: »Det var hverken Fysiokraterne eller Filantroperne, der havde givet Impulsen (ɔ: til Landboreformerne), men Frihedsinstinktet hos — Nørre Borks Hovbønder!« Noget lignende gentager Forfatteren andetsteds. Dette er urigtigt og overdrevent. Impulsen til Reformbevægelsen udgik paa ingen Maade fra den omtalte Bevægelse i Jylland, den udgik saa lidt derfra, at denne meget mere slet ikke omtales og rimeligvis slet ikke var kendt af de ledende Reform-Mænd. Forsaavidt disse Mænd henviste til indenlandske Exempler og der

søgte Belæring, var det ikke til disse jydske, men til andre tilsvarende sjællandske og fynske Exempler. Det er nemlig ikke alene fra Vest-Jylland, at man har Exempler paa, at Bønderne længe før Landboreformerne selv købte deres Gaarde og saaledes blev fri, velstaaende Selvejere; ogsaa paa Sjælland og navnlig fra Fyn og Øst-Jylland har man talrige Exempler herpaa. Jeg skal saaledes minde om Domænesalgene af 1764 paa Fyn og i Koldinghus Amt, ved hvilken Lejlighed en stor Mængde Bønder blev fri Selvejere og hurtigt kom til Velstand, og dette Exempel blev fulgt ved andre Domænesalg højere oppe i Øst-Jylland. Disse Salg til Selvejendom, der skyldtes Regeringens eget Initiativ, og de omtrent samtidige Reformer paa Hørsholm og andre Steder i Sjælland, havde langt større Omfang, vakte mere Opmærksomhed og vare ligesaa tidlige i Tid som de af Christensen nu fremdragne Tilfælde fra Vestjylland, og man kunde derfor snarere sige, at Impulsen til Reformerne udgik fra dem end fra de vestjydske Exempler. Men den egentlige dybere liggende Grund til Reformbevægelsen i sin Helhed, var den aandelige Frihedsbevægelse, der udgik fra Frankrig; og at Frihedstanken kunde gennemføres med Held i det praktiske Landbrug skyldtes de gunstige Konjunkturer for Landbruget, navnlig de høje Priser paa Landprodukterne, der gjorde det muligt, at et mere fremskredent Landbrug kunde betale sig. Hvis Priserne paa Korn og Kød havde været ligesaa lave i det 18de Aarhundredes sidste Halvdel, som i dets første Halvdel, og hvis heller ikke de andre Betingelser for Landbrugets Trivsel havde forbedret sig, saa vilde Forholdene for Landmændene have været saa trykkende, at Reformernes

Gennemførelse havde været umulig baade i Vestjylland og paa Sjælland og andre Steder.

Men om end altsaa Forf. har tillagt den omtalte vestjydske Bevægelse for stor Betydning, saa har det dog megen Interesse at kende den, og det er fortjenstfuldt af ham at have fremdraget den.

I det Hele drager Forf. de jydske Forhold stærkt frem, og dette er heldigt, fordi de ældre Forfattere næsten helt oversaa dem. De ældre Behandlinger af Landboreformernes Historie, Bergsøes, Wegeners, Allens og Fl., byggede deres Fremstilling af Landboforholdene før 1788 næsten udelukkende paa Forholdene i Sjælland og Lolland-Falster, og der er derved kommet adskilligt urigtigt ind i deres Opfattelse, thi Forholdene paa Fyn og i Jylland var i de fleste Tilfælde helt forskellige derfra. Det var kun i Danmark øst for Store-Belt, at Tilstanden var saa elendig og Bønderne saa trælleagtigt forkuede. De fynske og jydske Bønder var langtfra ikke saa kuede, de var mere velhavende, og deres Jordbrug var som Følge deraf ogsaa bedre. De jydske og fynske Bønders Ufrihed var jo ogsaa af en forholdsvis ny Dato; de havde ikke været vornede, og Stavnsbaandet begyndte først ret at stramme omtrent fra 1745, Ufriheden havde altsaa i disse Landsdele kun hvilet paa en eller to Generationer og var ikke naaet til at præge Folkekarakteren og Bedriften saa dybt som i det østlige Danmark. Bondebruget stod derfor paa et temmelig forskelligt Standpunkt øst og vest for Store-Belt. Paa Fyn og tildels i Jylland synes Bondebruget i Almindelighed at have staaet omtrent paa lige Fod med Herregaardsbruget, og det er med Føje, at Christensen fremdrager

Ytringer fra Landbokommissionens Forhandlinger, der omtale dette.

Et vigtigt Punkt med Hensyn til Jordbruget i de forskellige Dele af Landet er Driftsmaaden. Efter de ældre Fremstillinger skulde man tro, at Trevangsbruget var det almindelige i hele Landet ved Midten af forrige Aarhundrede. Dette er imidlertid aldeles urigtigt. Jeg har selv paavist dette i mit Skrift Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne (1ste Del S. 28—30) og omtalt, at man i det nordlige Jylland anvendte Alsædsbruget, og i det vestlige Jylland en Art Græsningsbrug, der lignede det holstenske Kobbelbrug. Dette vigtige Spørgsmaal har Christensen nu udviklet langt fyldigere end jeg den Gang var i Stand til, og han har derved givet et betydningsfuldt Bidrag til vore Driftsformers Historie. Han har formaaet dette, bl. a. fordi han har fundet og fremdraget et, saavidt mig bekendt, hidtil ubenyttet Materiale, nemlig et lille jydsk Blad »Nyttige og fornøjelige jydske Efterretninger«, senere blot »Jydske Efterretninger«, der udkom fra 1767 til 1827, og hvori der findes en Mængde Oplysninger om Landboforholdene; men Hovedgrunden til, at han har kunnet fremdrage saa meget nyt og interessant om Driftsformerne og deres Udvikling er dog den, at han som den kyndige, praktiske Landmand har forstaaet at benytte Materialet med saa megen Dygtighed.

I Afsnittet »Husdyrhold« er det især Hesten, han behandler udførligt, og han bringer her flere interessante Oplysninger, deriblandt nogle, man næppe før har vidst ordentlig Besked om. Behandlingen synes her gennemgaaende omhyggelig, og det undrer

mig derfor, at han gentager en gammel Historie fra Brasches Skrift om Vemmetofte om, at Hestene i Faxe og Stevns Herreder i Midten af det 18de Aarhundrede kun skulde have haft en Gennemsnitshøjde af 7 Kvarter, tidligere endog kun af 5—6 Kvarter. Man tænke sig Heste af en Gennemsnitshøjde paa 5—6 Kvarter! De mindste af dem kunde da ikke være større end vore »danske« Hunde. Dette er utroligt. Og det er da ogsaa paavist af Historikeren P. F. Barfoed, at Brasches Angivelse af Hestenes Størrelse maa bero paa en Misforstaaelse af Maalene.

Afsnittet om Besiddelses- og Brugsforholdene (Bønder og Herremænd) udmærker sig ved at indeholde en stor Mængde spredte og løsrevne, men karakteristiske og interessante Enkeltheder, hvoraf mange ere nye. Om Udviklingens Hovedtræk findes dog intet Nyt. Hvad der meddeles var fuldt ud kendt forud; vort Syn paa Historien forandres ikke paa noget Punkt; men derimod gives der Oplysninger, som kan tjene til at gøre det Billede af Udviklingen, som vi allerede havde, fyldigere og klarere.

I det Afsnit, der handler om Tiden »efter Reformerne«, er det særlig af Interesse at læse Fremstillingen af Husmændenes Stilling og Husmands-Spørgsmaalet i 1840erne. Det paavises her, at Husmanden paa Landet den Gang var endnu uslere stillet end han er nu. »Indsidderen og Lejehusmanden er Danmarks Paria«. »Sig selv ser han for stedse overgivet til Armod og Tvang, sin Hustru og sine Børn til Ringeagt og Usselhed«. »Han bor i en ussel Hytte, hvor 100 Kubikalens Rum, dens eneste Værelse, omfatter baade ham, Kone og Børn i de Timer, da Nattens Ro skal

skænke dem den bedste Vederkvægelse, der blev deres Del i Livet, og hvor de vilde omkomme af Mangel paa Luft, dersom ikke Husets Brystfældighed tilstedede denne Adgang. Deres Klæder bestaa ofte i ringe Pjalter, deres Føde i sparsomt Brød og Gryn kogt i Vand, der bliver en fortrinlig Ret, naar Bondekonen undertiden meddeler den fattige Indsidders betlende Barn en Draabe Mælk og et Stykke Brød«. »Det er i flere af Landets Egne en Umulighed for Fattigvæsenet at afhjælpe Trangen videre end til de allerførste af Livets Fornødenheder«. »Paa nogen Tid har Praxis indført, at Gods- eller Grundejerne bortleje paa Aaremaal sine Fæstehuse med Fæstejord«. »Lejeren er Ejeren voldgivet, risikerer at blive sat ud, naar han ældes og svækkes«. Udtalelser som disse, fra en samtidig Forfatter, illustrere de tørre, men paalidelige statistiske Data, som man har andetsteds fra, og som godtgør, at Landarbejdernes Stilling for et halvt Aarhundrede siden var endnu ringere end den er nu. Man er i Nutiden tilbøjelig til at tro, at saaledes som Arbejderne har det nu, er det saa daarligt, som det vel kan være, og at den moderne Udvikling snarest har forværret Arbejdernes Kaar; det er da af Interesse at læse Skildringer som denne, der vise, at i Fortiden var deres Kaar endnu ringere, saa at Udviklingen dog ogsaa har bragt nogen Forbedring paa dette Punkt, om Fremgangen end er mindre end hos de andre Samfundsklasser.

I Bilagene findes aftrykt flere vigtige Aktstykker, og der er foretaget belærende Sammenstillinger, som maa have kostet Forfatteren meget Arbejde. Det vigtigste af de aftrykte Aktstykker er Uddraget af Matrikulen af 1690. Dette Uddrag burde dog have

været ledsaget af nogle oplysende Anmærkninger, da der ellers let gives Anledning til Misforstaaelser. Naar det saaledes er anført i Matrikulen, at der kun fandtes 19,039 Huse, saa maa det forstaas saaledes, at der kun fandtes saamange Huse med selvstændigt Matrikul-Nummer, men ved Siden af dem fandtes mange Huse, der stod opført under en anden Ejendoms Matrikul. Forøgelsen i Husenes Antal i Løbet af det 18de Aarhundrede var ganske vist meget stor, men den var ikke saa stort, som man maatte tro, naar man gaar ud fra Matrikulens Angivelse.

En anden Fejltagelse, som indtil den nyere Tid har været almindelig blandt vore Historikere, og som vistnok for en Del har støttet sig paa en Misforstaaelse af Matrikulens Angivelser, er den, at Selvejerbønderne i 1690 og i den følgende Tid indtil Landboreformerne begyndte, næsten helt vare forsvundne. Christensen synes at dele denne Mening, men den er næppe rigtig. Der var rimeligvis ret talrige Selvejerbønder omkring i Landet, navnlig i Jylland. men ogsaa paa Fyn. At Matrikulen af 1690 ikke nævner disse Selvejerbønder, skyldes den Omstændighed, at Matrikulen var udarbejdet i finansielt Øjemed. Bøndergodset er i Matrikulen ordnet i Rubriker efter den Maade, hvorpaa Bønderne indbetalte deres Skatter; og som Følge deraf ere Selvejerbønderne, der indbetalte deres Skatter direkte til Kongen, opførte som Kongens Bønder. Idetmindste kan det paavises om nogle Egne af Landet, at de derværende Selvejerbønder i Matrikulen var opførte under »Kongens Gods til Amtstuen«. Følgen deraf er atter, at Matrikulen anfører for store Tal for Krongodset, hvad der

har givet Anledning til megen Tvivl om Krongodsets Størrelse.

Erindres maa det ogsaa, at Begreberne »Fæstebonde« og »Selvejerbonde« i Tiden før 1788 ikke var saaledes skarpt adskilte som i vor Tid. Der var en Mængde Overgangsformer, og Ejendomsretten var delt. Under de offentlige Stiftelsers og under de private Proprietærers Gods var saaledes indbefattet en Mængde Bøndergaarde, hvoraf der kun svaredes en ubetydelig Afgift til »Herligheds«-Ejerne, saa at de i Virkeligheden burde opfattes som Selvejergaarde, men i Matrikul-Extrakten staa de opførte under det almindelige Fæstegods. — Endnu skal bemærkes, angaaende det benyttede Exemplar af den Rosencreutzske Matrikul-Extrakt, som findes paa Landbohøjskolen, at det ingenlunde er afgjort, at det, som Christensen udtaler, er en Afskrift; mig synes det snarere at være selve Originalen; men det er jo iøvrigt temmelig ligegyldigt.

Naar jeg i faa Ord skal give en almindelig Karakteristik af Christensens Bog, vilde jeg sige: Det er en god Bog, men den er ikke bleven helt færdig, og den bruger jævnlig for stærke og ensidige Udtryk. Forfatteren havde i en Række af Aar indsamlet et stort og værdifuldt Stof, han begyndte derefter at bearbejde dette Stof, og fik enkelte Dele deraf færdige, men da begyndte Kræfterne at svigte ham; hans legemlige Svaghed tog til, og han levede i en stadig nervøs Frygt for, at han skulde bukke under forinden dette hans store Værk blev færdigt. Han fremskyndede Arbejdet, lod adskillige Undersøgelser ligge, nøjedes paa flere Punkter med kun at meddele det raa

eller halvtbearbejdede Stof, fremskyndede Gennemsynet og Korrekturen og naaede endeligt at faa Bogen ud. Længere holdt saa Kræfterne heller ikke ud og faa Uger efter afgik han ved Døden.

Disse ejendommelige Forhold, hvorunder Bogen er bleven til, forklarer, og undskylder tillige, adskillige af de Mangler, der findes i den. De forklarer det halvfærdige paa saa mange Steder, de hyppige Gentagelser, at flere af Afdelingerne ikke er gennemarbejdet, at Behandlingen er saa uensartet i Omfang, saa at f. Ex. under Kreaturholdet kun Hestene ere behandlede udførligt, medens Faarene og Svinene kun ere omtalte ganske løseligt og kortfattet og det uagtet Svineholdet i ældre Tid frembød særlig interessante Fremtoninger, som Forf. utvivlsomt vidste god Besked om, hvad man kan se af de Kildeskrifter, som han har benyttet. En anden Mangel ved hans Bog, som maaske ogsaa maa tilskrives hans Sygelighed, er den Voldsomhed, der saa jævnlig findes i Udtrykkene, og hvorved han kommer til at skyde ud over Maalet og bliver ensidig. Jeg har allerede i det Foregaaende nævnet Exempler derpaa (hans stærke Udtryk om den vestjydske Bevægelse) og der kan nævnes adskillige af den Art, særlig hans Angreb paa Enevælden og Bureaukratiet, der vel i Principet ere berettigede, men ere for voldsomme og ensidige.

Men trods disse Mangler er det en god Bog. Det er en Bog, som det vil interessere den praktiske Landmand at gennemlæse, fordi den indeholder saa mange Oplysninger om Landbrugets Historie, og selve Bogens Fejl, dens Mangel paa systematisk, videnskabelig Behandling, gør den paa en vis Maade til mere til-

lokkende Læsning for den praktiske Mand, fordi de mange interessante, livlige og morsomme Enkeltheder derved møde frem i større Fylde. Det er tillige en Bog, som Ingen, der vil behandle vort Landbrugs Historie i det paagældende Tidsrum, kan undlade at gøre sig bekendt med og nøje gennemgaa, det er en Bog, som i lange Tider vil blive benyttet og citeret af Historikerne og derved bevare sin Forfatters Navn i længe og hæderligt Minde.

Statsvidenskabelig Examen.

Af

Prof., Dr. **William Scharling.**

I Avgust 1890 fremkom i »Tilskueren« en Artikel om »en statistisk-økonomisk Uddannelse«, hvis Forf., Cand. Vald. Frederiksen, paa Grundlag af et »sikkert Forlydende« om en fra Fakultetet gjort Indstilling til Undervisningsministeriet angaaende en Omordning af den statsvidenskabelige Examen, fremstillede Fakultetets formentlige Plan som »et sikkert virkende, knuende Slag mod den statistisk-økonomiske Uddannelse« og i Artiklens Slutning direkte rettede en Opfordring til mig om at udtale mig om Sagen og berolige de Tvivl og Ængstelser, som Rygterne om den paatænkte Reform havde fremkaldt.

Man vil let kunne forstaa, at jeg dengang var afskaaren fra at besvare denne Henvendelse. En Professor kan selvfølgelig ikke have Frihed til at gøre endnu uafsluttede Forhandlinger, der føres dels indenfor Fakultetet, dels imellem dette og Ministeriet, til Genstand for offentlig Omtale og fri Diskussion i Pressen. Og en simpel Benægtelse af, at den givne Fremstilling af den paatænkte Reform var rigtig, vilde næppe have

fyldestgjort dem, der følte sig foruroligede ved de gængse Rygter. Da nu tilmed Kontorchef Emil Meyer kort efter i samme Tidsskrift imødegik adskillige af de Punkter i Hr. Frederiksens Artikel, som jeg kunde have haft Lyst til at gøre til Genstand for Omtale, var der for mig saa meget mindre Anledning til at tage Ordet paa det daværende Tidspunkt, og jeg foretrak da helt at tie, indtil jeg fik fuld Frihed til at lægge Fakultetets Plan frem for Offentligheden. Denne Frihed har jeg nu faaet, idet Universitetets Aarbog for 1889—90 har gengivet de imellem Fakultetet og Ministeriet indtil Maj 1891 førte Forhandlinger og disse saaledes nu foreligge Offentligheden, hvorhos de derefter yderligere fortsatte Forhandlinger nu ere bragte til et saadant Punkt, at de tør ventes afsluttede før denne Artikels Fremkomst, idet Fakultetet nu til Ministeriet har indsendt den endelige, detaillerede Plan til den Reform, hvoraf det i sin Skr. til Ministeriet af 6. Maj 1891 (se Univ. Aarbog for 1889—90 S. 123—25) havde givet dette et kort Omrids, og som Ministeriet principielt har givet sin Tilslutning i Skr. af 25. Maj s. A.

Det maa da nu strax fremhæves, at den af Hr. Frederiksen kritiserede Indstilling kun var en Del af de statsvidenskabelige Professorers Reformplan, og at Reformen i sin Helhed derfor aldeles ikke rammes af de fremsatte Indvendinger, der netop hvile paa den Formening, at hin Del var den hele Reform. Naar de dengang førte Forhandlinger kun omfattede en enkelt Del af den hele, paatænkte Reform, skyldtes dette den Omstændighed, at det fra det juridiske Fakultet fremkomne Forslag til en Omdannelse af de juridiske Examiner gjorde det nødvendigt for de statsvidenskabe-

lige Professorer saa hurtigt som muligt at udarbejde den Del af Reformen, som dels nødvendiggjordes ved, dels knyttede sig til de juridiske Professorers Indstillinger, medens den øvrige Del af Reformen ikke stod i nogen Forbindelse hermed og krævede længere Overvejelse og fortsatte Forhandlinger, før den kunde forelægges Ministeriet (jfr. Skr. af 6. Maj 1891, Aarbogen S. 123).

Forinden jeg imidlertid gaar over til Sagens Historie og til Fremstillingen af selve Reformplanen, skal jeg, efter den Anledning, som Kand. Frederiksens Artikel dertil giver mig, kortelig gøre Rede for det almindelige Synspunkt, som har ledet mig — og formentlig ogsaa mine Kolleger — ved Udarbejdelsen af vor Plan.

Saaledes som Universitetsforholdene ere ordnede her i Landet, er den Prøve, hvormed Studierne afsluttes, for de fleste Fagstudiers Vedkommende — og saaledes ogsaa for det statsvidenskabelige Studiums — ikke saa meget en rent videnskabelig Prøve, men en Embedsexamen, ved hvilken der aabnes de Studerende Adgang til Statens Embeder. Ved en saadan Examens Indretning maa der da altid blive et væsentligt Hensyn at tage til de Fordringer, som i saa Henseende stilles af dem, der skulle ansætte Kandidaterne, og Examen maa for en væsentlig Del gaa ud paa at konstatere, at de Studerende ere komne i Besiddelse af de Kundskaber, som anses for nødvendige til en behørig Besørgelse af de Embeder, om hvis Besættelse der er Tale. Men gælder dette i al Almindelighed, saa gælder det ganske særlig, hvor der er Tale om to tildels med hinanden konkurrerende Embedsexaminer, saaledes som

Tilfældet for saa vidt er med den juridiske og den statsvidenskabelige, som de tildels aabne Adgang til de samme Stillinger og det derhos staar dem, der besætte disse, frit i hvert enkelt Tilfælde at træffe deres Valg imellem juridiske og statsvidenskabelige Kandidater. Det har lige siden statsvidenskabelig Examens Oprettelse netop været dens svage Side — og været i høj Grad til Skade for de statsvidenskabelige Kandidater —, at den aldrig er forekommet den højere Administrations Mænd helt tilfredsstillende og efter deres Formening ikke har givet samme Betryggelse for de Paagældendes behørige Uddannelse til administrativ Virksomhed som den juridiske Embedsexamen. Selv om denne Opfattelse var helt ugrundet, vilde det være højst uforstandigt, om de statsvidenskabelige Professorer ikke vilde tage Hensyn til dens Existens, naar der bliver Spørgsmaal om en Omdannelse af Examensstudiet; men det maa jo tilmed erkendes, at den ikke er ganske uberettiget, fordi den juridiske Kundskab, som de statsvidenskabelige Kandidater nu faa, er for mangelfuld til at give dem en virkelig juridisk Uddannelse og tilmed lader dem forblive ukendte med vigtige Dele af det juridiske System, hvortil Kendskab ikke tør savnes paa Administrationens højere Pladser, navnlig hele Processen. Spørgsmaalet om en Embedsreform har derfor for de statsvidenskabelige Professorer ikke været — og hverken kunnet eller burdet være — dette: hvorledes bør Examen ordnes for at give os fuld Vished om, at de Studerende have modtaget en grundig og indgaaende Kundskab til Økonomi og Statistik, — men derimod dette: hvorledes bør Examen ordnes, for at de, der besætte Pladserne i den højere Administration, skulle føle sig for-

vissede om, at statsvidenskabelige Ansøgere om disse ere fuldt saa kvalificerede til disse Stillinger, som juridiske Kandidater; thi uden denne Forvisning vilde hine altid, selv om de nok saa meget anerkende den abstrakte Ret til at komme i Betragtning, i ethvert konkret Tilfælde lade dem staa tilbage i Konkurrencen med juridiske Kandidater.

Overfor dette Spørgsmaal maa det da erindres, at man hverken kan vente eller fordre, at Mænd, der have Grund til at mene om sig selv, at de gøre udmærket Fyldest i de dem betroede Embeder, skulde erkende, at de vilde kunne gøre endnu bedre Fyldest, dersom de vare i Besiddelse af en Kundskab og Indsigt, som de, netop fordi de ikke besidde den, aldeles ikke savne, medens paa den anden Side netop den særlige Uddannelse, hvoraf de ere i Besiddelse, forekommer dem uundværlig for de Stillinger, de beklæde og have beklædt. Der kan derfor kun være Tale om, af en statsvidenskabelig Examen, som skal forekomme dem fyldestgørende, at udelade saadanne juridiske Fag, der staa i saa fjern Forbindelse med de Administrationen underlagte Sager, at de uden Skade menes at kunne erstattes af andre, der give den samme almindelige Uddannelse, som er det nærmeste Formaal med hine Fag, og derhos meddele Kundskaber, som dog i og for sig maa erkendes at være af Betydning i Administrationen. Naar det da paa den anden Side fastholdes, at der skal meddeles en saadan juridisk Uddannelse, som giver en virkelig juridisk Indsigt, vil det — ogsaa af praktiske Hensyn — ligge nær, at kræve den samme Uddannelse, som den nye juridiske »Fællesexamen« giver, og altsaa lade denne blive første Del af statsvidenskabelig

Examen. Spørgsmaalet indskrænkes da til dette: hvilke Fag kunne udelades af den juridiske Embedsexamens anden Del? Og da det tør betragtes som givet, at statsvidenskabelige Kandidater skulle have Kendskab baade til dansk Statsret og til Folkeret, bliver det naturlige Resultat, at Romerretten, almindelig Retslære, Retshistorie og Søret blive de Fag, som der kan være Tale om at udelade og erstatte med økonomisk-statistiske Fag.

Omtrent det samme Resultat vil man komme til fra en mere almindelig Betragtning af Forholdene. Thi naar det er givet, at de statsvidenskabelige Studerendes juridiske Uddannelse er for svag og maa gøres fyldigere og mere omfattende, og Examen paa den anden Side ikke tør gøres i væsentlig Grad vanskeligere og kræve betydelig længere Tid end nu, da kan hin Fordring kun fyldestgøres ved dels at opgive den politiske Historie, dels at indskrænke de økonomisk-statistiske Fag ved at lade statsvidenskabelig Encyclopædi og sammenlignende Statistik falde bort og indordne Hovedprinciperne af Statistikens Theori under Fremstillingen af Statistiken. At den økonomisk-statistiske Side af Studiet herved bliver mere begrænset og kommer til at spille en mere underordnet Rolle end før, er klart; men paa den anden Side er dette uundgaaeligt, naar man vil naa det Maal, der efter de statsvidenskabelige Professorers Mening bør være Hovedformaalet for Reformen: at skaffe de statsvidenskabelige Kandidater effektiv Adgang til Centraladministrationen med Udsigt til at kunne rykke op til dennes øverste Pladser, — hvad der atter er Betingelsen for, at Kendskab til Økonomi og Statistik kan blive saaledes repræsenteret i

Administrationen, at Ønsket om en noget fyldigere Uddannelse i disse Fag senere ogsaa fra deres Side tør ventes at vinde Anerkendelse. Og paa den anden Side vilde der kun da være Grund til at klage over denne Begrænsning af Økonomien og Statistiken, dersom det dermed var givet, at selve Studiet af disse Fag ved Københavns Universitet maatte indskrænkes i tilsvarende Grad. Men dette er ikke og har ikke været vor Mening. Det maatte nemlig strax være os klart, at, medens det var en nødvendig Betingelse for at skaffe statsvidenskabelige Kandidater Adgang til den egenlige Centraladministration og særlig dennes overordnede Stillinger at bibringe dem en videre gaaende juridisk Uddannelse end nu, vilde det være højst urimeligt at besvære de statsvidenskabelige Kandidater hermed, som ikke attraaede disse Stillinger, men derimod fremdeles — som Tilfældet hidtil har været med et større Antal af dem — vilde søge Ansættelser under Toldvæsenet, Postvæsenet og lignende Grene af Administrationen, i hvilke en mere omfattende juridisk Viden end nu ikke er fornøden, eller som søge Ansættelse i Banker eller lignende Virksomheder, hvor den tildels er overflødig. Overfor disse Studerende kunde der ved en Reform af Examen snarere blive Spørgsmaal om en Indskrænkning af de juridiske Fag til Gunst for de økonomisk-statistiske. Men den Opgave, paa den ene Side at give nogle af de statsvidenskabelige Studerende en videre gaaende juridisk Uddannelse, paa den anden Side at befri andre af de Studerende for en formentlig unødig juridisk Ballast, kunde efter Omstændighederne kun løses paa én Maade, nemlig ved at lade den nuværende statsvidenskabelige Examen afløse af to nye Examiner.

Naar vi desuagtet fra først af i vore Indstillinger til Ministeriet kun have beskæftiget os med den ene, den førstnævnte, Side af Opgaven, har dette haft sin naturlige Grund i de Forhold, der fremkaldte disse vore Indstillinger til Ministeriet og hvorom Universitetets Aarbog nu giver fuld Oplysning.

Under 14. Novbr. 1888 havde nemlig det juridiske Fakultet til Kultusministeriet indsendt et Forslag til Omordning af de juridiske Examiner ved Københavns Universitet, der i det Væsentlige gik ud paa istedenfor den dansk-juridiske Examen og den fuldstændige juridiske Embedsexamen at indføre to juridiske Embedsexaminer, en af lavere og en af højere Grad, saaledes, at ogsaa de, der havde taget juridisk Examen af lavere Grad, — som kun skulde omfatte: alm. Retslære, Civilret, Strafferet og Proces —, skulde kaldes candidati juris og som saadanne have Adgang til den større Del af de juridiske Embeder, idet det navnlig var Adgangen til de kollegiale Retter, for hvilke Examen af højere Grad blev Betingelsen. De statsvidenskabelige Professorer, som allerede under Fakultetets Forhandlinger om dette Forslag havde rejst det Spørgsmaal, om der ikke samtidig burde søges opnaaet en Forandring ogsaa af statsvidenskabelig Examen, uden at det dog var lykkedes at finde en Ordning af denne, som ret kunde passe sammen med foranstaaende Forslag, indsendte, efter at Kultusministeriet under 22. Novbr. havde begært Konsistoriums Udtalelse over Forslaget, den 13. Decbr. en Skrivelse til Ministeriet, hvori de gjorde gældende, at den Tilgang af Studerende til det statsvidenskabelige Studium, som til Trods for, at der ikke var tilsikret dem, der underkastede sig statsvidenskabelig Examen,

nogen udelukkende Ret til visse Embeder, dog faktisk hidtil havde fundet Sted, utvivlsomt for største Delen skyldtes den Omstændighed, at nævnte Examen hidtil var bleven anset for at være lettere end fuldstændig juridisk Examen og som Regel havde kunnet tages i kortere Tid; men at der, naar der nu paatænktes oprettet en Examen af lavere Grad, der dog formentlig vilde blive betegnet som »juridisk Embedsexamen« og give Adgang til den store Mængde af juridiske Embeder, var al Grund til at befrygte, at Tilgangen til det statsvidenskabelige Studium, der vilde kræve mindst lige saa lang Tid og dog ikke give den samme Adgang til Administrationens højere Stillinger, medens Adgang til Sagførervirksomhed var absolut afskaaren, saa godt som helt vilde standse. Det tilføjedes, at et saadant Resultat vilde være saa meget uheldigere, som det allerede forholdsvis ringe Kendskab til Nationaløkonomi og Finansvidenskab, der nu fandtes i Administrationen, fuldstændig vilde forsvinde, idet der jo af de juridiske Kandidater ikke krævedes det allerringeste Kendskab til disse for Administrationen dog saa vigtige og betydningsfulde Fag.

I Henhold til disse Betragtninger udtaltes det dernæst, at den foreslaaede Reform af de juridiske Examiner med Nødvendighed maatte føre hen til en Omdannelse ogsaa af den statsvidenskabelige Examen. Opgaven burde da i saa Fald være den, saa vidt mulig at afhjælpe nogle af de Ulemper, hvorunder de statsvidenskabelige Kandidater — og dermed selve Studiet — for Tiden led. Formaalet maatte derfor snarest blive det, at skaffe dem en saadan Uddannelse, at de i højere Grad kunde optage Konkurrencen med de juridiske

Kandidater, for saa vidt angik Adgang til administrative Stillinger, og derhos kunde erholde Adgang til den Sagførervirksomhed, hvorfra de nu vare absolut afskaarne, uagtet der ingen Tvivl kunde være om, at de i almindelig Dannelse, Udvikling og Modenhed langt overgik de danske Jurister, der desuagtet ikke blot havde en særlig Adkomst til at blive Sagførere, men derved tillige aabnede sig Adgang til saadanne private Stillinger, for hvilke det statsvidenskabelige Studium ellers maatte synes at give en god Fordannelse, saasom Godsforvalter- og lignende Stillinger. At det nævnte Formaal kun kunde naas ved en Forstærkning af det juridiske Element i Studiet, var de statsvidenskabelige Professorer klart, og ligesaa, at der kun kunde skaffes Plads hertil ved en Begrænsning af det Omfang, hvori de statsvidenskabelige Discipliner nu doceredes. Men denne Konsekvens vare de fuldt rede til at akceptere, ligesom de ogsaa troede, at det vilde kunne ske, uden at der sloges noget væsentligt af paa den økonomiske og finansielle Uddannelse, der var og maatte være Hovedsagen ved deres Studium. Og hvad Forstærkningen af det juridiske Element i Studiet angik, vare de fremdeles enige i — og enige med deres Censorer i —, at den maatte bestaa i Optagelse af de to Discipliner: Proces og Strafferet.

Som den Ordning af de under det rets- og statsvidenskabelige Fakultet hørende Examiner, der fra de statsvidenskabelige Professorers Standpunkt ubetinget syntes den heldigste, angaves da følgende:

1) En juridisk Examen af lavere Grad, der kunde træde istedenfor den nuværende Examen for Ustuderede og give samme Adgang til Sagførervirksomhed m. v.

2) To særskilte Tillægsexaminer, af hvilke hver især blev anden Del til førnævnte Examen som første Del, og af hvilke den ene — juridiske — gav særlig Adgang til de kollegiale Retter, medens den anden — statsvidenskabelige — gav særlig Adgang til de administrative Embeder.

Til en saadan Ordning vilde det foreliggende Forslag om en Omordning af de juridiske Examiner ikke kunne benyttes uden væsentlige Modifikationer, som nærmere angaves.

Da Ministeriet ganske billigede de i denne Skrivelse fremsatte Betragtninger om Forholdet imellem de juridiske og statsvidenskabelige Examiner og Studier, sendte det allerede den 22. Decbr. Skrivelsen til Konsistorium, der dernæst i Skr. af 13. Januar 1889 anmodede det rets- og statsvidenskabelige Fakultet om at tage det samlede Examensspørgsmaal under fornyet Overvejelse, idet man ogsaa fra Konsistoriums Side havde haft forskellige Betænkeligheder overfor det tidligere fremsendte Forslag til Omordning af de juridiske Examiner.

Ved de derefter i Løbet af et Aar førte Forhandlinger opnaaedes der fuldstændig Enighed i det samlede rets- og statsvidenskabelige Fakultet om en ny Ordning af de under Fakultetet hørende Examiner. Under 14. Maj 1890 fremsendte Fakultetet til Konsistorium en ny Indstilling, der i nær Overensstemmelse med de foran nævnte, fra de statsvidenskabelige Professorer fremsatte, Antydninger omfattede ikke blot de juridiske Examiner, men ogsaa den statsvidenskabelige Examen, dog kun for saa vidt denne stod i Forbindelse med hine, idet der ingen Grund var til at opholde disse Forhandlinger

ved Overvejelsen af, hvorledes Forholdene burde ordnes for de Studerende, der attraaede Ansættelse i Stillinger, ved hvilke en egentlig juridisk Uddannelse ikke kunde anses for nødvendig. Resultatet af denne Indstilling blev Anordning af 26. Septbr. 1890 om Indretningen af de juridiske Examiner, der delvis er traadt i Kraft ved den nu i Vinteren 1891—92 afholdte Examen. Denne Anordning kom derimod ikke til at omfatte statsvidenskabelig Examen. Ifølge de statsvidenskabelige Professorers Udtalelser betragtede nemlig Ministeriet deres Tilslutning til den foreliggende Plan som betinget af, at der til Gengæld for den foreslaaede Udvidelse af Examensfordringerne, hvorved Studietiden formentlig vilde blive omtrent den samme som for det juridiske Examensstudium, forskaffedes de statsvidenskabelige Kandidater en tilsvarende Udvidelse af deres Rettigheder. Ministeriet havde derfor anset det for nødvendigt, inden der foretoges videre i Sagen, ved Forhandling med de andre Ministerier at søge tilvejebragt saa betryggende Garantier som muligt for, at Forslaget for den statsvidenskabelige Examens Vedkommende kunde komme til at svare til sin Hensigt. Da imidlertid hverken Indenrigs- eller Finansministeriet vilde give et saadant Tilsagn, idet der formentlig ikke kunde paaregnes den fornødne jævne og stadige Afgang fra Ministerierne, naar disse udelukkende eller dog overvejende besattes med statsvidenskabelige Kandidater, saa længe disse ikke vilde kunde finde Ansættelse i Underdommerembeder, ansaa Ministeriet det for rettest at give de statsvidenskabelige Professorer Lejlighed til paany at tage Sagen under Overvejelse.

Under 12. Septbr. udtalte de statsvidenskabelige

Professorer, at Ministeriets Forudsætning var ganske rigtig; de havde troet at kunne gaa ud fra, at det vilde blive erkendt, at de statsvidenskabelige Kandidater efter den foreslaaede Reform, der vilde skaffe dem ganske samme Uddannelse i den gældende danske Ret som de juridiske Kandidater, og derhos tillige det for Administrationen efter deres Overbevisning uundværlige Kendskab til Nationaløkonomi, Finansvidenskab og Danmarks Statistik, som disse ganske savnede, i fortrinligere Grad end disse vilde være skikkede til administrativ Virksomhed, og at der derfor vilde blive indrømmet dem, om ikke udelukkende, saa i alt Fald en fortrinlig Adgang til alle egentlig administrative Embeder, navnlig altsaa til selve Ministerierne med Undtagelse af Justitsministeriet, samt til Amtmands-, Borgmester- og Amtsforvalterembeder. Naar nu særlig Indenrigsministeriet formente, at Adgang til de sidstnævnte Embeder ikke vilde aabne tilstrækkeligt Avancement ud fra Ministerierne, maatte det mulig erkendes, at en saadan Frygt kunde vise sig begrundet, saafremt der ikke tillige aabnedes de statsvidenskabelige Kandidater Adgang til de saakaldte Underdommerembeder, der i Virkeligheden under den nuværende Ordning fuldt saa meget havde en administrativ som en dømmende Virksomhed. Under de foreliggende Omstændigheder maatte de statsvidenskabelige Professorer derfor, da den Forudsætning om udvidede Rettigheder for de statsvidenskabelige Kandidater, hvorfra de vare gaaede ud, var bristet, anse det for betænkeligt at fastholde den foreslaaede betydelige Skærpelse af Examen, medens det derimod burde overvejes, om der ikke ved nogle mindre betydelige Forandringer i den nugældende Studieplan for det stats-

videnskabelige Studium med tilhørende Examen kunde forskaffes de statsvidenskabelige Kandidater Adgang til Stillinger og Virksomheder, som nu vare lukkede for dem, navnlig Sagførervirksomheden, og de udbad sig derfor Tid til en omhyggelig Overvejelse af dette Spørgsmaal.

Naar de statsvidenskabelige Professorer paa dette Punkt vege tilbage for en Gennemførelse af deres hidtidige Plan til en Omdannelse af Examen og mente at maatte opgive denne, havde dette sin Grund deri, at de hidtil vare gaaede ud fra, at det, naar den skærpede Examen tillige gav betydeligt større Rettigheder og aabnede væsentlig gunstigere Udsigter, vilde blive Hovedmassen af de statsvidenskabelige Studerende, der vilde bestemme sig for at tage denne Examen. Af denne Grund havde man da heller ikke haft Betænkelighed ved at gennemføre denne Omordning for sig i umiddelbar Forbindelse med Omordningen af de juridiske Examiner, medens man ønskede endnu noget nærmere at overveje, hvorledes man hensigtsmæssigst kunde indrette en Examen for den formentlig mindre Del af de Studerende, som ikke ønskede at underkaste sig den skærpede Examen med den derved nødvendiggjorte Forlængelse af Studietiden. Under de foreliggende Omstændigheder mente man derimod at maatte gaa ud fra, at det maaske kun vilde blive en mindre Del af de Studerende, som vilde indlade sig paa et langvarigere og vanskeligere Studium, og at det derfor blev en fuldt saa vigtig Del af Opgaven at omordne Examen for dem, der ikke vilde indlade sig herpaa og som nu snarest maatte ventes at ville blive den større Del af de Studerende. Indretningen af de to nye Examiner, der skulde afløse den

hidtilværende, burde derfor nu gaa jævnsides og samtidig træde i Kraft. En nøjere Overvejelse førte dem derhos til det Resultat, at det var den sidstnævnte Examen, der nu maatte undergaa Forandring og ordnes noget anderledes, end man hidtil havde tænkt sig, medens der derimod, naar man vilde give statsvidenskabelig Examen et mere juridisk Præg og særlig lade den bane Vej baade for Sagførervirksomhed og for Indtrædelse i Centraladministrationen, næppe lod sig finde nogen bedre Form end den hidtil foreslaaede, ligesom det ogsaa fandtes rettest at bibeholde Navnet »statsvidenskabelig Embedsexamen« for denne og give den anden Examen et nyt Navn, da den i Formen kom til at afvige nok saa meget fra den hidtidige Examen som hin.

Under 6. Maj 1891 udtalte derfor de statsvidenskabelige Professorer i en ny Skrivelse til Ministeriet, at de vedblivende maatte anse den tidligere foreslaaede Ordning af den statsvidenskabelige Examen — med en Fællesprøve lig med første Del af den fuldstændige juridiske Examen og en anden Del, bestaaende af en Prøve i de særlig statsvidenskabelige Fag — for den bedste, naar der samtidig indførtes en særlig Examensprøve i de økonomiske Fag for dem, der ikke mente at have Brug for en egentlig juridisk Uddannelse, og at de derfor nu troede at burde fremsætte deres Plan i dens Helhed, hvortil man ikke hidtil havde fundet tilstrækkelig Anledning. De udtalte derhos det Haab, at det nok vilde vise sig, at den Uddannelse, som de statsvidenskabelige Kandidater vilde faa efter den foreslaaede Ordning, var baade videnskabelig værdifuld og tillige svarede til det praktiske Livs Krav, og at, naar

saa var, vilde de nok lidt efter lidt vinde saaledes frem baade i Administrationens Embedsstillinger og i private Stillinger, at det vilde give tilstrækkelig Opfordring til, at et passende Antal Studerende vilde underkaste sig den statsvidenskabelige Embedsexamen i dennes nye Form.

Ved den foreslaaede Ordning af denne, fortsatte Skrivelsen, og den dertil knyttede Universitets-Undervisning fyldestgjordes imidlertid ikke de Krav, som fra forskellige Sider stilledes til Universitetets Virksomhed i de sociale Fag. Der var Adskillige, som ønskede at studere de nationaløkonomiske Fag og Statistik uden at knytte disse Studier til et ret omfattende juridisk Studium. Foruden saadanne Personer, som vilde studere de sociale Fag for deres egen Skyld eller for at virke som Lærer særlig i disse Fag — saaledes bl. a. ved Højskolerne —, fandtes der adskillige Videnskabsdyrkere fra andre Fag, t. Ex. Historie, Geografi, Filosofi m. fl., der kunde ønske at benytte de nationaløkonomiske Fag som Udgangspunkt og Støtte for deres egentlige Fagstudium. Det var heller ikke saa sjældent, at Forretningsfolk af forskellige Brancher ønskede at studere Nationaløkonomi, og endelig var der en ret udbredt Trang til Indsigt i Statistikens Methode. Det var jo i den nyere Tid blevet mere og mere almindeligt i en Mængde Fag at benytte den induktive Methode istedenfor den blotte logiske Deduktion, og herved var man kommen ind paa i vid Udstrækning at anvende Statistik ɔ: en rationel Benyttelse af Masse-Erfaringer. Det var ikke blot i Videnskaben, men ogsaa i det praktiske Liv, at man fandt Statistiken anvendt som det vigtigste Hjælpemiddel ved en Mængde Undersøgelser; men de

statistiske Methoder, der jævnlig anvendtes, vare desværre, og det ikke mindst ved videnskabelige Undersøgelser (t. Ex. ved adskillige medicinske Doktordisputatser), ingenlunde tilfredsstillende, fordi de Personer, der benyttede statistiske Undersøgelser, vare saa temmelig ukendte med den rette Methode for disses Anvendelse. Der turde derfor i ikke ringe Grad trænges til Vejledning i rationel Anvendelse af Statistiken.

De Ønsker og Krav paa Uddannelse i økonomiske og statistiske Kundskaber, som saaledes fra forskellige Sider gjorde sig gældende, vilde vanskeligt kunne fyldestgøres ved en enkelt bestemt Form for en økonomisk-statistisk Examen. Medens nogle af de nys berørte Personer kun ønskede et kort Kursus i et enkelt Fag, vilde utvivlsomt Adskillige sætte Pris paa at kunne foretage et videre gaaende Studium af flere beslægtede eller nær naturligt sammenhørende Fag og derhos at kunne afslutte et saadant Studium med en Examen, og det anbefalede sig derfor i høj Grad at indrette en økonomisk-statistisk Examen efter det ved Skoleembedsexamen givne Mønster, nærmest i Magisterkonferensens Form, saaledes at der gaves de Paagældende Adgang til selv indenfor en vis Ramme at udpege det Fag, de ønskede at gøre til Hovedfag, — hvilket dog her maatte blive enten Økonomi eller Statistik —, medens der ved Siden heraf krævedes Prøve i forskellige Bifag, ved hvis Valg der dog maatte tages Hensyn til, at de skulde kunne doceres af de for Haanden værende Lærerkræfter. For derhos at kunne meddele en saadan videre gaaende Indøvelse i Statistik, som foran berørt, vilde det være hensigtsmæssigt at faa oprettet et »statistisk Laboratorium«, hvor man kunde afholde de praktiske Øvelser og give den

mere specielle Undervisning, som den sidst omhandlede Examen vilde gøre Krav paa og tildels forudsatte.

Efter at Ministeriet i Skr. af 25. Maj 1891 havde udtalt sin Samstemmen i de saaledes udviklede Anskuelser, have de statsvidenskabelige Professorer derefter udarbejdet en af Fakultetet og Konsistorium tiltraadt Plan for en Omordning af den nuværende statsvidenskabelige Examen og dens Afløsning af to forskellige Examiner, for hvilke der nu skal blive gjort nærmere Rede.

Forinden jeg gaar over hertil, skal jeg blot gøre et Par korte Bemærkninger om nogle af de Anker, som i de foran nævnte Artikler ere fremsatte imod det nuværende statsvidenskabelige Studium samt de dertil knyttede Forslag til en ny Ordning.

Hovedanken, som endog ved første Øjekast synes en absolut Fordømmelse af det hele Studium, der er bleven betegnet som »et Kaos af theoretisk Viden«, gaar ud paa, at den hele Uddannelse er »saa udelukkende theoretisk, at den helt savner Karakter af en Uddannelse til praktiske Livsstillinger«. Overfor denne Anke, der ofte i forskellig Form høres fremsat imod de forskellige Universitetsstudier, maa det bestemt siges, at den i sit Væsen beror paa en Misforstaaelse af Universitetets Opgave. Hvor ønskeligt det end kan være, at de unge Mænd, der enten skulle træde ind i Statens Tjeneste eller søge Anbringelse i mere praktiske Virksomheder, ikke ere uden praktisk Kendskab til Forretningsvirksomhed, saa er det og kan det dog ikke være Universitetets

Opgave at meddele en saadan praktisk Uddannelse, som de fleste af dets Lærere ikke selv ere i Besiddelse af, ligesom Universitetet aldeles ikke er udstyret med det fornødne Apparat til en saadan Indøvelse i praktisk Færdighed, som i Virkeligheden kun kan naas ved umiddelbar Syslen med det praktiske Livs Opgaver. Det viser sig da ogsaa, at t. Ex. Hr. Frederiksen foreslaar denne Uddannelse tilvejebragt ved en vis Tids Arbejde »paa et administrativt Kontor, et af Trafikvæsenets Bogholderikontorer, et statistisk Kontor, et Forsikringskontor, et Bank-, Vexeller- eller almindeligt Forretningskontor.« Men Enhver vil vide, at saadanne Kontorer aldeles ikke staa til Universitetets Disposition, og at det fuldstændigt savner Myndighed til at skaffe de Studerende Adgang til at arbejde i saadanne Kontorer. Det vilde derfor være ganske urimeligt, om man fra Universitetets Side vilde kræve en vis Tids Virksomhed i disse som Betingelse for at admittere de Studerende til at tage en Universitetsexamen. Hvad iøvrigt angaar Vanskeligheden ved overhovedet at finde Kontorer og Virksomheder, som ville paatage sig at modtage unge Studerende til en kortvarig Uddannelse, saavel som Nytten og Værdien af en saadan kortere Tids Syslen med slige Kontorers mest elementære Arbejder, kan jeg ganske henholde mig til Kontorchef Meyers Udvikling.

Hermed er det jo imidlertid ikke sagt, at det skulde være umuligt at bibringe de Studerende et vist Kendskab til forskellige Forretningsvirksomheders praktiske Side. Men for saa vidt dette skal gaa ud over den almindelige Indsigt i de forskellige Detailforretningers Natur og de deraf flydende almindelige Regler for

deres Udøvelse, saaledes som de meddeles t. Ex. i Forelæsninger over Bankpolitik, og for saa vidt der er Tale om Bibringelse af en egentlig praktisk Færdighed, kan dette, saafremt den overhovedet kan erhverves udenfor det virkelige Forretningsliv selv, kun ske igennem egentlige Fagskoler med et særlig derpaa beregnet Apparat. At saadanne kunne knyttes til og staa i en vis Forbindelse med Universitetet, skal gærne indrømmes; men den hele Undervisning maa dog blive af en ganske anden Art end den, der meddeles paa Universitetet og som dette er indrettet paa at skulle give.

Universitetet er en videnskabelig Højskole, hvis Formaal er at bibringe de Studerende en videnskabelig Uddannelse. Dette vil selvfølgelig ikke sige, at den skal uddanne dem til Videnskabsmænd; thi saa vist som kun de Færreste af dem besidde de dertil fornødne Evner og øvrige Betingelser, vilde en herpaa beregnet almindelig Undervisning være et absolut Misgreb. Men en videnskabelig Undervisning betyder en saadan, for hvilken det skolemæssig meddelte og tilegnede Kundskabsstof kun er Midlet til en personlig Uddannelse, der sætter den Paagældende i Stand til selvstændig og paa egen Haand at bedømme og værdsætte de mangfoldige i selve Livet mødende Forhold, som ikke kunne udtømmes ved nok saa omfattende og indgaaende Regler og Forskrifter fra Skolens Side. Formaalet er derfor ikke at bibringe de Studerende et vist Maal af praktisk Færdighed, men derimod igennem Tilegnelsen af en vis Kundskabsfylde at udvikle deres Dømmekraft, deres logiske Sans og deres Kritik saa vel som deres Hukommelse, og derved sætte dem i Stand til paa egen Haand

at afgøre alle de konkrete Spørgsmaal, som senere vilde møde dem i Livet. Naar dette Formaal ikke altid fremtræder tilstrækkeligt dominerende, er det, fordi Staten, idet den har gjort Universitetet til samtidig at være en Embedsskole, kræver en vis bestemt Kundskabsmasse meddelt, som ikke altid tjener hint Formaal og stundom stiller det noget i Skygge. Men ethvert Skridt, som man gaar videre i denne Retning ved ogsaa at fordre af Universitetet, at det skal bibringe de Studerende rent praktiske Færdigheder som f. Ex. Bogholderi, vil kun yderligere vanskeliggøre det, som er og bliver Universitetets egentlige og væsentlige Gerning.

Derimod er det naturligvis en anden Sag, at man indenfor den Ramme af Fag, som naturlig egne sig for Universitetets Undervisning, søger, saa vidt det lader sig gøre, i særlige Kursus og ved Hjælp af et eget Undervisningsapparat at indøve de Studerende i den praktiske Udøvelse af den Indsigt og Kundskab, som meddeles dem, og giver dem saadan Anvisning hertil og Vejledning heri, som overhovedet kan gives der, hvor man ikke har med selve Livets Stof at gøre, altsaa, om man vil, paa mere theoretisk Maade. Det er i dette Øjemed, at vi have søgt en Bevilling til Oprettelse af et eget, til Universitetet knyttet, Institut, et statistisk Laboratorium, og der vil forhaabentlig herigennem kunne bibringes de Studerende en langt bedre Uddannelse i Statistik, end det hidtil har været muligt, idet man der vil kunne lære de Studerende at anvende det foreliggende Materiale til statistiske Undersøgelser og dermed at faa Øjet op for, hvilke Krav der fra dette

Synspunkt maa stilles til det statistiske Materiales Optagelse, Skemaernes Udarbejdelse m. v.

Endnu et Par Ord om Universitetets Læremidler: Disse ere: Forelæsninger, Examinatorier, skriftlige Øvelser. I de senere Aar er der blevet lagt betydelig mere Vægt paa de to sidstnævnte Øvelser end tidligere, hvad der utvivlsomt er rigtigt og heldigt. Men mindre heldigt er det, at samtidig Forelæsningernes Betydning synes at staa mindre klar for mange af de Studerende, idet de væsentlig kun opfattes som et Middel til at erstatte Haandbøger eller Lærebøger, hvor saadanne savnes*). At Savnet af saadanne Bøger gør det nødvendigt at indrette Forelæsningerne paa at meddele de Studerende det positive Stof, som de ikke kunne undvære ved deres Forelæsninger, er rigtigt nok, og ligeledes, at dette delvis giver Forelæsningerne en noget anden Karakter, end de ellers vilde kunne have; men selv hvor denne Nødvendighed er tilstede, er Forelæsningernes Betydning dog ingenlunde udtømt hermed, og

*) Naar Hr. Frederiksen siger: »At Universitetet ikke kræver Haandbøger udgivne af sine Professorer mod at overtage den pekuniære Risiko ved Udgivelsen, er ufatteligt«, maa det hertil bemærkes, at den pekuniære Risiko — skønt den ogsaa kan have sin Betydning — ingenlunde er den Vanskelighed, hvorpaa Udgivelsen af Haandbøger strander. Men Udarbejdelsen af saadanne kræver særdeles meget Arbejde og derfor en Tid, som ikke altid haves til Raadighed. Det turde være bekendt nok, at Prof. Falbe Hansen og jeg siden 1876 have arbejdet paa en Haandbog i Danmarks Statistik, som først blev tilendebragt i 1891; at vi ikke ved Siden af og samtidig have kunnet udarbejde Haandbøger i Nationaløkonomi og Finansvidenskab, vil sikkert Ingen, der har lidt Begreb om det Arbejde, Udarbejdelsen af saadanne kræver, bebrejde os. Først nu er Tiden kommen, da vi kunne tænke paa at tage fat paa dette Arbejde.

det er en stor Misforstaaelse, naar de Studerende ofte tro, at de i saa Fald lige saa godt kunne laane et Kollegiehefte hos en Kammerat. Thi selve Foredraget og den dermed forbundne Nedskrivning fra de Studerendes Side gør Tilegnelsen langt lettere og langt mere levende, end Læsningen af en trykt Bog. Og naar Foredraget i saa Henseende ikke altid kommer til sin Ret, behøver det ingenlunde at være vedkommende Professors Skyld. For mit eget Vedkommende maa jeg saaledes sige, at, naar jeg i Aarenes Løb mere og mere er gaaet over til at foredrage saa langsomt, at det nærmer sig til et diktatmæssigt Foredrag, er det udelukkende — og imod mit eget Ønske — sket, fordi jeg har mærket, at de Studerende foretrak dette og at de hørte mine Forelæsninger med saa meget større Vedholdenhed og Opmærksomhed, som jeg lempede mig efter deres Ønsker i saa Henseende. Selv betragter jeg det ikke som noget Fremskridt, tvært imod. Men naar Hr. Frederiksen siger: »Saa utroligt det lyder, florerer Diktatforelæsningen endnu i de fleste økonomiske og statistiske*) Fag«, maa jeg dog for mit Vedkommende — og jeg antager, at noget Lignende gælder mine Kolleger — gøre en bestemt Indsigelse herimod. Thi ved en »Diktatforelæsning« forstaar man i Almindelighed, at en forud nedskreven Fremstilling dikteres til Afskrivning; og at den i saa Fald lige saa gærne kunde trykkes eller paa anden Maade mangfoldiggøres og at dette vilde være en stor Tidsbesparelse for de Studerende, skal gærne erkendes. Men for mit eget

*) At statistiske Meddelelser, hvor saadanne ere nødvendige, maa meddeles diktatmæssig, saafremt de skulle kunne optegnes nøjagtigt, er vel en Selvfølge.

Vedkommende er Forholdet dette, at Foredraget, selv om det holdes saa langsomt, at det kan kaldes diktatmæssigt, formes i selve Øjeblikket paa Kathedret paa Grundlag af Optegnelser, der slet ikke foreligge i en saadan Form, at de kunde overgives de Studerende til Benyttelse, end sige udgives i Trykken eller paa anden Maade mangfoldiggøres. Min Fremstilling kommer saaledes først til at foreligge i en læselig Form, idet den nedskrives af Tilhørerne; men denne Form kan ikke fyldestgøre de Fordringer, jeg stiller — og bør stille — til en til Udgivelse bestemt Haandbog, idet ikke faa Partier endnu trænge til en fornyet Gennemarbejdelse. Uagtet jeg nu i over tyve Aar har holdt Forelæsninger over Nationaløkonomi, vil derfor Udarbejdelsen af en Haandbog deri være et Arbejde, som vilde kræve Aar — og det selv om jeg havde en større samlet Arbejdstid til literært Arbejde, end jeg ved Tidernes Ugunst har haft i de senere Aar.

Hvad dernæst angaar den Samling af Studiefag, som nu ere henlagte til statsvidenskabelig Examen, vil en nøje Overvejelse sikkert føre Andre — som den har ført os Professorer — til den Erkendelse, at dette saa langt fra er et »Kaos«, at de tværtimod ere valgte med megen Skønsomhed. Det har i alt Fald været Resultatet af vore meget indgaaende Overvejelser af, hvilke Fag der burde knyttes til den nye økonomisk-statistiske Examen, at der vel var visse Modifikationer at anbefale, men at man i alt Væsentligt maatte beholde de nuværende Studiefag*). Der er nemlig i Virkeligheden

*) I Virkeligheden har jo ogsaa Hr. Frederiksen beholdt det meste af dem — skønt tildels med andre Betegnelser — i den af ham anbefalede Examensplan. At Nationaløkonomi,

en naturlig Forbindelse imellem alle de Fag, som nu ere henlagte til det statsvidenskabelige Studium. Fejlen er kun den, som ogsaa stærkt fremhævet af Hr. Emil Meyer, at der er tillagt de økonomisk-statistiske Fag en altfor ringe Vægt i Forhold til de øvrige Fag og at de derfor ikke, saaledes som de burde, fremtræde som det hele Studiums egentlige Kærnepunkt, hvorfor de heller ikke af de Studerende gøres til Genstand for et saa indgaaende Studium, som de have Krav paa. Det er dette Hovedsynspunkt, som ligger til Grund for den Plan, vi have udarbejdet for en ny Ordning af Examen. Derimod har det vist sig, at det frie Valg imellem flere Studiefag, som vi havde ment at kunne give de Studerende, har maattet begrænses mere, end vi fra først af havde tænkt os, fordi det Antal Fag, som overhovedet kunde gøres til Genstand for Universitetsundervisning, naar man paa den ene Side ikke mente at kunne udstrække denne til Indøvelse i saadanne rent praktiske Færdigheder som t. Ex. Bogholderi, og paa den anden Side maatte holde sig til Fakultetets egne Lærerkræfter og derhos tage fornødent Hensyn til, hvad der kunde paalægges de juridiske Medlemmer af

---

Finansvidenskab, Danmarks Statistik og Statistikens Theori maa forblive de principale Fag, ville vel ogsaa Alle erkende; men derhos bibeholder Hr. Frederiksen af juridiske Fag Forvaltnings- og Forfatnings-Ret, Folkeret og »økonomisk Lovgivning« (ogsaa betegnet som Formueret); endelig nævnes »en Fremstilling af andre Landes forfatnings- og forvaltningsretlige Forhold«, hvad der nu udgør en væsentlig Del af »statsvidenskabelig Encyclopædi«. Det er saaledes nærmest kun almindelig Statsret (for saa vidt den ikke falder ind under »Samfundslære«) samt maaske politisk Historie (»Historie« nævnes, men om dermed er ment andet end økonomisk Historie, kan ikke ses), som ere udeladte.

dette ud over, hvad der i andre Retninger kræves af dem, ikke kunde strækkes væsentligt ud over de alt nu docerede Fag.

Den foreliggende Indstilling af statsvidenskabelige Professorer gaar altsaa ud paa at knytte to forskellige Examiner til det statsvidenskabelige Studium.

I. Statsvidenskabelig Embedsexamen bestaar af to Dele, af hvilke den første er den juridiske Fællesprøve (dansk Civilret I og II, Strafferet og Proces I og II, ialt fem Fag, i hvilke der examineres saavel skriftlig som mundtlig), den anden er en Prøve i dansk Statsret, Statistik, Nationaløkonomiens Theori, Nationaløkonomiens Politik (derunder Finansvidenskab) og Folkeret; i Statistik og Folkeret afholdes kun mundtlig, i de øvrige tre Fag saavel skriftlig som mundtlig Prøve. Ved Karakterberegningen betragtes Folkeret som Bifag, de fire andre Fag som Hovedfag, og der tillægges saaledes denne Del netop samme Vægt og Betydning som juridisk Embedsexamens anden Del, der omfatter 3 Hovedfag og 3 Bifag; ved begge Examiner bliver der altsaa en samlet Karakterværdi — Karakterer for 9 Enkeltfag, og det tør antages, at de omtrent ville kræve lige lang Studietid. I én Henseende er der imidlertid nu foreslaaet en ikke uvæsentlig Forskel imellem de to Examiner; medens ved juridisk Examen anden Del, for saa vidt den ikke tages tages sammen med første Del, skal tages senest 1 Aar derefter, er der ikke sat nogen saadan Tidsgrænse for anden Del af statsvidenskabelig Examen, hvis to Dele dog ligeledes kunne tages paa én

Gang. Grunden hertil er den, at der ikke bestaar en saa nøje Forbindelse imellem de Fag, der høre til hver af de to Dele, som ved juridisk Examen; det vil derfor ogsaa let kunne blive Tilfældet, at de Studerende formene, at de kunne opsætte deres Studium af de økonomiske Fag, indtil de have taget første Del — Noget, der i Virkeligheden er i Strid med de Forudsætninger, hvorpaa denne Examensorden bygger, og med disse Fags Natur, idet det her langt mindre gælder om Tilegnelse af en vis positiv Kundskabsmasse end om en Indleven i en for de fleste helt ny Opfattelse af omfattende Livsforhold, som kun naas ved længere Tids Syslen med disse Fag. Forudsætningen for en grundig Tilegnelse af dem er derfor netop, at Studiet af dem gaar jævnsides med hele det juridiske Studium, og den, der har forsømt dette, vil snart finde, at han vanskeligt i Løbet af et Aar vil kunne tilegne sig en virkelig økonomisk Viden, hvorfor man hellere bør indrømme ham den hertil fornødne Tid, end fremtvinge Prøven paa et for tidligt Tidspunkt. Der er vistnok saa meget mere Grund hertil, som det tør ventes, at Adskillige, som oprindelig have givet sig ind paa det juridiske Studium i den Hensigt at tage juridisk Embedsexamen, først paa et senere Stadium komme til den Erkendelse, at de strængt videnskabelige juridiske Fag, Romerret, Retshistorie og almindelig Retslære, ligge mindre for deres Evner og at de derfor ville gøre vel i at foretrække de økonomiske Fag, for hvilke Interessen ogsaa hyppigt først ret vaagner paa et mere fremskredet Stadium af Studierne.

En stor Fordel ved denne Ordning af statsvidenskabelig Examen opnaas derved, at det nu bliver muligt

at stille langt mere begrænsede Fordringer til de juridiske Kandidater, som ønske at underkaste sig ogsaa statsvidenskabelig Examen, end Tilfældet er nu. Medens en juridisk Kandidat i saa Fald nu kun fritages for Examination i dansk Retsencyclopædi og Folkeret og altsaa maa tage en Examen paa ikke mindre end 8 Fag, hvad der nok kan skræmme bort herfra, vil han nu kun behøve at underkaste sig en Tillægsexamen i de tre Fag: Nationaløkonomiens Theori og Politik samt Statistik, idet alle de andre Fag ere fælles for begge Examiner. Der er derfor al Grund til at vente, at »Candidati juris et politices« i Fremtiden ikke ville blive en saadan Sjældenhed, som de hidtil have været, og Udsigten til at faa økonomisk Kundskab og Indsigt repræsenteret i Administrationen vil herigennem blive betydelig forøget.

Endnu skal kun bemærkes, at en statsvidenskabelig Kandidat, der har bestaaet Examen efter den nuværende Ordning, kan blive Kandidat efter den nye Ordning ved at tage den juridiske Fællesexamen, idet hans Karakterer i Nationaløkonomi og Finansvidenskab overføres som de to Karakterer i Nationaløkonomi og endvidere Karaktererne i dansk Statsret, Danmarks Statistik og Folkeret overføres.

Da den nye statsvidenskabelige Embedsexamen vil blive vanskeligere end den nuværende Examen og kræve en længere Studietid, idet de Fag, der falde bort, næppe ækvivalere Strafferet og Proces og derhos Civilretten vil blive krævet i større Omfang end i den nuværende »danske Retsencyclopædi«, maa man vistnok være belavet paa, at kun et mindre Antal af de nuværende statsvidenskabelige Studerende ville indstille sig til

samme, medens der paa den anden Side tør ventes Tilgang fra dem, der hidtil udelukkende have studeret Jura. Fakultetet har i alt Fald anset det for sandsynligt, at en større Del af de statsvidenskabelige Studerende fremtidig ville underkaste sig den nye økonomisk-statistiske Examen, der vel ikke giver den i Bkg. af 10. Juni 1851 § 5 nævnte fortrinlige Adgang til visse administrative Embeder, som nu vil blive forbeholdt dem, der have taget statsvidenskabelig Embedsexamen, men iøvrigt vil give samme Adkomst til Ansættelse i Statens Tjeneste, som ved nævnte Bkg. er tillagt statsvidenskabelige Kandidater, for saa vidt de erholde en tilsvarende juridisk Uddannelse. Fakultetet er derfor gaaet ud fra, at

II. Den nye økonomisk-statistiske Examen i Omfang og Vanskelighed omtrent bør svare til den nuværende statsvidenskabelige Examen og kræve omtrent samme Studietid som denne. Ligheden viser sig ogsaa deri, at man af de foran anførte Grunde har anset det for rettest at bibeholde de hidtilværende 10 Studiefag med nogle Modifikationer. Af de juridiske Fag vil saaledes kun Folkeret blive beholdt helt uforandret, medens dansk Forfatnings- og Forvaltningsret samles til »dansk Statsret«, der faar samme Omfang som ved juridisk Examen; almindelig Retslære, ligeledes i samme Omfang som for Jurister, træder istedenfor almindelig Statsret, og Formue- og Næringsret — svarende omtrent til anden Civilret og et Afsnit af første Civilret — istedenfor dansk Retsencyclopædi. Der bliver saaledes i Realiteten de samme juridiske Fag som hidtil; men ved Karakterberegning gælde de kun som Bifag ligesom statsvidenskabelig

Encyclopædi, der vil omfatte en Oversigt over de vigtigste Theorier med Hensyn til Staten og om Samfundets Bygning og Livsforhold (Sociologi) samt en Udsigt over de statsretlige Forhold og deres Udvikling i de vigtigste Lande (Statskundskab), og politisk Historie, der kun skal omfatte Tiden efter 1789, hvilket Tidsrum til Gengæld vil blive fremstillet i noget fyldigere Skikkelse, idet de Studerende henvises til de Forelæsninger, som holdes over dette Afsnit for de historiske Studerende i Almindelighed.

Af de her nævnte 6 Studiefag ville imidlertid kun fire blive Examensfag, idet Valget i saa Henseende overlades de Studerende selv, der kunne opgive hvilkesomhelst fire af dem til Examen. Herved vil da vindes Plads for et fyldigere og mere indgaaende Studium af de økonomisk-statistiske Fag, end der hidtil har kunnet blive disse til Del, og der vil derfor ogsaa ved Examen blive tildelt dem en ganske anden Vægt end hidtil, idet man efter Skoleembedsexamens og Magisterkonferensens Mønster lader et af dem fremtræde som Hovedfag, hvorom da alle de andre Fag grupperes som Bifag.

I dette Øjemed samles de tidligere fire Fag: Nationaløkonomi, Finansvidenskab, Danmarks Statistik og Statistikens Theori samt sammenlignende Statistik til to Fag: Økonomi og Statistik, og det overlades de Studerende selv at vælge et af dem til Hovedfag. For saa vidt da Nationaløkonomi — der altsaa vil komme til at omfatte saavel Økonomiens Theori og Politik som Finansvidenskab og Økonomiens (baade den økonomiske Literaturs og den økonomiske Udviklings) Historie — vælges til Hovedfag, maa Kandidaten opgive et af ham selv valgt Hovedafsnit af de nationaløkonomiske Discipliner

— omtrent af samme Omfang som de nedenfor nævnte —. som han særlig har studeret ved Læsning af nogle Værker af den herhenhørende Literatur, som maa angives i hans petitum. Som Exempler paa saadanne Afsnit nævnes: Værdilære — Arbejderforhold — Handels- og Bankforhold — Finansvidenskab — den økonomiske Literaturs Historie. I dette Hovedafsnit gives da en særlig skriftlig Opgave til Besvarelse i Hjemmet eller i det statistiske Laboratorium, som nu vil blive oprettet, med Benyttelse af ethvert literært Hjælpemiddel, for hvilken skriftlige Opgave der gives en særskilt Karakter med dobbelt Værdi. Derhos vil der blive givet to skriftlige Opgaver i Økonomi, som besvares paa sædvanlig Maade i 3 Timer hver, og to mundtlige Prøver; Karaktererne for disse sammenregnes med Karaktererne for de to skriftlige Prøver til to Karakterer med dobbelt Værdi, saa at der ialt vil blive tre Karakterer givne for Nationaløkonomi, alle med dobbelt Værdi. I Statistik, som omfatter baade Statistikens Theori og Danmarks Statistik samt sammenlignende Statistik, vil der ligesom hidtil blive givet en skriftlig Opgave til Besvarelse i 4 à 6 Timer, der dog bliver en Prøve saavel i Statistikens Theori som i Danmarks Statistik; Karakteren herfor sammenregnes med Karakteren for den mundtlige Prøve i Danmarks Statistik, der ligeledes har dobbelt Værdi, og derhos gives der en særlig Karakter med enkelt Værdi for mundtlig Prøve i Statistikens Theori.

Ialt vil der saaledes blive givet 9 Karakterer, hvoraf de 4 med dobbelt Værdi for Prøverne i Økonomi og Statistik, og disse Fag ville saaledes komme til at fremtræde med den Vægt, som der tilkommer dem ved et økonomisk-statistisk Studium.

Vælges Statistik til Hovedfag, bliver Ordningen i alt øvrigt den samme som ovenfor angivet; men den særskilte skriftlige Prøve i Hjemmet eller Laboratoriet vil da blive givet i Statistik, og det fordres da, at Kandidaten godtgør et mere indgaaende Kendskab til Statistikens Theori og Sandsynlighedsregning samt tillige har gjort sig bekendt med nogle Værker af fremragende statistiske Forfattere.

Som foran berørt vil der fra 1. Septbr. 1892 blive aabnet et statistisk Laboratorium, i hvilket der vil blive givet de Studerende Lejlighed til at beskæftige sig mere indgaaende med statistiske Opgaver. Det er selvfølgelig ønskeligt, at de ville benytte dette og den Vejledning, som der vil blive givet dem til at anstille statistiske Undersøgelser, i saa stort Omfang som muligt, hvortil der aabnes dem fri Adgang; som Minimum forlanges det af enhver Kandidat, der indstiller sig til Examen, at han kan fremlægge Attest fra vedkommende Professor om regelmæssig og stadigt at have besøgt Laboratoriet mindst 1 Gang ugentlig, 3 Timer ad Gangen, i et Halvaar, og for saa vidt Statistik vælges til Hovedfag, i to Halvaar. Det er at haabe, at dette nye Hjælpemiddel ved det statistiske Studium maa blive flittigt benyttet af de Studerende, selv om de ikke just vælge Statistik til deres Hovedfag; thi ogsaa for Studiet af Økonomien har jo nutildags Indsigten og Øvelsen i statistiske Undersøgelser en stor Betydning.

Det tør ventes, at det vil blive erkendt baade af de Studerende selv og af dem, hos hvem de søge Ansættelse, det være sig nu i Statens eller i Privates Tjeneste, at den nye økonomisk-statistiske Examen med det dertil knyttede Studium vil give de Studerende

en grundigere Uddannelse end hidtil og dermed, se… om Examensfagenes Antal er bleven formindsket, gøre dem fuldt saa vel skikkede til de forskellige Virksomheder indenfor Centraladministrationen, hvortil de statsvidenskabelige Studerende hidtil have haft Adgang. I saa Henseende maa det navnlig fremhæves, at de Studerende ved at vælge de fire juridiske Fag blandt de sex valgfrie Fag ville erholde ganske den samme juridiske Uddannelse, som de statsvidenskabelige Kandidater hidtil have faaet; det er kun ved Karakterberegningen, at de i Forhold til Hovedfaget fremtræde som Bifag, medens Fordringerne til Omfanget af de Studerendes Kundskaber i disse Fag forblive uforandrede, tildels lidt større. Derhos staar det de Studerende, der ikke mene at have Brug for saa megen juridisk Viden, frit at nøjes med to af de juridiske Fag og dertil at føje Historie og statsvidenskabelig Encyclopædi, ligesom jo andre Kombinationer ere mulige. Studiet vil saaledes kunne afpasses efter forskellige Krav, medens det i sin Helhed i de fleste Sammensætninger omtrent vil faa samme Omfang og Vanskelighed som det nuværende statsvidenskabelige Studium.

Januar 1892.

Bishop Hill.

Et religiøst-kommunistisk Samfund i de Forenede Stater.

M. A. Mikkelsen (fellow in history, Johns Hopkins University): The Bishop Hill Colony, a religious communistic settlement in Henry county, Illinois. [Johns Hopkins University Studies in historical and political science.] Baltimore, January 1892. (81 S.)

Forfatterens Navn og de Navne, vi møde paa hvert Blad i dette amerikanske Skrift, have en hjemlig Klang. Det indeholder ogsaa Beretningen om en skandinavisk, en svensk Koloni i de Forenede Stater, — en Koloni, der begyndte et Opdyrkningsarbejde i en af de Forenede Stater, Illinois, paa en Tid, da der i den paagældende Stat knap fandtes nogen virkelig By. Bishop-Hill-Samfundet har udspillet sin Rolle, men det har spillet en Rolle, og dets Historie har Krav paa at blive skrevet. Charles Nordhoff har i sin bekendte Bog helliget det nogle Sider, men han siges at have udbrudt, da han kom tilbage fra et Besøg i Bishop Hill: »Satans Mennesker! jeg kan ikke faa noget ud af dem«. Mikkelsen har haft Held til at faa noget mere ud af dem, og hans velskrevne lille Bog er for en ikke saa lille Del bygget paa Oplysninger, han har faaet af endnu levende Medlemmer af dette Fortids-Samfund, navnlig af en af de tidligere Førere, den nu snart halvfemsindstyveaarige Jon Olsson.

Jon (Jonas) Olsson fødtes den 18. Decbr. 1802 i Söderala Sogn i Helsingland. Hans Barndoms Omgivelser var ikke særligt skikkede til at udvikle gode Sæder. Hans Fader var en raa, udannet, fordrukken Bonde, der mishandlede Kone og Børn. Heller ikke hans Moder egnede sig til at udvikle religiøse Følelser hos Sønnen, skønt hun holdt af ham paa sin Maade og opmuntrede ham i hans Bestræbelser for at lære noget, for Jon var en livlig Dreng, der gerne vilde lære at læse og skrive og regne. Det var i disse ulovlige Ønsker, at Moderen støttede ham ved at skaffe ham de nødvendige Skrivematerialier, men saa snart Faderen opdagede dem, ødelagde han dem i Vrede med den Bemærkning, at saadant noget ikke passede for Bønderbørn. Efter Konfirmationen kom Drengen ud at tjene. Da han var en Snes Aar, kom han hjem igen for at overtage Bestyrelsen af den fædrene Gaard; hans ældre Broder, der egentlig skulde have haft Gaarden, var alt ødelagt af Drik og ude af Stand til at arbejde. Gaarden var i en elendig Forfatning; men Jon var en dygtig Mand, der snart forstod at bringe Orden i Sagerne, og ikke mange Aar var gaaede, før han ansaas for en af de mest velhavende Mænd i Sognet.

Befolkningen der paa Egnen var gennemgaaende i høj Grad forfalden til Drik og Svir m. m. Og Præsten gik i Spidsen for dette Liv. Saa var det ved et Dansegilde i 1825, at der forefaldt en blasfemisk Handling, der gjorde et saa dybt Indtryk paa Jon Olsson, at han besluttede herefter at føre et nyt Liv. Han sagde Farvel til alle verdslige Fornøjelser; han granskede Biblen og Andagtsbøger og blev en usædvanligt belæst Mand. Han kom i Forbindelse med Methodisterne og blev i høj Grad paavirket af dem. Han organiserede Afholdsforeninger og gudelige Forsamlinger. Han blev den ivrigste blandt alle de saakaldte »Læsere«, og udover hele Helsingland fik han sat en pietistisk Bevægelse i Gang. Anset som han var paa sin Egn, holdt han sig i sytten Aar som den ledende Aand

i denne Bevægelse. Men saa var det, at en ny Mand traadte frem paa Skuepladsen.

Erik Janson var hans Navn. Han var sex Aar yngre end Jonas Olsson, idet han var født den 19. Decbr. 1808 i Biskopskulla Sogn, Uppland. Om hans første Ungdom vides ikke meget andet, end at han var udgaaet af en Bondefamilje, havde nydt den sædvanlige tarvelige Almueundervisning og, som sine Kammerater, nok holdt af at more sig. Men da han var sexogtyve Aar gammel, blev han vundet for Troen. Han var den Gang i høj Grad plaget af Gigtlidelser, og en Dag da han pløjede paa Marken, fik han et saa voldsomt Anfald, at han besvimede. Da han atter kom til Bevidsthed, hørte han en Stemme, som sagde: »Det staar skrevet, at hvad I bede om i Tro, skulle I faa. »Hvad I bede om i mit Navn, skal jeg gøre«, siger Herren.« Erik Janson faldt paa Knæ, bad til Gud om Tilgivelse for sin tidligere Mangel paa Tro og om Helbredelse. Da han rejste sig, var hans Lidelser forsvundne for aldrig mere at vende tilbage.

Fra nu af var hans Liv helliget Religionen. Han kastede sig over alle gudelige Skrifter, han kunde faa fat paa; men han fandt ikke i dem den Trøst, han trængte til, og han vendte sig saa udelukkende til selve Biblen. Hans egen Erfaring havde lært ham Troens Magt, og Aarsagen til al den Elendighed, han saa omkring sig, fandt han i Manglen paa Tro. Statskirken gav han Skylden for denne Mangel paa Tro, fordi Kirken mere bekymrede sig om de ydre kirkelige Ceremonier end om den levende Gudsfrygt. Fra 1840 begyndte han at præke mod den formentlige Misbrug af Andagtsliteraturen, der efter hans Mening drog Opmærksomheden bort fra selve Biblen, den eneste sande Kilde til aandelig Kundskab. I 1842 berejste han for første Gang, som Melhandler, Helsingland, om hvis Læsere han havde hørt. I Januar 1843 kom han anden Gang hertil, og denne Gang bad han Jon Olsson, om hvis religiøse Standpunkt han havde hørt, om at maatte bo hos ham. Han modtoges gæstfrit, og blev her fra

Lørdag Aften til Mandag Morgen. Da han forlod han, sagde han til sin Vært: »Jeg har haft en søvnløs Nat. Herren har paalagt mig en Pligt: Vær en Præst i dit Hus! Jeg har været her en Lørdag Aften og en Søndag, og Du har ikke forsamlet din Husstand til Bøn!« Jon Olsson modtog i Ydmyghed Irettesættelsen og saa i sin Gæst en Guds Mand. Han førte ham til Læsernes Conventicler, og overalt modtoges Erik Janson med aabne Arme. Han optraadte som Taler, holdt Taler paa fem eller sex Timer, rev overalt Tilhørerne med sig og saa snart, at i Helsingland vilde han finde sin Plads som Opvækker. Snart efter solgte han sin Gaard i Westmanland, hvis Befolkning han aldrig rigtigt havde kunnet vinde, og nedsatte sig i Helsingland. Her vandt han Tilhængere, deres Tal ansloges snart til 1500, snart til 4000. Folkekirkens Præster syntes ikke om hans Virksomhed; de betragtede Jansonisterne som en Sekt, der vilde omstyrte den bestaaende Kirkeforfatning. De ivrede fra Prækestolen imod Erik Janson, og nogle af dem mødte paa Læsernes Conventicler for at advare deres Sognebørn mod Bedrageren og den falske Profet. Men i Diskussionen med ham drog de altid det korteste Straa; han var vel bevandret i den hellige Skrift og beherskede fuldstændigt sine Tilhængere. Nu forbød Præsterne Jansonisterne Adgangen til Herrens Bord; — men Erik Janson svarede med at forbyde sine Tilhængere at gaa i Statens Kirker; han holdt sine gudelige Møder paa samme Tid som den officielle Gudstjeneste; han forklarede sine Tilhængere, at der ingen Frelse kunde være ved at høre en ikke-omvendt Præsts Præken. Hans Indflydelse steg, — men hans Fjenders Forbitrelse steg ogsaa. Pøblen begyndte at forhaane Jansonisterne, forstyrrede deres Møder, sønderslog Ruderne i deres Huse osv. Men de priste Herren, der prøvede deres Tro ved at tillade dem at blive forfulgte. Om Natten gik de i Procession paa Landevejene og sang gudelige Sange. De samledes foran Præstegaardene for at bede Gud omvende Præsterne.

Naar deres Møder forbødes, samledes de i Skovene og paa afsides liggende Steder.

Rygterne om Jansonisternes natlige Forsamlinger naaede de kirkelige Myndigheder, og de begyndte at frygte Udbrudet af en ny Bondeopstand. Erik Janson betragtedes som en anden Thomas Münzer, og beskyldtes for allehaande forfærdelige Forbrydelser. I Juni 1844 fik Øvrigheden en Anledning til at skride ind. Erik Janson havde allerede i flere Aar ivret imod det formentlige Misbrug af Andagtsliteraturen: Skrifter skrevne af Mennesker, af Luther, Arndt, Scriver osv., sagdes at have usurperet Bibelens Plads. Nu besluttedes det at ødelægge disse fordærvelige Skrifter, — og en højtidelig Opbrænding fandt Sted den 11. Juni 1844. Men to Dage efter arresteredes Erik Janson og førtes for Retten. Han slap dog atter fri, og modtoges med Begejstring af sine Venner. Jansonismen forkyndtes overalt; Kongen — sagde hans Venner — og Rigets højeste verdslige Avtoriteter var for ham; det var kun Præsterne, der vilde ham tillivs, fordi han havde blottet deres ugudelige Levnet; men det skulde nok lykkes at faa Præsternes Modstand knækket osv. Jansonismens Bølger slog højere end nogensinde, og Ophidselsen gav sig et nyt Udslag i endnu en Opbrænding, den 28. Oktbr. 1844, af religiøse Skrifter. Atter fængsledes Erik Janson, atter slap han ud; sex Gange fængsledes han; og ogsaa hans Tilhængere forfulgtes. En gammel, forældet Lov mod Afholdelsen af gudelige Forsamlinger opfriskedes atter. Jon Olsson og hans yngre Broder Oluf maatte betale høje Bøder for at have deltaget i Opbrændingshøjtidelighederne og for at have holdt gudelige Forsamlinger. Erik Janson erklæredes fredløs, og nogle af hans Venner, der frygtede det værste, fik ham med Vold revet ud af Øvrighedens Hænder og bragt over den norske Grænse. Fra Norge kom han til København, og her indskibede han sig sammen med nogle faa Venner til New-York. I Juli 1846 naaede han Victoria, Knox County, Illinois, hvorhen Oluf Olsson alt havde begivet sig.

Erik Janson havde, alt inden han forlod Sverig, tænkt over Nødvendigheden af, at hans Tilhængere udvandrede til Amerika for dèr at grundlægge et theokratisk-kommunistisk Samfund: i Sverig, det indsaa han, vilde han og hans Tilhængere jo ikke kunne gøre sig noget Haab om at opnaa religiøs Frihed. Den Modstand, han havde mødt i sit Hjemland, havde efterhaanden bragt ham stedse længere bort fra Folkekirken. Han havde, uden at møde Kirkens Misbilligelse, begyndt sin reformatoriske Virksomhed med at agitere mod Andagtsliteraturen. Derefter havde han rejst Opposition mod den lutherske Lære om Frelse. Derfor var Adgang til Herrens Bord bleven nægtet ham og hans Tilhængere, hvorpaa han med egen Haand havde uddelt Alterens Sakramente. Da Gejstligheden fik en Forfølgelse imod ham sat igang, havde han helt forkastet Folkekirkens Avtoritet, og han havde proklameret sig selv som Kristi Befuldmægtigede, der havde det Hverv at genføde den sande kristne Kirke, der, efter at Statskirke-Institutionen var indført, var forsvunden fra Jordens Overflade. Erik Janson var sendt for at genføde Kristendommen; gennem ham aabenbarede Kristus sig; han og de »Troende« havde ingen Synd; han skulde skille Guds Børn fra Verdens Børn og samle dem i et theokratisk Samfund; i Amerika skulde han opbygge det ny Jerusalem, hvorfra Evangeliet skulde gaa ud over al Verden; det tusindaarige Rige vilde nu begynde; Erik Janson og hans Trofaste vilde herske dèr til Dagenes Ende.

I 1845 havde han sendt Oluf Olsson til Amerika for at undersøge Landet og udfinde et passende Sted for det ny Samfund. I 1843 var en Eventyrer fra Helsingland vandret saa langt bort som til Chicago. Han havde sendt Breve hjem, der gav en begejstret Skildring af Landet. Hans Breve havde cirkuleret mellem Venner og Bekendte, og de havde givet Jansonisterne nyt Haab. I Amerika var der ingen Statskirke; ingen tyranniske Præster, intet hovmodigt Aristokrati; dèr vilde alle kunne føle sig vel, thi religiøs og politisk Frihed herskede dèr. Dette var,

hvad man paa den Tid havde hørt om Amerika i Sverig; de fleste Bønder i Sverig kendte ellers intet til den ny Verden.

Oluf Olsson kom med Kone og Børn til New-York, hvor han gjorde Bekendtskab med Sømandspræsten Hedstrøm, bekendt som Grundlægger af den svenske Methodistmenighed i Amerika. Hedstrøm sendte ham videre til sin Broder i Illinois. Han berejste Staten, sendte gunstige Beretninger til Sverig, og i Juli 1846 stødte Erik Janson til ham. I Forening udsøgte de nu det Sted, i Henry County, Ill., der forekom dem bedst egnet for den ny Koloni. Forøvrigt sluttede Oluf Olsson sig aldrig til denne; han købte sig andetsteds en Gaard, hvor han ikke længe efter døde.

I Sverig lededes nu den jansonistiske Udvandring af Jon Olsson, Oluf Jonsson, Andreas Berglund og Oluf Stenberg. En stor Mængde af Jansonisterne var aldeles fattige Folk, der ikke kunde bestride Omkostningerne ved en lang Rejse. Det var denne Omstændighed, der tilskyndede Erik Janson til at gøre Ejendoms-Fællesskab til Basis for det ny Jerusalems Økonomi. Han motiverede den paatænkte Kommunisme ved Henvisning til den hellige Skrifts Ord, til de første Kristnes Exempel. Kun religiøse Motiver kunde have nogen Vægt for ham. De økonomiske Systemer, som de franske Socialfilosofer havde udtænkt, spillede ikke her nogen Rolle; Jansonisterne kendte intet til dem; de nationaløkonomiske Spørgsmaal, der bevægede Proletariatet i de store Kulturlande, forstyrrede dem ikke; de læste ikke Aviser og Bøger; de læste kun én Bog, Biblen, — men i den stod der om de første Kristnes Ejendomsfællesskab. Saaledes skulde det ogsaa være for Jansonisterne; de Velhavende solgte deres Gods, og hvad de Bedrestillede kunde yde — Enkelte endog indtil 24,000 Kr. — gik saa godt som Enkens Skærv i den fælles Kasse, dér administreredes af Udvandringens Ledere.

Da Tiden kom, viste det sig, at 1100 Jansonister var rede til for Religionens Skyld at forlade Fædrenelandet.

Saa mange kunde ikke overføres paa en Gang; Skibene var smaa, ikke indrettede til Personbefordring, og kunde kun rumme fra 50 til 150 Passagerer. Saa maatte Udvandrerne befordres over, efter som Tid og Lejlighed tillod det. Adskillige af Skibene var usødygtige: et gik under i rum Sø; et andet strandede ved Newfoundland; et tredje brugte fem Maaneder til Overfarten osv. Afrejsen fra Sverig var forbunden med de største Vanskeligheder: en Stund nægtede Avtoriteterne at meddele Udvandrerne Udvandringspas; Venner og Bekendte søgte at holde Udvandrerne tilbage, — fortalte om, at Skibskaptajnerne vilde sælge dem som Slaver eller landsætte dem paa den forfærdelige »Ø« Siberien, hvorhen den russiske Czar sender alle sine Forbrydere, — fortalte om Sørøverne, som de vilde møde undervejs, og om alle de Søuhyrer, værre end Midgaardsormen, hvoraf de amerikanske Farvande vrimle osv. Overrejsen var haard, først Sørejsen og saa den lange Vej, hundrede Mile, de maatte vandre tilfods fra New-York og videre vestpaa. Ankomsten var lidet opmuntrende; medtagne og forkomne var de; de maatte bo i elendige Huler og Dødeligheden var i Begyndelsen uhyre. Men de tog fat paa Arbejdet; byggede Kirke og Skole, sendte Apostle udover Amerika for at omvende Amerikanerne, og købte Jord til Opdyrkning. — Men Rejsen havde kostet mange Penge, og Jorden kostede ogsaa Penge, saa snart var den medbragte Kapital opbrugt, og Kredit havde de ikke noget af, saa det kneb haardt med at skaffe blot den tarveligste, uundværligste Føde. Sult og Kulde og Sygdomme slog mange ihjel og drev andre, de svage i Troen, bort fra Kolonien. Ogsaa religiøse Stridigheder udviklede sig snart og fik mange til at skille sig fra Kolonien. Men de, der blev tilbage, opildnedes af Førerens Veltalenhed, og kom ved Mod og Energi udover Vanskelighederne: Jordbesiddelsen forøgedes, ordenlige Bygninger opførtes, Agerdyrkningen forbedredes og ogsaa en Industridrift indførtes. Der var ingen Droner i den Kube. Der arbejdedes haardt fra Morgen til Aften, til sine Tider en Del af Natten med,

saa at en Atten-Timers Arbejdsdag ikke hørte til Sjældenhederne. Og det var ikke for den individuelle Fordels Skyld, at der arbejdedes; alt gik i den fælles Kasse; men Kolonisterne arbejdede i Troen paa, at de var Guds udvalgte Folk, at Herren havde ført dem til et nyt Kanaans Land, at deres By var det ny Jerusalem, og at det var Gud en velbehagelig Gerning, at de opdyrkede Jorden og ryddede Skovene. De maatte døje megen Modgang og mange Ulykker, bl. a. i 1849 en voldsom Kolera-Epidemi, der bortrev en meget stor Del af dem, deriblandt Erik Jansons Hustru; men i det Hele var der dog god Fremgang, Boligerne og hele Livet forbedredes og Dødeligheden tog af. I ti større Hold førtes der Kolonister til Bishop Hill, som Kolonien kaldtes efter Erik Jansons Fødested, Biskopskulla. Grunden lagdes til den kun ni Aar efter, at det Grevskab, Henry County, i hvilket den havde sit Sæde, var blevet grundlagt, og kun elleve Aar efter, at overhovedet den første hvide Mand havde bygget sig sit Hjem paa den Egn. I 1850 havde den over 1000 Medlemmer, medens der i hele Grevskabet knapt levede 4000 Mennesker. Næsten enhver af Sverigs Provinser var repræsenteret her, og Jansonisternes Breve hjem banede Vejen for den Udvandrerstrøm fra Sverig vestpaa, der snart skulde blive saa mægtig. Og i Spidsen for disse flittige Banebrydere stod næsten enemægtig Erik Janson. Men saa var det, at John Root greb ind i Begivenhedernes Gang.

I Efteraaret 1848 ankom der til Bishop Hill en Eventyrer ved Navn John Root. Han var en Søn af velhavende Forældre i Stockholm og havde nydt en god Opdragelse. Af en eller anden ubekendt Grund forlod han Sverig og kom til Amerika, hvor han i det mexikanske Felttog gjorde Tjeneste som Soldat. Efter at være færdig hermed kom han til Bishop Hill, hvor han modtoges med aabne Arme af Erik Janson. Snart blev han forelsket i en Kusine af Erik Janson og ægtede hende; men der opsattes og underskreves et Dokument om, at hvis Root nogensinde skulde

ville forlade Kolonien, skulde det staa hans Hustru frit, om hun vilde følge ham eller ej. Det viste sig nu meget snart, at Root ikke passede for et religiøst, kommunistisk Samfund. Han gad ikke arbejde, men drev om paa Jagt med Bøssen paa Skuldren og Kniven i Beltet. Men det blev han ogsaa ked af, og nu søgte han Eventyr som Tolk og Fører for en jødisk Bissekræmmer. Jøden forsvandt snart sporløst; men faa Aar efter fandt man skjult paa et mistænkeligt Sted i Nærheden af Bishop Hill det opløste Lig af en myrdet Mand. Efter adskillige Maaneders Fraværelse kom Root tilbage; hans Kone havde i Mellemtiden født et Barn. Root foreslog hende nu, at de skulde forlade Samfundet; men det vilde hun paa ingen Maade. Erik Janson bestyrkede hende i hendes Beslutning at blive, og Root blev saa rasende herover, at han truede baade hende og Erik Janson paa Livet. Da han saa, at han hverken ved Bønner eller Trusler kunde overtale hende, bortførte han hende med Magt. Men Jansonisterne satte haardt mod haardt og erobrede hende tilbage. Roots Raseri steg nu til det yderste: i Spidsen for en stor Pøbelhob drog han mod Bishop Hill; i flere Dage belejredes Kolonien af den rasende Pøbelhob, der truede med at brænde Byen af; men det lykkedes at afslaa Stormen, og Pøblen splittedes uden at have anrettet betydelig Skade. Da disse Voldsmidler viste sig forgæves, besluttede Root at søge Rettens Hjælp. Erik Janson maatte møde i Retten. Den 13. Maj 1850, da han stod i Retssalen, traadte Root pludselig ind ad Døren og kaldte paa ham. Janson vendte sig om imod ham, — men ramtes i det samme Øjeblik i Hjertet af en Pistolkugle.

Erik Janson bragtes hjem som Lig. Hans Værk var neppe begyndt og truede nu med at styrte sammen. Han havde styret alt; hvem skulde nu erstatte ham? Hans Enke besluttede at gribe Tøjlerne. I en tidlig Alder havde hun mistet sine Forældre; men velhavende Folk i Gøteborg tog sig af hende, og tog hende med sig, da de udvandrede til New-York. Hun ægtede en Sømand, — der aldrig

vendte tilbage fra en af sine Rejser. Saa ægtede hun en Skolebestyrer. I 1848 saa hun for første Gang Erik Janson. Han fik hende »omvendt« og hun drog til Bishop Hill. Hendes Mand søgte at holde hende tilbage, men hun turde ikke blive for sin Sjæls Frelses Skyld; hendes Mand døde i Fortvivlelse derover. For tredje Gang giftede hun sig, men blev atter Enke; hendes Mand døde allerede i 1849 af Kolera. Af samme Sygdom døde Erik Jansons Hustru, og nu ægtede Erik Janson den endnu overordenligt smukke Kone, der i faa Aar havde gennemgaaet saa meget, og som allerede det næste Aar for fjerde Gang blev Enke. Kun i faa Maaneder havde hun været gift med Erik Janson, men ingen var dog som hun inde i alle Koloniens Sager. Janson havde efterladt sig en Arving, en Søn af første Ægteskab, og til Formynder for ham blev Andreas Berglund udnævnt. Berglund blev nu i alle aandelige Sager den raadende; thi blandt Jansonisterne maatte Kvinderne ikke tale i Forsamlinger; men i Forretningssager fik Mrs. Janson den afgørende Stemme.

Da Erik Janson dræbtes, var Jon Olsson fraværende; Janson havde sendt ham til Kalifornien for at søge Guld. Ved Efterretningen om Jansons Død vendte han strax tilbage til Bishop Hill. Han havde næst Janson været den vigtigste Mand blandt Jansonisterne, ja havde i Forretningssager været ham langt overlegen. Han vilde nu, da Janson var død, ikke lade sig skyde til Side af Jansons Enke og af en »Usurpator« som Berglund, hvis Regimente heller ikke var yndet af mange blandt Jansonisterne. Det lykkedes ham da snart at blive den Styrende, og under hans dygtige Styrelse undergik Koloniens økonomiske Forhold, som Janson havde efterladt i en ingenlunde gunstig Forfatning, betydelige Forbedringer. Men efterhaanden som Koloniens Formue forøgedes, mærkedes ogsaa Mislighederne ved, at Kolonien ikke var lovligt anerkendt. I Tilfælde af enkelte Medlemmers Død kunde de naturlige Arvinger rejse Krav, og det var ikke sikkert, hvorledes Arvesagerne vilde falde ud, naar de kom for Skifteretten. Saa besluttede

Samfundet da at henvende sig til Staten om Anerkendelse, og denne opnaaedes ogsaa i 1853. Staten Illinois' lovgivende Forsamling vedtog »an Act incorporating the Bishop Hill Colony«. Samfundet skulde, efter denne Lov, bestyres af syv Tillidsmænd, »trusties« (J. Olsson og sex andre fremragende Jansonister), der fik den videst mulige Bemyndigelse til at varetage Samfundets Interesser. Disse Tillidsmænd skulde beholde deres Stilling »during good behavior«, men skulde kunne fjernes, naar et Flertal af Koloniens mandlige Medlemmer »for good reason« besluttede det. Blev nogen Plads blandt de syv Tillidsmænd ledig, skulde den besættes efter den Fremgangsmaade, som Kolonien maatte foreskrive i sine Vedtægter. I de Vedtægter, Kolonien vedtog samme Aar, bestemtes det nu, at Koloniens mandlige Medlemmer ved simpel Stemmeflerhed skulde vælge ny Trustees, naar Pladser blev ledige. Endvidere bestemte disse Vedtægter, at enhver Person, der af Tillidsmændene erkendtes at være af »god moralsk Karakter«, kunde blive Medlem af Kolonien, naar han (eller hun) til Koloniens Tillidsmænd overdrog al sin Ejendom og underskrev Vedtægterne. Den saaledes overdragne Ejendom, der skulde indgaa i et fælles Fond, skulde for bestandig forblive Koloniens Ejendom; ved Udtrædelse af Kolonien kunde der ikke gøres Krav paa nogensomhelst Erstatning, ejheller for ydet Arbejde, men Tillidsmændene skulde have Lov til, om de saa syntes, at tilstaa Erstatning. Ethvert Medlem, der forstyrrede Samfundets Fred ved slet Opførsel eller ved at forkynde religiøse Lærdomme, der stod i Strid med Biblen, saaledes som Kolonien forstod den, skulde kunne udstødes. Foruden særlige Møder, der skulde kunne indkaldes, naar Tillidsmændene vilde det, eller naar et Flertal af de voxne mandlige Medlemmer forlangte det, skulde der den anden Mandag i hvert Aars Januar holdes et Aarsmøde, paa hvilket Koloniens voxne mandlige Medlemmer skulde møde til Forhandling om Samfundets Stilling, og for hvilket Tillidsmændene skulde fremlægge Beretning om Samfundets finansielle Stilling og om dets Forhold i det forløbne Aar.

Under den ny Forfatning med J. Olsson i Spidsen forbedredes Samfundets økonomiske Forhold betydeligt. Der er ingen Tvivl om, at dets Medlemmer i det hele var mere velstillede end Nybyggerne der omkring ellers for Størstedelen var det. Deres materielle Fornødenheder tilfredsstilledes rigeligt. De arbejdede flittigt, især som Agerdyrkere, dog ogsaa i Industrien, men de behøvede ikke at overanstrenge sig. Enhver fik det Arbejde, der bedst laa for ham. Børnene fik en ordenlig Opdragelse, for de Gamle og de Svage blev der sørget; enhver kunde være sikker paa, at hvad der saa end maatte tilstøde ham, saa vilde der blive sørget for ham. For de aandelige Fornødenheder sørgedes der dog noget knapt; vel fik Børnene en ordenlig elementær Undervisning, meddelt i det engelske, ikke i det svenske, Sprog; men naar Skolegangen var forbi, var der ingen Lejlighed til at fortsætte Studierne. Aviser taaltes ikke; af Bøger fandtes kun Biblen og nogle udslidte Skolebøger. Den religiøse Vejledning meddeltes under J. Olssons Overtilsyn. Familjelivet var omtrent som i de individualistisk ordnede Samfund, dog med den væsenlige Forskel, at Maaltiderne indtoges i Fællesskab: den gode og rigelige Mad tilberedtes i et enormt Fælleskøkken og serveredes i den fælles Spisesal. I Klædedragten herskede der en vis Ensartethed, skønt en bestemt Dragt ikke var foreskreven; Beklædningsgenstandene forfærdigedes i Kolonien selv, og hvert Aar fik hver Person to Sæt Klæder, et Par Støvler og et Par Sko. Men i Familjelivet truede en Revolution med at bryde løs. Gennem en af de Apostle, Erik Janson i sin Tid havde udsendt, var Kolonien kommen i Forbindelse med forskellige af de amerikanske kommunistiske Samfund, navnlig Shakernes. Shakerne lærte Jansonisterne ny Methoder for Uldfarvning, lærte dem Havekultur og forbedrede Kvægavlsmethoder; men de lærte dem ogsaa, eller nogle af dem, og deriblandt J. Olsson, at Cølibat var en fortræffelig Ting. Denne Lære gav Anledning til megen Splid. Vel lykkedes det at faa de aabenlyst Genstridige fjernede fra Samfundet; men Uviljen kom ikke derfor bort. Ny Ægteskaber skulde

nu ikke mere sluttes. De gamle fik vel Lov at bestaa, men om det end tillodes Ægtefolkene at forblive sammen, paalagdes det dem dog at udvise en vis Tilbageholdenhed i det ægteskabelige Samliv, og det syntes ikke alle om. Dette Spørgsmaal var ikke det, som mindst bidrog til at undergrave Samfundets fortsatte Trivsel. Men mere kom til.

I Midten af Halvtredserne indlod Samfundet sig paa meget betydelige økonomiske Spekulationsforetagender. Det var navnlig Oluf Jonsson, en af Tillidsmændene, der var Mester herfor; Olsson var nærmest stemt for, at Samfundet skulde lægge Hovedvægten paa Agerbrug, men han rejste ikke nogen effektiv Modstand mod sin Kollega, der raadede over fire Stemmer, altsaa Flertallet, i Tilsynsraadet. En Tid gik det godt, — men saa kom Krisen i 1857, og Ulykkerne væltede nu ind over Samfundet. Da den økonomiske Misère begyndte, tog Spliden og Uenigheden selvfølgelig til. Man besluttede at indføre ny Vedtægter, i det Øjemed at indskrænke Tillidsmændenes hidtil næsten ubegrænsede Magtfuldkommenhed; man erklærede, at de havde gjort sig skyldige i Myndighedsmisbrug, og at de skulde trække sig tilbage fra deres Poster som Tillidsmænd osv., — kort sagt: Krigen var i fuld Gang. Og endelig, i 1861—62 blev det besluttet, at Fællesejendommen skulde stykkes ud i særlige Dele mellem Samfundets enkelte Medlemmer. Dermed var dette kommunistiske Samfund i Virkeligheden færdigt. Men et Efterspil fulgte efter. Det Olsson'ske og det Jonsson'ske Parti kom i Proces med hverandre, en Proces, der trak ud i mange, mange Aar, og først i 1879, ni Aar efter Oluf Jonssons Død, endte med et Forlig. Men da var det allerede længe siden, at »the Bishop Hill« havde ophørt at existere.

Samfundets Stifter, Erik Janson, faldt, som anført, for Morderhaand. Drabsmanden, J. Root, dømtes til to Aars Fængsel, og døde, faa Aar efter sin Løsladelse, i Chicago, uden Venner og uden Penge. Den engang saa smukke, saa kloge og mægtige Mrs. Erik Janson, der havde prøvet saa meget, endte i 1888 sine Dage i et Fattighus. Sønnen

Erik Janson voxede op i Bishop Hill og er nu en dygtig Redaktør et Sted i Nebraska. Den gamle J. Olsson lever endnu (eller levede i alt Fald dengang, da den Bog, der her refereres, skreves); han præker endnu engang imellem i den gamle Kolonikirke, — men hans Tilhørere ere meget, meget faa. De fleste Jansonister ere blevne Methodister og leve spredte om. Bishop Hill er nu ikke stort andet end en forladt By. Her lever kun omtrent 300 Mennesker. Butikerne staa tomme, Værkstederne stille, og Husene ere ifærd med at falde sammen. Men de Træer, som Jansonisterne plantede i deres unge Dage, ere voxede op, og deres løvrige Kroner ere Minder om det Liv, der for en Menneskealder siden rørte sig i Bishop Hill.

A. P.-St.

Notitser.

Det forenede Dampskibsselskab. — Danmarks Udenrigshandel. — Toldindtægten. — Roesukker i Danmark. —

»Det forenede Dampskibsselskab 1866—91.«

I Anledning af sit 25 Aars Jubilæum har det forenede Dampskibsselskab udgivet et værdifuldt, særdeles smukt udstyret Værk, der indeholder et interessant Arbejde ved Kontorchef J. Schovelin, »Blade af den danske Dampskibsfarts Historie«, en Oversigt over den danske Dampskibsfarts Udvikling fra 1819 indtil 1891, over 100 Sider stor, foruden Bilag paa omtrent 50 Sider, in 4to. Vi anføre et Par statistiske Data:

Selskabets Kontorpersonale i København	131
Skibsførere	106
Styrmænd	177
Maskinmestre og Maskinassistenter	230
Formænd, Værkstedsmestre, Lagerpersonale, Bude, Vægtere og faste Arbejdere	137
	781
Hertil kommer Skibenes Bemanding af Dæks- og Fyrfolk samt lønnet Restaurationspersonale, der for hele Selskabets Flaade udgør	1136
ialt....	1917

Personer foruden daglønnede Arbejdere paa Værkstederne og paa Pladserne.

Skibenes Antal, 107, og Tonnage, netto 47,293, brutto 71,659 Reg.-Tons, fordelte sig i 1891 saaledes over de enkelte Afdelinger:

	Antal Skibe	Register-Tonnage netto	Register-Tonnage brutto
Udenlandske Afdeling	54	35628	51669
Kreaturudførsels do.........	15	5999	10164
Indenlandske do............	26	4054	6814
Øresunds do...............	12	1612	3012
	107	47293	71659

Antal af Skibe og Netto-Register-Tonnage udgjorde ultimo

	Antal Skibe	Tons
1867..............	22	4919
1868..............	22	4944
1869..............	23	5124
1870..............	29	5850
1871..............	27	5727
1872..............	31	7473
1873..............	31	7795
1874..............	45	9122
1875..............	54	12116
1876..............	50	11914
1877..............	51	12659
1878..............	52	13690
1879..............	52	13959
1880..............	57	17546
1881..............	66	21548
1882..............	67	22307
1883..............	74	26871
1884..............	82	30819
1885..............	83	31934
1886..............	84	32614
1887..............	85	33842
1888..............	93	38328
1889..............	97	41613
1890..............	101	44365
1891..............	107	47293

I det Tidsrum, disse Aar omfattede, anskaffedes, foruden de 22 Skibe fra 1867, 105 Skibe, men 20 udgik, 15 fordi de udrangeredes, 5 ved Forlis. Disse sidste 5 vare:

Dagmar	forlist	1873
Dania	—	1877
Phønix	—	1881
Arcturus	—	1887
Uffo	—	1889

Disse 5 høre alle til Skibene fra 1867. Af disse ere endvidere i Aarenes Løb udrangeret 7 (nemlig L. N. Hvidt, Aalborg, Diana, Flora, Vesta, gl. Zampa og Zephyr). Til Rest, af de H. P. Prior'ske, Koch & Henderson'ske, m. fl. Skibe, der forenede sig til D. F. D. S., bliver saaledes 10 (Anglo Dane, Aurora, Odin, Thyra, Valdemar, Falster, Fylla, St. Knud, Saxo og Ørnen), der endnu ere i Flaaden.

Blandt de 107 Skibe i 1891 havde følgende en Netto-Register-Tonnage paa over 1000:

			Tons
A. N. Hansen	anskaffet	1877 ...	1057
O. B. Suhr	—	1878 ...	1056
Omsk	—	1884 ...	1116
Tomsk	—	1885 ...	1115
Antwerpen	—	1887 ...	1228
Georgios I	—	1888 ...	1182
Leopold II	—	1888 ...	1183
Alexander III	—	1889 ...	1409

Disse store Skibe skyldes saaledes de senere Aar. Forøvrigt vil man jo ogsaa ved at sammenholde Antal af Skibe og Tonnage for hvert Aar, saaledes som ovenfor angivet, se, hvor langt stærkere Tonnagen voxer end Skibstallet.

I aarlige Søforsikringspræmier betalte Selskabet indtil 1875 kun 100—130,000 Kr.; i Slutningen af Halvfjerdserne og endnu mere i den første Halvdel af Firserne steg Beløbet betydeligt, til det dobbelte, ja tredobbelte: i 1883, 1884 og 1885 betaltes henholdsvis 359,000, 382,000 og

og 383,000 Kr.; men derefter faldt Beløbet stærkt, saa at der siden 1886 kun er blevet betalt noget over 200,000 Kr. i aarlige Søforsikringspræmier.

	Aktiekapital Mill. Kr.	Obligationsgæld Mill. Kr.	Tilsammen Mill. Kr.
ult. 1867.....	1.2	1.2	2.4
1868.....	1.8	1.5	3.3
1869.....	1.8	1.8	3.6
1870.....	2.4	2.1	4.5
1871.....	2.4	2.4	4.8
1872.....	2.4	2.4	4.8
1873.....	3.0	3.0	6.0
1874.....	4.0	3.5	7.5
1875.....	4.0	4.0	8.0
1876.....	4.7	4.0	8.7
1877.....	4.7	4.0	8.7
1878.....	5.0	4.6	9.6
1879.....	5.0	4.4	9.4
1880.....	5.0	5.0	10.0
1881.....	7.5	5.0	12.5
1882.....	7.5	4.8	12.3
1883.....	7.5	4.6	12.1
1884.....	8.0	7.3	15.3
1885.....	8.0	7.0	15.0
1886.....	8.0	6.6	14.6
1887.....	8.0	6.3	14.3
1888.....	8.0	6.0	14.0
1889.....	8.0	7.5	15.5
1890.....	8.0	7.8	15.8

Rentefoden for Obligationsgælden var indtil (og med) 1880 6 pCt., fra 1881—1887 5 pCt., i 1888, 89 og 90 for den overvejende Del af Obligationsgælden 4 pCt., for en mindre Del 5 pCt.

Den aarlige Brutto-Indtægt har hævet sig fra lidt over 2 Mill. Kr. i 1867 til over 14 Mill. Kr. i 1889 og i 1890. Det aarlige Overskud har siden 1876 altid været over 1 Mill. Kr.; men har kun i 4 Aar oversteget 2 Mill. Kr. (i 1882, 1883, 1888 og 1889 henholdsvis 2.2, 2.2, 3.2 og 2.95 Mill. Kr.).

Udbyttet, udtrykt i Procent af Aktiekapitalen, ha i de enkelte Aar været stærkt svingende, saaledes som nedenstaaende Tal udvise:

	Udbytte i °/₀ af Aktiekapitalen
1867	6½
1868	7½
1869	1½
1870	20
1871	12½
1872	12½
1873	12½
1874	10
1875	7½
1876	9
1877	9
1878	8
1879	7½
1880	10
1881	7
1882	10
1883	10
1884	5
1885	0
1886	4½
1887	5
1888	12½
1889	10
1890	3

Danmarks Udenrigshandel.

Ifølge »Statistisk Tabelværk 4. R. Litra D Nr. 18« (Kbhvn., 1891) udgjorde Værdien af Danmarks samlede Udenrigsomsætning i 1890 541 Mill. Kr., hvoraf paa Indførselen 307 Mill. Kr., paa Udførselen 234 Mill. Kr. Intet tidligere Aar havde en saa stor Udenrigsomsætning at opvise.

Siden 1874 har Ind- og Udførslens Værdi været saaledes:

	Indf. Mill. Kr.	Udf. Mill. Kr.	Tils. Mill. Kr.
1874.........	233	180	413
1875.........	228	172	400
1876.........	229	181	410
1877.........	225	164	389
1878.........	190	153	343
1879.........	199	158	357
1880.........	227	197	424
1881.........	245	184	429
1882.........	253	188	441
1883	288	200	488
1884.........	274	178	452
1885.........	249	162	411
1886.........	212	163	375
1887.........	251	183	434
1888.........	274	187	461
1889.........	304	209	513
1890.........	307	234	541

Den særligt øjnefaldende Stigning i Udførselsværdien hænger i en overvejende Grad sammen med den tiltagende Smør-Udførsel: i 1890 faldt paa Smør-Udførslen ikke mindre end en Tredjedel af den samlede Udførselsværdi.

I de sidste fem Aar har Forholdet for Smør-Udførslen stillet sig saaledes:

Smør-Udførsel:

	Mill. Pund	Mill. Kr.
1886..............	40	33
1887..............	48	41
1888..............	60	51
1889..............	68	63
1890..............	89	78

Denne forholdsvis enorme Udførsel gik næsten udelukkende til Storbritannien og Irland: i 1890 86 Mill. Pund til en Værdi af 75 Mill. Kr.

Blandt andre betydelige Landbrugsprodukter, som vi udføre, anføre vi:

	Udførselsværdi i 1890 Mill. Kr.	Gnmsn. 1886-90 Mill. Kr.
Heste	10	10
Hornkvæg	24	19
Faar	1.8	1.9
Svin	8	8
Flæsk, Skinker, Kød	26	22
Æg	7	5
Uformalet Hvede	4.2	3.0
Formalet do.	3.2	4.7
Uformalet Byg	4.7	6.4

Ialt falder mellem to Tredjedele og tre Fjerdedele af den samlede Udførselsværdi paa Landbrugsprodukterne: levende Kreaturer, Fedevarer, Korn og Kornvarer.

Blandt disse tre Grupper af Landbrugsprodukter har i Nutiden Gruppen »Korn- og Kornvarer« den mindste Betydning for Udførslen. Forholdet er nemlig saaledes:

	Udførselsværdi i 1890 Mill. Kr.	Gnmsn. 1886-90 Mill. Kr.
Fedevarer	112	83
Levende Kreaturer	44	39
Uformalet Korn	11	11
Formalet do.	3³/₄	5¹/₂

Ganske anderledes stiller Forholdet sig, naar disse Varegruppers Indførselsværdi betragtes:

	Indførselsværdi i 1890 Mill. Kr.	Gnmsn. 1886-90 Mill. Kr.
Fedevarer	24	17
Levende Kreaturer	5¹/₃	4¹/₂
Uformalet Korn	29	26
Formalet do.	1³/₄	1¹/₃

Her er Korn kommet frem i første Række, idet dets Indførsel er 2 à 3 Gange værdifuldere end dets Udførsel 1890 havde ganske vist en aldeles usædvanlig stor Majs-Indførsel (10 Mill. Kr.); men naar der f. Ex. af Rug indførtes for c. 8 Mill. Kr., saa er det snarest noget mindre end hvad der nu tør betragtes som normalt. Ogsaa Indførslen af Hvede, $5^3/_4$ Mill. Kr., og af Havre, $2^1/_2$ Mill. Kr., var i 1890 noget mindre end den sædvanlige.

Med Fradrag af de i Aarets Løb udredede Toldgodtgørelsesbeløb gav de i 1890 til Konsum klarerede toldpligtige (fortoldede) fremmede Varer en

Toldindtægt

paa $23^1/_2$ Mill. Kr. (hvoraf 21.7 Mill. Kr. paa den ordinære Toldindtægt, 1.9 Mill. Kr. paa Krigsskatforhøjelsen).

Omtrent $22^1/_2$ Mill. Kr. eller godt og vel 95 pCt. af den hele Toldindtægt indkom gennem følgende 27 Varegrupper:

	Toldindtægt Mill. Kr.	Fortoldet Mill. Pd.
Manufakturvarer	5.5	19.9
Sukker, Mallas, Sirup	3.6	36.4
Olier (Petroleum)	2.1	51.4
Metalvarer	1.6	181.9
Kaffe	1.4	11.2
Stenkul	1.2	2531.4
Tømmer og Træ	1.1	492.8
Tobak	1.0	6.8
Drikkevarer	0.8	7.4
Ris	0.5	12.8
Salt	0.4	43.2
Papir	0.3	5.2
Glasvarer	0.3	5.5
Klæder	0.3	0.2
The	0.3	0.8
Skind og Huder	0.2	1.1
Frugter	0.2	10.2
Humle	0.19	1.3
Jord- og Lervarer	0.18	2.9

	Toldindtægt Mill. Kr.	Fortoldet Mill. Pd.
Ubenævnte Varer (især Træmasse)	0.17	49.5
Hatte	0.17	0.1
Farvevarer	0.16	3.9
Krydorier og Specerier	0.16	1.5
Fodtøj	0.14	0.2
Skibe	0.13	12.5
Ost	0.10	1.0
Sago, Salep m. m.	0.10	2.5

Kun disse Varer eller Grupper af Varer gav hver for sig en Toldindtægt paa over 100,000 Kr.

Frembringelsen af Roesukker i Danmark

udgjorde

1881	6.4	Mill. Pund
1882	8.6	—
1883	15.5	—
1884	23.2	—
1885	33.9	—
1886	36.5	—
1887	42.2	—
1888	30.1	—
1889	42.3	—
1890	45.2	—

Altsaa

1881-85 gennemsn. ...	17.5	—
1886-90 — ...	39.3	—

Forbrugen af indenlandsk Roesukker og den derfor til Staten udredede Afgift var:

	Forbrug Mill. Pund	Afgift Mill. Kr.
1886	20.6	1.8
1887	31.0	2.7
1888	33.4	2.9
1889	36.6	3.2
1890	39.2	3.4

Fra Fabrikerne udførtes af indenlandsk Roesukker uden Afgifts-Erlæggelse:

1886................	4.0	Mill. Pund
1887................	6.5	—
1888................	1.7	—
1889................	2.0	—
1890................	1.2	—

Af indenlandsk Mallas (Affald fra Fabrikationen af Roesukker) udførtes:

1886................	12.1	Mill. Pund
1887................	16.0	—
1888................	11.2	—
1889................	11.5	—
1890................	11.8	—

Nationaløkonomisk Forening.

Foreningen afholdt den 26. November 1891 sin aarlige Generalforsamling. Til Bestyrelse genvalgtes d'Herrer Professor Falbe Hansen, Konferensraad, Nationalbankdirektør Levy, Grosserer O. B. Muus, Overpostmester Petersen og Prof., Dr. W. Scharling.

Efter Generalforsamlingen holdt Professor Falbe Hansen Foredrag om Gæld og Tilgodehavende i Danmark, hvortil der sluttede sig en kort Diskussion. Jfr. foran S. 1 fg.

I Foreningens Møde Lørdagen den 6. Februar d. A. holdt Kontorchef Emil Meyer Foredrag om den preussiske Indkomstskat. Jfr. foran S. 94 fg. Foredraget paafulgtes af en kortere Diskussion.

Den danske Aktiekapital, dens Væxt, Udbytte og eventuelle Beskatning.

Af

Dr. Will. Scharling.

Det i Slutningen af forrige Aar fremkomne Supplement til »Danske Fonds og Aktier af Th. Green« giver mig baade Anledning og Materiale til at fortsætte og supplere den i »Danmarks Statistik« I, S. 726—36 og »Danmark i 1890« S. 137—45 meddelte Opgørelse af den danske Aktiekapital og dens successive Væxt, saavel som de i tidligere Artikler i dette Tidsskrift fremsatte Forsøg paa at konstatere det aarlige Gennemsnitsudbytte af den i Aktieforetagender anbragte Kapital.*) Der er saa meget mere Anledning til nu at genoptage disse Undersøgelser, som det i denne Rigsdagssamling rejste Spørgsmaal om Beskatning af Aktieselskaber giver dem større Aktualitet.

Hvad da først angaar Størrelsen af den danske Aktiekapital, maa det erindres, at Opgørelsen er foretagen paa den Maade, at der er medregnet Alt,

*) Jfr. dette Tidsskrift for 1876 II, S. 52—67, 1878 II, S. 129—77 og 1880 I, 150—75.

hvad der af Aktionærerne er blevet indbetalt til vedkommende Aktieselskab, altsaa ikke blot den egentlige Aktiekapital, men ogsaa direkte Indbetalinger til Reservefonden, den til denne henlagte Overbetaling for ny udstedte Aktier, saaledes at i »Danmarks Statistik« det enkelte Selskabs Kapital er opført med dette Beløb, ikke med den nominelle Aktiekapital. Fra den samlede Kapital er derfor heller ikke fradraget Kapitalen for saadanne Selskaber, som efterhaanden have maattet opløse sig med Tab — helt eller delvis — af Kapitalen, men kun de Beløb, som i saadanne Tilfælde eller ved Nedbringelse af Aktiekapitalen faktisk ere blevne tilbagebetalte Aktionærerne. Thi kun paa denne Maade vil man faa Oplysning om, hvor stor en Kapital der efterhaanden er bleven anbragt i Aktieforetagender her i Landet og hvilket Udbytte der opnaaes ved en saadan Anbringelse.

Efter Opgørelsen i »Danmark i 1890« fandtes der ved Udgangen af 1888, bortset fra saadanne smaa, dels rent lokale, dels halvt private Foretagender, der kun delvis havde et egentlig økonomisk Formaal og derfor vare forbigaaede (jfr. l. c. S. 143*), 221 Aktieselskaber,*) medens der dels i dem, dels i forskellige med Tab af Kapitalen efterhaanden opløste Selskaber,

---

) S. 144 er Tallet opgivet til 222, men det er herved paa den ene Side glemt at fradrage de 4 yderligere bortfaldne Selskaber, som nævnes S. 139, medens deres Kapital er fradragen S. 138, og paa den anden Side skulde Tallet paa bortfaldne Selskaber øverst S. 139) ikke være 31, men 29, idet de to allerede ere fradragne S. 138. Endvidere er Antallet af senere bortfaldne Selskaber S. 140 angivet til 4 + 18; men i de 18 er medregnet Selskabet til Udgivelse af Øhlenschlægers Skrifter, der alt var fraregnet i Hovedværket.

var blevet anbragt en Kapital af 277,457,575 Kr., hvoraf dog 24,777,500 Kr. i Form af Obligationer, saa at den egentlige Aktiekapital var 252,680,075 Kr. I Greens sidste Supplement nævnes imidlertid endvidere som oprettet i 1886 Aktieselskabet Maribo Dampmøller med en Kapital af 200,000 Kr., der altsaa bør tilføjes ved det nævnte Aar. Derhos blev H. Rudolf Koefoeds Maskinfabrik i 1888 forenet med Haubergs do., ved hvilken Lejlighed 100,000 Kr. af Aktiekapitalen bleve afskrevne som tabte, medens der samtidig udstedtes nye Aktier for 100,000 Kr. Medens førstnævnte Beløb altsaa efter det Foranførte ikke kan fradrages i Opgørelsen, bliver sidstnævnte at tillægge. Endelig anføres nu — foruden de i tidligere medtagne 9 i 1883—87 oprettede Telefonselskaber gennemsnitlig med en Kapital af en halv Snes Tusind Kroner (nemlig Helsingør, Holstebro, Maribo, Rødby, Rudkøbing, Stubbekøbing, Svendborg, Holsted og Vejle med tils. 106,100 Kr.), som imidlertid tildels nægte at give Oplysning om deres Forhold og Status, tildels give Aktionærerne Udbytte i Form af nedsat Betaling for Abonnement, og som der derfor i Henhold til det foran Anførte næppe er Grund til her at tage med i Betragtning. Af samme Grunde ville de tidligere anførte Nakskov og Nykøbing Telefonselskaber være at udelade med tils. 23,350 Kr., hvorimod Grenaa og Kolding Telefonselskaber, hver med 20,000 Kr., blive at tilføje, og derhos Hjørring Amts Telefonselskabs Kapital er forøget med 45,000 Kr. Endvidere er Varde Landmandsbanks Kapital forøget med 27,000 Kr. og Dampskibet Marstrands med 11,500 Kr., hvorimod paa den anden Side 13,000 Kr. bliver at fradrage for Bryggeriet Vestfyn (opført til

130,000 istenfor til 117,000 Kr.). I alt bliver saaledes Kapitalen paa dette Punkt at forøge med 87,150 Kr., og den hele Forøgelse bliver altsaa 387,150 Kr., medens Antallet af Selskaber forøges med et (Maribo Dampmølle) og saaledes virkelig bliver som tidligere angivet 222.

Paa den anden Side ere flere af disse Selskaber efter den Tid ophørte at bestaa som saadanne. Dalum og Magle Mølle Papirfabriker ere gaaede op i »de forenede Papirfabriker« (1889), det sidste med et Tab af ca. 550,000 Kr., der som tabt ikke bliver at fraskrive som tilbagebetalt, saalidt som den Del af Bryggeriet Limfjordens Kapital, der ved dets Forening med Bryggeriet Urban til »Aalborg Bryggerier« (1889) er gaaet tabt; sidstnævnte Bryggeri træder altsaa fra 1889 i førstnævntes Sted. Ligeledes træder s. A. »Fyns Glasværk« istedetfor det tidligere »Odense Glasværk«, der efter Likvidation overtoges deraf; da det nye Selskabs Kapital kun er 80,000 Kr. mod 141,600 Kr., synes i alt Fald 61,600 Kr. tabte. Endelig opløstes allerede 1889 det i 1888 stiftede »Villa-Byggeselskab« med Tab af Kapitalen (60,000 Kr.). I Marts 1890 er Dampskibet »H. J. Pallisen« forlist og Selskabet opløst med Tilbagebetaling af Aktiekapitalen (335,000 Kr.). De fire Dampskibsselskaber Knud, Svend, Erik og Skjold ere i 1890 blevne sammensmeltede under Navnet Skjold, men uden Forandring af Kapital. Kongens Bryghus og Marstrands Bryggerier ere gaaede op i »de forenede Bryggerier« (1891), det sidste med et Tab af 120,000 Kr. Endvidere ere følgende Selskaber opløste (formentlig i 1890): Marienlyst Badeanstalt (198,500 Kr.), Munke Mølles Klædefabriker (hvis Kapital i 1887

paa Grund af Tab var nedskrevet til 75,000 Kr.), begge formentlig med Tab af Kapitalen; endvidere Dampskibsselskaberne Anna (18,000 Kr.) og Cathrine (35,000 Kr.), Dagrenovationsselskabet (212,000 Kr.), Kronprins Frederiks Bro (55,800 Kr.) samt Dansk Glasforsikkringsselskab (5,300 Kr.). Uagtet Kapitalen kun for sidstnævnte Selskab vides at være tilbagebetalt Aktionærerne, have vi dog her paa Grund af manglende Oplysninger anset det for rettest at fraskrive den for alle fem i vor Opgørelse, altsaa med 326,100 Kr. Endelig har de danske Cikoriefabriker i 1887—88 ved Opkøb nedbragt deres Aktiekapital med 100,000 Kr., i 1889 med 42,000 Kr. og i 1890 med 15,000 Kr., hvilke Beløb blive at fradrage. Der bliver altsaa at fraskrive: for 1888: 100,000 Kr.; for 1889: 3 Selskaber samt 1,204,000 Kr. i Aktier og 900,000 Kr. i Obligationer; for 1890: 11 Selskaber og 676,100 Kr.; for 1891; 2 Selskaber med 2,058,000 Kr.

Vi faa da for den tidligere Opgørelses Vedkommende følgende Resultat:

ved Udg. af				
1888:	222	Aktieselsk. med en Aktiekapital af ca.	252,967,200	Kr.
1889:	219	— — - — - -	251,763,200	—
1890:	208	— — - — - -	251,087,100	—
1891:	206	— — - — - -	249,029,100	—

hvorhos den foran for 1888 anførte Obligationskapital bliver at formindske med 900,000 Kr. til 23,877,500 Kr.

I 1889 og 1890 ere imidlertid ifølge Green*) følgende nye Selskaber komne til:

*) I Industriforeningens Tidsskrift for Jan. 1891 har Prof. C. Nyrop yderligere nævnt 18 nye Aktieselskaber for 1890; af

1889:

De forenede Papirfabriker	2,500,000 Kr.
	(+ 2,500,000 Kr. i Obl.)
Ny Kalkbrænderi	2,000,000 Kr.
Aalborg Portland Cementfabrik.	800,000 —
Marienlyst Dampmølle.........	300,000 —
Dampskibsselskabet Gorm	380,000 —
— Torm	212,000 —
— Østersøen .	600,000 —
— Nordsøen ..	1,100,000 —
8 nye Selskaber.............	7,892,000 Kr. +
	2,500,000 — i Obl.

Derhos har Aalborg Aktiebryggeri, der er traadt istedenfor »Limfjorden«, forøget Kap. med 100,000 Kr. i Obl. + 100,000 Kr.

Helsingør Dampskibsselskab forøg. Kap. med ..	100,000 Kr.
Dampskibsselsk. Kjøbenhavn — — — ..	840,000 —
Det danske Petroleumsselskab — — — ..	400,000 —
I Alt tilkommet	9,332,000 Kr.
	+ 2,600,000 —

Dampskibsselskabet f. Skjelskør ÷ 25,000 Kr. (tilbagebet. Aktion.)

(Desuden fragaar for dette Aar de foran fradragne 1,204,000 Kr. i Aktier og 900,000 Kr. i Obligationer; Aarets virkelige Forøgelse bliver saaledes i Alt 9,803,000 Kr.*)

---

disse ere imidlertid 4 Andelsforetagender og 4 Avisforetagender; de øvrige 10 ere: Fabriken Jylland (3,000 Kr.), Nexø Dampbrænderi (ca. 21,000 Kr.), Københavns, Korsør, Sydsjællands og Falsters Margarinefabriker (henholdsvis 100,000 Kr., 30,000 Kr., 75,000 Kr., 120 000 Kr.), Helsingørs Spritfabrik (240,000 Kr.), Svendborg Svineslagteri (65,000 Kr.), Meyer & Henckels Forretning (20,000 Kr.) og Bornholms Granitværk og Havn (70,000 Kr.) — tils. 744,000 Kr. Da disse imidlertid ikke anføres hos Green, have de formentlig en mere privat Karakter og meddele ikke Offentligheden Resultaterne af deres Drift, hvorfor de ikke her medtages.

*) Hos Green anføres endvidere Stjernholms Fabriker i Horsens (35,000 Kr.) og Overgades Sæbesyderi og Oliemølle i i Odense (150,000 Kr.), om hvilke imidlertid Oplysninger nægtes og som kun synes at være Overtagelse af ældre

1890:

Ringsted Bank	83,800	Kr.
Vordingborg Bank	50,000	—
Bogtrykkernes Farvefabrik.	70,000	—
Aktiebrygger. Odin i Viborg	107,750	—
Dampskibet »Nauta«	100,000	—
Damp-Trawling-Selsk. Dan	135,000	—
Christianshavns Jernstøberi	275,000	—
7 nye Selskaber	821,550	Kr.

Frugtvinfabriken i Faaborg	forøget	med	138,000	Kr.
Den lille Laanekasse	—	—	7,150	—
Holstebro Landmandsbank	—	—	20,000	—
		I Alt tilkommet	986,700	Kr.

(Medens der for dette Aar fragaar de foran fradragne 676,100 Kr.)

Hertil kommer da efter Prof. C. Nyrops Optegnelser (jfr. foran) endnu ti Selskaber med tils. 744,000 Kr., som imidlertid her ikke tages med i Beregningen, saa lidt som Fanø Nordsøbad (600,000 Kr.), da Kapitalen jo for en væsentlig Del er tysk.

1891:

De forenede Bryggerier	6,000,000	Kr.	
	(+ 2,500,000	—	i Obl.)
Spritfabriken Fortuna..............	500,000	—	
Cementfabriken Dania...............	400,000	—	
Det danske Elektricitetskompagni	100,000	—	
Fredericia Bank	100,000	—	
Skanderborg Bank	70,000	—	
Dampskibsselskabet Drogden.........	14,000	—	
7 Selskaber....	7,184,000	Kr.	
Carl Lunds Fabriker optaget et Laan af	500,000	—	i Obl.

Virksomheder; endvidere Assens, Holbæk og Korsør Dampskibsselskaber (henholdsvis 7,500, 6,325 og 60,000 Kr.), om hvilke ligeledds Oplysninger nægtes; disse Selskaber forbiaas da her som værende af en mere privat Natur.

Derhos er i Oktober 1891 oprettet en Bank i Løgstør, hvis Aktiekapital »søges foreløbig bragt op til 50,000 Kr.« Iøvrigt repræsentere de to førstnævnte Selskaber jo ikke ny Kapital, men kun Overtagelse af alt bestaaende Virksomheder og Ejendomme, for hvilke foran er fradraget 2,058,000 Kr.

Herefter omfatter vor Opgørelse altsaa ved Slutningen af 1891: 68 atter opløste og 224 bestaaende Aktieselskaber*) og en indbetalt, ikke senere tilbagebetalt, Aktiekapital af 266,506,800 Kr. samt — bortset fra de i 1889—91 betalte Afdrag — en Obligationskapital af 29,477,500 Kr. — tils. 295,984,300 Kr. Af de 68 atter opløste Selskaber ere de 20 gaaede op i andre Aktieselskaber, saaledes, at deres Kapital gjenfindes i disse; 7 ere opløste uden Tab for Aktionærerne og deres Kapital derfor atter fradraget den samlede Sum, hvilket yderligere er sket for 4 andre, hvis Slutningsresultat ikke kendes; af de 37 øvrige vides de fleste at være opløste med Tab af Aktiekapitalen (i Alt ca. $8^1/_3$ Mill. Kr.), medens for de andres Vedkommende den Del af Kapitalen, som vides at være tilbagebetalt Aktionærerne, er fradragen. — Til Sammenligning kan anføres, at i Greens to Supplementer nævnes 274 Aktieselskaber med en Kapital af ca. $243_{,5}$ Mill. Kr.; deraf ere imidlertid ca. 50 Selskaber med tils. ca. 6 Mill. Kr.**) af de foran anførte Grunde her forbigaaede.

---

*) Aktieselskabet Nationals Aktier ere i Novbr. 1891 udgaaede af Kurslisten, idet de ansaas for værdiløse; men nominelt bestod Selskabet fremdeles.

**) Deraf falder $1_{,8}$ Mill. Kr. paa »Skånske Superfosfat- og Svafvelsyrefabrik-Aktiebolag« i Helsingborg, der næppe kan betegnes som dansk, 1 Mill. Kr. paa Gedser Jernbane, der

Efter vor Opgørelse bliver Aktiekapitalens Væxt i Tiaaret 1881—90 (d. v. s. det i disse Aar offentlig udbudte og afsatte Aktiebeløb tilligemed Statsobligationer i Aktieforetagender) følgende (s. Danmarks Statistik I, S. 730—36, jfrt. med de i »Danmark i 1890« S. 138—41 samt nu her foran tilføjede Suppleringer og Berigtigelser):

Indtil Udg. af
1880: 209,216,715 Kr.

1881:	10,447,100 Kr.	1886:	11,839,900 Kr.
1882:	10,795,000 —	1887:	3,834,300 —
1883:	12,404,500 —	1888:	4,326,660 —
1884:	11,816,500 —	1889:	9,803,000 —
1885:	3,064,050 —	1890:	310,600 —
	48,527,150 Kr.		30,114,460 Kr.

78,641,610 Kr.

1891: .... 8,126,000 —

Sammenholdes dette med Tiaaret 1871—80, faa vi for hvert Femaar:

1871—75:	$138,_{41}$ Mill. Kr.	} ÷ $30,_{80}$ Mill. Kr. (Sjæll. Jernb.)
1876—80:	$17,_{92}$ — —	
1881—85:	$48,_{52}$ — —	
1886—90:	$30,_{11}$ — —	
	$234,_{96}$ Mill. Kr.	(÷ $30,_{80}$ Mill. Kr.)

Der er altsaa i de 15 Aar 1876—90 ikke udbudt nær saa stor en Aktiekapital, som i de 5 Aar 1871—75 ($96,_{5}$ Mill. Kr. imod $138,_{4}$ Mill. Kr.), uagtet i 1880 de $30,_{8}$ Mill. Kr. i sjællandske Jernbaneaktier udgik som saadanne og altsaa formindskede Aktiemarkedet med

faktisk ejes af Staten, og 600,000 Kr. paa Fanø Nordsøbad. Paa de øvrige falde altsaa ca. 3 Mill. Kr.

dette Beløb. Men det maa dog herved erindres, dels at Aktiemanien i 1871—74 var vel stor og fremkaldte adskillige mislykkede Foretagender, dels at i det sidste Tiaar og vel navnlig dettes sidste Halvdel den halvt private Andelsform er traadt istedetfor det offentlige Aktieudbud og har lagt Beslag paa store Kapitaler til Fælles- og Andels-Mejerier og -Slagterier. Haves dette i Erindring, følger iøvrigt Aktieudbudet i de enkelte Femaar og Aar ret godt med den almindelige økonomiske Tilstand.

En Undersøgelse af det Udbytte, som et Lands Aktieselskaber gennemsnitlig give deres Aktionærer, frembyder — bortset fra en saadan Undersøgelses praktiske Betydning — en ikke ringe theoretisk Interesse, idet den yder et meget væsentligt Bidrag til Besvarelsen af det Spørgsmaal, om der i Virkeligheden bestaar en særlig social Indkomstkilde, der kan betegnes med Navnet Driftsgevinst. Indtil den seneste Tid er dette Spørgsmaal bleven behandlet paa en ganske rigtig Maade derved, at man — og navnlig alle engelske Forfattere — under Begrebet Driftsgevinst (profit) indbefattede hele Driftsherrens Indkomst uden Hensyn til, hvorledes den kom tilstede. Selv en overfladisk Undersøgelse vil imidlertid hurtigt føre til den Erkendelse, at dette er en meget blandet Indkomst. Det er nemlig klart, at Driftsherren, for saa vidt han selv personlig leder sin Forretning, har Krav paa det samme Vederlag for sit personlige Arbejde som den lønnede Driftsbestyrer af en lignende Virksomhed, og at han har Krav paa det samme Udbytte af den i Foretagendet anbragte Kapital,

som han vilde have ved at udlaane denne Kapital til Anbringelse i en Andens Forretning. Det er altsaa kun, for saa vidt Driftsherren oppebærer en særlig Indkomst ud over sit personlige Arbejdsvederlag + den almindelige Kapitalrente, at der kan blive Tale om en Driftsgevinst som en egen Indkomstkilde. Jeg har nu tidligere (i dette Tidsskrifts første Bind, 1873, I, 401—42) søgt at paavise, at der ganske vist bestaar en saadan særlig Indkomst for Driftsherren, men kun som en *individuel*, *ikke* som en *social* Indkomst, d. v. s.: de enkelte heldige Driftsherrers Gevinst modsvares af andre uheldige Driftsherrers Tab, saa at der ikke for den samlede Driftsherreklasse tagen som Helhed fremkommer nogen Driftsgevinst.

At føre Bevis for denne Paastands faktiske Rigtighed har nu imidlertid sine Vanskeligheder, dels fordi det i Almindelighed er meget vanskeligt at faa paalidelig Oplysning om et stort Antal Driftsherrers Indtægt, dels og særlig fordi det yderligere er vanskeligt at faa at vide, hvor meget af denne Indtægt der skyldes deres personlige Arbejde. I begge Retninger bortfalder Vanskeligheden, naar man retter Undersøgelsen paa den Klasse af Driftsherrer, der betegnes som *Aktionærer*. Thi dels foreligger der i alt Fald for de fleste Aktieselskabers Vedkommende paalidelig Oplysning om, hvilket Udbytte de have givet deres Aktionærer, og dels er det givet, at der her ikke er Tale om nogen personlig Virken fra Aktionærernes Side, saa at deres hele Indtægt hidrører fra den af dem i Aktieforetagendet anbragte Kapital; saafremt den altsaa overstiger den Rente, der almindelig kan faaes ved Udlaan, maa dette skyldes den Omstændighed, at Aktionæren — i Modsætning til den,

der blot som Obligationsejer udlaaner sin Kapital til det samme Foretagende — staar som **Driftens Herre**, d. v. s. bærer den Risiko, der er forbunden dermed, og dermed har Chancen baade for Tab, naar det gaar daarligt, og Gevinst, naar det gaar godt.

At nu Aktionærer i mange Tilfælde oppebære en saadan Merindtægt ud over, hvad de vilde kunne faa ved Udlaan af deres Kapital, altsaa en Driftsgevinst, er sikkert nok; der gives Aktionærer, som faa 6, 8 ja 10 % af deres Kapital og derover. Men til Gengæld gives der Aktionærer, som kun faa 2 à 3 % eller mindre; ja, ikke faa Aktionærer have aldrig faaet Udbytte af deres Kapital, men tilsidst endog helt mistet Kapitalen. Spørgsmaalet er altsaa, om Merindtægt og Mindreindtægt omtrent opveje hinanden, saa at der som samlet Resultat ikke udkommer noget Overskud over den almindelige Kapitalrente, saa er der ingen Driftsgevinst for Aktionærerne som Helhed, men kun individuelle Driftsgevinster og dertil svarende Tab, som gensidig opveje hinanden. Og for saa vidt dette kan konstateres at være Tilfældet, er der ikke ringe Sandsynlighed for, at det forholder sig paa samme Maade med den private Forretningsvirksomhed, Noget, der iøvrigt ogsaa kan gøres sandsynligt ved forskellige Momenter, som tillade en statistisk Belysning, saaledes som jeg har forsøgt det i den ovenfor citerede Afhandling af 1873.

Her frembyder sig imidlertid endnu et Spørgsmaal, som først maa klares, nemlig det: hvad er den almindelige Rente af Kapitalanbringelse i Udlaan? Det er klart, at man ikke til Maalestok kan tage Renten af saadanne Udlaan, ved hvilke der først og fremmest ses paa Sikkerhed, og som ogsaa maa siges at frembyde en

saa godt som absolut Sikkerhed, saasom Diskonto af bedste Handelsvexler eller Udlaan imod første Prioritet i faste Ejendomme. Til Maalestok maa vælges Renten for saadanne Kapitalanbringelser, der, om end i det Hele sikre, dog frembyde nogen Risiko, saasom Udlaan mod anden Prioritet o. lign. Og allernærmest synes det at ligge, at sammenligne Aktionærerne med dem, der som Obligationsejere mod en fast Rente udlaane deres Kapital i de samme Foretagender. I de danske Aktieforetagender er saaledes omtrent 10 $^0/_0$ af Kapitalen tilvejebragt som Obligationsgæld mod en fast aarlig Rente. Bortses fra den Chance for Vinding og Tab, som Udlaan frembyder, er det da klart, at man som *Gennemsnitsudbytte* maa forlange mindst den samme Rente af Aktierne som af Obligationerne, eftersom hine i hvert Fald ere at betragte som anden Prioritet i Forhold til disse som første; thi Aktiekapitalen faar intet Udbytte, før Obligationsejerne have faaet fuld Rente, og hele Aktiekapitalen maa gaa tabt, før der bliver Tale om, at Noget af Obligationskapitalen skulde være tabt. Da nu Renten af Panteobligationer i Aktieforetagender gennemgaaende er 5 $^0/_0$ (i enkelte Tilfælde endog 5$^1/_2$ à 6 $^0/_0$), hvad der vel ogsaa kan betragtes som den almindelige Gennemsnitsrente af Prioritetslaan mod sekundær Panteret,*) vil det være ret naturligt at tage dette

*) I de umiddelbart efter Konverteringen følgende Aar har Prioritetsrenten i det hele været lavere end det Normale; men selv i 1887—88 har Renten af de paa sekundær Prioritet udlaante Kapitaler, for hvilke der er meddelt Bevilling til at svare højere Rente end 4 $^0/_0$ — henholdsvis $39._{598}$ og $35._{893}$ Mill. Kr. — været ca. $4._{89}$ $^0/_0$. Og for de i Aarene 1883—88 paa denne Maade udlaante ca. 290 Mill Kr. har den gennem-

til Udgangspunkt og erkende, at vore Aktieselskaber i hvert Fald maa have givet 5 % som Gennemsnitsudbytte, før der kan blive Tale om nogen Driftsgevinst.

Men man maa vel endog snarest gaa lidt videre og erkende, at der er et lignende Forhold imellem Aktiekapitalen og den i Aktieforetagender anbragte Obligationskapital som imellem første og anden Prioritet, og at førstnævnte er saa meget mindre sikkert anbragt end sidstnævnte, at den bør give mindst ½ % mere i Udbytte. At Børsen, og med den det store Publikum, opfatter Forholdet paa denne Maade, fremgaar tilstrækkeligt af enhver Kursliste. Tage vi saaledes Dagens Kursliste (d. 24. Febr.), som næppe afviger synderlig fra det for Tiden normale Forhold, i hvert Fald ikke for saa vidt det kan gælde om at konstatere det indbyrdes Forhold imellem Kurserne, og af den udtage Kursen for nogle af de Aktieselskaber, der i flere Aar have givet et temmelig regelmæssigt og konstant Udbytte, hvis Gennemsnit for de tre sidste Aar er angivet i (   ), ville vi finde følgende Forhold mellem Købekurser paa Obligationer og Aktier (hvorved endda maa erindres, at indeværende Aars Udbytte er indbefattet i Aktiernes Kurs):

3½ % Statsobligationer	à 93¼	(altsaa	3.75 %	Udbytte).	
3½ % Kommuneoblig.	à 91¾	(—	3.85 —	—	).
4 % Kreditforeningsobl.	à 100	(—	4.00 —	—	).
5 % Foren. Dpskselsk.-Obl.	à 101½	(—	4.92 —	—	).
5 % Koefoed og Haub. Obl.	à 100	(—	5.00 —	—	).
Aluminia (5 %)	à 88	(—	5.68 —	—	).
Fredens Møll. Fabr. (5 %)	à 80	(—	6.25 —	—	).
Landmandsbank (6.16 %)	à 111¾	(—	5.51 —	—	).
Burm. & Wains Fab. (5.8 %)	à 99½	(—	5.85 —	—	).
Spritfabrikerne (7 %)	à 107½	(—	6.51 —	—	).
Crome&Goldsch. Fab. (7⅔ %)	à 115	(—	6.66 —	—	).

snitlige Rente været 5,02 p. Ct. — Den gennemsnitlige Diskonto af bedste Handelsvexler var i de samme Aar 3,59 %.

Det ses saaledes, at Publikum selv for Aktier, der i flere Aar have givet et regelmæssigt Udbytte, hvori der ikke for Øjeblikket ventes nogen Nedgang, i alt Fald ikke af Betydning, kun vil betale en saa meget ringere Kurs end for Statsobligationer og Obligationer i Aktieforetagender, at det dermed betegner, at det finder en lignende Forskel imellem dem, som imellem første, anden og tredie Prioritet.

Tre Gange tidligere har jeg, som foran bemærket, givet Meddelelse om Udbyttet af de fleste større Aktieselskaber, og den sidste Gang (16. Bd., 1880 I, 150—75) samlet Resultatet for de syv Aar 1873—79. Undersøgelsen omfattede 63 Aktieselskaber med en samlet Kapital, der i de enkelte Aar varierede fra $83._{8}$ Mill. Kr. (i 1873) til $125._{5}$ Mill. Kr. (i 1878). Toges Gennemsnittet for alle syv Aar, blev det en Kapital af $114._{4}$ Mill. Kr, der havde givet et samlet Udbytte i disse syv Aar af $45._{473}$ Mill. Kr. Da der imidlertid i samme Tidsrum var gaaet tabt for Aktionærerne $6._{04}$ Mill. Kr., blev det virkelige Udbytte, der var opnaaet, kun $39._{433}$ Mill. Kr. eller kun $4._{92}$ % i aarligt Udbytte. Omtrent det samme aarlige Udbytte ($4._{94}$ %) viste det sig, at de københavnske Bankers Virksomhed (bortset fra Nationalbanken) i de 15 Aar 1854—79 havde givet, medens Provindsbankerne i samme Tidsrum havde givet $5._{58}$ %, saa at Gennemsnitsudbyttet for den samlede Bankkapital blev $5._{12}$ %. Da Gennemsnitsdiskontoen af bedste Handelsvexler i disse syv Aar var $4._{66}$ %, tør det betragtes som givet, at Aktieudbyttet ikke har været højere end almindelig Obligationsrente.

Den langt fuldstændigere Opgørelse af Aktiekapitalens

Størrelse, som er foretagen i »Danmarks Statistik« med tilhørende Supplementbind, gør det i Forbindelse med de nu udgivne Obligationskalendere muligt at give Undersøgelsen et videre Omfang. Som foran berørt omfatter denne Opgørelse al den Kapital, der dels i 1870 var anbragt i de da bestaaende Aktieselskaber, dels i 1871—90 er bleven anbragt saavel i disse som i nye Aktieforetagender og ikke senere er bleven Aktionærerne tilbagebetalt ved Selskabernes Opløsning. Det maa altsaa udtrykkelig bemærkes, at Opgørelsen omfatter en noget større Kapital, end der i Øjeblikket faktisk er anbragt i de Aktieforetagender, om hvis Udbytte der er Tale, idet den omfatter ogsaa dem, der forinden 1884 ere ophørte at bestaa med Tab af Kapitalen; men da Spørgsmaalet netop er, hvilket Resultat man i en længere Periode har kunnet faa ud af at indskyde Kapital i Aktieforetagender, hvad den Aktionær vilde faa i Udbytte, der efterhaanden i ligeligt Forhold havde indskudt Kapital i samtlige disse Foretagender, maa ogsaa de komme i Betragtning, som have ophørt at give — eller aldrig have givet — Udbytte, uden at han har faaet sin indskudte Kapital tilbage. Forøvrigt vil den Forskel, som fremkommer ved at tage denne Kapital istedenfor Kapitalen for de nu bestaaende Selskaber, ikke blive synderlig stor (for 1884 vilde det saaledes gøre en Forskel af ca. $0._{10}$ $^0/_0$).

Tages Udgangen af 1888 til Udgangspunkt, fandtes der da efter den foranstaaende Opgørelse 222 Selskaber, idet 49 af de i Alt opførte 271 Selskaber (bortset fra Sjæll. Jernbaner og det ikke til Existens komne Assens Svineslagteri) da vare bortfaldne. Af disse 222 Selskaber have imidlertid 4 (Petroleums-Selskabet, Faaborg

Frugtvinfabrik, Dampskibet Odense og Bloch & Andresens Bomuldsvæveri) først begyndt deres Virksomhed saa sent, at der ikke er givet Udbytte for 1888. Derhos savnes i Greens sidste Supplement Oplysning om 30 endnu bestaaende Selskaber,*) medens 7**) efterhaanden ere bortfaldne og af den Grund ikke medtagne i nævnte Supplement, hvorhos Dalum og Maglemølle Papirfabriker ere opløste som selvstændige Selskaber fra 1. Jan. 1889. Opgørelsen for Driftsaaret 1889 (1889—90) omfatter saaledes kun 179 af disse Selskaber, samt derhos de to i 1889 stiftede Selskaber: De forenede Papirfabriker og Dampskibsselskabet Gorm — i Alt altsaa 181.

Af de ved Udgangen af 1887 bestaaende 213 Selskaber bortfalde af de samme Grunde henholdsvis 1 + 29 + 6 Selskaber, saa at Opgørelsen for Driftsaaret 1888 omfatter 177 Selskaber, — af de ved Udgangen af 1886 bestaaende 207 Selskaber henholdsvis 28 + 5; men da Holstebro Landbobank og Dampskibsselskabet Victoria, der stiftedes i 1887, gav Udbytte for dette Aar, omfatter Opgørelsen for Driftsaaret 1887 176 Selskaber.

*) Nemlig: Bryggeriet Albani, Dansk Gaskompagni, Kolding Folkebank, Hotel Kongen af Danmark, Scandinavian butter Co., Bryggeriet Odense, Cimbria, Scandia, Arnakke Fabrik, Dampskibsselskaberne Roeskilde-Selsø, Odense, Midtlolland, Øresund, Horsens-Samsø og Skjelskør, Søndervig Badeanstalt, Storeheddinge Bank, Kallundborg Aktiebryggeri, Vendia do., Hjørring Dampbrænderi, Sukkerfabriken i Nykjøbing, Slotsmøllens Fabriker i Kolding, Tændstikfabriken Merkur, Gl. Kalkværk, Galle & Jessens Fabr., Morsø Bank, Rønne Aktiebryggeri, Aarhus Sporvognsselskab, Vodroflund og Odense Svineslagteri (tils. en Kapital af 8,375,500 Kr.)

**) Nemlig: Odense Glasværk, Kronprins Frederiks Bro, Glasforsikkringsselsk., Dagrenovationsselsk., Dampskibsselsk. Anna og Cathrine og Villa Byggeselsk. (tils. en Kapital 527,700 Kr.)

Da de to sidstnævnte samt 4 i 1886 stiftede Selskaber falde bort for Driftsaaret 1886 og derhos Oplysninger savnes for Roeskilde Bank, Grenaa og Kolding Telefonselskaber samt Æskefabriken i Odense, medens saadanne nu findes for Kallundborg Bryggerier, bliver Antallet af Selskaber i dette Aar 167. Deraf bortfalder for Driftsaaret 1885 de tre i dette Aar stiftede Selskaber og for 1884 yderligere Panoptikon samt Dampskibsselskabet Skjalm Hvide, Kjøge Teater og 3 Telefonselskaber, saa at Antallet af Selskaber for disse to Aar bliver henholdsvis 164 og 158. Endelig omfatter Opgørelsen for 1890 8 Selskaber flere end for 1889,*) medens 7 ere bortfaldne**) — altsaa 182 Selskaber.

Den Kapital, af hvilken der altsaa skulde gives Udbytte i hvert Aar, bliver herefter følgende: i 1887 Aktiekapitalen ved Udg. af 1886 = 246,090,400 Kr. + 80,000 Kr. ÷ (8,205,5000 Kr. + 449,700 Kr.); i Alt altsaa: 237,515,200 Kr. I 1888 skulde give Udbytte Aktiekapitalen i 1887 = 247,829,700 Kr. ÷ (9,245,500 + 467,700 Kr.) = 238,116,500 Kr. I 1889 skulde give Udbytte Aktiekapitalen i 1888 = 252,967,200 Kr. + 2,880,000 Kr. ÷ (1,998,000 + 8,375,500 + 527,700 Kr.)

*) Nemlig: Dampskibsselskaberne Østersøen, Nordsøen, Torm og Odense, Frugtvinfabriken i Faaborg, Bloch & Andresens Væveri, Aalborg Bryggerier og Marienlyst Dampmølle (Ny Kalkbrænderi og Aalborg Cementfabriker have først senere begyndt deres Virksomhed).

**) Dampskibsselskaberne Knud, Erik og Svend (der ere gaaede op i Skjold), H. J. Pallisen (forlist i Marts 1890), Marstrands Bryggerier og Kongens Bryghus (der henholdsvis fra 31. Oktbr. 1889 og 1. Novbr. 1890 ere gaaede op i de forenede Bryggerier, og for hvilke derfor Udbytte for 1890 ikke kan beregnes. Endelig er Munke Mølle falleret.

— 244,946,000 Kr. Og endelig skulde i 1890 sidstnævnte Kapital + 3,910,000 ÷ 2,393,000 Kr. — 246,463,000 Kr. give Udbytte. Gøres dernæst for Driftsaarene 1884—86 de til de forannævnte Selskaber svarende Fradrag i Kapital samt tillægges den i disse Aar stedfundne Forøgelse af de ældre Selskabers Kapital, faa vi for alle de syv Aar, som vor Opgørelse af Udbyttet omfatter, at gøre med følgende:

	Antal af Selskaber	Aktiekapital
Driftsaaret 1884	158	ca. 221,788,000 Kr.
— 1885	164	- 222,326,000 —
— 1886	167	- 223,672,000 —
— 1887	176	- 237,515,000 —
— 1888	177	- 238,116,000 —
— 1889	181	- 244,946,000 —
— 1890	182	- 246,463,000 —

Det vil ses, at Opgørelsen selv med de forskellige foran nævnte Fradrag temmelig fuldstændig omfatter hele den danske Aktiekapital, idet de forholdsvis ikke faa Selskaber, som have maattet udelades af Opgørelsen, gennemgaaende ere smaa; af en samlet Aktiekapital af $243._{17}$ Mill. Kr. i 1889 er det kun ca. $8._{9}$ Mill. Kr. eller kun ca. $3._{5}$ $^{0}/_{0}$, der har maattet holdes ude af Betragtning.

Samle vi nu de forskellige Arter af Aktieforetagender i Grupper efter deres Beskaffenhed, faa vi følgende Driftsresultater,*) (jfr. Tabellen paa S. 212—13).

*) For saa vidt vedkommende Selskabs Regnskabsaar ikke falder sammen med Kalenderaaret, er det henført til det Aar, som er gaaet forud for det, i hvilket Udbyttet er faldet, altsaa Driftsaaret 1890—91 til 1890 o. s. fr.

Aktie-foretagendernes Art:	1890		1889		1888	
	Antal	Udbytte	Antal	Udbytte	Antal	Udbytte
		Kr.		Kr.		Kr.
Nationalbanken...	1	1,957,500	1	2,002,500	1	1,890,000
Københavnske Banker............	6	2,922,548	6	3,377,548	6	3,187,548
Provinsbanker....	34	680,426	34	703,505	34	730,518
St. nord. Telegraf.	1	2,325,000	1	2,025,000	1	2,025,000
Telefonselskaber..	10	57,810	10	57,880	10	58,480
Jernbaner*)......	9	391,430	9	391,094	9	364,472
Sporvognsselskaber	7	204,627	7	196,237	6	255,541
Dampskibsselskaber	35	815,524	35	2,242,800	33	2,416,284
Dampmøller......	7	194,250	6	96,500	6	95,500
Bryggerier.......	7	164,220	8	186,945	8	188,720
Fabriker.........	26	2,148,214	25	1,988,397	25	1,534,297
Byggeselskaber...	4	92,036	4	102,116	4	92,216
Forsikkringsselskaber.........	7	619,680	7	633,180	7	591,985
Brønd- og Badeananstalter.......	10	36,450	10	48,130	10	34,130
Udtørringsanstalter	3	—	3	140,000	3	—
Forlystelsesanstalt.	7	81,310	7	80,195	7	99,470
DiverseSelskaber**)	8	63,216	8	67,334	7	73,959
	182	12,754,241 (÷230,400*)	181	14,339,361 (÷230,400*)	177	13,638,120 (÷230,400*)

*) Deraf de to — Lolland-Falsters Jernbane og Østsjællandske Jern-1887—91 maattet tilskyde 230 400 Kr. aarlig, i 1884—86 i Alt 476,845 Kr. Disse Beløb bør altsaa egentlig fradrages, hvor der er Tale da Staten faktisk ejer Aktiekapitalen.

**) Renovationskompagniet, Kbhvns. Isoplag, Kaffe- og Spisehuse. Randers Aktie-Tømmerhandel, den lille Laanekasse.

1887		1886		1885		1884	
Antal	Udbytte	Antal	Udbytte	Antal	Udbytte	Antal	Udbytte
	Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
1	1,822,500	1	1,890,000	1	1,890,000	1	2,160,000
6	3,012,548	6	3,012,548	6	2,112,548	6	2,602,548
34	603,858	31	546,808	30	443,339	30	787,002
1	2,025,000	1	2,025,000	1	2,175,000	1	2,175,000
10	56,930	7	64,870	7	64,750	4	59,700
9	323,838	9	351,080	9	342,440	9	365,310
6	225,705	6	200,745	6	209,670	6	242,545
33	1,129,582	32	642,359	31	220,606	30	683,034
6	80,000	5	99,500	5	72,500	5	114,000
8	180,858	9	193,375	8	312,500	8	330,500
25	1,219,540	24	944,395	24	982,490	24	1,264,780
4	96,780	4	101,895	4	101,975	4	102,075
6	591,985	6	585,485	6	623,125	6	567,875
10	56,778	10	57,817	10	64,667	10	70,650
3	—	3	—	3	—	3	—
7	81,442	7	96,428	7	101,577	5	64,730
7	66,459	6	102,460	6	84,960	6	84,960
176	11,573,803 (÷230,400*)	167	10,916,765 (÷214,012*)	164	9,802,147 (÷171,492*)	158	11,674,709 (÷128,132*)

baner — med 4% Rentegaranti fra Statens Side; denne har i Aarene Kr., medens Forstærkningsfonden yderligere har gjort Tilskud af 36,792 om selve Aktieforetagendernes Udbytte. — Gedserbanen er ikke medregnet,

Malermestrenes Farvemøller, Zoologisk Have, Billige Pantelaanerselskab,

	Kapital			Udbytte		%
1884:	$221._{785}$	Mill.	Kr.	11,674,709	Kr.	$5._{26}$ ($5._{20}$).
1885:	$222._{326}$	—	—	9,802,147	—	$4._{41}$ ($4._{33}$).
1886:	$223._{673}$	—	—	10,916,765	—	$4._{88}$ ($4._{79}$).
1887:	$237._{515}$	—	—	11,573,803	—	$4._{87}$ ($4._{77}$).
1888:	$238._{116}$	—	—	13,638,120	—	$5._{73}$ ($5._{63}$).
1889:	$244._{946}$	—	—	14,339,361	—	$5._{85}$ ($5._{76}$).
1890:	$246._{463}$	—	—	12,754,241	—	$5._{17}$ ($5._{08}$).
				84,699,146	Kr.	$5._{17}$ ($5._{08}$) i Gns.

Det gennemsnitlige Udbytte for disse syv Aar bliver altsaa, selv om man ser bort fra de henved 9 Mill. Kr., der falde paa de ca. 37 Selskaber, hvis Driftsresultater ikke kendes, men som formentlig snarest have været mindre heldige, og selv om man medregner de Beløb, som Statskassen har udbetalt Aktionærerne i to Jernbaneselskaber, kun et Gennemsnits-Udbytte af $5._{17}$ % (udelades sidstnævnte Beløb, endog kun $5._{08}$ %). Men i Virkeligheden har Resultatet ikke engang været saa gunstigt; thi Aktionærerne have i disse syv Aar lidt adskillige Tab, som strængt taget burde fradrages det samlede Udbytte, før der kan tales om et virkeligt Kapitaludbytte. 16 Selskaber ere blevne opløste, med en samlet Aktiekapital af 2,675,000 Kr., hvoraf utvivlsomt største Delen er gaaet tabt; derhos have Aktionærerne i Magle Mølle og Marstrands Bryggerier ved deres Overgang til nye Selskaber tabt henholdsvis ca. 550,000 og 120,000 Kr., ligesom omtrent 1 Mill. Kr. af St. Croix Fællessukkerkogeriers Kapital maa anses for tabt, idet Generalforsamlingen er gaaet ind paa et af Regeringen gjort Tilbud om at betale Aktionærerne 30 % af Aktiekapitalen (424,500 Kr. af 1,415,000 Kr.) — et Tilbud, som Rigsdagen dog hidtil ikke har villet akceptere.

Endvidere have efternævnte Selskaber afskrevet følgende Aktiebeløb som tabte: Thingvalla i 1886 1,250,000 Kr., Kjøbenhavn i 1887 1,140,000 Kr., Helsingørs Dampskibsselskab i 1887 700,000 Kr. og Kofoeds Fabriker i 1888 100,000 Kr. — tils. 3,190,000 Kr. Og endelig tør Nationals Aktiekapital af 1 Mill. Kr. anses for tabt, efter at hele Etablissementet ved Auktion i 1891 er bleven solgt til 1ste Prioritetshaver, uden at engang 2den Prioritetshaver er bleven dækket. De her nævnte Beløb udgøre tils. over 8½ Mill. Kr.; selv om det sidstnævnte Beløb ikke medregnes som gaaet tabt efter 1890, og selv om lidt over ½ Mill. Kr. af det førstnævnte Beløb maatte være reddet før Aktionærerne, bliver det dog ca. 7 Mill. Kr., der maa fraskrives det samlede Udbytte, naar Aktionærernes virkelige Udbytte af den samlede Kapital skal opgøres. Selv om de nævnte Beløb da efterhaanden ogsaa fraskrives Kapitalen, skulde denne dog i de syv Aar have givet ca. 80 Mill. Kr. i Udbytte, for at dette skulde svare til 5 % p. a. Men fradrages de 7 Mill. Kr. det ovenfor anførte Udbytte af ca. 84,7 Mill. Kr., bliver det kun 77,7 Mill. Kr. — altsaa mindre end 5 %, som Aktionærerne have faaet i Udbytte. Om nogen Driftsgevinst ud over Kapitalrenten kan der saaledes næppe være Tale.

For at undgaa Misforstaaelse gentager jeg, at der kun er Tale om Aktieforetagendernes gennemsnitlige Udbytte, altsaa hvad den Aktionær vilde faa i Udbytte, der i ligeligt Forhold anbragte Kapital i alle Aktieselskaber. At derimod den, der er saa heldig at faa anbragt sin Kapital i et særlig godt Foretagende, kan erholde endog til Stadighed betydeligt mere end den almindelige Kapitalrente, derom vidner tilstrække-

ligt Aktieselskaber som det i 1873 stiftede Kastrup Glasværk, der siden 1874 ikke har givet under 9 % og i Gennemsnit for alle 18 Aar $9._9$ %, eller Nørrebros Sporvejsselskab, der i 1868—81 gav gennemsnitlig $12^1/_4$ %, 1882—86 $12^1/_2$ %, 1887—89 15 % og 1890—91 16 %. Ogsaa store nordiske Telegrafselskab har med faa Svingninger fra 5 % i 1872 efterhaanden hævet sig til over 8 % og i 1872—90 gennemsnitlig givet over 7 % i Udbytte. Til yderligere Belysning heraf hidsættes følgende Oversigt over det Antal Selskaber, som i de tre sidste Aar har givet efternævnte Procent-Udbytte:

	1890	1889	1888
15 % og derover ...	3	9	9
12—$14^3/_4$ %	3	5	10
10—$11^3/_4$ -	18	21	18
8—$9^3/_4$ -	16	23	19
7—$7^3/_4$ -	19	16	14
6—$6^3/_4$ -	25	27	21
5—$5^3/_4$ -	26	16	18
4—$4^3/_4$ -	19	18	17
3—$3^3/_4$ -	11	7	7
2—$1^3/_4$ -	9	6	7
1—$2^3/_4$ -	1	1	2
0 -	31	31	35
	181	180	177

I de to sidste Aar have altsaa 31 Selskaber, i 1888 endog 35, intet Udbytte givet.

Endnu skal det kun bemærkes, at det for de enkelte Aar anførte Udbytte paa én Gang stemmer med disse Aars almindelige økonomiske Tilstand og giver yderligere Bidrag til dens Belysning. 1884 er det sidste af de forholdsvis gode Aar i Begyndelsen af 80erne, 1885—87 viser et meget ugunstigt Resultat,

1888—89 udvise igen en forholdsvis betydelig Opgang, hvorimod 1890 karakteriseres ved en ny Tilbagegang. Bevægelsen viser sig tydeligt paa saa godt som alle Omraader; dog fortjene særlig dels Dampskibsselskabernes, dels Fabriksvirksomhedernes Resultat Opmærksomhed. For de første varierer det enkelte Aars Udbytte saa stærkt som fra ca. 220,000 Kr. i 1885 til 2,416,000 Kr. i 1888; derefter er det atter i 1890 gaaet ned til ca. 815,000 Kr. Fabriksvirksomheden har vel ikke varieret fuldt saa stærkt i sine Resultater, men vi finde dog ogsaa her en meget betydelig Forskel imellem Minimum, 944,000 Kr. (i 1886), og Maximum, 2,148,000 Kr. (i 1890, i hvilket Aar Antallet dog ogsaa er forøget med 2 Foretagender). Selv en Virksomhed som Bankernes, der dog almindelig anses for mere stabil end de to nævnte, har givet ret forskellige Resultater; saaledes gik de 30 Provinsbankers Udbytte ned fra 787,000 Kr. i 1884 til kun 443,000 Kr. det følgende Aar. For de københavnske Bankers Vedkommende maa det erindres, at Landmandsbankens Aktiekapital i 1886 forøgedes med 12 Mill. Kr.; men ogsaa for deres Vedkommende udviser 1885 en Nedgang af næsten $^1/_2$ Mill. Kr. imod 1884. Af særlig Interesse er det dog at se, at de »daarlige Tiders« Indtræden spores — naturligvis i forskelligt Omfang og med ulige Hurtighed — paa saa godt som alle Omraader af Forretningslivet: Bankvirksomhed, Jernbaner, Sporveje, Dampskibe, Dampmøller, Bryggerier, Fabriker, Brønd- og Badeanstalter samt Forlystelsesetablissementer. Dette viser, at om end nogle Omraader af Forretningslivet er blevet stærkere berørt end andre — saaledes Dampskibsfart og Sukkerproduktion — kan Trykket dog ikke føres tilbage til

saadanne mere individuelle Aarsager som Overproduktion — der altid kun kan være partiel — eller forandrede Produktionsforhold, men maa have havt en almindeligt virkende Grund, som efter en Afbrydelse atter i de sidste Aar har begyndt at gøre sig gældende.

I indeværende Rigsdagssamling er der fremkommet Forslag om i Forbindelse med en mellemkommunal Beskatning at udstrække Indkomstskatten til flere Objekter, der nu formentlig unddrage sig samme, deriblandt Aktieforetagender. Det er let forstaaeligt, at de Næringsdrivende i Købstæderne saa vel som disses Kommunalbestyrelser føle en vis Irritation ved at se Aktieselskaber og anonyme Interessentskaber eller disses Filialer drive en tilsyneladende skattefri Konkurrence med de skatteydende Borgeres tilsvarende Virksomhed og at de derfor ønske, at Indkomstskatten eller Skatten paa Formue og Lejlighed maa blive udstrakt til ogsaa at omfatte dem. Men i Virkeligheden er dette en Misforstaaelse. Thi de private Firmaer betale jo heller ikke Skat af deres Næring, men denne beskattes kun igennem den Indehaveren personlig paalagte Indkomst- eller Formue- og Lejlighedsskat, og ganske paa samme Maade beskattes de anonyme Interessentskabers Næringsdrift igennem Indehaverens personlige Kommuneskat og Aktieselskabernes igennem Aktionærernes personlige Skat. Hvad der er at klage over, er i Virkeligheden kun, at hele denne Skat tilfalder Hovedfirmaets Kommuner, medens der ikke skattes til de Kommuner, i hvilke der findes Filialer eller lokale Afdelinger af de paagældende Aktie-

selskaber (Sukkerfabriker, Spritfabriker osv.). Det er derfor ubestrideligt, som det ogsaa blev gjort gældende ved Forhandlingerne i Folketinget, at en særlig Beskatning af Aktieselskaber er en Dobbeltbeskatning, idet Udbyttet da beskattes først ved en selvstændig Skat, dernæst som Del af Aktionærernes Indkomst. Og naar der herimod er indvendt, at t. Ex. en Hartkornsejer ogsaa rammes dobbelt, først ved Hartkornsskatterne, dernæst igennem den Indtægt, han har af den paagældende Ejendom, da passer denne Sammenligning aldeles ikke; thi der er her Tale om en Flerhed af Skatter, som netop ere bestemte til at supplere hinanden. En Dobbeltbeskatning bliver det først, naar det samme Objekt rammes to Gange af den samme Skat, og dette vilde, som sagt, ubestrideligt blive Tilfældet ved en Beskatning af Aktieselskabernes Udbytte som særlig Indkomst for Aktieselskabet som saadant. Dobbeltbeskatningen kunde ganske vist undgaaes derved, at man tilbød Aktionærerne at fradrage deres Aktieudbytte fra deres personlige Indkomst, og det kan næppe nægtes, at man derved meget sikkrere vilde ramme Aktieudbyttet, end naar det kun rammes som en, ofte forsvindende, Del af en stor Mængde Aktionærers personlige Indkomst. Men en saadan Ordning vilde faktisk tvinge alle Aktionærer til Selvangivelse, og Rigtigheden af disse Angivelser vilde være overmaade vanskelig at kontrollere. Det er derfor utvivlsomt langt at foretrække, at undgaa — i alt Fald i det Væsentlige — Dobbeltbeskatning ved, saaledes som det ogsaa er sket i den nye tyske Indkomstskattelov, at fritage de til almindelig Kapitalrente svarende Beløb af Aktieudbyttet for Indkomstskat og kun beskatte Selskabets overskydende Netto-Indkomst. I Tysk-

land er dette skattefrie Beløb sat til $3^1/_2$ %, hos os vilde det vistnok være rettest at sætte det til 4 %.

For en Beskatning af den Indkomst, som Aktieselskaber have ud over 4 %, taler Adskilligt. Ikke blot vilde man derved kunne ramme udenlandske Aktieselskaber, som drive Næring her i Landet, saaledes de mange Forsikkringsselskaber, som drive Virksomhed her, men det tør vel ogsaa nok antages, at man i alle de Tilfælde, hvor Selvangivelse ikke er brugt, kun kan ansætte den Paagældendes Kapitalindtægt til almindelig Rente af den Formue, hvoraf han menes at være i Besiddelse, uden at kunne opløse denne i dens enkelte Bestanddele og beregne en højere Indtægt for den Del af samme, der er anbragt i Aktier, som give større Udbytte. Efter den foran staaende Udvikling vil det jo endog i og for sig være det rigtigste, naar man ikke bestemt véd, i hvilke Aktier den Paagældende har anbragt sin Kapital, at gaa ud fra, at han kun har almindelig Rente af et større Aktiebeløb i forskellige Selskaber. Ved da særlig at beskatte de Aktieselskaber, som give mere end 4 % i Udbytte, vil man vistnok for største Delen kun ramme en Indtægt, som ellers gaar fri for Skat. Dertil kommer, at det jo kun er en Del af Aktieselskabets Netto-Overskud, som fordeles til Aktionærerne som Udbytte, medens det Øvrige forbeholdes til Tantièmer, til Henlæggelse til Reservefonden og lign. Dispositioner. Men da det ogsaa om denne Del af Overskudet gælder, at der i alt Fald for en Del gives Skat deraf, hvor samvittighedsfuld Selvangivelse finder Sted, bør der ogsaa her vises et vist Maadehold i Skattens Ansættelse. I København, hvor Indkomstskatten er 3 %, vil det derfor være rigtigt at

blive staaende ved en Skat af 2 %, medens man i Lighed hermed for Købstædernes Vedkommende maaske kunde sætte den til $^2/_3$ af Skatten paa Formue og Lejlighed, dog mindst 2 %.

Spørges der nu, om en saaledes begrænset Skat vilde give noget Udbytte af Betydning, maa hertil svares, at der dog altid herved vilde fremkomme et nyt Skatteobjekt, hvis Betydning ikke er saa helt ringe. En nøjagtig Opgørelse deraf lader sig vel ikke foretage paa Grundlag af det foreliggende Materiale, men tilnærmelsesvis kan man dog skønne over Størrelsen af den Indtægt, Kommunerne herigennem vilde faa. I Greens foran nævnte Supplement finder man nemlig for en stor Mængde Aktieselskaber — og navnlig for de større — en Angivelse ikke blot af Aktionærernes Udbytte, men ogsaa af Driftsoverskudet, og paa Grundlag heraf kan følgende Beregning opstilles:

Af de ca. 180 Aktieselskaber, for hvilke Udbyttet foran har kunnet opgives for Aarene 1889—90, høre omtrent 60 hjemme i København, 6 paa Frederiksberg, og have udelukkende deres Virksomhed der, medens 10 à 12 andre vel væsentlig ere knyttede til København, m-n tildels drive deres Virksomhed i andre Kommuner (Sukkerfabriker, Spritfabrikerne, Cichoriefabrikerne, de forenede Papirfabriker m. fl.). Omtrent 100 af de opførte Aktieselskaber have altsaa hjemme udenfor København-Frederiksberg.

Af de rent københavnske Selskaber have i de sidste 3 Aar følgende Antal givet Aktionærerne 4 % eller derover:

	Selsk.	Kap.		Oversk.	÷ 4 % Udb.		
1888:	39	110.12	Mill. Kr.	c. 14,828,300	÷ 4,404,800	= 10,423,500	Kr
1889:	45	115.72	—	- 14,768,100	÷ 4,628,800	= 10,139,300	—
1890:	42	103.54	—	- 12,024,500	÷ 4,141,600	= 7,882,900	—
						28,445,700	Kr.

hvilket altsaa i aarligt Gennemsnit giver 9,481,900 Kr. Men derhos have henholdsvis 7, 6 og 11 Selskaber, som enten ikke have givet Udbytte eller mindre end 4 %, havt et samlet Overskud i disse 3 Aar af ca. 2,410,000 Kr. eller i aarligt Gennemsnit 803.300 Kr. I Alt vilde der saaledes i aarligt Gennemsnit af disse rent københavnske Selskaber efter vor Forudsætning have været at svare i Skat 2 % af ca. 10,285,000 Kr. eller ca. 205,700 Kr. Men der fandtes endvidere 9 Selskaber (1888: 8), som havde Kontor og Hjemsted i København, men hvis Virksomhed delvis faldt udenfor Hovedstaden (Sukkerfabrikerne, Spritfabrikerne, Fredens Mølle, Kastrup Glasværk, Cichoriefabrikerne, Papirfabrikerne m. fl.); disses gennemsnitlige Overskud ud over 4 % til Aktionærerne udgjorde i Gennemsnit ca. 1,140,000 Kr. Hvor stor en Del deraf der vilde blive skattepligtig i København, lader sig ikke oplyse; forudsættes det at være Halvdelen, vilde København yderligere have faaet ca. 11,400 Kr., altsaa i Alt i aarligt Gennemsnit ca. 217,000 Kr.

For de ca. 100 Aktieselskaber udenfor København foreligger ikke saa fuldstændige Oplysninger, at en Beregning kan foretages med synderligt Udbytte; men da de fleste af disse Selskaber kun raade over en forholdsvis lille Kapital — i Alt vel omtrent 30—40 Mill. Kr.

imod ca. 150 Mill. Kr. i de københavnske Selskaber — og deres Driftsresultat derhos kun undtagelsesvis naaer en betydeligere Højde ud over 4—5 %, vil der for deres Vedkommende langtfra blive Tale om tilsvarende Beløb. Efter en ganske vist meget løs Beregning vilde det skattepligtige Beløb udgøre omkring 2 Mill. Kr.

En Kreditforening for Afløsning af Tiende- og Arvefæsteafgifter.

Af

A. Hein.

At Tiendebyrden er ilde lidt er bekendt nok; den og Fæsteforholdet vare i sin Tid Bondevennernes bedste Agitationsmidler. Fæsteforholdet er forlængst ordnet; men Tienden staar tilbage, og er end Agitationen død hen, saa er det dog ikke tvivlsomt, at Ønsket om Afløsning af Tienden endnu stedse er levende; den Tid vil derfor komme, da dette Ønske atter træder frem med Krav paa Opfyldelse, saa meget mere som det i sin Tid fra alle Sider, deriblandt ogsaa den daværende Regerings, blev erkendt, at dette Ønske var fuldt berettiget, og at en billig og retfærdig Afløsning af Tienden var i hele Samfundets saavelsom i de nærmest paagældende Parters (Tiendeejernes og Tiendeydernes) Interesse.

Oprindelig udgjorde Tienden som bekendt ligefrem $^{1}/_{10}$ af al Afgrøden. Som Følge heraf maatte Tienden være stor, naar Høsten var usædvanlig god, paa den anden Side blev Tiendeydelsen ogsaa forholdsvis formindsket, naar Høsten et enkelt Aar var særdeles ringe

eller helt mislykket. Men efterat Tienden in natura nu er ombyttet med et i Forhold til Kapitelstaxten ansat Vederlag, vil det kunne hænde, at den falder meget tungere paa Tiendeyderen, naar han rammes af Misvæxt, og dobbelt vil dette trykke, naar Kapitelstaxten samtidigt bliver høj, hvilket jo ingenlunde er usandsynligt. Dette er det Uheldige ved denne Afgift, at den kan, ja endog rimeligvis vil være forholdsvis større, naar Evnen til at betale den er forringet. Om ikke af anden Grund er det alene af denne Grund ønskeligt at lette Tiendens Afløsning, hvor saadant kan ske uden at træde berettigede Interesser for nær. Ja selv afset fra alt Andet er allerede det, at Afgiften er ilde lidt, Grund nok til at lette dens Afløsning. Der er ogsaa i Tidernes Løb gjort Forsøg derpaa.

Det seneste Forsøg ligger dog nu allerede en Snes Aar tilbage, det var et i 1871 af Folkethingsmændene Professor Frederiksen og Bureauchef Gad i Rigsdagen indbragt og af Førstnævnte i 1872 genoptaget Lovforslag. Første Gang standsedes dette ved en af Folkethingsudvalget foreslaaet Dagsorden, i hvilken Regeringen opfordredes til at forelægge et Lovforslag om Afløsning af Tienden. Anden Gang blev Forslaget taget tilbage, efterat Indenrigsministeren havde lovet om end ikke at forelægge et saadant Lovforslag saa dog at samle de formentligt fornødne Oplysninger.

Siden den Tid har Sagen hvilet. Grunden hertil tør formentligt søges i Hensynet til alle de forskellige Vanskeligheder ved dens Løsning, som fremhævedes fra flere Sider under de ved ovennævnte Lovforslag i Rigsdagen foranledigede Forhandlinger. Det vil heller næppe kunne nægtes, at, om end mange af de fremhævede

Vanskeligheder ere rent theoretiske og ville vise sig saare ubetydelige i Praxis, saa ere dog flere af dem af den Art, at det næppe vil være muligt paa Forhaand at finde en Løsning, saalænge der savnes enhver Erfaring med Hensyn til den Vej, ad hvilken de i det praktiske Liv lettest og rigtigst ville kunne løses. Dette gælder dog særligt kun om Kirketienden; for Præstetiendens og da navnlig for Kongetiendens Vedkommende er der derimod næppe Tale om større Vanskeligheder, end at man i Praxis lettelig vil finde Udvej, naar først Forsøget gøres. Dertil kommer, at samtlige de fremhævede Vanskeligheder i alt Fald væsentligt hidrørte derfra, at Forslaget gik ud paa at give hver af Parterne (Tiendeejer og Tiendeyder) en Ret til ensidigt at forlange Tienden afløst; hvorimod Vanskelighederne væsentligt ville falde bort, naar Afløsningen bliver aldeles frivillig altsaa betinget af Overenskomst mellem Parterne. I dette Tilfælde bliver der nemlig afset fra Kirketienden kun en Vanskelighed tilbage, nemlig at skaffe Tiendeyderen let Adgang til de til Afløsningssummens Betaling fornødne Penge.

Men — kunde man spørge — er der nogen Rimelighed for, at Tiendeejer og Tiendeyder skulde kunne træffe Overenskomst om en Tiendeafløsning? Og, hvis saadant er muligt og rimeligt, hvorfor blive de da ikke allerede nu enige om den Sag? Dette sidste Spørgsmaal er ganske simpelt at besvare: Der gives for det Første mangfoldige Exempler paa, at Tiendeyderne selv have afkøbt Tiendeejeren hans Ret, og saaledes paa en Maade have afløst den; og dernæst, naar saadant ikke sker endnu langt hyppigere, er det fordi Tiendeyderen som oftest savner de fornødne Penge til Betaling af

Afløsningssummen eller Købesummen. Endelig savnes der Foranstaltninger sigtende til at lette saadanne Overenskomster.

Det er derfor rimeligt og sandsynligt, at der i stor Udstrækning vil blive truffet frivillige Overenskomster om Tiendens Afløsning, naar der 1) beskikkes sagkyndige Mænd til Mægling og Vejledning ved Parternes Forhandlinger, og naar der 2) aabnes let Adgang for Tiendeyderne til fornødne Laan til Afløsningssummens Betaling. Denne Formening støttes derpaa, at en fra Kreditors Side uopsigelig aarlig Ydelse ifølge Sagens Natur har en mindre Værdi end den Kapital, der til den til enhver Tid gældende Rentefod vilde give en til den aarlige Ydelse svarende Renteindtægt. Selv afset fra de særlige Ulemper, der ere forbundne med Tiendeejerens Ret (det med Opkrævningen i Smaabeløb forbundne Besvær, Tiendens varierende Størrelse m. v.) vil han derfor i Reglen ansætte Tiendeydelsens kapitaliserede Værdi til et Beløb, der er mindre end den nævnte Kapital. Den Mulighed er ganske vist ikke udelukket, at Kornpriserne og altsaa Kapitelstaxterne fremtidigt kunne stige og Tiendeydelsen altsaa forhøjes, men den modsatte Mulighed er heller ikke udelukket. Og i hvert Fald er det ingenlunde givet, at Kornprisernes Stigen eller Falden vil svare til Falden og Stigen i Pengenes Værdi, saa at Hensynet til Kornprisernes mulige Stigen næppe vil have nogen væsentlig Indflydelse paa Værdsættelsen af Tienderetten i alt Fald ikke for en stor Del af Tiendeejernes Vedkommende. Det kan herved bemærkes, at ifølge Lov 14 April 1852 § 2 har man ved Bestemmelsen af Tiendevederlaget set bort fra den Forøgelse af Tiendeydelsen in natura, der

vilde være en utvivlsom Følge af det fremskridende Agerbrugs Udvikling. Men, er det saa, at en Tiendeejer anslaar sin Tienderets Værdi til mindre end den tilsvarende Rentekapital, saa ligger heri en Mulighed for, at Tiendeyderen kan afløse Tiendebyrden alene ved i en Aarrække (længere eller kortere) at betale den samme Tiendeydelse som ellers paahviler hans Ejendom til evig Tid. Naar nemlig Afløsningssummen er mindre end den Kapital, der ifølge den ved Afløsningstiden gældende Rentefod vilde give en Rente svarende til Tiendeydelsen, saa er denne altsaa større end Renten af Afløsningssummen og vil altsaa ved fortsat uforandret Betaling indeholde en Amortisation af Afløsningssummen. Derfor ligger den Mulighed lige for Haanden, at Tiendeejer og Tiendeyder maa kunne blive enige om Afløsningssummen, naar der er aabnet Sidstnævnte Adgang til dennes Betaling ved Hjælp af et Laan, der kan forrentes og amortiseres ved den uforhøjede aarlige Tiendeydelse.

I det ovenfor nævnte Lovforslag om Tiende-Afløsning havde Forslagsstillerne ansat Afløsningssummen til et saadant Beløb i kongelige Obligationer, der vilde give en Rente svarende til Tiendeydelsens aarlige gennemsnitlige Nettobeløb. Man gik altsaa herved ud fra, at Tiendeejeren ved Afløsningen skulde have den fulde Gennemsnits-Indtægt uden Hensyn til, at han ved at erholde en disponibel Kapital i Stedet for en uopsigelig Aarsydelse indvandt en Fordel. Som Følge deraf kunde Afløsningen for Tiendeyderens Vedkommende ikke ske uden forøget aarlig Udgift. Afset fra de Vanskeligheder, Forslaget stødte paa, fordi det tilsigtede Adgang til Afløsning efter ensidig Begæring af en af Parterne

med Statskassen som det Mellemled, der maatte bære de ved saadan Afløsning i alt Fald muligvis indtræffende Tab, var dette, som det fremgaar af Udvalgsflertallets Forslag, netop en Hovedanstødssten for Sagens Ordning paa den angivne Maade. Udvalgets Forslag gik nemlig ud paa, at Afløsningssummen kun skulde udgøre det 20 Dobbelte af Tiendeydelsens gennemsnitlige Nettobeløb, hvis Afløsningen betaltes i amortisable 4 pCt. rentebærende Obligationer, eller det 18 Dobbelte, hvis den betaltes kontant.

Naar der imidlertid saaledes som her kun tilsigtes Afløsning ifølge frivillig Overenskomst mellem Parterne, Tiendeejer og Tiendeyder, er der ingen Anledning til at komme ind paa en Undersøgelse af Afløsningssummens passende Størrelse, idet dennes Fastsættelse overlades til Parternes fri Overenskomst. Heller ikke de andre ovenfor oftere antydede Vanskeligheder, der under Forhandlingerne om hint Lovforslag fremhævedes som mer eller mindre uovervindelige, ville spille denne Rolle, naar der kun er Tale om frivillig Afløsning ved begge Parters Overenskomst. Alle disse Vanskeligheder havde nemlig Hensyn til de til Tienden knyttede Byrder og Forpligtelser. Den væsentligste er den Kirketienden paahvilende Forpligtelse til paagældende Kirkes Vedligeholdelse og eventuelle Udvidelse. Det er klart, at, naar Tiendeejeren vil træffe frivillig Overenskomst med Tiendeyderen om Tiendens Afløsning, saa kan dette kun ske samtidigt med at hans Forhold til Kirken ordnes paa en for denne tilfredsstillende Maade, ligesom der ogsaa maa tages fornødent Hensyn til alle de andre Tienden paahvilende Byrder. Dette kan ske enten derved, at Afløsningssummen eller en tilstrække-

lig Del af den baandlægges til Sikkerhed for Opfyldelsen af de Tienden paahvilende Forpligtelser; eller med Hensyn til Kirken derved, at en Del af Afløsningssummen afstaas til denne som en den fremtidigt tilhørende Kapital, af hvilken Udgifterne til Vedligeholdelse og eventuel Udvidelse kan afholdes. Selvfølgelig kan det da stille sig saaledes, at de Fordringer, som rejses fra Kirkens eller andre Berettigedes Side, ere saa store, at Tiendeejeren opgiver Tanken om Tiendens Afløsning, saa at ingen Overenskomst kommer istand med Tiendeejeren. Forholdet bliver da ved det Gamle. At Forsøget paa en frivillig Afløsning saaledes kan mislykkes, er imidlertid ingen Grund til ikke saa vidt muligt at lette og fremme frivillig Afløsning overhovedet; idet det dog uden al Tvivl i mange Tilfælde vil kunne lykkes at tilvejebringe Overenskomst mellem alle interesserede Parter. Og dertil kommer, at gennem de saaledes førte Forhandlinger, hvad enten en Ordning tilvejebringes eller ej, vil man indvinde en Erfaring og klar Indsigt i alle disse Forhold; en Erfaring og Indsigt, som man ellers rimeligvis aldrig vil opnaa. Og de oftnævnte Vanskeligheder, der hidtil have hindret Tiende-Afløsningens Ordning ved Lov, netop fordi man savnede Erfaring om deres rigtige og retfærdige Løsning, ville da ikke længere træde hindrende i Vejen, naar man har indvundet denne Erfaring. En saadan frivillig Afløsning synes da netop at være den rette Vej til Forberedelse af den af Alle for ønskelig anerkendte almindelige Afløsning af den ilde lidte Tiendebyrde.

Hvad der udkræves for i størst muligt Omfang at tilvejebringe saadanne frivillige Afløsninger af Tienden er som alt bemærket 1) en sagkyndig Mægling og Vej-

ledning samt 2) en let Adgang for Tiendeyderne til Laan af det til Afløsningssummens Betaling fornødne Beløb.

I det ovennævnte Lovforslag var foreslaaet en for hvert enkelt Tilfælde dannet Tiende-Afløsnings-Kommission tildels fremgaaet af Parternes Valg. Naar der kun er Tale om rent frivillige Overenskomster, og Kommissionen altsaa ingen afgørende Myndighed faar med Hensyn til Parternes indbyrdes Mellemværende, er der ingen Grund til, at Parterne skal vælge Kommissionens Medlemmer, hvorved disse stadigt ville skifte; langt vigtigere er det, at Kommissionen er i Besiddelse af den størst mulige Sagkundskab, og dette opnaas knn derved, at dens Medlemmer ere faste, beskikkede af Regeringen. Derved opnaas ogsaa, at det vigtige Hverv, Tilsynet fra det Offentliges Side med Hensyn til dets Interesser ved Sikringen af de Tienden paahvilende Byrder og Forpligtelser, kan betros den samme Kommission, eventuelt under Overøvrighedens Approbation af den med Tiendeejeren derom trufne Ordning.

Naar saadanne Tiende-Afløsnings-Kommissioner er beskikkede, hver for et passende Omraade, vil Fremgangsmaaden da være den, at den Tiendeejer eller Tiendeyder, der ønsker Afløsning, henvender sig til Kommissionen med Begæring om den anden Parts Indkaldelse til et Møde for Kommissionen. Indkaldelse bør kun gives, hvis Kommissionen paa Grundlag af de den af Andrageren meddelte Oplysninger skønner, at der er rimelig Udsigt til Overenskomst. Da der kun er Tale om aldeles frivillig Overenskomst, vil den indkaldte Part strax kunne nægte at efterkomme Indkaldelsen, hvis han er uvillig til at forhandle om den

ønskede Afløsning; han vil altsaa ikke være udsat for unødig Ulejlighed og Besvær. Saafremt Parterne møde, og altsaa ere villige til Forhandling, søger Kommissionen alle til en definitiv Overenskomst fornødne Oplysninger samlede, saavidt Parterne kunne skaffe saadanne. Ere alle fornødne Oplysninger tilstede, og der ikke til Tienden er knyttet særlige Byrder, der kræve andre Foranstaltninger, kan den endelige Overenskomst allerede sluttes paa dette Møde. I modsat Fald udsættes Sagen til Tilvejebringelse af de manglende Oplysninger m. v., t. Ex. Samtykke eller Overenskomst mellem Tiendeejeren og dem, der have privatretlige Krav paa ham i denne Egenskab. Navnlig ved Afløsning af Kirketienden maa saadan Udsættelse, efterat Parterne foreløbigt have forhandlet med hinanden, være nødvendig, for at Kommissionen ved Besigtigelse af Kirken kan blive istand til at tage Bestemmelse om Ordningen af Forholdet overfor den. Naar alle fornødne Oplysninger m. v. saaledes ere bragt tilveje, indkaldes et nyt Møde, hvor den endelige Overenskomst kan træffes og Bestemmelse tages om Ordningen af de Tienden paahvilende Byrder, eventuelt under Forbehold af Overøvrighedens Approbation. De Tienderne paahvilende Skatter bør kunne afløses efter en fast Norm t. Ex. ved Statsobligationer, der bære en til Skatten svarende Rente.

Naar den trufne Overenskomst og øvrige Ordning er endelig fastslaaet, bør Kommissionen derom udfærdige fornøden Beskrivelse. Udgifterne til Kommissionen bør ansættes saa lavt som muligt, men da de, naar Overenskomst ikke kommer istand, maa falde Andrageren til Last, er der ingen Grund til at befrygte, at Kom-

missionen vil blive bebyrdet med mange unyttige Forretninger.

Med Hensyn til let Adgang til Laan af den til Afløsningen fornødne Kapital, da indeholdt det ovennævnte Lovforslag ogsaa dertil sigtende Bestemmelser, men, da som foranført Tiendeyderens aarlige Præstation maatte forøges som Følge af Afløsningen, kunde Forslaget ikke fuldt ud løse Opgaven; enten maatte nemlig Laanet være mindre end Afløsningssummen, hvilket forudsætter, at Tiendeyderen ad anden Vej tilskyder det Manglende, eller ogsaa maatte Laanet være større end den kapitaliserede Tiendebyrde, og da vilde Ejendommens Prioritetshavere kunne føle sig brøstholdne. Dette staar i Forbindelse med Lovforslagets Grundtanke, der vel ikke sigtede til en egentlig Tvangsafløsning men dog en Afløsning efter ensidig Begæring af en af Parterne, hvorfor Afløsningssummen maatte bestemmes saaledes, at den under alle Forhold skønnedes at give fuld Erstatning. Naar Afløsningen derimod kun tænkes iværksat, hvor Tiendeejeren værdsætter sin Ret mindre end den tilsvarende Rentekapital, vil Laanet kunne omfatte den hele Afløsningssum uden at overstige Beløbet af den kapitaliserede Tiendebyrde altsaa, idet den afløsende Tiendeyder forpligter sig til i en vis bestemt Aarrække at betale Tiendeydelsen til Laangiveren, hvorved Laanet bliver amortiseret uden forøget aarlig Betaling. Dette kan aabenbart kun være en Fordel for Prioritetshaverne, naar det fastholdes, at Kapitalen eller Restgælden under ingen Omstændigheder kan opsiges af Kreditor, navnlig heller ikke paa Grund af Restance med Betaling af forfaldne Ydelser. Da Laangiveren

bør bevare den Tiendeejeren tilkommende Udpantningsret og kvalificerede Sikkerhed foran alle Skatter, Afgifter og Prioriteter, vil saadan absolut Uopsigelighed ikke fordyre Laanet, i alt Fald ikke naar Laangiveren er en Kreditforening; det er derfor dette, der bør tilsigtes.

Medens fornævnte Lovforslag indskød Statskassen som Mellemmand mellem Tiendeejer og Tiendeyder, bør det nemlig være en Kreditforening, der saaledes træder hjælpende til ved at give Tiendeyderen et Laan svarende til hele Tiendeafløsningssummen, hvilket Laan forrentes og amortiseres ved den uforhøjede Tiendeydelses fortsatte Betaling i en vis bestemt Aarrække, hvis Længde vil afhænge af Forholdet mellem Afløsningssummens og den til Tiendeydelsen svarende Rentekapitals Størrelse. Den eneste særlige Foranstaltning, som Ordningen af dette Forhold vilde kræve, er den, at det maa tillades Tiendeyderen i Stedet for den vexlende Tiendeydelse efter Kapitelstaxt at substituere en uforanderlig aarlig eller halvaarlig Betaling svarende til Tiendeydelsens gennemsnitlige Beløb i en længere Aarrække. Ogsaa med Hensyn hertil vil den forannævnte Tiendekommissions Medhjælp være ønskelig. Den eneste Betænkelighed, der skulde kunde rejses mod saadan Ombytning af en fast uforanderlig i Stedet for den vexlende Ydelse, skulde være Hensynet til Prioritetshaverne. Men, naar det fastholdes, at den faste Ydelse skal svare til den vexlende Ydelses Gennemsnitsbeløb, tør dog hin Betænkelighed være uden al Betydning, navnlig naar henses til den væsentlige Forbedring, Prioritetshaverne opnaa derved, at deres Pant efterhaanden frigøres for

den forud for dem prioriterede Tiendebyrde. Det vilde endog være fuldtud forsvarligt og berettiget, om det blev tilladt at ansætte den faste aarlige Ydelse til Forrentning og Amortisation af Tiendebyrden en forholdsvis Ubetydelighed større end den vexlende Tiendeydelses Gennemsnitsbeløb, f. Ex. 1 eller 2 pCt. højere, blot det fastholdes, at Kreditforeningslaanets Kapitalbeløb ikke maa overstige den til Tiendeydelsen svarende Rentekapital. Prioritetshavernes Krav gaar nemlig ikke videre, end at den forud for dem prioriterede Byrde ikke forøges, medens de ingen Ret have til at forbyde deres Debitor at paatage sig Forpligtelse til at amortisere denne Byrde. Det er saaledes vel draget i Tvivl, om en Pantedebitor overfor sine sekundære Prioritetshavere kan komme overens med 1ste Prioritetshaver om Nedsættelse eller fuldstændigt Ophør med de i dennes Obligation stipulerede Afdrag, men aldrig er det draget i Tvivl, at han kunde komme overens med 1ste Prioritetshaver om Amortisation eller forøget Amortisation af hans Prioritet.

Som bemærket, vil Afløsningslaanenes Amortisationstid afhænge af Forholdet mellem deres og de til Tiendeydelsen svarende Rentekapitalers Størrelse; og, da Afløsningssummen er afhængig af fri Overenskomst, vil dette Forhold kunne være forskelligt i hvert enkelt Tilfælde. De nuværende Kreditforeningers hele Forretningsgang forudsætter derimod Ensartethed imellem de forskellige Laan. Dertil kommer, at der ved Ordningen af Tiendeafløsningslaanene maa tages ejendommelige ved de almindelige Kreditforeningslaan ukendte Hensyn. Det turde derfor næppe være tilraadeligt at følge den i fornævnte Lovforslag antydede

Vej, nemlig at bemyndige de alt existerende Kreditforeninger til at give Tiendeafløsningslaan. Ikke blot er det derhos usikkert, om de ældre Kreditforeninger ville indlade sig paa det med Tiendeafløsningslaanene forbundne særlige Besvær; men det turde ogsaa af anden Grund være mere tilraadeligt at danne en særlig Kreditforening for Tiende-Afløsning. Det tør nemlig antages, at en saadan Kreditforenings Obligationer ville kunne opnaa en ikke lidet højere Kurs end de almindelige Kreditforeningers Obligationer; dels maa dette følge af den kvalificerede Sikkerhed, der vil være ejendommelig for en saadan Kreditforening, dels ville ifølge hele Forholdets naturlige Udvikling en meget stor Del af dens Obligationer strax fra første Færd komme paa faste Hænder som baandlagte til Sikkerhed for de Tienden paahvilende Byrder.

Sluttelig skal endnu bemærkes, at, hvis en Ordning som den ovenfor angivne træffes til frivillig Afløsning af Tiendebyrden, vilde det være naturligt at medinddrage en Afløsning af Arvefæsteafgifter og andre forud for al Prioritetsgæld hæftende Realbyrder, idet de samme Betragtninger, der tale for en Tiende-Afløsning ogsaa — om end maaske i noget mindre Grad — tale for Afløsning af saadanne Byrder, uden at denne vil være forbunden med de Vanskeligheder, der, som bemærket, ere tilstede i alt Fald ved Kirketiendens Afløsning. Spørgsmaalet herom er imidlertid af sekundær Betydning, og det fremdrages her kun, fordi det er rimeligt, at, naar først den frivillige Tiende-Afløsning er ordnet, vil Ønsket om en tilsvarende Ordning for Arvefæsteafgifternes Afløsning næppe længe udeblive; og den Dag vil utvivlsomt komme, da Arvefæste-

afgifterne ville blive lagt for Had som en uretfærdig Byrde, der kun paahviler nogle Ejendomme og endda disse i forskelligt Forhold. Grunden til, at Tiendebyrden vækker Utilfredshed, maa nemlig uden al Tvivl søges deri, at den ikke kan afløses; derfor glemmes og overses det, at den for de nuværende Ydere i Virkeligheden kun er en fra begge Sider uopsigelig Prioritetsbehæftelse; den opfattes som en Skat, der paa ulige og derfor uretfærdig Maade paahviler nogle Ejendomme, tilmed en Skat til Private. De samme Grunde ville medføre den samme Uvilje mod Arvefæsteafgifterne, medens den ikke kendes overfor Bankhæftelserne, der i sin Tid blev paalagt alle Ejendomme og ere afløselige.

Selvfølgelig vil foranstaaende Forslag, der kræver Overenskomst mellem Tiendeejer og Tiendeyder, ikke medføre Afløsning af alle Tiender, der vil altid findes Tiendeejere, der modsætte sig enhver billig Afløsning. Men Forslaget vilde, hvis det blev gennemført, uden al Tvivl medføre, at Tienden blev afløst paa en stor Mængde Ejendomme; og der vilde derved indvindes en saadan Erfaring og Sagkundskab, der vilde muliggøre Gennemførelse af en billig og retfærdig Tvangsafløsning overfor de Tiendeejere, der vare uvillige til mindelig Overenskomst. I hvert Fald vilde Tiendeyderne kun kunne have Fordel af Forslagets Gennemførelse.

Der turde derfor være god Grund til at tage Forslaget under Overvejelse; dets Grundtanke er jo den at afløse Tiendebyrden mod fuldt Vederlag uden at det koster nogen af Parterne en eneste Øre.

Om Kontrol med Bankvirksomhed.

Svenska Bankmannaföreningens Komiterades Förslag till skärpta bestämmelser för vinnande af ökad kontroll öfver arbetet i de enskilda sedelutgifvande bankerna och aktiebankerna. Stockholm 1891. Samson & Wallin. Kr. 1.50.

I den Syndflod af Kommissionsbetænkninger, som de senere Aar have bragt for Lyset, indtager dette Arbejde en ret ejendommelig Stilling. Det er nemlig blevet til ikke ifølge nogetsomhelst officielt Mandat, men alene i Kraft af en privat Forenings — tilmed en ganske ung og avtoritetsløs Forenings — Interesse for det ikke uvigtige Emne, det behandler. Dets Historie er i Korthed denne: Flere betydelige Besvigelser i svenske Bankinstituter havde i høj Grad opbragt den offentlige Mening, og rundt om i Pressen hævede der sig Stemmer om utilstrækkelig Kontrol, Slaphed fra de Tilsynshavendes Side o. l., uden at man dog kunde paavise Midler, hvorved slige Katastrofer kunde undgaas. Den i 1887 dannede »Svenska Bankmannaföreningen«, der væsentligt rekruteredes af yngre Bankfunktionærer, optog da Kontrolspørgsmaalet til Behandling; men ogsaa under den mundtlige Diskussion viste det sig ugørligt at fastslaa brugbare Udgangspunkter. Foreningen ned-

satte da en »Komité« af ikke mindre end 14 Personer for at afgive Betænkning, og efter $3\frac{1}{2}$ Aars flittige Undersøgelser er det nu lykkedes at bringe Arbejdet til Ende — netop paa et Tidspunkt, hvor berlinske Tilstande gøre Spørgsmaalet om Kontrol med Kreditinstituter til et særdeles aktuelt.

Man vil i Reglen ved »Bankkontrol« have flere forskellige Ting for Øje. Kontrollen udøves dels af Hensyn til Bankens egen indre Orden og Forretningsgang, dels af Hensyn til dens Interessenters Sikkerhed og dels af Hensyn til hele Samfundets Krav paa Tryghed i Kreditforholdene. Ingen enkelt Art af Organer kan imidlertid overkomme Kontrollen i alle disse Retninger. Samfundshensynet paahviler det Statsmagten at fyldestgøre, dertil har man saadanne Embedsmænd som f. Ex. — i Sverige — Bankinspektøren, der til udelukkende Embedsfunktion har at følge Bankinstituternes Gang, indfordre, klassificere og publicere de nødvendige statistiske Opgivelser og periodisk underkaste de enkelte Instituter et detailleret Eftersyn. Fremdeles hører hertil det Tilsyn, som i Sverige udøves ved regelmæssige Revisioner fra Overøvrighedernes Side, hvor lidet effektivt dette end i Praxis maaske er. Aktionærernes Tarv paahviler det derimod de af Generalforsamlingen udnævnte Revisorer at varetage; men det er ingen Hemmelighed, at Tilfredsheden med de aarlige Revisioners Paalidelighed heller ikke er overvældende. Og Grunden til, at hverken Selskabsrevisorerne eller de af Myndighederne udnævnte Tilsynsmænd kunne udrette stort, er tydelig nok. Det er ganske simpelt umuligt for den, hvis Arbejdskraft og Interesse er optagen af andre Spørgsmaal, i en Haandevending at sætte sig ind

i en stor Bankforretnings Maskineri, at forfølge den i dens utallige Enkeltheder og at opdage de Smuthuller, hvor kyndige Fagmænd forstikke de Poster, der efter deres Mening ikke egne sig for profane Blikke. Forud for baade offentligt Tilsyn og Selskabsrevision maa der derfor gaa et detailleret, nøjagtigt Eftersyn, udført af fuldt kompetente Fagmænd med det Maal for Øje at afgive en fuldt betryggende Garanti for hele Virksomhedens Orden og Klarhed. Er dette Maal naaet, kan man med andre Ord fuldkomment stole paa Bogføring, Sikkerheder og Værdiforraad, saa lade de Opgaver sig i alt Fald løse, der tilfalde Selskabets og Statsmagtens Kontrolmyndighed, nemlig den kritiske Vurdering af Forretningens Principer og deres Iværksættelse; i modsat Fald splittes Kræfterne, Arbejdet ødsles planløst paa tilfældigt valgte Punkter, adskillige Poster undersøges gentagne Gange af de forskellige Kontrollanter, andre Forhold af dybere liggende Betydning forbigaas ofte ganske.

Det er derfor den indre, primære, daglige Kontrol, paa hvilken Hovedvægten ligger, og det er denne, som den ovennævnte Betænkning saa godt som udelukkende behandler. Da den er udgaaet fra 14 Fagmænd (den ene Halvdel Direktører, den anden Overordnede blandt Personalet), tør det forventes, at de tekniske Spørgsmaal, en slig Kontrol afhænger af, have fundet en kyndig Bedømmelse.

Betænkningen falder — nok saa akademisk — i en almindelig og en speciel Del. Af disse er den første den almeninteressanteste, medens den specielle Del, der ganske sikkert er den vigtigste, synes mindre overskuelig og tildels optager Spørgsmaal, der muligvis slet ikke

kunne løses ved Hjælp af Normalbestemmelser, gældende for alle Forhold.

Som almindelige Kontrolmidler omhandles først 1) Omflytning af Bankens Personale paa forskellige Poster indenfor Banken og 2) obligatoriske Ferier. Der haves her tvende Maader, hvorpaa man kan sikre sig imod Slendrian og Upaalidelighed fra Personalets Side, og som fortjene en vid Udbredelse, saa meget mere som det første Middel er lige saa nyttigt for Funktionærernes alsidige Uddannelse, som det sidste vil tiltale dem i en anden Retning. Ret udførligt behandles dernæst 3) Personalets Ansvar for begaaede Fejl og 4) Forbud mod at det driver anden Forretningsvirksomhed samt mod Udlaan til Bankens egne Funktionærer. Der er i førstnævnte Henseende saa megen Usikkerhed tilstede, ikke mindst paa Grund af Ukyndighed om, hvilke Forpligtelser der paahvile den enkelte, og hvad der overhovedet skal kontrolleres (f. Ex. i Retning af Vexelpræsentanters Legitimation, Identitetsbeviser o. l.), at der med Rette bør arbejdes hen til Reglementering heraf. Endeligt har 5) Revisionen faaet en skematisk Behandling, der maa sammenholdes med det Supplement, som de specielle Kapitler indeholde til dette Emne. For saa vidt der under dette Kapitel tillige gives en Udvikling af Grundsætningerne for Selskabsrevisorernes Forpligtelser; ligger dette vistnok, som ovenfor udviklet, udenfor Betænkningens Opgave. Med Rette indskærper denne derimod Nødvendigheden af at ansætte faste Revisorer som Bestanddel af Bankens Personale med Forpligtelse til dagligt Eftersyn af alle Posteringer.

Blandt Kapitlerne i den almindelige Del er der endnu et, som omhandler »Lønninger og Pensionering«.

Forsvaret for, at denne Undersøgelse er medtagen i en Betænkning om Kontrolmidler, søges i en gunstig økonomisk Stillings Betydning som Middel til at binde Personalet ved og gøre det solidarisk med den Bank, det tjener; men det kan ikke nægtes, at denne Begrundelse for Sammenhængen er temmelig haartrukken. Afset herfra indeholder dette Kapitel med dertil hørende Bilag forskellige Ting af Interesse. Det er saaledes lærerigt at se, at en Bank har gjort Forsøg paa at stille sin Pensionsfond uafhængig af de øvrige Fonder, saa at den i Tilfælde af en Kalamitet skal være uangribelig. Om dette Formaal er opnaaet allerede derved, at Fondens Midler »forvares særskilt« og sættes under Bestyrelse af to Direktører og et Medlem af Kontorpersonalet, maa dog staa hen som et ikke saa ganske klart Retsspørgsmaal. Opsamlingen af Pensionsfonden har hidtil kun været af beskedent Omfang; i hele Sverige angives det indtil 1890 opsamlede Beløb til noget over 400,000 Kroner.

I samme Afdeling ofres nogle Bemærkninger paa Spørgsmaalet om Kvindens Ansættelse i Bankstillinger. Det er en ikke saa ganske ringe Erfaring, der er høstet herom i Sverige, hvor — efter Lidells Bankmatrikel for 1891 — mere end 200 Kvinder ere anbragte i Banker, og det er for saa vidt glædeligt at finde den Udtalelse i Betænkningen, at de kvindelige Betjente »aldrig have svigtet den Tillid, der er vist dem.« Naar Konklusionen ikke desto mindre falder mindre gunstig ud, idet den af Hensyn til Kvindens ringere fysiske Styrke og hendes Mangel paa »Blik for Bankforretninger« vil forbeholde det mandlige Personale alt overordnet Arbejde og kun indrømme Kvindens Brugbarhed

til »Seddeltælling, en Del Bogføring og Renskrivning«, er Dommen sikkert bleven for stræng. Der foreligger allerede Exempler paa kvindelige Assistenter med langt større Kvalifikationer end de nævnte, og at slige Exempler ere sjældne, skyldes fortrinsvis den Omstændighed, at de kvindelige Funktionærer saa godt som aldrig underkaste sig nogen theoretisk Faguddannelse, men søge Bankpladser paa Grundlag af mere eller mindre ufuldkomne Skolekundskaber.

Betænkningens specielle Del omhandler under 7 Kapitler Bankvirksomhedens forskellige Grene med de for hver enkelt fornødne Kontrolmidler. Igennem de herhen hørende Bestemmelser gaar som en rød Traad den Tanke, at Garantien paa alle Punkter bør søges i mindst to Personers Indestaaen for ethvert Faktum. Det indskærpes atter og atter: alle Indbetalinger skulle ske ved Kassen og uden to Underskrifter er ingen Kvittering gyldig; Værdipapirer og Kasse skulle opbevares under dobbelt Laas, det samme gælder om Blanketforraad osv. Til i Enkeltheder at gennemgaa disse Forskrifter, der for Fagmænd indeholde mange lærerige Vink, er der dog ingen Opfordring her, allermindst da adskilligt af det, der er givet, hviler paa en Forretningsgang, som næppe er almindelig udenfor svenske Banker. Men om der selv i disse altid kan paavises Nødvendighed for at adoptere alle de detaillerede Regler, Betænkningen foreslaar, er vel et Spørgsmaal. Til en ideal Kontrol maa der nemlig stilles den Fordring, at den foruden at være effektiv tillige skal være nogenlunde hurtig og ikke maa træde i Vejen for Expeditionens Gang. Skal der nu fordres Kvittering og Optegnelser for enhver Aflevering saa at sige fra Pult til Pult, for-

sinkes Expeditionen til Afbræk for Publikum, ikke at tale om den Bekostning, det vil medføre for Banken i Form af forøgede Lønninger.

Dertil kommer, at Betænkningen ikke har haft Øje for en anden Omstændighed, som højlig indvirker paa Arten af den Kontrol, der fordres, og det er Princlpet for selve Expeditionens Fordeling. I Modsætning til, hvad der er almindeligt i Danmark og vistnok ogsaa andensteds, hvor man søger at koncentrere Kasseexpeditionen paa et Sted i Banklokalet, følge de svenske Banker gennemgaaende et Flerkassesystem med selvstændig Kasseafdeling for de forskellige Forretningsbrancher. Endog i smaa svenske Banker er det slet ikke ualmindeligt at finde 3—4 forskellige Kasseafdelinger, hver med sin Kasserer og Kontrollant. Foruden hvad der ellers kan indvendes mod en saadan Ordning fra Hensynet til Overblik over hele Virksomheden, forholdsvis stor Kostbarhed og Mangel paa gennemført Arbejdsdeling, er det indlysende, at den netop fra et Kontrolsynspunkt er uheldig. Principet for Enkassesystemet er nemlig det, at Kassereren udelukkende har til Opgave at tage mod Penge og give Penge ud i Overensstemmelse med de Ordrer, der gives ham af rette Vedkommende i Bankens forskellige Afdelinger, saa at det tilkommer disse andre Afdelinger at prøve og undersøge Laanedokumenter, beregne og bogføre, medens alt Skriveri i selve Kasseafdelingen indskrænker sig til en Journal, der endog i Reglen føres af en underordnet efter Kassererens Diktat. Det er utvivlsomt, at de største Farer for Besvigelser fra Kassererens Side ere fjernede under et saadant System, som ikke sætter ham i Stand til at fingere en Udgiftspost eller

undertrykke en Indtægtspost, idet enhver Betaling forudsætter en tilsvarende Postering udenfor Kasseafdelingen, medens samtidigt de Personer, der have med Bøgerne at gøre, aldrig faa Lejlighed til at røre ved Kassen. Enhver Uregelmæssighed opdages her uden Ophold, naar Kassejournal og Bogføring konfereres dagligt, og end ikke Direktørerne ville uden Personalets Medviden kunne tilegne sig Kassemidler ved Hjælp af bedrageriske Udbetalingsordrer. Det vilde sikkert have ligget indenfor Betænkningens Opgave at henlede Opmærksomheden paa det farlige i en Forretningsgang, som gaar den modsatte Vej at decentralisere hele Kassevirksomheden, og til at stille Forslag om Reformer, der maaske ikke lade sig indføre med et Slag, men meget vel lidt efter lidt kunne forberedes, efterhaanden som Vakancer opstaa eller nye Kontorer oprettes.

Betænkningen ledsages af en udførlig Oversigt over de i 1875—88 offentliggjorte Besvigelser i svenske Privatbanker, der naa op til den respektable Sum af Kr. 1,676,635.$_{26}$. Denne Oversigt er navnlig udarbejdet paa Grundlag af Bladreferater og indeholder derfor ikke for hvert Tilfælde et saa klart Billede af Maaden, hvorpaa Forbrydelsen er begaaet, som man havde kunnet ønske.

Den Frygt har ganske vist været udtalt, at Offentliggørelsen af disse kriminalhistoriske Data kunde virke i modsat Retning og endog i deres nuværende summariske Form bringe Bankernes Kasser i Fare for lærvillige Læseres Lyst til Efterligning. Men dertil er at bemærke to Ting. Det turde for det første ikke bekræfte sig, at Banktyve underkaste sig et theoretisk Kursus for

deres Uddannelse; denne foregaar sikkert med størst Udbytte i Livets Skole. Og dernæst: naar det nu er givet, at intet opfordrer saa meget til nye Besvigelser som en slap Kontrol, saa vilde det dog være for absurd at benægte Tilladeligheden af en offenlig Diskussion om disse Farer og om Midlerne til deres Afværgelse blot af Frygt for de Herrer Forbrydere, hvis man derved kan opnaa, at dér træffes virksomme Foranstaltninger imod dem.

Den foreliggende Betænknings Betydning maa bedømmes udelukkende fra dette sidste Synspunkt. Det skal i den Henseende indrømmes, at noget betydningsfuldt Fremskridt repræsenterer den ikke; dertil ere de opstillede ledende Grundsætninger for almindelige; Forsøget paa at individualisere Kontrolmidlerne efter de forskellige Bankkategorier er knap gjort, endsige gennemført. Men meget videre end i dette Arbejde kan man maaske ikke let komme ad theoretisk Vej, og Betænkningen udtaler selv beskedent nok, at den nærmest ser sin Opgave i at bringe Kontrolspørgsmaalet under Diskussion i Fagkredse. Den skal med andre Ord være et Rustkammer, hvorfra man henter de Vaaben, hvis rette Brug kun fortsat Øvelse og ufortrøden Opmærksomhed kan lære, og som saadant er Arbejdet hverken overflødigt eller uhensigtsmæssigt.

I. Heckscher.

Saint-Simon og Saint-Simonismen.

Dr. O. Warschauer: Geschichte des Socialismus und neueren Kommunismus. Erste Abteilung: Saint-Simon und der Saint-Simonismus. Leipzig, Verlag von Gustav Fock. 1892. (106 S.)

Under Fællestitlen »Geschichte des Socialismus und neueren Kommunismus« agter Dr. Otto Warschauer, statsvidenskabelig Professor ved den tekniske Højskole i Darmstadt, at samle en Række af Afhandlinger, der hver for sig skulle udgøre et selvstændigt og afsluttet Hele, og i hvilke der vil blive gjort Rede for, hvad epokegørende Socialister og Kommunister fra det nittende Aarhundrede have lært og udrettet. I det første, her foreliggende Hefte er det Saint-Simon og Saint-Simonismen, der behandles. Fremstillingen er almenfattelig, interessant, tydelig og klar; efter den foreliggende Begyndelse at dømme, maa Foretagendet i det hele betragtes som meget paaskønnelsesværdigt.

Saaledes som Forf. forstaar »Socialismen«, er den »et Produkt af det 19. Aarhundrede, fremkaldt ved en Forskydning af alle hidtidige politiske og økonomiske Forhold«, — medens »Kommunismen« er af langt ældre Dato. Vel havde der ogsaa i ældre Tider været store socialøkonomiske Misligheder tilstede, — men det var dog først efter den store franske Revolution, der fordelte de politiske Rettigheder mere ligeligt, at den Erkendelse begyndte at

trænge igennem, at den personlige Frihed ikke kunde nydes uden Besiddelse. Samtidigt udviklede Storindustrien og Kapitalismen sig; Modsætningen mellem Nydelse og Savn, mellem Rig og Fattig, blev skarpere og mere iøjnefaldende. Man begyndte at anstille mistrøstige Betragtninger over Arbejdets Stilling; man forlangte Omordning af Produktionsforholdene, og de Ideer, der kaldes socialistiske, trængte frem. Men da Socialismen var født, søgte den et videnskabeligt Grundlag. Dette fandt den hos Nationaløkonomiens Stormester, Adam Smith, der havde lært, at Arbejdet er al Værdis Kilde. Socialisterne sluttede, at naar Arbejdet er Kilden til al Værdi, bør Værdierne, Arbejdets Udbytte, ogsaa tilfalde Arbejderne og ikke som nu i saa stort Omfang Ikke-Arbejdere. Det var i Frankrig, hvor Forrykkelsen af de politiske og økonomiske Forhold i Aarhundredets Begyndelse havde været særlig stærk, at Socialismen først slog Rod, — og i Frankrig var atter Saint-Simon den første, der gjorde Opfattelsen af Arbejdet som Kilde til al Værdi til Midtpunktet for en særlig Verdensopfattelse.

Claude Henri de Rouvray Greve af Saint-Simon, født 1760, død 1825, begyndte efter allehaande Livets Omskiftelser sin socialpolitiske Skribentvirksomhed noget ind i dette Aarhundrede. I 1817—18 udkom under Titlen »L'industrie ou discussions politiques, morales et philosophiques« i fire Bind en Samling uensartede Afhandlinger, af hvilke kun endel skyldtes Saint-Simon, medens andre af dem skyldtes Auguste Comte, Thierry o. fl. I 1819—20 offenliggjorte Saint-Simon under Titlen »L'organisateur« i to Hefter en Række Breve, af hvilke det første ofte senere er optrykt under Titlen »Parabole de Saint-Simon« eller »Parabole d'un mort«. I 1821—22 fulgte »Du système industriel«, ligeledes indeholdende en Række Breve, adresserede dels til Landmænd, Købmænd, Fabrikanter, Bankiers og Lærde, dels til Ludvig XVIII. I 1823—24 udkom i fire Hefter, hvoraf et skyldes A. Comte, »Catéchisme des industriels«. I 1825 udkom »Opinions

littéraires, philosophiques et industrielles«, ligeledes en Samling af Bidrag fra Forskellige; Saint-Simon selv leverede to Afhandlinger, den ene betitlet »Quelques opinions philosophiques à l'usage du dix-neuvième siècle«, den anden »De l'organisation sociale, fragments d'un ouvrage inédit«. Endelig offenliggjordes i 1825 »Nouveau Christianisme, dialogues entre un conservateur et un novateur«. Kun den første af de tre Dialoger, dette Værk var beregnet paa at omfatte, fuldendtes: Døden hindrede Forfatteren i at fuldende sit Værk. — Foruden de nævnte Værker har Saint-Simon skrevet adskilligt andet, der imidlertid har mindre Betydning for Socialismens Historie.

For et nyt »Industrisystem«, med religiøst Udgangspunkt, førte Saint-Simon Ordet. Ved »Industri« forstaar han »Arbejde«, i Ordets videste Betydning, ethvert nyttigt Arbejde, Aandens Arbejde saavelsom Haandens. Til de »Industrielle« høre altsaa Lærde, Landmænd, Fabrikanter, Købmænd, Haandværkere, Arbejdere. Arbejdet er Aarsagen til Individernes og Nationernes Velstand og den Drivkraft, der bevæger det borgerlige Samfund. Jo mere socialt anerkendt Arbejdet bliver, desto lykkeligere ere Nationerne. Hos de »Industrielle« hviler den aandelige Magt og den fysiske Overmagt, thi de udgøre Hovedbestanddelen i ethvert Folk. Derfor bør de indtage den første Plads i Staten; de bør herske og styre Staten, og den rigtige Hensyntagen til deres sociale Betydning er Forbetingelsen for et retfærdigt Regeringssystem. Men det bestaaende Regeringssystem er af theokratisk og fevdal Art; det har sit Udspring i det tredje og fjerde Aarhundrede, er blevet uddannet i det ellevte og tolvte, men har i vor Tid aldeles overlevet sig selv.

Ved den nuværende Samfundsordnings Begyndelse var Gejstligheden af høj og berettiget Betydning; Pavernes Indflydelse i religiøs og politisk Henseende steg stadigt; de Gejstlige var samtidigt Lærde, de alene dyrkede Videnskaberne. Ogsaa Adelen øvede med Rette sin Indflydelse; den stod i Spidsen for Hærvæsenet; Jordbesiddelsen var i

Hænderne paa den, og da Handel og det, man nu kalder Industri, ikke dengang spillede nogen Rolle, var det med Rette, at Adelen sammen med Gejstligheden udøvede Regeringsmagten. Men alle disse Forhold have i Tidernes Løb væsenligt forandret sig. Da Pavedømmet stod paa sin Magts Højdepunkt, sendte det Romaner og Germaner i krigerisk Valfart til den hellige Grav. Men Korsfarerne vendte ikke blot styrkede i Troen hjem; de havde ogsaa lært mange Landes Produkter at kende; deres økonomiske Blik var blevet skærpet og deres Luxustrang forøget. Kostbare Stoffer medbragtes fra Morgenlandet, Handelen begyndte at røre sig, Haandværk og Industri bredede sig og tragtede efter Selvstændighed. Ved den adelige Grundbesiddelses Overmagt begyndte man at rokke, og samtidigt begyndte Kirkens Magt at vakle. Videnskaberne, særligt Naturvidenskaberne, tog et stort Opsving; Fysiken sejrede over Metafysiken; den selvstændigt og ædrueligt dømmende Mængde ytrede Lyst til at unddrage sig Kirkens Magt. Ligeoverfor Lensadelen stillede det erhvervende Arbejde sig; ligeoverfor Kirken en paa positivt Underlag hvilende Videnskab, der bortjog den metafysiske Opfattelses Taage og styrkede Mængdens Tænkeevne. Det Regeringssystem, der hvilede paa Theokratiet og Fevdalismen, mistede saaledes sin Livskraft; Modstanden rejste sig, den forlangte et nyt paa positivt Arbejde og Videnskab hvilende Regeringssystem. Angrebene paa det udlevede Regeringssystem kulminerede i den store franske Revolution: alle Forrettigheder ifølge Fødslen falde*) og fuld Samvittighedsfrihed tilstaas.

---

*) Saint-Simon hilsede selv med Glæde den franske Revolution, og gav frivilligt Afkald paa alle de Rettigheder, der tilkom ham ifølge hans fornemme Herkomst. I 1790 havde han sendt den konstituerende Nationalforsamling en Adresse, i hvilken han forlangte Adelens Afskaffelse, Ophævelse af alle Privilegier, Embeders Besættelse med de Dygtigste osv. Personlig var Revolutionen ham ikke gunstig: hans Familjes store Formue gik tabt, og selv

Saaledes viste en ny Tids Morgenrøde sig. Nationernes Velstand og Regeringernes Magt betinges af Borgernes materielle Erhverv og intellektuelle Præstationsevne. Den aandelige og den verdslige Magt har ikke mere i Adel og Gejstlighed sine Støtter, thi den aandelige Magt hviler i de Lærdes Hjerner og den verdslige i Købmændenes, Fabrikanternes, Haandværkernes, Arbejdernes Hænder. Men — den for Tiden herskende Samfundsordning tager ikke tilstrækkeligt Hensyn til denne indre Forandringsproces, denne ubestridelige Udvikling, denne Bortdøen af tidligere mægtige Myndigheder, denne Fremtrængen af ny borgerlige Elementer. Adel og Gejstlighed nyder fremdeles utilbørlige Forrettigheder ligeoverfor Arbejdet og Videnskaben. Navnlig i Frankrig deler Samfundet sig egentlig kun i to Partier, af hvilke det ene er at betegne som det nationale, det andet som det antinationale. Til det første høre alle de, der som Arbejdsbier producere økonomiske Goder, — til det andet de Konsumenter, der ikke blot ikke producere noget, men som Droner leve af de andres Frugter. Arbejdspartiet er i det mindste halvtredsindstyve Gange stærkere end det antinationale Parti; men dog regeres Bierne af Dronerne. Disse sidste styre ikke blot Staten, men mene ogsaa, at de med Lov og Ret paalægge Producenterne den Pligt at underholde dem, idet de anse sig for Statens uundværligste Element. Men hvilken indre Værdi har Arbejdspartiet, og hvilken det antinationale Parti? Hvilket er det mest undværlige? Mistede Frankrig pludselig 3000 af sine mest fremragende Lærde, Kunstnere, Industridrivende, Købmænd, Arbejdere, saa vilde Landet ligne et Legeme uden Sjæl; Følgerne af en saa stor Ulykke vilde ikke være til at beregne, og de opstaaede Huller vilde i Øjeblikket ikke kunne udfyldes. Ganske anderledes vilde Virkningen være, hvis Frankrig en skøn Dag mistede 3000 af sine fornemste Mænd, Godsejere osv.

---

maatte han som »Mistænkelig« vandre i Fængsel (indtil 1794).

Deres Pladser vilde strax kunne udfyldes; thi mange Franskmænd ere i Stand til at udrette det, som de kongelige Prinser udrette; Godsejernes Arvinger vilde ogsaa kunne modtage Gæster og gaa i Selskab osv. Det nationale Arbejdsparti har derfor ubestrideligt Overvægten over det antinationale Parti, og det burde ogsaa herske over dem, som det underholder, — alligevel belyser Maanen Solen og Dverge herske over Kæmper.

Denne sociale Undervurdering af Arbejdet og Videnskaben er ikke alene Adlens og Gejstlighedens Skyld, men hovedsagelig Bourgeoisiets. Under det fevdalistisk-theokratiske Regeringssystems Blomstringstid spaltede næsten enhver Nation sig i tre Klasser. Den første Klasse bestaar af Adel og Gejstlighed, den anden af ikke-adelige Godsbesiddere, Officerer, Advokater og Jurister, Folk i fremragende borgerlige Stillinger, den tredje af Købmænd, Haandværkere, Industridrivende osv. Den anden Klasse bestaar netop af disse Bourgeois, i Virkeligheden en Adel af anden Rang. Blandt disse »Bourgeois« er det især Juristerne, der egennyttigt exploitere de politiske Forhold paa de »Industrielles« Bekostning. Det var Juristerne, der styrtede Bourbonerne; ved alle politiske Omvæltninger i Frankrig have Juristerne været de ledende, og ogsaa nu fylde de Parlamenterne; de producere egenlig ikke noget; de ernære sig paa Bekostning af de »Industrielle«, hvem de bestandigt politisk undertrykke. Paa deres Modstand ere alle Forsøg, ogsaa Adam Smiths, paa at hidføre et retfærdigere Regeringssystem, strandede.

Kongedømmet og »Industrien«, især i Frankrig, have altid været henviste til hinanden. De »Industrielle« var altid Bourbonerne hengivne; men de have ikke tilstrækkeligt energisk varetaget deres parlamentariske Interesser. Havde de sørget for at besætte Folkerepræsentationen, saa vilde den franske Revolution have beholdt sin oprindelige Karakter af en fredelig Reform og de Rystelser, hvorunder Kongedømme og Borgerdømme lide, vilde være blevne forebyggede. Have de »Industrielle« forsømt deres Interesser,

saa have ogsaa Bourbonerne begaaet Fejl. Efter deres Tilbagekomst til Frankrig støttede de sig atter til Adel og Gejstlighed og gav derved tilkende, at de misforstod Tidens Aand. Folket lader sig ikke mere blænde af Monarkiets Pragt og ydre Glans. Det renoncerer paa krigerske Erobringer, der ere forbundne med økonomiske Ofre ogsaa for Sejrherren; det vil i Væddekampen med andre Nationer kun sejrrigt trænge frem paa alle Videnskabens Omraader. I egen Interesse burde Bourbonerne forene sig med de »Industrielle«. De »Industrielle« elske Orden, Fred og Ro, og Frihed, og ere Monarkiets sande Støtte. Kongen skal herske, de »Industrielle« regere. Derved vil der ogsaa blive sørget bedst for »Arbejderne«, i dette Ords snævrere Betydning. Og for at hjælpe frem imod det, som Saint-Simon ansaa for det ønskelige Maal, fremsatte han en Række detaillerede Reformforslag, foreslog en Agrarreform, Gennemførelsen af et Trekammersystem, Reformer i den indre Forvaltning osv.

Men de sociale Reformforslag, han fremsatte, fandt ikke strax nogen videre Tilslutning. Hans Bøger blev ikke synderligt læste, og hans Ord syntes foreløbig ikke at skulle trænge ud i videre Kredse. Forgæves lød de dog ikke.

Saint-Simons Liv var, siger Dr. Warschauer efter at have gjort Rede for hans Lære, rigt paa Planer og fattigt paa (øjeblikkelige) Resultater. Det skjuler i sig en Række forfejlede Forsøg, bitre Skuffelser og Modsætninger. Skønt udsprungen af Frankrigs højeste Adel var Saint-Simon af Overbevisning Demokrat; — ifølge Opdragelse Verdensmand, ifølge Tilbøjelighed Ødeland, sank han ved sit Livs Slutning næsten ned til at blive Tigger; — en god Kristen var han, men en Fjende af Gejstligheden; — han tørstede efter Berømmelse, og blev af adskillige blot betragtet som en Taabe; — han troede at have aabnet Menneskeheden ny Baner, og fandt i levende Liv ikke meget andet end Afvisning og Spot. En uforfalsket Idealisme ledede ham; Egen-

nytte kendte han ikke; stærke Følelser, fast Overbevisning, Sjælsadel udmærkede ham.

I sine Skrifter forfulgte han bestandigt det Maal: at faa Adel og Gejstlighed fjernede fra deres usurperede Magtstilling i Stat og Samfund, og at faa Regeringsmagten overført til Arbejdets og Videnskabens Repræsentanter. Han vilde, at Korsets og Sværdets Riddere skulde strække Vaaben for Aandens og Arbejdets; — i denne ene Tanke koncentrerer hans Værkers Hovedindhold sig. De »Industrielle« skulde være de Ledende, og med dem skulde Driftsherrerne og de store Industridrivende, hvis naturlige Protegés »Arbejderne« — i Ordets snævrere Betydning — ere, komme til Magt og politisk Indflydelse. Nogen Modsætning mellem Fabrikanter og Arbejdere kendte han intet til. Vel har han interesseret sig for bestemte Samfundsklassers Vel; men denne Interesse gjaldt ikke blot »Arbejderne«, men alle Arbejdende i Modsætning til dem, som ved Fødslens Tilfældighed uden Møje og Fortjeneste stod i Spidsen for Staten. Han var ingen Modstander af Kapitalen, men af Rentenydelse uden Arbejde, og hans varme Interesse for de Hjælpe- og Besiddelsesløse havde mere en religiøs end en politisk Farve. Han følte sig kaldet af Gud til at forkynde »en ny Kristendom«, der forøvrigt væsenligt bestod i Budet: »elsk din Næste som Dig selv!« Denne »ny Kristendom« skulde forfølge ikke blot religiøse, men ogsaa socialpolitiske Formaal; den skulde anerkende Arbejdets moralske Værd, skulde moralsk og materielt hjælpe de lavere Klasser og saaledes opfylde Budet om Kærlighed til Næsten.

I politisk Henseende var han aldeles ikke nogen Revolutionsmand, og enhver Tanke om Ophidselse til Klassehad laa ham fjern. Han betragtede det borgerlige Samfund som en Pyramide, hvis nederste og mellemste Del var solid, medens den øverste var hul; men han ønskede, at paa Pyramidens Spids skulde Kongedømme glimre som en Ædelsten. Han var Monarkist, uden at være Fyrstetjener. Han mente at have fundet Midlet til at forebygge yderligere

Revolutioner: Bourbonerne skulde paa det nøjeste slutte sig til de »Industrielle«, d. v. s. til dem, hvem Selvopholdelsesdriften driver til at være fjendtligt stemte mod ethvert Regeringsskifte, og som ere det Bestaaendes og Ordenens fødte Venner. Han saa rigtigt, at paa Fevdalismens Tidsalder maatte følge Industriens, i hvilken Arbejde og Videnskab forene sig.

Hans Hovedtanker kunne for en stor Del være berettigede, — men naar han kommer med sine detaillerede Reformforslag, mylre Urimelighederne frem. Der er exempelvis hans »Trekammersystem«. Han foreslog Indførelsen af et Parlament bestaaende af tre Kamre, hvoraf det første, »chambre d'invention«, skulde fremsætte Lovforslag, det andet, »chambre d'examen«, prøve og diskutere dem, det tredje, »chambre d'exécution«, vedtage dem. Det første Kammer skulde foretage de forberedende Skridt med Hensyn til Gennemførelsen af ny Love, Forbedringer paa Samfærdselsvæsnets Omraade osv. Det skulde forpligtes til at lade et vist større Landomraade i malerisk beliggende Egne omdanne til offenlige Haver, der kunde yde Beboerne og Tilrejsende Vederkvægelse; i disse Haver skulde der oprettes Museer og gives gratis Koncerter. Det skulde endvidere udkaste Planer til offenlige Festligheder, Mindefester til Minde om de for Folkets Vel udførte Arbejder, Haabsfester til Indskærpning af de gode Resultater, der kunde haabes at flyde af Parlamentets Forholdsregler. Kamret skulde bestaa af 200 Civilingeniører, 50 Digtere og Lærde, 25 Malere, 15 Billedhuggere og Arkitekter, 10 Musikere. Hvert af disse 300 Kammermedlemmer skulde lønnes med 10,000 Francs aarlig. Samme Vederlag skulde tilstaas andet Kammers Medlemmer, 200 Naturforskere og 100 Mathematikere. Foruden at prøve de fra første Kammer kommende Forslag, skulde andet Kammer lede Skolevæsnet og arrangere offenlige Fester, ved hvilke der skulde holdes Taler med det Formaal at indskærpe Mændene Kærlighed til deres Hustruer, Hustruerne Troskab mod deres Mænd, Børnene Ærefrygt for deres Forældre, Forældrene Omsorg

for deres Børn, Fabrikanterne Omsorg for deres Arbejdere, Arbejderne Pligtfølelse ligeoverfor Fabrikanterne. Saavel første som andet Kammer skulde have Optionsret, d. v. s. Ret til at hidkalde til deres Forhandlinger et vist Antal Indlændinge og Udlændinge med raadgivende Stemme. Tredje Kammer skulde bestaa af Repræsentanter for Handel og Industri, uden Vederlag; — Godsejerne skulde ikke være repræsenterede. — Ogsaa komme Urimelighederne frem, naar han med Hensyn til Administrationen opstiller sine meget specielle Fordringer, f. Ex. den, at man for at blive Finansminister skal have arbejdet ti Aar i praktisk Virksomhed, for at blive Indenrigsminister sex Aar osv. Men hans Hovedtanke, at Regeringsmyndighederne skulle være praktisk fortrolige med de under dem sorterende Interesser, er berettiget. Kun gaar han for vidt. Særlig Uvilje nærede han til Juristerne: de skulle saavidt muligt ryddes af Vejen, og Retsplejen lægges i Hænderne paa Lægmænd.

Dr. Warschauers Dom lyder da saaledes:

»Saint-Simon har begaaet adskillige Fejltagelser og opstillet mange falske Paastande. Men hans hele Virken var ikke uden Resultat. Han satte hele sin aandelige Kraft ind paa at arbejde for den menneskelige Kulturs Fremskridt, at føre sine Samtidige videre i religiøs og politisk Erkendelse. En ny Religion har han ikke stiftet, men for ny politiske Bevægelser har han banet Vejen. Hans Virken har i to Retninger haft højst betydelige Resultater. Han tjente navnlig Storindustrien, idet han fremhævede dens økonomiske Betydning ligeoverfor Adel og Gejstlighed og derved bidrog væsenlig til at fremme dens Indflydelse i Stat og Samfund. Han gjorde sig endvidere til Forsvarer for de Fattige og Besiddelsesløse; som saadan indledede han, skønt uden at ville det, det 19. Aarhundredes første socialistiske Bevægelse, der i sin senere Udvikling har stillet sig aldeles fjendtligt overfor Storindustrien. Saaledes udsprang der af hans Virken to fuldstændigt forskelligartede socialpolitiske Retninger, Tvillinge

uden Broderlighed, der staa i bestandig Kamp med hinanden. Saint-Simon kan ikke gøres ansvarlig herfor, han har betragtet sig som en Filosof eller Politiker, som en Nationaløkonom eller Frelser af det bourbonske Monarki, — aldrig som en Socialist; først hans umiddelbare Tilhængere have gjort ham hertil. Socialismens intellektuelle Grundlægger var en af de mest veltalende Forsvarere, som det arbejdende og erhvervende Borgerskab har haft. Derfor er mange af hans Tanker blevne alle Dannedes Fællesеje; og kun i hans umiddelbare Disciples Hoveder fødte hans Værkers Aand ganske ejendommelige Virkninger.«

Saint-Simon efterlod sig kun et meget begrænset Tal af Tilhængere; ganske vist havde Mænd som Thierry og Auguste Comte sluttet sig til ham; men hos dem, for hvis politiske Interesse han var traadt i Skranken, fandt han ingen Sympathi. Videnskabsmændene tog ikke synderlig Notits af hans Reformplaner; Købmændene og de Industridrivende betragtede ham mere som en theoretiserende Videnskabsmand end som en praktisk Realpolitiker, og de Fattige og Besiddelsesløse havde han ikke villet — og heller ikke kunnet — vække til direkte Deltagelse. Saaledes forblev hans Lære en lukket Bog for Masserne og kun faa Trofaste havde samlet sig om ham. Blandt dem var Olinde Rodrigues, af Herkomst Spanier, der i Paris drev Bank- og Børsforretninger. Han betegnede sig som »Saint-Simons Arving«, som den, der havde staaet ved Saint-Simons Dødsleje og af ham havde faaet det Hverv at udbrede Læren videre. I dette Øjemed forsøgte han i Oktober 1825 sammen med de faa Tilhængere, Saint-Simon havde fundet i levende Live, at udgive et Tidsskrift under Titlen »Producteur«. Men Foretagendet fandt kun ringe Bifald; Bladets Medarbejdere betragtedes som Drømmere, som Radikale og Revolutionære, der ikke vidste, hvad de vilde, og allerede i Decbr. 1826 maatte det gaa ind. Saint-Simon og hans Reformforslag syntes glemt, og hans Modstanderes Paastand, at hans Theoriers Ligkiste havde

staaet ved Siden af deres Vugge, syntes faktisk bevist. Alligevel ulmede en Gnist videre, der skulde blusse op til Flamme; den fandt Næring i Massernes stigende Utilfredshed, i Bourbonernes Regeringsudygtighed, i alt det politiske og økonomiske Brandstof, der mere og mere samlede sig op. Nogle af det nysnævnte Tidsskrifts Læsere vare traadte i personlig Berøring med hverandre; de samlede sig nu til en saint-simonistisk »Skole«, der efterhaanden kom til at bestaa af en Række dristige, begejstrede, til Dels højt begavede Mænd, i hvis Spidse Bazard og Enfantin stod.

Saint-Amand Bazard, født 1791, i sin Ungdom Deltager i carbonaristiske Bevægelser, sluttede sig til Saint-Simon, men udviklede hans Lære i tildels ny Retninger, og blev den egenlige Grundlægger af Saint-Simonismen.

I 1828 sattes en ny saint-simonistisk Agitation i Scene, der strax vakte betydelig Opmærksomhed, og i hvilken Bazard var Hovedmanden. I Aarene 1828—30 holdt han en Række Foredrag, der udkom som Bog i 1830—31 under Titlen »Exposition de la doctrine saint-simonienne (Le nouveau Christianisme)«. Her finde vi økonomiske og sociale Tanker, der gaa langt udover, hvad Saint-Simon havde udviklet.

Efter Bazard sker Menneskenes Kulturudvikling gennem organiske og anorganiske (eller kritiske) Perioder, der afløse hverandre. I den organiske Periode leder én Vilje Alles Tanker og enhver individuel Virksomhed er helliget Almenvellet. Menneskene ere religiøse og lykkelige; fælles Interesser knytte dem sammen. I de anorganiske Perioder rokke de Enkelte kritisk og irreligiøst ved Stats- og Samfundsordenens Bygning; de ere ikke besjælede af nogen Almenaand, men forfølge selviske Formaal og hade og bekrige hverandre. Alle anorganiske Perioder falde i to Dele. I den første styrter den hidtidige Samfundsorden, paa Grund af det almindelige Stormløb, sammen; i den anden er Ruinerne fra det foregaaende Tids-

afsnit endnu ikke skaffede tilside, og Menneskeheden, opløst ved Had og Egennytte, vandrer endnu omkring i Ruinerne. — I ethvert Folks Liv se vi disse Tidsafsnit; ved deres stadige Skiften betinge de Menneskehedens Udvikling. I Grækenland skabte den organiske Periode en uforglemmelig Guldalder i Kunst og Videnskab; Attikas Aand besjælede og forædlede Verden, og Grækenland bestemte ved Sværdets og Tankens Magt Folkenes Skæbne. Men da Sansen for Almenvellet døde bort, da Tilliden veg for Tvivlen, da Religionen skjulte sig i en grublende og kritisk Filosofis Folder, svandt Grækenlands Anseelse, Indflydelse, Magt og politiske Selvstændighed. Paa Resterne heraf rejste det romerske Verdensherredømme sig, dannet og fæstnet ved organiske Loves Aand. Men ogsaa i Rom visnede den engang almægtige Nations Kræfter bort, da den græske Filosofi og den dermed forbundne Tvivl gjorde sig stedse mere gældende. Den stolte Verdensbygning styrtede sammen. Men i dens Ruiner skjulte sig Spiren til en ny organisk Periode, der brød frem, da Kristendommen grundlagdes. Kristendommen, som ved Folkevandringen og Korstogene udbredte sig stedse mere, og som skulde forene alle Nationer i Tro og Kærlighed, havde naaet sin Magts Højdepunkt, da Luther dristig og energisk traadte op imod Kirkens aabenbare Fejl, der navnlig skyldtes Pavernes Selviskhed. Med Reformationen begynder en Opløsningstidsalder, der fortsættes til Nutiden. Alle evropæiske Nationer befinde sig for Tiden i en anorganisk Periodes andet Afsnit. Tvivl og Kritik er traadt i Stedet for Tro; Opløsning overalt; Almenaand intetsteds; en tusindgrenet Arbejdsdeling er indtraadt, men den samlende og forsonende Virksomhed mangler; de Lærde berige ganske vist ved deres Forskninger Videnskaben med mange Enkeltheder, men enhver Videnskab vandrer sine Veje for sig alene, og Kræfterne splittes; ligesaa i Industrien; Enhver tænker blot paa sig selv og bryder sig ikke om de andre; Produktion og Forbrug, Udbud og Efterspørgsel, hele den økonomiske Virksomhed fattes samlet Ordning, er henvist

til de Enkeltes Lune, Vilkaarlighed og Uforstand, og Handelskriser blive uundgaaeligt Følgen; den fri, utøjlede Konkurrence behersker den hele økonomiske Virksomhed; den ligner en morderisk Kamp paa Liv og Død, i hvilken utallige arbejdssomme Mennesker gaa til Grunde, medens kun faa Lykkelige gaa ud af den som Sejrherrer; i Kunst og Literatur ses den samme Opløsningstilstand; Digterne udtale deres Følelser enten i Form af Satirer — Tegn paa overdreven kritisk Selvfølelse og Foragt — eller i Form af Elegier, den personlige Tungsindigheds Udtryk. Saaledes er det borgerlige Samfund opløst ved Had og Misgunst; Stat og Samfund ere i Forfald, og en kritisk Opløsningsperiode, der tog sit Udgangspunkt i Religionen for at trænge ind i alle Statslegemets Porer, bestemmer atter Menneskehedens Skæbne. Men ogsaa denne Nutidens kritiske Periode skal forsvinde; Kunst, Videnskab, Industri skal ikke bestandigt ligne en Valplads, men Almenaanden skal atter komme til sin Ret. En ny organisk Periode er forestaaende. Saint-Simon, der forlangte et paa Arbejde og Videnskab grundet nyt Regeringssystem, vil indvie den ny organiske Periode. Saint-Simon har efterladt Verden et Testamente, der skal fuldstændiggøres derved, at den individuelle Exploitering skal ophøre, Arveretten skal omdannes, en bedre Opdragelse og religiøs Omsorg skal gennemføres.

At den Ene udbytter den Anden (l'exploitation de l'homme par l'homme), er oprindelig et Produkt af Krigen. Krigens Formaal er Erobring, dens almindelige Følge den raa, fysiske Magts Overvægt, hvorved den Stærkere behersker den Svagere og exploiterer ham. Exploiteringen antager i Tidernes Løb mildere Former: Slaveri og Trældom i forskellige Grader, Livegenskab, Hoveripligt osv. Men ogsaa Nutidens Arbejdere exploiteres, hele Arbejderklassen befinder sig under en faatallig, mægtig Samfundsklasses Tryk, og udbyttes af dem, der ere i Besiddelse af Produktionsmidlerne: den største Del af Arbejdsudbyttet tilflyder ikke Arbejderen, men Jordens og

Kapitalens Ejere. Vel hedder det sig, at Forrettigheder i Kraft af Fødslen ikke mere existere, at Alle have samme Ret, — men i det virkelige Liv er Forholdet et andet. Forældrenes Stilling og Formue bestemmer i høj Grad Børnenes hele Udvikling, og sociale Forrettigheder og Tilsidesættelser nedarves. Den materielle Ulighed avler ogsaa politisk Ulighed. Den store franske Revolution mislykkedes; thi den fik ikke den Tilstand, hvor den Ene udbytter den Anden, ryddet afvejen. Privatejendommen er vel i Tidernes Løb bleven idelig omformet, men den har endnu ikke faaet en Form, der stemmer med Nutidens Kulturtrang. Alle de dybtindgribende Forandringer, Ejendomsretten i Tidernes Løb har undergaaet, have oprindeligt forekommet uigennemførlige og farlige for Staten og Samfundet; efterhaanden have de dog vundet Anerkendelse: hvad der forekom tidligere Tiders Mennesker at være samfundsnedstyrtende, viste sig for senere Tider som uundgaaeligt nødvendigt. Saaledes vil det ogsaa fremtidigt gaa. Ejendomsretten maa forandres, saaledes at den Art Privatejendom, der ikke skyldes egen Fortjeneste og Arbejde, men blot Fødslens Tilfældighed, afskaffes. De materielle Forrettigheder, der knytte sig til Fødslen, bør afskaffes; Produktionsmidlerne skulle ikke længer være individuel Privatejendom; saa vil Exploitering af den Ene ved den Anden ophøre, og den Uorden og Planløsheden, hvorunder det økonomiske Liv nu lider, fjernes.

Den forønskede Reform skal opnaas ved dette Middel: Arveretten i sin nuværende Form ophører. Ved de nuværende Ejeres Død tilfalder de af dem ejede Produktionsmidler Staten, der atter overdrager Benyttelsen af dem til dem, der forstaar at benytte dem. Staten skal oprette en Centralbank, med de fornødne Filialer. Denne Institution skal nøje følge Industriens Gang og Behov, skal bringe Produktionen i det rette Forhold til Afsætningen, skal udgranske Alles individuelle Evner og Præstationer, og skal overdrage de Produktionsmidler, der ved Dødsfald blive fri, til de mest Skikkede. Anvendelsen af de saaledes over-

ladte Produktionsmidler tilkommer dem, til hvem de ere blevne overdragne, saalænge de leve eller forblive i deres professionelle Virksomhed; falder en af disse Forudsætninger bort, falder Produktionsmidlerne atter tilbage til Staten, der paany overdrager dem til Andre. Saaledes vil Enhver faa efter Fortjeneste, ligesom han ogsaa skal yde efter Evne og de materielle Forrettigheder, der knytte sig til Fødslen, falde bort, og Menneskeheden træder ind i en ny organisk Periode, hvor Alles Interesser harmonisk ere forenede.

Men en bedre Opdragelse af Menneskeslægten er nødvendig, naar Nutidens kritiske Opløsningsproces skal afkortes, og naar Vejen for den skønne Fremtid skal banes. Under den bestaaende Samfundsorden er der et nøje Sammenhæng mellem Opdragelsen og den individuelle Exploitering. Erobringsretten førte i sin Tid til Udviklingen af arvelige Stænder og Kaster, — og disse ere senere ikke blevne ophævede, men bestaa i Virkeligheden fremdeles og øve en skadelig Indflydelse paa saavel de priviligerede som de ikke-privilegerede Individers Udvikling. Børnene opdrages kastemæssigt og ved deres Opdragelse nedarves Exploiteringen fra Slægt til Slægt. Fødslens Tilfældighed har ogsaa sin Indflydelse paa Opdragelsen. Vel staa alle Stillinger aabne for Enhver, — men den nødvendige Fordannelse er det ikke muligt for alle at erhverve. Ikke blot de Fattiges Børn kunne ikke faa nogen ordenlig Opdragelse; — ogsaa over de Riges Børn gaar det ud. Deres Opdragelse og Valget af deres fremtidige Stilling bestemmes for en stor Del ved Fødslens Tilfældighed, ved Kastefordomme, ved Familjeforfængelighed o. lign., uden tilstrækkeligt Hensyn til de individuelle Anlæg, og saaledes blive ogsaa de Ofre for deres Omgivelser, og deres individuelle Evner komme ikke til deres Ret. Denne kastemæssige Sondring bør ophøre: uden Hensyn til Fødsel og Formue bør Alle opdrages, men saaledes, at der tages Hensyn til de individuelle Anlæg.

Dog kun under Religionens Beskyttelse kan en ny

organisk Periode aabne sig for Menneskeheden. Men i Modsætning til, hvad nu er Tilfældet, skal Religionen ikke blot tilfredsstille ideale, sjælelige, men ogsaa materielle Interesser. Arbejde og Videnskab betinge og befæste Stat og Samfund. Videnskabens Opgave er det at udgrunde de Love, der styre Verdensaltet. Da Gud er i Alt og da hans Aande giver Alt Liv, saa er Trangen efter videnskabelig Erkendelse ikke andet end Trang efter Erkendelse af de guddommelige Bud, og enhver Videnskab kan da betegnes som en Gudslære. Ved det produktive Arbejde omdannes Jorden i sin ydre Form, og Menneskene fortsætte Skabelsesværket. Enhver menneskelig Virksomhed staar i den nøjeste Sammenhæng med Gud, og Guds Tjenere, Præsterne, der forkynde Guds Bud og efter hans Befaling have at sørge baade for Aand og for Legeme, bør have den Opgave at lede alle offenlige Anliggender. I Spidsen for Staten bør derfor staa en Ypperstepræst; han er Bindeleddet mellem det Evige og det Forgængelige. Ypperstepræsten udnævner to Præster: en Videnskabs- og en Industripræst. De skulle være Mellemledene mellem Theori og Praxis; de skulle sørge for, at alle Videnskabens Opdagelser strax komme til Anvendelse i Produktionen, og ligeledes, at alle Teknikens og Industriens Fremskridt blive bemærkede af de Lærde. For Videnskabens og Industriens enkelte Grene udnævnes Underpræster, der skulle skaffe sig Kendskab til Alles individuelle Anlæg, saa at Enhver kan blive beskæftiget efter Evne og belønnet efter Arbejde. Saaledes skal Staten styres hierarkisk.

Saaledes lærte Bazard, og saaledes mente han at lære i Saint-Simons Aand, — men i Virkeligheden var Modsætningen mellem de to stor. Bazard vilde ikke, saaledes som Saint-Simon, have Arbejdets og Videnskabens Repræsentanter politisk begunstigede i Modsætning til Adel og Gejstlighed, men Omdannelsen af den private Ejendomsret var hans Livs Opgave. Først han fordrede, at alle Produktionsmidler, der nu ere splittede som Privatejendom, skulde samles til et Socialfond, der skulde staa Alle til

Raadighed i Forhold til hvers Evne; først han forlangte, at ogsaa Fødslens materielle Forrettigheder skulde forsvinde, og at den individuelle Formue skulde udmaales efter de individuelle Ydelser. I sine Angreb paa den fri Konkurrence, paa Arveretten og paa den bestaaende Ejendomsret blev han Louis Blancs, Lassalles, Karl Marx's, Rodbertus's Forløber.

Dr. Warschauer anerkender vel, at Bazards Fremstilling besidder Fortrin fremfor Saint-Simons og at hans Undersøgelser angaaende Privatejendomsrettens Udvikling tildels ere historisk rigtige; men Bazards Grundtanker — at Ejendomsretten skulde forvandles til en Besiddelsesret, at alle Forrettigheder i Kraft af Fødslen skulde ophæves, at Formueovergangen fra Generation til Generation skulde udmaales ikke efter Slægtskabsgrader, men efter den individuelle Dygtighed — betegner han som uigennemførlige. Han indrømmer, at der ved Fødslens Tilfældighed skabes sociale Forhold af meget mislig Art, at det er beklageligt, at den Enkelte i materiel og aandelig Henseende er et Produkt af sine nærmeste Omgivelser, at det er beklageligt, at den personlige Dygtighed kun undtagelsesvis, ikke gennemsnitligt, bestemmer den Enkeltes Skæbne, — men han hævder, at den af Bazard tilsigtede Reform vil strande derpaa, at ingen Magt paa Jorden er i Stand til at erkende og retfærdigt bedømme hver Enkelts individuelle Evner. Bazards Forslag, at ordne Arveovergangen i Forhold til de individuelle Evner, vilde heller ikke fjerne alle Fødslens materielle Forrettigheder. Sønnen arver ikke blot sin Faders Formue, men ogsaa hans Navn, og kommer derved i personlige Forbindelser, der ofte skaffe ham større materielle Fordele end den direkte Formueoverdragelse. Disse Individernes Enkeltforrettigheder, der ere nøje sammenknyttede med deres Fødsel, og ikke have noget at gøre med den individuelle Dygtighed, ville bestaa saa længe, som det borgerlige Samfund har Familieenhederne til sin Grundvold, saalænge Kommunismen ikke er bleven Statens Lov. Den nivellerende Kommunisme staar nu i den

skarpeste Modsætning til Bazards Reformforslag, hvorefter Alle skulle belønnes, aldeles ikke ligeligt, men i Forhold til individuel Dygtighed og individuelle Ydelser. Ved en saadan Ordning vilde Uligheder, der skyldes Fødslen, kun yderligere potenseres. Den tilsigtede Arveretsreform vilde kunne omgaas ved Bortgiven i levende Live. Skulde man hverken kunne efterlade sine Børn noget efter sin Død og ejheller kunne bortskænke i levende Live, vilde man overhovedet kun i ringe Omfang efterlade sig noget; man vilde saa vidt muligt opforbruge alt før Døden, og der vilde i alt Fald ikke blive saa særdeles meget for Staten at arve. Hvad den arvede, vilde den have det største Besvær med at fordele. Dens Fordeling vilde i højeste Grad avle Misfornøjelse; man vilde bestandigt formode Uretfærdigheder, og saadanne vilde ogsaa i rigt Maal være tilstede.

Bazards Forslag vare helt igennem uskikkede til at forbedre de sociale og økonomiske Tilstande. Dette staar nu klart for omtrent Alle; — men de gjorde dog i sin Tid ikke ringe Indtryk. Saint-Simon havde dadlet Adelens og Gejstlighedens politiske Overvægt, Arbejdets og Videnskabens sociale Undervurdering og deri søgt Aarsagen til de sociale Misligheder. Bazard, derimod, søgte Aarsagen i en formentlig tilstedeværende uretfærdig Fordeling af Produktionsmidlerne. Derved ophidsede han, ganske i Modsætning til Saint-Simon, Mængdens Lidenskaber; men tillige vakte han den almindelige Opmærksomhed for de Theorier, for hvilke han traadte i Skranken, og for hvis Udbredelse han samtidigt havde fundet en offervillig og agitatorisk anlagt Trosfælle i Enfantin.

Barthélemy Prosper Enfantin, født 1798, begyndte som Handelsrejsende og Bogholder, og blev i 1823 Kasserer i et Bankinstitut, i Spidsen for hvilket Olinde Rodrigues stod. Rodrigues bragte ham i Forbindelse med Saint-Simon, hvis Skrifter snart i høj Grad fængslede hans Interesser.

Sin literære Virksomhed begyndte han i 1828. Isaac Péreire, den senere Stifter af Crédit mobilier, dengang Til-

hænger og Discipel af Saint-Simon, forsøgte i dette Aar at udarbejde en Afhandling om Ejendomsretten, der skulde falde i tre Dele, saaledes at den sidste skulde give en Skildring af Fremtidens Ejendomsforhold. Enfantin paatog sig nu Udarbejdelse af denne sidste Del og offenliggjorde en Afhandling under Titlen »Les mémoires d'un industriel de l'an 2240«. Han søgte heri at skildre de sociale Tilstande, der efter den saint-simonistiske Læres Udbredelse vilde herske i Aaret 2240. Til den Tid skal Arveretten efter Slægtskabsgrad være afskaffet, enhver Exploitering af det ene Individ ved det andet være forsvundet, og en for alle lige god og gratis Opdragelse være indført. I Spidsen for den økonomiske Produktion skal en af Staten ledet Centralbank staa, der skaffer alle efter hvers Evne Arbejdsmidlerne. Alle Mennesker føle sig som Brødre, og de økonomiske Forhold mellem Nationerne ordnes af en international Kongres, der skaffer alle Stater fælles Mønt, om muligt ogsaa samme Sprog. — Afhandlingen er overhovedet en Art Statsroman, i hvilken Bazards Ideer gengives i en udvandet Form. Den gjorde ikke noget Indtryk paa sin Samtid og forsvandt snart i Glemslens Hav.

Derimod lykkedes det Enfantin at vække Opmærksomhed som Taler, og ved hans agitatoriske Virksomhed steg Tallet af Saint-Simonister snart. I 1829, da Saint-Simonisterne havde faaet et Organ i Tidsskriftet »l'Organisateur«, traadte de frem som et Religionssamfund med politiske og økonomiske Formaal. Rodrigues, der betragtede sig som Saint-Simons Arving, ikke i Kraft af Fødslens Tilfældighed, men formedelst sine særlige Anlæg, udnævnte i Følge det Testamente, han havde modtaget, den 31. Decbr. 1829 Bazard og Enfantin til den saint-simonistiske Religions »pères suprêmes«. Et fuldstændigt Hierarki udvikledes. Særlige saint-simonistiske Formler foreskreves for alle det borgerlige Livs Akter, og i Navnet »Guds, Saint-Simons og de ypperste Fædres« holdtes Vielses- og Ligtaler. Hele Menigheden deltes i fem Grader; den nederste bestod af Novicerne og Arbejderne, den fjerde af alle dem, der

definitivt var optagne som Medlemmer, derover stod »de Udvalgte«, saa »Fædrenes Kollegium«, og allerøverst som Bindeled mellem det Evige og det Forgængelige, mellem Gud og Menneskene, »les pères suprêmes«. Ved Møderne havde hver Grad sin bestemte Plads; i Midten tronede de ypperste Fædre.

Saaledes var Saint-Simonisterne organiserede, da Julirevolutionen brød løs: Bazard og Enfantin fandt, at Øjeblikket var kommet til at udsende et »Manifest til Franskmændene«. Øjeblikket, udbrød de, er kommet til at give Samfundet en ny Organisation. Og de forklarede videre, hvorledes denne ny Organisation skulde være, — i Overensstemmelse med de ovenfor gengivne saint-simonistiske Tanker. Men noget nyt kom nu til: Spørgsmaalet om Kvindens Frigørelse inddroges i den saint-simonistiske Agitation. Den bestaaende Retsforskel mellem Mand og Kvinde, hed det, skulde forsvinde. Ikke blot den besiddelsesløse Arbejder, ogsaa Kvinden, der exploiteres og beherskes af Manden, hører til de Arveløses Klasse. Det Afhængighedsforhold, hvorefter det ene Køn har Rettighederne, det andet Pligterne, skal forsvinde. I Kirke og Stat, i Menigheden og Familien skulle Mand og Kvinde være ligeberettigede. Alle Rettigheder og Pligter skulle tilhøre Mand og Kvinde i Fællesskab.

Det lykkedes Saint-Simonisterne under den Bevægelse, Julirevolutionen havde bragt i Sindene, at tiltrække sig almindelig Opmærksomhed. Bladet »Le Globe, journal de la religion de Saint-Simon« udbredte deres Lære over hele Frankrig; saint-simonistiske Menigheder opstod i By efter By; rigelige Pengemidler strømmede ind; mindst 40,000 ihærdige og trofaste Disciple, deriblandt fremragende Nationaløkonomer, Jurister, Bankmænd, Fabrikanter, Ingeniører, Læger, Officerer, Kunstnere osv., arbejdede i saint-simonistisk Aand. Dog — snart skulde betydelige Meningsforskelligheder spalte Menigheden, og navnlig var det Spørgsmaalet om Kvindens Frigørelse, der bidrog til at fremkalde Spaltningen. Det var Enfantin, der anstiftede

Spliden. Ægteskabet skulde, docerede Enfantin, kun blive bestaaende, saalænge Ægtefolkene følte Kærlighed til hinanden. Naar Ægtefolkene ikke mere følte sig knyttede til hinanden ved Kærlighedens Baand, vilde de ikke længere paa en tilfredsstillende Maade kunne udføre de Pligter, der hvile paa dem begge i Fællesskab, og ikke blot i de paagældende Personers, men lige saa fuldt i Samfundets Interesse vilde det da være, om det ægteskabelige Baand blev løst og et andet knyttet. Disse Anskuelser udvikledes den 17. Oktober 1831 for »Fædrenes Kollegium« af Enfantin, men bekæmpedes paa det hæftigste af Bazard. Stormende Debatter rejste sig; Meningsdifferencerne tilspidsedes mere, og tilsidst stode Enfantin og Bazard som to uforsonlige Modstandere ligeoverfor hinanden. Bazard beskyldte Enfantin for Usædelighed, og Enfantin paa sin Side søgte at ryste Bazard fra sig for at blive Enehersker. Dette lykkedes: i Vrede trak Bazard sig tilbage den 11. November 1831; men de heftige Disputer havde rystet hans Sundhed, og den 29. Juli 1832 døde han. Dog ikke blot Bazard, ogsaa Brødrene Péreire, Pierre Leroux og mange andre trak sig tilbage fra Saint-Simonisterne, saaledes som den nu havde udviklet sig. »Saint-Simons Arving«, Olinde Rodrigues, forblev dog foreløbig Enfantin tro og udnævnte ham, »l'homme le plus moral de mon temps«, til Saint-Simons Efterfølger og til den saint-simonistiske Religions Ypperstepræst. Paa sin Side udnævnte Enfantin Rodrigues til den Industripræst, der skulde sørge for de enkelte Industrigrene og beskæftige og belønne Alle efter deres individuelle Evner. Rodrigues søgte ogsaa at arbejde i denne Egenskab, søgte — men uden Held — at oprette Arbejds- og Opdragelseshuse, industrielle og landøkonomiske Associationer osv. Enfantin, derimod, arbejdede videre paa Udviklingen af sine Ideer vedrørende Kvindens Frigørelse. Han hævdede, at et af Mand og Kvinde sammensat Præstepar, »couple sacerdotal«, skulde lede Stat og Kommune, Kirke og Hjem. Præsteparret er Aandens og Materiens Personifikation; den mandlige Forstand forener

sig i det med den kvindelige Skønhed; intet undgaar dets Blik; alle betro det deres Tanker og Handlinger, deres Smerte og deres Glæde; det bestemmer om Ægteskab og Skilsmisse; det opfylder Forældrepligten lige overfor alle osv. Derfor bør der ikke staa i Spidsen for Staten blot en »père suprême«; men denne maa fuldstændiggøres ved en »mère suprême«. Der burde da findes en saadan, en kvindelig Messias, »une femme Messie«. Der ledtes efter hende; der afholdtes i Løbet af Vinteren 1831—32 Fest paa Fest, hvor man haabede, hun skulde indfinde sig; ved Sammenkomsterne sad Rodrigues ved Enfantins venstre Side; ved hans højre Side stod en tom Stol — for »la mère suprême«. Men Stolen forblev ubesat. De glimrende Fester kostede imidlertid Penge, og Kassen tømtes efterhaanden. Industripræsten søgte at udstede Gældsbeviser og at faa dem afsatte paa Børserne i Paris, London, Berlin. Forgæves. Derimod begyndte Politiet at indfinde sig. Man fandt, at de saint-simonistiske Møder begyndte at antage en betænkelig Karakter, og Politiet forbød dem. Rodrigues blev uenig med Enfantin, blev bange for Politiet og det Latterlighedens Skær, der stedse stærkere faldt over det saint-simonistiske Væsen, saaledes som det nu rørte sig. Han erklærede sin tidligere Ven i Ban, mødtes med Protesterklæringer fra denne, — og opgav saa det hele, lod Saint-Simonismen være Saint-Simonisme, og vendte tilbage til Børsen.

Enfantin, derimod, vilde endnu forsøge en Kamp. I Stedet for Rodrigues udnævnte han Michel Chevalier til Industripræst. Alle hans Bestræbelser for at frelse Saint-Simonismen fra Undergang vare dog forgæves. Saint-Simonismen havde modtaget sit Banesaar, og dens Tilhængere smeltede bort som Sneen for Foraarssolen. Den 20. April 1832 udkom det sidste Nummer af deres Organ, »le Globe«. I et Manifest i Bladets Slutningsnummer erklærede Enfantin, at han af Gud havde modtaget den Mission at befri Proletariatet og Kvinden af deres Lænker, og trods alle lidte Tab og personlige Forhaan-

elser fremdeles vilde kæmpe herfor, men at en foreløbig Hvile dog var nødvendig, hvorfor han med et Antal af sine Trofaste vilde trække sig tilbage til Naturens Stilhed, for dèr at samle Kræfter, saa at han senere paany kunde træde i Skranken for de ham af Gud og Saint-Simon paalagte Opgaver. Tre Dage senere, den 23. April 1832, trak han sig med 40 Trofaste tilbage til sin Ejendom Ménilmontant ved Paris. Ubemærket vilde han dog ikke leve her. Menigheden i Ménilmontant adskilte sig ikke blot ved sine Ideer, men ogsaa ved sin ydre Optræden fra den øvrige Kulturverden. Dens Medlemmer, »Apostlene«, forrettede selv alle Arbejder — Tjenestetyender brugtes ikke; de iførte sig iøjnefaldende Dragter, tilklippede Haar og Skæg paa en excentrisk Maade, og Chefen, Enfantin, bar paa sit Bryst en Plakat med Paaskriften »Fader«. Det besluttedes at opføre et saint-simonistisk Tempel; Grundstenen lagdes, og under Sang og med allehaande mærkelige Ceremonier toge »Apostlene« fat paa Byggeforetagendet. For Pariserne var det en hel Komedie at se herpaa; der fandt sande Folkevandringer Sted ud til Ménilmontant; der var Søndage — en af Saint-Simonisternes Arbejdsdage — hvor indtil 10,000 Parisere vandrede til Ménilmontant for at se Enfantin og hans Apostle arbejde. Men allerede den 8. Juli 1832 skred Politiet ind og forbød disse offenlige Forestillinger. Apostelen Michel Chevalier satte sig imod dette Forbud, og tilsidst mente Politiet at maatte anvende militære Forholdsregler. Saint-Simonisterne ophidsedes herved end yderligere, og Enfantin besluttede at give Arbejderne den størst mulige Offenlighed. De offenlige Myndigheder skred saa ind for Alvor. Enfantin og hans Tilhængere stævnedes for Retten, anklagede for mod Loven at have stiftet politiske Foreninger med mere end 20 Medlemmer, for at have udbredt hadefulde Grundsætninger, for at have krænket gode Sæder ved deres Lære om Ægteskabets Ordning og Kvindens Emancipation m. m. Processen begyndte den 27. Avgust 1832. Under Afsyngelsen af

mystiske Sange og i løjerlige Dragter vandrede Menigheden med »Faderen« i Spidsen fra Ménilmontant til Justitspalæet i Paris, overalt vækkende Opmærksomhed og Munterhed. Dommen faldt snart: Enfantin og Michel Chevalier dømtes til et Aars Fængsel og til Bødestraf; fremtidige saint-simonistiske Foreninger forbødes, og Menigheden i Ménilmontant opløstes af Politiet. En samtidigt mod Enfantin og Rodrigues rejst Klage angaaende formentligt begaaet Bedrageri og Underslæb afvistes som ubegrundet.

Saint-Simonismen var dermed færdig. Enfantin slap vel med faa Maaneders Fængselsstraf, men drog efter at have udstaaet den til Orienten, hvorhen ogsaa andre Saint-Simonister havde begivet sig. I 1837 vendte han tilbage til Frankrig. Tidligere Tilhængere, der i Mellemtiden havde erhvervet sig Anseelse og Formue, skaffede ham betydelige Stillinger. Den 31. Maj 1864 døde han som Direktør for Lyon-Middelhavs-Banen. Han hviler paa »Père Lachaise«, ikke langt fra Saint-Simon og Olinde Rodrigues. Bøger, Dokumenter og Manuskripter, der angik den af ham i Ungdommen ledede Bevægelse, testamenterede han til Arsenal-Bibliotheket i Paris, hvor Saint-Simon engang havde været Bibliothekar. Paa hans Bos Bekostning offenliggjordes hans og Saint-Simons Skrifter, — mere dog for at forherlige Enfantin end i Saint-Simons Interesse. Men Enfantins Skrifter frelse ham ikke. Han viser sig gennem dem som en Undermaaler. Han havde et agitatorisk Talent, var veltalende og altid slagfærdig, — men i videnskabelig Henseende har han intet præsteret af Værd. Hans religiøse Ideer vare blot ufrivilligt humoristiske. Han led af religiøst Højhedsvanvid. Mod Saint-Simon har han haardelig forsyndet sig. Den Saint-Simonisme, som han sammen med Bazard havde avlet, dræbte han selv. Ingen af det 19. Aarhundredes socialistiske Bevægelser har omfattet saa aandeligt betydelige Mænd som Saint-Simonismen; adskillige af dens oprindelige Tilhængere svang sig senere op blandt Frankrigs største

Nationaløkonomer, Finansmænd, Teknikere og Kunstnere. Men Enfantin prisgav Saint-Simons Lære for Menneskenes Spot. I Latter og Haan endte den Bevægelse, der var bleven indledet i det Øjemed at fratage Adel og Gejstlighed deres Forrettigheder, skaffe Arbejdets og Videnskabens Repræsentanter Statens Ledelse, og at virkeliggøre Bude om Kærligheden til Næsten.

A. P.-St.

Anordning
(af 20. Februar 1892)
om
Indretningen af de statsvidenskabelige Examiner ved Universitetets rets- og statsvidenskabelige Fakultet.

---

§ 1.

Ved Universitetets rets- og statsvidenskabelige Fakultet afholdes følgende tvende statsvidenskabelige Examiner:

I. Statsvidenskabelig Embedsexamen.
II. Økonomisk-statistisk Examen.

I.

Statsvidenskabelig Embedsexamen.

§ 2.

Statsvidenskabelig Examen bestaar af to Dele, af hvilke den første er den i Anordningen af 26. September 1890 §§ 2—4 omhandlede juridiske Fællesprøve i dansk Civilret (I og II), Strafferet og Proces (I og II) med saavel skriftlig som mundtlig Prøve i hvert af de nævnte fem Hovedfag, den anden en Prøve i Nationaløkonomien (derunder Finansvidenskab), Statistik, dansk Statsret og Folkeret.

Den anden Del af Examen afholdes 2 Gange om Aaret i de samme Tidsrum som Fællesprøven.

Det er tilladt enten at underkaste sig begge denne Examens Dele paa en Gang eller at tage sidstnævnte Del efter den førstnævnte.

Betingelserne for at indstille sig til statsvidenskabelig Examen forblive uforandrede.

Den, der har bestaaet den statsvidenskabelige Embedsexamen, betegnes som candidatus politices og har foruden den Adgang til juridiske Stillinger, som den juridiske Fællesprøve giver, tillige efter Forudsætningen i Bekendtgørelse af 10. Juni 1851 § 5 lige Adgang med juridiske Kandidater til saadanne juridiske og administrative Stillinger, for hvis Opnaaelse den fuldstændige juridiske Examen ikke efter de til enhver Tid bestaaende Regler er nødvendig Betingelse.

Den, der har erholdt Karakteren laudabilis, har Adgang til at erhverve akademiske Grader.

Den, der har bestaaet den statsvidenskabelige Examens første Del, kan fremdeles nyde de til Fremme af Embedsstudier bestemte Stipendier, som maatte være ham tilstaaede, for saa vidt han fyldestgør de gældende Forskrifter angaaende Bevis for Flid i Embedsstudiet.

§ 3.

Den statsvidenskabelige Examens anden Del bestaar af en skriftlig og en mundtlig Prøve. — Ved den skriftlige Prøve gives Opgaver i dansk Statsret, Nationaløkonomiens Theori samt Nationaløkonomiens Politik med Finansvidenskab, til hvilke tre Opgaver indrømmes en Tid af 3 Timer til hver, samt i Statistik, omfattende Danmarks Statistik og Statistikens Theori, hvortil indrømmes 4 à 6 Timer.

Den mundtlige Prøve, til hvilken Vedkommende stedes, for saa vidt de ved Bedømmelsen af de skriftlige Opgaver ere fundne tilstrækkelig forberedte og modne, omfatter Nationaløkonomiens Theori, Nationaløkonomiens Politik med Finansvidenskab, Statistik, dansk Statsret og Folkeret.

§ 4.

I Nationaløkonomiens Theori, Nationaløkonomiens Politik med Finansvidenskab, dansk Statsret og Statistik bestemmes Karakteren for hvert Fag efter en samlet Bedømmelse af de skriftlige og mundtlige Besvarelser. I Folkeret gives Karakteren efter den mundtlige Besvarelse alene. Ved Hovedkarakterens Beregning betragtes Folkeret som Bifag, de andre fire Fag som Hovedfag.

Karaktererne betegnes som hidtil ved den statsvidenskabelige Examen. Hovedkarakteren for bestaaet statsvidenskabelig Examen beregnes paa Grundlag af de ved begge Examens to Dele erholdte Specialkarakterer.

Statsvidenskabelig Embedsexamens anden Del kan afholdes første Gang i Sommeren 1893.

§ 5.

En statsvidenskabelig Kandidat, der har bestaaet Examen efter den nuværende Ordning, kan blive Kandidat efter den fremtidige Ordning ved at tage den juridiske Fællesprøve, idet hans Karakterer i Nationaløkonomi og og Finansvidenskab overføres som de 2 Karakterer i Nationaløkonomi, Karakteren i Danmarks Statistik som Karakter i Statistik, og endvidere Karaktererne i dansk Statsret og Folkeret overføres.

Den, der har taget fuldstændig juridisk Embedsexamen efter Januar 1892 i den ved Anordning af 26. September 1890 fastsatte Form, kan blive statsvidenskabelig Kandidat ved at underkaste sig Prøverne i Nationaløkonomiens Theori og Politik (derunder Finansvidenskab) samt Statistik, idet derhos Karaktererne fra første Del af Examen samt Karaktererne i Statsret og Folkeret medtages ved Karakterberegningen. Er nævnte Examen tagen i dens tidligere Skikkelse, blive Karaktererne i dansk Statsret og Folkeret samt i de Fag, hvori der nu examineres ved første Del, gældende ved Beregningen af Examens Udfald, saaledes at Karakteren i Proces opføres to Gange.

II.
Økonomisk-statistisk Examen.

§ 6.

Økonomisk-statistisk Examen omfatter Grupper af følgende Fag: Nationaløkonomi (derunder Finansvidenskab), Statistik, statsvidenskabelig Encyklopædi, politisk Historie, almindelig Retslære, dansk Statsret, Formue- og Næringsret samt Folkeret.

Examen afholdes 2 Gange om Aaret til samme Tider som statsvidenskabelig Embedsexamen.

Betingelserne for at underkaste sig denne Examen ere de samme som hidtil for statsvidenskabelig Examen i Henhold til Plakat af 10. Avgust 1848.

Den, der har bestaaet økonomisk-statistisk Examen, betegnes som candidatus magisterii i Statsvidenskab og har den i Bekendtgørelse af 10. Juni 1851 § 5, første Punktum, statsvidenskabelige Kandidater indrømmede Adgang til saadanne Embeder i og under de forskellige Ministerier, med Hensyn til hvilke den af ham erhvervede juridiske Kundskab maa anses for fyldestgørende, herunder dog ikke medregnede Embeder, for hvis Opnaaelse fuldstændig juridisk Examen er gjort til Betingelse, ejheller Retsskriverembeder og Sagførerstillinger. Fremdeles giver økonomisk-statistisk Examen dem, der have erholdt første Karakter, Adgang til at erhverve akademiske Grader.

§ 7.

Hver Examen sammensættes af et Hovedfag og flere Bifag. Til Hovedfag kan enten Nationaløkonomi eller Statistik vælges; det af disse Fag, der ikke vælges til Hovedfag, bliver Bifag, og derhos opgiver Kandidaten fire af de øvrige foran nævnte Fag som Bifag.

Den, der vil underkaste sig denne Examen, maa fremlægge Attest fra vedkommende Professor om regelmæssigt og stadigt at have besøgt det statistiske Laboratorium

mindst 1 Gang ugenlig, 3 Timer hver Gang, i et Halvaar, dog naar Statistik vælges til Hovedfag i to Halvaar.

For saa vidt Nationaløkonomi vælges til Hovedfag, maa Kandidaten opgive et af ham selv valgt Hovedafsnit af de nationaløkonomiske Discipliner — omtrent af samme Omfang som de nedenfor nævnte — som han særlig har studeret ved Læsning af nogle Værker af den derhen hørende Literatur, som maa angives i hans Petitum. Som Exempler paa saadanne Afsnit nævnes: Værdilære, Arbejderforhold, Handels- og Bankforhold, Finansvidenskab, den nationaløkonomiske Literaturs Historie. I dette Hovedafsnit gives en særlig skriftlig Opgave.

For saa vidt Statistik vælges til Hovedfag, maa Kandidaten godtgøre et særligt Kendskab til Statistikens Theori og Sandsynlighedsberegning, saaledes at han tillige har gjort sig bekendt med nogle Værker af fremragende statistiske Forfattere.

Til statsvidenskabelig Encyklopædi henregnes en Oversigt over de vigtigste Theorier med Hensyn til Staten og om Samfundets Bygning og Livsforhold (Sociologi) samt en Udsigt over de statsretlige Forhold og deres Udvikling i de vigtigste Lande (Statskundskab).

Politisk Historie omfatter den nyere Historie siden 1789.

For de juridiske Bifags Vedkommende forudsættes samme Kundskabsfylde som ved de stats- og retsvidenskabelige Examiner.

§ 8.

Økonomisk-statistisk Examen bestaar af en skriftlig og en mundtlig Prøve. Ved den skriftlige Prøve gives to Opgaver i Nationaløkonomi, til hvis Besvarelse indrømmes en Tid af 3 Timer til hver, samt en Opgave i Statistik, hvortil indrømmes 4 à 6 Timer efter Fakultetets nærmere Bestemmelse i hvert Tilfælde. Disse Opgaver kunne være de samme som ved statsvidenskabelig Examen. Derhos gives en større skriftlig Opgave i Hovedfaget til Besvarelse

i Hjemmet eller i Laboratoriet med Benyttelse af de til Raadighed staaende literære Hjælpemidler. Fakultetet bestemmer i hvert enkelt Tilfælde, hvor lang Tid der skal indrømmes til Opgavens Besvarelse, dog ikke ud over 3 Dage, og om Besvarelsen skal finde Sted i Hjemmet eller i Laboratoriet under Opsigt.

Den mundtlige Prøve, til hvilken Vedkommende stedes, for saa vidt de ved Bedømmelsen af de skriftlige Opgaver ere fundne tilstrækkeligt forberedte og modne, omfatter Nationaløkonomiens Theori, Nationaløkonomiens Politik med Finansvidenskab, Danmarks Statistik og Statistikens Theori samt de fire af Kandidaten opgivne Bifag.

§ 9.

I Nationaløkonomiens Theori og Politik samt Danmarks Statistik bestemmes Karakteren for hvert Fag efter en samlet Bedømmelse af de skriftlige og mundtlige Besvarelser, dog saaledes, at der for den større skriftlige Opgave i Hovedfaget gives en særlig Karakter, der ligesom de tre Karakterer i forannævnte Fag har dobbelt Værdi. Karaktererne ved den mundtlige Prøve i Statistikens Theori samt de fire af Kandidaten opgivne Bifag tillægges der enkelt Værdi.

Karaktererne betegnes som hidtil ved den statsvidenskabelige Examen.

Økonomisk-statistisk Examen kan afholdes første Gang i Sommeren 1893.

III.

Almindelige og Overgangsbestemmelser.

§ 10.

De statsvidenskabelige Censorer medvirke efter de hidtil gældende Regler ved statsvidenskabelig Embedsexamens anden Del og ved økonomisk-statistisk Examen.

§ 11.

Den, der indstiller sig til en af de to foran nævnte Examiner, har at erlægge en Kendelse af 16 Kr., der fordeles saaledes: 4 Kr. til Universitetets Kasse, 4 Kr. til Dekanus, 4 Kr. til Notarius og 4 Kr. til Pedellerne til lige Deling.

Ved statsvidenskabelig Embedsexamen finder Fordelingen af den erlagte Kendelse dog først Sted, naar Vedkommende indstiller sig til Examens anden Del. Sker dette ikke senest 2 Aar efter at den juridiske Fællesprøve er tagen, bliver Kendelsen at betragte som erlagt for denne og fordeles da efter Anordning af 26. September 1890 § 12. Indstiller Nogen, som har taget den juridiske Fællesprøve, sig efter mere end 2 Aars Forløb til statsvidenskabelig Embedsexamens anden Del, har han at erlægge en Kendelse af 8 Kr., der fordeles i samme Forhold som ovenfor anført; det samme gælder, naar en juridisk Kandidat indstiller sig til statsvidenskabelig Embedsexamen, ellers betales ingen Kendelse for at indstille sig til nævnte Examens anden Del.

§ 12.

Hvor ikke andet i denne Anordning er bestemt, har det fremdeles sit Forblivende ved de hidtil gældende almindelige Regler for Embedsexaminer og de særlige Regler for de under det rets- og statsvidenskabelige Fakultet hørende Examiner.

§ 13.

Statsvidenskabelig Examen afholdes sidste Gang i sin hidtilværende Skikkelse i Vinteren 1893—94. Dog kunne Kandidater, der enten inden denne Frist have bestaaet nævnte Examen uden at opnaa Karakteren laudabilis, eller som ved Sygdom have været forhindrede fra at underkaste sig den, af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet erholde Tilladelse til at indstille sig til den indtil et Aar efter ovennævnte Frist.

§ 14.

Kirke- og Undervisningsministeriet bemyndiges til at træffe de Bestemmelser, der iøvrigt maatte være nødvendige til Gennemførelsen af denne Anordning, specielt til efter Forslag fra det rets- og statsvidenskabelige Fakultet at fastsætte de fornødne Bestemmelser om Beregningen af Hovedkarakterernc ved de omhandlede Examiner.

Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden og dens Følger for Europa.*)

Af
Dr. Will. Scharling.

Dag for Dag forlyder det med større Bestemthed, at den »Valuta-Regulering«, som Østrig-Ungarn i en Aarrække har stræbt efter at naa hen til, nu for Alvor vil blive gennemført, og skønt der i Øjeblikket (4. Maj) endnu ikke foreligger noget bestemt, officielt Forslag til Planens Realisation, tør det vel betragtes som givet, at et saadant i den allernærmeste Tid vil fremkomme**). Man skjuler i Østrig-Ungarn ikke for sig selv, at Gennemførelsen vil frembyde store Vanskeligheder, ja,

---

*) Da denne Artikel er skrevet efter Opfordring af Red. for »Preussische Jahrbücher«, har Forf. ved Udarbejdelsen særlig haft tyske Læsere for Øje. Enkelte Anmærkninger, hvorom dette særlig gjaldt, ere derfor her udeladte, saaledes navnlig den overfor Dr. Jul. Landesbergers Paastand om, at den skandinaviske Møntreform kun havde haft »ein problematischer Erfolg« givne Paavisning af, at netop denne Møntreform er fuldstændig lykkedes og at Skandinavien udelukkende har den rene Guldfod.

**) Efter at dette er skrevet, har Regeringen forelagt fem Lovforslag, sigtende til at forberede Overgangen til Guldfod.

den foreliggende Literatur om denne vigtige Sag viser, at man fra forskellige Sider anser Gennemførelsen for noget problematisk. Vanskelighederne ere da ogsaa store og iøjnefaldende nok. Det gælder ikke blot om at skaffe et Land, der i et Aarhundrede har haft en Cirkulation af uindløselige Papirspenge, af med denne økonomiske Landeplage og sætte en virkelig Metalcirkulation med Supplement af indløselige Sedler istedet; det gælder tillige om en Forandring af Møntfod, eventuelt om Indførelse af en ny Regningsenhed. I de sidste to Aartier have Frankrig og Nordamerika med Held løst den første af disse vanskelige Opgaver, og det endog efter en større Maalestok, end der her er Tale om, fordi det tillige og først gjaldt om at reducere en altfor stor Cirkulation og derved hæve Papirspengene til Parikurs, medens den østrigske Papirgylden siden 1878 har haft mindst samme Værdi som en Sølvgylden; og den sidstnævnte Opgave er bleven løst — om end endnu ikke fuldt ud — af Tyskland og med fuldstændigt Held af de skandinaviske Lande. Men en samtidig Løsning af begge Opgaver frembyder utvivlsomt dobbelt Vanskelighed. Ganske vist kunde det synes, som om man ved denne Kombination slap for en af Vanskelighederne ved en Overgang til Guldfod: Vanskeligheden ved at blive den tidligere Sølvcirkulation kvit uden at lide altfor uforholdsmæssige Tab ved Sølvets Cirkulation; thi Østrig-Ungarns Beholdning af Sølv er neppe meget støre, end der haves Brug for til Skillemønt og eventuelt Sølvkurant*).

---

*) Østrig-Ungarns Beholdning af Sølv anslaas til ca. 190 Mill. fl. ö. W. hvoraf ca. 165 Mill. angives at ligge i Banken,

Men bortset fra, at Mange i Østrig-Ungarn synes at mene, at det ikke vil gaa an at beholde saa meget Sølv i Cirkulation, men at en Del af Sølvbeholdningen maa realiseres, komme jo iøvrigt de samme Spørgsmaal som andetsteds frem ved Overgang fra Sølvfod til Guldfod, navnlig om Beregningen af Værdiforholdet, om Valget af Møntenhed m. m.

Disse Spørgsmaal, hvis rette Løsning ere af største Betydning for Østrig-Ungarns Befolkning saa vel som for dets udenlandske Kreditorer, skulle vi her ganske lade ligge lige saa vel som det omstridte Spørgsmaal om Ordningen af Forholdet imellem Staten og Banken, navnlig om, til hvilken Pris hin bør overtage dennes Sølvbeholdning. Derimod maa vi, idet det er vor

---

samt 35 Mill. fl. i Skillemønt, medens den hele Cirkulation (Guld, Sølv, Skillemønt, udækkede Banksedler og Statssedler) for 1885 opgives til ca. 779 Mill. fl. og i 1891 var ca. 100 Mill. fl. større; Sølvet udgør altsaa omtrent $^1/_4$ af hele denne Cirkulation eller for en Befolkning af ca. $42._7$ Millioner ca. 5 fl. pr. Individ. Efter de i Danmark gjorte Erfaringer vilde dette næppe være synderlig for meget. I Danmark udgjorde i 1877 efter Møntreformens Gennemførelse den samlede Cirkulation ca. 78 Mill. Kr. (deraf 27 Mill. Kr. udækkede Banksedler, 11 Mill. Kr. dækkede med Guldbarrer og fremmed Guldmønt), hvoraf Sølvskillemønt ca. 18 Mill. Kr. (ca. 23 pCt.); for en Befolkning af ca. $1._8$ Millioner udgjorde Sølvskillemønten ca. 10 Kr. = 6 fl. 30 kr. ö. W. pr. Ind. (deraf ca. $8^1/_3$ Kr. = ca. $5^1/_2$ fl. ø. W. i 2- og 1-Kr.-Stykker). Der har aldrig i Danmark været klaget over, at Mængden af Skillemønt var for stor; tværtimod klages der snarere over, at det er vanskeligt at tilbytte sig Smaapenge. (I de tre skandinaviske Lande tils. er der 1873—85 udmøntet $39^1/_2$ Mill. Kr. i Sølvmønt overfor en samlet Udmøntning af ca. 94_4 Mill. Kr., altsaa er ca. 42 pCt. af denne Sølv, hvorved dog maa erindres, at de i Bankernes Beholdninger værende Guldbarrer og fremmede Guldmønter faktisk cirkulere i Form af de derimod udstedte Sedler.)

Opgave at vurdere den Betydning og Indflydelse, som Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden vil have for det øvrige Evropa, kortelig berøre Spørgsmaalene om, hvor meget Guld der hertil vil behøves, hvorledes det maa skaffes tilveje, og hvorvidt der er Udsigt til, at det engang tilvejebragte Guld vil blive i Landet.

Hvad først angaar Spørgsmaalet om, hvor meget Guld, der vil behøves, maa man utvivlsomt gaa ud fra, at den nuværende Cirkulation er nødvendig til Opretholdelse af det nu bestaaende Prisniveau. Ganske vist kan det gøres gældende, at Brugen af Kreditmidler endnu er saa lidet almindelig i Østrig-Ungarn, at en ikke ringe Del af Pengecirkulationen ved en stærkere Udvikling af Kreditforholdene vilde kunne erstattes af Vexler, Checks, Giro-Anvisninger o. desl. Men det er fuldstændig sikkert, at en saadan Udvikling ikke kommer af sig selv og paa en Gang, og at det i alt Fald er den gale Vej at gaa, at begynde en Indskrænkning af Pengecirkulationen i Haab om, at Hullet nok vil blive udfyldt af Kreditmidler. Det er tvært imod disse, som maa gøre hine overflødige, før en Indskrænkning tør finde Sted. Østrig har selv gjort den fornødne Erfaring i saa Henseende i Aarene 1862—65, da den i 1859 ved Krigen nødvendiggjorte Forøgelse af Banksedlerne med 100 Mill. fl. skulde bringes til at ophøre ved suksessiv Inddragning af det nævnte Beløb. Fra $426._8$ Mill. fl. ved Udgangen af 1862 nedbragtes Seddelmængden suksessive til $351._1$ Mill. fl. ved Udgangen af 1865, og der skulde da, for at naa det lovbestemte Dækningsforhold, endnu inddrages $29._6$ Mill. fl. »Men«, hedder det i det af Finansministeriet nu udarbejdede »Denk-

schrift über das Papiergeldwesen«, »medens nu denne Seddelreduktion betydeligt forhøjede Sedlernes Værdi, hvad der viste sig i den synkende Agio, steg ogsaa Sedlernes Værdi i Vareomsætningen, hvad der fandt sit Udtryk i Prisnedgang. Finansforvaltningen selv led under disse uheldige Forhold (Missstånden), og den ogsaa kvantitativt følelige Mangel paa Omløbsmidler kunde kun afhjælpes ved Udvikling af Bankforretningerne og en Udvidelse af Kreditmidlerne«. Men Diskontering og Lombardlaan steg i samme Tidsrum kun fra 120 til 150 Mill. fl. og »Bankforretningerne formaaede derfor ikke at byde Erstatning for de manglende Omløbsmidler. Under disse Omstændigheder syntes det økonomisk meget tvivlsomt, om en strikt Gennemførelse af Bankakten vilde være mulig, og Finansministeren... saa sig som Følge af Forretningsverdenens Klager over Bankrestriktionen tvungen til at gøre Banken opmærksom paa, »at Bankakten ikke bestemt fastsatte, at en Genoptagelse af Kontantbetaling skulde finde Sted den 1. Januar 1867, og at det derfor ikke var nødvendigt at foretage en Indskrænkning af Seddelomløbet efter en stor Maalestok«. Der kan ikke være Tvivl om, at et Forsøg paa at nøjes med et mindre Beløb af Omløbsmidler end det nu tilstedeværende vilde føre til ganske lignende Resultater og tilsidst vise sig uigennemførligt, fordi Befolkningen ikke i en Hast lader sig lære til at bruge almindelige Kreditmidler istedenfor Banksedler eller Penge, og en Indskrænkning af disse endog let øver den modsatte Virkning: frembringer Ængstelse og Mistillid, som snarest indskrænker Brugen af Kredit. Dette bekræftes yderligere ved en Betragtning af den Forøgelse, som Omløbsmidlerne i Østrig-Ungarn have

stede de nævnte Anvisninger som rentebærende Kreditbeviser og paa de Tider af Aaret, da der trænges til flere Cirkulationsmidler end det normale Gennemsnit, at indløse en større eller mindre Del deraf med egentlige Statssedler, giver Cirkulationen en til Forholdenes Natur svarende Elasticitet, som frembyder væsentlige Fordele. Men om det vil gaa an at bibeholde et saa stort Spillerum for Statssedler som 100 Mill. fl., der jo betydeligt overstiger det i Tyskland tilladte Beløb af Reichskassenscheine (120 Mill. Rmk.), tør vistnok anses for tvivlsomt. Se vi imidlertid bort herfra samt fra den alt cirkulerende Skillemønt og gaa ud fra, at den øvrige Cirkulation udgør (rundt) 800 Mill. fl. ö. W., hvoraf 200 Mill. fl. kunne forblive udækkede Banksedler, medens de for Haanden værende 190 Mill. fl. i Sølv kunne anvendes til Sølvskillemønt, behøves der ca. 410 Mill. fl. ö. W. i Guld. Da Banken ejer 54 Mill. fl. og der menes at være 15 Mill. fl. i Omløb, bliver det ca. 340 Mill. fl., som skal skaffes tilveje, dels til Indløsning af de 312 Mill. fl. i Statssedler, dels til Forstærkning af Bankens Metalfond. At prøve paa at gennemføre Valutareguleringen med et mindre Guldkvantum vil næppe være raadeligt; medregnes Skillemønten, vilde man nemlig knap faa 50 pCt. af den samlede Cirkulation i Guld, hvad der næppe nok svarer til det i »Statistische Tabellen zur Währungs-Frage«, Tabel 170, for Aaret 1885 beregnede Forhold imellem den samlede Cirkulation og Guldet i Tyskland (55.9 pCt.) og Danmark (53.1 pCt.) — derimod omtrent til Forholdet i Frankrig (49.8 pCt.) og Norge (49.3 pCt.) — og pr. Individ kun vilde give ca. 18 Rmk. i Guld,

medens der for Tyskland sammesteds opgives en Guldmængde af over 40 Rmk. pr. Ind., for Danmark af ca. 28 Rmk.

Gaar man da ud fra, at det mindste Kvantum Guld, som Østrig-Ungarn behøver til sin Valutaregulering, er ca. 580 Mill. Rmk.*), maa man tillige gaa ud fra, at den, saafremt den skal ske i en nær Fremtid, kun kan gennemføres ved Optagelse af et Guldlaan af omtrent dette Beløb, hvad der da ogsaa almindelig forudsættes. Thi da Østrig-Ungarns samlede Betalingsbalance i Tiaaret 1881—90 har resulteret i en Merindførsel af Guld til en Værdi af ialt 130 Mill. fl. ö. W. (ved Siden af en Merudførsel af Sølv til Værdi ca. 10 Mill. fl.), vilde det, selv om Forholdene stillede sig noget gunstigere i Fremtiden — 1886-90 var Merindførselen af Guld aarlig ca. 15 Mill. fl. ö. W. —, da der herfra gaar det industrielle Forbrug af Guld, som alene for de i Rigsraadet repræsenterede Lande anslaas til over $2^1/_2$ Mill. fl. aarlig, dog behøves mindst 25 Aar for at naa en Tilførsel til Udmøntning af 340 Mill. fl. ö. W. i Guld (1887—91 udmøntedes aarlig ca. 6 Mill. fl. i Guld).

Vi skulle ikke her fordybe os i de økonomiske

---

*) I Enquête-Kommissionen har et i slige praktiske Spørgsmaal saa sagkyndigt Medlem som Prokurist hos Huset S. M. Rothschild, Dub, udtalt, at et Guldkvantum af 400 Mill. fl. vilde være ganske utilstrækkeligt til at sikre Reformens Gennemførelse, og at mindst 50 Mill. Pd. Sterl. (1000 Rmk.) eller 600 Mill. fl., inklus. hvad der findes i Landet, ikke vilde være for meget. Til denne Udtalelse sluttede Professor Menger sig, medens flere Andre mente, at man vilde kunne nøjes med at tilvejebringe 400 à 440 Mill. fl. Vor Ansættelse af Minimumsbehovet er saaledes meget moderat.

Følger, som Optagelsen af et Guldlaan paa henved 600 Mill. Rmk. vilde have for Østrig-Ungarn; vi gaa efter Alt, hvad der foreligger, ud fra, at man der har den Opfattelse, at disse i alt Fald ville være at foretrække for Bibeholdelsen af den nuværende Papirscirkulation med dens uundgaaelige økonomiske Følger, og at Sagen derfor vil søges gennemført ved Optagelsen af et Guldlaan. Ganske vist er det i Pressen blevet meddelt, at den ungarske Finansminister allerede skal have opsamlet et betydeligt Kvantum Guld til de forestaaende Møntoperationer, — vi have set det opgivet til 50 Mill. fl. Meningen er dog vistnok næppe den, at dette Kvantum Guld alt skulde ligge parat i Ungarn, men kun, at der haves Guldvexler paa Udlandet til dette Beløb. I saa Fald behøver da vel et eventuelt Laan kun at være saa meget mindre, altsaa vel kun omtrent 500 Mill. Rmk.*); men for det øvrige Evropa har det ingen Betydning, om Guldet drages fra det som Følge af et Laan eller i Henhold til Guldvexler, naar det Beløb, som skal tilføres Østrig-Ungarn til Udmøntning, dog bliver det samme. Det Spørgsmaal, som da her beskæftiger os, bliver derfor nærmest dette: hvilke Følger vil Optagelsen af et Guldlaan og Indfrielse af Vexler med Guld til et samlet Beløb af ca. 600 Mill. Rmk. — og maaske endnu et Par Hundrede Millioner mere — have for det øvrige Evropa?

Dette Spørgsmaal fører os lige ind i den i det

---

*) Der er nu forelagt Forslag til Lov om Optagelse af et Laan paa ca. 262 Mill. fl. i Guld (= ca. 530 Mill. Rmk.) til Indløsning af de 312 Mill. fl. ö. W. i Statssedler. Muligheden af et ydērligere Guldlaan er dog ikke hermed udelukket.

sidste Tiaar mellem Nationaløkonomerne førte Diskussion om Forholdet imellem Guldmængden og Varepriserne samt om de økonomiske Virkninger af et almindeligt Prisfald. Da denne Diskussion, som bekendt, ikke har ført til nogen Enighed i det Væsentlige, ja ikke engang til almindelig Anerkendelse af visse Resultater for de omstridte Hovedpunkters Vedkommende, vil Besvarelsen af det her stillede Spørgsmaal falde højst forskelligt ud. For ikke at tale om dem, der ikke engang ville anerkende, at et almindeligt Prisfald er blevet konstateret for Midten af 80erne, ville de, der betragte et almindeligt Prisfald snarere som en Virkning af end som Aarsagen til trykkede Forretningsforhold og daarlige Tider, næppe tillægge det stor Betydning, om det kan paavises, at Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden stiller et nyt almindeligt Prisfald i Udsigt. Og de, der mene, at de rede Penge nutildags kun spille en underordnet Rolle i Omsætningsforholdene overfor den udstrakte Brug af Krediten og de langt betydeligere Kreditmidler, ville ikke erkende, at et Beløb af knap 600 Mill. Rmk. har nogen væsentlig Betydning for Prisforholdene i Evropa. De endelig, der anse den lave Rentefod i Midten af 80erne som et afgørende Vidnesbyrd om, at der er Guld nok i de forskellige Lande og at Bankerne ere rigeligt forsynede hermed, ville ikke erkende, at det skulde være forbundet med nogensomhelst Vanskelighed at skaffe Østrig-Ungarn de henved 600 Mill. Rmk., som det behøver, og som knap repræsentere $1^1/_2$ Aars Guldproduktion. For alle disse vil den efterfølgende Argumentation og den derpaa støttede Opfattelse ingen Gyldighed have; overfor dem gælder i dette Tilfælde fuldt ud det

gamle Ord: contra principia negantem disputari non potest.

Det vil derfor for at undgaa unødig og lidet frugtbar Strid være hensigtsmæssigt og tildels nødvendigt at forudskikke en kort Redegørelse for de Forudsætninger, hvorpaa vor Undersøgelse hviler og som udgør dens Basis. Da de alt i tidligere Afhandlinger ere udførligere udviklede og dokumenterede, kunne de her fremstilles i al Korthed uden derfor at beskyldes for at være rene Postulater, saa meget mindre, som deres Rigtighed dog utvivlsomt anerkendes af ikke faa Nationaløkonomer. Altsaa:

1) Naar vi slutte os til den almindelige Lære om, at Varepriserne ɔ: Varernes samlede Prisniveau, bestemmes ved Forholdet imellem den udbudte Varemængdes — Ordet taget i videste Forstand, altsaa omfattende Tjenesteydelser, Arbejde, Brugen af faste Ejendomme m. m. — og den cirkulerende Pengemængde (i vid Forstand), er det herved ikke ladet ude af Betragtning, at der er et helt Ombytningsomraade, som falder ganske udenfor, fordi Ombytningen iværksættes uden Brug af Penge eller Kredit, idet Varerne direkte ombyttes med andre Varer eller Arbejde direkte betales med andet Arbejde eller med Varer, saasom hvor en Arbejdsgiver lønner sine Arbejdere med Kost og Logis, eller hvor Embedsmænd delvis lønnes med fri Bolig o. m. A. Men vi gaa ud fra, at Værdien af disse Ydelser maales ved den Pris, der betales for tilsvarende Ydelser paa det Omsætningsomraade, hvor Penge benyttes som Omsætningsmiddel, og endvidere fra, at hint udenfor Pengeomsætningen liggende Omraade i Tidens Løb kun langsomt og næsten umærkeligt for-

andres, og da snarest i den Retning, at den direkte Ombytning uden Penges Mellemkomst bliver mindre almindelig og at altsaa det Vareudbud, der staar overfor den cirkulerende Pengemængde, snarest efterhaanden bliver forholdsvis større. Særlig tør dette antages at gælde om Østrig-Ungarn; naar dette Land ligesom det nordøstlige Evropa har en saa meget mindre Pengecirkulation end det nordvestlige Evropa*), uagtet Kreditmidler utvivlsomt benyttes i langt mindre Omfang hist end her, skyldes det sikkert netop den Omstændighed, at Naturalomsætning i store Dele af Landet er mere fremherskende. Den tiltagende Udvikling og det livligere Omsætningssamkvem med Evropa, som tør forventes at blive Følgen af Guldfodens Indførelse, vil derfor sandsynligvis gøre det nødvendigt for Østrig-Ungarn stadigt at forøge sin Guldbeholdning i de kommende Aar, dersom ikke Papirpengene igen skulle faa for stort Spillerum.

2) Naar det gøres gældende, at Brugen af egentlige Penge (ɔ: Mønt og Barrer, udækkede Banksedler og Statspapirpenge) kan indskrænkes ved en udvidet Brug af Kreditmidler, navnlig Vexler, Checks og Giro-Anvisninger, og at der derfor overfor et voxende Vareudbud ikke behøves nogen Forøgelse af Pengemængden for at forhindre et Prisfald, idet der kun behøves en udvidet Brug af Kreditmidler, er dette i og for sig rigtigt. Men

*) Ifølge »Statist. Tabellen zur W.-Fr.«, Tabel 171, var i 1885 den samlede Cirkulation af Guld- og Sølvmønter, Skillemønt, Bank- og Statssedler pr. Individ, ansat til frcs.: i Frankrig ca. 234, i Nederlandene 148, i Belgien 102, i Storbrittannien 98, i Tyskland 91, i Danmark 77 — derimod i Østrig—Ungarn $41._{25}$, i Sverige $36._{90}$, i Rumænien $32._{20}$, i Rusland $27._{65}$.

naar man har paaberaabt sig den i flere Lande notorisk stedfundne Udvidelse af Brugen af Kreditmidler og særlig den siden 1875 fremvoxende Benyttelse af Giro-Omsætning i Tyskland, Østrig-Ungarn og Italien m. fl. St. som Vidnesbyrd om, at det ikke kan være en utilstrækkelig Forsyning med Penge, der har fremkaldt Prisfaldet i Midten af 80'erne, holder denne Bevisførelse ikke Stik. For det Første maa det erindres, at de store Tal paa Giro-Overførsels-Konto blænde, fordi hver eneste Omsætning noteres særskilt, medens man ved Angivelsen af Pengemængden ikke kan angive, hvor mange Omsætninger hver Mønt eller Bankseddel effektuerer i Aarets Løb, og derfor her kun faar at gøre med Millioner, hvor man hist regner med Milliarder. Det maa erindres, at hver 100-Mark-Seddel, der én Gang daglig skifter Besidder, i Aarets Løb — bortset fra Søn- og Helligdage — effektuerer Omsætninger til et Beløb af 30,000 Mark, og at der altsaa under denne Forudsætning kun behøvedes 100 Mill. Rmk. i Banksedler for at erstatte en Giro-Omsætning af 30 Milliarder. Men Hovedsagen er, at der maa skelnes imellem de forskellige Omsætningsomraader, paa hvilke henholdsvis Penge og Kreditmidler benyttes. De sidste benyttes overvejende i den egentlige Forretningsverden, saa længe Varerne gaa fra Haand til Haand, i Omsætningen fra Producent til Handlende og dernæst imellem Handlende indbyrdes, hvorimod den endelige Afsætning af Varerne til Forbrugerne saa vel som Køb af Arbejdskraft overvejende betales med Penge. Det er disse sidste Omsætninger, som ere de egentlig prisbestemmende; de forudgaaende Handelsomsætninger finde alle Sted med dem for Øje og i den Forventning, at der

ved dem vil opnaas en Pris, som dækker hine, og de til stadig stigende Priser foretagne Spekulationsomsætninger formaa kun at skabe en midlertidig, af de samtidig til Live kommende Kreditmidler baaren, Prisstigning, der ikkun kan opretholdes, for saa vidt de ved Forholdet imellem den udbudte Varemængde og den egentlige Pengemængde bestemte Priser i Forbrugskøbene svare dertil. Medens derfor enhver betydeligere Forøgelse af Pengemængden som Følge af nye Guldopdagelser eller navnlig Udstedelse af Papirspenge en masse vil fremkalde en Prisstigning, kan en forholdsvis betydelig Udstedelse af Kreditmidler foregaa uden nogen saadan Virkning, fordi de blot muliggøre en tilsvarende Mængde Omsætninger imellem de Handlende indbyrdes, som ellers ikke vilde komme i Stand, eller i alt Fald uden at bevirke andet end en rent forbigaaende Prisstigning. Medens derfor, som nu vistnok alle Nationaløkonomer erkende, Frankrigs Udstedelse af 2300 Mill. frcs. i uindløselige Banksedler i 1871—73 var en Hovedaarsag til disse Aars stærke Prisstigning og deres Geninddragning i Aarene 1874—78 en af de væsentligste Grunde til disse Aars stærke Prisnedgang, har den saa ofte paaberaabte stærke Udvikling af Girosystemet i 80erne ikke fremkaldt noget tilsvarende Fænomen, ja ikke engang kunnet forhindre en ret følelig Prisnedgang i Midten af 80erne, medens den indtraadte Bedring i 1889—90 skyldes andre Faktorer, som det nedenfor vil blive paavist.

Sagen er nemlig den, at Kreditmidlerne og Brugen af Kredit overhovedet kun da faa Indflydelse paa det varige Prisniveau, naar og i samme Omfang som de benyttes af Forbrugerne som Betalingsmidler. Men den

Vane at betale med Vexler, Checks, Bankanvisninger o. lign. trænger kun meget langsomt igennem hos den store Befolkning udenfor de Forretningsdrivendes Verden — og udenfor Storbrittannien er det hidtil næppe sket i nogen nævneværdig Grad. Og særlig er det saa langt fra, at Knaphed paa egentlige Penge skulde føre til, at man udfyldte det opstaaede Hul med nye Kreditmidler, at tvært imod en saadan Tilstand endog fører til en Indskrænkning i de hidtil brugte Kreditmidlers Omfang*).

Vi gaa derfor aldeles bestemt ud fra, at det Hul paa omtrent 600 Mill. Rmk., som Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden vil gøre i det øvrige Evropas Pengebeholdninger, ikke vil blive udfyldt derved, at de paagældende Befolkninger strax vænne sig til at benytte Vexler og Bankanvisninger istedenfor rede Penge til at afgøre Betalingen af de i umiddelbare Forbrugsøjemed foretagne Indkøb eller til Betaling af Arbejdsløn o. lign.

3) Da Prisniveauet er et Udtryk for Værdiforholdet imellem Penge og Varer (i vid Forstand), er det en Selvfølge, at enhver Forandring i Prisniveauet er en Forandring saavel i Pengenes som i Varernes Værdi eller Købeevne. Medens der derfor, naar Prisniveauet har forandret sig, ikke kan tales om, at Guldets Værdi er forbleven uforandret, anerkende vi fuldt ud, at det meget vel kan gøres gældende, at Aarsagen til Værdiforandringen maa søges udelukkende paa den ene Side, enten i Forandringer af Vareudbudet eller i For-

*) Se min nærmere Paavisning heraf i dette Tidsskrifts Bind 27 (1889), S. 187 ff.

andringer af Pengeudbudet. Vi erkende derfor ogsaa, at det kan have sin fulde Beføjelse at paastaa, at et Prisfald skyldes den stærke Udvikling af Produktionsforholdene og det dermed følgende forøgede Vareudbud. Men idet vi gaa ud fra, at en voxende Befolkning og et ikke blot i samme Forhold voxende Forbrug, men et med tiltagende Velstand voxende Forbrug pr. Individ, der atter forudsætter en stadig Forøgelse af Vareudbudet, er det naturlige Resultat af den fremadskridende økonomiske Udvikling, der netop sigter paa dette Maal, hævde vi lige saa fuldt Berettigelsen af at sige, at en paa denne Maade fremkommende jævn Prisnedgang skyldes den Omstændighed, at Pengemængden ikke har fulgt den almindelige Udvikling og ikke samtidig er voxet i et saadant Forhold, at Prisniveauet kunde holde sig uforandret. Vi gaa m. a. O. ud fra, at da det ikke kan være Opgaven at hæmme Produktionen og indskrænke Vareudbudet for at vedligeholde Balancen imellem dette og Pengecirkulationen og ad denne Vej forhindre en Prisnedgang, som bringer Mange Tab og lægger et Tryk paa den hele økonomiske Udvikling, — saa meget mere, som det præventive Middel jo netop blev det samme som selve det Onde, der skulde forhindres —, maa Opgaven fornuftigvis blive den, at bringe Pengemængden til saa vidt muligt at følge den almindelige Udviklings Gang og voxe i et Forhold, som muliggør Bevaringen af det bestaaende Prisniveau.

Da Østrig-Ungarn forudsættes at tilvejebringe Midlerne til Indløsningen af sine Statssedler ved et Guldlaan og derhos forudsættes at bibeholde det samlede Beløb af sine Cirkulationsmidler uforandret, er det

ikke dette Land, men det øvrige Evropa, som eventuelt vil se sig stillet overfor den nys nævnte Opgave.

4) Overfor de forskellige Paavisninger, som ere fremkomne angaaende Prisstatistikens Utilstrækkelighed og Paalidelighed, anerkende vi ganske, at enhver Prisstatistik kun er partiel, at der er mange Omsætninger, navnlig af alle individuelt bestemte Værdigenstande (Kunstværker t. Ex.), som umuligt kunne inddrages under en saadan Statistik, og at denne derhos i Reglen slet ikke omfatter saa vigtige Omsætningsklasser som Arbejdskraft og Husrum foruden flere. Men vi mene, at disse i den her omhandlede Henseende dog spille en meget underordnet Rolle, fordi Bevægelsen paa disse Omraader dels er forholdsvis langsom, dels i Almindelighed, naar den indtræder, netop gaar i den Retning, som angives ved de almindelige Varepriser. Naar alle Livsfornødenheder blive billigere, og naar Industriens Frembringelser dale i Pris, vil Arbejdslønnen i Almindelighed gaa ned, og naar hine stige i Pris, vil det blive nødvendigt at forhøje den. Dens Inddragning under Prisstatistiken vilde derfor nærmest kun bevirke, at pro-Cent-Tallene for Prisstigning eller Prisnedgang efter Omstændighederne vilde blive noget mindre eller større; men at selve Bevægelsen skulde blive neutraliseret ved Inddragningen af de nævnte Prisomraader, er lidet sandsynligt. En Prisstatistik, der som den af Dr. Soetbeer for 1881—89 i Conrads Jahrbücher af Oktbr. 1890 opgjorte omfatter en Varemængde af over 44,000 Millioner kg., fordelte paa 933 Artikler eller Positioner og med en samlet Værdi af næsten 7200 Mill. Mk., giver utvivlsomt et tilstrækkelig tilforladeligt Billede af den virkelige Prisbevægelse, og bekræftes denne yder-

ligere ved andre statistiske Opgørelser, der paa andre Omraader, om end efter mindre paalidelige Methoder, konstatere en tilsvarende Bevægelse, blot med Afvigelse i pCt.-Tallene for dens Styrke, tør man uden mindste Betænkelighed betragte den som et sandt Udtryk for den økonomiske Udvikling.

Ligeledes anse vi den Indvending for ganske betydningsløs, at de enkelte Varers Priser ikke udvise den samme Bevægelse, men at nogle endog kunne være stegne i Pris, uagtet der paastaas at være et almindeligt Prisfald. En saadan Forskel i Varernes Bevægelse vil der altid være; en rig Kornhøst kan ledsages af en knap Bomulds- eller Kaffe-Høst og omvendt, og nye Produktionsfremskridt kunne bringe nogle Varer til at falde i Pris, samtidig med at en voxende Efterspørgsel bringer andre, hvis Mængde ikke saa let forøges, til at stige i Pris. Alle disse individuelle Bevægelser kunne foregaa ved et ganske konstant Prisniveau; men saasnart de dalende Priser have Overvægten over de stigende eller omvendt, have Pengene faaet enten større eller mindre Købeevne, og dette skyldes da den Omstændighed, at det samlede Vareudbud har forandret sig, medens Pengemængden er forbleven uforandret eller i alt Fald har forandret sig stærkere end denne eller mulig i en modsat Retning. Men hvad enten et Prisfald har sin Grund i den ene eller den anden af disse Omstændigheder, vil det lægge et Tryk paa Handel og Industri, som kun hæves derved, at Prisnedgangen bringes til at ophøre, og dette kan atter kun ske paa én Maade: ved en Forøgelse af Pengemængden.

De Betragtninger, som i det Følgende ville blive fremsatte, gaa ud fra de her fremhævede Forudsætninger, og vi erkende derfor paa Forhaand, at de ikke ville findes overbevisende for dem, der benægte disse. Men paa den anden Side maa det da ogsaa være os tilladt at udtale, at ethvert Forsøg paa at imødegaa den følgende Undersøgelse vil være ganske uden Betydning for os, for saa vidt det gaar ud fra andre Forudsætninger end de her angivne. Nægtes det saaledes, at det er konstateret, at der i 1883—86 har fundet en Prisnedgang Sted og derimod i 1888—90 en Prisopgang, — eller nægtes det, at en pludselig stærk Forøgelse af den aarlige Guldproduktion ved Opdagelsen af nye, let tilgængelige Miner vilde have kunnet forhindre Prisfaldet, — eller nægtes det, at en Udstedelse af nye Statssedler eller en Inddragning af alt udstedte Sedler øver Indflydelse paa Prisniveauet, fordi en Indskrænkning eller Udvidelse af Brugen af Kreditmidler vil neutralisere Virkningen deraf, — saa vil en Diskussion om den Betydning, som Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden vil faa, være ganske ørkesløs.

Overfor en eventuel Valutaregulering i Østrig-Ungarn ligger det Spørgsmaal nær: Hvorledes er det gaaet med Italiens Valutaregulering, og hvilke Følger har den haft for det øvrige Evropa?

Den første Del af dette Spørgsmaal er ikke saa ganske let at besvare. Der foreligger — saa vidt os bekendt — endnu ikke nogen omfattende og indgaaende Fremstilling af den italienske Valutareform, og de os foreliggende, tildels endog temmelig sparsomme, statistiske Data give ikke noget absolut klart Svar paa Spørgsmaalet, om de end afgjort synes at tale for, at

Reformen ikke kan siges at være lykkedes eller fuldt gennemført. Hvad der foreligger, er følgende:

Der bestod i 1880 en dobbelt Seddelcirkulation i Italien: de for hver af de sex seddeludstedende Bankers Regning cirkulerende Sedler med legal Kurs til et samlet Beløb af 748 Mill. Lire ($^{31}/_{12}$ 80) og de af det samlede Bankkonsortium for Statens Regning udgivne Sedler med Tvangskurs til et samlet Beløb af 940 Mill. Lire. Denne i Forhold til Omsætningens Krav overdrevent store Seddelmængde havde drevet ikke blot al virkelig Mønt, men ogsaa al Sølvskillemønt ud af Landet, saa at der i Frankrig, Belgien og Schweiz cirkulerede henved 79 Mill. Lire i italiensk Sølvskillemønt, medens der i selve Italien kun fandtes Broncemønt, og det i saadant Overmaal, at 30 Mill. L. mentes at ville blive overflødige. Den overdrevent store Seddelmængde havde givet den en Kurs af ca. 10 pCt. under pari (Gennemsnit af Guldagio for Aarene 1877—80 var $9._{87}$ pCt.); en Reduktion af Cirkulationsmidlerne ansaas derfor som nødvendig Betingelse for og Forberedelse til Genoptagelse af kontant Betaling, der naturligvis forudsatte Guldagioens Forsvinden. Endnu i 1880 bevægede denne sig imellem et Maximum af $13._{05}$ og et Minimum af $2._{15}$ pCt.; i Gennemsnit for hele Aaret var den $9._{49}$ pCt. Derimod var det siden 1866 stadige og betydelige aarlige Deficit i Statshusholdningen fra 1875 bragt til at forsvinde; i 1875—80 var der et samlet Overskud af ca. 140 Mill. Lire eller i aarligt Gennemsnit ca. 23 Mill. L. (1878—80 ca. 28 Mill. L.), hvad der syntes at sætte Staten i Stand til at optage et betydeligt Laan uden at falde tilbage til Deficit paa Grund af den aarlige Rentebetaling.

Den ved Lov 7. April 1881 bestemte Ophævelse af Tvangskursen overførte de hidtidige »Consortialnoter« til Staten, som umiddelbart skulde forvalte dem. Statssedlernes Beløb skulde nedbringes til 340 Mill. L., altsaa 600 Mill. L. deraf indløses. Banksedlerne, hvoraf der ifølge Lov 30. April 1874 maatte udstedes et 3 Gange saa stort Beløb, som den samlede Aktiekapital (191 Mill. L. for de fire Banker) og Korporationsformue ($60_{,75}$ Mill. L. for de to Banker) androg, — kunde altsaa udgøre indtil $755^1/_4$ Mill. L., hvoraf $^1/_3$ skulde være dækket med Metal.

Af Statssedler skulde der altsaa inddrages 600 Mill., og da Staten derhos skulde tilbagebetale den italienske Nationalbank en Gæld paa 44 Mill. L., — hvorved den vilde blive sat i Stand til at inddrage indtil 60 Mill. L. i Lire-Noter —, behøvedes der i Alt til Genoptagelse af Kontantbetaling et Laan paa 644 Mill. L., hvoraf de 400 Mill. L. skulde være Guld, de 244 Mill. Sølv. Af sidstnævnte Beløb skulde da, som nævnt, 44 Mill. L. afgives til Nationalbanken, medens 49 Mill. skulde anvendes til Indløsning af italiensk Sølvskillemønt fra Frankrig; der blev saaledes endnu 151 Mill. L. i Sølv til Disposition for Staten, som yderligere efter Modtagelsen af den fra Frankrig kommende Skillemønt disponerede over i Alt 132 Mill. L. i Sølvskillemønt, hvoraf dog 39 Mill. skulde anvendes til Indløsning af Broncemønten. I alt vilde herefter Metalcirkulationen forøges med 644 Mill. L., medens Seddelmængden formindskedes med 660 Mill. L. Da Italiens Beholdning af Mønt i 1880 ansloges til 519 Mill. L.*), vilde der i Alt blive

*) Deraf 209 Mill. i Guld (hvoraf 101 i Statens og Bankernes Besiddelse), 171 Mill. i Sølv, 64 i Sølvskillemønt og 75 Mill.

en Møntbeholdning af 1163 Mill. L. (hvoraf 609 Mill. i Guld) overfor en Seddelmængde af ca. 1028 Mill. L., der kunde forøges indtil 1095 Mill. L. Den samlede Mængde af Cirkulationsmidler vilde saaledes blive omtrent uforandret, men Forholdet imellem dem indbyrdes i væsentlig Grad forandres, idet der i 1880 overfor de 519 Mill. L. i Mønt stod en samlet Seddelmængde af 1688 Mill. L.

Udviklingen blev dog temmelig forskellig herfra. Efterat Regeringen den 8. Juli 1881 havde afsluttet Kontrakt om et Laan paa 644 Mill. L. i Guld og 200 Mill. L. i Sølv, der senere paa Grund af Vanskelighederne ved at faa en tilstrækkelig Mængde Sølvmønt fra den latinske Union forandredes til 491 Mill. L. i Guld, 153 Mill. i Sølv, ankom Metallet suksessive i Løbet af 1881—82 og Begyndelsen af 1883, saa at Regeringen kunde fortsætte Genoptagelsen af Kontantbetaling til d. 12. Apr. 1883. Paa denne Dag vare de offentlige Kasser i Besiddelse af 677 Mill. L. i Mønt, deraf 513 Mill. i Guld, medens Beløbet af »Konsortialnoter« var 883 Mill. L., hvoraf 340 Mill. kunde indløses med nye Statssedler. Det synes imidlertid, som om man ikke har indkaldt disse Sedler til Udløsning inden en vis Frist, men indskrænket sig til at omvexle dem med Mønt eller nye Sedler efterhaanden som de af sig selv indkom til de offentlige Kasser. I hvert Fald var Inddragningen endnu ikke fuldt tilendebragt den 31. Decbr. 1890, paa hvilken Dag der endnu cirkulerede omtr. 10 Mill. L. i Konsortialnoter, og den samlede Mængde af

i Bronce. Af de 519 Mill. L. fandtes 206 Mill. i Statens og Bankernes Besiddelse; det private Møntforraad ansloges til 313 Mill. L.

Statssedler formindskedes kun langsomt, som følgende Tal ville vise (Tabel 125 og Annuario Statist. Ital. 1889—90, S. 811). Der cirkulerede:

	Consortial-noter Mill. L.	Nye Statssedler Mill. L.	Tilsammen Mill. L.	Banksedler Mill. L.
$^{31}/_{12}$ 1883	598.17	89.88	688.061	793.915
$^{31}/_{12}$ 1884			610.845	899.096
$^{30}/_{6}$ 1885	235.04	275.79	510.835	920.835
$^{31}/_{12}$ 1885			493 231	948.451
$^{30}/_{6}$ 1886	158.74	305.09	463.832	996.892

Ved Udgangen af 1883 var Statssedlernes Beløb saaledes kun nedbragt med 195 Mill. L., ved Udgangen af 1884 med ca. 373 Mill. L. og endnu ved Udgangen af 1885, altsaa efter ca. $2^3/_4$ Aars Forløb, var det endnu ikke formindsket med 400 Mill. L. Og samtidig var Banksedlernes Mængde forøget med over 200 Mill. L., saa at den samlede Seddelmængde, der i 1880 havde været 1688 og ved Udgangen af 1882 1672 Mill. L., den $^{31}/_{12}$ 1883 endnu udgjorde 1481 Mill., den $^{31}/_{12}$ 1885 1441 Mill. Istedenfor med 660 Mill. var det samlede Seddelbeløb saaledes efter 3 Aars Forløb kun bleven formindsket med kun 247 Mill. L. Ganske vist var samtidig Bankernes Gulddækning bleven forøget med omtr. 200 Mill. L. ($^{31}/_{12}$ 1882 ca. 77 Mill., $^{31}/_{12}$ 1885 280 Mill. L.), men da Statens Metalbeholdning til Dækning af de inddragne Consortialsedler udover de nye Statssedlers Beløb (ca. 373 Mill. L.) formentlig var formindsket med et større Beløb, er der næppe Grund til at antage, at Landets samlede Metalbeholdning var bleven yderligere forøget i disse Aar; tvært-

imod formenes den den $^{31}/_{4}$ 1884 kun at have udgjort ca. 1020 Mill. L. og den $^{31}/_{12}$ 1885 næppe 1000 Mill. L., og der stod saaledes i 1885 overfor denne Møntmængde istedenfor en Seddelmængde af højst 1095 Mill. L. ikke mindre end 1441 Mill. L. i Sedler.

Medens nemlig Statssedlernes Mængde i Overensstemmelse med Programmet stadig — om end meget langsomt — formindskedes, udviste Banksedlerne snart den modsatte Bevægelse. Det viste sig hurtigt umuligt at gennemføre den Bestemmelse, at Seddelmængden ikke maatte overstige det Tredobbelte af Bankernes Kapital; allerede $^{31}/_{12}$ 1883 var dette Beløb overskredet (793 Mill. L.). Ligeledes viste det sig umuligt, saaledes som bestemt, at ophæve Bankernes Legalkurs med Udgangen 1883; atter og atter blev Fristen herfor forlænget, og samtidig med at dette skete i 1885, tillod Loven af 28. Juni Bankerne at udstede Sedler ud over det Tredobbelte af Kapitalen imod Henlæggelse af fuld Dækning. Og endelig kan Regeringen for at tilfredsstille overordentlige og paatrængende Krav fra Handelens Side efter en Forhøjelse af Diskontosatsen tillade Bankerne at overskride Grænsen for Seddeludstedelse. Fra 793 Mill. L. i 1883 er Banksedlernes Mængde da successivt steget til over 1000 Mill. L. i 1886 og udgjorde den $^{31}/_{12}$ 1890 endog 1126 Mill., saa at, naar hertil lægges de 342 Mill. i Statssedler, den samlede Seddelmængde i 1890 var 1468 Mill. L. eller kun 220 Mill. L. mindre end i 1880.

Og denne Seddelmængdes Tilvæxt har været ledsaget af — og formentlig foraarsaget ved — en ikke ubetydelig Udførsel af ædelt Metal. Allerede i 1884 var — ifølge Tabel 26 — Merudførselen af Sølv ca.

5 Mill. L. større end Merindførselen af Guld — og i 1885 gik 89.$_6$ Mill. L. i Guld ud af Landet imod en Tilførsel af 18.$_6$ Mill. L. i Sølv. I 1886—90 har den konstaterede Merudførsel af Guld og Sølv været ca. 43 Mill. L., hvoraf 42.$_5$ Mill. i Guld. I Alt ere herefter af de i 1883 af Regeringen erhvervede 483 Mill. L. (af de 644 Mill. L. gik de 44 Mill. til Tilbagebetaling af Gælden til Nationalbanken og 116 Mill. L. til Udbetalinger i Udlandet, se Tabel 127) mindst 114 Mill. atter gaaede ud af Landet i de syv følgende Aar, og da Italiens industrielle Forbrug af Guld og Sølv altsaa har maattet tilfredsstilles af det for Haanden værende Mønt-Metal, maa Møntcirkulationen antages at være bleven yderligere formindsket. Vexelkursen paa Paris (Tabel 120), som i 1884 var pari (gennemsnitl. 100.$_{003}$ — Max. 100.$_{397}$), var da ogsaa i 1888 næsten 1 pCt. over pari (Gennsn. 100.$_{979}$ — Max. 102.$_{210}$) og i 1890 endog lidt højere (Gennsn. 101.$_{150}$). Dette betyder faktisk Agio paa Guld, som i det Hele kun synes tilbageholdt ved kunstige Midler. »Guldet bliver kun ved Indespærring holdt tilbage i Italien; i Samhandelen finder man saa godt som slet ingen Guldmønter«, siger Prof. Lexis*). Og i Enquête-Kommissionen meddeler Handelskammerrath Bondy (S. 36), at han for nylig foretog en Rejse til Italien, forsynet med et ganske fortræffeligt Kreditiv fra det første Kreditinstitut i Østrig, men var aldeles ude af Stand til at erholde Guld derpaa. Medens den samlede Møntmængde, som ovenfor anført, i 1885 angaves til ca. 1000 Mill. L., angives den for 1891 af Ottomar Haupt (Gold, Silber

---

*) W. Lexis, Conrads Jahrb. N. F. Bd. 21 S. 278.

u. die Valutaherstellung S. 10) til kun 740 Mill. L., hvoraf 514 Mill. L. i Bankerne og Statskassen, medens kun Skillemønt synes at være i Omløb. »Landets monetære Tilstand stiller sig i Øjeblikket højst mislig«, tilføjer han; »om en metallisk Cirkulation kan der ikke mere være Tale«.

Aarsagen til dette uheldige Udfald af den italienske Valutareform maa nærmest søges deri, at de to væsentlige Forudsætninger for Reformens heldige Gennemførelse: en Statshusholdning med et tilstrækkeligt Overskud til at dække Renterne af det nye Laan og en gunstig Handelsbalance, begge ere bristede. Statskassens gennemsnitlige aarlige Overskud i 1878—81, ca. 34 Mill. L. aarlig, vilde omtrent — skønt knap nok — have været tilstrækkeligt til at dække den aarlige Rente af Valuta-Laanet, ca. $36^1/_2$ Mill. L. Men Italiens Kolonialpolitik og Krigen i Afrika, senere de ved Tripelalliancen nødvendiggjorte Rustninger, have fra April 1885 forvandlet Overskudet til et Underskud, som i 1885—86 var $23._5$ Mill. L., 1887—88 henved 73 og 1888—89 over 234 Mill. L. Alene den aarlige Rente af Statsgælden var i 1890 ca. 73 Mill. L. større end i 1881. Og medens den til Udlandet skete Rentebetaling af de 5 pCts. konsoliderede Rentes i 1877—81 i aarligt Gennemsnit udgjorde ca. $62._5$ Mill. L., vare de i 1888—89 voxede til genn. over 122 Mill. L.

Dertil kom, at den egentlige Handelsbalance hurtigt blev ugunstigt for Italien. Selve Valutareformen maatte virke hertil, idet den hurtige Stigning af Lirens Værdi i Løbet af 1881—83 fra at være ca. 10 pCt. mindre værd end 1 franc til at faa samme Værdi som denne, i mange Produktioner maatte virke som en Forhøjelse af

Produktionsomkostningerne, der gjorde det vanskeligere end hidtil at konkurrere med Udlandet. »Er det end overdrevent at paastaa, at Italiens produktive Virksomheder ved Tvangskursens Ophævelse blev berøvet en ad valorem-Beskyttelse i Højde med den tidligere Agio, saa kan det dog«, siger Werner Sombart*), »ikke nægtes, at den nationale Produktion i et vist, ikke nærmere bestemmeligt Omfang, ved den nævnte Finansoperation er bleven stillet ugunstigt overfor den udenlandske Konkurrence og derved har lidt Skade«. Saa meget er sikkert, at Værdien af Overskudsindførselen, der i 1881—82 havde været omtr. 75 Mill. L. aarligt, i 1883 voxede til henved 100, i 1884 til 247 og i 1885 endog til 509 Mill. frs. (Tabel 123). Og i Aarene 1886—90 har den i aarligt Gennemsnit udgjort ca. 436 Mill. L., et Underskud, som ikke har kunnet dækkes ved en iøvrigt gunstig Betalingsbalance overfor Udlandet og derfor nødvendig maa have ført Guld i betydelig Mængde ud af Landet. At den efter Udløbet af Italiens Handelstraktat med Frankrig i 1887 indtrædende Toldkrig imellem disse to Lande i høj Grad har bidraget til at forværre Italiens økonomiske Forhold, fremhæver Werner Sombart l. c. S. 158 i stærke Udtryk: »Faa Tal ere tilstrækkelige til at vise den i mange Retninger ligefrem dræbende Indflydelse, som de usalige Komplikationer have udøvet paa udstrakte Omraader af den fransk-italienske Handel; de værste Handelsfjendskaber i det 17de og 18de Aarh. kunne ikke have virket mere tilintetgørende paa bestaaende

*) Die Handelspolitik Nordamerikas, Italiens etc., Berichte und Gutachten veröffentlicht vom Verein für Socialpolitik. 1892. S. 108.

Samkvemsforhold. Og navnlig er det selvfølgelig netop de vigtigste Udførselsartikler, hvis Handel har lidt mest, fordi de jo længst havde været vante til en velvillig Toldbehandling: Vin, Raasilke, Frugter, Kvæg, Æg osv.*) ved Udførselen fra Italien, uldne Tøjer og Silkevarer, Galanterivarer o. a. Fabrikata ved Udførselen fra Frankrig . . . Begge Lande have uden Tvivl lidt frygteligt, Italien dog mere end det rigere, kraftigere Frankrig. Aarene 1888—90 betyde for Italien en af de pinligste Kriser, som det i økonomisk Henseende har gennemgaaet; fremfor Alt var det Usælgeligheden af dets Agrarprodukter, navnlig Vin, som fuldstændig har ruineret mange, især mindre Bedrifter«.

Man tør vel gaa ud fra, at de to østrig-ungarske Finansministre, der selvfølgelig have erhvervet sig et langt mere indgaaende Kendskab til den italienske Valutareforms Enkeltheder end vi og en dybere gaaende Indsigt i de Forhold, hvorunder den er gennemført, næppe ville gentage den Fejl at udstrække Indløsningen af Statssedlerne over en Aarrække, og at de overhovedet, forinden de have bestemt sig til at sætte Valuta-

---

*) Italiens Udførsel af de nævnte Artikler stillede sig saaledes henholdsvis i 1886 og 1889:

	1886	1889	Nedgang
Vin	c. 1,854,000 hkt.	174,000 hkt.	1,680.000 hkt.
Raasilke	- 2,817,040 kg.	1,006,000 kg.	1,811,000 kg.
Frugter (friske og tørrede)	-10,250,000 -	4,460,000 -	5,790.000 -
Kvæg.......	- 42,000 Stk.	15,500 Stk.	26,500 Stk.
Æg	- 9,710,000 kg.	1,568,000 kg.	8,142,000 kg.

reguleringen paa Dagsordenen, ere komme til den Overbevisning, at de Vanskeligheder, som Italien har haft at kæmpe med, ikke ville være tilstede for Østrig-Ungarn eller dog med fuld Sikkerhed kunne ventes overvundne. Vi forudsætte dette saa meget mere, som det Spørgsmaal, hvorvidt Østrig-Ungarn efter at have erstattet sine Statssedler med Guld og faaet sine Banksedler indløselige med Guld, ogsaa vil kunne hævde denne Stilling og bevare Guldet i Landet, synes at være kommet mærkelig lidet frem i Pressens Drøftelse af Sagen og snarest synes at betragtes som utvivlsomt, ligesom det i alt Fald ikke direkte er kommet frem blandt de af Regeringen til den nedsatte Enquête-Kommission rettede Spørgsmaal. Vi tilstaa, at Sagen ikke forekommer os saa klar. Det forekommer os tvært imod, at de to Faktorer, som have vist sig ret betydningsfulde for den italienske Valutareform, nemlig dels Statsregnskabets aarlige Balance, dels hele Landets udenrigske Betalings-Balance, frembyde nogen Lighed med de tilsvarende Faktorer i Østrig-Ungarn. Statsregnskabet for de i Rigsraadet repræsenterede Lande har ganske vist her som hist i de senere Aar oftest — men ikke altid — vist et Overskud, som dog ikke er større, end at det vil blive mere end opslugt af Forrentningen af det eventuelle Guldlaan. I Femaaret 1886—90 har Overskudet i aarligt Gennemsnit (se Tabel 224) udgjort omtr. 6 Mill. ö. W., medens Forrentningen af Laanet for disse Landes Vedkommende sikkert mindst vil kræve 9 Mill. fl. aarlig, saa at dets Optagelse vistnok vil nødvendiggøre Besparelser paa et eller andet Punkt, dersom Deficit eller Skatteforhøjelse skal undgaas. Og om end Østrig-Ungarns Udenrigs-

handel udviser en meget gunstig Balance og et stort aarligt Udførselsoverskud — 1881—90 gennsn. 133 Mill. fl., 1886—90 endog henved 160 Mill. fl. —, er Resultatet af den samlede Betalingsbalance overfor Udlandet dog, som foran berørt, langt mindre gunstigt. Efter de i Tabel 217—22 givne Oplysninger er der i Oktober 1890 og April 1891 tils. for Kupons af den 4 pCt.s Guldrente i Udlandet betalt $11._4$ Mill. fl. Guld, medens omtrent $^2/_3$ af den $4._2$ pCt.s Sølvrente og $^1/_3$ af den $4._2$ pCt.s Noterente — tils. ca. 940 Mill. fl. ö. W. — angives at være paa udenlandske Hænder, hvorefter ikke langt fra 40 Mill. fl. ö. W. ville være at betale i Udlandet paa denne Konto. Hertil kommer endnu — foruden den ungarske Guldrente, hvoraf ca. 680 Mill. fl. angives at være i Udlandet — Jernbane-Prioritetsobligationerne i Reichsmark, Francs og Guldgylden til et samlet Beløb (i 1885) af 1267 Mill. fl. ö. W., hvoraf en meget stor Del er paa udenlandske Hænder, navnlig de i Guld forrentede Prioriteter i Südbahn og Staatseisenbahn til et Beløb af 790 Mill. fl., hvorimod »den indenlandske Besiddelse af udenlandske Effekter turde være forsvindende lille« *). I Alt synes man at kunne udregne, at der paa de her nævnte Konti bliver at udbetale ca. 110 Mill. fl. aarlig til Udlandet. Herefter skulde der ganske vist blive indtil 50 Mill. fl. tilovers; men Tabel 42 udviser dog, at Overskudsindførselen af ædelt Metal i Tiaaret 1881—90 kun har udgjort i aarligt Gennemsnit ca. $11^1/_2$, i 1886—90 ca. 17 Mill. fl., medens Forrentningen af det nye Guldlaan formentlig

*) Dr. R. Zuckerkandl: Literatur zur Währungsfrage i Conrads Jahrbücher. April 1892, S. 531.

vil forringe Balancen med mindst 13 Mill. fl. Det kan derfor egentlig ikke undre, at Prof. Lexis synes at mene*), at en Valutareform i Østrig-Ungarn vil frembyde nok saa store Vanskeligheder som i Italien og at det »saa meget mindre vilde kunne haabe at bevare sin nye Mønt effektiv og uformindsket overfor en alvorlig international Kamp om Guldet, som ikke vilde udeblive«. Naar Regeringen uanset saadanne Udtalelser har bestemt sig for Reformens Gennemførelse, tør man vel holde sig forvisset om, at det er sket efter den modneste Overvejelse af disse Forhold, som har ført til den Overbevisning, at Østrig-Ungarn uden Vanskelighed vil kunne hævde Besiddelsen af Guldet, naar det først har faaet det. For os er dette Spørgsmaal derfor af underordnet Betydning; thi medens dets rigtige Besvarelse maa være af den største Vigtighed for dem, der skulle tage Bestemmelse om Reformens Gennemførelse eller Opgivelse, betyder det for os kun et Spørgsmaal om, hvorvidt de Ulemper for Evropa, som vi imødese som sandsynlige Følger af Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden, ville blive permanente eller kun midlertidige; men da der under alle Omstændigheder jo kun vilde kunne blive Tale om en partiel Tilbagegivelse af det modtagne Guld og dette endda først vilde ske efter adskillige Aars Forløb, er der for os ingen Anledning til at dvæle ved denne Eventualitet.

Ser man bort fra den, vil selve Optagelsen af et Laan af den fornødne Størrelse næppe medføre uoverstigelige Vanskeligheder, — forudsat blot, at man i

*) W. Lexis: Zur Geld- und Währungsfrage. Conrads Jahrbucher, 1890, N. F. 21. Bd., S. 278.

Østrig-Ungarn er villig til at betale, hvad det vil koste. Det nærværende Øjeblik maa vel endog anses for saa exceptionelt gunstigt, at det er lidet sandsynligt, at Regeringen, som det er blevet antydet i Pressen, vil gaa langsomt og forsigtigt tilværks og fordele Laaneoperationerne paa flere Aar. Vi antage tvært imod, at man, naar man først skrider til den egentlige Realisation af Reformen, vil stræbe at gennemføre den saa hurtigt, som det overhovedet er muligt, og særlig, at man vil benytte det nuværende gunstige Øjeblik dertil. Kapitalmarkedet er jo for Øjeblikket rigt forsynet, Rentefoden meget lav, og den almindelige Mistillid til de sydamerikanske Laanemarkeder vil gøre Kapitalisterne særdeles glade ved at kunne anbringe deres disponible Kapitaler i mindre usikre Lande. Dertil kommer, at Hovedbankerne for Tiden ere, saa at sige, mættede med Guld, og vi se da ogsaa en saa grundig Kender af Markedet for ædelt Metal som Ottomar Haupt paastaa, at det vil være den letteste Sag af Verden at skaffe Østrig-Ungarn alt det Guld, som det ønsker. »Om Letheden ved at skaffe Guld kan der slet ingen Tvivl være. Alt her hos os i Paris brænder formeligt af Længsel efter at sende Guld til Østrig«*). »Alene Huset Lazard vilde efter min Formening gøre sig en Fornøjelse af at hidskaffe de 300 Mill. fr. uden at anrette blot den ringeste Forvirring paa et eneste Pengemarked i Verden« **). Uden just at dele Hr. Haupts Overbevisning herom, nære vi ikke Tvivl om, at det fornødne Guld vil kunne skaffes, naar Østrig-

---

*) Hamburgische Børsen Halle for 29. Marts 1892.

**) Ottomar Haupt: Gold, Silber und die Valuta-Herstellung. Wien 1892.

Ungarn først er bestemt paa at erhverve det, og at, for saa vidt det blot drejer sig om Optagelsen af et stort Laan, dette netop i Øjeblikket næppe vil være nogen vanskelig Sag at gennemføre.

Helt anderledes stiller sig Spørgsmaalet om Virkningerne heraf. Til Belysning deraf vende vi tilbage til at undersøge Virkningerne af Italiens Valutareform. Den fremherskende Mening herom synes at være den, at Reformen ingen særlige Virkninger har haft for det øvrige Evropa. Vi have en ganske modsat Mening og skulle søge at begrunde den. Men atter her maa vi tilstaa, at et Bevis, som vil blive akcepteret af Nationaløkonomerne i Almindelighed, vanskelig lader sig føre. Naar man overhovedet paa det sociale og økonomiske Omraade, hvor saa mange forskellige Faktorer samvirke til at frembringe et Resultat, altid er udsat for at mødes af den Indvending, at man har sluttet: cum hoc vel post hoc — ergo propter hoc, saa gælder det særlig paa de her omhandlede Omraader, hvor Økonomerne netop strides om, hvad der er Aarsag og hvad der er Virkning. Medens man nemlig dog er kommen saa vidt, at man almindelig anerkender, at Prisstigningen i 50erne skyldtes Opdagelsen af de kaliforniske og australske Guldlejer og Prisstigningen i Begyndelsen af 70erne Udstedelsen af et Par Milliarder uindløselige og udækkede Sedler, der gjorde det muligt at drive et umaadeligt Beløb af ædelt Metal fra Frankrig ud over det øvrige Evropa, og medens man derfor vel ogsaa i større Almindelighed vil anerkende, at hvor der kan paavises en almindelig Prisstigning umiddelbart efter en betydelig Forøgelse af Guldmængden eller af egenlige Papirspenge, er hin Virkning, denne Aarsag

lader det sig overfor en Udvidelse eller Indskrænkning af egentlige Bankpenge, indløselige, men dog udækkede Banksedler og en den ledsagende Prisstigning eller Prisnedgang meget vel paastaa, at sidstnævnte er Aarsag og ikke Virkning, at Bankerne netop udvide eller indskrænke deres Seddelemission efter Markedets Krav og at der ved et højere Prisniveau kræves flere Sedler end ved et lavere. Og overfor en saadan Paastand er det ganske umuligt at føre Bevis for, at vedkommende Bankbestyrelser have, om ikke just vilkaarligt, saa dog efter en selvstændig, af andre Hensyn dikteret Beslutning, taget Initiativet til en Begrænsning af Pengemængden, som tvinger Omsætningen til at rette sine Krav herefter og altsaa bringe Prisniveauet i Overensstemmelse dermed. For Læsere uden forudfattet Mening turde dog følgende Sammenstilling af de herhen hørende Data have nogen Betydning, hvorved vi bemærke, at vi ingenlunde glemme eller overse, at mange sideordnede Faktorer have gjort sig gældende, fordi vi ikke finde Anledning til særlig at nævne dem.

Efter at Frankrigs og Nord-Amerikas samtidige Bestræbelser for at vende tilbage til Kontantbetaling ved paa en Gang at formindske Seddelmængden og forøge Bankernes Metalbeholdning, saa at de udækkede Sedler i begge Lande fra 1873—79 formindskedes med over 2500 Mill. Rmk. (jfr. Neumann-Spallart: Uebersichten der Weltwirthschaft f. 1883—84, S. 452), i de nævnte Aar gennem den derved foraarsagede stadige og stærke Prisnedgang havde lagt et umaadeligt Tryk paa den hele Forretningsverden og den økonomiske Udvikling i hele Evropa, var der omsider i 1879 efter begges Genoptagelse af Møntbetaling indtraadt

mere normale Tilstande, og fra det tilvejebragte lave Prisniveau i 1879 fandt atter en ret betydelig Opgang Sted i 1880—82 samtidig med et fornyet Liv paa alle Virksomhedsomraader. Til samme Tid forøgedes den udækkede Seddelmængde i Frankrig med over 600 Mill. Rmk. i Løbet af to Aar, og da der tillige fandt en tilsvarende Bevægelse, om end i langt mindre Omfang, Sted i England, Tyskland og Østrig-Ungarn, var den udækkede Seddelmængde i disse fire Lande ved Udgangen af 1881 godt 1000 Mill. Rmk. større, end den havde været ved Slutningen af 1879 (ibidem). I denne Tid og under Indtrykket af denne Overflødighed af »Guld« falder Italiens Beslutning om Optagelse af et Guldlaan, hvorom Kontrakt afsluttes i Juli 1881, hvorefter Forsendelserne af Guldet foregaa fra April 1882 til Februar 1883. Samtidig indtræder en Standsning i det i de foregaaende Aar begyndte Opsving i det økonomiske Liv og de »gode Aar« begynde at afløses af »mindre gode«, om end ikke endnu daarlige Aar. Economist begynder sin »Commercial History of 1883« med følgende Ord: »Ligesom dets umiddelbare Forgænger har 1883 for Størstedelen af vore Fabrikanter og Handlende været et Skuffelsens Aar«, og det paavises derefter, at Betingelserne for en god Udvikling havde været tilstede ved Aarets Begyndelse og at der ogsaa havde været »en afgjort Tilvæxt i Forretningernes Omfang (in the volume of business)«, saa at den udenrigske Omsætning var over 5 pCt. større, ligesom der i forskellige af de vigtigste Produktioner kunde paavises en bestemt Udvidelse af Virksomheden, — men at der ingen rigtig Fortjeneste havde været derpaa, fordi Priserne havde været nedadgaaende. Tilbageslaget viste sig

vistnok først lidt senere paa Kontinentet end i England; men Dr. Soetbeers nyeste Prisstatistik for 1881—89 (i Conrads Jahrbücher f. 1890, N. F. 21. Bind S. 412 ff.) udviser dog for Tysklands Ud- og Indførsel et Prisniveau af $98._4$ i 1883 imod 100 i 1881. Og nu begyndte i de følgende Aar den almindelige Følelse af, at »Dynen var vel knap« og den deraf følgende »Kamp om Guldet«, hvorunder Enhver søgte at rive saa meget af »Dynen« til sig som muligt. Under denne Kamp trak hver af de konkurrerende Banker saa meget Guld til sig — ikke fra hinanden, men fra Cirkulationen; kun Oestreichisch-Ungarische Banks Metalforøgelse vejede omtrent op imod Bank of Englands Nedgang —, at Guldbeholdningerne fra Udg. af 1882 til Udg. af 1886 voxede saaledes:

i Banque de France....	+ $278._7$	Mill.	frcs	= $222._9$	Mill.	Rmk.
i Italienske Banker....	+ $223._8$	—	—	= $179._0$	—	—
i Deutsche Reichsbank.	+ $139._8$	—	Mk.	= $139._8$	—	—
i Nederlandske Bank...	+ 61	—	fl.	= $102._9$	—	—
				$644._6$	Mill.	Rmk.

— altsaa alene for disse fire Lande i aarligt Gennemsnit en Forøgelse af ca. 160 Mill. Rmk. paa en Tid, da det til monetære Forraad disponible Kvantum af den aarlige Guldproduktion kun ansloges til ca. 112 Mill. Rmk. for samtlige »Vestens Kulturlande« og baade Nordamerika og Avstralien ligeledes forøgede deres Guldbeholdninger betydeligt. Efter Dr. Soetbeer (i Conrads Jahrb. f. 1891, S. 542) var Guldbeholdningen i de fleste evropæiske Landes samt Avstraliens Banker og de forenede Staters Banker og Statskasse i 1885 ca. 1168 Mill. Rmk. større end i 1880; deraf kom paa de

evropæiske Lande ca. 705 Mill. Mk.*). Og denne Forøgelse af Metalbeholdningen kom ikke Evropas Cirkulation til Gode i Form af en Forøgelse af Seddelmængden, der tagen som Helhed forblev omtrent uforandret eller endog aftog. For Aarene 1882—85 har Neumann-Spallart i sine »Uebersichten« beregnet Forøgelsen i de 6 »Hovedlandes« Metalskat i Bankerne og de forenede Staters Statskasse til ca. 840 Mill. Rmk., medens han for samme Tid beregner en Nedgang i deres samlede Seddelcirkulation af over 140 Mill. Rmk., og medregnes Italien, voxe disse Tal til henholdsvis ca. 1000 og 300 Mill. Rmk.; N.-Sp. kommer da ogsaa til det Resultat, at den udækkede Seddelmængde i de vigtigste Kulturlande i 1885 udviser en meget betydelig Nedgang (over 1400 Mill. Rmk.) imod 1882. Og fra et Prisniveau af 100 i 1881 og $98._4$ i 1883 var der en Nedgang til $85._8$ i 1885 og $84._6$ i 1886. Men til Trods for det Tryk, som de stadigt nedadgaaende Priser stedse stærkere og stærkere øvede paa det hele Forretningsliv, afvises enhver Tale om Guldknaphed i disse Aar, idet de overstrømmende Guldbeholdninger i Bankerne jo levere

---

*) Da man i Almindelighed har anslaaet den Del af den aarlige Guldproduktion, der levnes til monetære Forhold, til kun ca. 112 Mill. Mk. aarlig, medens det dobbelte Beløb altsaa er bleven opsamlet i Banker og Statskasser, slutter Dr. Soetbeer sin Opgørelse med følgende Ord: »Forskellen kan forklares paa forskellig Maade. Udviklingen af Guld kan i Virkeligheden have været betydeligere, end vore Oplysninger udvise, paa Grund af de ikke deklarerede Bidrag, eller ogsaa er Forbruget af Guld i Industrien af os anslaaet for højt, eller ogsaa er en Del af de i den daglige Omsætning effektivt omløbende Guldmønter tilflydt Bankbeholdningerne. Hvilken af disse Aarsager den omspurgte Differens skyldes, lade vi staa hen; maaske have de alle sammenvirket«.

Beviset for, at der var »Guld nok«, ja til Overmaal, hvad der yderligere formenes godtgjort ved den lave Rentefod, der tilsidst i 1886—87 foranledigede en Række af Rentekonverteringer.

Hvorledes forklares nu disse Fænomener? I Almindelighed kommer man nemt nok ud over Vanskeligheden, idet man simpelt hen gør opmærksom paa, at de dalende Varepriser i disse Aar gjorde det muligt at nøjes med et mindre Kvantum Omsætningsmidler og at Bankerne derfor med Lethed kunde trække saa stort et Kvantum Guld til sig uden at forstyrre Omsætningen*). Dette er i sig selv rigtigt nok; men det forekommer os kun, at denne Forklaring har den meget væsentlige Mangel, at den aldeles ikke opklarer det, der er Hovedsagen: hvorfor skyde Varemarkederne de Penge fra sig, som de trænge saa haardt til for at faa Trykket paa Forretningslivet til at ophøre? Det er jo ikke, fordi der er mindre at omsætte, at Varemarkedet kan nøjes med mindre Guld; det erkendes jo tvært imod,

---

*) Jfr. Dr. Jul. Landesberger, Währungssystem u. Relation, hvor det om den i 1884 paa New-Yorks Pengemarked herskende Krise siges: »Auffallend ist nun deren relativ geringe Rückwirkung auf die europäischen Geldmärkte, indem der Zinssatz selbst der zunächst exponirten Bank von England die Grenze von $3^1/_2$ $^0/_0$ nicht überschreitet und der Zinsfuss der Deutschen Reichsbank sich constant auf 4 $^0/_0$ hält. Die Erklärung dieser Erscheinung liegt darin, dass das Jahr 1884 durch den tiefsten Preisstand der Welthandelsartikel gekennzeichnet ist, welcher in Europa seit 1860 jemals wahrgenommen wurde. Bei stark gesunkenen Preisen reicht aber auch ein geringeres Qvantum von Zahlungsmitteln für die Vermittlung der Umsätze eines Wirtschaftsgebietes hin; daher ging die Einschränkung der verfügbaren Geldmenge spurlos vorüber, ohne eine fühlbare Beengung des Verkehres hervorzurufen.«

at der er en voxende Omsætningsmængde, »a distinct growth in the volume of business« (jfr. foran). Det er heller ikke, fordi den stærke Udvikling af Kreditmidler, særlig af Girosystemet, gør Pengene overflødige — thi den har ikke forhindret Vareprisene fra at gaa ned. Hvorfra komme da de lave Varepriser, som gøre al denne i Omfang voxende Virksomhed saa lidet lønnende, undtagen netop derfra, at der overfor den voxende Omsætningsmængde til Trods for de udvidede Kreditmidler ikke er Omsætningsmidler nok til at opretholde det bestaaende Prisniveau? Det forekommer os unægtelig, at der her er en Forvexling af Aarsag og Virkning, al den Stund vi betragte det som givet, at en samtidig med den voxende Produktion og Omsætning stedfunden Forøgelse af den cirkulerende Pengemængde vilde have forhindret Priserne fra at falde, og vi savne derfor fremdeles ganske en Forklaring af, hvad der da har bevirket dette Prisfald, naar der var Guld nok til at opretholde et højere Prisniveau. Vor Forklaring af disse Fænomener er derfor ganske den modsatte. Det er efter vor Formening ikke Varemarkedet, der har taget Initiativet til at skyde Pengene fra sig som overflødige for Omsætningen og henvist dem til at ligge roligt i Bankerne; det er tvært imod disses Bestræbelser efter overfor de stærkt voxende Deposita af Kapital at sikre sig en tilstrækkelig Guldmængde til at møde alle Eventualiteter, som har trukket Guldet bort fra Varemarkederne og derved givet Stødet til et Prisfald. Men idet et begyndende Prisfald gør Forretningerne mindre lønnende, og idet det i nogen Tid fortsatte Prisfald gør alle Spekulationer til en Skuffelse og dermed lægger en Dæmper paa videre Spekulation, har et engang frem-

tvunget Prisfald, saa længe den Aarsag, der har fremkaldt det, ikke bringes til at ophøre, i sig selv en Tendens til at forstærke denne og lette dens Opretholdelse; thi Spekulanternes Skuffelser og Forretningernes ringe Udbytte, der ikke gør det lønnende at anbringe Kapital i Handel og Industri, formindsker Efterspørgselen efter Kapital i den Grad, at der kun behøves en lav Rente for at lokke Kapitalisterne til hellere at lade deres Kapitaler henstaa i Bankerne til bedre Tider; og med de stedse mere højrøstede Klager over »daarlige Tider« og stadigt nedadgaaende Priser paa Varemarkedet se vi derfor Kapitalmarkedet bugne af ophobede Kapitaler, som forgæves udbydes til saa lav Rente, at en almindelig Rentekonvertering bliver mulig for de fleste Stater.

Rigtigheden af vor Opfattelse forekommer os bekræftet ved Udviklingen i de følgende Aar. Det er notorisk, at der i den sidste Del af 1887 indtraadte nogen Lettelse i det langvarige Tryk paa Forretningsverdenen og at 1888 betegner et genvaagnende Liv, som dog først i 1889—90 bliver til et virkeligt Opsving i Forretningerne, og derefter atter i 1891 begynder at slappes. »Ingen kan,« skriver Economist i sin Commercial History of 1888, læse Handelsberetningerne for det forløbne Aar uden at blive slaaet af den glade og tillidsfulde Tone, hvoraf de næsten uden Undtagelse ere gennemtrængte. Dette forklares til en vis Grad af det Omfang, Aarets Forretningsvirksomhed har haft. Den tøvende, vaklende Forbedring, som karakteriserede de sidste Maaneder af 1887, udviklede sig i 1888 til en bestemt og vel opretholdt Fremgang (revival). Naar undtages Skibsbygning, var der intet

stort Spring frem. Overalt mærkedes imidlertid en rolig, jævn Fremvæxt, og skønt Produktionens virkelige Forøgelse ikke synes at have været meget større end i det foregaaende Aar, var den dog af en forskellig Art. Dengang var den mere eller mindre springende, et Anfald af Virksomhed fulgtes af fornyet Sløjhed og Nedtrykthed, hvorimod Fremgangen i det sidste Aar, om end langsom, i det Hele har været vedblivende og voxende«. Paa Kontinentet synes Bevægelsen, som det ofte er Tilfældet, at være begyndt lidt senere og gaaet lidt langsommere frem, saa at den nærmest kun var Indledning til den i 1889—90 stedfindende Opgang. Denne hele Bevægelse ledsagedes nu af — efter vor Mening: fremkaldtes ved — en opadgaaende Bevægelse i Priserne, samt af en Forøgelse i den aarlige Guldproduktion*). Forudsættes denne i 1890 at have haft samme Størrelse som i 1889 — hvad den omtrent opgives til af O. Haupt l. c. S. 16 —, bliver den for Femaaret

*) Vi sammenstille her 1) den udækkede Seddelmængde — incl. Statssedler — ved Slutningen af hvert Aar i England, Frankrig, Tyskland, Østrig-Ungarn og Italien, reduceret til Mill. Rmk. (hvorved for Østrig-Ungarns Vedkommende det i Tabel 152 angivne Værdiforhold er lagt til Grund), 2) den aarlige Guldproduktion (efter Dr. Soetbeer, anf. St.) med Fradrag af Udførselen til Indien, 3) Prisniveauet, angivet dels efter Dr. Soetbeers Udregninger paa Grundlag af Tysklands Ud- og Indførsel, dels efter Hamborgs Handelsstatistik, dels efter Englænderen Sauerbeck (se Conrads Jahrb. f. April 1892 S. 588 ff.). Det er selvfølgelig ingenlunde vor Mening, at disse Tal skulde udvise en nøje tilsvarende Bevægelse, idet det jo er en given Sag, at ogsaa andre Faktorer øve Indflydelse paa Prisniveauet, men der forekommer os dog i Bevægelsens hele Ordning og tildels Styrke at være saa megen Overensstemmelse, at den maa tildrage sig Opmærksomhed:

1886—90 ca. 65,000 Kilogr. (= 180 Mill. Mk.) — efter den amerikanske Møntdirektørs Opgivelse endog ca. 76,000 Kg. = ca. 210 Mill. Mk. — større end i Femaaret 1881—85, og dog har Forøgelsen i Bankernes og Staternes Guldbeholdninger kun været 831, imod 1168 Mill. Mk. Og derhos har Seddelmængden ikke været aftagende, men tiltagende.

Det er nu ingenlunde vor Mening, at Prisniveauet udelukkende skulde være afhængigt af og bestemmes ved de her nævnte Faktorer; men uden at miskende de øvrige medvirkende Momenter tro vi rigtignok, at disse øve den overvejende Indflydelse derpaa, fordi de tillige i høj Grad paavirke den hele Stemning i Forret-

	Udækkede Seddelmængde	Guldproduktionen ÷ Udf. til Indien	Prisniveau		
			a) Tysklands St.	b) Hamburgs St.	c) Sauerbecks St.
	Mill. Mk.	Kilogram			
1881...	3575	c 133,400	100.0	100.0	100.0
1882...	3378	- 121,500	100.3	100.8	98.8
1883...	3358	- 128,200	98.4	100.9	96.4
1884...	3183	- 125,200	93.1	93.7	89.4
1885...	2731	- 129,800	85.8	88.9	84.7
1886...	2738	- 145,400	84.6	84.9	81.2
1887..	2615	- 146,000	84.5	83.2	80.0
1888...	2688	- 147,400	85.0	83.4	82.4
1889...	3043	- 160,000	87.9	87.0	84.7
1890...	3065	—	87.7	89.0	84.7

England synes, som foran berørt, lidt forud for Kontinentet i sin Bevægelse, men iøvrigt viser denne sig ret overensstemmende i de tre sidste og den første Kolonne: nedadgaaende indtil 1887, hvor Minimumstallet findes i alle fire Kolonner, og derefter atter opadgaaende.

ningsverdenen og dermed Tilbøjeligheden til at give og benytte Kredit. At Omfanget af de enkelte Aars Produktion og dermed Vareudbudet ikke er ens i de enkelte Aar, at særlig de enkelte Aars Høst af saa vigtige Produkter som Korn, Bomuld, Kaffe og fl. stiller sig forskelligt, er klart, og at endvidere Varernes og Pengenes relative Omløbshastighed kommer i Betragtning, er almindelig anerkendt. Men i det Hele og Store ere dog Forandringerne paa Vare-Produktionens og -Omsætningernes Omraader fra Aar til Aar af forholdsvis mindre Betydning, og i sin Helhed gaar Bevægelsen paa den selv i mindre gode Aar, saaledes som foran berørt, i Retning af Udvidelse og Fremvæxt. Derfor bliver det af saa stor Betydning for Prisniveauet, om Pengemængdens Bevægelse følger med eller endog gaar i modsat Retning. Af stor Betydning for Evropa har det endvidere været, at netop paa denne Tid, fra Begyndelsen af 80erne, Amerikas Tilførsler af Korn ere komne til at spille en saa stor Rolle og have ført Guld i voxende Mængde fra Evropa til Amerika, hvis baade Bankers og Statskasses Guldbeholdninger særlig i den første Halvdel af 80erne voxede betydeligt.

Men netop under de saaledes givne Forhold kom efter vor Opfattelse Italiens Genoptagelse af Kontantbetaling til at øve en betydelig Indflydelse paa de foran berørte Faktorer i Bestemmelsen af Prisniveauet og dermed paa Evropas hele økonomiske Situation, om end mere indirekte end direkte. Dog anslaa vi ogsaa den direkte Betydning deraf en Del højere, end man i Almindelighed er tilbøjelig til. Det maa jo erindres, at det her drejer sig om en ligefrem Tilintetgørelse af endel af de hidtidige Cirkulationsmidler — om at

erstatte ca. 600 Mill. frcs. i Sedler, der skulde inddrages og tilintetgøres, med et tilsvarende Beløb i Metal. Og det maa fremdeles erindres, at selve Italiens Cirkulationsmidler herved forudsattes at skulle forblive omtrent uforandrede; det er fra det øvrige Evropa, at Beløbet skulde drages bort, og for det, at det forsvinder. Som oftest gøres det nu gældende, at det Beløb af ca. 500 Mill. frcs i Metal, som faktisk indbetaltes til Italien, overfor de umaadelige Summer, man her har at gøre med, er af aldeles forsvindende Betydning, idet man peger paa disse Opgørelser af den samlede Kulturverdens Cirkulationsmidler, som t. Ex. af Neumann-Spallart for 1883 opgives til 30 Milliarder, endog bortset fra de egentlige Kreditmidler, og paa den aarlige Forøgelse af det monetære Guldforraad med ca. 140 (?) Mill. frcs. Selv overfor disse Tal er det nævnte Beløb dog ingenlunde uden Betydning; selv om Italien havde indskrænket sig til at gennemføre sin Valutareform ved Hjælp af det aarlig producerede nye Guld, vilde det dog have lagt Beslag paa over 4 Aars til monetære Formaal bestemte Forsyning og altsaa i den Tid berøvet den øvrige Verden enhver Forøgelse af dens Forraad af Guldmønt. Men ved Optagelsen af et Guldlaan toges jo Beløbet umiddelbart bort af det existerende Forraad, og det er næppe den hele Kulturverden, der herved kommer i Betragtning, men nærmest kun Vestevropa. Overfor dettes Beholdning af Mønt og Barrer udgjorde det Beløb, som Italien drog til sig, dog altid omtr. 4 pCt. — en Afgang, som utvivlsomt vil øve Indflydelse paa Prisforholdene. Men fuldt saa betydningsfulde vare sikkert de indirekte Virkninger, den moralske Virkning paa Bankbestyrelserne og deres

Politik. At Banque de France, som netop havde faaet sin med saa stor Energi og Dygtighed ledede Valutareform gennemført, maatte frygte for, at Italiens Genoptagelse af Kontantbetaling skulde kunne udsætte de vundne Resultater for Fare, særlig paa en Tid, da ogsaa Amerika kunde forudses at ville lægge Beslag paa det ædle Metal i ret betydeligt Omfang, og at det søgte at gardere sig herimod, var kun naturligt. Faktisk er det i hvert Fald, at Banken, som havde drevet sin energiske Inddragning af Sedler og Opsamling af Metal saa vidt, at den i 1879 knap havde en udækket Seddelemission af 100 Mill. francs, men som derefter var begyndt at slappe de saa stærkt strammede Tøjler og i Løbet af to Aar havde forøget sin udækkede Seddelmængde med ca. 900 Mill. francs, nu fra Slutningen af 1883 slog om og atter i de følgende 2—3 Aar formindskede den med 750 Mill. frcs, og at dette Exempel, som de foran S. 323 anførte Tal vise, blev fulgt andetsteds, om end i langt mindre Omfang. Vi for vort Vedkommende kunne i alt Fald ikke se rettere, end at den i Aarene 1884—87 faktisk stedfundne Indskrænkning af Pengemængden i Evropa og den samtidig indtrædende stadige Prisnedgang samt det dermed følgende stærke Tryk paa hele Forretningslivet staa i den nøjeste Sammenhæng med hinanden, og at blandt de Faktorer, der have fremkaldt hele denne saa lidet glædelige Udvikling — thi vi miskende, som sagt, ikke Tilstedeværelsen af en Flerhed af Faktorer —, Italiens Valutareform indtager en særligt fremtrædende Plads. Og naar Forholdene derefter atter have bedret sig, har det efter vor Formening i alt Fald ikke været uden Indflydelse herpaa, at denne Valutareform fra dette Tidspunkt maatte

betragtes som mislykket, saa at Sedlerne atter begyndte at tage Mønternes Plads i Italien, medens disse begyndte at flyde tilbage til det øvrige Evropa og dette i hvert Fald ikke behøvede at frygte for, at det fremdeles skulde behøve at dele det aarligt til Disposition kommende Beløb af Guld med Italien.

Naar nu 10 Aar efter Østrig-Ungarns Valutareform er bleven sat paa Dagsordenen og har al Sandsynlighed for at blive besluttet i dette Aar, er der, om end Forholdene i flere Henseender — og navnlig Forholdet til Amerika — stille sig gunstigere end dengang og Guldproduktionen i de sidste Aar — navnlig i Sydafrika*) — synes stigende, dog Grund for Evropa til at befrygte tilsvarende Virkninger deraf, særlig i Betragtning af, at det her gælder om at drage et endnu større Land- og Folkeomraade ind under Guldcirkulationen og om at drage dels ved Guldvexler, dels ved Guldlaan omtrent dobbelt saa stort et Beløb af Guld bort fra det øvrige Evropa som det, Italien behøvede. Denne Bekymring afvises som ren og skær Spøgelsefrygt saavel af mange ansete Theoretikere som særlig af de »praktiske Mænd« med deres praktiske Erfaring og derpaa grundede formentlig dybere Indsigt i nationaløkonomiske Forhold, end vi »Professorer« formenes at besidde. Det vil være tilstrækkeligt her at holde os til et Par af Repræsentanterne for denne Opfattelse, og vi skulle derfor indskrænke os til en kort Omtale af de dels af Hr. Ottomar Haupt i hans ovenfor citerede

*) I Enquêten S. 248 oplyser Prof. Sax, at Sydafrikas Guldproduktion fra ca. 12.000 Kilogr. i 1889 er stegen til 15,000 Kg. i 1890 og ca. 23,000 Kg. i 1891.

Skrift, dels af Redaktør Benedikt i den østrig-ungarske Enquête-Kommission fremsatte Argumenter — kort, fordi de begge høre ind under den foran nævnte Kategori: principia negantes.

Hr. Ottomar Haupt afviser enhver Tanke om Guldknaphed ved en udførlig Paavisning af, hvilken uhyre Guldmængde der nutildags er tilstede i de fleste Lande, og overfor en Opgørelse af de synlige Guldforraad i Evropas, Avstraliens og de forenede Staters Banker og Tresors til 8724 Mill. frcs. ved Udgangen af 1891 hævder han, at »jo mere man forfølger Kendsgerningerne og jo mere man i Særdeleshed fordyber sig i Statistiken over de synlige Guldforraad, desto mere voxer Forbavselsen over denne uudtømmelige, ligefrem uhyre Guldstrøm, som har udgydt sig over alle de Lande, der virkelig vilde have ædelt Metal«. Vi tilstaa, at vi ikke kunne tillægge denne Bevisførelse nogen synderlig Betydning; thi hvad det her gælder om, er jo aldeles ikke de absolute, men udelukkende de relative Tal. Man kan have Guldnød med 8 Milliarder, til Trods for, at man havde Overflod paa Guld, dengang man kun havde 7 Milliarder. Thi hvad det kommer an paa, er, om der i Forhold til den forudgaaende Tid er en Forøgelse eller en Indskrænkning i Guldmængden. Naar de 8 Milliarder skulle fordeles paa et langt større Omraade, end Tilfældet var med de 7, ville de derfor kunne vise sig utilstrækkelige, hvor disse vare tilstrækkelige. Og Talen er jo netop om at drage et nyt, stort Territorium ind under Guldcirkulationens Herredømme; Talen er — for saa vidt man ikke vil drage Beløbet eller en Del deraf ud af selve den cirkulerende Pengemængde — om at tage et Beløb, der anslaas fra ca.

700 Mill. frcs. eller omtr. 8 pCt. af denne Guldmængde indtil 1250 Mill. frcs. eller ca. 14 pCt. for at overføre den til Østrig-Ungarn. At de paagældende Banker kunne afse i alt Fald det førstnævnte Beløb, skulle vi indrømme; men Spørgsmaalet er jo dette: ville de uden videre afgive det og dog bibeholde den paa denne metalliske Basis udstedte Seddelmængde uforandret?

Det skal indrømmes, at Hr. Haupt ikke bliver staaende ved de absolute Tal, men særlig henviser til, at denne Bankernes Guldbeholdning alene i 1891 er voxet med ikke mindre end 850 Mill. frcs. Men da det derefter paavises, at Aarets Guldproduktion højst har levnet 290 Mill. fr. til monetære Formaal, er man beføjet til at spørge, hvorfra da det øvrige Beløb er taget. Med al Erkendelse af, at »uden Tvivl det Seddelpengesystem, som siden kortere eller længere Tid er indtraadt i Argentinien, i Portugal og Brasilien, har fordrevet Guldet fra disse Lande og at i Spanien en falsk Møntpolitik, som vilde give Sølvet Fortrinet, har gjort det Samme«, betvivle vi, at disse Begivenheder, — der forøvrigt jo ikke kunne paaregnes at ville gentage sig i de følgende Aar —, har skaffet det øvrige Beløb af Forøgelsen i 1891 tilveje, og trods Hr. Haupts bestemte Forsikring om, at man »ikke noget Øjeblik maa tro, at maaske Cirkulationen har ydet Bidrag til denne enorme Forøgelse af de synlige Forraad«, tro vi alligevel — under Henvisning til Dr. Soetbeers foran citerede Ord —, at denne Mulighed langtfra er udelukket. Faktisk er det i hvert Fald, at netop det Aar, der har givet Bankbeholdningerne en saa enorm Tilvæxt, ogsaa har haft vigende Varepriser.

Hr. Benedikt, Udgiver af »Neue Freie Presse«,

finder det ligeledes »vanskeligt, overfor saa kolossale Ziffre at tale om Guldets Sjældenhed« og finder det ubegribeligt, at »den samlede Møntstatistik, som i de sidste Aar har taget saa storartet et Opsving, ikke har formaaet at jage denne Forestilling ud af mange Hoveder.« Han paaberaaber sig de i sin Tid for den engelske Kommission af d'Hrr. Bankiers Raphael og Fowler afgivne Erklæringer om, at »Landet har hverken nu eller overhovedet i de sidste Aar lidt af Guldknaphed, og Beviset derfor ligger i den lave Rentefod«, og at Pengemarkedet aldrig har været saa villigt som siden 1873, »da der vedblivende bliver talt om Knaphed paa Guld«, — uagtet han selv maa tilføje: »Vi vide nu, at denne Bankmændenes Opfattelse, som bringer Rentefoden og Pengeforraadet i kausal Sammenhæng, ingenlunde er rigtig; thi Rentefoden afhænger af Kapital- og ikke af Pengeforraadet«. Men han mener dog, at, da Penge jo selv er Kapital og tilmed den mest bevægelige Kapital, »maa Pengeforraadet udøve, om ikke nogen udelukkende, saa dog en stærk Indflydelse paa Rentefoden i Lande med Kontantbetaling, og man kan derfor altid anse en lav Rentefod som et yderst vigtigt Symptom paa en rigelig Forsyning med Pengekapital«. Ganske vist; men Spørgsmaalet er jo, om den rigelige Forsyning med Pengekapital tillige er et Bevis paa en rigelig cirkulerende Pengemængde, og dette er efter vor Formening saa langt fra Tilfældet, at den under visse Omstændigheder snarere er Bevis paa det Modsatte. Naar man staar overfor en vis given, samlet Pengemængde, er det nemlig klart, at, jo mere af den der opsamles i Bankerne og Statskasserne, desto mindre bliver der tilbage paa

Varemarkederne. Og at en lav Rentefod aldeles ikke er Bevis for, at der er en rigelig Pengemængde paa disse, at Pengene paa én Gang kunne have en lav Kapitalværdi, udtrykt i en lav Rentefod, og en høj Købeevne, udtrykt i lave Varepriser, turde være tilstrækkelig godtgjort ved det før berørte Faktum, at Rentekonverteringerne paa Grund af den overflødige Kapitalmængde og den lave Rentefod netop foregik i de Aar, da Vareprisérne var trykket dybest ned. Og Sagen er naturlig nok. Thi netop overfor de stadigt voxende disponible Kapitaler, som af Mangel paa lønnende Virksomhed anbringes i Bankerne, men som, saa snart der viser sig Tegn til Bedring, ville blive dragne ud af dem igen, anse Bankerne det med Føje for nødvendigt at være rigeligt forsynede med Penge for at kunne imødekomme ethvert pludseligt Krav. Pengene trækkes derfor i saa stort Omfang som muligt ind i Bankerne og gøre det muligt for disse at holde Rentefoden lav; de drages bort fra Varemarkederne og bringe derfor Vareprisérne til at falde.

Og derfor er det med Hensyn til den større eller mindre Vanskelighed, som det vil have for Østrig-Ungarn at rejse et Guldlaan til Valutareguleringen, ikke nok at se paa Pengekapitalernes Pris, Rentefoden, der i Øjeblikket stiller sig meget gunstig; man maa ogsaa have Forholdene paa Varemarkederne og disses Forsyning med cirkulerende Penge for Øje. Beviset herfor ligger netop i den Omstændighed, at man fra alle Sider er enig om, at den forestaaende Laaneoperation frembyder Vanskeligheder — om disse end vurderes mere eller mindre højt — og maa gennemføres med Forsigtighed. Og hvorfor? Dersom Talen kun var om

Optagelse af et almindeligt Laan af Kapital til Udførelse af store Arbejder, t. Ex. Jernbaneanlæg, ja selv om det var til aldeles uproduktive Arbejder som militære Anlæg, Flaadebygning o. desl., vilde næppe Nogen anse det for en væsentlig vanskeligere Affære end det nylig optagne tyske Laan paa 340 Mill. Mk., selv om Beløbet ganske vist bliver omtrent det dobbelte. Ingen tvivler vistnok om, at et Kapitalmarked, der har vist en høj Grad af Villighed overfor de mest usolide sydamerikanske Stater, vilde være fuldkommen parat til at yde en Stat som Østrig-Ungarn et meget stort Laan, særlig paa en Tid, da Diskontoen er lav og uhyre Kapitalmængder ivrigt spejde efter en fordelagtig Anbringelse. Erfaringen viser da ogsaa, at saadanne Laan kun ganske forbigaaende fremkalde en vis Bevægelse paa Markedet, som ellers ikke i nogen Retning fremkalde Vanskeligheder eller Forlegenheder af økonomisk Natur. Der vilde, som ved enhver større international Betaling, ja selv i sin Tid ved en saa enorm Udbetaling som de fem Milliarder, kun blive betalt en mindre Del deraf kontant og Resten overføres ved Hjælp af Vexler o. a. Kreditmidler; Bankerne vilde derfor ikke have nogen Betænkelighed ved at give Slip paa en saadan mindre Del af deres kontante Beholdning samtidig med, at de i dem deponerede Kapitaler formindskedes ret væsentligt ved Beløbets Anbringelse i det nye Laan. Og næppe vilde en Indbetaling herpaa have fundet Sted, før Beløbet atter fandt Vej til Varemarkedet ved Indkøb af Materialier, Udbetaling af Arbejdsløn og derefter Arbejdernes Efterspørgsel efter Forbrugsartikler osv., og siden, efterhaanden som nye Kapitaler atter dannedes, til Kapitalmarkedet. Det hele blev et ganske simpelt Kredsløb.

Naar derfor Alle nu betragte det forestaaende Reguleringslaan som en mere vanskelig Sag, der kræver en vis Forsigtighed, er det ikke paa Grund af dets Størrelse, men udelukkende paa Grund af dets Formaal. Thi dette gaar ligefrem ud paa at lade et Beløb af ca. 600 Mill. Mk. af de hidtidige Omløbsmidler forsvinde, paa at erstatte ca. 350 Mill. fl. i Sedler med Guld — for derefter at kunne tilintetgøre disse. Om noget Kredsløb, om en Tilbagevenden af disse Midler paa Vare- eller Kapitalmarkedet er der ikke Tale*). Laanets Øjemed er at købe Guld. Virkningen bliver derfor den samme paa Guldmarkedet, som uhyre Opkøb af Jern for at have et Forraad til Jernbanebygning vilde øve paa Jernmarkedet: Prisen paa Guld stiger, ligesom Prisen paa Jern vilde stige under den nævnte Forudsætning. Men medens Jernets Pris udtrykkes i Guld, udtrykkes Guldets Pris i Varer; at Guldets Pris stiger, vil sige, at Vareprisene falde. Det er dette, der ikke tør tabes af Sigte, at der her ikke blot er Tale om Optagelse af et Laan, som kun øver Indflydelse paa Kapitalernes Værdi, d. e. Rentefoden, men tillige om et

*) Dette er saa meget klarere, som det forelagte Lovforslag om et Guldlaan udtrykkelig bestemmer Følgende: »Art. II: Der erlöste Goldbetrag ist sofort in Landesgoldmünzen der Kronen-Währung auszuprägen. Art. III: Diese Goldmünzen sind in der k.k. Staats-Centralkasse, oder im Auftrage und für Rechnung der Finanzverwaltung in der österreichisch-ungarischen Bank zur gesonderten Verwahrung zu erlegen. Art. IV: Verfügungen über die in Verwahrung erlegten Goldmünzen können nur durch die Gesetzgebung getroffen werden.« Det siges altsaa her ligefrem, at det paagældende Beløb af Guld strax gaar ud af Markedet for at henlægges i Forvaring, og at det kun vil gaa ud herfra igen for efter Lovgivningens Bud at udvexles med Sedler, som derefter tilintetgøres.

Opkøb af Guld, som øver Indflydelse paa Guldets Værdi paa Varemarkedet, d. e. dets Købeevne.

Denne sidste Virkning kunde ganske vist tænkes at ville udeblive, dersom Bankerne vilde tage Stødet af og tage hele Virkningen deraf paa sig, d. v. s. dersom de uden videre vilde udlevere det nødvendige Guld af deres Beholdninger uden at søge Afgangen erstattet og uden at formindske deres Seddelemission. Men dette er lidet sandsynligt. Virkningen vilde ogsaa dæmpes endel, dersom Laaneoperationen og Overførselen af Guld til Østrig-Ungarn straktes over et Tidsrum af flere Aar og Guldproduktionen i dette Tidsrum voxede stærkt, medens derhos Amerika ophørte at forøge sin Guldbeholdning eller endog formindskede den, samt dersom en eller flere Stater samtidig gik over fra en Guldcirkulation til en Papircirkulation. Men bortset fra det meget Problematiske i disse Momenters Indtræden — jfr. hvad foran er bemærket om Hensigtsmæssigheden af at gennemføre den hele Operation i kort Tid — er det næppe rimeligt, at de ville opveje og neutralisere Østrig-Ungarns Efterspørgsel efter Guld. Den sandsynlige Følge heraf er og bliver derfor en Nedgang i Varepriserne, idet de her nævnte Momenter nærmest kun ville bestemme, om denne bliver mere eller mindre betydelig.

I første Instans bliver det ikke Østrig-Ungarn, som denne kommer til at gaa ud over, da det jo forudsættes at bibeholde en Pengecirkulation af samme Omfang som hidtil. Men da Varepriserne, netop naar Østrig-Ungarn faar Guldfod, ikke ville kunne holde sig højere der end i det øvrige Evropa, vil der blive en forøget Indførsel, som driver en Del af det ny erhvervede

Guld ud igen, indtil Prisniveauet bliver det samme som andetsteds, — medmindre man ser sig i Stand til yderligere at formindske Seddelcirkulationen. Selve Guldfodens Indførelse tør saaledes forudsættes at ville gøre Østrig-Ungarns Handelsbalance mindre gunstig, end den hidtil har været, og dermed vil Vanskeligheden ved at hævde Besiddelsen af Guldet forøges.

Det er imidlertid ikke sandsynligt, at denne Udsigt, der tilmed jo knytter sig til Forudsætninger, der bestrides af Mange, vil afholde Østrig-Ungarn fra at skride til Gennemførelsen af den Valutaregulering, som Alle dér — med god Føje — synes opsatte paa og som Regeringen efter de nu forelagte Lovforslag maa antages bestemt paa at ville realisere. Ulemperne ved den nuværende Tilstand, der bl. A. ere præciserede af Prof. Menger i Enquête-Kommissionen, ere saa sikre og saa store, at det ikke kan undre, om man er noget tilbøjelig til at undervurdere de mulige Ulemper af Overgangen til Guldfod. Og at man i alt Fald kun spørger om Virkningerne for selve Østrig-Ungarn og ikke tager noget Hensyn til de Ulemper, der kunne flyde deraf for det øvrige Evropa, er saa naturligt, at vi for vort Vedkommende gaa ud fra, at de forelagte Lovforslag blive vedtagne. For os er Spørgsmaalet kun dette: Ville Evropas andre Lande staa som viljeløse Tilskuere ved en Begivenhed, der vil kunne faa saa stor Betydning for dem? Ville de uden videre give Afkald paa Besiddelsen af foreløbig 530 Mill. Mk., senere maaske yderligere et Par hundrede Millioner, og se deres Omløbsmidler formindskede med dette betydelige Beløb uden at søge Hullet udfyldt paa anden Maade? Der er jo forskellige Veje at følge, men nærmest ligger det

at tænke paa en Revision af Bestemmelserne om Udstedelse af dels udækkede Banksedler, dels Statssedler. Der er al Grund til paa et Tidspunkt, da det er givet, at Guldmængden fremtidig skal fordeles over et større Territorium end hidtil og da der navnlig i dette Øjemed strax skal afgives et betydeligt Kvantum af den for Haanden værende Mængde, at overveje, om ikke den Tilvæxt, Befolkningen har faaet, siden de sidste Bestemmelser gaves, gør det rimeligt at forhøje det Bankerne indrømmede, afgiftsfrie Kvantum af udækkede Sedler saaledes, at i alt Fald den oprindelige Qvota pr. Individ retableres, eller om ikke en lignende Forøgelse af Statssedlerne, hvor saadanne udstedes, kunde være baade forsvarlig og hensigtsmæssig — hensigtsmæssigere i alt Fald end en fornyet »Kamp om Guldet« imellem Bankerne indbyrdes med de deraf flydende Følger for Omsætningen og Forretningslivet. Ogsaa det nu i Østrig-Ungarn rejste Spørgsmaal om et stærkt begrænset Kontingent af et Slags »Sølvcertifikater«, hvorved en større Cirkulation af Sølvmønt kunde finde Sted, uden at Befolkningen besværes med selve de store og ubekvemme Mønter, turde finde Overvejelse for andre Landes Vedkommende. Her at gaa nærmere ind paa disse og andre lignende Spørgsmaal vilde føre for vidt; det maa være nok at pege paa dem og dermed antyde, at Evropa dog ikke staar aldeles værgeløst overfor de Eventualiteter, som Østrig-Ungarns i sig selv saa fuldt berettigede Bestræbelser for at skaffe sig et velordnet og godt Pengevæsen truer med at udsætte det for. Sker intet Saadant og lader man Tingene udvikle sig ganske, som de ville, simpelt hen stolende

paa, at Krediten nok skal vide at skabe nye Omsætningsmidler i Stedet for dem, der unddrages Befolkningerne, er der al Sandsynlighed for, at den økonomiske Udvikling i Midten af 90'erne ganske vil komme til at svare til den i Midten af 70'erne og Midten af 80'erne — al Udsigt til en ny Række af »daarlige Aar«.

1807—14.

Studier til Københavns og Danmarks Historie.

Af

Marcus Rubin.

(Kbhvn. P. G. Philipsens Forlag, 1892. (627 S.)

Anmeldt af Prof. V. Falbe Hansen.

Til Minde om L. N. Hvidt, der i Aarene 1841—53 var Formand for Københavns Borgerrepræsentation, og som med Iver og Vægt deltog i Hovedstadens og Landets offentlige Liv i første Halvdel af dette Aarhundrede, udsatte en københavnsk Borger, hvem Mindet om Hvidt maatte være særlig dyrebart, i Aaret 1877 en Prisopgave, der skulde omhandle Københavns Udviklingshistorie i Tiden fra 1807 til 1857. Opgavens nøjere Motivering og Fordringer, Navnene paa Bedømmelseskomiteens Medlemmer, Præmiens Størrelse og Tidsfristen for Besvarelsens Indlevering offentliggjordes i Nationaløkonomisk Tidsskrift for Aaret 1877 (10de Bind). Der indkom derefter en Besvarelse, som imidlertid ikke erholdt Præmien, og, efter at Opgaven paany var udsat, fik en anden indkommen Besvarelse samme Resultat.

I Slutningen af 1880erne henvendte Komiteen sig til Chefen for Staden Københavns statistiske Kontor, Hr. Marcus Rubin, og opfordrede ham til at udarbejde et Skrift om det omhandlede Emne, dog hverken med bestemt Tidsfrist eller undergivet Bedømmelse af

Komiteen som saadan, men til Offentliggørelse paa eget An- og Tilsvar. Et første Resultat af denne Henvendelse er det foreliggende Skrift.

Oprindelig havde man som Tidsfrist for det hele Arbejde sat 3 Aar, og de to foregaaende Besvarelser tilendebragtes indenfor et saadant Tidsrum. Det foreliggende Skrift, der kun omfatter Tiden fra 1807 til 1814, altsaa knap $^1/_6$ af den hele Tidsperiode, der skal behandles, har allerede taget 3 Aar at udarbejde; skulde det Øvrige gaa i samme Tempo, vilde den hele Besvarelse af Opgaven medtage en Tid af ca. 20 Aar. En saadan Slutning vilde dog ikke være berettiget. Det udkomne Bind »1807—14« omfatter nemlig ikke blot disse 7—8 Aar, men gaar et godt Stykke længere tilbage. Det beretter om Byens Opsving i Slutningen af forrige Aarhundrede, om de store Reformer i Datiden, deriblandt Toldloven af 1797, og om enkelte vigtige Begivenheder, der have haft Indflydelse paa Byens almindelige Fysonomi, saasom Ildebranden i 1795. Bindet omhandler i Virkeligheden snarest et Tidsrum af 20 Aar, og det et Tidsrum, som hører til de mærkeligste og indholdsrigeste i Byens og Landets Historie. Uden en indgaaende Fremstilling af dette Tidsrum kan den følgende Tid slet ikke forstaas. Det, der er givet i det foreliggende Bind, er derfor ikke en blot Begyndelse, men det danner tillige Grundlaget for hele den følgende Fremstilling. Og lige saa lidt, som man ved en Bygning kan sige, at kun lidet er udrettet, naar Murene ere førte op nogle faa Alen, og saa glemme, at Grundvolden er ført dybt ned for at danne et fast Underlag, ligesaalidt kan man maale dette første Binds

Betydning for den hele Opgave efter Kortheden af Aarrækken 1807—14.

Det er muligt, at Grundlaget er gjort noget dybere og bredere end nødvendigt var for Opgavens Skyld, men dette tilgiver man lettelig, thi der er derved fremkommet en dybtgaaende Behandling af et Emne, som i flere Henseender frembyder Interesse. En formel Mangel er der dog fremkommen derved, det er den, at der indenfor Skriftets Ramme omhandles to uensartede Emner. Forfatteren vilde skrive Københavns Historie 1807—14, men under sine Studier af denne har han maattet foretage Studier af visse Sider af Landets almindelige Historie, særlig af de finansielle og kommercielle Forhold, og han har ved sine Undersøgelser af denne gjort saamange vigtige Fund, at han ikke har haft Resignation nok til at lægge dem til Side til en anden Lejlighed, men har taget dem med op i en særlig Afdeling. Fremstillingen er derved bleven den, at der først gives et Stykke Københavns Historie i 1ste Bog (København ved Aarhundredskiftet). Derefter gives i 2den Bog en Fremstilling af visse Sider af Landets almindelige Historie i Datiden. Og endelig gives i 3die Bog Københavns Historie fra 1807 til 14. Forfatteren vilde rimeligvis være kommen til en smukkere, mere afrundet Fremstilling, naar han i dette Skrift havde nøjedes med at give Københavns Historie kun med de nødvendige Henblik til den almindelige Historie, og saa ved Siden deraf havde givet det, der nu indeholdes i Skriftets 2den Bog, i et særligt Skrift. Imidlertid, et saadant særligt Skrift vilde maaske da slet ikke være udkommet, og der indeholdes saa meget nyt og godt netop i denne 2den Bog, at man maa foretrække at have faaet

den med her, fremfor at udsætte sig for den Fare slet ikke at have faaet den.

I Skriftets »første Bog« omhandles, som alt sagt, »København ved Aarhundredeskiftet«. Det er Københavns glimrende Tid, da Konjunkturerne i Verdenshandelen ligefrem bærer Byens Handel og Industri fremad, og det er Kronprins Frederiks liberale Periode, da han og hans Mænd gennemføre de liberale Reformer, som Tidens fremskredne Aander havde sat paa deres Program. Det er den Tid, da Danmark er den fredelige Liberalismes Mønsterstat. Landboreformerne højnede Bondestanden og bragte Fremskridtsrøre i Landbruget og selvfølgelig maatte dette for Byerne og særlig for København give sig Udslag i forøget Omsætning og Virksomhed. Og til disse gunstige Betingelser for Byens Fremgang, saavel udefra som indefra, kom endvidere, at Adgangen til at udnytte dem blev friere derved, at Toldforordningen af 1ste Februar 1797 ophævede det gamle indsnævrende Toldsystem, og gennemførte, hvad der efter Datidens Opfattelse maatte kaldes en radikal Frihandelspolitik. Rubin udvikler nærmere disse Betingelser for Byens Opkomst og undersøger dernæst udførligt det Resultat, som de førte til.

Skriftet begynder med en Beskrivelse af »det gamle København«. Det vil sige ved Overgangen fra det gamle til det ny Aarhundrede. Byen havde allerede den Gang tabt det meste af sit gamle Præg fra foregaaende Aarhundrede, og dette skyldtes mindre radikale Gennembrydninger og Omlægninger end Ildebrandene i 1728 og i 1795; alene den sidste Brand ødelagde omtrent en Fjerdedel af Byen, og Øvrigheden benyttede denne Lejlighed til at regulere og udvide Gaderne, fjerne de

smalle Gyder, de fremspringende Huse og Karnapper og i det Hele fremkalde en mere regulær og moderne Bebyggelse med store Huse og bredere og ligere Gader. Alligevel var endnu den Gang meget af det Gamle tilbage, der fandtes talrige gamle, smaa Rønner og snevre Stræder med en Rigdom af langtudhængende Skilte for alle Professioner. Befolkningens Klædedragt var mere afvexlende end nu, og Folk levede mere paa Gaden end i vore Dage; man saa ogsaa flere prangende Uniformer og flere Luxusvogne; kort sagt Byen frembød et mere broget og livfuldt Skue end nu. Rubin giver en fyldig og livlig Beskrivelse af alt dette; og han undersøger de Betingelser, hvorunder Københavnerne den Gang levede og virkede: de hygiejniske Forhold, moralske Forhold, Lægevæsen, Kirke og Skole, Theater og Klubber, Aviser og Presseforordning, Forlystelser m. m. Særlig omtales Folketællingen i 1801, og ved en Sammenligning mellem den og Folketællingen af 1890 oplyses det, hvilken Forandring, der er foregaaet i Befolkningens Sammensætning, i Størrelsen af de enkelte Samfundslag. Blandt andet oplyser Forfatteren, at Antallet af Tjenestefolk den Gang var langt større end nu, og han bemærker, at denne Samfundsklasse udgør en stedse ringere Del af Kulturbefolkningerne. Denne Bemærkning kan jeg ganske tiltræde. Man kan paavise denne Tilbagegang i Tyendets Antal i Danmark i næsten 200 Aar, og jeg har ogsaa paa Rejser i Udlandet haft Interesse af at lægge Mærke til, at i Familjer, der indtage omtrent den samme Samfundsstilling, er Antallet af Tyende mindre, jo mere fremskreden i Kultur Landet er. Grunden dertil er for en væsentlig Del den, som Rubin anfører, at under en mere fremskreden Kultur er Livet

og Samfundet ordnet saaledes, at der udkræves færre Tyende, og at Tyendelønnen er højere; men jeg tror tillige, at noget bidrager ogsaa den Omstændighed, at under højere Kulturforhold er det saakaldte »underordnede Arbejde«, som Tyendet plejer at udføre, mindre ringeagtet end under lavere Kulturer, og man ser derfor jevnlig i Familier, der leve i de mere fremskredne Lande, at t. Ex. Husets Frue og Døtre og unge Sønner udføre Husgerning, som man under lavere Kulturforhold vilde betragte som liggende under deres Værdighed. I det mindste har jeg troet at kunne iagttage noget saadant.

Derefter gaar Forfatteren over til at omhandle Københavns Handelsforhold før 1807 og paaviser de daværende ejendommelige gunstige Betingelser for Omsætningen, hvilke førte til den saakaldte »glimrende Handelsperiode«. Det var Københavns Storhedstid, da Byen var et af den store Verdenshandels Centra. Det var en Periode, som i lange Tider derefter stod for den almindelige Bevidsthed i en straalende Guldglans, som en Tid, hvor letvundne Rigdomme strømmede ind over Byen. De store handelsfyrstelige Paladser fra den Tid staa endnu som levende Vidnesbyrd om Datidens Købmænds Vælde. — Man har i den nyere Tid været tilbøjelig til at antage, at Datidens Handels Storhed dog ikke var saa overvældende; man har ment, at det mest var den følgende Tids Usselhed og Fattigdom, der ved Modsætningen fik hin forholdsvis gunstige Tid til at straale saa meget stærkere frem. I Virkeligheden og navnlig i Sammenligning med Nutidens Omsætning, var, antog man, hin fjerne, glimrende Tids Omsætning kun ringe. Rubin har taget dette Spørgsmaal op paany, og gjort det til Genstand for en grundig Arkiv-

undersøgelse, og han er kommen til det Resultat, at hin Periode, Tiden før 1807, var en virkelig Storhedstid for København, og at det var glimrende Formuer, de store Handelshuse samlede. Det burde dog maaske have været fremhævet paa dette Sted, at Ordningen var aristokratisk, at det var et mindre Antal Handelshuse, der gjorde disse store Forretninger, havde de store Indtægter, — i Modsætning til Nutiden, hvor Forretningerne ere spredte over Hundreder af Smaagrosserere, og hvor langt flere faa Andel i Gevinsterne. Det tør sikkert ogsaa siges, at Befolkningens store Lag, Haandværkere og Arbejdsfolk, var ugunstigere stillet den Gang end nu, der var i hin »glimrende« Periode større Forskel paa Rig og Fattig, paa Overklasse og Underklasse end der er nu.

Skriftets 2den Bog omhandler de indenrigske Forhold i 1807—14, altsaa ikke alene København, men hele Riget, og paa adskillige Punkter berøres ogsaa de udenrigske Forhold; men det er dog nærmest kun den finansielle og økonomiske Side af Historien, der omhandles.

Landet var finansielt svagt og uforberedt, da Krigen udbrød i 1807, og vi havde at gøre med en overmægtig Fjende, England, der var ubetinget Herre til Søs og derved kunde ødelægge vor Handel og Skibsfart og i høj Grad vanskeliggøre Forbindelsen mellem de enkelte Dele af Landet. Kampen blev fra vor Side ført med Forbitrelse, men vore Kræfter vare i altfor stort Misforhold til Modstanderens, saa at vi hurtigt kom til at overanstrenge os, og for at holde Kampen gaaende brugte vi finansielle Midler, der maatte føre til

økonomisk Ødelæggelse. Høje og uheldige Skatter, dyre Laan, Tvangslaan, Udstedelse af uindløselige Pengesedler m. m., indtil Staten endelig gik Bankerot. Alt dette er mange Gange tidligere omhandlet, navnlig af Nathanson og af A. S. Ørsted, men ingensinde saa fuldstændig og godt som nu af Rubin. Nathanson er den, der har behandlet Spørgsmaalet udførligst, men denne Forfatters Fremstilling er for en stor Del en ubearbejdet Samling af uensartede Enkeltheder, vigtigt og uvigtigt mellem hinanden; og om end Nathansons Skrifter ere fortjenstfulde og flittige Arbejder, der have givet udmærket Stof for senere Bearbejdere, og paa flere Punkter have kastet nyt Lys over vor økonomiske Historie, saa ere de dog langtfra helt fyldestgørende. Andre Bearbejdere af dette Tidsrums økonomiske Historie, deriblandt navnlig A. S. Ørsted, have bedre magtet Behandlingen, men de have savnet tilstrækkeligt Stof; de have bygget deres Arbejde paa egne Erindringer, paa andres Optegnelser og Meddelelser, men kun i ringe Grad paa selvstændige Arkivstudier, og dertil kommer baade for Ørsteds og Nathansons Vedkommende, at de have været Part i Sagen, de have selv spillet med i det store Drama, og selv om de med den bedste Vilje til at være upartiske tog fat paa Arbejdet, saa var det dem umuligt at være det. Deres Skrifter have noget Karakteren af Forsvars- og Angrebs-Skrifter. Rubin derimod staar udenfor som den rolige og upartiske, om end noget strenge Iagttager og Dommer. Han har benyttet de andre Forfatteres Oplysninger, og han har foretaget nye og omfattende Arkivundersøgelser, og han er gaaet til disse Undersøgelser som den virkeligt sagkyndige. Ved saadanne finansielle, økonomiske og

sociale Studier har en Nationaløkonom det store Fortrin fremfor en Historiker eller en Jurist, at han bedre forstaar Kildeskrifterne, bedre ser, hvad der ligger i dem, hvad Oplysningerne i Virkeligheden fortælle og hvorvidt de ere paalidelige eller ej. Grunden dertil er selvfølgelig den, at han forud kender de Operationers, de Tilstandes almindelige Natur, hvis særlige Forhold til den givne Tid han skal undersøge. Rubin er en saadan sagkyndig Nationaløkonom, der har forstaaet hvor han skulde lede, og, naar han havde fundet, ogsaa har forstaaet at læse og benytte det Fundne. Hans Behandling af Tidsrummets økonomiske Historie er derfor ikke alene fyldigere end hans Forgængeres, men der er fremfor alt kommen mere Sammenhæng og Forstaaelse i den, først nu forstaar man fuldt ud Forbindelsen mellem Enkelthederne, hvorledes det ene Led førte til det andet, hvorledes det Resultat maatte komme ud, som virkeligt kom.

Naar jeg skulde gøre en Indvending mod Rubins Fremstilling af dette Afsnit, er det den, at han enkelte Steder har været noget for stræng i sin Dom, ikke tilstrækkeligt har fremdraget de undskyldende Forhold, ikke stærkt nok har peget paa de Lyspunkter, som var tilstede. Han minder mig om Hof- og Statsrettens kritiske Revisorer, naar de have faaet fat i et stort Fallitbo; klart og skarpt fremhæve de Skævhederne og Fejlene i Forretningens Anlæg, hvorledes disse Fejl udviklede sig og konsekvent førte til Tab og Underbalance, og hvorledes Fallenten kæmpede en haabløs Kamp med Forholdene, der voxede ham over Hovedet, hvilke fortvivlede Foranstaltninger han greb til for at holde det gaaende fra Dag til Dag, indtil tilsidst den uundgaaelige Katastrofe

indtraf. En saadan kritisk Revision af vort Lands Bankerot-Dramas Udvikling i 1807—14 er det, Rubin har givet os, og han har gjort det med overlegen Dygtighed og stor Flid; men han har været lidt for meget Kritiker, og som saadan været lidt for stræng i Bedømmelsen af de agerende Personer. Der er nu f. Ex. Spørgsmaalet om det daværende Ministeriums, særlig Finansminister Schimmelmanns, Skyld i Fallitten. Ja! det maa indrømmes, at det er rigtigt, alt hvad Rubin skriver om ham, og at baade han og de andre Ministre bære et tyngende Ansvar. Deres utilgivelige Hovedfejl var den, at de ikke i Tide ordnede Pengevæsenet og gjorde Pengesedlerne indløselige og bragte Banken paa en fast, solid Fod. De gennemførte dette for Hertugdømmernes Vedkommende og Følgen deraf var, at disse blev forskaanet for de langvarige Ulykker og Forstyrrelser, som ødelagde Kongeriget og holdt dette tilbage. Det tør maaske endog siges, at Grunden til, at Hertugdømmerne endnu saa sent som i 1830erne og 1840erne stod forud for Kongeriget i økonomisk Udvikling, for en væsentlig Del skyldes den Omstændighed, at Slesvigs og Holstens Pengevæsen var i god Orden. Det var en stor og utilgivelig Fejl, at Regeringen ikke ogsaa ordnede Kongerigets Pengevæsen, det havde dog været saa let og simpelt at gøre dette i de gode Aar før Krigen; men Schimmelmann og hans Kolleger var letsindige paa dette Punkt; de var for sangvinske, de havde levet i gode, stadigt opadgaaende Tider og havde ikke tilstrækkeligt for Øje, at Tiderne kunde vende sig, de manglede vel ogsaa tilstrækkelig Viljestyrke til at gribe til kraftige Foranstaltninger og navnlig til at fastholde disse

tiltrods for Kronprinsens Modstand og tiltrods for Fristelsen til lokkende Udgifter. Altsaa, at Pengevæsenet ikke blev ordnet i Kongeriget før 1807, det kan med Rette bebrejdes Schimmelmann og de øvrige Ministre, derimod kan det næppe bebrejdes dem, at de ikke i Tide ved høje Skatter, f. Ex. ved at gennemføre Skattereformen fra 1802 allerede i 1792, havde opsamlet et Reservefond; thi at man skulde være i den Grad forudseende, kunde ikke forlanges; og det er vel ogsaa et Spørgsmaal, om man ikke i Tider som de daværende, hvor en hel ny Samfundsordning brød frem paa Grundlag af Landboreformerne og de andre liberale Reformer, om man ikke da gjorde bedst i at betynge Folket saa lidt med Skatter som vel muligt; det turde være tvivlsomt, om ikke det bedste Reservefond, der under saadanne Forhold kunde opsamles, var en forøget Velstand hos Borgerne. Det er ikke usandsynligt, at hvis man allerede i 1792 havde indført de høje Skatter, som kom i 1802, saa vilde Fremgangen i Landbruget være bleven saa meget mindre, at Tabet for Nationen derved var bleven langt større end det Reservefond, Statskassen havde kunnet opsamle, og det er tvivlsomt om dette ikke tværtimod havde forværret Finansernes Stilling derved at Folkets Skatteevne blev formindsket. Paa dette Punkt tror jeg saaledes, at A. S. Ørsted har Ret i sine Betragtninger. Dernæst mener jeg, at naar der henvises til Fr. 1. Oktober 1802 og fremhæves, at denne Skatteforhøjelse burde været indført tidligere, saa burde det til Gengæld ogsaa have været fremhævet, at selve denne Forordning i finansteknisk Henseende er et fortrinligt Arbejde. Denne Forordning har afgivet et ypperligt Grundlag for vort direkte

Skattevæsen, og naar dette alligevel nu er temmelig mangelfuldt, saa skyldes det den Omstændighed, at senere Tider har forkvaklet og misforstaaet den oprindelige Ordning. Det var sandelig ikke Dygtighed, der manglede Schimmelmann og hans Kolleger, endog deres fortvivlede, maaske endog moralsk forkastelige, Operationer under Krigen vidner om en ikke ringe finansiel Behændighed; men det var Viljestyrke, der manglede dem, de manglede Fasthed og Mod til at modsætte sig Kongens uheldige Politik og til at gribe og gennemføre de store Midler, der passede til den fortvivlede Situation.

Særlig interessant er Rubins Behandling af et andet af de gamle Stridsspørgsmaal mellem Nathanson og A. S. Ørsted. Det er Spørgsmaalet om D. A. Meyers Virksomhed. I denne Strid har næsten alle Forfattere og den offentlige Mening tidligere staaet paa Ørsteds Side og været enige med ham om at fordømme og næsten latterliggøre Meyers Virksomhed, kun Nathanson, Meyers Slægtning og Kompagnon, har forsvaret ham. Set ud fra den gældende nationaløkonomiske Theori, fra Ricardos Lære om Pengemængdens Indflydelse paa Pengenes Værdi og paa deres Kurs overfor Udlandet (den nominelle Vexelkurs), var Meyers hele Virksomhed ogsaa meningsløs. Han troede nemlig, at han kunde opretholde Papirspengenes Værdi, naar han blot forhindrede, at Børsens Spekulanter bragte Banko-Kursen til at stige og derved bevirkede, at man maatte give flere danske Sedler for Vexler lydende paa Hamborg Banco ɔ: i Sølv. Det var det samme, som om man vilde helbrede en Sygdom ved paa kunstig Maade at fjerne et af dens vigtigste Symptomer. Imidlertid, Frederik VI gik ind paa hans Planer, og Meyer fik Kongens

Samtykke til direkte Indgreb for at holde Banko-Kursen; han skulde med Statens Hjælp skaffe sig al den tilstedeværende Banko, sælge den til legitime Købere, der ikke vilde spekulere i Sedlernes Fald, bestemme Bankoens Pris og derved holde Værdien af de indenlandske Pengesedler nogenlunde oppe og i nogenlunde fast Værdi. Rubin paaviser, at dette tildels lykkedes for Meyer, og det var hovedsageligen, fordi Regeringen vedblev med en umaadeholden Udstedelse af Sedler og fordi den selv direkte omgik og modarbejdede Meyers Planer, at disse tilsidst mislykkedes totalt. At tidligere Forfattere ikke har set dette, skyldes dels, at deres Undersøgelser ikke have været saa dybtgaaende som Rubins, dels at den nationaløkonomiske Theori, som de gik ud fra, ikke var ganske holdbar. Den praktiske Bankmand Nathanson havde derimod Færten af det Rette, men havde aligevel ikke rigtig forstaaet Sammenhængen, og det er først nu ved Rubins Behandling af Spørgsmaalet, at man faar en fuldstændig Udvikling af det og tillige en upartisk og paalidelig Dom om Meyers Virksomhed. Der er iøvrigt, forekommer det mig, paa dette Punkt en Lakune i Rubins Arbejde. Han undersøger kun de danske Seddelpenges Værdi udadtil, i Forhold til Bankoen, men ikke deres Værdi indadtil i Forhold til Varepriser og Arbejdsløn. En saadan Undersøgelse vilde have vist, at naar Seddelpengene faldt i Forhold til Bankoen, Sølvet, faldt de ingenlunde i tilsvarende Grad indadtil, den vilde have vist, at Priserne i Indlandet paa ingen Maade steg i samme Grad som Bankoen. Jeg har selv for et Par Aar siden haft Lejlighed til løseligen at undersøge dette Forhold, og blev overrasket

ved den Langsomhed og den Uensartethed, hvormed Priserne i Indlandet fulgte med Banko Kursen. Hvis Rubin havde taget denne Side af Sagen med op til Undersøgelse, vilde han have faaet et yderligere Argument til Forsvar for Meyers Virksomhed; thi naar Forbindelsen mellem Banko-Kursen og Prisbevægelsen i Indlandet var saa løs og saa langsomt virkende, som det viser sig, at den var, er det ikke utroligt, at Meyer havde kunnet faa Priserne til indenfor visse Grænser at rette sig efter en af ham kunstigt konstrueret Banko-Kurs i Stedet for efter den af den fri Omsætning dannede Kurs. Og Regeringen vilde derved have opnaaet, at i alle indenlandske Køb havde Seddelpengene forslaaet bedre end Tilfældet nu blev. Forøgelsen af Seddelpengenes Mængde vilde da delvis have bevirket, at deres Cirkulations-Hastighed i Indlandet var bleven mindre, saa at Virkningen paa Varepriser og Arbejdsløn var bleven ringere.

Særlig fortjenstfuld er Rubins Behandling af Statsbankerotten og Pengevæsenets Ordning. Det voxende Deficit i Statskassen, Sedlernes stigende Værdiforringelse og den Demoralisation, der bredte sig over Landet, hvor al Handel og Vandel nødvendigvis maatte slaa over i vovede Spekulationer, fordi man ikke kunde vide, hvad de Priser, man havde givet eller faaet, betød faa Maaneder efter, bestemte tilsidst Regeringen til at gribe ind. Efter at have overvejet og behandlet Sagen fra Forsommeren 1812 til Aarets Udgang, udstedtes 5. Januar 1813 den Forordning, hvormed Kurantsedlerne legalt reduceredes, et nyt Pengevæsen indførtes, Statens og Privatfolks Kreditforhold ved Magtbnd ordnedes, de gamle Banker ophævedes og gave Plads for en ny Bank, samt en stor Skat paalagdes al fast Ejendom.

Rubin giver en fuldstændig og smuk Fremstilling af disse Forholdsregler og navnlig af Pengeomsætningen, og man mærker, at Forfatteren er trængt adskilligt dybere ned i Forstaaelse af Sagen end hans Forgængere. Vi faa her bl. a. at vide, at Schimmelmann oprindelig havde udarbejdet et Forslag, der, som de fleste af hans Finansoperationer, ikke var kraftigt nok, og som tillige var uretfærdigt i sit Princip. Han havde nemlig foreslaaet, at saavel Statsgælden som alle Prioritetsbeløb, indtil Ejendommenes taxerede Summer, skulde betales i den ny Pengesort med Daler for Daler. Herimod optraadte Ørsted og paaviste for Statsobligationernes Vedkommende, at deres Kurs allerede havde rettet sig efter Pengenes Forringelse, saa at det vilde være en urimelig Gave til Ihændehaverne, om man nu vilde indløse dem Daler mod Daler. Og for Prioritetsgældens Vedkommende paaviste han, at det retfærdigste vilde være, om Gælden blev reduceret i Forhold til Pengenes Værdi paa den Tid, da Gælden blev stiftet. Forsaavidt Prioritetsobligationerne i Mellemtiden var transporteret til en anden Kreditor, vilde denne derved tjene, idet han vilde faa sit Tilgodehavende betalt efter den højere Værdi, Pengene havde, da Gælden blev stiftet; Ørsted foreslog derfor, at i saadanne Tilfælde skulde Kreditor indbetale, hvad han tjente paa dem, til et særligt Fond til Statens Brug. Ørsteds Forslag om Prioritetsobligationerne vare theoretisk sete korrekte, og saavel dette som hans andre Forslag vare principrigtigere end Regeringens. Finanskollegiet opgav da ogsaa sine egne Forslag og antog i Principet Ørsteds og det var dem, der gennemførtes ved Fr. 5. Jan. 1813, men rigtignok med et Par uheldige Ændringer, idet Statsgælden i

de fleste Tilfælde vilde blive at omskrive fra gl. Daler til ny Daler uden videre Reduktion, og ved den private Prioritetsgæld skulde der ikke tages Hensyn til, om den var transporteret til andre end den oprindelige Kreditor. Herved mistede den af Ørsted foreslaaede Ordning det meste af sin theoretiske Berettigelse; og den Gennemsnitsretfærdighed, man vilde opnaa ved det, blev i de fleste Tilfælde en Uretfærdighed. Og i praktisk Henseende var Ordningen i høj Grad uheldig. Thi den var altfor indviklet og kunstig. Alle disse Forskelligheder i Forpligtelserne efter deres Tid, Art og Maade, som man tidligere ikke havde vidst noget om, alle disse fine Distinktioner, alle de forskellige nye Betalingsmaader osv. var det vanskeligt at gennemføre og de blev uforstaaelige for det store Publikum og vakte hos alle Uro og Misfornøjelse. I mangfoldige Tilfælde medførte Forordningen skrigende Uretfærdigheder og Omvæltninger; nogle bragte den Fordel og andre bragte den Tab, uden at man forstod, hvorfor og hvorledes. Værre endnu blev det derved, at adskillige Personer forud havde faaet Underretning om Forordningens Bestemmelser og benyttede sig heraf til at skaffe sig og sine Venner Fordele. Man købte Fordringer, som man vidste vilde blive omskrevne til en højere Sum end deres virkelige Værdi, eller man skyndte sig med at tilbagebetale ældre Laan, eller man købte kgl. Obligationer, der vilde blive omskrevne til deres fulde nominelle Beløb i den ny Mønt. Det fortælles om Mænd som Bülow og Haffner, at de skal have benyttet deres Kundskab til at foretage fordelagtige Handelsomsætninger paa Børsen, og selv om Statsminister Reventlow berettes det i »Livforsikrings-Anstaltens« nylig udkomne Festskrift, at han benyttede sin Kundskab, om hvad der

vilde blive forordnet, til at formaa »den almindelige Enkekasse«, af hvis Bestyrelse han var Medlem, til at anlægge en ikke ringe Del af Kassens Kapitaler i kgl. Obligationer kort forinden Katastrofen kom. Et Exempel, der viser, hvor talrige Misbrugene rimeligvis har været, har jeg selv hørt i min Barndom. En Embedsmand i en Provinsby paa Fyn havde faaet Underretning om Forordningens Indhold kort Tid før den udkom, og snarest muligt sendte han Bud til Venner og Bekendte og gav dem Raad om Tilbagebetaling af den ældre Gæld. Nogle fulgte Raadet og tjente derved, men de fleste af dem, der var jevne, langsomme Borgermænd, forstod ikke Meningen med den Forskel, de skulde gøre paa de forskellige Arter af Gæld, og de fik ingen Fordel af Raadet. Som det er gaaet her, er det rimeligvis gaaet mange andre Steder; de kloge og velunderrettede, samt Folk, der ikke vare besværede af en vanskelig Samvittighed, tjente paa andres Bekostning; men den store Mængde af Borgere led Tab.

Den rette Ordning havde det sikkert været saaledes som Rubin antyder at reducere alt ens, baade Fordringer og Penge. En saadan Nivellering havde i Virkeligheden allerede fundet Sted i det daglige Liv og i Forretnings-Omsætningen. Man havde i den foregaaende Tid solgt og købt Fordringer efter Pengenes reducerede Værdi. Kurserne paa de offentlige Papirer havde rettet sig derefter; man havde indlevet sig i den Betragtning, at Fordringerne ikke var mere værd end de Penge, de lød paa, og det havde da ogsaa været forstaaeligt for Publikum og vakt mindst Misfornøjelse, om dette faktisk bestaaende Forhold var bleven slaaet fast ved den ny Pengeordning, saaledes at der var foretaget en

ensartet Reduktion over hele Linjen i Stedet for, at man nu ved Forordningen af 1813 søgte ved et indviklet System af Bestemmelser at redressere de Uretfærdigheder, som havde fundet Sted i den foregaaende Tid, da Pengene faldt i Værdi. Ved en ensartet Nedskrivning af alle Værdierne havde man desuden opnaaet, at alle de mislige Operationer og Bedragerier, som fandt Sted, havde været umulige, og man vilde have opnaaet, at Statsgælden, i alt Fald den indenlandske, var bleven reduceret til et overkommeligt Beløb, og Følgen vilde være bleven, at Folket og Staten hurtigere var kommen til Kræfter igen.

Af det øvrige Indhold i 2den Bog henledes Opmærksomheden særlig paa Fremstillingen af Forholdet til Norge og Omsætningen med dette Land samt paa Afsnittet om Kaperiet, men ogsaa de øvrige Afsnit ere i høj Grad læseværdige og give tildels nyt Syn paa vor økonomiske Udvikling i hin Tid, foruden at de indeholde adskillige Bidrag til den almindelige Historie.

3die Bog omhandler København 1807—1814. Der fortælles i denne om Englændernes Landgang i 1807 og den efterfølgende Belejring og Erobring af Byen. Der gives en livfuld Skildring af disse Begivenheder, og hvor ofte dette Æmne end er behandlet, er det dog lykkedes Forfatteren at meddele adskilligt nyt herom. I næste Kapitel omtales Stadens Genopbyggelse efter Belejringen, og det omtales, hvor langsom Opbygningen gik for sig og hvor tarvelig Byggemaaden var denne Gang i Modsætning til forrige Gang, da en stor Del af Byen maatte genopbygges, nemlig efter den store Brand i 1795. Rubin slutter sin Omtale heraf med følgende

Bemærkning: »Perioden 1807—1814 gav for lange Tider København sit Præg i arkitektonisk Henseende. De strenge Bestemmelser om, at Byen holdt op ved Portene, saa at ingen nogenlunde anselige Huse maatte bygges udenfor, og de faa Midler, der stod til Raadighed baade for Offentlige og Private, der vilde bygge indenfor Portene — hvad enten det var paa Tomterne eller paa ny indtagne Grunde — gjorde Befolkningen overmaade nøjsom i dens Fordringer til offentlig og privat Bygningskunst. Den Tid var forbi, da rige Handelsmænd, Godsejere eller Hofmænd byggede Paladser; man byggede, hvad der var nødvendigt, og vænnede sig til ikke at stille for store Krav. Befolkningens ringe Tilvæxt bevirkede vel, at der ikke foreløbig blev Boligmangel paa det stærkt begrænsede Territorium, men da saa Folkeforøgelsen kom, uden at Skrankerne faldt, maatte man tilmed rykke sammen i de saare økonomisk opførte Bygninger. Og den strænge Økonomi i Bygningernes Værelser, Trapper, Indre og Ydre satte sig i Blodet hos Hovedstadens Befolkning og er bleven medbestemmende for Karakteren af deres Huse og Boliger«.

I 3die og 4de Afsnit findes bl. a. en hel Del Oplysninger om Priserne i København, der findes ogsaa her adskillige gode Ting, men, som alt bemærket, forekommer det mig, at dette Æmne er behandlet noget for stedmoderligt.

En særlig god Ide af Rubin er det, at han har fremdraget Resultaterne af Indkomstskatten i 1810. Ved en Sammenligning mellem den første Ansættelse efter denne Skat, der angiver Befolkningens Indtægt i Aaret 1809, med Indkomstangivelsen i 1890 kommer Forfat-

teren til det Resultat, at naar man tager Hensyn til Pengenes Kursværdi, var Indtægten i Datidens København pr. Individ kun $^1/_8$ af hvad den er i Nutidens København. Men saa kommer dertil Spørgsmaalet, hvorvidt det var billigere at leve den Gang end nu, og det er et meget vanskeligt Spørgsmaal at afgøre. Saameget kan dog i alt Fald siges, hvad Rubin ogsaa bemærker, at endnu i Aaret 1809 — Krigens 3dje Aar —, var Befolkningen i København ret vel situeret. Med Fornøjelse læser man ogsaa de Enkeltheder, der ere meddelte om Indkomstskatten og om de store Indkomster, som de rige Handelsherrer havde, og om de i Sammenligning dermed smaa Indtægter, der havdes af Mænd som Professor H. C. Ørsted, Assessor A. S. Ørsted, Organist Weyse og Professor Ad. Øhlenschlæger.

Paa mange Steder i Skriftet bliver Frederik den 6tes personlige Andel i, hvad der skete, omtalt, og i 3die Bog samles dette til et Billede af denne Fyrste, et Billede, der er udarbejdet med Skarphed og Vid, og om hvilket man, naar man læser det, ikke kan andet end indrømme, at det ligner. Det er sandt, at hans Uforstand og Bornerthed i Forbindelse med hans Selvraadighed, Karaktersvaghed og Lunefuldhed bragte Folk og Stat ubodelig Skade. Det er sandt, at han var en stærkere Mand til at holde paa sin Værdighed som Enevoldskonge og som Armóchef paa Fællederne end til for Alvor at værge denne Værdighed og føre sin Hær frem i rette Tid. Og det maa indrømmes, at de ulykkelige Følger heraf falder med dobbelt Vægt paa Kongen personlig, fordi han i disse vanskelige Tider førte et Kabinetsregimente med sine Adjutanter i Stedet for at raad-

føre sig med sine Ministre i Statsraadet. I alle de lange Krigsaar med deres talrige vigtige Beslutninger blev der kun engang afholdt et Statsraad, det var da Ulykkerne ligesom overvældede Kongen i Slutningen af Aaret 1813. Det er et mærkeligt Brev Kai Reventlow i den Anledning tilsender Kongen (5. Marts 1814) og som Rubin, saavidt vides, har Fortjenesten af først at have fremdraget; heri udtaler Reventlow, at tidligere syntes Danmark fortrinlig begunstiget af Forsynet, »da Deres Majestæt fattede den ulykkelige Tanke at ville regere uden Raadførsel med Deres Statsraad, og fra nu af afgik alle kongelige Resolutioner direkte fra Dem til Kollegierne enten igennem Cheferne eller gennem Kabinetterne og Kommandokontoret. Den Forvirring, en saadan Beslutning maatte frembringe i Forretningernes Gang, og de Misgreb i Statsstyrelsen, som heraf vare en Følge, have givet Staten haardere Stød end den mest indviklede politiske Stilling kunde bibragt den«, og senere hedder det i Brevet: »saa dybt sank Danmark, fordi udi Statsstyrelsen intet Overblik mere fandtes hverken med Hensyn til de indvortes eller udvortes Anliggender ...« Det er haarde og dristige Ord fra en Undersaat til en enevældig Konge, men det maa indrømmes, at de ere sande, og de ere en betydningsfuld Støtte for Rigtigheden af Rubins Dom. Og dog forekommer det mig, at denne Dom er lidt for streng. De Fejl, man maa bebrejde Frederik VI, fandtes jo i endnu højere Grad hos de fleste af hans Forgængere paa den danske Trone og det enevældige Kabinetsregimente var vel faktisk heller ikke mindre i deres Tid. Og nu i Udlandet? Stod Flertallet af Datidens eller den nærmere Fortids Fyrster i

Evropas Stater over Frederik den 6te i Velvilje, Hæderlighed, Intelligens og Dygtighed? Jeg tror neppe, det kan siges. Og hvad angaar Frederik den 6tes Regeringsforanstaltninger i Krigsaarene 1807—14, da maa det vel indrømmes, at mange af dem, set med Nutidens Øjne, tage sig mærkelige ud, at de ere forunderligt kortsynede, bornerede, indbyrdes forvirrede og ikke sjældent endog moralsk forkastelige; men man maa betænke, under hvilke fortvivlede Forhold han befandt sig, og man maa erindre, at i andre Lande, hvor man paa samme Tid befandt sig under lignende Forhold, greb man til lignende Midler, f. Ex. i Sverige, i Østrig-Ungarn, i Rusland, for ikke at tale om Frankrig i Revolutionsaarene. Jeg tror derfor, at der kan anføres meget til Frederik den 6tes Undskyldning, og at, naar han maales med Historiens rette Maal, med Samtidens Alen og ikke efter Nutidens strengere Fordringer, vil man fælde en mildere Dom over ham. Men selv om man altsaa mener, at Rubin har dømt Frederik VI noget vel haardt, saa læser man dog denne Dom med en vis Tilfredsstillelse; thi der er, ogsaa i de senere Aar, fremkommen saa mange altfor rosende Udtalelser om Frederik VI, hvorved han med Urette stilles højt op paa en Piedestal i Modsætning til sine Efterfølgere Kristian VIII og Frederik VII, at Rubins lidt haarde Ord komme til at virke som en passende Modvægt herimod. At Dommen om Fr. VI er falden saa forskellig ud, skyldes vel iøvrigt for en stor Del den Omstændighed, at Rubin taler om Kongen i hans alleruheldigste Periode, i Krigsaarene 1807—14, medens de andre Udtalelser nærmest tænke paa Kongen i en senere Periode, da Tiderne var bedre og roligere, og da Alderdommen havde lagt sit mildnende Skær over hans Træk.

Som Helhed er Rubins Skrift 1807—14 en fortræffelig Bog baade i reel og i formel Henseende, en sand Pryd for vor nationaløkonomiske Literatur. Der er et Liv og en Friskhed over den, som er ualmindelig i danske Skrifter, den fremdrager stadig de Sider af Æmnerne, som have mest Interesse, størst Betydning, og Fremstillingen af dem er udstyret med en Uendelighed af personelle og lokale Oplysninger, kvikke og aandfulde Ræsonnementer. Og over alt dette er bredt den særegne Charme, som knytter sig til Personer og Forhold, der ikke længere ere iblandt os, men som heller ikke ligge længere tilbage i Tiden, end at Mindet om dem endnu er levende tilstede iblandt os. Men medens jeg saaledes sætter Bogen højt ogsaa i formel Henseende, har jeg dog her en Indvending at gøre; det er den, at Rubin undertiden lader formeget af det videnskabelige Apparat, af det benyttede Raastof, træde frem i Texten. Det er en Mangel, som jeg tror skyldes Rubins Stilling som Chef for et statistisk Bureau. I den officielle Statistik, som han til daglig er beskæftiget med og hvis Resultater han udgiver, under den høje Magistrats Avspicier, i tykke Bind, der ikke er bestemt til Læsning, men til at benyttes som Haandbøger, der er han vant til at tage hele det tunge statistiske Apparat med op, til at fremstille i Bogen selve Værkstedet og dets Operationer, uden Hensyn til, om det gør Bogen unødvendig stor og tung. Naar Rubin optræder udenfor Staden Københavns statistiske Bureau, er han sædvanligvis kortfattet, livlig og interessant, men nu og da stikker der en Mindelse om Bureauets officielle Værdighed igennem, og han giver sig da til at optage i Texten unødvendigt Raastof og til at gøre Rede for Methoder og Apparater,

hvor det ikke behøves. Hans Fremstilling bliver derved noget uensartet, snart skriver han knapt og klart, saa at man læser hvert Ord med Opmærksomhed og fuld Forstaaelse, men nu og da afbrydes dette med brede Meddelelser og Redegørelser, som nærmest høre hjemme i en Haandbog, og som Læseren bliver utaalmodig efter at komme igennem; og der er derved den Ulempe, at Læseren undertiden kommer til at overse Resultatet af Udviklingen og taber Traaden. Det er dog kun paa de færreste Steder, at disse Mangler fremtræde, som Helhed er Bogen fortræffelig ogsaa i formel Henseende, Behandlingsmaaden er aandfuld, Stilen livlig og elegant.

I reel Henseende er Hovedfortrinet ved denne Bog det, at en Mængde nye Oplysninger ere tilvejebragte og at det hele indfiltrede Væv af finansielle Operationer og økonomiske Bevægelser, der foregik i dette Tidsrum, ere blevne udredede med udmærket Dygtighed. Alt i alt kan jeg for mit Vedkommende sige, at jeg ikke længe har læst en videnskabelig Bog med saa stor Fornøjelse som denne, og jeg er vis paa, at mange, ligesom jeg, længes efter dens Fortsættelse.

Ny Literatur.

De statsgaranterede danske Livsforsikringsanstalter. Festskrift ved Halvhundredaarsdagen for Anstalterne af 1842. Udgivet af Livsforsikringsanstalten af 1871. Under Ledelse af S. Hertzsprung. København 1892. (388 S.)

»Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871«, som er at betragte som en udvidet Fortsættelse af »Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1842« samt af »Livsforsikringsanstalten i København«, hvilke to Instituter den 1. Maj 1842 aabnede deres Kontorer, fejrede den 1. Maj 1892 sin halvtredsindstyvende Fødselsdag og udsendte i den Anledning ovennævnte værdifulde og smukt udstyrede Festskrift. Men Værkets Tilblivelse er desuden begrundet i Ønsket om i en enkelt Bog at have en samlet Oversigt over det danske statsgaranterede Livsforsikringsvæsens Udvikling i Tidernes Løb. Det behandler de kongelige danske Anstalter fra deres første Spire i 1653, og saa fyldigt, at det giver Oplysning om alle Emnets væsentligste Punkter. En Række af Anstaltens Embedsmænd har, under Direktør Hertzsprungs Overledelse, været medvirkende ved Bogens Udarbejdelse. Det omfattende historiske Afsnit skyldes saaledes Assistent, cand. jur. J. Munthe-Brun. Kontorchef J. C. Hansen har sammenarbejdet Driftoversigten, Assistent Brendstrup udarbejdet tabellariske Oversigter, Dr. Stage leveret Lægemeddelelser, Assistent Elvius samlet personalhistoriske Oplysninger osv. osv.

Den nøjagtige og detaillerede Fremstilling saavel af henrundne Tiders Forhold som af den nu bestaaende Organisation og dennes Resultater er af meget betydelig Interesse, og Livsforsikringsanstalten fortjener derfor Tak, fordi den af sit Jubilæum har taget Anledning til at berige Literaturen med dette Værk.

160 Højesterets- og Overretsdomme, 1840—90, vedrørende Ledelsen af private Foreninger, saasom Sparekasser, Syge- og Begravelseskasser, andre Forsikringsselskaber og Velgørenhedsforeninger, Stiftelser, Aktieselskaber etc. Samlede af Thorvald Kornerup, cand. polit., og O. C. Hollnagel Jensen, cand. jur. Kbhvn., i Komm. hos V. Thaning & Appel. (52 S.)

De her gengivne Domme, vedrørende private Foreningers indre Organisation og Ledelse m. m., ere vel kendte indenfor Juristernes Kreds, men næppe synderlig udenfor denne, medens en stor Del af de omhandlede Foreninger netop væsenlig ledes af Ikke-Jurister, som ikke altid have Adgang til at gøre sig bekendt med saadanne Domme. Jo mere dernæst disse Foreninger forandre deres oprindelige filantropiske Præg, for mere at blive kontraktmæssige Foreninger med juridiske Rettigheder og Forpligtelser, og jo mere de drages ind under det Offenliges Kontrol (jfr. Sparekasseloven og Sygekasseloven), desto større Betydning faar det, at Domstolenes Opfattelse af Foreningernes Retsforhold er nøje kendt i de Dele af Befolkningen, der gennem Generalforsamlinger, Bestyrelser etc. have Indflydelse paa den administrative Ledelse. En populær Fremstilling af de omhandlede Domme maa derfor antages i stigende Grad at kunne gøre Krav paa Almenhedens Opmærksomhed, og det nærværende lille Arbejde er et Forsøg i denne Retning.

Aug. Hjelt: Sjuk-, Begrafnings- og Pensionskassor för Arbetare och Handtverkare i Finland. Helsingfors 1891.

Dette statistiske Arbejde er fremkommet som Vejledning for den i 1889 nedsatte finske Arbejderkommission, hvis Opgave var at gøre Forslag vedrørende Statens eventuelle Indgriben paa Arbejderforsikringens Omraade. Den skulde have sin Opmærksomhed henvendt paa Syge-, Ulykkes- og Alderdomsforsikring. Forf., der fungerede som Kommissionens Statistiker, har derfor søgt Oplysning om samtlige i Finland existerende Forsikrings- og Understøttelseskasser, beregnede paa Arbejdere og Haandværkere. For sine Resultater gør han Rede i en meget detailleret og omhyggelig udarbejdet Fremstilling.

En Sammenligning af disse Resultater med dem, som fremgaa af den til Brug for Arbejderkommissionen af 1885 tilvejebragte danske Sygekassestatistik, vilde ganske vist have sin Interesse, baade for Lighedernes og Ulighedernes Vedkommende. Men det vilde føre altfor vidt for en sædvanlig Anmeldelse. Jeg skal derfor nøjes med at omtale et Par Punkter, som særlig maa falde Danske i Øjnene, ved Organisationen af de finske Sygekasser.

Af de Foreninger, som have Syge- og Begravelseshjælp til Formaal enten udelukkende eller delvis, er Flertallet (61 pCt.) obligatoriske. Dette Forhold skyldes hovedsagelig Fabrikskasserne. Ved 89 pCt. af disse ere vedkommende Fabriks Arbejdere tvungne til at indtræde som Medlemmer, hvilket staar i Forbindelse med den af Arbejdsgiverne ydede Støtte; det kan tilføjes, at Fabrikskasserne udgør 59 pCt. af samtlige Foreninger med Syge- og Begravelseshjælp til Formaal. Dog ere ogsaa en større Del af Haandværkskasserne obligatoriske baade for Mestre og Medhjælpere, derimod ingen af Kasserne, der omfatte almindelige Arbejdere.

Gaver udgør en mærkelig stor Del af nævnte Foreningers Indtægter, nemlig 46 pCt. i 1889. Ved Fabrikskasserne er Forholdstallet højst (54 pCt.); Gaverne, som

her hidrøre fra Arbejdsgiverne, foregaa dog for en stor Del under Form af Betalingen for Lægehjælp og Medicin.

Ved 41 pCt. af Foreningerne er Sygepengenes Størrelse ikke fastslaaet med noget bestemt Beløb i Vedtægterne. Enten er Spørgsmaalet herom fuldstændig forbigaaet i Tavshed, eller det er overladt Bestyrelsen at fastsætte Sygepengenes Størrelse i hvert enkelt Tilfælde, under Hensyntagen til den Sygos Trang og Kassens økonomiske Stilling. Som det synes, er det i Finland ikke Skik, at Sygekasserne kontrahere med Lægerne om et bestemt aarligt Honorar pr. Medlem, men derimod at vedkommende Læge faar Betaling for hvert Sygebesøg.

Th. Sørensen.

Notitser.

Tontiner i Danmark. — Den svenske nationaløkonomiske Forening. — Høsten i Danmark.

Tontiner i Danmark.

Medens egenlige Livsforsikringer først sent vandt Indpas heri Landet, træffer man allerede næsten et Par Aarhundreder tidligere Forsikringsforeninger, hvis Formaal var at yde Interessenterne en vis aarlig Renteindtægt af en indskudt Kapital.

I Aaret 1652 havde Frederik III.s bekendte Generalpostdirektør Povl Klingenberg i Amsterdam truffet Italieneren Tonti og med ham drøftet en af denne udkastet Plan til en Art Renteforsikring, der efter ham benævnedes Tontine. Grundtanken heri var, at der af et vist Antal Deltagere indskydes en Sum, hvoraf Renten hvert Aar uddeles til de til enhver Tid levende Interessenter, saaledes at Renten for den enkelte voxer for hvert Dødsfald, der indtræffer, indtil den sidstlevende nyder hele Renten af den samlede Indskudskapital. Da Interessenterne kunne være af meget forskellig Alder, maatte de, for at undgaa Ubillighed, deles i Klasser, saa at kun Personer af omtrent ens Alder kom til at dele Renter sammen, eller ogsaa maatte de ældre Interessenter strax faa en højere Rente end de yngre. Den sidste Ordning var den retfærdigste, naar Kapitalen — hvad i alt Fald oprindelig var Tilfældet — tilfaldt Tontinens Opretter. Senere brugtes ogsaa den Fremgangsmaade, at Kapitalen, naar Medlemsantallet var

svundet ind til et vist Minimum, deltes mellem de levende, og i saa Fald var de to nævnte Fremgangsmaader lige anvendelige.

Samtidigt med at Tonti i 1653 fik Tilladelse til at oprette den første Tontine i Frankrig, lykkedes det Klingenberg at interessere Frederik III. for en lignende Plan, og da der herved var en Mulighed for Staten til at erhverve en større Sum Penge paa en Gang, oprettedes der ved kgl. Brev af 1. Maj 1653 en af Staten garanteret Renteanstalt, kaldet »Det frugtbringende Selskab«, hvori alle og enhver havde Adgang til at indtræde.

Meningen var, at der skulde tegnes ialt 16,000 Pladser (men en enkelt Person skulde kunne tegne sig for flere Pladser) paa 100 Rigsdaler hver, fordelte i 8 Klasser efter 8 Aars Aldersforskel. Af den indskudte Kapital skulde der gives 5 pCt. i Rente; men efterhaanden som Medlemmerne i en Klasse uddøde, voxede Renten for de efterlevende, indtil den længstlevende i Klassen nød dennes fulde Renteindtægt, 10,000 Rdl. Selve Kapitalen (altsaa beregnet til 1,600,000 Rdl.) hjemfaldt til Kongen. Det Offenlige søgte paa allehaande Maader at lokke Publikum til at entrere — bl. a. opstilledes en aldeles urimelig Beregning af den sandsynlige Afgang ved Dødsfald —, men kun Faa lod sig friste, og Planen strandede.

Derfor opgav dog Staten ikke Tanken om gennem Forsørgelsesvæsenet at skaffe sig større Pengemidler paa en Gang, og i Slutningen af samme Aarhundrede gjordes et nyt Forsøg, denne Gang med egenlige Livrenter, altsaa en fast og uforanderlig Renteindtægt af indskudte Kapitaler. Kort Tid efter Tontinernes Fremkomst var nemlig Sandsynlighedsberegningen, den første mathematiske Basis for al Forsikring bleven grundlagt af Franskmændene Fermat og Pascal og Hollænderen Huyghens, og da den hollandske Statsmand og Mathematiker J. de Witt paa Grundlag heraf i 1671 udgav en Afhandling om Livrentetheorien, førtes Ideen praktisk ud i Livet, og der opstod i flere Stater Regerings-Livrenteanstalter, der ligesom Ton-

tinerne aabnede Adgang for Statskassen til strax at erhverve større Kapitaler og altsaa i Virkeligheden tilvejebragte Statslaan. Dette Exempel efterfulgtes af den danske Regering, idet der fra 1690 til 1692 af den danske Kommissær og Konsul Aboe i Holland for Statens Regning afsluttedes et saadant Statslaan paa ialt 856,914 holl. Courant Gylden i Form af endel Livrentekontrakter med Private, næsten udelukkende Hollændere.

Men heller ikke denne Gang var Regeringen heldig. Man foretog nemlig lige saa lidt her som ved Tontineplanen af 1653 nogen rationel Beregning af Levesandsynligheden, men byggede Planen paa et ganske løst Skøn, uden at man havde Øje for den Væsensforskel, der er paa en Tontine og en Livrenteanstalt, at hin kan bestaa, uden Hensyn til, om Dødeligheden bliver større eller mindre end beregnet, idet kun Rentens Stigning bliver influeret deraf, medens en Anstalt, der garanterer en bestemt fastsat Renteindtægt, staar og falder med, at den beregnede Dødelighed slaar til eller ej. Her vilde man imidlertid yde alle Interessenter samme Renteindtægt uden Hensyn til Alder, hvilket naturligvis havde til Følge, at den væsentligste Tilgang bestod af yngre Personer, der uddøde meget langsommere end paaregnet, — og desuden vilde man yde ikke mindre end $12^1/_2$ pCt. aarlig paa Livstid af den indskudte Kapital, noget der nutildags neppe vilde kunne opnaas i Livrente før efter det 60. Aar. Meget snart viste det sig da, at Anstalten ikke kunde betale sig, og efter faa Aars Forløb saa Staten sig foranlediget til at betale de allerfleste Indskud tilbage.

Et nyt Forsøg paa et Statslaan ved Hjælp af en Tontine gjordes endnu inden Udgangen af det 17. Aarh. ved Forordn. af 17. Marts 1694: »om Kapitaler paa Liv-Rente at optage«. Planen lignede den første og Resultatet var det samme: paa Grund af utilstrækkelig Deltagelse maatte Planen opgives.

Bedre gik det senere hen. Ved Forordn. 13. Febr. 1747 oprettedes der en Tontine under Navn af et »Liv-

Rente-Societet«. Det bestod af 1000 Portioner paa 100 Rdl. hver, fordelte i 5 Klasser med 20 Aars Aldersforskel. Garant var den danske General-Post-Cassa, hvis Direktører i Forbindelse med to af Interessenterne valgte Medlemmer udgjorde Selskabets Bestyrelse. Indskudskapitalen, 100,000 Rdl., tilfaldt Statskassen, for hvem den hele Plan var en kærkommen Form for et Statslaan. (Den sidste Interessent døde, saavidt vides, den 23. Okt. 1831.)

Da samtlige Pladser hurtigt tegnedes, og der stadigt meldte sig mange, som ikke kunde optages, oprettedes ved Forordn. 17. Avg. 1757 et nyt »Liv-Rente-Societet« af væsentlig lignende Art som det forrige, men beregnet paa en betydelig større Deltagelse. Beregningen slog dog ikke denne Gang til, og Societetet blev ikke komplet. Blandt Interessenterne fandtes flere fyrstelige Personer. Indskudskapitalen tilfaldt Statskassen, der til Gengæld garanterede Rentebetalingen, hvortil Intraderne ved Københavns Toldkammer skulde tjene til Sikkerhed. Den sidste Interessent døde den 21. Jan. 1840.

I Slutningen af Aarhundredet træffer man nogle ny Tontiner, der i Modsætning til de tidligere oprettedes af Private, men i flere af dem traadte Staten til som Garant mod at Kapitalerne indbetaltes i Statskassen, og disse Anstalter blev derfor i Virkeligheden nærmest at betragte som Statsinstituter.

Et af de tidligste Forsøg i denne Retning var det saakaldte Høegholm'ske Participantskab, hvis Plan udarbejdedes af Brygger L. N. Stephansen. Selskabet skulle bestaa af 12,000 Portioner paa 10 Rdl., fordelte i 4 Klasser efter 18 Aars Aldersforskel, og hver Klasse delt i 5 Afdelinger. Renten var $3^1/_2$, 4, 5 og 6 pCt. for hver Klasse og forøgedes ved Dødsfald, saaledes at naar en Klasse helt uddøde, tilfaldt dens Renter de andre Klasser, hvorhos den Længstlevende erholdt Friherskabet Høegholm i Calløe Amt, hvis aarlige Revenu ansloges til 7000 Rdl., og som den daværende Ejer, Generalmajor von Sehestedt, agtede at afhænde.

Planen approberedes af Kongen den 18. Feb. 1773, men der gaves ikke Participantskabet Statsgaranti. Tilslutningen fra Publikum blev kun ringe — vel sagtens væsenlig paa Grund af den manglende Garanti — og Foretagendet kunde derfor ikke gennemføres paa denne Basis. Men man forstod at hjælpe sig. De indsamlede Penge indskødes nemlig af Deltagerne i et nyt Selskab, »det private Liv-Rente-Selskab«, der fik baade kgl. Garanti og Bevilling under 13. Marts 1775, og hvori Stephansen som Løn for sin Umage ved Participantskabet udnævntes til Bogholder. Der kunde tegnes 30,000 Portioner paa 10 Rdl., fordelte mellem 4 Klasser. Renten var $3^1/_2$, $3^3/_4$, 4 og $4^1/_2$ pCt. for de fire Klasser og stigende ved Dødsfald indenfor hver Klasse; ved den Længstlevendes Død i hver Klasse udbetaltes der, naar Vedkommende mindst havde haft 10 Portioner, 40,000 Rdl. i 1ste, 30,000 Rdl. i 2den, 25,000 Rdl. i 3dje og 5,000 Rdl. i 4de Klasse, medens de resterende Sum, 200,000 Rdl., som Erstatning for Garantien tilfaldt Kongens Kasse. Uagtet Fristen for Indmeldelse, paa Grund af den træge Tilgang, efterhaanden forlængedes til Udgangen af 1780, var der da ialt kun indkommet 123,000 Rdl., altsaa ikke engang Halvdelen af den paaregnede Sum, men Selskabet traadte dog dermed i Live. Den sidste Interessent døde den 18. Marts 1866.

Det saaledes anstillede Forsøg tydede ikke paa, at Staten havde stor Sandsynlighed for under denne Form at skaffe sig yderligere Subsidier, og da dette var den egenlige Drivfjeder i dens Interesse overfor Tontinerne, falder det meget naturligt, at et Forslag fra Stephansen i 1782 og senere i 1790 om en større Udvidelse af Liv-Rente-Selskabets Kadrer blev allernaadigst afslaaet. Derimod skaffede Staten sig fremdeles Penge ved Salg af Livrenter til Private, — og noget senere tog den atter sin Tilflugt til Tontinerne.

Den 10. Marts 1792 konfirmeredes en Tontine til Fordel for Overlevende i ti Aar. Bestyrelsen varetoges af Handelshuset Duntzfeld Meyer & Co. Indskudene, i Por-

tioner à 100 Rdl., med paaløbne Renter à 4 pCt. indsattes i Kongens Kasse og udbetaltes med Rente og Rentes Rente efter 10 Aars Forløb i kgl. Obligationer, der fordeltes mellem de til den Tid endnu levende Interessenter. Der indtegnede sig ialt 129 Personer med 152 Portioner, hvoraf bortfaldt ved Dødsfald 6 med 10 Portioner, og 6 Portioner anmeldtes ej ved Delingen.

Omtrent samtidigt hermed lykkedes det Stephansen at erholde kgl. Approbation paa et nyt Liv-Rente-Selskab, Tontinen af 28. Juli 1792. Der kunde tegnes 3000 Portioner à 100 Rdl. Species, fordelte i 6 Klasser efter 12 Aars Aldersforskel, og hver Klasse bestod af to Afdelinger. Staten forrentede kun de indbetalte Kapitaler med 4 pCt., men denne Rente fordeltes saaledes, at de yngste Klasser fik $3^1/_2$ pCt., de andre mere, indtil 6 pCt. Renten for den Enkelte steg som sædvanlig ved andre Interessenters Død, og selve Kapitalen skulde tilsidst deles efter et bestemt Forhold mellem de i de tre første Klasser Længstlevendes Arvinger. Tegningen sluttede først i 1799, og alt gik ikke ganske, som det burde, ligesom der fra Interessenternes Side var ikke ringe Misfornøjelse med Stephansens Administration og Bogføring; — en hel lille Piece-Literatur derom udkom. De tegnede Portioners Antal beløb sig til 2700, og Staten fik saaledes omtrent en Million Kroner indbetalt, ovenikøbet til 4 pCt. Rente.

Da de to første Klasser i Tontinen hurtigt blev komplette, udvidedes Portionsantallet i disse betydeligt; men desuagtet var der mange, som ikke kunde optages. Stephansen indgav da kort efter en Plan til en ny Tontine, der approberedes af Kongen 28. Juni 1800. Selskabet bestod af 6000 Portioner paa 100 Rdl. Species, fordelte i 5 Klasser efter 15 Aars Aldersforskel, og hver Klasse delt i to Afdelinger. I Modsætning til den forrige Tontine skulde hele Kapitalen, 600,000 Rdl. Sp., tilfalde Kongens Kasse, der til Gengæld sikrede Interessenterne større Renter end i hin, nemlig fra $4^1/_2$ til 7 pCt., stigende ved Dødsfald indenfor hver Klasse, hvorimod Klasserne ikke arvede

hverandre. Da Tilgangen kun var langsom, udvidedes Fristen til Udgangen af 1806, og først efter at Renten for første Klasse var forhøjet til $4^3/_4$ pCt., blev det fulde Portionsantal tegnet.

Medens Tontinen af 1792 opløstes i 1880, idet de tiloversblevne 12 Interessenter (deriblandt Prinsesse Caroline) blev enige om at dele Fonden, der efter Pengeomskrivningen i 1813 beløb sig til ca. 728,000 Kr., bestaar Tontinen af 1800 endnu. Ved indeværende Aars Begyndelse levede der endnu i første Klasses første Afdeling 2, i anden Afdeling 7 Interessenter med ialt 138 Portioner, — den ældste af de da levende Interessenter født 1798, den yngste 1801.

Som en Særegenhed ved Tontinerne af 1792 og 1800 kan mærkes, at man kollektivt kunde indtegne forskellige Personers Liv til Fordel for en enkelt Interessent eller Familie, der da oppebar Renten, saalænge blot en af de Indtegnede levede (»associerede Portioner«). Dette benyttedes meget, og i et enkelt Tilfælde var endog 70 indtegnede for en Familie. Rentenydelsen kunde derved blive betydeligt forlænget, — naar der nemlig blot fandtes en enkelt sejlivet Person blandt de Indtegnede. Alle saaledes sammenhørende Deltagere maatte dog indtræde i den yngste Aldersklasse, og de holdtes i en særlig Afdeling, saa at Væxten af Rentenydelsen i denne blev meget langsommere end i de andre.

De trykte Medlemsfortegnelser vise, at de danske Tontiner i ikke ringe Omfang benyttedes ogsaa af Udlændinge, og at adskillige Personer var Medlemmer af flere Tontiner paa en Gang. Oprindeligt var det navnlig Adelen og de højere Stænder, der meldte sig ind; senere kom ogsaa de lavere Klasser med, og Tontinen af 1800 blev saaledes benyttet af mange Borgere og Smaakaarsfolk. Fyrstelige Personer holdt sig ingenlunde tilbage: i Liv-Rente-Selskabet af 1773 findes saaledes Enkedronning Juliane Marie og fire tyske Prinsesser, i Ton-

tinen af 1792 Frederik VI, hans Dronning og Arveprinsesse Caroline, og i Tontinen af 1800 Caroline Amalie, Hertugen af Augustenborg, Prinsen af Noer, Pave Pius VII, Kronprins af Preussen Friedrich Wilhelm og Prins Wilhelm, den senere tyske Kejser Wilhelm I.

(Af Livsforsikringsanstaltens Festskrift.)

Den svenske nationaløkonomiske Forening.

Ifølge »Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar 1891« (Stockholm 1892, 149 S.) behandledes der ifjor gennem Foredrag og Diskussion følgende Spørgsmaal i den stockholmske nationaløkonomiske Forening: Om Byggevirksomheden i Stockholm i sidste Tiaar (Indledningsforedrag af Bankdirektør Palme); om Aaret 1890 i økonomisk og finansiel Henseende (Bankdir., Dr. Arnberg); Stockholms Finanser (Indledningsforedrag af Dr. Rubenson); Sverigs Kommunikationer med Kontinentet; Krisen i Argentina (af Ingeniør Landin); Hjemstedsforslag i Tyskland (af Dr. Raphael).

Danmarks Høst i 1891.

Efter det statistiske Bureaus nys udsendte Høstberetning havde den danske Høst i 1891 en Værdi af 355 Mill. Kr., hvilket er et usædvanligt højt Tal. I de sidste fem Aar beregnedes Høstudbyttet efter de gangbare Priser til følgende Priser:

	for hele Landet Mill. Kr.	for Øerne Mill. Kr.	for Jylland Mill. Kr.
i 1887...	244	141	103
- 1888...	254	131	123
- 1889...	274	145	129
- 1890...	306	164	142
- 1891...	355	189	166

Igennem alle fem Aar var der en stadig Stigning, men navnlig i 1890 og i 1891, og da ganske særlig i det sidste Aar, var den betydelig. Stigningen fra 1890 til 1891 skyldes væsenlig de højere Priser, der opnaaedes. Ifølge Kapitelstaxterne have saaledes Priserne paa Rug, Byg, Havre, Hvede, Ærter og Boghvede i Gennemsnit for hele Kongeriget i 1891 været henholdsvis 3.52, 1.54, 1.77, 3.10, 1.37 og 1.45 Kr. højere pr. Td. end i 1890. Ogsaa Prisen paa Blandsæd og ligeledes paa Kartofler var højere. Det samme gælder om Sukkerroer og Raps og — for Øernes Vedkommende — om Høet.

Af de enkelte Sorter høstedes der følgende Mængder:

	Mill. Tdr.	til en Værdi af Mill. Kr.
af Hvede	1.18	18.52
- Rug	4.86	66.78
- Byg	5.89	65.84
- Havre	8.63	74.79
- Boghvede	0.21	2.21
- Ærter og anden Bælgsæd	0.20	2.63
- Blandsæd	3.01	28.85
- Kartofler	8.63	15.15
- Andre Rodfrugter	22.81	19.17
- Raps	0.006	0.15
	Mill. Læs à 1000 Pd.	
- Agerhø	1.21	35.61
- Enghø	1.17	25.44
		ca. 355 Mill. Kr.

I kvantitativ Henseende høstedes der i 1891 i det hele godt; af alle Sæd- og Plantearterne, alene med Undtagelse af Kartoflerne, var Kvantiteten enten lig med eller over et Middelaars Udbytte. Ogsaa Kvaliteten var god for adskillige Sorters Vedkommende: Kvaliteten af Hvede, Byg og Havre samt Raps og andre Handelsplanter svarede til en Middelhøst, Kvaliteten af Sukkerroer og andre Rodfrugter end Kartofler samt af Agerhø endog til en god Middelhøst; men Kartoflerne stod i kvalitativ Henseende under, Rugen

og Enghøet endog betydeligt under en Middelhøst. Det var jo netop særlig Rugen, Kartoflerne og Enghøet, der led under den megen Regn. Efter en kølig, altfor kølig Sommer, begyndte, som det vil erindres, i Slutningen af Juli en usædvanlig voldsom og vedholdende Regnperiode, der varede hele Avgust Maaned igennem og et Stykke ind i September. Paa Grund heraf kom Høsten ikke alene sent, men den blev tillige overmaade vanskelig. Heftige Regnskyl i Forening med Blæst havde slaaet en stor Del af Sæden, især Rugen, ned; Rugen begyndte at spire saavel forinden som efter Mejningen; det var næsten umuligt at faa den mejede Sæd tør i Hus, og man udmalte sig Landmandens Ruin med de bekendte levende Farver. Men ind i September bedredes Vejret — og Resultatet blev som ovenfor nævnt.

Nationaløkonomisk Forening.

Foreningen holdt Møde Torsdagen den 7. April Kl. $7^1/_2$. Hr. cand. polit. Valdemar Frederiksen indledede om Spørgsmaalet vedrørende »en statistisk-økonomisk Universitets-Uddannelse« en Diskussion, i hvilken, foruden Indlederen, deltog: d'Hrr. Kontorchef Schovelin, Prof. Dr. W. Scharling, cand. polit. Stabell, Konferensraad Levy og Kontorchef Emil Meyer.

Konferensraad Levy.

Formanden for »Nationaløkonomisk Forening«, Konferensraad, Nationalbankdirektør Moritz Levy, afgik ved Døden den 12. Juli 1892. Han omkom under Katastrofen ved Badestedet St. Gervais i Savoyen, da den forbiløbende Bjergflods pludselige Opsvulmen rev bort med sig det Hotel, hvori han boede.

Moritz Levy var født i København i Aaret 1824, han var Søn af en ubemidlet jødisk Forretningsmand, der, til Forskel fra andre Levyer, gik under Navnet »Mahogni-Levy«, fordi han handlede med Mahognitræ, og der var i dette Øgenavn tillige en Tilsætning af Agtelse, fordi Manden var reel og paalidelig som »Mahogni«. Fra dette tarvelige, gammeldags jødiske Hjem, der i alt Fald en Tid var i Datidens Jødekvarter, Kompagnistræde, en Fortsættelse af Læderstræde, udgik den unge Moritz Levy, og han medbragte derfra en gennemtrængende Følelse af, at Retskaffenhed og Paalidelighed var Forretningslivets Grundpiller, og tillige, at man burde vogte sig for at vove sig længere ud end man kunde bunde.

Strax efter sin Konfirmation allerede som halv-

voxen Dreng kom Moritz Levy i Handelslære hos en Grosserer i København. Han forblev der nogle Aar og gik saa til Hamborg for at søge videre Uddannelse under større Forhold. Han kom til Hamborg paa en Tid, da Forretningslivet laa nede, og for det unge Menneske, der kom til Byen uden Forbindelser og uden Midler, var det vanskeligt at komme an, og der var en Tid, hvor Levy var paa Grænsen af at lide Nød. Endelig fik han dog en Plads som Bogholder i et Handelshus; Lønnen var tarvelig nok, men der var meget at bestille og meget at lære. Levy førte nu i nogle Aar i Hamborg et ungdomsfrisk Liv opfyldt med ivrigt Arbejde, personlig Uddannelse og ungdommelige Adspredelser. Som gammel Nationalbankdirektør fortalte han med et Smil om de knappe Indtægter, de lystige Farter og den overhaandtagende Klatgæld i hine Dage. Fra Hamborg gik Levy til Dansk Vestindien for at forsøge sin Lykke og han begyndte en Forretning i »korte Varer« sammen med en Tachau. Firmaet Levy & Tachau stod imidlertid ikke længe, og Levy startede derefter paa egen Haand en Mælkeforsyning, der tilførte Kunderne Mælken ligesom nu »Københavns Mælkeforsyning«. Det var noget nyt i Vestindien: Forretningen slog an, og det tegnede til at blive en stor Sukces. Men saa blev Levy syg; han kunde ikke taale det vestindiske Klima, og Anstrængelserne og Spændingen under hans Arbejde for at komme frem kom til, han fik Klimatfeber, faldt sammen og blev dødssyg. Ved Venners omhyggelige Pleje kom han dog nogenlunde over det, men blive i Vestindien kunde der ikke være Tale om, hans Helbredstilstand forbød det. Han tog saa hjem til København med et af Melchiors

Skibe. — Handelshuset Moses & Søn G. Melchior havde den Gang det meste af Danmarks vestindiske Handel i sin Haand og besørgede den med store Sejlskibe, ofte udrangerede Orlogsskibe; med disse Skibe medtog man undertiden Passagerer, og Firmaet stillede sig meget liberalt overfor Uformuende, tog dem med for ringe Betaling eller helt gratis.

Levy kom tilbage til København i 1849, han var da 25 Aar gammel.

Herhjemme var alt optagen af Krigen og Krigsrustningerne; Levy fulgte den almindelige Retning og gik ind i Intendanturen i en eller anden underordnet Stilling og blev i denne til Krigens Slutning. Nu skulde Hertugdømmernes Civil-Administration ordnes. I Flensborg blev der oprettet den saakaldte Centralkasse, en Art Finanshovedkasse for Hertugdømmerne; i denne fik Levy Ansættelse, og hans Dygtighed gjorde sig snart gældende. Den administrative Ordning i Hertugdømmerne skulde opbygges fra ny af, og derunder Statsbogholderiet reorganiseres og herved fik Levy, ved Hjælp af sin kommercielle Erfaring og praktiske Kendskab til Bogholderiet, Lejlighed til at udmærke sig. Chefen for Statsbogholderiet i København, Schiern, lagde Mærke til den unge Mand og henledede den daværende Finansminister Grev Sponnecks Opmærksomhed paa ham. Sponneck var en Mand, der havde Brug for dygtige og kvikke Folk, og det varede ikke længe, før han fik Levy til København, hvor han blev ansat som Fuldmægtig i Statsbogholderiet. Her blev Levy et Aarstid eller to, saa blev der Brug for ham i et specielt Hverv.

Hertugdømmernes Møntvæsen var paa den Tid i

fuldstændig Forvirring. Man havde som Møntfod den gamle slesvig-holstenske Kurant, og denne bestod den Gang kun af stærkt slidte Skillemønter; som Hovedmønter brugte man mest preussiske Thalere, hvoraf en stor Mængde var kommen ind under Krigen 1848—50, og desuden cirkulerede der i Hertugdømmerne en Mængde forskellige, mest gamle, slidte Mønter, der oprindelig hørte hjemme i de sydlige Nabostater, i Hamborg, Lybeck, Mecklenborg, Hannover, Oldenborg osv. Og omvendt cirkulerede der i disse Stater, især i Hamborg og Lybeck, mange slesvig-holstenske Kurantmønter. Denne Ordning, eller rettere Mangel paa Ordning, medførte Tab for den danske Statskasse og for mange Private, især naar de kom i den Situation, at Mønt skulde indsmeltes eller sendes til Udlandet som Betaling. Den danske Regering havde derfor længe været betænkt paa at ordne Forholdet, helst paa den Maade, at der kom ensartet Mønt i Kongeriget og Hertugdømmerne, og der var fremkommet Forslag om at ændre Kongerigets Møntvæsen saaledes, at det nærmede sig Hertugdømmernes, men disse Forsøg strandede paa Hertugdømmernes Modstand. Saa blev Regeringen utaalmodig og i 1854 paabød den uden videre, at Kongerigets Mønt, med enkelte mindre Forandringer og under Benævnelsen Rigsmønt skulde indføres i Hertugdømmerne. Det var imidlertid lettere at paabyde en saadan Foranstaltning end at gennemføre den i Praxis. Man kunde nemlig ikke sætte de gamle Mønter, der cirkulerede i Hertugdømmerne, ud af Kurs, inden man havde faaet de nye danske Mønter indført; men disse kunde man ikke faa ind i Cirkulationen; thi dels vilde Befolkningen

nødig have de danske Mønter, fordi de kom som noget paatvungent og uvant, og dels var de danske Mønter for gode, ɔ: havde mere Metalværdi end de tilsvarende gamle Mønter i Slesvig-Holsten, og Følgen deraf blev, at ligesaa hurtigt som Regeringen satte de nye blanke Rigsdaler i Cirkulation, ligesaa hurtigt blev de lagt til Side af Købmændene, sendt til Hamborg, ombyttet med den derværende slette Kurantmønt og indsmeltet. Det blev en kostbar og næsten lidt komisk Situation, den danske Regering var kommen i. Den slette Kurant i Hamborg og Lybeck samt slidte preussiske Thalere strømmede ind i Hertugdømmerne og ind i den danske Statskasse, og de gode nye danske Rigsdaler strømmede ud og indsmeltedes af Hamburgerne. Dette kunde ikke blive ved; man besluttede da at sende en kyndig og betroet Mand til Altona, hvor der fandtes en kgl. dansk Mønt, derfra skulde han paa den danske Regerings Vegne gribe ind i de Forretninger med dansk Mønt, der foretoges i Hamborg og saavidt mulig paavirke dem i vor Favør. Han skulde saaledes indkøbe de danske Mønter, der kom til Indsmeltning, for derved at spare Udmøntningsomkostninger til nye Mønter, og han skulde sælge de slesvig-holstenske og tyske Mønter, den danske Regering efterhaanden indløste. Til denne vanskelige og betroede Post valgtes Levy. Han ansattes som dansk »Møntkontrollør« i Altona, og det viste sig hurtigt, at man i ham havde fundet den rette Mand. Han opererede med udmærket Dygtighed i de indviklede Pengeomsætninger, og Regnskaberne udvise, at den danske Regering sparede betydelige Summer derved. Og samtidig vandt Levy betydelig Anseelse i de hamborgske Børskredse; thi ikke alene maatte man respektere den Dygtighed,

Maade, at man havde fremdrevet det vældige Opsving i Datidens Forretningsliv. Og nu, pludseligt, paa en Gang, svigtede denne Kredit, og Vexlerne paa Hamborg kom tilbage med Protest. Det var som et Jordskælv for alt Forretningsliv, thi det var selve Grundlaget, der svigtede, alt rystedes, og der udbrød Panik. Nationalbanken, der under saadanne kritiske Tider skulde være den solide Forretnings faste Støtte, var selv rystet i sit Inderste og kunde ikke yde Hjælp. Bankens Direktion havde i den forudgaaende gode Tid ment, at den burde støtte Fremgangen og Opsvinget herhjemme ved kulant Imødekommenhed, den var bleven smittet af den almindelig overdrevne Tillidsfuldhed og havde engageret sig for stærkt; dertil kom, at Bankens daværende Fundats for Seddeludstedelsen savnede den fornødne Elasticitet og ikke tillod den at foretage Udvidelser, naar Forholdene krævede det. Da saa Krisen kom, med den svigtende Kredit og med Formindskelse i Indlaanene, stod Banken bunden og ubehjælpelig. Direktionen tabte Hovedet, og en enkelt af dens gamle stive Jurister gik helt fra det. Den offentlige Mening vendte sig med en ikke uberettiget Harme mod disse Direktører, der lige indtil den sidste Tid havde været saa tillidsfulde og store, og hos adskillige indflydelsesrige Mænd vendtes Tanken mod den unge Møntagent i Altona, der forud havde paapeget Manglerne i Nationalbankens Organisation og advaret mod den hele Svindel. Under disse Omstændigheder, just som Krisen og Paniken i København var paa sit Højdepunkt, kom der et Telegram til »Dagbladet« — fra Levy? —, at Pontoppidan i Hamborg maatte standse sine Betalinger. Pontoppidan var vel det Hamborgerhus, som havde de mest udstrakte

Handelsforbindelser med Danmark, især med de jydske Købmænd; faldt Pontoppidan, vilde dermed »det halve Jylland gaa Fallit«, hed det sig, og derfra vilde Tabene falde tilbage paa Københavns Børs. »Dagbladet« turde ikke offenliggøre Telegrammet, og der aabnedes en hurtig og livlig Telegramvexel mellem ledende Finansmænd og Politikere i København og Levy i Altona. Resultatet blev — rimeligvis efter Levys indtrængende Forestillinger —, at der, efter at Pontoppidans Status var bleven undersøgt af paalidelige Udsendinge fra København, blev ydet Pontoppidan Hjælp af den danske Statskasse. Ved dette resolute, men unægteligt noget usædvanlige og vovelige Skridt, at yde direkte Hjælp af Statskassen til et udenlandsk Handelshus, reddede man den foreløbige Situation. De Personer, der ved denne Lejlighed var de fortrinsvis agerende, var to unge Mænd, der senere i en lang Aarrække skulde være de første Mænd i vor Forretningsverden, det var Levy og Tietgen.

Det var imidlertid ikke nok, at den overhængende Fare fra Hamborg var fjernet, der maatte ogsaa i København skaffes disponible Midler til Hjælp for de solide Firmaer, der kun var i en forbigaaende Vanskelighed. I dette Øjemed blev det besluttet, at der skulde ydes Nationalbanken Hjælp, ved at der af Statskassen stilledes et Beløb af 3 Mill. Rigsdaler til Bankens Disposition, og ved at der tillige skulde oprettes en midlertidig Laanekasse for Kongeriget, til hvilken der skulde skaffes Penge ved at laane 300,000 Lstr. af »Monarkiets« Midler. Man havde dog ikke rigtig Lyst til at overlade Administrationen af disse store Summer til Nationalbankens Direktion. Denne havde jo godtgjort sin Udygtig-

hed, den havde set fejl paa Situationen forinden, og da Krachet saa kom, vidste den hverken ud eller ind. Man maatte altsaa have en Mand ind i Bankbestyrelsen, der overfor Staten kunde yde Garanti for, at de Stats-Midler, der nu betroedes Banken, ogsaa blev forvaltet paa rette Maade. Den Mand, Tanken naturlig maatte henledes paa, var Levy, der ved sine Bladartikler og ved sin Optræden i Hamborg var traadt saa stærkt i Forgrunden, og han valgtes da til Regeringens »Komiterede« i Nationalbankens Bestyrelse, et Valg, der kom Levy saa meget belejligere, som hans Stilling i Altona i Løbet af Efteraaret 1857 var bleven temmelig uholdbar paa Grund af den Selvstændighed, hvormed han var optraadt overfor sine Overordnede i København. Hans nye Stilling blev imidlertid i Begyndelsen heller ikke behagelig; thi det vil forstaas, at Levy, der var bleven paaoktrojeret Nationalbankens Direktion, ikke modtoges med synderlig Velvilje af denne; men han forstod snart at gøre sig gældende, hans Sagkundskab, Dygtighed og Paalidelighed gjorde ham inden lang Tid til den ledende Mand i Banken, saa at det faldt saa temmelig af sig selv, at da den tidligere kongevalgte Direktør afgik ved Døden i 1861, blev Levy udnævnt til hans Eftermand, og i denne Stilling forblev han indtil sin Død.

Levys Betydning for Nationalbanken var fornemlig den, at han førte den over fra at være en bureaukratisk indrettet, langsomt og tungt arbejdende Institution til at være et forretningsmæssigt ledet Bankinstitut; men ved Siden deraf fastholdt han, at Nationalbanken havde andre og vigtigere Forpligtelser end den at skaffe sine

Aktionærer et godt Udbytte; til Gengæld for det store Privilegium, Banken sad inde med — Seddelmonopolet — burde den altid have det Almenes Interesser for Øje og fremme disse, selv om det var med Ofre for Aktionærerne. I Ledelsen af den daglige Forretning i Banken var Levy forsigtig, og var navnlig ængstelig for at binde Bankens Midler for meget. Det var hans Stolthed, at man efter hans Død skulde kunne sige, at i hans Tid havde Nationalbanken aldrig afslaaet at diskontere en Vexel eller at gøre anden Forretning af Mangel paa Penge. Dette forsigtige Forretningsprincip bidrog til, at Nationalbanken til daglig, og i opadgaaende Tider, kom til at spille en mere tilbagetrukken Rolle; men naar Tiderne blev vanskelige, var det Nationalbanken, som dannede det faste Rygstød for Landets Kredit. Sidste Gang, dette viste sig, var under de kritiske Forhold i Efteraaret 1885 (Mohr & Kjærs og H. P. Hansens Falliter). Da var det ganske særlig Levys kloge og kraftige Ledelse af Nationalbanken, der var Aarsagen til, at Kalamiteterne ikke fik en videre Udstrækning, og at der ikke indtraadte en virkelig Panik. Ved Siden af sin Forsigtighed og Konservatisme var Levy ikke bange for Reformer; han havde hvad Englænderne kalde »a broad view« og var en Mand med Ideer, og fik han efter nøje Overvejelse den Overbevisning, at Ideen var god, selv om den var dristig, saa var han rastløs og energisk for at gennemføre den. Et ret revolutionært Skridt i Bankens Styrelse var saaledes den for faa Aar siden afsluttede Overenskomst mellem de 3 nordiske Hovedbanker, hvorefter deres gensidige Tilgodehavende skulde medregnes til »Metalfonden«.

Levys Indvirkning paa vort Forretningsliv indskrænkede sig imidlertid ikke til Ledelsen af Nationalbanken. Direkte tog han kun Del i nogle enkelte større Foretagender, men indirekte og underhaanden udøvede han en overordentlig Indflydelse i vide Kredse, en Indflydelse, der skyldtes den Tillid, han indgød ved sin hele alvorlige og paalidelige Optræden, ved sin Velvilje og Humanitet og fremfor alt ved sit klare og rolige Overblik.

Nogen lærd Nationaløkonom var Levy ikke, hans Studier havde aabenbart været noget sporadiske; men paa sit specielle Omraade, Penge- og Bankvæsenet, var han en fremragende Kapacitet. Indgaaende theoretiske Studier og rig praktisk Erfaring havde gjort ham dertil, og han fulgte vedvarende med Opmærksomhed hvad nyt der fremkom paa dette Omraade i Literaturen eller Forretningslivets praktiske Udfoldelser. Det meste af, hvad han har skrevet, behandler ogsaa disse Æmner.

Jeg har allerede omtalt hans journalistiske Virksomhed i »Dagbladet«, og den var i Aarenes Løb ret anselig; ogsaa i andre Blade af forskellig politisk Retning har Levy skrevet, men for det Meste anonymt eller under Mærke. Under Navn har han skrevet flere Artikler i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« og udgivet et Par selvstændige Skrifter om Pengevæsenet. Hvad der mest udmærkede Levy i denne hans literære Virksomhed, var hans Ævne til at gribe en Sag lige i dens Kærnepunkt og til at fremstille selv vanskelige og indviklede Spørgsmaal paa en klar og letforstaaelig Maade.

Endnu mere end ved sine Skrifter har Levy virket ved det levende Ord, ved sine Taler paa Møder og

Kongresser. Levy var i Besiddelse af en ejendommelig Veltalenhed. Han forstod at fremstille en Sag med mærkelig Klarhed og Vægt; ofte kom Ordene, især i Begyndelsen, lidt tungt og famlende, men naar han først kom i Aande, kunde de strømme frem med en Fylde af aandfulde Bemærkninger, livlige og rammende Udtryk; og saa var der over hele hans Person, denne høje, smukke, gamle Mand, med det hvide Haar og det milde Blik, noget saa usigeligt vindende og noget saa tilforladeligt, at man blev reven med, hvad enten man vilde eller ej. I Nationaløkonomisk Forening have talrige Møder været Vidne til Levys oratoriske Triumfer.

De to Foranstaltninger, ved hvilke Levys Virksomhed har sat sig dybest Mærke i vort offentlige Liv, er Møntreformen af 1873 og Statsgælds-Konverteringen i 1887.

Allerede saa tidligt som i 1870, under den tysk-franske Krig, vejrede Levy, at Bevægelsen begyndte at gaa imod Sølvet, og det skyldtes sikkert ham, at Nationalbanken under 27. Avg. 1870 erholdt kgl. Resolution for, at der maatte henlægges Guld i Bankens Realisationsfond i Stedet for Sølv. Denne, og senere tilsvarende Bestemmelser af 1872, satte Banken i Stand til i Tide at forberede Overgangen til Guldmøntfod. Paa det skandinaviske nationaløkonomiske Møde i København i Sommeren 1872 var Levy en af Hovedtalerne for Møntreformen, og han blev Medlem, og ledende Medlem, af den danske Kommission, som blev nedsat for at udarbejde Møntloven, der udkom som Lov af 23. Maj 1873. Levy blev derefter udnævnt til Mønt-Direktør og saavel i denne Egenskab som i hans Egen-

hed for en praktisk Løsning og tilraadet den internationale Møntkongres, der snart skal sammentræde, at antage det som Grundlag for sine Forhandlinger.

Den anden store Sag, som Levy anvendte sin Kraft paa, og hvis heldige Gennemførelse i væsentlig Grad skyldes hans Medvirkning, er Statsgældens Konvertering i 1887. Der er ogsaa rejst Indvendinger mod denne Foranstaltning, og selvfølgelig havde den, som alt menneskeligt, baade sine mindre gode som ogsaa sine heldige Sider; men det kan fornuftigvis ikke betvivles, at de sidste var de overvejende. Konverteringen bidrog til at trykke Renten her i Landet ned i Niveau med Udlandets, og derved bragte den en Lettelse for Produktionen og særlig for alle Ejendomsbesiddere, idet disses Prioriteter blev billigere at forrente; og Konverteringen bragte derhos Statskassen, og dermed alle Borgerne, en direkte Udgiftsformindskelse af ca. $^1/_2$ Mill. Kr. om Aaret til Statsgælds-Renten.

Foruden disse to store Sager var der en Mængde andre vigtige Opgaver, som Levy i Aarenes Løb virkede for, og næsten alle blev de ført lykkelig til Ende. Levy sagde en Gang til mig, at hans bedste Egenskab var, at han havde Held med sig, at alt, hvad han tog sig for, lykkedes, — han sagde dette i Anledning af en politisk Aktion med et liberal-oppositionelt Anstrøg, hvori vi begge tog Del, men som forøvrigt ikke havde Held med sig —. Det er nok muligt, at Levy havde hvad man kalder en »lykkelig Haand«, men Aarsagen dertil turde være, ikke det blotte Held, men den, at han havde et ualmindelig skarpt Blik for, hvad der var gennemførligt, og at hans hele ædruelige Temperament kun tillod ham at tage saadanne Sager op, og

naar han saa havde taget en Sag op, saa kastede han sig over den med hele sin Kraft og skyede ikke store Ofre af Tid og Penge for at føre den igennem. Han havde den Ejendommelighed, at han, saavidt muligt, kun beskæftigede sig med en Ting ad Gangen, men saa gik han ogsaa fuldstændig op i den, den betog ham helt, han talte, tænkte og drømte kun om den, naarsomhelst man traf ham, førte han Talen hen paa den, altid drøftede han, saalænge det stod paa, det samme Æmne og det var for en stor Del derved han fik den Klarhed og Fasthed, der hjalp ham saa meget til at føre Sagen lykkeligt igennem.

Men om end Levy saaledes altid var stærkt interesseret og optaget, snart af en, snart af en anden Sag, saa var det dog en og den samme »røde Traad«, der gik gennem dem alle og som var bestemmende for hans Synsmaade, det var det Almenes Interesse, og ved det Almene forstod han først og fremmest den store ubemidlede Befolkning, Arbejdsklassen. Naar han virkede for et eller andet Foretagende, naar han støttede en eller anden finansiel eller nationaløkonomisk Foranstaltning, saa var Hovedhensynet for ham ikke at tjene Penge til de Velhavende, men det var at fremme Arbejdsklassens moralske og økonomiske Vel. Og han mente, at Arbejdsklassen skulde ophjælpes ved Selvhjælp, ved at forøge Virksomheden i Landet, saa at denne gav rigelig Adgang til god Fortjeneste. Naar jeg talte med ham, var det stadig dette Synspunkt, han kom tilbage til som det afgørende. Jeg skal tage et Par Exempler fra hans sidste Levetid og meddele et Par Breve, jeg fik fra ham i 1891, og som synes mig karakteristiske for ham:

»Nytaarsmorgen 1891.

Kære Hr. Professor!

Ved imorges at tænke over de forskellige Spørgsmaal, der særlig ville spille en større Rolle i 1891, kom jeg særlig til at dvæle ved Alderdomsforsørgelsen, og kunde jeg, trods min Daarlighed, have Lyst til for Alvor at tage fat paa denne Sag og muligvis bidrage til en virkelig Løsning af dette vanskelige Spørgsmaal. For at en saadan skal kunne findes, havde jeg Lyst til at tale med Estrup og formaa ham til at udnævne en Kommission, der skulde have den Opgave at udarbejde et Forslag baseret paa Tilskud fra den arbejdende Klasses Side, fra Kommunens og fra Statens Side. Forsørgelsen maatte ikkun komme saadanne Personer tilgode, som have Indfødsret; Forsørgelsesret som til Fattigforsørgelse er ikke nok, da vi ellers blive oversvømmede med Trængende og Gamle fra Nabolandene . . .*).

Men forinden jeg taler med Estrup, kunde jeg ønske at konferere med Dem og helst vilde jeg kunne møde i Nationaløkonomisk Forening ved Rubins Foredrag med Estrups Tilsagn i Lommen**). Da jeg paa Grund af min Svagelighed er hjemme i de første 8 Dage, beder jeg Dem at besøge mig en af de nærmeste Dage, naar det bedst passer Dem.

Ønskende Dem og Deres et godt Nytaar forbliver jeg som altid

Deres hengivne

M. Levy.«

»Cannstadt, 14. April 1891.

Kære Hr. Professor!

I mit herværende frivillige Fangenskab har jeg rigelig Tid til at beskæftige mine Tanker med økonomiske Spørgsmaal, og

*) Her udgaar et større Stykke, da det paa Grund af fortrolige Meddelelser ikke egner sig til Offenliggørelse.

**) Det Foredrag af Rubin, som Levy hentyder til i Brevet, er det, som R. holdt i Nationaløkonomisk Forening i Begyndelsen af Aaret 1891 og hvori han nærmere udviklede og forsvarede det af Hørup i Folketinget indbragte Forslag til Alderdomsforsørgelse. Levy fik iøvrigt ikke Lejlighed til at gøre noget videre ved Sagen, thi hans Sygdom tog netop den Gang saa stærkt Overhaand, at han i lang Tid ikke kunde gaa ud, og saasnart han blev lidt bedre, maatte han rejse til Badet Cannstadt for at søge Hjælp.

jeg har ikke kunnet undgaa at dvæle ved visse Forhold i Hjemmet og at sammenligne dem med Tilstandene her. Det gør mig ondt at maatte sige, at de sidste unægtelig bære Prisen. Lad mig sige Dem, hvad der særlig har gjort et stærkt Indtryk paa mig her i Modsætning til Forholdene hjemme.

Man ser her og i Stuttgart bogstavelig ingen Tiggere, det skulde da være en eller anden stakkels Invalid uden Arme eller Ben. Alle arbejde, gamle og unge. Manden og Børnene, saavel Piger som Drenge (de større) have Beskæftigelse i Fabriken, Moderen sørger for Huset, men bidrager samtidig til Underholdet ved Syarbejde i Hjemmet. Man ser saa disse Mennesker gaa til og komme fra Fabriken. Ingen Skælderi eller Drukkenskab; hver fører med sig sin Flaske, ikke med Øl eller Brændevin, men med tynd, uskadelig Æblemost. Alle ere de ordentlig klædte, særlig Pigerne. Disse ere overmaade renlige, især naar de komme fra Arbejdet: en tarvelig, men net Kjole og et yderst renligt Forklæde og hver med en Spaanæske i Haanden til Frokosten. Dette er alt deres Pynt, ingen Chignon, Parasol eller pynteligt Overstykke og do. Hat. Fabrikpigernes Paaklædning paa Gaden er ganske som renlige Stuepigers hos os indendørs, men derfor er der ogsaa Forslag i Pengene og de behøve ikke at ty til Løsagtigheder som en Bifortjeneste. Ikke et Barn ser man med Træsko eller Trætøfler eller barfodet, alle have de gode Støvler paa. Dette ser man bedst ved at iagttage Børnenes Vandring til og fra Kommuneskolen. Absolute Fattigskoler kendes ikke, thi i disse maa der i alt Fald betales 4 Rmk. aarlig for hvert Barn. Derved opretholdes Følelsen af Forpligtelsen som Familiefader. Fattighuset er ikkun svagt besat, og da ikkun af meget gamle og svagelige Individer.

Men naar de anførte Forhold ere saa tilfredsstillende, hvilken er saa Aarsagen? Svaret er, her er Arbejde for alle ledige Hænder i den udbredte Fabriksindustri, man forfalder ikke, fordi man intet Arbejde har. En almindelig Undskyldning hos os.

Alt dette har ledet mine Tanker hen paa vore egne beslægtede Tilstande. Det er godt nok stadig at jamre over Fattigdom etc., men vilde det ikke være naturligst fremfor alt at vedtage en saadan Toldlov, der gav Udsigt til at opretholde den bestaaende Virksomhed og skabe nye. Hjælp Arbejderne først og fremmest til Arbejde og lad saa det andet komme bagefter, men som Forholdene nu ere, tragter man jo efter at omdanne hele Landet til en stor Almisseanstalt (med Valgret). Hvor

sørgeligt er det ikke, at Hr. ... og alle hans Eftersnakkere endnu holder paa Frihandelen, under hvilken vi sandelig for Tiden ikke kunne trives, da den er en Hindring for nye Virksomheder og skader de bestaaende. Det er ufatteligt, at Bondestanden ikke formaar at indse, at Afsætningen for dens Produkter først og fremmest har sit naturlige Marked i vort eget Land og at ikkun Overskudet maa søges afsat i Udlandet. Siger Udlandet engang stop, og dette kan ske baade med Kvæg, Svin og Smør, hvad saa? Vil saa en i økonomisk Henseende stillet ubemidlet Befolkning kunne forbruge alle vore Landbrugsprodukter?

Nej, sandelig ikke. Men derfor kræver Landmandens sande Interesse, at Haandværksarbejdere og Industriarbejdere kunne finde Arbejde og blive saa velstillede, saa at deres Forbrugsevne stiger. Derved skabes større hjemlig Afsætning for Landbruget, og om dette ikkun kan naas ved at Bonden betaler sine Maskiner og sine Klædningsstykker og enkelte andre Genstande noget dyrere, er sandelig uden Betydning ligeoverfor Udvidelsen af det hjemlige Marked og derved Opnaaelse af bedre Priser for mange af hans Produkter.

Men skal dette naas, da maa vi lade alle Principrytterier fare og arbejde for en fornuftig Toldlov, der tilstrækkelig beskytter Haandværk og Industri, og efter min fulde Overbevisning vilde Vedtagelsen af en saadan nok saa meget komme Landbrugerne tilgode og bidrage til Sikringen af deres Existens, naar Udlandet falder fra, og vedbliver Forholdene at udvikle sig som hidtil — vedbliver Kvægexporten fra Amerika til Evropa, Forbudet mod amerikansk Svinekød hæves og Irland lærer at lave bedre Smør -- da, ja da sidde vi godt i det med vor Afsætning af Landbrugsprodukter.

Naar jeg nu, skønt med tilbundne Hænder, sender Dem disse Linier, kære Professor, saa er det med den Bøn, at skænke dem en moden Overvejelse..... (et Stykke udgaar her).

Med venlige Hilsener Deres hengivne

M. Levy.« *)

*) Det maa ved Bedømmelsen af disse Breve ikke glemmes, at de ikke ere bestemte til Offenliggørelse, de ere derfor lidt skødesløse i Formen, lidt frie i Udtrykkene, men da de ere karakteristiske for Levys nationaløkonomiske Opfattelse og tillige ere fra hans sidste Levetid, har jeg trot mig berettiget til at offenliggøre dem, idet jeg dog har udeladt enkelte mere fortrolige Meddelelser. V. F.-H.

Det vil ses, at strax Nytaarsmorgen er det Arbejdsklassens Vel, der er hans første Tanke, og den optager ham stadig, selv naar han plages af Sygdom og Smerter. Et karakteristisk Træk af ham, der gaar i samme Retning, var det, at han var Medlem af Bestyrelsen for Aktieselskabet »Burmeister & Wains Fabriker«, men at han som saadan ikke interesserede sig synderligt for Selskabets store Forretninger, men derimod i høj Grad for dets Alderdomsforsørgelse for Arbejderne, og han bestyrede denne som en lille selvstændig Domæne og bestyrede den paa demokratisk Vis i Forening med Delegerede fra Arbejderne.

Levy begyndte som en fattig Mand, han døde som en rig Mand. Sin Formue tjente han ikke ved dristige, geniale Spekulationer, noget saadant laa fjernt fra hans forsigtige, ædruelige Temperament. Han har selv fortalt mig, hvorledes han fik sin Formue. Grunden dertil blev lagt ved et enkelt stort Lykketræf (en Lotteri-Obligation) og lidt efter lidt forøgede han Formuen ved klog Anbringelse og ved stadig Sparsommelighed. Han var i høj Grad nøjsom med sine personlige Udgifter, og uagtet han bortgav store Summer i velgørende Øjemed og ved enkelte Lejligheder endog kunde udvise en ligefrem storslaaet Gavmildhed, kunde han derfor hvert Aar lægge Penge op, og i Tidens Løb udgjorde det store Summer. Hans Stilling og den Tillid, han nød, skaffede ham ogsaa nu og da betydelige Extra-Indtægter. Som et enkelt Exempel herpaa skal jeg anføre, hvad han en Gang har fortalt mig, at han i den første Tid, han var Nationalbankdirektør, jevnlig i Forening med sin Hustru blev indbudt til Middag hos en af vore største Rigmænd, en

Generalkonsul S., men stadig afslog at tage imod Indbydelsen. Generalkonsulen spurgte ham, hvorfor han ikke vilde komme til hans Middage? Levy svarede, at han ikke havde Raad til at gøre Gengæld og hans Hustru ikke til Toiletterne. Det gjorde synlig Indtryk paa den rige Mand, og da han kort efter døde, var Levy i hans Testamente udnævnt til Exekutor, hvad der indbragte en anselig Sum. Levy mente selv, at det var hans Samtale med Generalkonsulen og dennes Agtelse for hans Sparsommelighed, der havde foranlediget det.

Levys Liv var i det Hele lykkeligt. Bag hans strenge og undertiden lidt gnavne Ansigtsudtryk laa der skjult en hel Del Humør og Skjelmeri, et lyst og kærligt Syn paa Menneskene og Livet. Han havde mange Venner og Beundrere og, tror jeg, ikke en eneste Fjende; han var stolt og glad ved sin Stilling og sin Gerning, og han følte, at han udfyldte den; af ydre Anerkendelse og Udmærkelser modtog han efterhaanden det meste af, hvad der overhovedet kan tildeles et Menneske i vort Samfund, han blev Konferensraad, Kommandør af Dannebrog af 1ste Grad, Dannebrogsmand og fik flere høje udenlandske Dekorationer. Den første store Sorg, der ramte ham, var hans Hustrus Død. Hans unge, yndefulde Hustru havde været den, der bredte et Skær af Skønhed og Poesi over hans Hjem, hendes Kærlighed havde været hans Livs største Lykke, og hans Smerte ved hendes tidlige Bortgang var dyb og langvarig; han forvandt den dog lidt efter lidt i Samlivet med deres Børn (3 Sønner og 1 Datter) og ved at fordybe sig i Arbejde. Endmere end før optoges han af Interesse for det Almene, og der fulgte nu en lang Periode, der var opfyldt med virksomt og lykkeligt Arbejde. Men saa i hans

sidste Livstid kom der atter haarde Tider for ham; hans Kræfter begyndte at tage af, og han blev overfalden af en Sygdom, der uden egentlig at gøre ham »hjærtesyg«, uafladelig pinte og drillede ham; det trykkede ham og indvirkede paa hans Humør, han blev tilbøjelig til at se for mørkt paa Tilstanden herhjemme, hans Tillid til Fremtiden rystedes, han trak sig mere og mere tilbage, følte sig træt og ked af Livet, og var bestemt paa i en nær Fremtid at ville nedlægge sin Stilling som Nationalbankdirektør. Men da saa Efterretningen kom om det sælsomme Ulykkestilfælde, der havde bortrevet ham, følte man alligevel hans Død som et stort, et uerstatteligt Tab. Man havde i ham mistet en Mand, der i 35 Aar, altsaa i en hel Generations Tid, havde indtaget en af de mest fremskudte og beherskende Stillinger i vort Forretningsliv og som ud fra denne Stilling ved sin fremragende Dygtighed, ved sin Personligheds Vægt, ved sin usvigelige Retskaffenhed og Sanddruhed, ved sit rolige og klare Overblik havde udøvet en overordentlig Indflydelse og som havde benyttet denne til først og fremmest at virke for almene og humane Interesser.

V. Falbe Hansen.

Vort Valutaforraad.

Konferensraad Levys sidste Bidrag til Nationaløkonomisk Tidsskrift, modtaget umiddelbart før Budskabet om hans Død.

De Beholdninger af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet, som ved Udgangen af Maj Maaned i de sidste 10 Aar have været tilstede i de 4 store københavnske Banker og Finansministeriet, ses af nedenstaaende Tabel. Ved hvert Aar er tilføjet Nationalbankens Minimumsdiskonto paa samme Tidspunkt.

		Beholdning af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet	Nationalbankens Minimumsdiskonto
Den 31. Maj	1883	Kr. 81,395,000	4 pCt.
—	1884	— 69,443,000	4 —
—	1885	— 62,690,000	3½ —
—	1886	— 81,655,000	3½ —
—	1887	— 126,922,000	3 —
—	1888	— 109,713,000	3 —
—	1889	— 105,544,000	3 —
—	1890	— 87,720,000	3½ —
—	1891	— 93,658,000	4 —
—	1892	— 90,643,000	3½ —

Dels paa Grund af den danske Rughøsts uheldige Kvalitet og dels som Følge af de russiske Udførselsforbud og den dermed i Forbindelse staaende Spekulation blev der i Slutningen af det forløbne og Begyndelsen af dette Aar indført Rugkvanta, der betydeligt oversteg den sædvanlige Indførselsmængde. Samtidig forøgedes ogsaa Indførselen af andre Kornsorter, navnlig Hvede og Majs, den sidste Artikel særlig fordi det paa Grund af de lave Priser lønnede sig i stort Omfang at benytte Majsen som Foderstof og til Brænderibrug.

Naar denne stærke Forøgelse af Importen af de nævnte Kornsorter mod Forventning kun har bevirket, at Valutabeholdningen er 3 Millioner Kroner lavere end Aaret forud, skyldes dette flere Omstændigheder, hvoriblandt kan nævnes den ret rigelige Udførsel af andre Landbrugsprodukter og en betydelig Nedgang i Indførselen af Foderstoffer (med Undtagelse af Majs) og endelig et ikke ubetydeligt Salg af udenlandske Værdipapirer fra Danmark til Udlandet. Derimod synes Salg af danske Papirer til Udlandet omtrent at opvejes af Købet af disse Papirer fra Udlandet.

Nogle Resultater af Skibsfartsstatistiken.

Af

P. Vedel.

Paa næppe noget andet Omraade føles Nødvendigheden af internationale Regler og international Lovgivning saa stærkt, som hvor Talen er om Søfarten. Det er i rigtig Erkendelse heraf, at de fleste Stater stiltiende have hyldet Bølgernes Herskerinde, det almægtige England, som Havets Lovgiver og efterhaanden næsten alle have antaget de af Board of Trade paabudte, gentagne Gange modificerede Søvejsregler, det af en engelsk-fransk Kommission reviderede Signalsystem og de Moorsomske Skibsmaalingsprinciper. Mindre vidt er man derimod endnu naaet med Hensyn til Indførelsen af internationale Regler for Bjergningsgodtgørelser og Erstatningskrav i Kollisionstilfælde, for Undersøgelser af Søulykker, Nationalisering og Paamærkning af Skibe, Udvandrings- og Karantænevæsen, Ret til at føre Skib, ensartet Afmærkning af Farvandene, Lodsforhold, Usødygtighedslove osv.

En sammenlignende Søfartsstatistik er først bleven mulig, efterat man for samtlige Nationers Skibe har indført i Hovedsagen det samme Maalsystem. Navnlig

af Hensyn til de Skibene paalignede Afgifter har dette været nødvendigt, idet man som det bekvemmeste og maaske retfærdigste har fastsat dem, baade Kanalafgifter, Havne- og Skibsafgifter, Bolværkspenge, Pæle- og tildels Lodspenge osv. efter Skibets Drægtigheds- eller Bestuvningstonnage eller efter de ved særegne Bestuvningsreglementer bestemte lossede og ladede Varer.

Skibsmaalingen er gentagne Gange behandlet af danske Forfattere, til hvis Arbejder der derfor kan henvises*); kun Hovedprinciperne skulle her kortelig berøres.

Al Maaling fordrer en Enhed; Skibsmaalingens er en Ton. Som Regel, og altid for søgaaende Koffardiskibe, betegnes hermed et Volumen, nemlig 100 Kubikfod engelsk eller altsaa $91._{59}$ Kubikfod dansk eller $2._{83}$ Kubikmeter. I Krigsmarinerne og undertiden for Kabotagefartøjer og Yachter benyttes derimod Vægtton henholdsvis à 20 cwt. (ɔ: $1016._{06}$ Kg.) og 1000 Kg., ligesom Enheden for ahmede Pramme kan være en Læst, der hertillands nu er 4000 Pd., men tidligere ogsaa kunde være 6000 Pd. eller 5200 Pd. (Kommercelæster) og i enkelte andre Lande har andre Værdier. Ogsaa om Fragtton kan der stundom være Tale, enten à 40 Kubikfod engelsk — og af og til for Indførsel à 50 Kubikfod — eller à 42 Kubikfod fransk ($1._{44}$ Kubikmeter), svarende til Colbert's Enhed af 1681,

---

*) A. Schneider: Internationale Søfarts-Forhold, København 1887, og tidligere i Tidsskrift for Søvæsen, 1865. — Endvidere: Mygind: Skibsmaalingens Grundtræk, praktiske Anvendelse og internationale Udvikling, udgivet af Søløjtnant-Selskabet, København 1886.

ɔ: det Rum, som optages af 4 Bordelaiser Vin af en samlet Vægt à ca. 1000 Kg.

Den gamle engelske Admiralitetsregel af 1773 (Builders old measurement) for Beregning af Skibes Tonnage afskaffedes i England for Handelsskibe i 1836 og for Krigsskibe først i 1872. Efterat andre Regler derpaa vare forsøgte, indførtes endelig i 1855 Moorsom's System, der 1862 delvist antoges af de forenede Stater i Nordamerika, 1867 af Danmark og i de følgende 17 Aar efterhaanden af alle andre søfarende Nationer.

Principet for Maalingen er at bestemme Skibets Ladningsevne ɔ: Volumen af de indre Rum, der kunne bestuves med Varer. Hele det indre Rum under Dækket, hvor kun et enkelt saadant findes, og ellers under det næstnederste Dæk (Tonnagedækket) samt i permanente, lukkede Overbygninger over dette og eventuelt ogsaa under de øvre Dæk, maales saa nøjagtig som muligt og beregnes efter Simpson's Regel; herved faas Skibets Grosstonnage, eller hvad man blandt andet i vor og i den tyske Lovgivning betegner som Bruttotonnage. Trækkes derfra de til Mandskabet (undtagen — undertiden — Kaptajnen*)) og Skibets Manøvrering fornødne Rum, saasom Folkelukaf, Messe, Kabyds, Bad, Kloset, Bestiklukaf, Rum til Maskineriet for Dampspil osv., faas for Sejlskibe umiddelbart Netto- eller Registertonnagen, men for Dampskibe, hvad man i Frankrig har kaldet Bruttotonnagen,

---

*) If. Cirkulære af 1. Decbr. 1891 gøres der nu ogsaa her ti Lands et Afdrag for Kaptajnens Rum.

hvoraf hin først findes ved endnu derfra at trække de af Maskine og Axel, Kedler, Kul osv. optagne Rum. I Detaillerne afvige imidlertid de forskellige Landes Lovgivninger noget, baade med Hensyn til, hvorvidt visse overdækkede Rum, Vandballastrum i Skibe med dobbel Bund, Luger osv. skulle medregnes i Grosstonnagen, og med Hensyn til de Betingelser, som Mandskabets og Officerernes Lukafer skulle opfylde for at fradrages ved Nettotonnagens Beregning, osv., men navnlig dog med Hensyn til de herved for Dampskibene stedfindende Afdrag for Maskineri, Kul osv. I denne sidste Henseende staar Striden imellem tre forskellige Regler:

1. Den tyske Regel (German Rule), ifølge hvilken det af Maskine, Axel og Kedler optagne Rum tillige med de permanente Kulbunker direkte opmaales, idet dog det samlede Afdrag herfra aldrig — undtagen for Bugserdampere — maa overskride 50 pCt. af Grosstonnagen.

2. Donaureglen (Danube Rule), ifølge hvilken Kulbunkerne ikke maales, men Afdraget, som atter her ikke maa overskride 50 pCt. af Grosstonnagen, sættes for Skrue- og Hjulskibe henholdsvis lig $1._{75}$ og $1._{50}$ Gange det af Maskine, Axel og Kedler optagne Rum.

3. Den engelske Regel (British Rule), ifølge hvilken Kulbunkerne heller ikke maales, men Afdraget, uden nogen Begrænsning, sættes for Skrueskibe og Hjulskibe henholdsvis lig $0._{32}$ og $0._{37}$ Gange Grosstonnagen, saafremt det af Maskine, Axel og Kedler optagne Rum for de første er større end 13 pCt. og mindre end 20 pCt. eller for de sidste er større end 20 pCt. og mindre end 30 pCt. af denne, medens det ellers beregnes efter Donaureglen.

Ved Beregningen af, hvad i Frankrig forstaas ved Bruttotonnagen, angiver heller ikke den engelske Regel nogen højere Grænse for Afdraget, medens man i forskellige Lande ikke tillader dette større end 5 pCt. af Grosstonnagen og de i Tyskland og hertillands gældende Regler antager $6^1/_2$—8 pCt. som Grænse derfor for Skibe af over 1060—1000 Tons Grosstonnage, men tilsteder et større Afdrag for mindre Skibe, voxende, efter en vis Skala, indtil 18—36 pCt. og højst $2._5 - 6._2$ Tons for saadanne à indtil 18—20 Tons Grosstonnage.

I Hovedprincipet er saaledes vel Skibsmaalingen international, men i Anvendelserne deraf tage de forskellige Lande Afstand fra hinanden. Den tyske Regel indførtes i Tyskland 1873 og er senere antaget af Sverig, Norge, Rusland og Belgien; Donaureglen skyldes oprindelig den Kommission, der ifølge Parisertraktaten af 1856 vaager over Sejladsen paa Nedre Donau, blev, efter at den internationale Skibsmaalingskommission i Konstantinopel 1873 havde udtalt sig til Gunst derfor, antaget af Suezkanal-Selskabet og er senere indført i Holland, Spanien, Grækenland, Tyrkiet, Danmark (1878), Ægypten, Argentina og de nordamerikanske Fristater; den engelske Regel endelig indførtes i England ved Merchant Shipping Acts 1854—67 og senere i Østrig-Ungarn, Frankrig, Italien og Finland. Medens altsaa Registertonnagen for et Sejlskib i Hovedsagen er den samme i alle Lande, vil den for et Dampskib, beregnet efter de tre forskellige Regler, antage Værdier, der gennemsnitlig forholde sig henholdsvis som $1._{05}$ til 1 til $0._{89}$ *).

*) Kun Portugal har endnu ikke antaget Moorsom's System, og den portugisiske Beregning giver baade for Sejl- og Damp-

Men denne Uensartethed gør det undertiden nødvendigt at ommaale Skibene i fremmede Havne, idet alle de Afgifter, der skulle udredes, ere ansatte svarende til vedkommende Steds Tonnageberegning. Mellem en Del Lande foreligge vel Reciprocitetstraktater, saaledes at man gensidigt antager den paa Skibspapirene angivne Tonnage, enten for baade Damp- og Sejlskibe, eller kun for de sidstes Vedkommende, og Skibe, der passere Suezkanalen, ere hyppigt udstyrede med særlige Certifikater efter Donaureglen, men Beregninger, navnlig efter den engelske Regel, tages ellers kun sjeldent for gode, saa meget mere som man almindelig, selv i England, anerkender denne Regels Ubillighed og Vilkaarlighed*). Der kan derfor endnu blive Tale om i en Havn at foretage en tilnærmende Opmaaling af et ladet Skib, hvorved dettes Grosstonnage bestemmes af dets Længde, største Brede og Omtræk ved Hjælp af empiriske Formler, der i Almindelighed give en noget, mindst 10 pCt., større Drægtighed, end man vilde finde ved en nøjagtig Maaling.

Ifølge de engelske Regler vil Registertonnagen for

---

skibe en $1._{14}$ Gange saa stor Tonnage som de her til Lands gældende Regler.

*) Kapt. Mygind (l. c.) anfører nogle Exempler herpaa. Skrueskibet »Thorvaldsen« maaltes i 1871 til $1219._{40}$ Bruttotons, Maskinrummet til $12._{7}$ pCt. heraf, saa at Afdraget blev $1._{75}$ af dette og Nettotonnagen $884._{66}$ Tons. For at opnaa Ret til 32 pCt. Afdraget ombyggedes da Skibet i 1875, idet 6 Tons toges fra Kulbunkerne og lagdes til Maskinrummet, saa at det blev $13._{3}$ pCt. af Bruttotonnagen og Afdraget altsaa 32 pCt. af denne, hvorved Nettotonnagen gik ned til $765._{72}$ Tons. Uden at forandre Laderummet formindskedes altsaa den afgiftspligtige Tonnage med c. 119 Tons eller c. 13½ pCt. — Paa samme Maade blev for Skrueskibet »Rolf« Registertonnagen formindsket med c. 108 Tons eller c. 13 pCt.

et Sejlskib gennemsnitlig være c. 96 pCt. af Grosstonnagen, varierende mellem 90 pCt. for smaa og 96½ pCt. for store Skibe, og for søgaaende Skruedampere vil den være henholdsvis 77 pCt., 64 pCt. og 57 pCt., eftersom det af Maskine, Axel og Kedler optagne Rum er mindre end 13 pCt., større end 13 pCt. men mindre end 20 pCt. eller større end 20 pCt. af Grosstonnagen; for Floddampere, hurtigsejlende Passagerskibe og Bugserbaade endelig kan Registertonnagen gaa ned til 40 pCt., 30 pCt., ja 22 pCt. af Grosstonnagen. For det forenede Dampskibsselskabs 107 Dampskibe er Registertonnagen, beregnet efter Donaureglen, 47,293 Tons eller 66 pCt. af Grosstonnagen, der er 71,659 Tons. Men iøvrigt kan efter de forskellige Beregningsmaader ganske ens byggede Dampskibes Registertonnage i forskellige Lande variere med indtil 16 pCt. efter Reglerne for Fradrag for den bevægende Kraft, 5 pCt. eller mere for Fradrag for Folkerum osv., 25 pCt. efter de for Beskyttelsesdæk og 10 pCt. efter de for Vandballastrum gældende Bestemmelser, eller altsaa ialt med over 50 pCt.

De Afgifter, som paalægges et Skib, kunne enten bestemmes i Forhold til de Fordringer, som dette ifølge dets Natur maa stille og finder tilfredsstillede, eller i Forhold til de Indtægter, som det virkelig indbringer eller kan indbringe dets Ejer. I og for sig taler meget til Fordel for det første af disse to Beskatningsprinciper, hvorefter Lodspenge, Tønde-, Prikke- og Mærkepenge, Fyr- og Baakeafgifter osv. vilde bestemmes af den gennemsejlede Vej og Skibets Dybgaaende, Bolværkspenge af dets Længde, Kanal- og Broafgifter af dets Dybgaaende og Brede, Havneafgifter, Slusepenge, Pælepenge o. s. v. af dets

Deplacementsvolumen (Deplacementstonnage) eller maaske snarere af det af dets Længde, Brede og Dybgaaende dannede Parallelopippedums Volumen og endelig Skibsafgifter osv. af dets Bestuvning eller Registertonnage og Konsulargebyrer dels deraf og dels af de i hvert enkelt Tilfælde udførte Konsularforretninger, forsaavidt de da ikke bleve at udrede med et vist konstant Beløb pr. Skib. Et sligt System vilde imidlertid ved dets Uensartethed medføre en stor Mængde Beregninger og yderligere komplicere de i Forvejen temmelig indviklede Afgiftsforhold, og man har derfor i de fleste Tilfælde foretrukket at lægge det andet af de to Principer til Grund for en mere ensartet Beskatning, enten af Skibets Bestuvning, altsaa af de Indtægter, som det virkelig bringer, eller af dets Registertonnage som Udtryk for Ladeevnen, altsaa af de Indtægter, som det er i Stand til at bringe.

Hos os erlægges Skibsafgiften (if. Lov af 4. Juli 1863) af Skibe i udenrigsk Fart for Indklarering med 48 Sk. pr. Kommercelæst, som det lossede Gods ifølge Bestuvningsreglementet bestuver; for Udklarering svares derimod (if. Lov af 1. April 1887) ingen Afgift, ligesom Skibe i indenrigsk Fart (if. Lov af 16. Juni 1879) overhovedet ere fritagne for en saadan, og ifølge Frihavnsloven (af 31. Marts 1891) bortfalder den helt, samtidig med at Frihavnen i sin hele Udstrækning aabnes for Driften. Havneafgiften i Københavns Havn er (if. Lov af 31. Marts 1864) for den indgaaende Skibsfart en Bestuvningsafgift og for den udgaaende en Drægtighedsafgift, hvoraf den første kun udredes af Skibe i udenrigsk Fart med 40 Sk. pr. udlosset Læst og den sidste dels af disse med 16 Sk. eller 8 Sk. pr.

Læst af Registerdrægtigheden, eftersom de indlade mere eller mindre end Halvdelen af denne, og dels af Skibe i indenrigsk Fart — undtagen dog danske Sejlskibe, der intet betale — med 4 Sk. pr. Læst. Frihavnsloven bemyndiger Indenrigsministeren til at ophæve denne Havneafgift for Udgaaende og at fritage Skibe i udenrigsk Fart derfor for Indgaaende, for saa vidt Omladningsgods angaar; senest skulle disse Lettelser indtræde ved Frihavnens endelige Aabning, og samtidig nedsættes da ogsaa Afgiften for Indgaaende, for saa vidt den overhovedet skal svares, til 30 Øre pr. udlosset Registerton. Bolværkspenge betales i København (if. Forordn. af 12. Februar 1834) med 16 Sk. pr. Læst for de første tre Uger, Fartøjet henligger ved Bolværket, og 12 Sk. pr. Læst for hver tre Uger, det yderligere bliver liggende, idet dog Pramme med en kortere Liggetid end et Døgn og Baade betale adskilligt mindre eller slet intet; herved er Læsteantallet bestemt af Registerdrægtigheden undtagen ved Toldbodbolværkerne, hvor det bestemmes af Bestuvningen af det lossede og ladede Gods og ved Havnevæsenets øvrige Bolværker for Skibe, der henligge mindre end 7 Dage, idet det (if. Bekendtgørelse af 24. December 1878) for saadanne ligeledes bestemmes af Bestuvningen uden dog nogensinde at regnes mindre end $^1/_3$ af Registerdrægtigheden eller større end denne. Pælepenge for Lossen og Laden ved Duc d'Alberne erlægges (if. Bekendtgør. af 29. Oktober 1877) med 6 Øre pr. Ton losset og ladet Gods, medens Mastepenge for Aabning af Knippelsbro (if. Bekendtgør. af 22. November 1816) betales med 5 Mk. pr. Mast undtagen for danske Sejlskibe i indenrigsk Fart, der ere fritagne for saadan Afgift. Lodspenge,

der iøvrigt paa hvert Sted bestemmes ved særlige Taxter, fastsættes (if. Lov af 13. Juni 1879) ens for Skibe af indtil 5 Fods Dybgaaende og derefter stigende for hver efterfølgende Fod med $^1/_5$ af dette Beløb, indtil de i Nærheden af det paagældende Farvands største Dybde kunne forøges noget yderligere; de ere for Fartøjer under 50 Registertons $^1/_4$ mindre end for større Skibe og under Vinterhalvaaret $^1/_3$ større end under Sommerhalvaaret. Konsulargebyrer endelig erlægges (if. Lov af 5. April 1888) i fremmede Havne, hvor dansk Konsul eller Vicekonsul findes, med 5 Øre pr. Ton (tidligere 6 Sk. pr. Læst) af Registerdrægtigheden for enten Losning eller Ladning og det dobbelte, naar begge disse Operationer finde Sted; i Havne indenfor visse nærmere betegnede Linier og i Mellemhavne betales dog kun halv eller i visse Tilfælde endog slet ingen Afgift, og i samme Kalenderaar betales i ingen Havn mere, end hvad der svarer til tre fulde Gebyrer eller altsaa 30 Øre pr. Registerton.

Skønt man saaledes endnu her til Lands tildels regner med Kommercelæster, har man dog ved at fastsætte ved Lov et konstant Forhold mellem disse og Registertons, ɔ: at 1 Læst svarer til 2 Tons, ligesom næsten overalt ellers lagt den paa Skibets Registreringscertifikat angivne Tonnage, direkte eller indirekte, til Grund for Afgiftsberegningen. Men ogsaa ved mange andre Lejligheder finder dette Rummaal Anvendelse, bl. a. ved Fortoldning af Trælast, Kul, Pærer og Æbler, endvidere ved Kontrakter om Nybygning og Salg af Skibe, ved statistiske Opgørelser og endelig, ikke mindst, ved Befragtning af Skibe til at danne sig et Skøn over disses Ladeevne. Hovedvanskeligheden er imidlertid

herved at slutte fra Rummaalet til Bæreevnen eller altsaa at afgøre, hvormeget Bestuvningen af en Registerton vil eller tør veje.

Da Moorsom's System i sin Tid fremkom, valgte man til Grund for Skibsmaalingen at lægge Volumentonnagen og ikke Vægttonnagen, bl. a. netop af Hensyn til Vanskeligheden ved at fastslaa en Lade-Vandlinie, idet denne stedse maa variere med Aarstiden, Farvandets Natur osv. Ved at sætte Enheden lig 100 Kubikfod engelsk opnaaede man, at den samlede Tonnage af den engelske Handelsflaade og tildels ogsaa Tonnagen af de enkelte Skibe forblev tilnærmelsesvis — ɔ: paa et Par pCt. nær — den samme som efter den ældre Beregning, og at altsaa det samlede Beløb af de Staten tilflydende Afgifter forandredes saa lidt som muligt. Det samme viste sig at være Tilfældet ogsaa i Frankrig og andre Lande.

Af lettere Varer kan Skibet laste saa meget, som det indre Rum tillader, af sværere Gods derimod kun saa meget, som Bæreevnen bestemmer. Som en approximativ Regel har man i England gennemsnitlig for alle Slags Skibe fundet, at hver Registerton svarer til et til Bestuvning anvendeligt Rum af ca. 75 Kubikfod engelsk, eller altsaa at Ladningen paa en Rejse af Middelvarighed kan regnes at naa op til $1^7/_8$ Fragtton (ton measurement à 40 Kubikfod engelsk) pr. Registerton. Vægten af den paa et Rum à en Ton eller altsaa $2._{83}$ Kubikmeter bestuvede Varemængde skulde ifølge Colbert's Regel gennemsnitlig være 1965 Kg., men fandtes i Virkeligheden for de i den franske Toldfortegnelse opførte 945 forskellige Artikler adskilligt mindre. Det danske Bestuvningsreglement (af 29.

December 1838) indeholder c. 400 Positioner, hvoraf for Varer, der henligge løst, i forskellig Emballage, Kasser, Fustager og Kurve, findes som Middeltal en Bruttovægt af c. 3700 Pd. pr. Kommercelæst af Drægtigheden eller, naar 1 Kommercelæst regnes lig 2 Registertons, c. 925 Kg. pr. bestuvet Ton. Denne Middelvægt af alle Slags Varer har dog kun ringe Betydning, idet de indgaa i meget forskellig Mængde i den samlede Omsætning, der navnlig omfatter tungere Artikler som Stenkul, uformalet Korn, Tømmer og Træ, Sten osv., for en Del af hvilke Vægten og ikke Rummet bestemmer Bestuvningsgrænsen; da omtrent 70 pCt. af Danmarks Ind- og Udførsel efter Vægt dannes af de nævnte fire Artikler og mellem 40 og 50 pCt. deraf af den første af disse alene, maa altsaa den gennemsnitlige Vægt pr. bestuvet Registerton være adskilligt mere end 925 Kg., og i Virkeligheden findes ogsaa Nettovægten at være omtrent 1250 Kg. Reglementet fastsætter iøvrigt 80 Kubikfod og 5200 Pd. som normal Bestuvning pr. Kommercelæst, svarende henholdsvis til Varer, der emballerede veje mindre eller mere end 65 Pd. pr. Kubikfod; med det ved Afgiftsberegningerne benyttede Forhold imellem Kommercelæster og Tons regnes altsaa Bestuvningen pr. Registerton brutto at veje 2600 Pd., hvilket dog i Virkeligheden er en nogle pCt. for lav Værdi. I Tyskland regnes en Ubetydelighed mere, nemlig 1335 Kg., i Sverrig 1360 Kg.

I England har man med Hensyn til Bæreevnen tilnærmelsesvis fundet, at Ladningen paa en Rejse af Middelvarighed pr. Registerton kan regnes lig $1^1/_4$—$1^1/_2$ Ton død Vægt (ton dead weight à 20 cwts. eller 1016

Kg.) for Sejlskibe af Jern, og $1^3/_4$ eller endog — eftersom Donaureglen eller den engelske Regel benyttes — $2—2^1/_4$ Tons død Vægt for Lastdampere. Baade ved denne og den for Fragttonnagen angivne Regel er Vægten eller Rumfanget af de til Rejsen fornødne Provisioner alt fradragne, og for Skibe i meget kort eller meget lang Fart kan derfor Resultatet være at forøge eller formindske med indtil 10 pCt. Som Middeltal er fundet for en Del nyere Jerndampskibe en Død-Vægttonnage svarende til $1._{58}$, $1._{85}$ eller $1._{77}$ metriske Ton (à 1000 Kg.) pr. Ton af Registertonnagen, alt eftersom denne er bestemt efter den tyske Regel, Donaureglen eller den engelske Regel; for Sejlskibe er derimod fundet $2._{09}$, $1._{52}$ og $1._{60}$ metriske Ton pr. Registerton, svarende henholdsvis til Lægtere, søgaaende Træ- og søgaaende Jernskibe.

Det er indlysende, at Skibsmaalingsreglerne, saa længe Registertonnagen lægges til Grund for alle Afgiftsberegninger, maa øve en væsentlig Indflydelse paa Skibsbyggeriet. De forskellige ældre Systemer have derfor ogsaa, paa Bekostning af Sødygtighed, Hurtighed osv., efterhaanden udviklet særegne Skibsformer, der med stor Ladeevne forene ringe, afgiftspligtig Tonnage. Den tidligere her i Landet benyttede, gamle hollandske Maalingsmethode, ved hvilken skarptbyggede Skibe tillagdes en uforholdsmæssig stor Drægtighed, medførte saaledes i Tidernes Løb, at danske Skibe byggedes korte og brede og derfor bleve daarlige Sejlere. Det Moorsomske System trykker sikkert ogsaa sit Stempel paa vore Dages Fartøjer, navnlig hvor den engelske Regel benyttes, men netop en af Fordelene ved Nutidens detaillerede Opmaaling af det indre Rum er det, at Kon-

struktøren kun i ringe Grad er i Stand til ved at modificere Skibets Form at begunstige det ved Afgiftsberegningen.

Men ligesom den internationale Skibsmaaling saaledes frembyder Fordele, som ikke fandtes ved de ældre Systemer, er det ogsaa først den, der har muliggjort en virkelig Statistik over Skibsfarten, dens nuværende Tilstand og tidligere Udvikling. En Handelsflaades samlede Registertonnage maaler direkte det disponible Skibsrum og ifølge det foregaaende indirekte Ladekapaciteten for Ladninger saavel af Maalings- som Død-Vægts-Gods. Men det, der i Virkeligheden maaler Skibsfarten og den Fortjeneste, som denne forskaffer Landet, er ikke et Volumen eller en Vægt, det er et Arbejde, altsaa en Vægt multicipleret med en Vej. Et Skibs Arbejdsevne er derfor Produktet af dets Ladeevne og den Vej, som det under normale Forhold, og naar de nødvendige Ophold til Losning og Ladning medregnes, er i Stand til at tilbagelægge i en vis Tid, f. Ex. et Aar; et Lands Handelsflaade vil have en Arbejdsevne, der er Summen af alle dets Skibes. Men herved kommer — ligesom tildels allerede ved Beregningen af Bæreevnen — Skibenes forskellige Natur og Art til at faa Betydning, og navnlig da hvilket Fremdrivningsmiddel de ere bestemte til at benytte.

Der har i vore Dage i alle Lande fundet en stadig Overgang Sted fra Anvendelsen af Sejl til Damp og fra mindre til større Dampskibe; det er først i de sidste Aar, at man atter er begyndt at bygge Sejlskibe, rigtignok ikke som Fortidens, men mægtige, hurtig sejlende Jernskibe efter den af Clydeværfterne skabte Type.

Medens saaledes i 1866 det egentlige Danmarks samlede Handelsflaade — heri kun medregnet Skibe af over 4 Registertons — bestod af 65 Dampskibe og 2711 Sejlskibe af en gennemsnitlig Tonnage af henholdsvis 98 og 56 Registertons, talte den ved Udgangen af 1891 343 Dampskibe og 3094 Sejlskibe à henholdsvis 340 og 61 Registertons hvert. Og medens i dette Tidsrum Dampskibene stadigt have tiltaget i Antal og Størrelse, gælder det samme for Sejlskibenes Vedkommende kun, indtil de i 1876 naaede et Maximum af 2966 Skibe, gennemsnitlig à 71 Registertons hvert, idet fra da af deres Antal og Størrelse uafbrudt aftog, indtil i 1886 Landet kun ejede 2874 Sejlskibe, og i 1888 disses Gennemsnitstonnage var naaet ned til 57.₄ Registertons. Hvorledes iøvrigt Danmarks Handelsflaade har udviklet sig i de sidste 25 Aar, vil fremgaa af de i Statistisk Tabelværks 4de Række, Litra D Nr. 13 og 19 (ɔ: Kongerigets Handels-Flaade og Skibsfart i Aaret 1888 og 1891) samlede Oversigter, ifølge hvilke Totaltonnagen for Skibe af over 4 Registertons fordeler sig paa følgende Maade imellem Sejl- og Dampskibe:

Aar	Sejlskibs-tonnage i Procent	Dampskibs-tonnage i Procent	Totaltonnage i Reg.-Tons
1866	96	4	158,391
1870	94	6	178.646
1875	84	16	244,100
1880	79	21	249,465½
1885	67	33	269,805½
1890	62	38	294,593
1891	62	38	304,418

Til Sammenligning anføres nedenstaaende Tabel*) over den procentvise Sammensætning af de vigtigste søfarende Nationers Handelsflaader ved Udgangen af 1888. Dampskibstonnagen er heri beregnet efter Donaureglen, idet Angivelser efter den tyske eller engelske Regel ere henholdsvis formindskede med 5 pCt. eller forøgede med 11 pCt.

	Sejlskibstonnage i Procent	Dampskibstonnage i Procent	Totaltonnage i Reg.-Tons
Finland (1887)	93	7	252,800
Norge	91	9	1,527,600
Grækenland (1887)	89	11	257,200
Italien	80	20	844.200
Engelske Besiddelser ..	80	20	1,766,900
Portugal	79	21	70,100
Sverrig	76	24	493,700
Rusland (1885)	76	24	344,700
Forenede Stater i Nordamerika	71	29	2.392,200
Danmark............	64	36	262,500
Østrig-Ungarn	63	37	268,600
Tyskland	60	40	1,208,800
Holland..............	57	43	232,300
Spanien (1885)	48	52	442,700
Frankrig (1887)	46	54	1,005,000
Storbritannien og Irland	40	60	7 742,500
Belgien	6	94	74,000
	59	41	19,185,800

Den samlede Tonnage af alle civiliserede Nationers Handelsflaader kan herefter anslaas til omtrent 20

*) Beregnet efter de i »Sjöfartsnäringskoméns Betänkande, Stockholm 1890« samlede Oplysninger.

Millioner Registertons, hvoraf de 8 Millioner, eller 40 pCt., falder paa Dampskibene og de 12 Millioner, eller 60 pCt., paa Sejlskibene; det er meget nær den samme Fordeling, som findes i Danmark, Østrig-Ungarn, Tyskland og Holland. De ikke medoptagne Landes Handelsflaader, navnlig Kinas og Japans, der siges at være meget betydelige, ville forøge Totaltonnagen med nogle Millioner Registertons.

Nutidens Anskuelser med Hensyn til Valget af Skibstype og de sidste Aars saa meget omtalte Efterspørgsel efter Sejlskibe kunne tildels paavises ved Betragtning af de Skibe, der for Tiden ere under Bygning paa Storbritanniens og Irlands Værfter. Af 356 Dampskibe ere 21 pCt. af mindre end 200 Tons Grosstonnage, 22 pCt. mellem 200 og 1000, 13 pCt. mellem 1000 og 2000, 20 pCt. mellem 2000 og 3000, 14 pCt. mellem 3000 og 4000, 5 pCt. mellem 4000 og 5000, 4 pCt. mellem 5000 og 10,000 og 1 pCt. over 10,000 Tons; og af 137 Sejlskibe ere 25 pCt. af mindre end 200, 11 pCt. mellem 200 og 1000, 24 pCt. mellem 1000 og 2000, 35 pCt. mellem 2000 og 3000 og 5 pCt. over 3000 Tons Grosstonnage. Det er iøjnefaldende, hvor mange store Skibe der bygges, af en Størrelse af 2—3000 Tons Grosstonnage. Navnlig Sejlskibene, hvoraf de fleste bygges paa Clyden, ere næsten alle af Staal.

Disse store, hurtigsejlende Staalskibe ere en Triumf for vore Dages Skibsbygningskunst; thi Fordringerne om en hurtig og sikker Befordring af Varerne ere ikke i Aarenes Løb blevet nedstemte, men det er Evnen til med et Sejlskib at tilfredsstille dem, der er voxet. Et Fuldskib eller en 3- eller 4-mastet Skonnert, som med gunstig Vind gør sine 16 Knobs Fart, og som losser og

lader med egne Dampspil, forsaavidt ikke de moderne Havnes talrige Kraner og andre Losse- og Ladeindretninger gøre sligt unødvendigt, et saadant behøver ikke at frygte Dampskibenes Konkurrence. Nutidens store Omsætning har medført en Deling af Ladningerne i saadanne, der skulle befordres saa hurtigt som muligt, og saadanne, der kunne taale en noget langsommere Transport, naar denne derved bliver billigere. Til de første maa henregnes alle levende Ladninger, hvad enten disse bestaa af Mennesker eller Kvæg, endvidere Postforsendelser, alle Slags Fødemidler, saasom Kød, Æg, Smør, Frugt osv., som ikke kunne taale at henligge i længere Tid, og endelig en Del Varer, hvis høje Værdi kun i en ringe Grad vil belastes af de større Transportomkostninger; det er altsaa i Hovedsagen Stykgods, hvorom her er Tale. Til de sidste derimod henhøre saadanne ensartede Ladninger som Kul, Tømmer, Jern og andre Malme, brændte og naturlige Sten og tildels ogsaa Korn.

At Sejlskibsfragterne under iøvrigt ens Forhold kunne og derfor ogsaa maa være en Del lavere end Dampskibsfragterne, er umiddelbart indlysende. Maskiner, der, som dem i de nyere transatlantiske Persondampere, kunne indicere sine 10 à 20,000 HK. og veje 150—200 Kg. pr. ind. HK., og Kulforsyninger à 2—3000 Tons for en Rejse over Atlanterhavet, ville i en væsentlig Grad formindske Dampskibenes Ladeevne, medens Sejlskibenes Rejsning, som højst vejer 4—5 pCt. af Deplacementet, vel formindsker Bæreevnen men ikke Rumtonnagen. Prisen pr. nybygget Registerton er derfor ogsaa betydeligt højere for Damp- end for Sejlskibe. Af de første er der saaledes her i Landet i de 10 Aar

1881—1890 bygget ialt 34,690 Registertons til et samlet Beløb af 19,505,000 Kr., af de sidste derimod 21,875½ Registertons til et Beløb af 5,325,800 Kr., eller altsaa til en Gennemsnitspris af henholdsvis 562.₃ og 243.₅ Kr., eller rundt 560 og 240 Kr., pr. Registerton; de i 1891 nybyggede 2646 og 3861½ Registertons have kostet c. 550 og c. 250 Kr. pr. Registerton. Til Sammenligning kan anføres som Priser fra Clyden: for Dampere 532, 454 og 406 Kr. pr. Gross-Ton og for Sejlskibe 308, 266 og 237 Kr. ligeledes pr. Gross-Ton og henholdsvis for 1ste, 2den og 3die Klasses Skibe.

Den langt betydeligere Kapital, der saaledes er nedlagt i et Dampskib, sammenlignet med et ligesaa drægtigt Sejlskib, skal naturligvis forrentes af Driften. Men Driftsomkostningerne ere ogsaa adskilligt større for hint end for dette, væsentlig paa Grund af det store Kulforbrug, som pr. ind. HK. kan anslaas til 1 Kg. i Timen eller — for de nyere Triple-Expansionsmaskiner — i al Fald ¾ Kg., og som derfor ved de moderne Hurtigdampere kan beløbe sig til ½—1 Ton, eller i Penge maaske 5—15 Kr., pr. Sømil; daglig kunne saaledes Udgifterne til Kul andrage henimod 5000 Kr., og til en Overrejse fra Queenstown til Sandy Hook vil medgaa omtrent 30,000 Kr. Hertil kommer imidlertid ogsaa den, i Sammenligning med Sejlskibenes, betydelig større Besætning, som navnlig Maskinens Pasning fordrer. Gennemsnitlig havde saaledes den 1ste Januar 1885*) Englands, Tysklands, Frankrigs og Norges Handelsflaader for hver 100 Registertons: paa Sejlskibe

*) Kiær: International Skibsfartsstatistik, Tabeller vedkommende Handelsflaaderne i Aarene 1850—1886, udgivne af det statistiske Centralbureau, Kristiania 1887.

à 50—100, 800—1000 eller over 3000 Registertons en Besætning à $6._5$, $2._1$ eller $1._4$ Mand og paa Dampskibe à 50—100, 800—1000, 1300—1600, 2700—3200 eller over 3200 Registertons henholdsvis $9._4$, $2._3$, $2._0$, $2._6$ eller $3._7$ Mand.

Naar Sejlskibene dog, trykkede af Konkurrencen, have maattet vige Pladsen for Damperne, saa skyldes dette deres gennemgaaende mindre Hastighed og uberegnelige, af Vind og Vejr afhængige Fart. De færre Ture, som de aarlig kunne tilendebringe, og den længere Tid, som medgaar til hver af disse, ville tildels forringe de ovennævnte økonomiske Fordele; men deres værste Fjende er Nutidens Forretningslivs rastløse Travlhed, som skyldes Erkendelsen af, at Tid er det samme som Penge. Skibsbygningskunsten har imidlertid, som ovenfor bemærket, med den Udvikling, som den har naaet i vore Dage, skabt Sejlskibstyper, ved hvilke disse Mangler ere indskrænkede betydeligt. Dette maa især tilskrives de ved videnskabelige Forsøg fundne, heldigere lange og smalle Skibsformer, Anvendelsen af Staal med dets større Styrke og mindre Friktionsmodstand ved at føres gennem Vandet, og den forbedrede Rigning, hvad enten denne særlig er beregnet paa rumskøds Sejlads eller — som i de nyere amerikanske og engelske tre- eller firemastede Skonnerter — navnlig tilstræber en fuldkomnere Bidevind-Sejlads.

Den samme Kamp som den, der paa Land kæmpes mellem Jernbaner og Kanaler, se vi altsaa atter kæmpet paa Havet imellem Damp- og Sejlskibene. Ligesom Kanalerne efter Jernbanernes Fremkomst fra Midten af nærværende Aarhundrede mere og mere forsømtes, indtil de atter i det sidste Decennium, rustede med Tek-

nikens nyeste Forbedringer, have genoptaget Kampen og nu ere ifærd med at erobre sig den Plads, som med Rette tilkommer dem, saaledes bleve ogsaa i samme Tidsrum Sejlskibene mere og mere trængte tilbage, indtil de atter i de sidste Aar,. takket være den moderne Skibsbygningskunst, have formaaet at begynde at gøre sig gældende ved Siden af Dampskibene. Det er i begge Tilfælde en Kamp imellem det hurtigere, men dyrere, og det langsommere, men billigere Transportmiddel, og de Varer, der fordre det første, saavel som de, der egne sig til Benyttelsen af det sidste, ere de samme til Lands som til Vands.

Det er i det foregaaende omtalt, at et Skibs Nytteværdi egentlig maa maales ved det Arbejde, det kan præstere, altsaa ved Produktet af Ladeevnen og den i en vis Tid opsejlede Vejlængde. Ogsaa Fragtraterne spille imidlertid herved en Rolle; de ville gennemgaaende være højere for det hurtigere Skib, men ere iøvrigt saa variable og saa afhængige af tilfældige Forhold, at de vanskelig kunne tages med i Beregning. Ved statistiske Opgørelser har man derfor ladet dette Hensyn ude af Betragtning og paa Grund af Dampskibenes større Arbejdsevne regnet hver Dampskibston lige med tre Sejlskibston. Et Lands »beregnede Tonnage« — i Sejlskibs Registertons — er da Summen af Sejlskibstonnagen og den tredobbelte Dampskibstonnage; den findes for de forskellige Nationers Handelsflaader af de Side 417 angivne virkelige Totaltonnager ved at forøge disse med det dobbelte Antal Procent, af hvad Dampskibstonnagen udgør. Den samlede beregnede Tonnage af alle civiliserede Nationers

Handelsflaader er saaledes 35—40 Millioner Registertons.

Undertiden har man ogsaa i Stedet for 3 regnet en Dampskibston lige med 4 Sejlskibston, og i det hele er det indlysende, at noget virkelig konstant Forhold ikke kan existere. Betragtes exempelvis Skibsfarten paa det egentlige Danmarks Havne, var for Aarene 1885—1890 Middeldrægtigheden af Sejlskibene c. 38 og af Dampskibene c. 184 Registertons og den gennemsnitlige Vejlængde for hver Rejse 200—250 Sømil. Antages endvidere som Middelhastigheder ved Anvendelse af Sejl eller Damp henholdsvis 100 og 200 Sømil i Døgnet ($4._2$ og $8._3$ Knob i Timen), og regnes der til Losning, Ladning og andre under Henliggen ved Kaj udførte Manipulationer at medgaa ligesaa lang Tid som for nogle Aar tilbage ved de offentlige Bolværker i Københavns Havn, nemlig*) gennemsnitlig pr. Registerton for et Sejlskib $0._{221}$ Liggedage og for et Dampskib $0._{016}$, faas den til en Rejse af Middellængde nødvendige Tid at være:

for et Sejlskib.. $2._2 + 38 \times 0._{221} = 10^1/_2$ Dage
og for et Dampskib.. $1._1 + 184 \times 0._{016} = 4$ Dage**).

---

*) Beregnet efter Oplysninger indeholdte i: Tabelværk til Københavns Statistik, Nr. 3, Tabellarisk Fremstilling af de vigtigste Københavns Havn vedrørende Forhold, København 1878.

**) En Damper skulde herefter pr. Aar kunne opsejle gennemsnitlig: $90 \times 225 = 20{,}250$ Sømil. Til Sammenligning hermed anføres, at »det forenede Dampskibsselskabs« i regelmæssig Fart sejlende Skibe — ifølge det i Anledning af Selskabets Jubilæum 1891 udgivne Festskrift — i Løbet af Aarene 1868—1890 gennemsnitlig hvert har sejlet 21,419 Sømil pr. Aar. Middelhastigheden var $8._{89}$ Knob, men Middeltonnagen var en Del større end ovenfor beregnet; dog

Tages ikke Gennemsnitsrejsen pr. Expedition men pr. Registerton, og sættes denne, der maa være en Del større end hin, da det er de større Skibe, der gaa i den længere Fart, til c. 500 Sømil, bliver Middeltiden for Sejlskibstonnagen 13½ og for Dampskibstonnagen 5½ Dage.

Naar hertil lægges for Sejlskibenes Vedkommende nogen Tid, som altid vil gaa tabt med at vente paa Bugserbaad o. desl., vil altsaa virkelig hver Dampskibston findes at repræsentere tilnærmelsesvis en 3 Gange saa stor Arbejdsevne som en Sejlskibston.

Det kan i Forbindelse hermed bemærkes, at de i den nye danske Sølov af 1. April 1892 indeholdte Regler om bestemte Liggedage ikke gælde Skibe i regelmæssig Fart, og at derfor for Dampskibenes Vedkommende den deraf beregnede Gennemsnitsliggetid bliver adskilligt for stor. Medens saaledes Sejlskibe af 38 Registertons Drægtighed, for hvilke 8 Dage ere indrømmede til Losning og Ladning, til en Rejse af den for Skibsfarten paa danske Havne fundne Middellængde vil behøve $10._2$ eller 13 Dage, altsaa omtrent det samme som ovenfor fundet, vilde et Dampskib af 184 Registertons Drægtighed, for hvilket 6 Liggedage ere normerede, behøve $7._1$ eller $8._5$ Dage eller omtrent 75—55 pCt. mere end den virkelige Gennemsnitstid.

Bestaar imidlertid en Handelsflaade væsentlig af Skibe i lang Fart, bliver Forholdet et andet, og efterhaanden som de store, hurtigsejlende Klippere blive almindeligere, maa ogsaa Sejlskibstonnagens relative

---

er Liggedagenes Antal ikke derved blevet forøget, væsentlig paa Grund af Fordelene ved den regelmæssige Fart.

Værdi tiltage. Dampernes Hastighed forøges vel stadig — til Trods for, at den gennemsnitlige Maskinkraft pr. Registerton aftager, — og Atlanterhavets »greyhounds« (Mynder) sætte Aar for Aar hurtigere Recorder: »City of Paris« gjorde paa en Overrejse en Middelfart af $19._9$ Knob, »Teutonic«, »Fürst Bismarck«, »Spree«, »Normannia«, »Columbia« og flere andre fulgte efter og tilbagelægge under gode Vejrforhold Vejen fra Queenstown til Sandy Hook i 6 Dage med en Middelhastighed af 19 Knob, og ikke mindre end fem af disse Skibe have indtil Dato hvert i en østlig Overrejse gennemsnitlig gjort 20 Knobs Fart, ja! tre af dem (»Teutonic«, »Majestic« og »City of Paris«) endog c. $20^1/_2$ Knob; og endda venter Cunardlinien at kunne vinde Mesterskabet med sine to nye Skibe, der for Tiden ere under Bygning, og som regnes at skulle gøre 21 Knobs Middelfart. Men ogsaa de Teklippere, der allerede for 25 Aar siden tilbagelagde den c. 15,000 Sømil lange Vej fra Futschen til London i 90—100 Dage med en Middelhastighed af $6._8$—7 Knob, ere forlængst distancerede af nyere Sejlere, som »Thermopylæ«, der tilbagelægger de 13,900 Sømil mellem London og Melbourne i 60 Dage med en Middelhastighed af $9._7$ Knob, eller »Melbourne«, der i samme Fart 17 Dage i Træk sejlede gennemsnitlig 300 Sømil om Dagen ($12._5$ Knob i Timen) og en enkelt Dag endog 374 Sømil ($15._6$ Knob i Timen). Og Aar for Aar ville slige Sejlere blive almindeligere, Aar for Aar vil maaske ogsaa deres Hastighed forøges, medens hine Hurtigdampere paa Grund af det enorme Kulforbrug stedse ville være Undtagelser og derfor kun i ringere Grad kunne influere paa den samlede Dampskibsflaades Middelhastighed.

Større Betydning end den forøgede Hastighed i Søen have dog de forbedrede Losse- og Ladeindretninger, der indskrænke Liggetiden i Havnen. Dampskibene have som Regel deres egne af Dampspil betjente Kraner, men ogsaa de nyere Sejlskibe have hyppigt til deres Kraner Dampspil, der fødes med Damp fra særlige smaa Dampkedler og tillige tjene til Forhaling og lignende mindre Manøvrer. Paa de fleste Steder vil dette være en Hovedbetingelse for en hurtig Expedition, men efterhaanden vil det dog betyde mindre og mindre i de moderne Havne med alle de Akkomodationer, som disse byde Skibsfarten. Atter her vil det da være Sejlskibene, der lidt efter lidt komme til at staa gunstigere i Sammenligning med Dampskibene.

Hvorledes de nyere Tiders intensive Havnedrift, den regelmæssige Bugsertjeneste, de talrige bevægelige Dampkraner eller hydrauliske Kraner, de bekvemt indrettede Pakhuse og Skure, Jernbanelinierne langs disse, det elektriske Lys til Natarbejde osv. have forøget Nytteværdien af Kajerne, er navnlig blevet paavist ved den forøgede Varebevægelse i Antwerpens Dokker. Pr. løb. Meter Kaj af disse var den aarlige Ind- og Udførsel i 1842: 113 metriske Tons (à 1000 Kg.), i 1855: 175, i 1864: 237, i 1873: 245 og fra 1876 af: 300. For Tiden er i Marseille Varebevægelsen pr. løbende Meter c. 330, i Londons nyeste Dokker c. 400, i Hamburgs Frihavn c. 500, i visse Dele deraf adskilligt mere og i en enkelt af Liverpools Dokker endog c. 850 metriske Tons pr. Aar. En ligesaa stor Varebevægelse (8—900 m. T.) angives ogsaa for enkelte kortere Kajlængder i forskellige andre Havne, saasom

Marseille, Buenos Aires osv., og træffes tilnærmelsesvis ved visse af de stærkest benyttede Bolværksstrækninger i Københavns Havn (Havnegade, Kvæsthusbro og Kvæsthusgade, Larsens Plads, Toldboden), hvor den i 1876 var c. 500 og nu vistnok nærmere er 6—700 metriske Tons, og det uagtet Losning og Ladning i disse Havne væsentlig er henvist til at foregaa ved Hjælp af Skibenes egne Kraner. For hele Københavns Havn var, naar den samlede, virkelig benyttede Kajlængde anslaas til c. 9000 m., den indenlandske saavel som den udenlandske Omsætning i 1891 c. 200 bestuvede Registertons eller altsaa c. 260 metriske Tons pr. løbende Meter Kaj; regnes derimod med den totale Kajlængde eller c. 16,000*) m., var Omsætningen pr. Meter kun omtrent $^1/_4$ af, hvad den er ved de stærkest benyttede Bolværker i Havnen.

En Kajs Præstationsevne er imidlertid ogsaa afhængig af det bestuvede Skibsrums relative Størrelse og maales bekvemmest, naar Bestuvningsgraden er bekendt, ved den aarlig ind- og udgaaende Skibstonnage. Længden af de til Losning og Ladning anvendelige Kajer og den aarlige Skibsbevægelse pr. løbende Meter af disse er for nogle af de vigtigere Havnes Vedkommende angivet i Tabellen paa næste Side.

Angivelserne i denne Tabel ere forsaavidt ikke ganske ensartede, som Tonnagerne, der ikke alle referere sig til samme Aar, ere beregnede efter de i vedkommende Havn gældende Regler, altsaa for Dampskibstonnagen dels den tyske Regel, dels Donaureglen og dels den engelske Regel.

*) Heri medregnet den ikke i Fribavnen indgaaende Del af Nordhavnen.

	Samlet til Losning og Ladning bestemt Kajlængde i Meter	Aarlig Skibsbevægelse (Ind- og Udgaaende) i Registertons	
		Ialt	pr. løb. Meter Kaj
London...............	58,000	24,000,000	410
Liverpool (med Birkenhead).............	51,500	18,500,000	360
Hamburg............	14,500	10.000,000	690
Marseille.............	14,000	9,500,000	680
New York............	—	8,500,000	
Antwerpen...........	10,700	7,000,000	650
København (1891).....	16,000	5,300,000	330

Forsaavidt Skibet, som Tilfældet er i mange Havne, helt eller delvis losser og lader ved Hjælp af Lægtere og altsaa er i Stand til at arbejde samtidig langs begge dets Sider, vil dets Expedition kunne foregaa hurtigere og mindre afhænge af Kajernes Udstyrelse og Capacitet end af Havnens Indretning og Drift i det hele, Lægternes Antal og Størrelse osv. Et vel udviklet Lægtersystem er hyppigt, i al Fald for Skibe, der ere forsynede med egne Kraner, ligesaa nyttigt som bekvemme Kajer, men saadanne ere dog ogsaa da nødvendige for Lægternes Losning og Ladning. Det Tilfælde er endog indtruffet, at Skibene, efterat nye Dokker og Kajer ved dybt Vand være anlagte, have foretrukket, som de tidligere vare vante til, at ankre op paa en aaben Rhed og der losse og lade pr. Lægtere, indtil et Magtbud fra Staten tvang dem til at tage de nye Anlæg i Brug.

Et Skibs Arbejdsevne er altsaa bestemt ved dets Registertonnage, dets Fremdrivningsmiddel og Konstruktion. Dets Arbejdsevne i en bestemt Fart afhænger tillige af den til selve Sejladsen og de til forskellige

Operationer i Havnene fornødne Tider, altsaa af Havnenes mere eller mindre bekvemme Indretning og Udstyrelse. Dets virkelig udførte Arbejde er derimod afhængigt af de faktiske Liggetider og af Bestuvningen.

I Almindelighed vil Bestuvningen af de i en Havn indgaaende Skibe vise sig væsentlig forskellig fra Bestuvningen af de deraf udgaaende. Fra en Fabrikstad, der maa indføre store Mængder af Raastof, medens dens Udførsel væsentlig bestaar af de færdige, i Forhold til deres Værdi mindre voluminøse Fabrikata, ville Skibene hyppigt udklareres mindre stærkt bestuvede end de ankom. I en Havn derimod, hvis Opland leverer slige Raastoffer, vil det omvendte kunne være Tilfældet. For en Del europæiske Havne og Lande vil derfor Udførselen, maalt i Tons, være mindre end Indførselen, medens det omvendte gælder England paa Grund af dets Kul og Jern, Sverrig, Norge og Finland paa Grund af deres Træ og adskillige oversøiske Lande, saasom de forenede Stater i Nordamerika, Brasilien osv. Men en Stad, der som København intet stort industrielt eller overhovedet producerende Opland har bag sig, vil altid vanskelig kunne forsyne de afgaaende Skibe med Returladninger, med mindre den er i Stand til at udvide dette sit Opland ved deri at inddrage Dele af Nabostaterne og blive en Stapelplads for disse; Bestuvningsgraden maa derfor for den udgaaende, udenrigske Skibsfart være lav og for den indgaaende som Følge deraf holde sig nogenlunde høj, da ellers Farten neppe vilde kunne betale sig. Som Danmarks eneste større Havn maa imidlertid Hovedstaden forsyne Provinshavnene med de fra Udlandet indførte Varer og til Gengæld modtage Landets egne Frembringelser for at

udføre dem. Bestuvningen af den udgaaende indenlandske Skibsfart er derfor ikke meget forskellig fra den af den indgaaende; den er lidt større end denne.

De i Københavns Havn i Løbet af 1890 og 1891 klarerede Skibe havde gennemsnitlig for de to Aar følgende Bestuvning, udtrykt i Procent af Registertonnagen:

	Udenlandsk Skibsfart		Indenlandsk Skibsfart		Tilsammen udenl. og indenl. Skibsfart		
	Sejlsk.	Dampsk.	Sejlsk.	Dampsk.	Sejlsk.	Dampsk.	Tilsammen Sejl- og Dampskibe
Indgaaende..	96.2	46.0	75.9	25.4	90.4	42.6	47.6 } 33.4
Udgaaende..	12.0	12.8	46.5	44.7	22.3	18.7	19.1 }

En i det hele taget højere Bestuvningsgrad, noget mindre forskellig for den indgaaende og den udgaaende Skibsfart, maa man vente at træffe i Hamburg, over hvis Kajer en stor Del af Tysklands Indførsel foregaar, og hvis Opland er hele Kejserriget med dets opblomstrende Industri. For den søgaaende udenlandske Skibsfart er Bestuvningen gennemsnitlig — for Sejl- og Dampskibe — for Indgaaende 73 pCt. og for Udgaaende 40 pCt., og for den søgaaende indenlandske Skibsfart henholdsvis 46 og 43 pCt., eller altsaa for den udenlandske og indenlandske Skibsfart tilsammen 71 og 40 og for indgaaende og udgaaende under ét 56 pCt.; for Flod- og Kanalfarten er Bestuvningen for indgaaende 62 og for udgaaende 54 eller tilsammen 58 pCt.

Til Sammenligning kunne de tilsvarende Tal for en Stad som Buenos Aires anføres, nemlig henholdsvis for indgaaende og udgaaende af den udenlandske Skibsfart 40 og 34 pCt., af den indenlandske 46 og 12 pCt. og af begge tilsammen 41 og 27 pCt. eller for indgaaende og udgaaende under ét 34 pCt. af Registertonnagen. En Del af Skibsfarten er her baseret paa Emigrationen, og flere af Dampskibslinjerne ere subventionerede af Staten; Bestuvningsgraden er derfor temmelig lav.

I Almindelighed kan den gennemsnitlige Bestuvning af de ind- og udgaaende Sejl- og Dampskibe anslaas til imellem Trediedelen og Halvdelen eller Tre-Femtedelen af Registertonnagen eller altsaa i Vægt 450—800 Kg. brutto eller 400—750 Kg. netto pr. Registerton, naar den gennemsnitlige Vægt af de paa et Rum af $2._{83}$ Kubikmeter ifølge Bestuvningsreglementerne stuvede Varer regnes til 1350 Kg. brutto eller 1250 Kg. netto. Exempelvis var for alle Danmarks Havne i 1891 Skibsbevægelsen 10,745,098 Registertons og Bestuvningen 3,504,167 Registertons, altsaa 33 pCt. eller 413 Kg. netto, medens Skibsbevægelsen i de franske Havne havde en Bestuvning af c. 55 pCt. eller c. 700 Kg. netto.

For at man virkelig skal kunne danne sig en Forestilling om et Lands eller en Bys Skibsfart, maa altsaa en Række af statistiske Data foreligge, uddragne af de mere detaillerede statistiske Tabelværker. En Handelsflaades samlede Sejlskibs- og samlede Dampskibstonnage (T_s og T_d) eller den af disse fundne »beregnede Tonnage« (T), altsaa Summen af Sejlskibstonnagen og den tredobbelte Dampskibstonnage, maaler vel, rent abstrakt, Arbejdsevnen. Men i det konkrete Tilfælde vil et nøj-

agtigere Maal for denne kunne findes, naar man kender Middelstørrelsen (S) af Skibene, Middellængden (L) af deres Rejser, Middelhastigheden (V) under Sejladsen og den til de forskellige Operationer i Havnene pr. Registerton nødvendig medgaaende Middeltid (t); det, man finder, (A), er Skibsrummet multipliceret med den af dette i vedkommende Fart, under de gunstigste Forhold, muligen opsejlede Vejlængde. Middelbestuvningen (b) og den i Virkeligheden i Havnene medgaaende Tid (t') maa endvidere kendes, for at det virkelig udførte, nyttige Arbejde (B) kan beregnes, og naar heri Rejsens Middellængde erstattes af Middelfragten (f), findes den virkelige Brutto-Fortjeneste (C) af Skibsfarten. Dog maa det herved erindres, at Passagertrafiken ikke er medregnet, hverken i det udførte Arbejde eller i den opsejlede Fortjeneste.

Med de i Parenthes angivne Betegnelser og Indices s og d, henholdsvis for Sejl- og Dampskibe, kan da den aarlige Skibsfart maales ved Hjælp af følgende Formler:

$$T = T_s + 3T_d$$
$$A = T_s L_s \Psi_s(t) + T_d L_d \Psi_d(t)$$
$$B = b_s T_s L_s \Psi_s(t') + b_d T_d L_d \Psi_d(t')$$
$$C = f_s b_s T_s \Psi_s(t') + f_d b_d T_d \Psi_d(t')$$

idet Funktionen: $\Psi_s(t) = \dfrac{365}{\frac{L_s}{V_s} + t_s S_s}$, som ifølge en ovenfor gjort Forudsætning tilnærmelsesvis er lig $^1/_3\, \Psi_d(t)$.

For Danmarks eller specielt Københavns Handelsflaade give de foreliggende Data ikke tilstrækkelige Oplysninger til at gennemføre Beregningen. Ifølge Statistisk Tabelværks 4de Række, Litra D Nr. 19 var for

det egentlige Danmarks Handelsflaade i 1891: T_s = 187,766, T_d = 116,652 og altsaa T = 537,722 Registertons; endvidere: S_s = 61 og S_d = 340 Registertons.

For den i København ind- og udgaaende, indenlandske og udenlandske Skibsfart er derimod Materialet fuldstændigere, og man kan derfor bedre danne sig et tilnærmende Skøn derom. For 1891 var: T_s = 615,945, T_d = 4,704,612 Registertons, b_s = 56.8 pCt., b_d = 30.7 pCt. eller henholdsvis 760 og 414 Kg. brutto pr. Registerton. Anslaas endelig for Sejlskibe saavel som Dampskibe Rejsens Middellængde L pr. Registerton til c. 500 og pr. bestuvet Ton til c. 700 Sømil*) og Middelfragten f i Overensstemmelse hermed til 5—7 Kr. pr. 1000 Kg., altsaa 0.5—0.7 Øre pr. Kg., faas umiddelbart, naar Hensyn tages til de noget andre Forhold her end ovenfor antaget:

$A = (T_s + T_d)\,L$ = 2660 Millioner Registertons Sømil
$B = (b_sT_s + b_dT_d)\,L$ = 1691 Millioner Vægttons Sømil (Tons à 1000 Kg.)
$C = (b_sT_s + b_dT_d)\,f$ = 12—17 Millioner Kroner.

Til Sammenligning fortjene det forenede Dampskibsselskabs Driftsresultater at anføres. Den totale Netto-Tonnage af dets i 1890 i Fart værende 101 Dampskibe var: T_d = 44,365 Registertons, den tilsammen opsejlede Distance 2,579,526 Sømil eller pr. Skib 25,539.9 Sømil, og den samlede Brutto-Indtægt 14,158,524 Kroner. Heraf er en Del tjent ved Passagerfart, men

*) Middelrejsen pr. bestuvet Ton maa være en Del større end pr. Registerton, da Skibe i længere Fart, for at Rejsen skal kunne betale sig, gennemgaaende maa være stærkere bestuvede.

den resterende egentlige Fragtfortjeneste vil dog nærme sig det for den samlede københavnske Skibsfart fundne Beløb C; og endda falder Størstedelen af dette netop paa Selskabets egne Skibe. Det er et for vort Lands eneste større Rhederi i Sandhed stolt Resultat, men et Spørgsmaal er det dog, om det maaske ikke for Landet selv vilde være tjenligere, om en Konkurrence her var mulig.

Selskabets aarlige Brutto-Fortjeneste pr. Registerton beløb sig i 1890 til 319 Kr. og gennemsnitlig fra 1867 til 1890 til 373 Kr. Udgifterne vare henholdsvis 277 Kr. og 303 Kr. og altsaa Netto-Fortjenesten 42 Kr. og 70 Kr. Forretningen har saaledes været glimrende, og det udbetalte Aktieudbytte var i de forløbne 24 Aar gennemsnitlig $8^3/_8$ pCt. p. A. En saa høj Fortjeneste kan et Lands Handelsflaade i Almindelighed ikke paaregne. Selskabets Størrelse, talrige Agenturer og i Virkeligheden monopoliserede Stilling opveje Vanskelighederne ved at opnaa tilstrækkelig Bestuvning af dets Skibe med deres i Hovedsagen faste Ruter og bestemte Afgangstider.

For Københavns ind- og udgaaende Skibsfart kan ifølge det foregaaende Brutto-Fortjenesten af den egentlige Fragtfart pr. Registerton anslaas til gennemsnitlig $4._{50}$ Kr. for Sejlskibe og $2._{50}$ Kr. for Dampskibe, naar Rejsens Længde er 700 Sømile, men henholdsvis $2._{50}$ Kr. og $1._{50}$ Kr. pr. Tur af Middellængde 200—250 Sømil, naar den hertil svarende Middelfragt beløber sig til 3—4 Kr. pr. 1000 Kg. Regnes Sejlskibene at foretage henholdsvis 20 eller 30 og Dampskibene 55 eller 90 saadanne Ture pr. Aar, vil da den aarlige Brutto-Fortjeneste for de første beløbe sig til c. 80 Kr. og for de sidste til c. 136 Kr. Det behøver dog neppe at tilføjes, at disse saavel som

flere ovenfor anførte Tal ikke kunne gøre Fordring paa nogensomhelst Nøjagtighed, men kun ere at betragte som løselige Tilnærmelser. For Norges samlede Skibsfart regnes en aarlig Brutto-Fortjeneste af 90—100 Kr. pr. Registerton og for Sverrigs noget lignende; Netto-Fortjenesten anslaas derimod til 20 Kr. Under Hensyn til Forholdet mellem Sejl- og Dampskibstonnagen kan Middelprisen pr. nybygget Registerton sættes til 300 Kr., og den deri nedlagte Kapital vil altsaa kunne forrentes og amortiseres med $6^2/_3$ pCt. p. A.; regnes derimod Middelværdien pr. Registerton af den foreliggende Handelsflaade paa Grund af dens mange ældre Skibe ligesom i »Danmarks Statistik« til 170 Kr. for Sejlskibe og 450 Kr. for Dampskibe, eller gennemsnitlig 200 Kr., kan dette Beløb forrentes og amortiseres med 10 pCt. p. A.

Det er i det foregaaende vist, hvorledes Skibsfarten har udviklet sig i de senere Aar, hvorledes i Begyndelsen Dampskibene syntes helt at skulle fortrænge Sejlskibene af Markedet, men ogsaa hvorledes disse efterhaanden atter med Held have begyndt at optage Kampen imod hine. Det er ligeledes omtalt, hvorledes dette paa den ene Side skyldes Skibsbygningskunstens Udvikling og den fuldkomnere Sortering af Vareklasserne og paa den anden Side staar i Forbindelse med Havnenes bedre Udstyrelse, Etableringen af Agenturer o. dsl. For Skibsfarten ere de moderne, hurtige, fuldkomment udstyrede Skibe neppe af større Betydning end de nyere Havnes bekvemme Indretning og hurtige Expedition. Men netop i denne Henseende er endnu hyppigt et Misforhold til Stede. Naar Atlanterhavets »greyhounds« efter deres vilde Væddeløb over Oceanet, hvor Recorderne regnes i Minutter og Feltraabet er: hurtigst over eller til Bunds,

mangen Gang roligt maa vente deres 5—6 Timer paa Mersey Barren udenfor Verdens næststørste Havn, maa man undre sig over, at sligt er muligt.

København har, som anført, en Skibsbevægelse af c. $5^1/_2$ Millioner Registertons om Aaret, svarende til omtrent 330 Registertons pr. løb. Meter Bolværk i Havnen. Naar der desuagtet undertiden har lydt Klager over Mangel paa Plads, er dette et Tegn paa, at Havnen ikke fuldt ud tilfredsstiller Nutidens Fordringer. Den Frihavn, der for Tiden er under Bygning, skal væsentlig bidrage til at afhjælpe dette Savn, og ved de 5000 løb. Meter Kaj, som herved føjes til vor Havn, fuldt udstyrede med alle Akkomodationer, vil Skibsbevægelsen kunne forøges med mindst $2^1/_2$ Millioner Registertons om Aaret. Dersom altsaa Trafiken ikke samtidig formindskes i den gamle Havn, maa vor Stad kunne naa en Skibsvægelse som Antwerpens eller New Yorks. Men det er da nødvendigt, at Handelen tager et mægtigt Opsving. Det er Handelsstandens Opgave at knytte nye Forbindelser, drage Mellemhandelen hertil og vove Kapitaler paa store og dristige Foretagender. Og heri bør alle støtte den, thi Handelen og Skibsfarten er Byens og dermed Landets eneste naturlige Velstandskilde. Danmark er ikke et Land, hvis Hovedstad er København, men denne er en Stad, hvis Land er Danmark. Intet andet Land i Verden — Uruguay og Hawaii alene undtagne — har i Forhold til dets Indbyggerantal en saa stor Stad som København; over $^1/_6$ af Danmarks Befolkning er her samlet om Regeringspalæerne, Børsen, Theatrene og Universitetet. Men hverken Regering, Kunst eller Lærdom kan føde os, og i Betragtning af en saa enestaaende Centralisation

maa vi nærmest sammenligne os med de gamle Hansestæder, sende vore bedste Kræfter til Børsen i Stedet for til Universitetet og saaledes danne en Handelsstand, der med Rette kan indtage Pladsen som Landets første og dominerende Stand, kort sagt sætte alt ind paa Handelen og Skibsfarten.

Og dette gælder iøvrigt ikke alene vort Land, men er mere eller mindre overalt Tidens Løsen. Med Bifald modtog derfor ogsaa fornylig vor mægtige Nabostat Parolen af Tysklands unge Kejser, der med saa stor Energi søger at forstaa Nutidens Samfundsspørgsmaal; »die Zeit steht unter dem Zeichen des Verkehrs« gav Genlyd i hans udstrakte Rige langs Jernbaner og Kanaler, Floder og Kyster.

Stænder og Klasser.

Prof. P. E. **Fahlbeck**: Stånd och Klasser. En socialpolitisk öfverblick. Lund, Collin & Zickermann. 1892. (204 S.) (2 Kr.).

Denne særdeles velskrevne Bog er »skreven for den dannede Almenhed og derfor fri for den tyngende Byrde af lærd Omstændelighed og lærd Udstyrelse ... Den tilsigter først og fremmest fra et mere almindeligt Synspunkt end dem, der sædvanlig anlægges, at give et Overblik over de sociale Spørgsmaal, der bevæge Tiden.«

Medens den Frihed, den store franske Revolutions Mænd raabte paa, de fleste Steder er opnaaet, og medens der er opnaaet politisk og borgerlig Lighed, bestaar den sociale Ulighed fremdeles. Stands-Uligheden og de ved Forfatningerne givne Stands-Privilegier ere afskaffede, — men Klasse-Ulighederne, Ulighederne i Ejendom og Dannelse florere. »Bort med Klasserne« er Indholdet i det Raab paa Lighed, der nu bruser gennem de civiliserede Samfund lig en Torden, der fra det Fjerne stedse mere trækker op over vore Hoveder, truende alt med Lyn og Ild ... Bevægelsen udgaar fra de lavere Klasser og er rettet mod de højere samt tilsigter disses fuldstændige Tilintetgørelse. Klassesamfundets Undergang med Klassekampen som Middel er det Løsen, som den ny Ligheds-læres Apostle have givet, og hvortil Millioner lytte. Dette er det truende Indhold i vore Dages sociale Bevægelse.«

»Vi, som tilhøre disse »højere Klasser«, og som nu lyses i Ban, hvad kunne vi gøre for at besværge Stormen? Bør vi gøre noget overhovedet? Er vor Tid maaske allerede ude, og vi som en Jordens unyttige Byrde blot værd at kastes bort? Har Klassevæsenet udspillet sin Rolle i Menneskehedens Udvikling og stunder virkelig det klasseløse Samfund til, saaledes som den ny Lære forkynder?«

Svaret paa disse Spørgsmaal kan kun gives gennem Studiet af selve de sociale Forskelligheder, deres Opkomst og Betydning. Forf. giver da først (S. 6—40) en Oversigt over Standsvæsenets Historie og Betydning for Kulturen, hvorledes og hvorfor det opstod og gik under, og karakteriserer derefter (S. 41—70) det moderne Klassesamfund. Derefter belyser han Socialismen (S. 71—121) og Socialdemokratiet (S. 122—162). Efter et Afsnit, betitlet Fremtidssyner (S. 163—179), kommer Slutningsspørgsmaalet: »hvad er der at gøre?« Forf. siger sin Mening derom (S. 180—204), men gør det uden synderlig Udvikling ved en vel »programmæssig«, kort Omtale af diverse Enkeltheder. Bogen synes os i sine senere Afsnit at tabe i Interesse; dens første Halvdel har mere end dens sidste fængslet vor Interesse.

Den første Konklusion, Forf. uddrager af sine historiske Undersøgelser, er denne: *ubi artes, ibi classes*; med Kulturen følger de sociale Forskelligheder; intet Kulturfolk — hverken i Fortid eller Nutid — savner dem. Stænderne ere ikke ganske de samme overalt; men, omend med visse Modifikationer, se vi dog, hvor vi finde dem fuldt udviklede, disse fire Stænder: Adel, Præster, Borgere (fri Haandværkere, Handlende, Bønder osv.) og Ufri.

Den indiske Mythe fortæller: I Tidens Begyndelse udgik af Brahmas Mund Brahman, af hans Arm Xatrya, af hans Hofte Vaisya og af Foden Sudra. Guden saa dem og satte den ene over den anden, hver med sin særlige Livs-

opgave: Brahmaen fik de hellige Bøger og fra ham udsprang Præsternes Kaste; Xatrya fik Sværdet og blev Stamfader til Krigernes Kaste, medens Vaisya blev Stamfader til Jordbrugernes, Haandværkernes og de Handlendes, og Sudra til Trællenes. — Den nordiske Mythe om Stændernes Opkomst lyder saaledes: Rig, ɔ: Heimdal, gik ud og kom til Hytten, hvor han fandt Oldefader og Oldemoder (ái og edda); ni Maaneder efter føder Edda den mørke Træl, Trælleættens Stamfader. Han gaar videre og kommer til Huset, hvor Bedstefader og Bedstefader (afi og amma) bor; ni Maaneder efter føder Amma Karl, Bondestandens Stamfader. Gaar videre og kommer til Salen, hvor han finder Fader og Moder; ni Maaneder efter føder Moder Jarl, Jarleættens Stamfader.

Paa lignende Maade i andre Myther. De vise, hvad Menneskene i gamle Dage have tænkt sig om Stændernes Oprindelse; de vise, at Stænderne betragtedes som en guddommelig Institution, begrundet i de ved Skabelsen givne forskellige Naturanlæg. — Historien fortæller, at de Ufri fremstod ved Overgangen fra Barbariet til de første Kulturarbejder; tidligere havde man dræbt de i Krigen gjorte Fanger; senere lærte man at skatte disses Arbejdskraft, undlod derfor at dræbe dem, gjorde dem til Slaver, til Trælle. Deres Børn blev ogsaa Trælle; ved Gæld og paa andre Maader rekrutteredes de Ufris Klasse yderligere. Paa den anden Side hævede enkelte ved personlig Dygtighed og ved at erhverve Ejendom sig op til ledende Stillinger i Samfundet og kom til at danne det naturlige Aristokrati, ud af hvilket Kongedømmet senere skabte Adelen. De andre Stænder kunne være opstaaede paa forskellige Maader og til forskellige Tider; — men den egenlige Grund til de sociale Forskelligheder, disses Formaal og Berettigelse, ligger deri, at Kulturens forskellige aandelige og materielle Opgaver, af højere og lavere Art, maatte betros forskellige Hænder, for at kunne fremmes. Stænderorganisationen blev en Arbejdsdeling, som Kulturen behøvede for sin Udvikling; den blev Løftestangen for Kulturen og Stænderne blev

de forskellige Led i en nødvendig Arbejdsorganisation, — nødvendig, fordi Kulturens aandelige Opgaver kun kunne varetages af dem, der ere fritagne for det rent materielle Arbejde, og fordi dette materielle Arbejde atter har sine forskellige Grader.

Men senere hen i Tiden blev den sociale Arbejdsorganisation, som Stænderinstitutionen skulde være, for trang for Udviklingen. Adelen strøg efterhaanden Arbejdet fra sig og holdt — til sit eget Fordærv — kun paa sine Rettigheder. Den gejstlige Stand magtede ikke længere det videnskabelige Arbejde, maatte lade det falde, — og begge de to øverste Stænder maatte som Stænder træde bort fra Historiens Skueplads, — ladende Plads for tredje Stand, der derefter saa godt som ene bærer hele det højere Kulturarbejde. Samtidigt omformes den fjerde Stand, paa hvem det egenlige legemlige Arbejde hviler. Med Omflytningen af de sociale Opgaver følger ogsaa en Omflytning af Ejendommen. Adel og Præstestand havde sammen med Kronen været de største Jordejere. Adelen taber en stor Del Gods, Gejstligheden endnu mere. Bønderne overtage en Del af Adelens og Kirkens Ejendom. En anden meget stor Del kommer gennem Laan og Prioriteter i Bykapitalisternes faktiske Besiddelse. Ligesom de øvre Lag af tredje Stand overtog Størstedelen af Kulturarbejdet, saaledes kom ogsaa Størstedelen af Kapitalbesiddelsen i Hænderne paa dem. Stænderinstitutionen havde faaet Kulturen til at skyde i Vejret; men de højere Stænder forstod ikke, at Kulturen ikke blot bør voxe i Højden, men ogsaa, om den skal staa fast, i Bredden; de forstod ikke det Farlige og Uholdbare i at ville monopolisere Kulturgoderne for et lille Mindretal; ejheller slog deres Kræfter i Længden til for den fortsatte Udvikling af Kulturen. Den demokratiske Bevægelse i de evropæiske Samfunds Udvikling maatte afløse den aristokratiske. Stænderinstitutionen havde været nødvendig for at faa Kulturen til at skyde op; Stænderinstitutionens Opløsning blev nødvendig for at faa Kulturen til at brede sig ud.

Standssamfundet faldt og afløstes af Klassesamfundet; — naturligvis ikke paa én Gang, end ikke der, hvor, som i Frankrig, Overgangen officielt skete ved ét Slag. Nedbrydningen af hint og Opbygningen af dette gik for sig i Løbet af Aarhundreder. Derfor træffes langt tilbage i Tiderne Forhold, der tilhøre Klasseregimet, medens der omvendt endnu i vor Tid findes enkelte Rester af den ældre Samfundsordning.

Stænderne havde Privilegier og Monopoler, hvortil der oprindeligt svarede særlige sociale Opgaver. Klassesamfundet hviler paa Principet: »Lighed for Loven«. De almindelige sociale Opgaver — Samfundets Forsvar indadtil og udadtil, den aandelige Kultur, den højere og den lavere materielle Kultur — bestaa nu som for Aartusinder siden; — men den retslige Orden tilkender ikke forskellige Grupper af Mennesker deres særlige Opgaver. Trods den retslige Lighed bestaar der dog fremdeles store sociale Forskelligheder, og disse ere væsenligt begrundede i Ejendommen, Erhvervet, og i Arbejdets forskellige Natur som Arbejde med Hovedet og Arbejde med Hænderne. I det »borgerlige« Samfund, som Socialisterne kalder et Kapitalistsamfund, gør en økonomisk, specielt privatøkonomisk Opfattelse sig gældende næsten overalt. Endog Statens Administration og Borgernes Skattepligt betragtes som grundede paa et »Bytte«; Embedsmandens og den Lærdes Arbejde betragtes ikke mindre end Haandværkerens som en »Vare«. Det er ingen Tilfældighed, at Nationaløkonomien, Videnskaben om det økonomiske Liv, fødtes samtidigt med tredje Stands Samfund; og den blev, sit Navn til Trods, og forblev Theorien om Privatøkonomien. Privaterhvervets Aand paatrykker i det borgerlige Samfund alt og alle sit Præg.

Existensen af sociale Forskelligkeder i det moderne Samfund er et haandgribeligt Faktum; — men der kan naturligvis tvivles om, om de lade sig inddele i nogle faa store Klasser. Overgangene fra de lavest til de højest Stillede er umærkelig; nogen skarp Grænse lader sig ikke

drage. Men saadan er det overalt i Naturen; gaar man tæt ind paa Livet af Fænomenerne, ser man ikke Grænserne; kun ved at se paa en vis Afstand, faar man Overblikket over dem.

Ofte hører man det paastaaet, at der kun bestaar to Klasser, en Overklasse og en Underklasse. De sociale Agitatorer finde det hensigtsmæssigt at lade, som om der ikke mere findes nogen Mellemklasse. Alligevel bestaar der fremdeles en saadan, og den Rolle, den spiller i det økonomiske Liv, er stor. Forf. vil derfor have skelnet mellem tre sociale Klasser: en højere Klasse, ofte kaldet de Dannedes, en Mellemklasse og en lavere Klasse.

Den højeste Klasse omfatter historisk set de tidligere to øverste Stænder samt Størstedelen af Tredjestand, der udgør Kærnen i den og bestemmer dens Karakter. Til denne Klasse høre saaledes alle de, der bære det højere Kulturarbejde, Lederne af den større materielle Produktion samt Indehaverne af den store Ejendom, — altsaa Embedsmænd, de liberale Professioners Arbejdere, Købmænd, Industridrivende, de store Jordegodsbesiddere, Kapitalister osv. Med Hensyn til Dannelsen danne Klassens Medlemmer en meget ensartet Masse; ogsaa er det karakteristisk for dem, at deres Arbejde væsenlig er Arbejde med Hovedet, altsaa et Arbejde, der ikke »tilsmudser«. Med Hensyn til deres materielle Kaar ere de derimod yderst ulige stillede. Det er ikke længere Tilfældet, at Ejendom og Dannelse følges ad. I Kulturens Barndom og i Stændersamfundets Tid besad den, der havde Ejendommen, ogsaa Dannelsen, og omvendt. Nu, derimod, er endog Flertallet af de Dannede ejendomsløse, og omend en vis Grad af Indkomst er nødvendig for at opnaa Dannelse, saa er dog Forskellighederne mellem de Indkomster, den højeste Klasses enkelte Medlemmer oppebære, enorme.

Mellemklassen er sammensat af Elementer, der tilhørte dels tredje, dels fjerde Stand. Hertil høre Smaahandlende, Haandværkere og — især — Bønderne. Paa Grænsen mellem denne Klasse og den næste staa de smaa Jordejere,

der eje saa lidt Jord, at de for en stor Del maa søge deres Livsophold ved at arbejde for andre. Indenfor Mellemklassen hersker der med Hensyn til Dannelse og Livsvaner i det Hele temmelig stor Ensartethed. Fælles for dens Medlemmer, hvis Ejendom gennemgaaende er beskeden, er det, at de paa en Gang er Ledere af og Arbejdere i deres forskellige Hverv.

Den tredje og sidste Klasse bestaar af dem, man i daglig Tale kalder »Arbejdere«. Fælles for dem er, at de udføre Arbejde i Andres Tjeneste og at de besidde liden eller ingen Ejendom. Dannelse og Livsvaner staa i Almindelighed lavest i denne Klasse.

Forf. indlader sig paa statistiske Betragtninger af de sociale Klassers numeriske Omfang og af Forskydninger imellem dem indbyrdes i Tidernes Løb. Vi anføre kun et enkelt Tal: For Sverigs Vedkommende anslaar han (for Aar 1880) den øverste, den mellemste og den laveste Klasse til henholdsvis 5 pCt. (højt regnet), $42._8$ pCt. og $52._2$ pCt. af Befolkningen. Den i numerisk Henseende saa ringe øverste Klasse er dog Samfundets ledende: thi det er af den, at hele det højere Kulturarbejde udføres. Den laveste Klasse tager til i Tal væsenlig paa Grund af den naturlige Befolkningstilvæxt. Nogen Afgang fra den finder Sted derved, at Medlemmer af den (eller disses Børn) stige op, væsenlig ved Studier, i de øvre Klasser. At disse ikke forøges saa stærkt, at Trængslen paa Embedsbanerne ikke bliver større, end den er, skyldes væsenlig den forholdsvis senere Giftermaalsalder i de højere Klasser og den Omstændighed, at saa mange her forblive ugifte. Overgang fra lavere til højere Klasse finder saaledes Sted i det moderne Samfund; — alligevel staar Klasserne skarpt sondrede fra hverandre. Det er kun sjeldent, at de med Hensyn til Omgang og Giftermaal blande sig sammen, undtagen indenfor Grupper, der staa ligesom midt imellem dem. Lige saa lidt som mellem Fortidens Stænder bestaar der mellem Nutidens Klasser personlige Forbindelser af den antydede Art. Høje og Lave ere i vore Dage ligesom

for tusinde Aar siden skilte fra hverandre med Hensyn til *commercium et connubium*. Det er haardt, men kan, saa længe Dannelse og Ejendom ere saa ulige fordelte, ikke være anderledes. — —

Efter at have skildret Standssamfundet og forklaret, hvorledes det maatte vige for Klassesamfundet, gaar Forf. over til at udvikle, hvorledes det derefter blev en historisk Nødvendighed, at der i Klassesamfundet maatte rejse sig den sociale Bevægelse, vor Tid kender. Forudsætningerne for den moderne Socialismes Fremtræden var, hvad Forf. nøjere forklarer, først Arbejderstandens Omdannelse til et Arbejderproletariat (væsenlig ved Fabrikindustriens og den fri Konkurrences Indvirkning), dernæst de sociale og økonomiske Videnskabers Udvikling (Læren om Arbejdet som Værdiernes Kilde, Karl Marx's Merværdilære osv.). Forf. skildrer, i store Træk, »Socialismens Forhold til det moderne Samfund« i Almindelighed og dvæler ogsaa specielt ved den væsenligt tyske »socialdemokratiske« Bevægelse. Dertil knytter han, skønt han for Størstedelen holder sig til den positive Redegørelse, »nogle kritiske Anmærkninger«. Han taler ikke blot om de økonomiske og politiske Hovedspørgsmaal, men berører ogsaa Socialdemokraternes Stilling til Religion og Moral, og saadanne mere specielle Spørgsmaal som Spørgsmaalet om Kvindeemancipationen. Det er en Selvfølge, at man, naar man skriver om saa mange og saa brændende Spørgsmaal, maa være belavet paa hyppigt at møde Indsigelser. Selv de Læsere, der dele Forfatterens Grundopfattelse, ville med Hensyn til mange Enkeltheder vægre sig ved at underskrive hans Udtalelser. Anm. maa anse det for ikke fornødent at nævne alle de Punkter, hvor, efter hans Formening, Forf. tager fejl; — han skal indskrænke sig til at fremdrage det sidste Banesaar, Forf. søger at bibringe den socialdemokratiske Lære.

Forf. siger, »at lige saa stærk som den socialdemokratiske Lære er i Kritiken af det Bestaaende, lige saa svag er den i Fremsættelsen af Forslag, som selv taale

Kritik«. Dette er en Sandhed, som maaske ikke engang selve Forfatterne af de socialdemokratiske Programmer tør bestride. Professor Fahlbeck vil i alt Fald faa det store Flertal af Læsere med sig, naar han beviser, at den socialdemokratiske Fremtidsstat er en Umulighed. Men naar vi ere enige om denne Fremtidsstats Umulighed, saa synes det næsten at være lidt for meget, naar Forf. yderligere vil bevise, at hvis denne Stat alligevel kom i Stand, saa vilde den ophøre at existere derved, at hele Menneskeslægten vilde — uddø. Dette Forsøg paa at bibringe den døde Mand endnu et sidste Banesaar, kunde være sparet. Dog kan det have sin Interesse at se et Øjeblik paa, hvorledes Forf. faar Menneskeslægten til at uddø.

Dette sker saaledes:

I det socialdemokratiske Samfund, hvor det Offenlige overtager Omsorgen for Børnene, ville, siger Forf., Kvinderne vægre sig ved at føde Børn. Man har tidligere sædvanlig hørt den stik modsatte Anskuelse: i den socialdemokratiske Fremtidsstat vil Folkeformerelsen, netop fordi Forældrene her intet Ansvar, intet moralsk og i ethvert Fald intet økonomisk Ansvar, have for deres Afkom, — finde Sted efter en saa stor Maalestok, at en forfærdelig Overbefolkning vil indfinde sig. Den Betragtningsmaade er hidtil sædvanligvis kommen tilorde. Prof. Fahlbeck indtager nu lige det modsatte Standpunkt. Det forekommer ham »ubestrideligt«, han anser det for »aldeles vist«, at i det socialdemokratiske, »atheiserede«, religionsløse og »derfor« moralløse Samfund ville Kvinderne vægre sig ved at føde Børn. »Allerede nu« — saaledes argumenterer han — »anse den yderste Kvindeemancipations Hermafroditer Moderskabet som en Uretfærdighed af Naturen, som en Kvinde, der er sig sin Lighed med Manden bevidst, saa meget som muligt bør unddrage sig. I det socialdemokratiske Samfund vil denne endnu heldigvis sjeldne Tankegang blive almindelig samt dreven til Spidsen. Det er nemlig tydeligt, at Ny-

malthusianismen da almindelig vilde komme i Brug, hvorved Kønsdriftens Tilfredsstillelse kunde ske uden dens naturlige Følge. Og andre Kræfter, der kunde formaa Kvinderne til at paatage sig Moderskabets Besvær, vilde, efter at Pligtfølelsen havde tabt sin Styrke med det ideale Fodfæste i Religionen, ikke findes. Thi naar Familien opløses, og naar det Offenlige overtager Børnene, falder den Belønning, som Moderfølelsen skænker, og som forsoner med Lidelserne og Besværet, bort. Paa samme Maade vilde de økonomiske Hensyn og Familiehensyn af flere Slags, som hidtil have fremkaldt Ønsket om at faa Børn, være fjernede«. Saaledes vil »den uundgaaelige Udvikling af Befolkningsspørgsmaalet efter de Forudsætsætninger, som Socialdemokratiet har opstillet, med logisk Nødvendighed føre til en Katastrofe, som forudsagt af Schopenhauer og Hartmann, — Slægtens Uddøen.«

Ligeoverfor denne Argumentation kan man nu først opkaste dette Spørgsmaal: ville Mødrene overhovedet udlevere deres Børn til Staten? Dyrene udlevere ikke godvilligt deres Unger; — ville Menneskene gøre det? Ja, mange Mødre ville jo nok være glade ved at slippe for Børnebesværet; — men ville Mødrene som Helhed gaa ind paa, at Børnene tages fra dem?

Lad os antage, at de ville det. Lad os se bort fra, at Sandsynligheden for en Realisation af Tanken om de Nyfødtes Udlevering til Staten maa svækkes med Kulturudviklingen. Svækkes maa den; thi med Kulturudviklingen stiger Forældrenes Kærlighed til deres Børn; alene i et saa kort Tidsrum som dette Aarhundrede synes vi at se en Stigning i Forældrekærligheden, saa i den Henseende synes vi ikke nu at være mere »socialistiske« end tidligere, tvært imod. — Lad os altsaa se bort herfra. Lad os tillade os det Tankeexperiment, at Familierne opløses og Børnene overtages af Staten; — saa flyder dog ikke deraf »med logisk Nødvendighed« den Konsekvens, at Menneskeslægten saa vilde uddø. Nej,

nej: heller ikke det socialdemokratiske, religionsløse, »atheiserede« Samfunds Kvinder ville være saa — principfaste, som Prof. Fahlbeck forestiller sig dem. De ville ikke alle praktisere Nymalthusianismen. Grunden til, at Nymalthusianismen aldrig vil trænge helt igennem, er ikke vanskelig at finde. Moralske Aberrationer er hyppige nok i ethvert Kultursamfund; — men den naturlige Ordning formaar dog i det store og hele at skaffe sig Respekt, og vil gøre det i ethvert menneskeligt Samfund, det være »atheiseret« eller ej. En mere speciel Udvikling af, hvorfor den nymalthusianske Praxis aldrig vil trænge helt igennem, er næppe fornøden.

Ved Omtalen af »de uhørte Farer, for hvilke det omtalte Middel (ↄ: Nymalthusianismen) i samvittighedsløse*) Hænder kan udsætte den civiliserede Menneskehed«, henviser Forfatteren naturligvis til »Frankrigs advarende Exempel«. Men ikke med Rette. I Frankrigs, specielt Parises væsenligt socialdemokratiske Kvarterer er Fødselstallet, to, tre indtil fire Gange større end i de ikke-socialistiske. Dette synes da ikke at tyde paa, at den socialdemokratiske Aandsretning gør sine Dyrkere særligt modtagelige for Nymalthusianisme. Naar Nymalthusianismen i vor Tid faktisk bringes i Anvendelse efter en ikke saa lille Maalestok af ikke-socialdemokratiske Mænd, — saa kan dette da umulig afgive nogen Støtte for Forf.s Formening, at Kvinderne i Fremtidens socialdemokratiske Samfund ville blive Nymalthusianere. I den socialdemokratiske Fremtidsstat ville Mændene begribeligvis betakke sig for Nymalthusianismen; thi det økonomiske Motiv, de nu have til at følge denne kedelige Lære, vil da ikke mere existere; — hvad Kvinderne angaar, er Sagen maaske ikke saa sikker, men Anm. tror unægteligt, at Prof. Fahlbeck overvurderer deres Standhaftighed.

A. P.-St.

---

*) Forøvrigt er det vel et Spørgsmaal, hvad der er mest »samvittighedsløst«: at være Nymalthusianer eller at sætte Børn i Verden, som man ikke kan føde.

Befolknings-, Erhvervs- og Beboelsesforhold i København.

Københavns statistiske Kontor udsendte, som refereret i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1890, i Marts 1890 en foreløbig Opgørelse af Resultaterne af Folketællingen i København den 1. Februar 1890, og Befolkningsstatistikens Hovedresultater har Kontoret meddelt i de af det i 1891 udgivne »Statistiske Oplysninger om København Nr. 4. Nu har Kontoret udgivet »Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 10«, og heri indeholdes den tabellariske Fremstilling af Københavns Befolknings-, Erhvervs- og Beboelsesstatistik.

Vi meddele i det Følgende nogle Enkeltheder.

Antal af Husstande

i København var i 1890 noget over 75,000, og ved at dividere dette Tal ind i Københavns hele Folketal 312,859 faar man $4._{2}$ Beboere pr. Husstand.

Den københavnske Befolkning fordelte sig den 1. Februar 1890 efter Husstande paa følgende Maade

	Husstandenes Antal		Personantal	
	absolut	i pCt.	absolut	i pCt.
paa 1 Person	7,566	10.1	7,566	2.5
- 2 Personer.......	13,697	18.2	27,394	9.2
- 3 —	14,900	19.8	44,700	15.0
- 4 —	12,776	17.0	51,104	17.1
- 5 —	9,870	13.2	49,350	16.6
- 6 —	6,855	9.1	41,130	13.8
- 7 —	4,450	5.9	31,150	10.5
- 8 — og derover.............	5,039	6.7	45,691	15.3
	75,153	100.0	298,085	100.0

Ved »Husstand« er her forstaaet det hele Antal Personer, der bor i en Lejlighed, direkte lejet af Værten (eller beboet af denne selv). Husstandens Personantal indbefatter altsaa her baade Logerende og Tyende, saaledes at omvendt de Logerende, selv om de bebo et Værelse eller flere Værelser for sig, naar disse ikke ere lejede af Værten, ikke ere opførte som særskilt Husstand. Den talrigste Art af Husstande omfatter, som man ser, 3 Personer og udgør $^1/_5$ af samtlige Husstande. Ialt udgøre Husstandene paa 2—4 Personer 55 pCt. af samtlige Husstande. — I Husstande paa mindst 8 Personer er udeladt saadanne »Anstalter«, som kun i uegentlig Forstand kunne opfattes som samlede Husstande, saasom Hospitaler, Kaserner, Hoteller, Pensionater osv. Antallet af disse er opgjort til 234 med en samlet Befolkning af 14,207 (hvortil Befolkningen paa Skibene i Havnen: 567).

Føjes til hine 75,153 Husstande 378 Lejligheder, der vel vare bortlejede, men dog faktisk ubeboede i Tællingsøjeblikket, bliver Husstandenes Antal, fraregnet »Anstalter«, men svarende til alle bortlejede Beboelseslejligheder, 75,531.

Af Husstandene havde

68.6 pCt. hverken Logerende eller Tyende,
15.0 — Tyende, men ikke Logerende,
14.3 — Logerende, og ikke Tyende,
2.1 — baade Logerende og Tyende.

Altsaa: næsten $^7/_{10}$ af samtlige Husstande omfattede udelukkende Familiens egne Medlemmer i snævreste Forstand.

Alder og Køn.

	For hver 1000 Kvinder fandtes af Mænd
Under 15 Aar	1006
15—30 Aar	834
30—45 —	833
45—60 —	772
60 Aar og derover	584
Uangiven Alder	840
	853

Af 1000 i hvert Køn fandtes i de forskellige Aldersgrupper:

	Mandkøn	Kvindekøn	Tilsammen
Under 15 Aar	335	283	307
15—30 Aar	263	269	266
30—45 —	221	227	225
45—60 —	119	131	125
60 Aar og derover	60	88	75
Uangiven Alder	2	2	2
	1000	1000	1000

Tages begge Køn tilsammen og sammenlignes Forholdene med tidligere Tællinger og med det øvrige Land, faas følgende Oversigt:

	København			Hele Danmark 1880	
	1890	1885	1880	Købstæder	Landdistrikter
Under 15 Aar........	307	293	282	327	349
15—60 Aar..........	616	630	641	591	549
60 Aar og derover....	75	75	75	82	102
Uangiven Alder.......	2	2	2	»	»
	1000	1000	1000	1000	1000

Den ældste Person var Sømand Chr. Carlsen, der, efter eget Sigende (officiel Attest var ikke til at fremskaffe), var født i København den 20. Maj 1787. Han døde den 7. Oktober 1890, 103 Aar gl.

Gift og Ugift.

Ugifte Mænd (over 20 Aar gl.) c. 29,000, ugifte Kvinder (over 20 Aar gl.) c. 39,000; — Ægtepar c. 51,000; — Enkemænd c. 4000; Enker c. 17,000; — fraskilte Mænd c. 400; fraskilte Kvinder c. 1000 (982). Altsaa af Befolkningen over 20 Aar: c. 51,000 gifte og c. 33,000 ikke gifte Mænd; c. 51,000 gifte og c. 57,000 ikke gifte Kvinder.

Af Befolkningen over 40 Aar: c. 26,000 gifte Mænd; c. 4000 endnu ikke gifte og c. 3800 ikke længere gifte Mænd (Enkemænd og fraskilte), — mod c. 22,000 gifte Kvinder, c. 9500 endnu ikke gifte Kvinder og c. 15,700 Enker og fraskilte Kvinder.

Af Mændene over 60 Aar

have 10 pCt. aldrig været gifte,
ere 26 — Enkemænd (resp. Fraskilte),
ere 64 — endnu gifte.

Af Kvinderne over 60 Aar

have 19 pCt. aldrig været gifte,
ere 56 — Enker, medens
25 — endnu ere gifte.

Af Kvinderne over 20 Aar var

	i København	i det øvrige Land (i 1880)
Ugifte	36.4 pCt.	26.0 pCt.
Enker og Fraskilte	16.5 —	13.9 —
Gifte	47.1 —	60.1 —

Den store Indvandring til Byen af Tjenestetyender, Fabrikarbejdersker og andre ugifte Kvinder, den ringere Ægteskabshyppighed og Mændenes større Dødelighed forklarer disse særlige Forhold.

Af Personer under 20 Aar var 2 Mænd og 133 Kvinder gifte.

Født udenfor København

var i 1890 c. 151,000 Personer (c. 68,000 Mænd, c. 83,000 Kvinder), altsaa næsten Halvdelen af Stadens Befolkning. Deraf var c. 94,000 fødte paa Øerne, c. 33,000 fødte i Jylland, c. 13,000 fødte i Sverig (hvoraf atter c. 4600 Mænd og c. 8200 Kvinder).

Udenfor Folkekirken

stod kun 2.8 pCt. af Befolkningen, nemlig c. 3300 Mosaiter, 1736 Romersk-Katholske (deraf 742 Mænd, 994 Kvinder), 946 udenfor Trossamfundene, c. 500 Baptister, c. 400 Reformerte, c. 400 Methodister, c. 400 Irvingianere osv.

Forholdsvis betydelig er Tilvæxten blandt Katholikerne. Den katholske Menighed talte

i 1860	749	Personer
i 1870	1002	—
i 1880	1156	—
i 1885	1328	—
i 1890	1736	—

Den københavnske Befolknings Fordeling efter Erhverv, den 1. Febr. 1790.

(Se Tabellen paa næste Side.)

Ser man paa Aldersklassefordelingen, særligt for mandlige Forsørgere, finder man, for de vigtigste af Erhvervsgrupperne, den erhvervende Befolkning klassificeret i følgende Aldersklasser:

Mandlige Forsørgere	Under 25 Aar pCt.	25—54 Aar pCt.	55—64 Aar pCt.	65 Aar og derover pCt.	Tilsammen pCt.
Immaterielle Erhverv	34.1	55.1	7.3	3.5	100.0
Haandværk og Industri. Hovedpersoner	1.0	73.0	17.3	8.7	100.0
Haandværk og Industri. Medhjælpere	30.1	62.3	5.6	2.0	100.0
Handel og Omsætning. Hovedpersoner	1.3	80.5	13.0	5.2	100.0
Handel og Omsætning. Medhjælpere	36.4	58.6	3.8	1.2	100.0
Daglejere	9.2	77.8	9.3	3.7	100.0
Tyende	55.8	42.5	1.2	0.5	100.0
Pensionister, Kapitalister etc.	0.9	19.3	24.7	55.1	100.0

Af det hele Antal mandlige, resp. kvindelige Forsørgere var ugifte, gifte, Enkemænd resp. Enker:

	mandl. Forsørgere	kvindl. Forsørgere
Ugifte	40.5 pCt.	68.5 pCt.
Gifte	54.7 —	3.3 —
Enkemænd (resp. Enker)	4.8 —	28.2 —

Opgivelserne for Kvindernes Erhverv afgive imidlertid ikke nogen fuldt paalidelig Maalestok for deres Deltagelse i Erhvervslivet, selv bortset fra den Bistand, gifte Kvinder

	A. Antal af de Personer, der som Forsørgere høre til hver Klasse			B. Antal af de Personer, der som Hustruer, Børn, Slægtninge eller anden Husstand (dog ikke Tyende) forsørges af de under A anførte			Tilsammen		
	Mandkøn	Kvindekøn	Begge Køn	Mandkøn	Kvindekøn	Begge Køn	Mandkøn	Kvindekøn	Begge Køn
Immaterielle Erhverv	15,688	3,447	19,135	6,058	14,331	20,389	21,746	17,778	39,524
Jordbrugere og Fiskere. Hovedpersoner	352	16	368	161	388	549	513	404	917
do. do. Medhjælpere	360	19	379	88	215	303	448	234	682
Haandværk og Industri. Hovedpersoner	6,990	2,690	9,680	5,725	13,481	19,206	12,715	16,171	28,886
do. do. Medhjælpere	29,614	11,644	41,258	16,497	33,844	50,341	46,111	45,488	91,599
Handel og Omsætning (deriblandt Søfarende). Hovedpersoner	9,035	2,288	11,323	6,785	16,375	23,160	15,820	18,663	34,483
do. do. Medhjælpere	12,455	1,897	14,352	4,480	10,426	14,906	16,935	12,223	29,258
Daglejere	9,483	3,385	12,868	8,154	15,778	23,932	17,637	19,163	36,800
Tyende	2,571	17,957	20,528	251	491	742	2,822	18,448	21,270
Pensionister og Kapitalister etc.	3,255	8,043	11,298	1,622	6,598	8 220	4,877	14,641	19,518
Personer under det Offentlige Forsorg m. v.	1,791	1,689	3,480	162	142	304	1,958	1,831	3,784
Uangivet Erhverv	1,474	2,350	3,824	952	1,362	2,314	2,426	3,712	6,138
Tilsammen	93,068	55,425	148,493	50,935	113,431	164,366	144,008	168,856	312 859

yde deres Mænd i visse Erhverv. Thi fraregnet at mange Kvinder have Bibeskæftigelse, der kun for en ringe Del bidrage til deres Livsunderhold, saa at de med Rette ikke have anført sig som Erhvervsdrivende, have andre undladt det af et eller andet irrationelt Motiv eller ligefrem Forsømmelse, selv om de virkelig have et Erhverv. Af de gifte Kvinder anførtes som selvforsørgede kun 4 pCt., og omend Procenten i Virkeligheden er adskilligt større, er det dog sikkert, at de kun forholdsvis meget sjældent ere selvforsørgende; — af ugifte Kvinder over 18 Aar anførtes som selvforsørgende 78 pCt., og af Enker 87 pCt.

De københavnske Erhvervsdrivendes Fødested.

Af Stadens Erhvervsdrivende var kun $^1/_3$ født i Byen selv, $^2/_3$ udenfor; — men selvfølgelig er der mellem de enkelte Erhvervsgrupper betydelige Forskelligheder: i de Erhverv, der ikke kræve nogen egenlig Fordannelse, optræde Ikke-Københavnere efter et særligt stærkt Forhold. Derfor finde vi, naar vi holde os til »Forsørgere«, blandt Daglejere og Tyende følgende Forholdstal:

Af Forsørgere fødte	Tyende		Daglejere	
	Mænd pCt.	Kvinder pCt.	Mænd pCt.	Kvinder pCt.
i København	18.4	20.9	18.7	27.8
i Købstæderne	14.4	24.8	14.3	21.3
i Landdistrikterne	62.7	41.8	58.0	36.9
i Sverig	2.0	9.6	5.7	10.5
i Tyskland				
i øvrige Udland (og uan-	1.1	1.2	2.1	1.9
givet)	1.4	1.7	1.2	1.7
	100.0	100.0	100.0	100.0

Af den samlede københavnsfødte Befolkning var 32 pCt. Forsørgere, 68 pCt. Forsørgede; af den hele ikke-københavnsfødte Befolkning var omvendt 64 pCt. Forsørgere, 36 pCt. Forsørgede. Af Forsørgerne tilhørte:

	Københavnsfødte	Ikke-Københavnsfødte
Immaterielle Erhverv.........	13.4	12.6
Haandværk og Industri. Hovedpersoner..................	7.3	6.1
Haandværk og Industri. Medhjælpere..................	33.5	24.7
Handel og Omsætning. Hovedpersoner..................	6.1	8.5
Handel og Omsætning. Medhjælpere..................	11.3	8.8
Daglejere.....................	5.3	10.5
Tyende......................	8.2	16.8
Pensionister, Kapitalister etc..	9.7	6.5
Andre......................	5.2	5.5
Tilsammen......	100.0	100.0

Det ses saaledes, at de Indvandrede væsenligt maa holde sig til de elementære Erhverv, medens de Københavnsfødte mere besætte de højere Erhverv og Erhvervene, hvortil der hører fagmæssig Uddannelse.

Ejendomme og Lejligheder.

101 Ejendomme rummede hver 50 Lejligheder eller derover, 357 rummede hver 30—49, 600 hver 20—29, 1708 hver 10—19, 1723 hver 5—9, 2244 hver 2—4 og 616 hver kun 1 Lejlighed.

Ca. 100,000 Mennesker, altsaa omtrent $^1/_3$ af Byens Befolkning, bor i »Kaserner«, d. v. s. store Huse med mindst 100 Beboere; omtrent 20,000 Mennesker bor i Ejendomme med 2—300 Beboere, og c. 3000 bor i 8 Ejendomme, der saaledes gennemsnitligt huse henimod 400 Personer (fra de egenlige Kaserner, fra Hospitaler og lign. Anstalter er her bortset). Ca. 89,000 Mennesker bor i Ejendomme med

50—99 Beboere, c. 67,000 i Ejendomme med 25—49, og c. 42,000 i Ejendomme med 1—24 Beboere.

Antallet af Beboelseslejligheder var, fraregnet ledige Lejligheder og Forretningslokaler, den 1. Febr. 1890 c. 76,000, deraf c. 60,000 i Forhus, c. 16,000 i Mellem- og Baghus.

Af Lejlighederne var:

	1890 pCt.	1885 pCt.	1880 pCt.
paa 1 Værelse	14	15	17
- 2 Værelser	40	36	33
- 3-4 —	30	30	31
- 5 — og derover	16	19	19

De 30 pCt. for Tre- og Fire-Værelseslejligheder fordeltes i 1890 med 17 pCt. for Tre- og 13 pCt. for Fire-Værelseslejligheder. Af de 16 pCt. for Lejligheder med mindst 5 Værelser faldt i 1890 paa Lejligheder med 5, med 6, med 7 og med 8 eller flere Værelser henholdsvis $6._{3}$, $4._{0}$, $2._{5}$ og $3._{2}$ pCt.

Næsten $^1/_4$ af Etværelseslejlighederne manglede eget Køkken; deres Beboere var altsaa henviste til at benytte Fælleskøkken sammen med andre eller at nøjes med en Ovn i Værelset.

Over 16 pCt. af Lejlighederne havde Logerende. Af Tre- og Fire-Værelseslejlighederne havde endog c. 30 pCt. Logerende.

17 pCt. af Husstanden havde Tyende.

Der boede

i Lejligheder	paa 1 Værelse	gennemsnitlig	$2._{31}$	Pers.	pr. Værelse
- —	- 2 Værelser	—	$1._{85}$	—	- —
- —	- 3 —	—	$1._{40}$	—	- —
- —	- 4 —	—	$1._{10}$	—	- —
- —	- 5 —	—	$0._{92}$	—	- —
- —	- 6 —	—	$0._{83}$	—	- —
- —	- 7 —	—	$0._{81}$	—	- —
- —	- 8 — o. derov.	—	$0._{73}$	—	- —

Af Etværelseslejligheder husede 49 hver 8 Beboere, 13 9, 5 10 og 1 11 Beboere. 1087 Toværelseslejligheder havde hver 8 Beboere eller derover. Af Lejligheder med 8 Beboere og derover fandtes

	blandt Etværelses-lejlighederne	blandt Toværelses-lejlighederne
i 1880	55	540
i 1885	57	738
i 1890	68	1087

Omtrent Halvdelen af den københavnske Befolkning boede i Et- og Toværelseslejligheder, henved en Tredjedel i Tre- og Fireværelseslejligheder, omtrent en Femtedel i de større Lejligheder. Men naturligvis stille Forholdene sig meget forskelligt i de forskellige Dele af Byen; paa Kristianshavn bor saaledes over 60 pCt. af Befolkningen i Et- og Toværelseslejligheder, og der er Roder, hvor indtil $^3/_4$ af Befolkningen maa nøjes med den Art Lejligheder.

Omtalen af Tabelværkets interessante, detaillerede Oplysninger om de københavnske Huslejeforhold maa udsættes til en senere Lejlighed. Vi indskrænke os til at notere Hovedresultatet: den samlede aarlige Husleje i København udgør circa 35 Millioner Kroner.

Statsbanedriften 1867—92.

Den 1. September 1892 drev **de danske Statsbaner**:

I.	Statsbanestrækninger paa Sjælland	59.$_2$	Mil
	— - Fyn	15.$_8$	-
	— i Jylland	134.$_3$	-
		209.$_3$	Mil
II.	Dampfærgeforbindelserne Helsingør—Helsingborg, Masnedø—Orehoved, Korsør—Nyborg, Strib—Fredericia, Glyngøre—Nykøbing M., Oddesund Syd—Oddesund Nord	5.$_7$	-
III.	Dampskibsforbindelsen Korsør—Kiel	18.$_0$	-
IV.	Den private Bane: Ribe—Vedsted	0.$_8$	-
		233.$_8$	Mil
	Af Andre dreves Statsbanestrækningerne Ringe—Faaborg (3.$_9$) og Vamdrup—Farris (0.$_5$)	4.$_4$	-
	Tils.	238.$_2$	Mil

Følgende **Privatbaner** stødte den 1. September 1892 til Statsbanerne:

Lolland-Falsterske Jernbane	11.$_8$	Mil
Østsjællandske —	6.$_2$	-
Gribskovbanen	2.$_6$	-
Sydfynske Jernbane	6.$_3$	-
Nordfynske —	5.$_0$	-
Horsens—Juelsminde-Banen	4.$_1$	-

Horsens—Tørring-Banen	$3._7$	Mil
Hads—Ning Herreders Jernbane ...	$4._2$	-
Randers—Hadsund-Banen	$5._4$	-
Vemb—Lemvig Jernbane	$3._9$	-
Skagensbanen	$5._2$	-

Som bekendt aabnedes den første Jernbane i Danmark, København—Roskilde, den 27. Juni 1847, hvilken Bane den 27. April 1856 forlængedes til Korsør, medens Jylland først fik sine første, smaa Jernbanestrækninger i 1862 og Fyn først i 1865. Men den egenlige Statsbanedrift begyndte først den 1. September 1867 og omfattede da 40 Mil i Jylland og paa Fyn. Ved Udgangen af 1879 omfattede den $125._8$ Mil, fremdeles kun i Jylland og paa Fyn. Den 1. Januar 1880 voxede Nettet til over 176 Mil, idet det sjællandske Jernbaneselskabs Baner indlemmedes i det. Aar for Aar udvidedes Statsbanenettet (sidst den 15. Maj 1892 med Slagelse—Næstved- og Dalmose—Skelskør-Strækningerne), saa at det nu har den ovenfor angivne Udstrækning.

Statsbanernes samlede Anlægsomkostninger udgjorde indtil 31. Marts 1867 $25._6$ Mill. Kr., indtil 31. Marts 1880 $72._1$ Mill. Kr. (de jydsk-fynske Baner), 31. Marts 1881 $74._6$ (jydsk-fynske) + $45._3$ (sjællandske Statsbaner) = $119._9$ Mill. Kr., og indtil 31. Marts 1892 c. 170 Mill. Kr.

Statsbanernes Indtægter have efterhaanden hævet sig fra 1 Mill. Kr. i 1867—68 til 16 Mill. Kr. i 1891—92, Udgifterne fra $0._8$ til c. 13 Mill. Kr. Overtagelsen af de sjællandske Baner fordoblede næsten Indtægterne. Strax efter Overtagelsen naaede det aarlige Overskud $4._2$ Mill. Kr. i 1880—81, nemlig $11._5$ Mill. Kr. Indtægt ÷ $7._3$ Mill. Kr. Udgift. Men gradvis sank Overskudet, saa at det i 1887—88 kun udgjorde $1._7$ Mill. Kr.; i de senere Aar har det atter hævet sig noget, og udgør nu ca. 3 Mill. Kr.

Indtægten pr. Banemil var 1867—68 27,000 Kr. Efterhaanden steg den, noget ujævnt, og navnlig med et meget stærkt Ryk ved Overtagelsen af de sjællandske

Baner; i 1891—92 var den naaet op til 80,000 Kr. I samme Tidsrum voxede Udgiften pr. Banemil fra 21,000 Kr. til 65,000 Kr. Overskudet pr. Banemil hævede sig fra 6000 Kr. i 1867—68 til 16,000 Kr. i 1874—75, sank i de følgende Aar og udgjorde i 1878—79 kun 8000 Kr., steg med et pludseligt Ryk ved Overtagelsen af de sjællandske Baner, saa at den i 1880—81 kulminerede med 26,000 Kr., sank saa i de derpaa følgende Aar saa stærkt, at den i 1887—88 kun udgjorde 9000 Kr., har senere atter hævet sig noget og udgjorde i 1891—92 henved 15,000 Kr.

Personfærdslen var i 1891—92 naaet op til — exkl. Abonnementskort — $8._7$ Million Rejser (i 1867—68 $0._7$ Mill.) eller pr. Banemil c. 43,000 Rejser (i 1867—68 c. 16,500), og den gav en Indtægt af 8 Mill. Kr. (i 1867—68 $0._7$ Mill. Kr.) eller pr. Banemil c. 40,000 Kr. (i 1867—68 c. 16,300 Kr.).

Befordringen af Rejse- og Fragtgods naaede i 1891—92 over 31 Millioner Centner eller pr. Banemil 155,000 Ctn.; den gav en Indtægt af c. 6 Mill. Kr. eller pr. Banemil c. 29,000 Kr.

Kreaturbefordringen naaede i sidste Aar noget over 1 Mill. Stk. Kreaturer og gav en Indtægt af $1._3$ Mill. Kr. eller pr. Banemil 6400 Kr.

Medens Togenes Gennemsnitsstørrelse for 25 Aar siden knap var 7 Vogne, er den nu næsten 14 Vogne.

Af Driftsmateriel besades den 1. September 1892 bl. a.: 263 Lokomotiver, 219 Tendere, 775 Personvogne med c. 34,000 Siddepladser, 62 Postvogne, 155 Bagagevogne, 4085 Gods- og Kreaturvogne (med en Bæreevne af 72 Millioner Pund), 50 Sneplove, 11 Dampfærger, 11 Dampskibe, 25 Isbaade, 66 Isjoller m. m. Den 1. Septbr. 1867 havde Antallet af Lokomotiver kun været 20, af Personvogne kun 54, af Bagagevogne kun 11, af Gods- og Kreaturvogne kun 220, der kun kunde bære $2._7$ Mill. Pd.

Antallet af beskæftigede Personer ved Statsbanerne er nu c. 6600.

Dræbte og saarede Rejsende: For samtlige 25

Aar ialt 36, hvoraf 8 dræbte (1 uden egen Skyld, 7 ved egen Uforsigtighed) og 28 saarede (12 uden egen Skyld, 16 ved egen Uforsigtighed). Men ligeoverfor dette samlede Tal af 36 dræbte og saarede Rejsende staar der et samlet Tal af Rejsende paa over 123 Millioner (123,072,000).

Ovenstaaende Notitser ere tagne af det af Statsbanerne udarbejdede Skrift om »Statsbanedriften 1867—92«. Dette usædvanligt smagfulde Jubilæumsskrift meddeler tabellarisk Statsbanedriftens Hovedtal. Det indeholder desuden smukke grafiske Fremstillinger og fortræffelige Jernbanekort for hvert Aar, der betegner en Forøgelse af det danske Jernbanenet. Det er af Interesse for Enhver, der sysler med dansk Jernbanestatistik.

A. P.-St.

1807—14.

Professor Falbe Hansens Artikel om min Bog i sidste Hefte af »Nationaløkonomisk Tidsskrift« er jo en Anmeldelse fra sagkyndigst Haand, og jeg har læst den med oprigtig Taknemmelighed. De fremsatte Indvendinger kan jeg ogsaa tildels underskrive, men overfor enkelte vilde jeg gærne have Tilladelse til at gøre et Par supplerende Bemærkninger, da de vedrøre Punkter af formentlig almen historisk og nationaløkonomisk Interesse.

Falbe Hansen mener, at min Kritik af Statshusholdningen 1807—14 vel kan være berettiget, men at jeg for lidet har fremhævet, at den fortvivlede Situation næsten ingen Udveje tillod; hvad derimod min Kritik af Perioden før Krigen angaar, skal den forsaavidt være uberettiget, som man ikke kan forlange, at den Schimmelmannske Finansstyrelse skulde have fremtvunget nye Skattepaalæg allerede i 90erne, hvad der vilde have udmattet Folket og gjort det ude af Stand til at bære den følgende Tids uhyre Byrder. Det forekommer mig imidlertid, at jeg meget stærkt i min Bog har fremhævet, at de Skattepaalæg, der fremkom i selve Krigens Tid, ingenlunde vare uforsvarlige. Man har, skriver jeg, »for Finansernes Vedkommende kun bevaret Erindringen om et bundløst Virvar, der endte med Borgernes Ødelæggelse og Statens Bankerot. Det bør derfor her endnu en Gang gentages, at Hovedskylden ikke laa paa selve Krigsaarene.« (Pg. 254.) At man i fortviv-

lede Tider greb til fortvivlede Udveje, var der intet mærkeligt i. Men paa den anden Side kan man jo ogsaa eller netop i en fortvivlet Situation lægge Egenskaber for Dagen, der lette Stillingen og i hvert Fald ikke forværre den. Hvad jeg skarpt har fremhævet, er Manglen paa Enhed i Finansforvaltningen under Krigen. Den grænseløse Uorden, de hinanden krydsende Planer, Projekter og Forholdsregler, det stundesløse Lovmageri, der øgede Forvirringen og vilde have gjort endnu flere Ulykker, hvis man havdé faaet Tid til at føre alle Lovene ud i Livet — hvad der paa Grund af Lovenes Mængde og Administrationens delvise Gaaen i Staa heldigvis umuliggjordes —, Alt dette hang vel sammen med de ulykkelige Tidsforhold, men var ingen naturnødvendig Følge af Statskassens Forlegenhed og Sedlernes Ufunderethed.

Jeg har i disse Dage siddet og læst Zolas »la débacle«. Jeg har ladet mig sige, at Fremstillingen af Slaget ved Sedan er rigtig, og jeg er, sikkert ligesom enhver Læser maa være det, grebet af den vidunderlige Kraft, hvormed det forfærdelige Drama er skildret. Den franske Hær var kommet i en cul de sac. Men hvad der, efter Skildringen, bragte Ulykken til sin Højde, var, at man midt under Katastrofen havde skiftende Hærførere, at Napoleon III. vilde ét, de vexlende og indbyrdes uenige Generaler hver sit. Selvfølgelig kan sligt undskyldes. Men naar Fyrster, Hærførere, ledende Statsmænd under de store Katastrofer tabe Hovedet og forøge Ulykkerne istedetfor at formindske dem — ja, da danne de Modsætningen til de berømte Tilbagetogsledere ligefra Xenofons til Napoleon den Stores Dage (1814), og da bliver det dem ikke til Berømmelse. Derfor synes det mig heller ikke for haardt, naar jeg udtaler om Frederik den Sjette, »at medens den store Mand voxer under Faren, var her det modsatte Tilfældet« (Pg. 563), en Ytring, der selvfølgelig ogsaa kan overføres paa Schimmelmann og i det hele paa hin Tids ledende Mænd.

Men, som sagt, Hovedskylden lægger jeg paa Tiden før Krigen, og her mener Falbe Hansen, jeg har Uret.

Man huske imidlertid paa Forholdene i Danmark i forrige Aarhundredes sidste Decennium. De vare ikke saaledes, at Statskassen havde, om ikke fuldt op af Penge, saa dog Balance mellem Indtægter og Udgifter, at Pengevæsenet var fast og vel ordnet, at paa den anden Side Erhvervsvirksomheden laa nede, medens Skatterne vare tunge, og at der endelig var Fred og ingen Fare Evropa over; hvem vilde saa have fordret, at man skulde paalægge nye og tyngende Skatter for maaske at gemme en Sølvbeholdning som nu Guldoplaget i Spandau, til Brug for kommende Tider, fremtidige Forlegenheder og Ulykker. Forholdene vare helt anderledes. Statskassen havde kronisk Underbalance. I Aaret 1790 beløb Indtægterne sig til 25 Mill. Kr., Udgifterne til 30 Mill., og Statsgælden (fraregnet Bankvexler og Seddelgæld) beløb sig til 105 Mill. Kr. Pengesedlerne vare uindløselige. Man havde prøvet Krigstider i 1788, og man vidste, hvor lidt der skulde til, for at det hele kunde gaa i Staa. Hvilke Theorier, man end dernæst havde, eller før og efter den Tid har haft om Seddel- og Bankvæsenet, saa var Finansstyrelsen paa hin Tid i og for sig ikke i Uvished om, hvad der var det rigtige. Et godt og solidt Pengesystem var gennemført i Hertugdømmerne, og hvad Kongeriget angaar, viste Fundatsen for Speciesbanken, oprettet 1791, at man var ganske paa det rene med, at Kurantseddelmængden burde indskrænkes betydeligt, men desuagtet indførte man Bestemmelser, der kun halvt fremmede, og der halvt modarbejdede Formaalets Opnaaelse, fordi man manglede den fornødne Metalmængde. Der var altsaa god Grund til at skaffe Statskassen Penge, og for hvert Aar af 90erne, der gik, med voxende Krigsuroligheder og voxende Farer for, at Danmark skulde drages ind i Krigen, blev der mere Anledning dertil. Samtidig var det indadtil gode Aar. Handelsomsætningen var i stadig Stigning. (I Forbigaaende maa jeg nævne, at naar Falbe Hansen henleder Opmærksomheden paa, at det i »den glimrende Handelsperiode« kun var faa og store Handelshuse, der havde Del i den gode Tid, da mener jeg i det paagældende Kapitel af min Bog, se navn-

lig Pg. 92—94, at have vist, at mange vare delagtige i den rige Handel, rent bortset fra, at man naturligvis indirekte nød godt af den i vide Kredse). Agerbruget var i stærk Opkomst, og der skyldes fyldigt Bevis for, at man ikke fem til ti Aar tidligere, end det skete, kunde have paalagt det de Skatter, der fastsattes i 1802. Det var Landbovennerne, der holdt igen, men det havde været Finansstyrelsens Sag at paavise, hvad Statens Finanssvindel kunde føre til — Krisen 1799 gav et sørgeligt Bevis derpaa. Naar jeg har paavist, at Tiaaret 1792—1802 kunde have bragt 50 Mill. Mk. Banko i Statskassen, har jeg naturligvis ikke ment, at man skulde have opsamlet dette Beløb, i en Slags Forudanelse om Perioden 1807—14. Men det er et saadant Beløb, der efterhaanden kunde være gaaet ind og efterhaanden anvendt til at bringe Finanserne ud af deres Vexelengagements og gjort Kurantsedlerne indløselige. Vil man indvende, at disse Penge ynglede bedre i Befolkningens Kasser end i Statens — Falbe Hansen mener endog, at deres Opkrævning vilde have virket saa trykkende, at Befolkningen vilde være bleven ude af Stand til at gaa den følgende Tid igennem uden komplet Ruin —, da kan dette være rigtigt, naar Spørgsmaalet var om at indsamle og anvende Pengene til statsindustrielle Foretagender eller lign. Men skulde de anvendes til at fæstne Basis for Landets hele Omsætning, skabe Stabilitet i Statens og Folkets Formuesforhold, da er man her paa et Omraade, hvor kun Staten og ikke den Enkelte kunde udrette noget, og hvor Befolkningen indirekte rigeligt havde faaet tilbage, hvad den direkte havde givet ud. Folkets Forarmelse 1807—14 stammede ikke fra de dog meget tyngende Byrder, Krigen medførte, men fra Finans- og Seddelvæsenets Ødelæggelse, som det i Krigsaarene var næsten umuligt at undgaa, men som kunde have været forebygget før Krigen ved Forholdsregler, som selve de aktuelle Forhold, de løbende Aar gav al Anledning til. Falbe Hansen mener, at D. A. Meyer havde endnu mere Ret under Krigen, end jeg il give den bekendte Finansmand. Dog, han havde i

højere Grad Ret før Krigen end under Krigen; han vidste dengang saalidt som Andre, hvad de kommende Aar vilde bringe, men han mente, at Finans- og Pengevæsenets Tilstand var slet, som det var, og under kommende, endnu alvorligere Forhold, end man levede under, vilde blive ulykkebringende. Og Begivenhederne have givet ham Medhold deri.

— Er der saaledes paa de ovennævnte Punkter divergerende Opfattelser mellem Falbe Hansen og mig, kan jeg, som alt sagt, iøvrigt i det væsentlige akceptere hans Indvendinger. Navnlig maa jeg indrømme, at Bogen har vel mange Tal. Det kunde synes inkonsekvent af Falbe Hansen, naar han da alligevel kræver en mere indgaaende Behandling af Vavepriserne, i Forhold til Kurserne, end sket er, men jeg forstaar godt, hvad han mener. Jeg har vel meddelt en ret betydelig Mængde Varepriser og sammenstillet dem med de samtidige Kurser, jeg har gjort Rede baade for Levnetsmidlers og Produktionsmidlers Fordyrelse og tror ogsaa at have gjort Rede for, hvorledes den hele økonomiske Livsførelse paavirkedes af Kurssvingningerne. Men at Kurser og Priser ikke helt fulgtes ad, er ikke skarpt nok betonet, ikke tilstrækkelig paavist. En endnu væsentligere Anke, som maaske Forf. har følt endnu mere, end Læseren føler den, er, at man ikke fuldt centralt faar Rede paa, hvad Klang, om man saa kan sige, et vist Pengebeløb, en vis Pengeindtægt havde til de forskellige Tider for de Dalevende. Statistiken svigter her. Selv om man véd, hvorledes alle Varegrupper paavirkedes, selv om man søger at danne sig et Billede af, hvilke Fordringer der stilledes til Livet, og derefter vil maale et vist Pengebeløbs Betydning, er her dog et sidste, synes det mig, der glider En ud af Hænderne. Naar en Mand i 1810 var ansat i en Indtægt af 10,000 D. C., hvad betød saa dette Beløb for ham og for Samtiden? Man kan, som sket i min Bog, først gøre det op efter Kursen, derefter omsætte det i Nutidsmønt under Hensyn til den omtrentlige Skala for Pengenes forskellige Købeevne til de forskellige Tider, og

dog lykkes det ikke helt at trænge ind i, hvad Beløbet betød. Ere slige Undersøgelser allerede vanskelige i selve Nutiden ved Sammenligning mellem Land og Land, og er man endnu uheldigere stillet ved Sammenligning mellem Fortid og Nutid, saa kulminerer Vanskeligheden overfor en Tid, hvor de nominelle Beløb skiftede reel Betydning fra Dag til Dag. Den Mand, der gjorde sin Balance op for Aaret 1809, og saa, han havde tjent 10,000 D. C. — reducerede han virkelig for sig selv Beløbet efter Dagens Kurs eller efter Gennemsnitskursen for 1809, 1810 osv.? Hvis han havde en Del af Pengene tilovers, var saa ikke alligevel for hans Bevidsthed Daleren en Daler med den Værdi, der havde været knyttet til den i en lang Aarrække? Og hvor stor var Forskellen mellem Købmandens Syn paa en saadan Daler og Embedsmandens eller Almuemandens? Dens virkelige Værdi kan vi maaske nu maale, ved at ansætte dens Købeevne efter et rationelt Gennemsnit af alle Datidens Varepriser, men hvad vidste man den Gang derom? Hvor rig var Besidderen af et vist Pengebeløb, hvor rig følte han sig, hvordan anslog Samtiden hans Formue, hvor hurtigt og hvor dybt trængte Deprecieringen sig ind i Bevidsthederne? Jeg har en Følelse af, at man her kan gøre mange Tilløb — og jeg har forsøgt at komme Sagen paa nært Hold — men den sidste, den afgørende Forstaaelse er det vel endog umuligt at reproducere.

Paa et helt andet Omraade var jeg ofte under Udarbejdelsen af min Bog beskæftiget med at søge det afgørende, det centrale — nemlig overfor den Regeringspolitik, der fulgtes, f. Ex. i Licenssagerne, i Kaperforholdene, i Bankbestyrelsen, ja i selve den almindelige Finanspolitik. En medvirkende Grund til, at Bogen maaske slæber vel megen Ballast med sig, er ikke blot, at jeg overfor de nye og vanskelige Emner nødig vilde lade for meget ubevist af, hvad jeg mente at kunne godtgøre, men ogsaa Nødvendigheden af ved sideordnede Exempler hyppigt at maatte klarlægge, hvad der ikke organisk, ud fra enkelte Synspunkter, lod sig fremstille. Jeg stod ikke

overfor Labyrinter, hvor det gjaldt om at finde Ariadnetraaden, saaledes at man, naar Vejen én Gang møjsommelig var fundet og afmærket, kunde gaa ud og ind og vise Andre Besked. Her var Kaos. Hvordan give en organisk Fremstilling af det evropæisk-internationale Licenssystem under Kontinentalspærringen! Hemmeligheden var jo netop, at enhver Regel fastsattes, enhver Lov udstedtes for i næste Øjeblik at brydes, bevidst at eluderes, endog af Lovgiveren selv. Eller hvordan give en fuldt sammenhængende Fremstilling af, hvordan vort Finansvæsen ledede s i hine Dage! Der var ingen Ledelse. Man kan ikke give en Helhedsbeskrivelse, men kun en Beskrivelse af Stykkerne, eftersom alle Ting netop vare slaaede i Stykker.

Men alt dette udelukker ikke, at selve Skriftet 1807—14 kunde have præsenteret sig som en Helhed. Naar der her, efter Professor Falbe Hansens Mening, er en Mangel tilstede, da har den sin væsentlige Grund i Bogens Genesis, som jeg dog indrømmer ingenlunde er fuldt diskulperende. Paa den anden Side maa jeg saa udtale min store Glæde over, at Bogens enkelte Dele i saa høj en Grad har været til den udmærkede Anmelders Tilfredshed. Jeg tager hans Ros som en Opmuntring til Fortsættelse, som jeg har taget hans Indvendinger som Anledning til fornyede Overvejelser med Hensyn til den alt behandlede Periode.

Den 13. Juli 1892.

Marcus Rubin.

Den Uenighed, der findes mellem Rubin og mig om de foreliggende Spørgsmaal og som jeg har paapeget i min Anmeldelse, skyldes ikke uoverensstemmende Meninger om, hvad det var, der foregik i hin Tid, eller om hvorledes Forholdene udviklede sig; jeg har tvertimod et bestemt Indtryk af, at Rubins Fremstilling af de Begivenheder,

der foregik, er baade rigtig og fuldstændig. Uoverensstemmelsen mellem os bestaar derimod i, at vi bedømme disse Begivenheder og de Mænd, der havde Indflydelse paa dem, paa en lidt forskellig Maade. Jeg mener, at Rubin paa adskillige Punkter fælder en lidt for haard Dom, ikke lægger tilstrækkelig Vægt paa de undskyldende Momenter, som vare tilstede. Det vigtigste Punkt i vor Uoverensstemmelse er Dommen over det Bernstorff-Schimmelmannske Ministeriums Finansstyrelse i Slutningen af forrige Aarhundrede. Ogsaa jeg mener, at der med Føje kan rettes stærke Bebrejdelser mod dette Ministeriums Finansstyrelse, og jeg har bl. a. udtalt dette i mit Skrift om »Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne« II. D. S. 25; men jeg gaar i saa Henseende ikke saa vidt som Rubin, idet jeg mener, at der ikke kan gøres synderlige Indvendinger mod Ministeriets Skattepolitik, og at Hovedfejlen laa i dets Politik paa Penge- og Bankvæsenets Omraade. Uenigheden mellem Rubin og mig drejer sig tildels om det samme som den bekendte Strid i 50erne mellem M. L. Nathanson og A. S. Ørsted. Rubin staar nærmest paa Nathansons Side, jeg noget mere paa Ørsteds Side; men der er den Forskel mellem hin gamle hidsige Strid og vor nuværende lille Uenighed, at om den ene Halvdel af Stridspunkterne, om Penge- og Bankvæsenet, er jeg enig med Rubin i, at Nathanson i det Væsentlige havde Ret overfor Ørsted, og det er kun om den Del af Striden, der angaar Ønskeligheden af at have forøget Skattebyrden allerede i Begyndelsen af 1790erne, at jeg staar paa Ørsteds Side imod Nathanson og Rubin, og jeg kan i alt Væsentligt tiltræde Ørsteds Bemærkninger om denne Sag i hans »Af mit Liv og min Tids Historie« 2det Bd. S. 53—67 m. fl. Steder, og overfor Rubins Bemærkninger henviser jeg dertil. I Dommen om D. A. Meyers Virksomhed er jeg enig med Rubin, kun mener jeg, at hvis R. havde undersøgt Forholdet mellem Banko-Kursens Svingninger og de indenlandske Svingninger i Priserne paa Varer og Arbejdsløn, vilde han være kommen til i endnu større Udstrækning at frikende Meyer. Det er

maaske et for stærkt Ord, jeg her har brugt, naar jeg har kaldt Udeladelsen af denne Undersøgelse for en »Lakune«, thi Undersøgelsen laa ikke som et nødvendigt Led i Rubins Arbejds-Plan, og at han ikke har taget den med op, — hvad jeg vilde have gjort —, beror vistnok for en Del i vor forskellige Opfattelse af Statistikens Omfang og Methode, og jeg maa indrømme, at hans Opfattelse paa dette Punkt er mere »moderne« end min.

Ved at gennemlæse min Anmeldelse af Rubins Bog 1807—14, efter at den er bleven trykt i Nationaløkonomisk Tidsskrift, har jeg iøvrigt faaet et Indtryk af, at jeg noget for stærkt har betonet Uoverensstemmelsen mellem hans og min Opfattelse. Det er en Fejl, som en Anmelder let kan komme til at begaa; thi det af den anmeldte Bog, som man er enig med Forfatteren om, er der jo ingen Grund til at komme nærmere ind paa, man dvæler derimod udførligt ved det, man ikke er enig med Forfatteren om, og som man derfor har noget at sige om, og Følgen deraf bliver let, at Uoverensstemmelsen synes større, end den i Virkeligheden er. Det er mig derfor ret kært at kunne benytte denne Lejlighed til at udtale, at de Indvendinger, jeg har at gøre mod Bogen »1807—14«, og som jeg har fremsat i min Anmeldelse af den, ere smaa og ubetydelige i Sammenligning med det meget gode og nye, der findes i den. Jeg anser Rubins Bog 1807—14 for et fortræffeligt Arbejde, baade i formel og reel Henseende. Den er af Betydning i historisk Henseende ved at oplyse en af de vigtigste Perioder i vor nyere Historie og ved at meddele en Mængde kulturhistoriske Smaatræk, og den er af nationaløkonomisk Interesse ved sin sagkyndige og indgaaende Behandling af vort Penge- og Finansvæsen i dets Dekadence-Tid.

V. Falbe Hansen.

Statens Stilling til Ubemidledes Alderdomsforsørgelse.

Cordt Trap: Om Statens Stilling til Ubemidledes Alderdomsforsørgelse i flere evropæiske Lande. Kbhvn. 1892. G. E. C. Gad.

Anmeldt
af
Ludvig Bramsen.

Ved denne Bog befinde vi os overfor en flittig Forskers alvorlige og højst samvittighedsfulde Arbejde i en af de vanskeligste Materier. Har man fuldendt Læsningen af de 300 Sider, er det som havde man tilbagelagt en lang, bakket Vej, og adskillige Læsere ville synes, at der næsten kunde tilkomme dem en eller anden Belønning derfor eller i al Fald, at de have ydet Noget, der kunde retfærdiggøre, at de undte sig selv en Opmuntring i én eller anden Retning i den Anledning. Og dog, hvor langt mere anstrængende har den Vej været, som C. Trap har maattet vandre! Det er jo ikke Hundreder men Tusinder af Sider, som han har maattet læse og læse paany, for enkelte Afsnits Vedkommende i udenlandske Bibliotheker, og som han derefter har maattet reproducere i en selvstændig, ved sin Beherskethed højst tiltalende, Form i et undertiden endog overraskende smukt Sprog. Der er nogen Grund til at fremhæve saadanne literære Arbejders Fremkomst i vore

Dage, thi det kan jo ikke nægtes, at der fremkommer meget om vigtige Sager af uvederhæftige og overfladiske Skribenter, som endda ofte have haft en betydelig lettere Adgang til Kundskab end Forfatteren af denne Bog. Og de, som skrive om den foreliggende Sag uden forudgaaede, Tid, Penge og Kræfter krævende Studier, have endnu den Fordel, at de ud af deres rige Selv kunne fremsætte deres Tanker og Ideer paa en saadan Maade, at deres Fremstilling bliver »morsommere« end dens kan blive det, som efter Studiet af Decenniers ja Menneskealdres Arbejde paa samme Omraade nødvendigvis maa begynde sin Bog i ydmyg Erkendelse af, at der neppe gives en eneste Tanke, som ikke forud har været tænkt og udtalt, ikke en Kombination, som ikke har været fremsat og drøftet indgaaende, endog inden han selv havde naaet den voxne Alder, og at det Højeste, Nogen i denne Sag tør haabe paa, er at det maatte forundes ham, næstefter for Andre at lette Erkendelsens Vej igennem det Dag for Dag voxende Materiale, at lægge blot en eneste Sten til den Bygning, som de Andre, Forgængerne, have efterladt. Den, som gennem anstrængt Flid har naaet dette Udgangspunkt, han vil i Spørgsmaalet om Ubemidledes Forsørgelse, naar Arbejdsevnen brister som Følge af Svaghed eller Alderdom — et Spørgsmaal af den mest indgribende sociale, politiske og økonomiske Rækkevidde — ikke kunne skrive en Bog, som kan betegnes som underholdende; paa Forhaand maa han give Afkald paa at blive læst af Mængden. Men til Gengæld vil han da ogsaa undgaa at blive underholdende som hin unge Bonde, der i 1891 i vort Folketing, dengang saavel det Berg-Hørupske som det ministerielle Forslag

forelaa til Behandling, indbragte et særligt og i §§ formuleret Forslag om tvungen Livsforsikring for Personer imellem 18 og 50 Aar med Tilføjelse, »at han ikke ansaa sig i Stand til at sige og ej heller havde forsøgt paa at udfinde, hvor mange Mennesker, der findes her i Landet mellem 18 og 50 Aar, da han ikke havde haft noget statistisk Materiale ved Haanden«. Trap har haft sit Materiale baade ved Haanden og i Hovedet; der er intet Tilfældigt løbet ham i Pennen, og man faar det Indtryk, at der i hans Viden ingen Lakune har været af det Slags, som mere eller mindre behændigt maa overdækkes, for at naa hen til det næste, mere sikre, Stade. Han er sig derhos aabenbart bevidst, at naar man skriver en belærende Bog, er man under Ansvar. Denne Bevidsthed faar endog undertiden et stærkere Udtryk, end varmblodige Læsere kunne ønske, nemlig hvor han forlader den objektive Fremstilling og fremsætter sin personlige Opfattelse; han er da overmaade forbeholden i sin Anerkendelse og om muligt endnu forsigtigere i sin Misbilligelse af de forskellige fremkomne Systemer og Ordninger eller Dele af dem. Det er sandt, at man ikke maa vente det forløsende Ord af Enkeltmand i denne Sag; men altfor mange pro et contra trætte, og der er Steder, hvor man ønsker, at Forf. i sine kritiske Bemærkninger selv havde ladet sig mere henrive af sit Emne og derved revet Læseren med sig. Ingen kan jo tvivle om Tilstedeværelsen af en varm og stærk Betagethed af den store Sag, Forf. har viet sine bedste Kræfter og nogle af sine bedste Aar; men netop derfor vilde man gærne, at han skulde meddele Læseren lidt af sin Varme, selv om derved den akademiske Paaklædning skulde blive lidt derangeret.

— Uagtet den forsigtige Form, har Trap som Regel ment at burde udsondre sin Kritik fra selve sin Fremstilling, og jeg synes, at der ved denne Fremgangsmaade ikke blot ligger en af Spørgsmaalets Vanskelighed paabudt Beskedenhed, men tillige en Hensynsfuldhed imod Læseren, som ugærne under selve Fremstillingen af uden- og indenlandsk Lovgivning vil støde paa lidenskabelige, snart anerkendende, snart nedsættende Udtalelser om de forskellige Love og deres Bestemmelser, alt eftersom de gaar i den Retning, til hvilken Forfatteren personlig hælder og i hvilken Læseren ønskes paavirket, eller i den modsatte. I denne Henseende var Utilfredsheden med visse Afsnit af Arbejderkommissionens Beretning af 1887 — i Modsætning til f. Ex. den svenske samtidige Kommissions Arbejde — ret almindelig og berettiget. Den store Livlighed i Beretningens Stil, som Partistadet førte med sig, kunde ikke opveje den Skade, som tilføjedes Fremstillingens Objektivitet og som forstemte mere, end dens Fejl og Selvmodsigelser.

Fremstillingen omfatter Tyskland, Frankrig, England og Danmark, og den giver en Materialsamling til Alderdomsforsørgelsens Historie paa samme Tid, som den klargør, hvorledes afvigende økonomiske og sociale Betingelser have været bestemmende for den Retning, som Udviklingen i de forskellige Lande har taget. Saavel i Tyskland som i England har det været de gamle Korporationers Undergang ved Storindustriens Fremtrængen, som har sat Arbejderforsørgelsen paa Dagsordenen; men har Oprindelsen været fælles, saa har til Gengæld Forløbet været saa meget mere for-

skelligt, og Forfatteren søger Forklaringen i en Række af samvirkende Aarsager.

I Tyskland havde man fra gammel Tid offentligretlige Institutioner med en ret omfattende Arbejderforsikring, nemlig de gamle Bjergværkskasser (Knappschaftskassen). Da man i 1845 i Preussen ønskede at kalde den korporative Organisation til Live paany, havde man derfor lettere ved strax at komme hen til den tvungne Form. Man gav Kommunerne Ret til at tvinge Haandværkssvende og Medhjælpere til at tiltræde de bestaaende Kasser, og siden da er Tvangen ikke forsvundet fra den tyske Lovgivning, men vandt i det Hele langsomt Terrain indtil Firserne, da Bevægelsen, som bekendt, tog Fart og naaede Toppunktet (1889) i den store Lovgivning om tvungen Livrenteforsikring for en Fjerdedel af Tysklands 50 Millioner Sjæle. Allerede i 1848 var der fremkommet forskellige Planer, som forudsatte en forstærket Indgriben fra det Offentliges Side til Fordel for Arbejderforsikringen, men de døde hen, da Reaktionen indtog Pladsen for den Revolution, som havde kaldt Planen til Live, og det blev først i Slutningen af Halvfjerdserne, efter at Socialismens Udbredelse og aggressive Holdning havde fremkaldt en Lovgivning rettet imod den, at Tanken om en statsunderstøttet Arbejderforsørgelse under Sygdom, Ulykkestilfælde og Alderdom, bragtes frem og fik sit første Udtryk i det Forslag til en Ulykkesforsikring, som fremsattes strax efter Nytaar 1880. Der kunde muligvis her for Forf. have været Anledning til at paapege, at den forudgaaede protektionistiske Toldlovgivning havde skabt en Opinion til Fordel for Arbejderne og tillige gjort Arbejdsgiverne mere tilbøjelige til at bringe de materielle Ofre, som

dens Deltagelse i Udgifterne ved Arbejderforsikringen kræver. Den nu bestaaende tredobbelte Lovgivning i Tyskland har haft til Maal, at beskytte Arbejderne imod Nød som Følge af svigtende Arbejdsevne (derimod ikke som Følge af Arbejdsløshed) uden Hensyn til Aarsagen; den syge eller tilskadekomne Arbejder skulde modtages enten af Invaliditets- eller af Ulykkesforsikringen, naar Sygekassen havde opfyldt sin begrænsede Forsørgelsespligt. Forf. viser, hvorledes dette Maal ikke fuldt ud er naaet, først fordi kun Invaliditetsloven og Alderdomsloven omfatter den hele Arbejderstand i Modsætning til Ulykkesforsikrings- og Sygekasseloven, og dernæst fordi den syge Arbejder kun erholder Forsørgelse i 3 Maaneder, paa samme Tid som Invaliditetsloven kun kender midlertidig Invaliditet efter 1 Aars uafbrudt Sygdom. Forf. gengiver ret indgaaende saavel selve Loven af 1889 som dens Forhistorie, men jeg maa indskrænke mig til her at anføre, at de 13 Millioner Mennesker indgaa — uden nogen Handling fra deres egen Side — som tvungne Medlemmer af Invaliditets- og Alderdomsforsikringen, til hvilken de fra deres fyldte 16de Aar ugentlig igennem deres Arbejdsgivere udrede Indskud eller Præmier i Forhold til deres Løn, saaledes at Arbejdsgiverne ugentlig erlægge lige saa meget som de Forsikrede. Ved Forsørgelsestidens Indtrædelse — det paaregnes at den vil indtræde for omtrent $1^1/_4$ Million mod 13 Millioner Forsikrede — d. v. s. naar Vedkommende enten bliver Arbejdsinvalid (af anden Grund end Ulykkestilfælde) eller har fyldt 70 Aar, lægges da til den Livrente, som er erhvervet ved egne og Arbejdsgivernes Indskud, en kontant Sum af 50 Mk. aarlig, som Statskassen udreder. Den laveste og den højeste Alderdoms-

rente (henholdsvis for 30 Bidragsaar i laveste Lønklasse og for 50 Bidragsaar i højeste Lønklasse) udgør da Mk. 106,40 og Mk. 191; den laveste og højeste Invaliderente (henholdsvis efter 5 Bidragsaar i laveste og efter 50 Bidragsaar i højeste Lønklasse), derimod Mk. 114,70 og Mk. 415,50. Som Følge heraf ville de 70-aarige være meget stærkt interesserede i at blive »invalidiserede«, og da de i og for sig ville være lidet talrige i Forhold til Arbejdsinvaliderne, vil Loven som særlig Alderdomsforsørgelse kun faa liden Betydning, men desto større som Invalideforsørgelse. Som Invalid skal den anses, som ikke er i Stand til at fortjene et vist Minimum ved et til hans eller hendes Evner og Kræfter svarende Arbejde. Den hele Forsikring bæres af indbyrdes forbundne Forsikringsanstalter i de enkelte Forbundsstater, og Forf.s Fremstilling af det indviklede Apparat og den bureaukratiske Ordning — som dog i sig har optaget en Repræsention for saavel Arbejdsgivere som for Arbejdere — frembyder saameget større Interesse, som Utilfredsheden med Loven ogsaa i denne Henseende i Tyskland for Tiden giver sig kraftige Udtryk. Om en Overførelse af denne tyske Lov til andre Lande, saaledes som Haabet oftere udtaltes under den tyske Rigsdags Forhandlinger, vil der neppe blive Tale, snarere om indgribende Ændringer i Tyskland, hvis saadanne overhovedet ere gørlige. Forf.s Standpunkt er imidlertid nærmest en Beundring af det store Værk, som er opført i Tyskland ved de 3de Arbejderlovgivninger, hvad Enhver under alt Forbehold i Henseende baade til Bygningens Konstruktion og Indretning naturligvis kan tiltræde.

I England var det ogsaa Storindustriens Frem-

vaxt, som drog Spørgsmaalet om Lovgivningsmagtens Indgriben i Ubemidledes Forsørgelse i Forgrunden. Den gamle Lærlingelovs faktiske Afskaffelse, der aabnede Adgang til Benyttelsen af Kvinder, unge Mennesker og Børn ved Maskinerne, voldte megen Arbejdsløshed og Fattigbyrden voxede i England ved Aarhundredets Begyndelse paa en foruroligende Maade; saa fulgte i 1815 og 1816 de ulykkeligste Aar, som England har haft. Statsbegrebet var dog paa den Tid mindre udviklet end nu, saa at det ikke kan undre, at de forskellige fremsatte Forslag om kommunale Tvangskasser o. l., som endnu i vore Dage stemme saa lidet med det engelske Folks Tænkemaade, slet ingen Jordbund fandt, hvori de kunde trives. Derimod blev der — første Gang i 1817 — tilstaaet de frivillige Hjælpekasser visse Begunstigelser, for at redde dem fra den truende Undergang, og dette i Forbindelse med den tvingende Nødvendighed for Selvhjælp førte til den forbavsende Udvikling af »the friendly societies«, som hele den paafølgende Tid har været Vidne til. Men disse Foreninger have i det væsenlige kun Sygeforsikringen for Øje, hvorimod Livrenteforsikringen og Livsforsikringen ingensinde har kunnet faa nogen større Udbredelse hos Englands Arbejderbefolkning, uagtet de betydelige Anstrengelser, som Lovgivningsmagten i den Henseende har gjort sig. Uagtet Staten selv har overtaget Livrentetegningen og ved talrige Tillægslove indført Forbedringer og Lettelser, for at gøre den frivillige Statsforsikring populær, bl. a. Postvæsenets Benyttelse som Mellemmand imellem Befolkningen og Statsanstalten, saa bekræfter det sig dog fuldt ud i England, hvad man kender ogsaa fra Danmark, at naar Talen er om at sikre sig Sygehjælp og

— især — Begravelseshjælp, kan man faa Smaafolk i Tale; men hellere, end at gøre Indskud til en Livsforsikringsanstalt, sætte Smaafolk deres Sparepenge i en Sparekasse, (alene Postsparekassen i England har jo over 4 Millioner Indskydere) hvorfra de kunne hente dem igen, om fornødent.

Hvor rodfæstet den frivillige Selvhjælp paa Sygeforsørgelsens Omraade i Tidens Løb er blevet i England, kom ret for Dagen, da Præsten Blackley ved et iøvrigt meget primitivt Forslag i 1879 bragte Spørgsmaalet om en Syge- og Alderdomsforsikring paa Dagsordenen i England. Blackley foreslog en tvungen Forsikring for alle Englændere paa den Maade, at Enhver uden Hensyn til Køn eller Stand i Alderen fra 18 til 21 Aar enten paa en Gang eller fordelt paa flere Indbetalinger skulde udrede 10 £, hvorefter da enhver Arbejder skulde være berettiget til en Sygehjælp af 8 Sh. ugentlig og Enhver som gjorde Krav derpaa, Ret til en Alderdomsunderstøttelse fra det 70de Aar af 4 Sh. ugentlig; til nogen statistisk Beregning støttede Blackley sig ikke. Forslaget førte i samme Aar til Dannelsen af »National Provident League«, kom i Sommeren 1880 for Parlamentet for første Gang, senere paany, og i 1885 nedsattes en Kommission for at underkaste det en grundigere Drøftelse. Kommissionens Betænkning, som er dateret Avgust 1887, viser, at der aldeles ingen Stemning fandtes for at røre ved Sygeforsikringen ad den foreslaaede Vej, idet alle Udtalelser for Kommissionen gik imod enhver Tvangsforholdsregel paa dette Omraade. Men ogsaa for en tvungen Alderdomsforsørgelse var Stemningen mildest talt mat og — betegnende nok — mangler der enhver Antydning af Ønsker om direkte Statsbidrag,

som jo i Tyskland tjener som et Slags Undskyldning for den Tvang, som paalægges de Forsikringspligtige i Modsætning til andre Borgere. Ingen Klasselovgivning og intet Statsbidrag syntes altsaa endnu i 1887 at være det fremherskende Standpunkt paa Øriget. Trap standser ved Kommissionsbetænkningen af 1887 for disse Alderdomsforsikringsplaners Vedkommende; men siden da er der imidlertid kommet forstærket Fart i denne store Sags Behandling i England. Blackley selv har, med Opgivelse af sin oprindelige Plan, sluttet sig til et Forslag fra sin Kollega Moore Ede, ifølge hvilket Alderdomsforsørgelsen skulde begynde med det 65de Aar og andrage 5 Sh. ugentlig og Indskudet, som skulde ydes, enten paa en Gang eller i Løbet af 3 Aar (inden 21 Aarsalderen) andrage ca. 13 £. Antallet af 65aarige og endnu ældre Personer i Storbritannien og Irland er omkring 1,840,000. Bidraget skulde udredes med $^1/_3$ af Stat og $^2/_3$ af de Paagældende, saaledes at Arbejdsgiveren, hvor en saadan findes, skulde betale det Halve af de Paagældendes Indskud, altsaa den gamle Tredeling. Et andet Forslag af Rankin, Formand i »National Provident League«, gaar ud paa, at enhver Person, som beviser, at han har forskaffet sig selv en Alderdomsforsørgelse paa mindst 6 £ eller højst 16 £ aarlig, skal være berettiget til en Tillægspension af 4 £, hvoraf Staten betaler Halvdelen, Kommunen den anden Halvdel. Dernæst har Mr. Bartley foreslaaet en Ordning, som minder stærkt om den danske Lov om Alderdomshjælp. Dr. Hunter har — for Skotland — foreslaaet en anden, der for saavidt nærmer sig den tyske, som Arbejderne deles i Klasser efter deres Arbejdsløn, men saaledes, at i laveste Lønklasse betaler Arbejderen

selv $^1/_6$, Arbejdsgiveren $^1/_6$ og Staten $^2/_3$, i næste Klasse Arbejderen selv $^1/_4$, Arbejdsgiveren $^1/_4$ og Staten $^1/_2$, i 3die Klasse betaler hver $^1/_3$; Forsørgelsesbeløbet skulde da udgøre henholdsvis 5, $7^1/_2$ og 10 Sh. ugentlig fra det 65de Aar. — Omtrent for et Aar siden have endelig 70 Parlamentsmedlemmer dannet en frivillig Kommission for dette Spørgsmaals Behandling under »National Provident leagues« Auspicier og Mr. J. Chamberlain blev det overdraget sammen med tre andre Herrer at fremkomme med et Grundlag, paa hvilket derefter denne frivillige Parlamentskommission har udarbejdet et Forslag, som i Sommeren 1892 er kommet frem.

Dette nyeste Forslag er grundet paa Frivillighed, Adgang for alle, Statstilskud, men ikke Arbejdsgivertilskud, og 5 Sh. ugentlig fra det 65de Aar, samt Enke- og Børneforsørgelse, dersom den Forsikrede dør, inden han er indtraadt i Forsørgelse eller inden han har faaet den udbetalt i 4 Aar. — Dette Forslag vil imidlertid ikke kunne gengives her med samme Korthed som de øvrige, da det er mere kombineret, især fordi det er baseret saavel paa Livrenter uden som med Kapitalens Tilbagebetaling; men det vil ses, at Spørgsmaalet i England ingenlunde er lagt hen siden Kommissionsbetænkningen i 1887 afgaves, og at der er foregaaet Adskilligt siden Traps Bog sluttedes, som tyder paa, at om end Frivilligheden vil blive opretholdt, er Tanken om Statstilskud dog nu mere i Forgrunden end i 1887.

I Frankrig var man tidligt beskæftiget med Spørgsmaalet om Ubemidledes Forsørgelse under Former, som kunde bevare den Forsørgedes Stilling som »fri Mand«. Allerede i den første Halvdel af 1793 finde vi tvende Dekreter fra Konventet, som paabød, at

Gamle og Arbejdsinvalider skulde forsørges med Penge eller anbringes i Asyler, og at der skulde anlægges en Bog for »den nationale Velgørenhed«, hvori Navnene paa dem, som en saadan Forsørgelse blev tilkendt, skulde indføres. Disse Dekreter delte imidlertid Skæbne med saa mange andre Regeringsdekreter under den store Revolution — de kom ingensinde til Udførelse. Efter Februarrevolutionen i 1848 aabnedes selvfølgelig ogsaa uopholdeligt Forhandlinger om Alderdomsforsørgelsen ligesom samtidigt i Tyskland, men noget umiddelbart Resultat fremgik ikke af den parlamentariske Arbejder-Kommissions Forslag, hvorimod man fra Fyrrerne kan paavise en ret tilfredsstillende Udvikling af de frivillige Hjælpekasser i Frankrig, analog med de engelske Kassers. Et væsentligt Fremskridt og et Forspring for England betegnes derimod i Frankrig ved Oprettelsen i Juni 1850 af den berømte Stats-Livrenteanstalt, la Caisse des retraites pour la vieillesse. Den grundedes paa Frivillighed og Selvhjælp, altsaa uden direkte Statstilskud men dog med betydelige Begunstigelser, deriblandt Statskassens Afholdelse af Udgifterne ved Administrationen. Da derhos den for Livrenternes Beregning til Grund lagte Rentefod i Tiden indtil 1886 ikke har været under $4^1/_2$ % og i 13 Aar endog 5 %, har denne til Tider repræsenteret et ikke ringe indirekte Statstilskud, og Tilgangen til Anstalten har i det hele Tidsrum været livlig, hvortil ogsaa har bidraget, at Maximum for de Livrenter, som kunde erhverves, altid har været ret anseligt, saa at Indskud har været en fordelagtig Pengeanbringelse indtil 1886 og derfor ere blevne gjorte af Middelstanden og tildels ogsaa af velstillede Folk.

I 1886 nedsattes Renten til 4 % og er senere ikke

forandret, uagtet den fastsættes aarlig; samtidigt ordnedes Anstaltens Forhold ved ny Lov, ved hvilken ogsaa Arbejdsinvaliditet toges i Betragtning og Anstaltens Navn forandredes til »Caisse nationale des retraites« etc. for at betegne, at den var bestemt til Adgang for alle Samfundsklasser. Trap har haft Materiale til at angive de gjorte Indskud i denne Livrenteanstalt Aar for Aar, men synes at have manglet tilsvarende Tal for udbetalte Livrenter, i al Fald findes de ikke anført. I det senest udkomne Bind af »Revue sociale et politique« finder jeg for 1890 Antallet af Rentenydende anført som 90,080 Mænd og 76,857 Kvinder, eller ialt 166,937 Personer, som i det anførte Aar erholdt udbetalt 31,722,687 Fancs. Af disse havde ca. 60,000 en aarlig Rentenydelse under 50 Francs (gennemsnitlig 29 Francs), henved 70,000 erholdt over 50 men under 200 Francs (gennemsnitlig 101 Francs), hvorefter altsaa ca. 40,000 gennemsnitlig oppebar ca. 575 Francs. Disse Tals Rigtighed forudsat, bekræfte de, at der fra gammel Tid findes Kapitalister blandt de Rentenydende, men de synes vise tillige at et større Antal Personer af Arbejderklassen ere Rentenydere hos Statsanstalten, end Traps Fremstilling (S. 159 og 160) lader formoder, i al Fald lede de 130,000 smaa Pensioner ikke Tanken hen paa velhavende Folks Kapitalanbringelser.

Jævnsides med dette store Statsinstitut have, — som Trap viser — de frivillige franske Hjælpekasser udviklet sig fra kun at være Sygekasser (ligesom de engelske) til ogsaa at være Alderdomsforsørgelseskasser, især efter at de — fra 1852 — have faaet direkte Statstilskud. I det nævnte Aar blev 10 Millioner af Carl X's beslaglagte Formue anvist som Grundfond for Statshjælp til

de franske anerkendte Hjælpekasser paa den Maade, at de erholdt Renterne af denne Kapital, hvorhos 200,000 Francs af disse Renter forbeholdtes de Hjælpekasser, som tillige ydede Alderdomshjælp. Da dette Tilskud aarlig forhøjes ved særlige Bevillinger — i 1870 var det 380,000 Francs, 1886: 811,000 Francs, 1887: 817,000 Francs og 1888: 827,000 Francs — er de gensidige Hjælpekassers Alderdomsforsørgelse kommet til at spille en betydeligere Rolle end i England og andetsteds. Det tør antages, at disse Kasser udbetale ca. 5 Millioner Francs om Aaret til Alderdomsforsørgelse og at Statsforsikringens og Hjælpekassernes Livrentenyderes Antal udgør omkring 200,000 Personer for nærværende Tid.

Naturligvis maa det erkendes, at der ogsaa i Frankrig er en længere Vej frem end tilbage, men den frivillige Forsørgelse saavel med som uden direkte Statshjælp har dog i Frankrig faaet saa megen Udbredelse, at Jordbunden allerede af den Grund har vist sig mindre modtagelig for Tanken om en tvungen Forsikrings Nødvendighed. Alligevel har de østlige Naboers Lovgivning og Tidens hele Retning ogsaa i Frankrig sat sig Spor paa dette Omraade i forskellige Planer, af hvilke dog nogle netop gaa i anti-statssocialistisk Retning. Som saadant maa det af Trap gengivne Forslag fra 1886 af de Mun, Freppel og endnu 7 konservative Politikere betegnes. Det tilsigter Oprettelse af territorialt afgrænsede, obligatoriske Foreninger for Arbejderforsikring imod Sygdom og Alderdom, bestyrede af Arbejdsgivere og Arbejdere, som til Foreningerne indskyde lige store Bidrag, indtil 3 % af Arbejdslønnen. Efter 30 Bidragsaar skal da 30 % af Lønnen udbetales som Pension, der skal kunne overgaa i sin Helhed paa overlevende

Hustruer og paa Børn under 16 Aar med det halve Beløb. Dette Forslag opretholdes endnu af det konservative Parti overfor det af **Constans** og **Rouvier** i 1891 fremsatte Forslag, der fremtræder som den nuværende Regerings Forslag efter at det i indeværende Aar (1892) er blevet behandlet og forandret af en særlig Kommission. Dette Forslag gaar ud paa Tilvejebringelse af en Forsikring, til hvilken Arbejdere og Arbejdsgivere hver daglig erlægge 5—10 Centimer i Tiden fra det 25de til 55de Aar, Aaret regnet til 290 Dage. Til det af disse Indskud ved Forsørgelsesalderen fremgaaende Livrentebeløb tilskyder Statskassen da $^{2}/_{3}$, hvorefter Livrenten skal blive fra 300 til 600 Francs efter Indskudenes Størrelse. Under denne Forsikring indgaar Enhver, som henhører under Lovforslagets Samfundsklasser og særlig den hele Arbejderstand af begge Køn med under 3000 Francs i Indtægt, medmindre de Paagældende ved 25 Aars Alderen have afgivet en udtrykkelig Erklæring til Stedets Øvrighed om, at de ikke ville indtræde. Paa den Maade tænkes Friheden bevaret, men Deltagelsen alligevel at skulle blive Reglen, hvilket jo er en ny og ganske fin Tanke. I Modsætning til den tyske Ordning tilsigter derhos det franske Forslag ikke blot at bibeholde de anerkendte Hjælpekasser for Alderdomsforsørgelsen, men der foreslaas endogsaa særlige Fordele for de Forsikrede, som gøre deres Indbetalinger til disse fremfor direkte til la Caisse nationale, Fordele, som især sigte til Forsørgelse af Forsikrede, som blive Arbejsinvalider inden det 55de Aar. Forslaget forudsætter en Tilgang af 9,600,000 Forsikrede og et Statstilskud paa 11 Millioner i det første, 16 Millioner i det andet og c. 90

Millioner i det 74de Aar, i hvilket Ligevægt mellem Tilgang og Afgang beregnes at ville indtræde.

Efter Udgivelsen af Traps Bog er der desuden fremsat andre Forslag i Frankrig, saaledes Isamberts, Berards og Papeliers (med Statstilskud, men uden Arbejdsgivertilskud) Ramels (alene ved Arbejdsgiverne) Lacôtes, Chassaings og endnu flere.

Det vil heraf ses, at Sagen er i fuld Diskussion i Frankrig, men de allernyeste Begivenheder lede unægtelig Tanken hen paa, at det sociale Spørgsmaal vil blive udfægtet med ganske andre Midler, end med Reformer paa Arbejderlovgivningens Omraade.

De franske Forhold paa Alderdomsforsørgelsens Omraade ere i høj Grad indviklede, og dette Afsnit vil for Læserne være det vanskeligst forstaaelige af Traps Bog. Det maa derfor beklages, at det indviklede Thema er blevet endnu mindre overskueligt derved, at Statens Livrente-Anstalt og Hjælpekassernes Virksomhed med de dertil hørende Lovgivninger ikke ere holdte ude fra hinanden i den forresten saa udtømmende Fremstilling, som indeholder saa mange Enkeltheder af Interesse. Dertil kommer, at vi netop herhjemme savnede disse Oplysninger for Frankrigs Vedkommende, i al Fald i det her ydede Omfang.

For Danmark giver Forfatteren en Fremstilling af Alderdomsforsørgelsessagens Forløb i en lang Aarrække. Der er næppe noget Forslag, hvad enten det er fremkommet fra Regeringen eller fra Enkeltmand, som ikke faar en ret indgaaende Gengivelse, selv Lundes Forslag om en ved det fyldte 30te Aar begyndende Forsørgelse fremstilles med en vis Udførlighed. Naturligvis sluttes Fremstillingen med en Redegørelse

for Loven af 9de April 1891 om Alderdomsunderstøttelse til værdige Trængende udenfor Fattigvæsenet, og med en Kritik af denne.

Naar man har endt Læsningen af denne Del af Traps Bog, er man i en lignende Stemning som den, hvori man forlader en Kirkegaard, hvor man har fundet gamle Venners mere eller mindre prunkende Gravstene og har skænket hver Enkelts Minde en vemodig Tanke. Alt hvad der er arbejdet, talt og skrevet hjemme som ude om Alderdomssagen er for os sænket i Graven og Traps historiske Fremstilling er som en Nekrolog; den er fremkommet efter Slaget, saa han har kunnet holde Mandtal over alle de Faldne. Den nævnte Lov løste nemlig eller overhuggede Knuden paa en for Danmark særegen Maade, og noget Kendskab til Forholdet i andre Lande eller til Forløbet i vort eget Land har ikke været nødvendigt for at havne i Loven af 1891. Den Grundregel, at enhver Person, som ikke kan ernære sig eller Sine og hvis Forsørgelse ikke paahviler Andre, har Ret til Hjælp af det Offentlige, have vi nemlig haft i umindelige Tider og den er direkte udtalt i vor Grundlovs § 84. Den stedfundne Reform bestaar da i, at Grundlovsbestemmelsen er blevet udstykket i 2de Dele, af hvilke den ene omfatter Personer, som have fyldt 60 Aar, ikke have været straffede, ikke have ført et ødselt Liv og ikke i Løbet af de sidste 10 Aar, forinden Begæring om Alderdomsunderstøttelse fremsættes, har modtaget Fattighjælp eller er fundet skyldig i Løsgængeri eller Betleri. Den anden Del omfatter saa de Trængende i enhver Alder, som ikke opfylde de nævnte negative Betingelser. Den offentlige Hjælp yde da Kommunerne til den første Afdeling med Statshjælp og Hjælpen

kaldes Alderdomsunderstøttelse udenfor Fattigvæsenet, medens den til den anden Afdeling, som hidtil, udredes af Kommunen alene og kaldes Fattighjælp med dennes Virkninger.

Til denne Ordning ere vi i Løbet af nogle faa Uger af Marts Maaned 1891 naaede, efter at vi i en Snes Aar havde haft Spørgsmaalet til Behandling og søgt Løsningen ad andre Veje, som dog alle som Forudsætning have haft positive Selvhjælpsfordringer og derfor have været i principiel Overensstemmelse med Bestræbelserne i samtlige udenlandske Stater. Vor Regering og Rigsdag have passeret forskellige Stationer i de sidste 10 Aar. Et Folketingsudvalg foreslog i 1882 en billig Livrenteanstalt, aaben for Alle, uden at der stilledes Fordring om direkte offentlige Tilskud; Regeringen fortsatte i 1883 med Forslag om en Anstalt med Statstilskud til egne Indskud, aaben for Alle. I 1884 fremkom et andet Regeringsforslag gaaende ud paa Tilskud til Indskud i en Anstalt, som dog kun skulde staa aaben for Ubemidlede, og i 1891 fik vi saa Loven om Forsørgelse uden egne Indskud, altsaa alene ved offentlige Midler. Denne Bevægelse leder Tanken hen paa en Rundrejse, hvor man først naaede Stationen »Selvhjælp«, dernæst »Hjælp til Selvhjælp« for endelig at staa ud paa Afgangsstationen, den offentlige Hjælp — Grundlovens § 84, som ironisk er kaldt »Hjælp med Selvhjælp«.

Forfatteren betegner træffende den danske Lov som en Ramme, overleveret de stedlige Myndigheder, særlig Kommunalforbundene, til Udfyldning, hvorved ubestrideligt er opnaaet, at denne Alderdomsforsørgelse føres ud i Livet ved det mindst mulige Apparat, og at der lades

Spillerum aabent for Hensyntagen til de individuelle Forhold i videste Omfang. Men Forf. fremhæver ogsaa, at denne store Elasticitet, eftersom Hjælpen udelukkende ydes af det offentlige, forøger Faren for, at det ikke vil lykkes i Længden at bevare Alderdomsunderstøttelsen en fra den øvrige offentlige Hjælp skarpt adskilt Karakter, især da de opstillede indirekte Selvhjælpsfordringer ere saa beskedne og muligvis faktisk ville blive opfyldte af den private Velgørenhed eller af de Fattiges Kasse, som der i Rigsdagen endog blev henvist til. Lykkes det alligevel at fastholde Sondringen i den offentlige Mening imellem de to Slags offentlig Forsørgelse, vil der paa den anden Side være en endnu alvorligere Fare for, at Loven vil komme til at indvirke nedbrydende paa Selvhjælpsdriften. Det forudsættes jo, at de Paagældende ere »ude af Stand« til at forskaffe sig det Fornødne til deres Underhold, og hvis Kommunerne, alt som Antallet af Kravene voxer, for at begrænse de ligefrem uhyre Byrder, som Lovens Gennemførelse kan føre med sig, gør Understøttelsen afhængig af, at Ansøgerne slet Intet besidde, vil der kunne forudses et betænkeligt Tilbageslag imod den her i Landet i Forvejen ikke saa stærkt udviklede Selvhjælpsdrift, fordi, som Forfatteren udtrykker sig, »Ingen vil anstrænge sig for at erhverve det, som i samme Maal kan vindes ved at lægge Hænderne i Skødet«, ja som fortabes, hvis man ikke gør det. Forf. mener, at ved strængere Bestemmelser om indirekte Selvhjælp, som iøvrigt ikke er hans Standpunkt, — f. Ex. Højremindretallets Fordring om en for hele Livet indtil det 60de Aar gennemført Selvhjælp — i Forbindelse med en mere bestemt Understøttelse, udtrykt i Loven ved Minimums-Satser, i hvilke Udbyt-

tet af de Paagældendes aarlige Opsparinger vel kom til Afdrag, hvorimod selve Opsparingerne ikke først kunde fordres opbrugte, vilde den paapegede Fare være blevet formindsket, men ganske vist ikke fjernet.

I sin Kritik af den danske Lov udtrykker Trap sig, som altid, maadeholdent, men dog tydeligt nok til, at man sporer et bestemt Mishag med dens Princip. Sætninger som disse: »En formindsket Selvhjælp vil let bringe store Dele af Befolkningen, der hidtil har klaret sig selv, til et Punkt, hvor offentlig Hjælp bliver nødvendig«, eller »Nægtes kan det ikke, at det i og for sig svækker Selvhjælpsinteressen, at Staten uden direkte Medvirkning af de Ubemidlede sørger for deres Alderdom«, fremdeles: »Gøres Modtagelsen af Understøttelsen afhængig af, at Vedkommende slet Intet besidder, skulle de Ubemidlede nok vide at indrette sig paa at opfylde denne Betingelse« — ere ikke til at tage fejl af; udtrykt uden Omsvøb vilde jeg sige, at den danske Lov, for at gøre Forsørgelsen saa »effektiv« som muligt, har heldt Barnet — Alderdomsforsørgelsestanken i evropæisk Forstand — ud med Badevandet.

Er der da Intet at gøre for Konsulerne, som skulle vogte paa, at Staten ikke tager Skade? Trap berører, om end løseligt, det i mine Øjne i denne Henseende væsentligste Punkt, nemlig at Loven er en Lov for ældre og gamle Folk, men ikke nogen Lov om Forsørgelse for Arbejdsudygtige, i Almindelighed ikke nogen Invalideforsørgelseslov i Ordets Forstand. Det er min fulde Overbevisning, fremsat offentlig paa en Tid, da Ingen tænkte paa den nugældende Lov, at hvis vi virkelig kom ind paa en afgiftsfri Forsørgelse, saa vilde en Lovgiv-

ning, omfattende Arbejdsinvalider uden Hensyn til deres Alder, og som til disse stillede visse indirekte eller negative Fordringer, være befriet for de store Farer, som den gældende Lov fører med sig, og vilde betegne en stor og velsignelsesrig Socialreform, som ganske vist vilde have tekniske og finansielle Hindringer at overvinde, men altsaa ikke frembyde ethiske Betænkeligheder. Thi lige saa sikkert som det er, at man kan »indrette sig«, for at bruge Forf.s Udtryk, tildels allerede indretter sig og fremtidigt i betydeligt Omfang — hvis Loven administreres efter sin Aand og Bogstav — vil indrette sig paa med Loven for Øje at kunne melde sig som ubemidlet ved det 60de Aar, lige saa sikkert anser jeg det, at Ingen vilde anlægge sit økonomiske Liv paa den Eventualitet, at han vil blive hjulpet udenfor Fattigvæsenet, hvis han blev uden Indtægt paa Grund af bristende Arbejdsevne. Ved at omdanne Loven i denne Retning, altsaa udslette Alderen og i Stedet fastsætte Arbejdsudygtighed i den voxne Alder som Følge af legemlig Svaghed, hvad dog, naar Alt kommer til Alt, i Virkeligheden falder sammen med Lovens egentlige Grundtanke, antydet ved de 60 Aar, vil Lovens iøjnefaldende og inden ret lang Tid uholdbare Ubillighed forsvinde, nemlig at yngre Arbejdsinvalider sendes paa Fattigvæsenet og derved oftere ville afskæres fra senere at faa Alderdomsunderstøttelsen, medens 60-aarige raske Folk, som dog have haft Tid og for en Del ogsaa Lejlighed til at erhverve og opspare, erholde Lovens Understøttelse. Samtidig vilde en Basis for en tilfredsstillende Ordning af Forsørgelsen efter den særlige Arbejdsudygtighed, som skyldes Ulykkestilfælde være tilvejebragt, uden at Arbejdsgivernes Medvirkning til Tilveje-

bringelsen af de finansielle Midler til denne Sags Ordning derfor paa nogen Maade behøver at opgives. Derved at Ulykkesforsikringsloven, som burde have været ordnet først, endnu ej er vedtaget, er der endnu en sidste Mulighed for at bringe vor, ved uheldige Omstændigheder saa forfejlede, Socialreform paa Forsørgelsesomraadet, ind i et lykkeligere Spor. Forsømmes denne Mulighed og tilvejebringes der altsaa en særlig Ulykkesforsikringslov som den 4 Gange foreslaaede, der foruden de øvrige store Mangler, vil forøge Ulykkestilfældene for de indbefattede Arbejdere og udelukke Størstedelen af Haandværkerne, ja saa vil en ikke fjern Fremtid faa den Opgave at begynde helt forfra og forkaste de 3 Lovgivninger, som ikke passe ind i hinanden, ikke tilfredsstille Nogen, uagtet de store Ofre, som de paalægge Stat, Kommune og Arbejdsgivere, og som endelig for Alderdomsunderstøttelseslovens Vedkommende — hvis den føres igjennem efter sin Bestemmelse — er faretruende for Befolkningens økonomiske og moralske Udvikling.

Den internationale Kongres i Antwerpen for Told- og Arbejderspørgsmaal i Avgust 1892.

Af
Cordt Trap,
cand. juris & politices.

I Dagene fra 8. til 13. Avgust d. A. afholdtes der i Antwerpen en Kongres for Told- og Arbejderspørgsmaal, der saa vel paa Grund af sin Oprindelse, som for hvad den ydede, har Krav paa en vis Opmærksomhed.

Kongressen blev oprindelig i Scene sat væsenligst som en Demonstration i Frihandelsretning. Intet Land har maaske lidt mere under den nyere protektionistiske Toldpolitik end Belgien, henvist som det er til at købe Levnetsmidler fra Udlandet til sin tætte Befolkning ved en livlig Udvexling af Industriprodukter og en omfattende Handel — Antwerpen er et af Centrerne for Verdensomsætningen. Hver ny Højning af Staternes Toldmure føltes derfor her som et haardt Slag, der imidlertid ikke blev gengældt, thi Belgien har — fraset Kvægtolden — bevaret sin relativt liberale Handelspolitik fra Begyndelsen af Treserne. Men under det stærke Pres fra Udlandets Side gjorde der sig her, som andetsteds, den Opfattelse gældende, at man burde søge Erstatning

for sit Tab i Udlandet ved i det mindste at lukke dette ude fra det belgiske Marked, og Protektionisterne, der navnlig havde deres Tilhængere mellem Landbruget og den mindre Industri, begyndte at hæve Hovedet med Krav om stærkere Beskyttelse. Mod denne Bevægelse satte det gamle liberale Parti den Paastand, at Svaret paa Udlandets Beskyttelse tværtimod skulde være en yderligere Bevægelse henimod Frihed. Belgien var og maatte efter sin økonomiske Beskaffenhed være henvist til at konkurrere paa det internationale Marked, som trods alle Toldmure og Hindringer stadigt vilde vedblive at bestaa, og det bedste Middel til at styrke sin Stilling her var at producere saa billigt som muligt, medens ethvert Skridt hen imod Beskyttelse og det derved skabte højere Prisniveau vilde svække denne Evne. De Nationer, der havde indført høj Beskyttelse, vilde gøre sig selv uskikkede til dette internationale Kapløb, medens de vilde blive tilbage som Sejrherrer, der havde holdt Frihedens Fane højt. Denne Anskuelse fandt Støtte hos store Interessekredse; først og fremmest Landets rige og mægtige Handelsstand, men ved Siden heraf hos en Del af de Storindustrielle, hvis Forretninger overvejende vare baserede paa Export, og som derfor vare mindre interesserede i et Beskyttelsessystem end i paa alle Punkter at bevare billige Produktionsbetingelser. Det blev fra disse Kredse og de dem nærstaaende Foreninger la »Ligue nationale pour la liberté commerciale« og le »Cercle des anciens étudiants de l'institut supérieur de commerce«, at Ideen til Kongressen i Antwerpen udgik. Man vilde ikke vente med at optage Kampen mod den begyndende Protektionisme, men søge at kvæle denne i Fødselen ved et rask »coup

de main«. Som et dertil egnet Middel ansaas en stor international Kongres, og skønt man dertil stævnede Mænd af forskellig økonomisk Anskuelse og paa forskellig Maade, saaledes ved Bestemmelsen om, at der ikke maatte vedtages Resolutioner, søgte at tilkendegive, at Kongressen ikke skulde have noget økonomisk Partistempel, haabede Kongressens Sammenkaldere at vinde Tilhængere ved i Debatten at vise Frihandelens absolutte Overlegenhed. For yderligere at forøge Interessen for Kongressen satte man ogsaa Arbejderspørgsmaalet paa dennes Program. Sjælen i hele dette Foretagende var Louis Strauss, Præsident i le »Cercles des anciens étudiants« og en ubetinget Tilhænger af den liberaløkonomiske Lære. Kongressen fandt Tilslutning i saa godt som alle evropæiske Lande, paa Grund af Arbejderspørgsmaalets Inddragning under Debatten ogsaa hos Mænd, der ikke havde indtaget noget udpræget Standpunkt til Toldpolitiken.

Kongressens Forhandlingsgenstande vare delte i to Sektioner, henholdsvis for Told- og Arbejderlovgivning, hver omfattende en Række af Underafdelinger; men hele Interessen koncentrerede sig i Virkelighen om de store brændende Principspørgsmaal: i 1ste Sektion Frihandel kontra Beskyttelse og Handelstraktater, i 2den Sektion Statens Stilling til voxne Arbejderes Arbejdstid og Opnaaelsen af en Arbejderstatistik.

Som Grundlag for Kongressens Forhandlinger og som Svar paa de stillede Spørgsmaal var der indkommet en Række paa i alt over 30 Afhandlinger, der dannede et værdifuldt Materiale til Belysning af Told- og Arbejderspørgsmaalene i de forskellige Lande. Ogsaa Danmark var mødt med tvende Bidrag: et væsenligst

paa Grundlag af en Artikel af Professor Scharling til »Schriften des Vereins für Socialpolitik« udarbejdet Fremstilling af Danmarks Handelspolitik og en Afhandling fra Direktør Ludvig Bramsens Haand om Arbejdets Regulering i Danmark og Norge. Ved Indenrigsministeriets Velvilje kunde den for Danmark nedsatte Organisationskomité desuden overlevere Kongressen et Antal Exemplarer af den til Berlinerkongressen udarbejdede Oversigt over Danmarks Arbejderlovgivning, hvortil var føjet en Oversættelse af Loven om Søndagshvilen.

Kongressen, der aabnedes den 8. Avgust i »l'Athénée Royales« Lokaler i Overværelse af Konsejlspræsident Bernaert, der havde overtaget Stillingen som Kongressens Ærespræsident, og Præsidenten for Provinsen samt Borgmesteren i Antwerpen, talte over 600 Deltagere. Af disse vare $^2/_3$ Belgiere (hvoriblandt le Hardy Beaulieu, Couvreur, H. Denis) og Resten Udlændinge af alle Nationer, saaledes Franskmænd (Léon Say, Jules Simon og Sismondi), Englændere (Sir Albert Rollit og Thomas Farrer), Tyskere (Max Broemel), Østerrigere, Russere, Hollændere, Danske m. fl. Blandt Kongressens Vicepræsidenter valgtes ogsaa to Danske, for 1ste Sektion Professor William Scharling, for 2den Direktør Bramsen.

Forhandlingerne om Toldspørgsmaalet vare, skønt Kongressen stod aaben for alle Anskuelser, dog stærkt prægede af deres Oprindelse og derfor noget ensidige i Frihandelsretning. Skulde jeg nævne noget for dem ejendommeligt, er det dette, at den moderne Beskyttelsespolitik mindre angrebes fra et Forbrugerstandpunkt end ud af selve Produktionens Interesser. Talrige vare

her Beskyldningerne mod Protektionismen for den Skade, den har forvoldt. Fra Rusland lyder den Klage, at den protektionistiske Handelspolitik, som tager sit Udgangspunkt i 1881, i høj Grad har hindret Statsindustriens Opkomst, idet de unge Lande netop — i Modsætning til hvad almindelig paastaas — lide mest under en Beskyttelse, fordi de maa anskaffe hele deres Materiel fra Udlandet; saaledes koste Maskiner, væsenligst paa Grund af Tolden, 50 pCt. mere i Rusland end i England og Belgien. Samtidig fordyrer Beskyttelsen nogle af de første Produktionsfornødenheder som Kul, Jern, Bomuld og bevirker indirekte en Stigning i Fragterne. Og disse Tab have paa ingen Maade fremhjulpet de beskyttede Industrier.

Lignende Klager lyde fra Italien. Siden 1888, da den stærkt forøgede Beskyttelse er traadt i Kraft, lide Landets naturlige Produktioner under den og dens indirekte Følger (Kamptolden). Udførelsen af Vin er aftaget uhyre: fra 2956 Tusind Hektoliter gennemsnitlig i 1886—87 til 1372 i 1888—90; den videre Bearbejdelse af Landets Raastoffer, Silke og Hør, hvilken først og fremmest afhænger af billig Arbejdsløn, kan ikke trives under det højere Prisniveau; ogsaa Jernindustrien har maattet indskrænke sig. Intet Under, at den udenrigske Omsætning er aftaget (fra 2473 Millioner Francs i 1884—87 til 2156 Millioner Francs i 1888—91), men selv den indenlandske Trafik er formindsket (fra 20,232 Francs pr. Kilometer Bane i 1887—88 til 19,093 Francs i 1889—90), paa en Tid, da Værdien af de pr. Jernbane befordrede Godsmængder er tiltaget i alle andre evropæiske Lande.

Beraza, Redaktør for det ansete og vidt udbredte

Blad »Libéral« i Madrid afgiver vægtige Vidnesbyrd mod Protektionismens Virkninger i Spanien. Den nylig indførte og meget stærkt beskyttende Tarif har frembragt den største Forvirring i den økonomiske Verden. Det aftagende Forbrug har virket tilbage paa Produktionen, der lidèr under et haardt Tryk. Særlig har Mølleindustrien undergaaet en Krise paa Grund af det dyre Korn. Udførselen er taget af, særlig af Vin, der træffes haardt af den franske Kamptold. Ogsaa den offentlige Moral lider under disse Forhold. Om det end ikke gaar saa galt til som under det ældre spanske Protektionssystem, hvor »Indførselen af hver Koli medførte en Kamp mellem Tolderne og Importørerne«, og hvor man betragtede »alle Handlende som Smuglere, alle Toldbetjente som uærlige Folk«, er det dog et Tidernes Tegn, at Assuranceselskaber, som under det tidligere protektionistiske Régime mod en vis Godtgørelse indsmuglede Varer fra det ene Land til det andet, men som under Spaniens liberalere Toldpolitik havde indstillet deres Virksomhed, nu igen have rekonstrueret sig hinsides Grænsen og mod en Præmie af 25 til 50 pCt. af de toldpligtige Varers Værdi paatage sig at bringe disse frit ind i Spanien.

Ogsaa for Frankrigs Vedkommende har den protektionistiske Toldpolitik medført en Forringelse af dets udenlandske Omsætning. Denne, der fra 3.9 Milliarder Francs i 1859 var steget til 8.5 i 1880, har i det følgende Tiaar været gennemsnitlig c. 700 Millioner Frcs. mindre, og særlig stærk har Tilbagegangen været siden den sidste stærkt protektionistiske Toldlovgivnings Ikrafttræden, idet Omsætningen fra Marts og April 1891 til de tilsvarende Maaneder i 1892, der befinde sig under

den nye Tarif, er aftaget med 145 Millioner Francs eller 20 pCt. Man gør imidlertid bedst i ikke at lægge for stærk Vægt paa de sidstnævnte Tal, da der under de første Maaneder af en ny Toldlov altid ville gøre sig extraordinære Forhold gældende. Frankrigs Tilbagevenden til Protektionismen har dernæst skadet det meget i dets Handelsrelationer med Spanien, hvori den franske Kapital er engageret med c. 4 Milliarder Francs.

Noget anderledes lød Beretningen fra Tyskland. Max Broemel fremsatte som sin Anskuelse, at det var 4 Faktorer, der forenede sig om at tilvejebringe den protektionistiske Reaktion i Tyskland: Statens finansielle Interesser, Industrien, Agrarierne og Nationalitetsfølelsen. Disses Samvirken førte saa meget lettere til et Resultat, som der paa denne Tid rejste sig en stærk Stemning for en Indgriben fra Statens Side i det økonomiske Liv. Loven var bragt i Stand ved en Handel mellem de Storindustrielle og Agrarierne, ved hvis Afslutning man snarere skulde have troet sig hensat paa en Børs end i en parlamentarisk Forsamling. Rigets økonomiske Modstandskraft er gaaet frem under det protektionistiske System. Toldindtægterne ere tiltagne fra c. 100 til c. 370 Millioner M., hvoraf rigtignok $^3/_4$ ydes af Livs- og Produktionsfornødenheder, Produktionen af en Række vigtige Artikler voxet stærkt, af Kul fra 40 til 80 Millioner Tons, af Støbevarer fra 2 til 4 Millioner Tons. Men dette Fremskridt skyldes ikke Beskyttelsen, men derimod en Række andre Aarsager, saaledes den stærkt tiltagende Befolkning (der siden den økonomiske Reaktion er voxet med 10 Millioner Mennesker), de uhyre tekniske Fremskridt, Nedgangen i Transportomkostninger, den mægtige nationale Sammen-

slutning, de militære Rustninger m. m. De Forventninger, som man havde stillet til Protektionismen om en Tilvejebringelse af en gunstig Handelsbalance og en Forbedring af Arbejdernes Kaar ere derimod glippede; den har saaledes ikke kunnet forhindre de store Bjergværksstrejker.

Forsvaret for Beskyttelsen blev ført af Alglave, Redaktør ved Pariserbladet »le Temps« og Porumbaru fra Rumænien. Alglave mente, at Frihandelsmændene skyldte Bevis for, at Beskyttelsen havde skadet de Lande, der havde bragt den til Anvendelse. Vare maaske de nordamerikanske Fristater gaaede tilbage siden 1860? Mac Kinleyloven maatte ses som en Beskyttelsesakt for Amerikanerne mod den billige Arbejdskraft i Evropa og virkede indirekte som en Løftestang paa denne. Derfor var det Lovens Princip, at Tolden steg med det derpaa anvendte Arbejde, med det Trin af Forarbejdelse, der adskilte det fra det almindelige Raastof. Samtidig var de første Livsfornødenheder frie. Arbejderne vare derfor ikke Modstandere af Mac Kinleybillen (?).

Interessante vare de Oplysninger, der bleve forelagte Kongressen om Mac Kinleybillens Virkninger. Mange havde sikkert ventet, at denne Lov med sine exorbitante Satser vilde reducere de nordamerikanske Fristaters Omsætning med Udlandet. Tværtimod erfarer man, at den udenrigske Omsætning i de første 11 Maaneder efter 1. Oktbr. 1890, da Loven traadte i Kraft, er tiltaget med c. 74.8 Millioner $ mod den tilsvarende Periode i det foregaaende Aar, medens den gennemsnitlige Tilvæxt i de sidste 20 Aar kun beløber sig til 38.3 Millioner $. Udførelsen er tiltaget med

49.1, Indførselen med 25.7 Millioner $, men dette sidste Tal fremkommer ved, at Merbeløbet af indførte toldfri Varer andrager 112 Millioner $, medens derimod de beskyttede Varer udviser en Nedgang af 86.3 Millioner $. Ogsaa Porumbaru anbefaler en national Handelspolitik, der ikke er bunden i sin Handlefrihed ved Handelstraktater med Udlandet.

En Mellemstilling indtages af dem, der mene, at Udviklingen i Frihandelsretning bør gaa gennem Handelstraktater. Dette Standpunkt indtages saaledes af Østerrigeren Alexander Matlekovits i en interessant Afhandling om Evropas Handelspolitik. Forfatteren gør gældende, at der til alle Tider i de fleste Lande vil existere mægtigere Interessekredse, der søge at hidkalde en Beskyttelse, navnlig Agrarierne og de Storindustrielle, og Staten vil paa Grund af finansielle Synspunkter være tilbøjelig til at støtte disse, der tillige ville forstaa at skabe sig en mægtig Forbundsfælle i Nationalitetsfølelsen. Til at besejre denne forenede Alliance ville de modstaaende Interesser ofte være for spredte og indirekte; man maa, for at bane Vejen for en friere Handelspolitik, kunne henvise til denne som Midlet til at opnaa mere haandgribelige Fordele, og hertil frembyde Handelstraktaterne sig som et udmærket egnet Middel. Det er nemlig de færreste Nationer, der som England, Nordamerika og Rusland ere saa rige paa forskelligartede Produkter, at de kunne være sig selv nok; de fleste Lande ere tvungne til at udvexle deres Produkter med fremmede; men under en almindelig protektionistisk Toldpolitik vil man overalt løbe Panden mod høje Toldmure. Fordelen ved Handelstraktatsystemet er nu denne, at det tvinger Nationerne ind paa at følge en friere Handelspolitik,

fordi denne er det eneste mulige Middel til at bryde den omgivende Toldring og skaffe den indenlandske Produktion et Afsætningsmarked i Udlandet. Forfatteren anser den tidligere brugelige Form om gensidig Behandling som den mest begunstigede Nation for heldig. Misstemningen mod denne Klausul kan føres tilbage til Frankfurterfredens Afslutning, hvor Frankrig blev tvungen til at lægge denne Basis til Grund for sine Handelsrelationer med Tyskland. Forfatteren søger at vise, hvorledes senere Forsøg paa at slaa ind paa en ny Handelspolitik, der samtidig skal sikre et Land den gunstigste Behandling fra Udlandets Side og bevare dets Handlefrihed udadtil, ere glippede. Dette gælder saaledes om Kamptolden, der første Gang blev indført i den østerrigske Tarif af 1878, der bestemte, at Varer fra Nationer, som behandle Østerrig-Ungarn ugunstigere end andre Stater, skulde betale en Tillægstold. Andre Lande, Tyskland, Frankrig, Schweiz og senest Amerika have fulgt Østerrigs Exempel, men de Toldkrige, som ere udbrudte paa Grund af den nævnte Bestemmelse, saaledes mellem Østerrig og Rumænien fra 1886 til 91 og mellem Frankrig og Italien fra 1. Marts 1888 til 1. Januar 1890 have ingenlunde ført til det forønskede Resultat. Forfatteren tror heller ikke, at man vil naa vidt med det Princip, der er kommet til Verden med den franske Toldlov af 12. Januar 1892, og som bestaar i Fastsættelsen af en almindelig Tarif, men ved Siden heraf en Minimaltarif, der kommer til Anvendelse overfor Lande, som tilstaa de franske Varer lige saa store Fordele og tilstede deres Indførsel mod de laveste Afgifter. Afvigelsen fra de almindelige Handelstraktater er navnlig denne, at der af Hensyn til den nationale

Produktion her paa Forhaand er fastsat en Grænse, under hvilken Toldsatserne ikke maa gaa ned. Enhver Forhandling hviler imidlertid paa en gensidig Udvexling af Indrømmelser, idet man for at opnaa noget for sig selv maa kunne tilbyde Modparten de Begunstigelser, hvorpaa han sætter særlig Pris, og hvis en af de kontraherende Parter ikke vover at gøre nogen Indsats, ville Forhandlingerne let løbe ud i Sandet og Modparten have større Interesse af at henvende sig til andre. Maalet for Forfatteren er imidlertid Frihed, og Handelstraktatpolitiken bør derfor kun følges saa længe, som man derigennem tør haabe at tvinge andre Nationer til at nedsætte deres Toldbeskyttelse, altsaa som Banebryder for Frihandelen. Viser Erfaringen, at Haabet om at vinde frem ad denne Vej maa opgives, er Tiden kommet for en fri og lige Behandling af alle Nationer.

Større Interesse end Tolddiskussionen frembøde Forhandlingerne i Kongressens 2den Afdeling, fordi denne omfattede Mænd af de forskelligste Anskuelser, lige fra de mest yderliggaaende Liberaløkonomer gennem alle Nuanceringer: Tilhængere af den kristelige sociale og den statssocialistiske Skole til fuldblods Socialister. Dette bidrog ikke alene til at give Forhandlingerne Aktualitet og Indhold, idet Modstanderne aftvang hinanden deres bedste Argumenter, men det gav ogsaa Diskussionen mere Liv og Farve. Naar man hørte Socialisternes Fører v. d. Velde slynge sine Paastande og Argumenter ud mod Forsamlingen med en Varme, ja næsten Fanatisme, der i det mindste forekom os Nordboere temmelig fremmedartet, maatte man snarere tro sig hensat paa et Folkemøde, end til en videnskabelig Kongres, og det Bifald, der hilste Foredraget, gjaldt sikkert langt mere dette som

oratorisk Præstation end de Anskuelser, det gjorde gældende, og som jeg her skal søge at gengive i en sammentrængt Fremstilling, fordi de dannede Forhandlingernes ene Pol.

Der gives blandt Socialisterne to forskellige Forestillingsrækker (der imidlertid ofte kombineres) om Følgerne af og Maalet med Lovgivningens Fastsættelse af en 8 Timers Maximalarbejdsdag. Ræsonnementet er i Almindelighed følgende: Loven vil med ét Slag formindske de nu beskæftigede Personers Arbejdskvantitet og derved fremkalde en stærk Efterspørgsel efter ledige Arme. Derved ville ikke alene de talrige Arbejdere, der nu gaa ledige omkring, og som Samfundet maa underholde, kunne finde lønnet Beskæftigelse, men da det er denne Reservearmé af Arbejdere, der trykker Lønnen ned, vil denne trods, den kortere Arbejdstid, holde sig paa samme Punkt eller maaske endog stige. Saaledes spørger Quéker, Sekretær ved Arbejderbørsen i Bryssel, i en til Kongressen affattet Afhandling, »om det ikke er bedre, at 10 Mennesker kun arbejde i 8 Timer daglig, og hver da er i Stand til at forsørge sig selv, end at 8 Mennesker arbejde i 10 Timer og tvinges til at underholde de 2 andre, der ere fordømte til ufrivillig Lediggang«. Fejlen i dette Ræsonnement beror navnlig paa, at Efterspørgselen efter Arbejde betragtes som en fast Størrelse, der ikke paavirkes af de stigende Arbejdspriser, medens Arbejdsmarkedet netop er et meget modtageligt Barometer, som svinger stærkt paa Grund af langt mindre Aarsager. V. d. Veldes Standpunkt til den 8 Timers Arbejdsdag er i Principet et andet. Han begynder med at henvise til, at i de Lande, hvor man ad Lovens Vej har indført en kortere Arbejdsdag,

har denne Forholdsregel efterhaanden vundet almindelig Sympathi. Den formindskede Arbejdskvantitet vil nemlig blive erstattet dels ved det kortere Arbejdes større Energi, dels og navnlig derved, at Arbejdsgiverne tvinges til at anskaffe bedre Arbejdsmateriel. I Modsætning til den som Værn for Arbejdsgiverne indførte Toldbeskyttelse, der overalt virker sløvende paa Produktionen, vil Beskyttelsen af Arbejderne netop indeholde det stærkeste Motiv til at erstatte den udfaldne Arbejdskraft med mere fremskredne Arbejdsmetoder og bedre Maskiner. Selv med den samme Arbejdsstyrke vil en Indskrænkning af Arbejdstiden derfor ikke bevirke nogen Formindskelse af Produktionen. Som Bevis herpaa anfører v. d. Velde, at den engelske Lov af 1850, der ved at forbyde Kvinder og unge Mennesker at arbejde over 10 Timer faktisk, om end ad indirekte Vej, har indført den 10 Timers Maximalarbejdsdag ogsaa for Mændene, ikke har medført nogen Indskrænkning i Produktionen. Maalet med Lovgivningens Indskriden bør derfor være at forøge Arbejdernes aandelige og materielle Velvære, hvilket for Belgiens Vedkommende er i høj Grad nødvendigt, da 70,000*) Arbejdere have en effektiv Arbejdstid af 12 Timer og mere. Staten bør imidlertid først skride ind, naar den økonomiske Udvikling har naaet et temmelig fremskredet Standpunkt. Det vilde være ligesaa meningsløst at regulere Arbejdet for den lille selvstændige Haandværker eller Bonde, som at fastsætte en 8 Timers Maximalarbejdsdag for Aandens Arbejdere eller leje Natvægtere til at slukke Herbert Spencers eller Albert Schäffles Lampe. Anderledes, naar Arbejdet er

*) Dette Tals Rigtighed blev fra anden Side benægtet.

socialiseret, naar det, som Tilfældet er i Storindustrien, er baseret paa en gennemført Arbejdsdeling, hvor de talrige samarbejdende Personers Arbejde griber ind i hinanden som Hjul i et indviklet Maskineri; i disse Erhverv, som v. d. Velde anser for modne til at gaa over i det Offentliges Besiddelse, vil i Virkeligheden al Selvbestemmelse for den enkelte være udelukket og Spørgsmaalet kun være dette: om Arbejdsbetingelsernes Fastsættelse skal ske gennem Arbejdernes Fagorganisationer, gennem Lovens Mellemkomst eller ved den enkelte Arbejdsgivers Vilje. Hvor Arbejdernes Fagorganisation ikke er stærk nok til at fremkalde en passende Formindskelse i Arbejdstiden, maa dette ske ad andre Veje. Under Hensyn til den internationale Konkurrence anbefaler v. d. Velde følgende System:

1) en ved Loven fastsat Maximalarbejdstid, der ikke kan overskrides i nogen af de beskyttede Industrier,

2) en Ret for de ved Loven af 16. Avgust 1887 dannede »conseils de l'industrie et du travail«, sammensatte af Arbejdsgivere og Arbejdere, til at reducere Arbejdsdagen under den ved Loven fastsatte Grænse, saaledes at man saa vidt som muligt nærmede sig til det forjættede Maal af 8 Timer.

En Indgriben af Statsmagten i Spørgsmaalet om voxne Arbejderes Arbejdstid fandt ogsaa andre Forsvarere, saaledes en avstralsk Dame, Fru Couvreur (der under Pseudonymet Tasma har et Navn som Romanforfatterinde). Fru Couvreur gav forskellige Oplysninger om de avstralske Arbejderes Forhold. Den 8 Timers Arbejdsdag var almindelig gennemført for Byarbejderne, paa nogle Steder ved Lov, paa andre ved fri Overenskomst mellem Arbejdsgiver og

Arbejdere*). Arbejdslønnen er høj, 10 til 15 Frcs. daglig, paa samme Tid som Livet ingenlunde er dyrt. Ganske vist har Tilstrømningen af Arbejdere til Byerne foraarsaget alvorlige Ulemper, som Fru Couvreur imidlertid haaber ville vise sig forbigaaende. Politisk tilstræbe Arbejderne Gennemførelsen af Princippet »one man, one vote«, paa det sociale Omraade en tvungen Undervisning for alle og en højere og teknisk Undervisning for dem, der ønske det, endelig en almindelig Gennemførelse ad Lovens Vej af den 8 Timers Maximalarbejdsdag.

En ung Advokat v. d. Put, hørende til det kristelige sociale Parti i Belgien, stemmer overens med v. d. Velde deri, at Staten successive skal indskrænke Arbejdstiden for voxne Arbejdere, fordi den frie Udvikling har vist sig ikke at magte Spørgsmaalet. Mange belgiske Arbejdere ere beskæftigde i 14 til 15 Timer daglig, og der gives Fabriker, hvor Arbejderne maa tilkøbe sig en Fridag hver 14. Dag med 24 Timers uafbrudt Arbejde. Men han mener — i Modsætning til v. d. Velde — at man bør søge at naa dette Maal ved at overbevise andre om dets Berettigelse, ikke ved voldsomme Midler eller Trusler.

V. d. Overbergh gav en Række Oplysninger om den schweiziske Lov af 23. Marts 1877, der indførte den 11 Timers Maximalarbejdsdag. Denne stødte i Begyndelsen paa den stærkeste Modstand fra alle Sider, endog fra Domstolene, der (efter Vidnesbyrd fra den bekendte Fabrikinspektør Schuler) viste sig meget partisk for Arbejdsgiverne. Efter en af Fabrikinspektørerne i 1879

---

*) I Victoria tiltvang Arbejderne sig allerede i 1856 den 8 Timers Arbejdsdag, som de aarlig højtideligholde ved en stor Demonstration, som er bleven Oprindelsen til Socialisternes 1. Maj.

udgiven Beretning blev Loven aabenlyst tilsidesat i $^1/_3$ af de den underlagte Fabriker. Længe maatte Fabrikinspektørerne føre Krig mod Domstolene, mod Arbejdsgiverne, ja selv mod mange Arbejdere, men efterhaanden have de forstaaet at vinde den en for en. I 1891 var Loven i Dr. Schulers Inspektorat ikke blevet overtraadt en eneste Gang, og Arbejdstiden har en Tendens til at synke til 10 Timer. De saakaldte accessoriske Arbejder, som ikke regnes med til de 11 Timer, ere aftagne, og til en Forlængelse af Arbejdstiden paa Grund af supplerende Arbejder fordres der nu Angivelse af alvorlige Motiver. Antallet af de tilstaaede Forlængelser ser saaledes ud: 1886 — 235, 1887 — 360, 1888 — 478, 1889 — 566, 1890 — 441, 1891 — 434.

I Modsætning til disse Talere var dog den overvejende Stemning paa Kongressen imod enhver Indvirkning fra Statsmagtens Side paa de voxne Arbejderes Arbejdstid og i Særdeleshed imod ad denne Vej at fremtvinge den 8 Timers Maximalarbejdsdag. Der manglede til en Begyndelse endog et almindelig udtalt Ønske fra Arbejdernes Side. I Massachusetts har man Exempler paa, at Arbejderne have gjort Strejke mod en 8 Timers Arbejdsdag. I Frankrig have af 46,500 Skemaer, der vare udsendte for at lære Arbejderstandens Stilling til den 8 Timers Arbejdsdag at kende, kun 22,517 faaet Besvarelse, og Minoriteten af Vidnesbyrdene stillede sig gunstigt til samme.

Den ved Loven fastsatte Maximalarbejdsdag angribes først og fremmest for det Indgreb, den gør i den personlige Frihed og for den besværlige og pinlige Kontrol, som den vil medføre. Det er saaledes nærmest dette Synspunkt, som Direktør Bramsen lægger til

Grund for sine Udtalelser. Bramsen skelner mellem en saadan Indgriben fra Lovgivningsmagtens Side, der har til Formaal, i de gældende Fabriklovgivningers Aand, at beskytte Arbejderne mod Misbrug af deres fysiske Kræfter — den østerrigske og schweiziske Lov overskrider i Virkeligheden ikke dette Maal — og en Lov som den, Socialisterne ønske, der skal gives i særligt arbejderpolitisk Øjemed, og som indskrænker Arbejdstiden under den, som en stor Del Arbejdere faktisk ere beskæftigede og, individuelt taget, ønske at være det. Bramsen udtaler, at man kan diskutere i det uendelige, om en saadan Indskrænkning ad Lovens Vej er ønskelig uden at komme til et Resultat, men at det har ulige større Interesse at undersøge, om den er mulig og kommer her til en nægtende Besvarelse, fordi den paabyder Staten en uigennemførlig Kontrolpligt. Betegnende er i saa Henseende, at 4 af den norske Arbejderkommissions Flertal, hvilket sidste har stillet Forslag om Indførelsen i Norge af den 10 Timers Maximalarbejdsdag, have troet det nødvendigt at foreslaa en, af Arbejderne selv valgt Kontrolkomité, en Institution, som Arbejdsgiverne umuligt kunde acceptere. Vilde allerede Indførelsen af en 10 Timers Maximalarbejdsdag, der kun fjerner sig $^1/_2$—1 Time fra det nu i talrige Tilfælde brugelige Arbejde, medføre en saadan Kontrol, hvilke Forholdsregler maatte da anses for tilstrækkelige til at sikre Gennemførelsen af højst 8 Timers dagligt Arbejde? Nej, den selvstændige Arbejderpolitik bør overlades til Arbejderorganisationerne, der da beholde Kontrol med, at deres Medlemmer efterkomme de Forpligtelser, som de frivilligt paatage sig, og Bramsen anser Organisationerne for stærke nok dertil.

Corra anfører mod Socialisternes Fordringer, at de intet Hensyn tage til den historiske Kontinuitet i Udviklingen. Der er saa meget mindre Grund til en voldsom Indgriben i Tingenes Gang, som vi utvivlsomt befinde os midt i en naturlig økonomisk Bevægelse henimod en Forbedring af Arbejdernes Kaar. I alle Lande er Lønnen højere og Arbejdstiden kortere, end den var for en Menneskealder tilbage. Ved Siden heraf gaar hele Samfundsudviklingen i demokratisk Retning. Hele den aandelige Produktion har antaget Former, der gøre den tilgængelig for Menigmand. Arbejderne have deres billige Aviser, deres Foreninger, Adgang til en videre teknisk Uddannelse, til offentlige Samlinger og Biblioteker, hvor det ypperste af Tidens aandelige Arbejde findes forenet. Arbejderne ere derfor ikke saa ulykkelige, som v. d. Velde vil gøre dem til: »De virkelige ulykkelige ere de, som tro, hvad Førerne sige dem og bestandig skue misundelige opad til de bedre stillede« (Bellefroid). Men medens den frie Udvikling medfører, at disse Fremskridt gøres efterhaanden under Hensyn til, hvad der er den enkelte Nation muligt at yde uden at skade Produktionens Interesser, ville Socialisterne alt dette ved en pludselig Revolution. Derved forrykkes Grundbetingelserne for en heldig økonomisk Udvikling, der altid maa foregaa ved en gradvis Væxt, ikke i pludselige Spring. Man vil en Beskyttelse for Arbejderne indenfor Storindustrien, derimod ikke for Haandværkerne, men vil ikke Følgen blive en unaturlig Tilstrømning til de store Fabrikker og dermed en Nedgang i Fabrikarbejdernes Løn? Man henviser Arbejdsgiverne til at erstatte det udfaldne Arbejde ved Anskaffelsen af bedre Maskiner og Materiel, men vil man

ikke derved give de store og kapitalkraftige Forretninger en yderligere Overvægt over deres smaa og mellemstore Kolleger og derved stede Mellemstanden i yderligere Nød? Hovedsagen er dog, at Socialisternes Forudsigelser om Virkningerne af den 8 Timers- Maximalarbejdsdag ikke ville gaa i Opfyldelse. Paa den ene Side vil det ikke være muligt at forøge Arbejdets Produktivitet i Forhold til det udfaldne Arbejde, fordi Produktionen under Indvirkning af den store Konkurrence allerede i Forvejen anspænder sine Kræfter efter Evne, og fordi Arbejdets mindre Mængde netop i den store Industri ikke tør antages erstattet ved dets større Energi, da Produktionens Udbytte her mere retter sig efter Forretningsmaskineriets hele Gang (i mange Tilfælde endog efter det Antal Slag, Maskinerne kunne gøre i Timen) end efter Bestræbelser fra den enkelte Arbejders Side. Men bliver Arbejdet mindre produktivt, vil et af to ske. Enten vil Arbejdslønnen blive den samme og da vil, idet Priserne paa Grund af den internationale Konkurrence ikke kunne forøges, Forretningernes Overskud forsvinde, Kapitalerne udvandre, Fabrikerne standse deres Virksomhed, og i Stedet for at arbejde i 8 Timer ville Arbejderne slet ikke kunne faa Arbejde, eller — og det er sandsynligere — ville Arbejdsgiverne søge at indskrænke deres Produktionsomkostninger ved en Reduktion af Arbejdslønnen. Derfor er det fuldstændigt konsekvent, naar en Række af socialistiske Kongresser have forlangt, at Loven ikke alene skal fastsætte en Maximalarbejdsdag, men ogsaa en Minimalløn, en Tanke, der af visse amerikanske Arbejderforeninger er formuleret i Sætningen: »Otte Timers Arbejde, ti Timers Løn«. En saadan Fordrings Gennemførelse ved Statens Tvang

vilde ikke alene medføre et utaaleligt Indgreb i hele det økonomiske Liv, men simpelt hen vise sig uigennemførlig, og den Regering, der vilde forsøge sig i denne Retning, vilde kun umuliggøre enhver Konkurrence med Udlandet og udtale en Dødsdom over Landets økonomiske Fremtid. Den Hindring for enhver stærk Indgriben fra Statens Side i Erhversforholdenes Ordning, der ligger i Hensynet til ikke at stille et Land ugunstigt i dets Konkurrence med Udlandet, har naturligt henledet Tanken paa Gennemførligheden af en international Arbejderlovgivning, hvilket Spørgsmaal ogsaa stod paa Kongressens Program, men fra saa godt som alle Sider fandt en nægtende Besvarelse. Hvilke Vanskeligheder vilde der ikke allerede rejse sig for Tilvejebringelsen af en fælles Aftale? Man maa jo erindre, at Landenes Produktionsevne er betinget af en Række indbyrdes afvigende Faktorer, og det ikke blot ydre som Natur, Produktrigdom, Klima, Kapital, men endog i første Række rent personlige: nationale Ejendommeligheder, Arbejdsgivernes og Arbejdernes gennemsnitlige Dygtighed m. m. Det oplystes exempelvis, at medens en engelsk Arbejder i Perioden 1885—87 gennemsnitlig fremstillede 410 Tons Kul, beløb Produktionen sig for en preussisk, fransk og belgisk henholdsvis kun til 352, 295 og 232 Tons. Ved en international Aftale maatte der tages Hensyn til alle disse Momenter, og der maatte, for ikke at forrykke Landenes relative Konkurrencedygtighed, indrømmes de økonomisk svagere Samfund, der i Forvejen have maattet bøde paa deres Underlegenhed ved at byde deres Arbejdere mindre gode Betingelser, saaledes in casu en længere Arbejdstid, saa meget lempeligere Vilkaar for Statens Indgriben. Hvorledes skulde

det allerede være muligt at samle alle disse forskellige Interesser under én Hat, da der fuldstændig savnes objektivt Maal for de forskellige Momenters Indflydelse paa Erhvervsevnen? Selv om man imidlertid per impossibile kom overens om internationale Aftaler, vilde der sikkert vise sig uoverstigelige Vanskeligheder for deres Haandhævdelse. Man kunde overlade denne til Nationernes egen gode Vilje; men dette vilde i Virkeligheden betyde, at Aftalen kun forblev et dødt Bogstav, eller man kunde overdrage Kontrollen dermed til en international Kommission, men ogsaa denne Udvej vilde vise sig umulig; thi ingen Nation vilde med sin gode Vilje finde sig i at se sine indre økonomiske Forhold undersøgte af en fremmed Kommission. Tilhængerne af den internationale Arbejderlovgivning henvise til, at flere og flere Omraader inddrages under de fælles Aftaler mellem Staterne, Kommunikationsmidlerne, Pengevæsenet, den materielle og immaterielle Ejendomsret; men det drejer sig i alle disse Tilfælde om Forhold, om hvilke der kan træffes faste Aftaler, og hvor Anvendelsen af disse ikke frembyder Vanskeligheder, medens man for Arbejderlovgivningens Vedkommende maatte tage Hensyn til en Mangfoldighed af individuelle Momenter. Naar allerede nationale Love om Arbejdets Regulering ere stødte paa store Vanskeligheder, vilde disse vise sig uoverstigelige for internationale Aftaler.

En stærk Indgriben af Statsmagten i voxne Arbejderes Forhold vilde betegne en historisk Cirkelbevægelse, idet Udgangspunktet for den økonomiske Frihed, der tager sin Begyndelse med den franske Revolution, netop var en Regulering fra oven, udøvet af Fagkorporationerne eller gennem Loven og Administrationen. Denne Ud-

vikling bort fra Tvang er ikke vilkaarlig, men stemmer med de forandrede økonomiske Forhold. Hvor Produktionen er lokal og stabil, lade de Faktorer, der have Indflydelse paa den, sig let overse, og en Regulering fra oven er her berettiget og mulig. Men den moderne Produktions Vilkaar ere helt forskellige herfra. De Forhold, som her have Indflydelse paa Produktionen, ere saa talrige, at det ikke er muligt for Enkeltmand at have noget Overblik derover, og de skifte næsten fra Dag til Dag. Den Produktion, der vil holde sig oppe i denne internationale Malstrøm, maa være i Stand til hurtigt og energisk at indrette sig efter alle disse Forhold; men dette opnaas kun gennem fri Forhandling mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, ikke ved et tungt arbejdende Lovgivningsapparat. Det kunde derfor være Statens Opgave at lette den Forhandling ved at fremme Dannelsen af Voldgiftsretter, derimod ikke at bringe sin Vilje ind i Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder. Den Forbedring i Arbejdernes Kaar, der er opnaaet i Lande som Østerrig og Schweiz, beviser intet; thi den er indtraadt midt under en almindelig Verdensbevægelse henimod en Indskrænkning i Arbejdstiden, og i det nævnte Faktum ser man derfor fra liberal Side kun et Udslag af den naturlige økonomiske Udvikling, ikke et Resultat af Lovgivningsmagtens Bestræbelser. Det bedste Bevis herfor søges deri, at Arbejdstidens Forkortelse har en Tendens til at overskride det fastslaaede Maal, idet den paa mange schweiziske Fabrikker nu ikke overstiger 10 Timer, et Faktum, som af Interventionisterne anses som en indirekte Følge af Loven, idet denne har virket endog ud over sit Maal.

Medens Stemningen for ved Statens Medvirkning

at søge tilvejebragt en kortere Arbejdstid for voxne Arbejdere saaledes var stærkt delt og i det hele ret kølig, stillede man sig gunstigt til Spørgsmaalet om Statens Medvirkning til Tilvejebringelsen af en Arbejderstatistik. Her var jo et Omraade, hvor Tilhængere af de forskellige økonomiske Skoler kunde mødes paa neutralt Gebet, fordi »Statistiken tjener til at oplyse dem alle«. Derimod divergerede Meningerne noget om, hvorledes Sagen skulde gribes an. De bestaaende arbejderstatistiske Bureauer kunne henføres til to forskellige Typer. Paa den ene Side staar det schweiziske Arbejdersekretariat, udgaaet fra Arbejdernes Kreds, idet det er stiftet af det schweiziske Arbejderforbund paa Foranledning af Arbejderforeningen »Grütli«. Staten træder først til i anden Række, idet den navnlig støtter Sekretariatet med en aarlig Bevilling, der flere Gange er blevet forhøjet og fra 1890 andrager 20,000 Frcs. I Modsætning hertil fremtræder de arbejderstatistiske Bureauer i Amerika, »board of trade« i England og det senest i 1890 oprettede »office du travail« i Frankrig alle som egenlige Statsinstitutioner. Det sidstnævnte arbejderstatistiske Bureau er stiftet for »at samle, ordne, og offentliggøre alle Oplysninger vedrørende Arbejdet, navnlig om Produktionens Stilling og Udvikling, Arbejdets Organisation og Løn, dets Forhold til Kapitalen, Arbejdsvilkaarene, en Sammenligning mellem Arbejdets Stilling i Frankrig og Udlandet«. Bureauet er delt i to Sektioner, en for Statistik, en anden for sociale Studier. Ligesom de amerikanske Bureauer indskrænker det sig ikke til Udsendelse af Skemaer, men foretager Undersøgelser paa Stedet ved personlige Henvendelser eller ved faste Embedsmænd eller midlertidige Delegerede.

Bureauet disponerer aarlig over 140,000 Frcs., en Sum, som imidlertid anses for utilstrækkelig.

Meningerne vare delte om, hvilket af de to anførte Systemer, der var det bedste. Fra den ene Side gjordes gældende, at man kun ved at lade Arbejdernes Organisation samle det statistiske Materiale kunde paaregne en almindelig Medvirkning fra Arbejderne, der viste sig meget mistroiske overfor Statsinstitutioner, et Argument, som turde have særlig Vægt for Belgiens Vedkommende, hvor de sociale Modsætninger ere større end noget andetsteds. Den overvejende Stemning var dog for, at Staten selv skulde oprette et arbejderstatistisk Bureau. Kun Staten dannede en tilstrækkelig bred og gennem Tiderne uforanderlig Basis for Tilvejebringelsen af en systematisk Statistik; kun den havde den fornødne Avtoritet og gennem sin Forbindelse med alle offentlige Myndigheders Magt til at skaffe langt bedre og fuldstændigere Oplysninger end nogen privatretlig Institution. Hovedsagen er dog, at man kun hos en Statsinstitution tør vente at finde den Uberørthed af personlige Interesser og den Upartiskhed, der er den væsenlige Betingelse for Tilvejebringelse af en virkelig videnskabelig Statistik, medens Materialets Indsamling og Bearbejdelse, naar det foretages af en fra de interesserede Parter udgaaet Avtoritet, let vil ske med det, maaske ubevidste, Maal at tjene Partiets Interesse. Der vil jo desuden intet være i Vejen for — som ogsaa faktisk er sket, navnlig i Amerika — at Statens statistiske Bureauer kunne sætte sig i Forbindelse med saa vel Arbejdernes som Arbedsgivernes Organisation.

Det første Skridt til Tilvejebringelsen af en Arbejderstatistik bør være nationale Institutioner som grund-

læggende Elementer; men under Hensyn til den tiltagende internationale Berøring mellem Nationerne bør Maalet udstrækkes videre til Tilvejebringelsen af en international Statistik og en dertil skabt særlig Organisation. Som Middel til at bane Vejen herfor anbefaler Hector Denis, Professor ved Bryssels Universitet, Afholdelsen af periodiske Kongresser af Udsendinge fra Evropas og Amerikas arbejderstatistiske Bureauer, hvilke skulle paatrykke de nationale Undersøgelser den Enhed i Genstand og Methode, der er en nødvendig Betingelse for en virkelig værdifuld Sammenligning mellem de forskellige Landes Forhold. Et Generalsekretariat skulde offentliggøre Kongressernes Forhandlinger og Arbejder og vaage over, at deres Beslutninger bleve bragte til Udførelse.

En lille Episode, der indtraf henimod Slutningen af Forhandlingerne om Arbejderspørgsmaalet, havde en vis Interesse, fordi den viste den dybe nationale Modsætning, der adskiller den franske og flamske Befolkning i Belgien, og hvorledes Flamlænderne paa ethvert Punkt søge at understrege de to Nationers Ligeberettigelse. Der fandtes i Regulativet for Kongressen en Bestemmelse om, at ingen maatte tale over 10 Minutter, et Maal, der imidlertid uden Protest fra Dirigentens Side var blevet overskredet af en Række Talere, endog ret betydeligt. Det var foruden fransk tilladt at tale tysk, engelsk og flamsk, men alle Talerne, ogsaa Udlændingene, havde hidtil talt fransk, da en ung Flamlænder optraadte paa sit Modersmaal, skønt man vidste, at han talte meget godt fransk. Strauss, der var Dirigent, lod ham rolig tale i 10 Minutter, men fratog ham herefter Ordet. Da Flamlænderen — nu paa fransk —

protesterede imod, at man, tilmed i en Forhandling om Arbejderspørgsmaalet, haanede »Arbejdernes Sprog«, gjorde Strauss gældende, at det var en Uhøflighed mod en international Kongres — uden Nødvendighed — at tale et Sprog, som de allerfærreste forstod, tilmed da alle Udlændinge havde vist Kongressen den Opmærksomhed at tale fransk, og Flamlænderen blev tvungen til at forlade Talerstolen under den største Bevægelse i Forsamlingen.

Kongressen kunde efter sin Natur ikke medføre positive Resultater i Øjeblikket, der var jo ikke her, som paa den internationale Kongres i Berlin, mødt Mænd med Myndighed til at give Tilsagn fra Regeringernes Side. At Kongressens Afholdelse alligevel ikke har været forgæves, derfor borger den betydelige Samvirken af Kræfter til Told- og Arbejderspørgsmaalets Belysning, der her har fundet Sted. At ogsaa det snævrere Formaal, man fulgte fra belgisk Side: ved Kongressens Sammenkaldelse at skabe en Støtte for den frie Handelspolitik, delvis er kronet med Held, derpaa tyder den Velvilje der vistes Kongressen saavel fra Kongens som fra Avtoriteternes Side.

Danmarks*) direkte Vareomsætning med Frankrig i Tidsrummet 1876—91.

Af

Cand. polit. Fr. Reck.

I Henhold til de officielle statistiske Tabeller over Danmarks Vareomsætning med og Skibsfart paa Udlandet, som aarlig udgives af det kongelige danske statistiske Bureau, havde i Aarene 1876—91 vor Vareomsætning med Frankrig følgende Omfang og Værdi (se Tabellen paa næste Side).

Vareomsætningen med Frankrig er altsaa baade i Omfang og i Værdi voxet betydelig i Løbet af de sidste femten Aar. I Slutningen af Halvfjerdserne havde den saaledes et samlet Omfang af ikkun omkring 10,000 Register-Tons til en beregnet Værdi af 4—5 Mill. Kr., var i Midten af Firserne allerede over 20,000 Register-Tons til Værdi af 6—7 Mill. Kr., bevægede sig i Slutningen af Firserne mellem 30,000 og 50,000 Register-Tons til Værdi af mellem 7 og 10 Mill. Kr. og er i Aaret 1891 naaet op til at udgøre henimod 70,000

*) Danmark ɔ: det egenlige Danmark, idet Færøerne, Island, Grønland og de dansk-vestindiske Øer betragtes som Udland, da de ligge udenfor Toldomraadet.

	Omfang			Værdi		
	Indførsel Reg.-Tons	Udførsel Reg.-Tons	Samlet Vareomsætning Reg.-Tons	Indførsel Mill. Kr.	Udførsel Mill. Kr.	Samlet Vareomsætning Mill. Kr.
1891	54300	14500	68800	9.3	2.4	11.7
1890	37300	9600	46900	6.9	2.2	9.1
1889	44000	6600	50600	8.1	2.1	10.2
1888	22800	8000	30800	5.1	1.5	6.6
1887	25000	9200	34200	5.0	2.3	7.3
1886	15600	5600	21200	4.0	1.6	5.6
1885	16500	6900	23400	5.5	1.9	7.4
1884	12400	5500	17900	5.1	1.4	6.5
1883	12700	5000	17700	5.2	1.5	6.7
1882	10000	2700	12700	3.9	0.7	4.6
1881	13800	3400	17200	5.0	0.7	5.7
1880	12400	4300	16700	4.3	1.0	5.3
1879	6000	8300	14300	3.2	2.2	5.4
1878	4500	5400	9900	3.2	1.8	5.0
1877	5300	2800	8100	3.4	1.1	4.5
1876	6600	800	7400	4.3	0.2	4.5
Gennemsnit: 1876—90..	16300	5600	21900	4.8	1.5	6.3

Register-Tons til en beregnet Værdi af henimod 12 Mill. Kr. Omsætningen i dette Aar er derfor ogsaa i Omfang mer end tre Gange og i Værdi næsten dobbelt saa stor som den gennemsnitlige Omsætning i de nærmest forudgaaende femten Aar. At Opgangen har været betydelig i Forhold til Størrelsen af vor Handel paa Frankrig, vil træde end tydeligere frem, naar man sammenstiller Omfanget og Værdien af vor Omsætning med samtlige fremmede Lande, hvis Handel paa Danmark er af mere væsentlig Betydning, saavel i Aaret 1891 som gennemsnitlig i de femten Aar fra 1876 til

1890 samt den procentvise Opgang i Omfang og Værdi for sidste Aar, hvilket nærmere vil ses af efterfølgende Oversigt:

Danmarks samlede Vareomsætning

med	Omfang			Værdi		
	Gennemsnit af 1876-1890 Mill. Reg.-Tons	1891 Mill. Rg.-T.	Opgang f. 1891 pCt.	Gennemsnit af 1876-1890 Mill. Kr.	1891 Mill. Kr.	Opgang f. 1891 pCt.
Norge	0.092	0.072	÷ 22	16.8	14.6	÷ 13
Sverig	0.376	0.460	+ 22	55.9	70.1	+ 25
Rusland	0.115	0.195	+ 70	16.0	38.5	+141
Tyskland	0.423	0.527	+ 25	144.3	178.9	+ 24
England	0.957	1.193	+ 25	137.9	201.2	+ 46
Holland	0.020	0.021	+ 5	7.7	8.2	+ 6
Belgien	0.025	0.046	+ 84	5.7	8.1	+ 42
Frankrig	0.022	0.069	+214	6.3	11.7	+ 86
Danmarks Bilande og Kolonier	0.029	0.027	÷ 7	9.2	8.0	÷ 13
De Forenede Stater af Nord-Amerika	0.077	0.109	+ 42	15.2	21.7	+ 43
Ostindien	0.008	0.012	+ 50	2.9	3.9	+ 34

Sammenholder man nu først Frankrig med Belgien og med Holland, hvilke tre Landes Handel paa Danmark havde i Gennemsnit af Tidsrummet 1876—1890 omtrent samme Størrelse, fremgaar det af Oversigten, at Forøgelsen i vor Vareomsætning med Frankrig for 1891 i Forhold til Gennemsnittet af de nærmest forudgaaende femten Aar baade absolut og forholdsvis tagen, baade i Omfang og i Værdi overstiger meget den sam-

tidige Forøgelse i Vareomsætningen saavel med Belgien som fornemlig med Holland. Sammenholder man dernæst Frankrig med England, Tyskland, Sverig, Rusland samt de Forenede Stater af Nord-Amerika, med hvilke Lande Danmark staar i mest levende Handelsforbindelse, viser det sig endvidere, at forholdsvis set har Omsætnings-Forøgelsen for Frankrig i 1891 baade i Omfang og i Værdi været langt større end den samtidige Omsætnings-Forøgelse for hvert af de nævnte Lande, naar alene undtages Rusland, hvis Vareomsætning med Danmark i 1891 udviser en Opgang, der forholdsvis vel i Omfang staar betydelig under, men i Værdi ikke lidet over den samtidige Opgang i vor Omsætning med Frankrig. Dette Forhold er nærmest begrundet i, at i Handelen paa Rusland har det været dels i og for sig mere værdifulde Varer, dels Varer, hvis Priser i 1891 betydelig overstige Gennemsnits-Priserne for de foregaaende femten Aar, hvoraf Omsætningen især er voxet i sidste Aar, medens det i Handelen paa Frankrig har været Omsætningen af i og for sig lidet værdifulde Varer, hvis Priser i 1891 have været lidet højere og for nogles Vedkommende endogsaa lavere end Gennemsnits-Priserne, der fornemlig er tiltagen i samme Aar. Man behøver saaledes blot at henlede Opmærksomheden paa den i de sidste Aar stærkt stegne Import til Danmark fra Rusland af Smør samt paa de høje Priser paa indført russisk Rug i 1891, ligesom man nedenfor nærmere skal paavise, at det har været vor Indførsel af Oliekager og Klid fra Frankrig samt vor Udførsel af indenlandsk Roemallas til dette Land, der fornemlig ere tiltagne i sidste Aar. Derfor har ogsaa en med Rusland omsat Register-Ton en Middelværdi i hele

Tidsrummet 1876—1890 paa ikkun 139 Kr., men en Gennemsnitsværdi i 1891 paa endog 197 Kr., hvorimod en med Frankrig omsat Register-Ton en gennemsnitlig Værdi paa henholdsvis endog 286 Kr. og ikkun 170 Kr.

Indenfor vor samlede Vareomsætning med Frankrig indtager Indførselshandelen fra dette Land ubetinget den mest fremtrædende Plads. Af de i Gennemsnit af Tidsrummet 1876—1890 mellem Danmark og Frankrig omsatte $6._3$ Mill. Kr. udgjorde saaledes vor Indførsel $4._8$ Mill. Kr., men vor Udførsel ikkun $1._5$ Mill. Kr., og af de i Aaret 1891 omsatte $11._7$ Mill. Kr. beløb Indførselen $9._3$ Mill. Kr. mod en Udførsel paa ikkun $2._4$ Mill. Kr. Af disse Tal fremgaar det atter, at det ogsaa har været Indførselshandelen fra Frankrig, der baade absolut og forholdsvis er stegen mest i 1891 i Forhold til Gennemsnittet, nemlig med $4._5$ Mill. Kr. eller med over 90 pCt., medens samtidig Udførselshandelen til Frankrig kun er tiltagen med 900,000 Kr. eller med c. 60 pCt.

Ser man nu først hen til vor Indførsel fra Frankrig, fremgaar det af de officielle statistiske Tabeller, at af de Varegrupper, som spille nogen mere betydelig Rolle i denne Handel, har det været Oliekager og Klid, hvorpaa Opgangen i Aaret 1891 falder med langt det største Beløb. I Gennemsnit af Aarene 1876—1890 indførte vi saaledes fra Frankrig af Oliekager $14._9$ Mill. Pd. til en Værdi af 833,000 Kr. og af Klid $3._9$ Mill. Pd. til en Værdi af 167,000 Kr. hvorimod i 1891 af Oliekager $47._0$ Mill. Pd. til en Værdi af $2._{584}$ Mill. Kr. og af Klid $20._4$ Mill. Pd. til en Værdi af $1._{009}$ Mill. Kr., saaledes at der altsaa i sidste

Aar har fundet en Forøgelse Sted i vor Indførsel fra Frankrig af Oliekager og Klid paa ikke mindre end henholdsvis $32._1$ Mill. Pd. og $1._{751}$ Mill. Kr. samt $16._5$ Mill. Pd. og 842,000 Kr. Herefter følge — om end med ikke lidet mindre Beløb — Varegrupperne: Olier samt Mark- og Havefrø (fornemlig Kløverfrø og Græsfrø). Af Olier blev der nemlig fra 1876 til 1890 gennemsnitlig indført for 51,000 Kr. og af Mark- og Havefrø for 157,000 Kr., men i 1891 derimod for henholdsvis 587,000 Kr. og 519,000 Kr., og Forøgelsen i dette Aar bliver følgelig for førstnævnte Varegruppe 536,000 Kr. og for sidstnævnte 362,000 Kr. Disse fire Varegrupper repræsentere altsaa en samlet Opgang i sidste Aar paa c. $3._5$ Mill. Kr. Som ovenfor omtalt har Opgangen i vor Indførselshandel fra Frankrig i Aaret 1891 udgjort et Beløb af $4._5$ Mill. Kr., og de saaledes resterende $1._0$ Mill. Kr. fordele sig paa en hel Del Varer, der hver for sig ere gaaede op med mindre Beløb. Som saadanne kunne nævnes: Uformalet og formalet Boghvede (Forøgelse i 1891 c. 180,000 Kr.), Vin (c. 160,000 Kr.), raa Kaffe (c. 140,000 Kr.), Skibe (c. 110,000 Kr.), uforarbejdet Perlemor (c. 90,000 Kr.), Farvevarer og tilberedte Spisevarer, fornemlig hermetisk lukkede (hver c. 70,000), Soda (c. 60,000), Harpix, uformalet Hvede og uforarbejdet Vox (hver c. 50,000 Kr.), Bomuld og beredte Skind og Huder, nærmest farvede, sværtede etc. (hver c. 40,000 Kr.) samt Parfumerier, Kork, finere Metalvarer og Spirituosa (hver c. 30,000 Kr.). Samtidig har der i sidste Aar i Forhold til Gennemsnittet alene fundet en nævneværdig Nedgang Sted for Varegrupperne: Uberedte Skind og Huder samt Manufakturvarer (fornemlig af Uld og af

Silke), en Nedgang, der dog kun beløber henholdsvis c. 200,000 Kr. og c. 60,000 Kr.

Betragter man dernæst vor Udførsel til Frankrig, udgjorde — som ovenfor berørt — Forøgelsen heri for Aaret 1891, sammenholdt med Gennemsnittet, et Beløb af 900,000 Kr., hvoraf i Henhold til de officielle statistiske Tabeller 360,000 Kr. falder paa en enkelt Varegruppe, nemlig Mallas og Sirup (nærmest indenlandsk Roemallas). Vor Udførsel til Frankrig af denne Vare var nemlig i Gennemsnit af Aarene 1876—1890 $5._6$ Mill. Pd., der svare til en Værdi af 276,000 Kr., men i 1891 $13._2$ Mill. Pd. til Værdi af 636,000 Kr., og den er altsaa i sidste Aar i Forhold til Gennemsnittet voxet med ikke mindre end $7._6$ Mill. Pd., hvortil svarer et Værdibeløb paa 360,000 Kr. Den resterende Forøgelse paa 540,000 Kr. strækker sig ud over ikke faa Varer med mindre Beløb for hver. Vi skulle saaledes anføre: Uformalet Hvede (Opgang i 1891 c. 190,000 Kr.), uberedte Skind og Huder (c. 120,000 Kr.), Apothekervarer (c. 70,000 Kr.), finere Trævarer, fornemlig Snedkerarbejde og mindre grovt Bødkerarbejde, samt uformalet Byg (hver c. 50,000 Kr.), Æg (c. 40,000 Kr.), Jærn- og Staalvarer (c. 30,000 Kr.) samt Øl (c. 25,000 Kr.). Samtidig hermed har det egentlig kun været uformalet Rug, der udviser nogen væsenlig Nedgang, idet der i sidste Aar ikke har fundet nogen Udførsel Sted til Frankrig af denne Vare, medens Gennemsnitsudførselen i de nærmest forudgaaende femten Aar beløb sig til c. 30,000 Kr.

I Henhold til de officielle statistiske Tabeller over vor Skibsfart paa Udlandet omsattes der i Aaret 1891 mellem Danmark og Frankrig en Varemængde, der —

som allerede ovenfor anført — i Omfang udgjorde 68,800 Register-Tons, og heraf besørgedes 24,200 Register-Tons ved Sejlskibe og 44,600 Register-Tons ved Dampskibe, medens det tilsvarende Gennemsnitstal for de nærmest forudgaaende femten Aar var — som ligeledes foran nævnt — 21,900 Register-Tons, hvoraf 8,200 Register-Tons faldt paa Sejlskibe og 13,700 Register-Tons paa Dampskibe. Der har altsaa i sidste Aar, sammenholdt med Gennemsnittet, fundet en Forøgelse Sted i Omfanget af vor Vareomsætning med Frankrig, der fordeler sig med 16,000 Register-Tons eller c. 195 pCt. paa Sejlskibsfarten og med endog 30,900 Register-Tons eller c. 225 pCt. paa Dampskibsfarten. I vor Indførselshandel fra Frankrig udvise saavel Dampskibe som Sejlskibe en betydelig Opgang i bestuvede Tons, men i vor Udførselshandel til Frankrig har det kun været Dampskibene, hvis Trafik er bleven væsenlig forøget. Forøgelsen har nemlig i sidste Aar udgjort for fra Frankrig indgaaede Dampskibe og Sejlskibe henholdsvis 22,500 Register-Tons og 15,500 Register-Tons eller op imod 235 pCt. og for til Frankrig udgaaede Dampskibe og Sejlskibe henholdsvis 8,400 Register-Tons eller c. 210 pCt. og ikkun 500 Register-Tons eller c. 30 pCt. Ser man dernæst hen til Nationaliteten af de i vor Handel paa Frankrig engagerede Skibe, da udviste Skibe under dansk Flag den betydeligste Opgang i omsat Varemængde for 1891 i Forhold til Gennemsnittet, nemlig ikke mindre end 30,800 Register-Tons eller c. 235 pCt., medens Omsætningen ved Skibe under fremmed Flag samtidig kun var stegen med 16,100 Register-Tons eller c. 180 pCt. I Aaret 1891 besørgedes derfor ogsaa ved danske Skibe endog 43,900

Register-Tons og ved fremmede Skibe 24,900 Register-Tons, hvoraf 8,900 Register-Tons under svensk, 8,100 Register-Tons under tysk, 3,900 Register-Tons under norsk, 1,800 Register-Tons under engelsk og 1,300 Register-Tons under russisk Flag. Af Toldsteder, hvis Handel paa Frankrig i sidste Aar var af nogen mere væsenlig Betydning, kunne endelig nævnes: København (med en Omsætning paa c. 33,900 Register-Tons eller omtrent Halvdelen af den hele Omsætning), Aarhus (med c. 7,100 Register-Tons), Fredericia (med c. 3,000 Register-Tons), Nakskov (med c. 2,700 Register-Tons), Nyborg (med c. 2,300 Register-Tons), Odense (med c. 1,700 Register-Tons), Horsens (med c. 1,600 Register-Tons), Vejle (med c. 1,500 Register-Tons), Randers (med c. 1,400 Register-Tons), Assens (med c. 1,300 Register-Tons), Helsingør (med c. 1,200 Register-Tons), Frederikshavn og Stege (hver med c. 1,100 Register-Tons) samt Nykøbing paa Falster, Bandholm og Køge (hver med c. 1000 Register-Tons).

Til Slutning turde det mulig ikke være uden Interesse at henlede Opmærksomheden paa, at ligesom vor direkte Omsætning med Frankrig er tagen stærkt til i Løbet af de sidste femten Aar, saaledes er ogsaa i samme Tidsrum danske Skibes Fragtfart mellem franske Havne samt mellem franske og andre fremmede Havne voxet betydelig. I Aaret 1891 var nemlig efter de officielle, statistiske Tabeller den samlede Tonnage af vore i denne Fragtfart beskæftigede Skibe naaet op til at udgøre 311,200 Register-Tons mod 210,700 Register-Tons i Gennemsnit af Aarene 1876—1890, og heraf faldt 173,300 Register-Tons paa Skibe, der indgik til franske Havne fra franske og andre uden-

landske Havne, og 137,900 Register-Tons paa Skibe, der udgik fra franske Havne til franske og andre udenlandske Havne, samt 200,600 Register-Tons paa Skibe, der havde Ladning, og 110,600 Register-Tons paa Skibe, der enten vare tomme eller ballastede, mod henholdsvis 115,300 Register-Tons og 95,400 Register-Tons samt 135,700 Register-Tons og 75,000 Register-Tons som Gennemsnitstal. Der har altsaa i sidste Aar, sammenholdt med Gennemsnittet, været en Forøgelse i Totaltonnagen paa ikke mindre end 100,500 Register-Tons, der fordelte sig med 58,000 Register-Tons for Indgaaende og 42,500 Register-Tons for Udgaaende samt med 64,900 Register-Tons for Skibe med Ladning og 35,600 Register-Tons for Skibe uden Ladning og i Ballast, eller forholdsvis set gennemgaaende en Opgang paa c. 50 pCt.

Meddelelser om Verdenspostforeningen,

givne i Nationaløkonomisk Forenings Møde den 27. Oktober 1892

af

Overpostmester H. G. Petersen.

Forskellige have henvendt sig til mig med Anmodning om at oplyse, hvad der var opnaaet ved den i forrige Aar i Wien afholdte Postkongres, og da der i vor Forening er meddelt Oplysning om Resultaterne af de i Bern i 1875 og Lissabon i 1885 afholdte Kongresser*), har jeg troet at burde give en lille Meddelelse derom, uagtet det Hele har for os i Danmark en saa ringe Betydning, at jeg ikke vilde have ulejliget d'Herrer herhen alene for den Sags Skyld; men da her var andre Sager at forhandle, kunde denne jo løbe med.

Det Væsentligste, der er opnaaet i Wien, er at samtlige britiske Kolonier i Avstralien (Ny Sydwales, Sydavstralien, Victoria, Queensland, Vestavstralien, Tasmania og Ny-Zeeland) ere traadte ind i Verdenspostforeningen; det samme er Tilfældet med Fidschiøerne

---

*) Vide Nationaløkonomisk Tidsskrift 6. Bind og Ny Række 4. Bind (1886).

og britisk Guinea. Den bestaar saaledes nu af 66 Postterritorier. I 1874, da Foreningen stiftedes, bestod den kun af 21 Postterritorier med et Omfang af 40 Mill. Kv.-Kilometer med 350 Mill. Indvaanere, medens de 66 Territorier have et Omfang af 96 Mill. Kv.-Kilometer med 946 Mill. Indvaanere.

Alle disse Stater ere dog kun tiltraadte Hovedkonventionen (for Brevpostens Vedkommende). Som bekendt er Portoen ikke ens, men bestaar af 2 Satser, resp. 25 og $37^1/_2$ centimes, sidstnævnte for Breve, der passere en Søpostlinie af mindst 300 Sømile. De forenede nordamerikanske Stater have dog givet Afkald paa at opkræve den højere Porto for Breve, der passere Atlanterhavet, eller at erholde den konventionsmæssige Godtgørelse for den længere Søtransport. De andre Konventioner vedrørende Udvexlingen af Breve med angiven Værdi, Postanvisninger, Postpakker, Abonnement paa Aviser ere kun vedtagne af enkelte af de nævnte Stater, nogle have sluttet sig til en, andre til en anden af disse Konventioner, og ere de Forandringer eller Forbedringer af det hidtil bestaaende rene Bagateller.

Saaledes ere nu alle Postforeningsstaterne forpligtede til at udvexle Brevkort med Svar. For os i Danmark har dette ikke meget at betyde, thi denne bekvemme Art Forsendelser benyttes meget lidt, i den Grad lidt, at der er Tusinder af Korresponderende, som slet ikke kende Benyttelsen af dem. Det er arriveret mig, at Svarblanketten ved et Brevkort ikke er blevet anvendt, men gaaet i Papirskurven, og Svaret skrevet i almindeligt Brev.

Vareprøver maa nu have et noget større Omfang

end hidtil, nemlig 30, 20 og 10 Centimeter, og forsendes i Rulleform.

Ligeledes kunne Forretningspapirer og Tryksager forsendes i Rulleform, naar Gennemsnittet ikke er over 10 Centimeter og Længden 75 Cent.

Paa anbefalede Breve kan trækkes Postopkrævning, dog kun til de Stater, der overhovedet i den indre Trafik besørge saadanne. Anbefalede Breve, der maatte forefindes i Brevkasserne ufuldstændig frankerede, kunne sendes videre til Bestemmelsesstedet; Restportoen opkræves da hos Adressaten.

Medens ubesørgede Forsendelser hidtil skulde henligge 6 Maaneder, forinden de tilbagesendes, er denne Tidsfrist nu indskrænket til 2 Maaneder for Forsendelser, der ikke ere bestemte til oversøiske Lande. Dette har en Betydning, thi i det sidste Aar var der ikke mindre end 7 Millioner Breve befordrede i Verdenspostforeningen, hvilke ikke vare komne vedkommende Adressater ihænde.

Medens Reglen er, at der ydes en Erstatning af 50 frcs. for et i Verdenspostforeningen bortkommet anbefalet Brev, saa er der dog endnu adskillige Stater, navnlig i Amerika, og deriblandt de forenede nordamerikanske, som have forment ikke at være berettigede til at yde saadan Erstatning.

Der kan nu forsikres indtil 10,000 frcs. i Breve med angiven Værdi (tidligere kun 5000 frcs.), samt trækkes Postforskud paa dem, og endvidere besørges i Postforeningen nu smaa Æsker med Guldsager, Ædelstene osv., dette selvfølgelig dog kun mellem de Stater, som have sluttet Overenskomst om indbyrdes at udvexle Breve, henholdsvis Pakker, med angiven Værdi.

Man er blevet enig om ogsaa at besørge Postanvisninger med Expresbud og — hvad der er en betydelig Lettelse, — at eftersende Postanvisninger fra et Land i Postforeningen til et andet, medens de hidtil, naar de ikke kunde besørges, skulde tilbagesendes for i Afsendelseslandet at indleveres paany, hvilket selvfølgelig var en stor Gene og i alt Fald meget vidtløftigt. Taxten for Postanvisninger er derhos blevet lidt modificeret.

Udvexlingen af Postpakker ɔ: Pakker indtil en Vægt af 5, henholdsvis 3 Kilogram er blevet udvidet til at omfatte flere Stater og kunne disse Pakker nu forlanges distribuerede ved Expresbud, hvor saadan Besørgelse er indført for Breve. Ligeledes er Afsenderne satte i Stand til paa Forlangende at kunne betale den i Bestemmelseslandet opkrævede Indførselstold.

Medens Overenskomsten om Udvexlingen af Postpakker i Almindelighed er baseret paa, at saadanne kunne modtages indtil en Vægt af 5 Kilogram og en angiven Værdi samt et Opkrævningsbeløb af indtil 500 frcs., saa er der dog givet de Kontraherende Ret til at indskrænke Vægtgrænsen, som ovenfor angivet, til 3 Kilo og til ikke at honorere nogen Værdiangivelse eller nogen Postopkrævning.

Dette er en af de store Ulemper ved den afsluttede Konvention — hvilke forøvrigt ogsaa vare tilstede i den hidtil gældende; man maa saaledes altid have Fabers Postbog ved Haanden, naar man vil sende Postanvisninger, Postopkrævninger, Breve med angiven Værdi og Pakker til Udlandet, for at se, til hvilke Stater de kunne sendes og i hvilket Omfang m. v.

Som anført, er der 66 Stater, der have tiltraadt

Hovedkonventionen; 25 have tiltraadt Konventionen om Breve og Æsker med angiven Værdi, 26 om Postanvisninger og 31 om Postpakker.

Storbritannien og Irland ere ikke med til nogen af de særlige Overenskomster, men Danmark har ved speciel Overenskomst sikret sig Udvexling af Postpakker med England og ligeledes ved særlige Konventioner Udvexling af Postanvisninger med England, Britisk Indien og andre britiske Besiddelser samt de forenede nordamerikanske Stater.

Med Norge, Sverig og Tyskland har Danmark sluttet særlige Overenskomster, ved hvilke der gøres forskellige Modifikationer i de almindelige Bestemmelser indenfor disse Postomraader.

Endelig er der sluttet en ny Overenskomst om Abonnement paa Tidender og Tidsskrifter ved Postvæsenets Mellemkomst, men da denne først skal træde i Kraft den 1. Jan. førstk. og der endnu ikke, saavidt vides, er taget endelig Bestemmelse om flere af de derhen hørende Forhold, skal jeg ikke komme nærmere ind derpaa.

Naar man hører, at henimod 100 tildels højere staaende Embedsmænd ere trommede sammen fra alle Verdensdele, og man ved, at alle de under Diskussion komne Emner have været Genstand for en foreløbig skriftlig Forhandling forinden Mødet, maa man forbavses over det forholdsvis ringe Resultat af Mødet. Det viser kun, at hvor der ikke er Tale om store gennemgribende Forandringer, er det vanskeligt at faa de enkelte Post-

bestyrelser til at forlade det særlig Tilvante til Fordel for det store Almindelige.

Imidlertid maa man jo være glad ved det, man har opnaaet; man kan nu for en forholdsvis billig Porto udvexle almindelige og anbefalede Breve, Brevkort, Korsbaandstryksager, Vareprøver og Forretningspapirer med al Verdens Lande. Betydningen heraf fremgaar, naar jeg oplyser, at der i det sidste Aar, for hvilket Statistik foreligger (1889), er udvexlet $2^3/_4$ Milliard Brevpostsager.

I dette Tal indtager Danmark en beskeden Plads, nemlig nær 5—6 Mill. afg. og ankomne Brevpostsager.

Til Oplysning tilføjes, at de 25 Stater, der have afsluttet Overenskomster om Udvexling af Breve og Æsker med angiven Værdi, ere: Tyskland, den Argentinske Republik, Østerrig-Ungarn, Belgien, Brasilien, Bulgarien, Costa Rica, Danmark og de danske Kolonier, Ægypten, Spanien, Frankrig og de franske Kolonier, Italien, Liberia, Luxemburg, Norge, Nederlandene, Portugal og de portugisiske Kolonier, Rumænien, Rusland, Salvador, Serbien, Sverige, Schweiz, Tunis og Tyrkiet.

De 26 Stater, der have sluttet Overenskomst om Udvexling af Postanvisninger, ere: de ovenfor nævnte undtagen Spanien, Rusland med Finland og Serbien, men derimod mellem Chili, Japan, Siam og Uruguay.

De 31 Stater, der have truffet Overenskomst om Udvexling af Postpakker, ere: de ovenfor førstnævnte

undtagen Bulgarien, Costa Rica og Rusland, men dermod mellem Chili, Columbia, Grækenland, Montenegro, Paraguay, Siam, Uruguay og Venezuela.

Overenskomsten om Abonnement paa Tidender og Tidsskrifter ved Postvæsenets Mellemkomst er afsluttet mellem 18 Stater: Tyskland, Østerrig-Ungarn, Belgien, Brasilien, Bulgarien, Columbia, Danmark, Ægypten, Liberia, Luxemburg, Norge, Persien, Portugal og de portugisiske Kolonier, Rumænien, Sverige, Schweiz, Tyrkiet og Uruguay.

Hovedstadens Befolkningstilvæxt.

Meddelelser, givne i Nationaløkonomisk Forenings Møde d. 27de Oktbr. 1892.

Af Kontorchef Marcus Rubin.

I Aarene nærmest efter Folketællingen af 1885 for København og Nabokommuner offentliggjorde jeg nogle Undersøgelser om Befolkningstilvæxten, og det omtrentlige Resultat jeg kom til, paa Grundlag af Mandtalslisterne og Aarsoversigterne over Fødsler og Dødsfald, var, at Tilvæxten var i Aftagende, og at det særlig var Indvandringen, som havde været ringere end i de nærmest foregaaende Aar. Dette Resultat er blevet bekræftet ved Opgørelsen af Folketællingen af 1890. Københavns aarlige Tilvæxt var i Tiaaret 1870—79 for hver 10,000 Indbyggere: 2,62, i Femaaret 1880—84: 3,58, men i Femaaret 1885—89 kun 2,24, hvad der jo angiver en ret betydelig Nedgang. Da samtidig Fødslernes Overskud over Dødsfaldene omtrent udgjorde henholdsvis 82, 135 og 142 aarlig pr. 10,000, og der saaledes endog er en betydelig Stigning i disse Tal, er altsaa Indvandringsoverskudet kendeligt aftaget.

Det har forekommet mig at være af Interesse at undersøge, om denne Bevægelse fortsættes nu i de Par

Aar, der ere gaaede siden Folketællingen af 1890. Efter en kalkulatorisk Opgørelse paa Grundlag af Politiets Mandtalslister for November forrige Aar, kan Folketallet i København den 1. Februar 1892 højst ansættes til 326,500 Indbyggere. Dette betyder en aarlig Tilvæxt af 215 pr. 10,000. Tilvæxten er altsaa yderligere i Nedgang. Det turde her være overflødigt at betone, at det er ikke — som jeg husker Enkelte troede, da Spørgsmaalet sidste Gang var fremme — Københavns Befolkning, der aftager i Tal. Den tager til, men med formindsket Hastighed. Ogsaa i den Henseende har den nedadgaaende Bevægelse holdt sig, at medens hidtil i langsommelige Tider Byens Tilvæxt i højere Grad er foregaaet ved Indvandringsoverskud end ved Fødselsoverskud, er dette Forhold fra Midten af 80erne forandret, Byens Tilvæxt skyldes fra nu af den naturlige Forøgelsesmaade, Befolkningens egen Formering, mere end den udefra kommende Tilvæxt. I Aarene 1890 og 91 har der været et Fødselsoverskud i Byen af ialt 7,096, hvad der atter vil sige, at af den aarlige Tilvæxt pr. 10,000, 215, hidrørte kun lidt over 100 fra Indvandringsoverskud, de øvrige fra Fødselsoverskud.

Selve dette Fødselsoverskud er i de sidste Aaringer i Aftagen. Man huske, hvordan Forholdene have udviklet sig her i Byen i den sidste Snes Aar. Den Milliardstrøm, der flød ud over Evropa i Begyndelsen af 70erne, den Opadgaaen i al Handel og Industri, den Stigning af alle Priser, ikke mindst af Arbejdslønnen, den Indvandring til Byerne, der fandt Sted i hele den civiliserede Verden, fik Danmark og dens Hovedstad ogsaa sin gode Part af. Man indvandrede til København, og man indvandrede i den Alder, hvor man har

Lyst til at gifte sig og sætte Børn i Verden. Forholdene vare gunstige, og Indvandrerne tilhørte for en meget væsentlig Del den Part af Befolkningen, der gifter sig tidligst og faar flest Børn. Men efterhaanden tog det forholdsvis noget af med de talrige Ægteskaber, og nu i de sidste Aar, med den stærkt formindskede Indvandring, er Nedgangen paafaldende. Tager man de sidste 20 Aar, 1872—91, finder man et gennemsnitlig aarligt Antal Ægteskaber pr. 10,000 Indbyggere af*)

1872—75:	101,
1876—79:	97,
1880—83:	96,
1884—87:	94,
1888—91:	83.

Da Ægteskabernes Antal er sat i Forhold til hele Befolkningen, maa en Formindskelse af Forholdstallet jo allerede i og for sig fremkomme, i des højere Grad Tallet paa den Del af Befolkningen, der ikke kan gifte sig, nemlig Børnene, stiger i Forhold til den hele Befolkning, og Børnealdersklassernes Styrke har paa Grund af den store Fødselshyppighed netop været i Tilvæxt i Forhold til de produktive Aldersklasser. Men naar det Øjeblik kommer, da de produktive Aldersklasser, de Voxne, kun i ringe Grad rekruteres udefra, medens de tidligere Indvandrere vedblive at sætte Børn i Verden — ja, da bliver naturligvis Ægteskabernes forholdsvise Antal formindsket baade paa Grund af de mange Børn

*) Opgørelsen af Ægteskabs-, Fødsels- og Dødsprocenterne ere summariske Beregninger paa Grundlag af Stadslægens Aarsberetninger.

og paa Grund af de forholdsvis færre Voxne. Derfra det ret betydelige Fald.

Hvorledes er det nu gaaet med Børnetallet i de samme 20 Aar? I Aarene 1872—91 udgjorde det aarlige Antal af Levendefødte pr. 10,000 af Befolkningen:

1872—75: 332,
1876—79: 365,
1880—83: 372,
1884—87: 375,
1888—91: 339.

Den stærkt stigende Fødselshyppighed lige indtil de sidste Aar er iøjnefaldende. Nu er imidlertid Faldet kommet. Aarene omkring 1890 svare til den første Halvdel af 70erne, Antallet af Fødsler — ikke Antallet af Børn, thi Børnealdersklasserne ville endnu længe være paavirkede af det tidligere store Antal Fødsler — er i forholdsvis stærkt Aftagende, og den formindskede Tilgang af Voxne vil da i Længden opvejes af et formindsket Antal af Børn, til Fordel for et rimeligt Forhold mellem de naturligt Ydende og de naturligt Nydende i Samfundet.

Jeg skal endnu anføre, hvorledes Dødelighedsforholdene have været i de nævnte 20 Aar. Paa hver 10,000 af Befolkningen faldt aarligt af Dødsfald (excl. Dødfødte):

1872—75: 256,
1876—79: 235,
1880—83: 231,
1884—87: 226,
1888—91: 216.

Denne Tabel er — for de Overlevende — en i Sandhed trøsterig Tale ved Baaren. Thi den viser

os, at, trods den forøgede Fødselshyppighed, der i Kraft af Spædalderens stærke Dødelighed skulde forøge den hele Befolknings Gennemsnitsdødelighed, har denne været i uafbrudt Nedgang, og, om vi end ikke ere paa Højde med de fremmeligste Byer i Evropa, f. Ex. Kristiania, hvor Dødeligheden er under 2 Procent, ere vi dog nu godt oppe i Rækken. Skulde vi blive forskaanede for asiatiske Epidemier, velsignede med en god Renovation, og faa vi Lov at nøjes med et Børneantal til Husbehov, kan vi fra vor Plads paa første Række maaske inden Aarhundredets Slutning endnu tage Livtag om Duxepladsen.

Men, for at vende tilbage til Københavns Befolkningstilvæxt i de sidste Aar, saa skyldes dennes Formindskelse altsaa lykkeligvis ikke nogen forøget Dødelighed, men en Formindskelse af Frugtbarheden, samtidig med at Indvandringen vedblivende holder sig i langt beskednere Former end i tidligere Tid. Rent absolut set vil dette sidste fremgaa af, at der i de sidste Par Aar er indvandret mere end udvandret halvfjerde Tusind om Aaret, mod i den første Halvdel af 80erne halvsjette Tusind, og en saadan Mindreindvandring af et Par Tusind aarlig spiller en langtrækkende Rolle.

Den forholdsvise Tilbagegang i København viser sig ogsaa i det stærkt forringede Antal Nybygninger, de sidste Aar have været Vidne til. I Aarene 1890 og 91 var Nybygningernes Antal af Lejligheder ialt 2,618. Tager man de tre tidligere Toaar, tilbage til Midten af 80erne, ere de tilsvarende Tal for 1888 og 89: 3269, for 1886 og 87: 5236, for 1884 og 85: 7697. Fordelt efter Lejlighedernes Størrelse, faa vi for det aarlige Antal af nye Lejligheder følgende Tal:

	1884—85 gnstl.	1886—87 gnstl.	1888—89 gnstl.	1890—91 gnstl.
1, 2 og 3 Værelser:	3394	2346	1310	960
over 3 Værelser:	455	272	325	349
Tilsammen:	3849	2618	1635	1309

Medens den aarlige Tilvæxt af større Lejligheder saaledes gennemgaaende er 3—400, var Faldet i Antallet af Smaalejligheder baade stadigt og stærkt. Antallet af nybyggede Etværelseslejligheder er højst ubetydeligt; det vil imidlertid huskes fra de offentliggjorte Tabelværker over Beboelsesforholdene, at Udlejningen af Toværelserslejlighedernes ene Værelse til Logerende skaber adskillige faktiske Etværelseslejligheder, og at Overbefolkningen baade i disse og i de egentlige Etværelseslejligheder er betydelig. Alt i alt er jo imidlertid Tilvæxten af Smaalejligheder stærkt i Aftagende, og selv om man tager smaa og store Lejligheder under ét, er den nuværende aarlige Tilvæxt, ca. 1300, saa ringe, at man maa tilbage til før 70ernes Byggeperiode for at finde Mage dertil. En saa væsentlig forringet Byggevirksomhed er selvfølgelig ikke blot en Virkning af formindsket Befolkningsforøgelse, men bliver ogsaa en Aarsag dertil, idet næppe noget i den Grad drager Haandværkere, Haandlangere og Smaahandlende til en By som stort Byggeri.

Man vil imidlertid sandsynligvis indvende, at, hvad der ikke er bygget i København i disse Aar, er bygget paa Frederiksberg. Nu er det ganske vist, at der i de sidste Aar er bygget endel paa Frederiksberg, men dog ingenlunde saameget, at Karakteren af de nysnævnte Tal forandres. Der er, ifølge velvillige Meddelelser af de derværende Myndigheder, ialt opført Bygninger paa Frederiksberg i Aarene 1890 og 91 med 808 Lejligheder

(incl. Butiker), nemlig gennemsnitlig aarlig 253 To- og Treværelserslejligheder, 151 Lejligheder paa over 3 Værelser. Lægger man disse Tal til de københavnske, faar man for 1890—91 gennemsnitlig aarlig 1213 Lejligheder paa 1—3 Værelser, 500 paa over tre Værelser, tilsammen 1713 Lejligheder. Men dette Tal er $^1/_3$ mindre end Tallet for 1886—87 gennemsnitlig, vel at mærke for København alene, ja langt under Halvdelen af Tallet for 1884—85 gennemsnitlig, ligeledes for København alene.

Selvfølgelig spiller i det Hele Befolkningsforøgelsen i Københavns Nabokommuner en væsentlig Rolle, naar Spørgsmaalet er om Hovedstadens Tilvæxt, men paa ingen Maade nogen saa indgribende, at Grundtrækkene i de Befolkningsforhold, vi blive vaer i København, derved forandres. Ved Folketællingen i Aaret 1880 havde København, Frederiksberg, Sundbyerne og den Del af Utterslev, der i kirkelig Henseende hører til København, ialt 273,322 Indbyggere, ved Folketællingen i Aaret 1885: 328,571 Indbyggere, ved Folketællingen i Aaret 1890: 375,719 Indbyggere. Tilvæxten fra 1880 til 1885 var da i alt 20,2 pCt., fra 1885 til 1890 ialt 14,3 pCt., medens de tilsvarende Tilvæxttal for København alene vare 19,2 og 11,7. Er Afstanden mellem Tilvæxtprocenterne altsaa end noget større, naar man tager København alene, end naar man tager Nabokommunerne med, saa finder man dog saa langtfra nogen Væsensforskel, at Faldet i begge Tilfælde er omkring $^1/_3$, for København alene noget over, for København med Nabokommunerne noget under $^1/_3$. — Paa samme Maade viser det sig, at efter de Oplysninger, der foreligge om Befolkningstilvæxten paa Frederiksberg — den af Nabokommunerne, hvortil jo

Hovedinteressen knytter sig — havde Frederiksberg den 1. Februar d. A. henimod 51,000 Indbyggere og har haft en Befolkningstilvæxt siden Folketællingen af ca. 4 pCt. aarlig. Tager man den imidlertid sammen med København, viser det sig, at medens sidstnævntes aarlige Tilvæxt alene var omtrent $2^1/_6$ pCt., var Tilvæxten for København-Frederiksberg omtrent $2^2/_5$ pCt., altsaa en forholdsvis ringe Forhøjelse i Tilvæxttallet.

Man kan nu spørge om, hvilken Interesse der til syvende og sidst knytter sig til, om Hovedstadens Befolkningstilvæxt er noget større eller mindre. Jeg opstillede for en Tid siden spøgvis i en lille Artikel i »Illustreret Tidende« en Beregning over, hvornaar det Tidspunkt vilde være indtruffet, da København havde slugt hele Danmarks Befolkning. Tage vi imidlertid Sagen mere seriøst, ville vi finde, at med den Befolkningstilvæxt, København med de her nævnte Nabokommuner havde i 1880—84, nemlig 3,75 pCt. gennemsnitlig aarlig, vilde de to Decennier efter 1885, i Aaret 1905, have et Folketal af 686,000 Indbyggere. Beholde vi imidlertid den nuværende Tilvæxtprocent — lad os af Hensyn til Nabokommunerne sige $2^1/_2$ pCt. —, ville vi, gaaende ud fra Folketallet 1890, i Aaret 1905 faa et Indbyggertal af 544,000. Det gør en Forskel af henved halvandet Hundrede Tusind Mennesker. Vi staa netop lige i Midten af Perioden 1880—1905, have $12^1/_2$ Aar paa hver Side, saa et saadant Tilbageblik og Fremblik mangler i og for sig ikke sin Interesse. Men af særlig Betydning bliver vor Betragtning, naar vi huske, at allerede i Aaret 1880 udgjorde København med Nabokommuners Folketal 13,8 pCt. af hele Kongerigets Folketal, og at det nysnævnte

Folketal af 686,000 i 1905 vilde udgøre 27,4 pCt. af Danmarks, til den Tid vel halvtredje Million Mennesker store Befolkning. Det var allerede umaadeligt, at København med nærmeste Omegn i 1880 rummede næsten $^1/_7$ af hele Landets Indbyggermængde, men skulde Hovedstaden om $12^1/_2$ Aar rumme det dobbelte heraf, saa blev Forholdet monstrøst. Behøve vi til den Tid endda kun at regne med de 544,000 vilde København, Frederiksberg osv. indeslutte godt $^1/_5$ (21,8 pCt.) af hele Landets Befolkning, og dette turde allerede være mere end tilstrækkeligt.

Jeg indser nok, man kan indvende, at Hovedstadens Formindskelse i Tilvæxt er der forsaavidt ikke noget at glæde sig ved, som den kan have sin Aarsag i økonomisk Tilbagegang. Givet er dette imidlertid ikke. Forholdet kan ogsaa skyldes en Fremgang i det øvrige Land, der binder flere Kræfter end i den nærmest foregaaende Tid, og en større Besindighed i Indgaaelsen af Ægteskaber m. v., en mindre feberagtig Opblussen i selve Hovedstaden. Alle de Betragtninger, hertil kunne knytte sig for og imod, skal jeg imidlertid ikke komme ind paa. Saameget er kun vist, at under iøvrigt lige Forhold er det at foretrække, at København ikke voxer uforholdsmæssigt stærkt, ikke blot for dennes egen Skyld — de økonomiske og sociale Ulemper, der knytte sig til Storstædernes raske Væxt, optræde vel ikke værre her end i den øvrige civiliserede Verden —, men særlig for Rigets Skyld som saadant. Thi her kan vi ikke trøste os med den øvrige Verden. København er ret stor iblandt Byerne, samtidig med at Danmark er meget lille iblandt Staterne. Hvis derfor det Danmark, der ligger udenfor Hovedstaden, ikke

skal blive til et stort Amager for København, saa maa man haabe, at Misforholdet ikke vedblivende vil tiltage. Det er, som sagt, allerede slemt nok, at man skal være glad ved, om København med Nabokommuner om et Dusin Aar kun rummer godt en Femtedel af det hele Riges Befolkning. Men dette kan endda kun blive Tilfældet med den Tilvæxtprocent — vigende siden Midten af 80erne —, som nu her er konstateret for de allersidste Aar, og som jeg derfor har ment, det var af virkelig Interesse at gøre opmærksom paa.

Nationaløkonomisk Forening.

Foreningens aarlige Generalforsamling afholdtes Torsdagen den 27. Oktober og aabnedes af Dirigenten, Overpostmester **Petersen** med følgende Udtalelse:

Der er vistnok Ingen mødt her i Dag uden at tænke paa det Tab, Foreningen har lidt, siden vi sidst vare samlede, ved Konferensraad Levys bratte Død. Han var nemlig voxet saaledes sammen med Foreningens Væren, at hans Bortgang maaske føles stærkere end hvilketsomhelst andet Medlems vilde blive følt, og det ligger derfor nær, at vi, forinden vi begynde paa vor Gerning, mindes ham med nogle Ord.

Han var traadt ind i Foreningen umiddelbart efter dens Stiftelse, efter Indbydelse af Bestyrelsen i Novbr. 1872 og valgtes til Medlem af Bestyrelsen i Oktb. 1875 samt til dennes Formand i 1877.

En stor Del af de Emner, der have været Genstand for Diskussion i Foreningen, ere fremkomne ved Initiativ fra hans Side, og navnlig har dette været Tilfældet med dem, der have vakt en saadan Opmærksomhed i videre Kredse, at de have givet Anledning eller medvirket til Indsættelsen af Statskommissioner, saasom Møntforandringen, Sparekasseordningen og derefter følg-

ende Lovforslag, endvidere af Alderdomsforsørgelsen, den økonomiske Situation, i hvilken han forudsagde det almindelige Prisfald, navnlig for Korn og andre Landmandsprodukter.

Der er neppe noget af Foreningens Medlemmer, der hyppigere end Levy tog Del i Diskussionen, og man hørte ham altid med Interesse. Han var uddannet i Livets Skole; i de forskellige Stillinger, i hvilke han havde arbejdet, havde han med sin klare Forstaaelse og sunde Blik faaet en Indsigt i økonomiske Forhold, som kun faa andre, hvorfor han i Diskussionen kunde udtale sig med en Overbevisningens Styrke, som gjorde Virkning. Hertil kom, at man havde Følelsen af, at han talte fra et fuldstændig uegennyttigt Standpunkt, hvilket i Forbindelse med den Sanddruhed, der var over hans hele Færd, yderligere forøgede Vægten af hans Udtalelser.

Man hørte ham derfor gerne, og det saameget mere, som han altid var maadeholden og taktfuld i sin Optræden, og jeg tør sige med Bestemthed, at han aldrig har saaret nogen med sin Udtalelse. Det var disse Egenskaber, der bidrog til at det senest afholdte skandinaviske nationaløkonomiske Møde, hvis Ledelse var i hans Hænder, løb af paa en saa smuk Maade.

Senere har desværre hans svækkede Sundhed lagt ham Hindringer i Vejen for at virke saameget som tidligere for forskellige økonomiske Spørgsmaal, der laa ham paa Sinde, og det er mig bekendt, at deriblandt indtog Spørgsmaalet om en Alderdomsforsørgelse af Arbejdsklassen en fremragende Plads. I flere Aar har han anvendt ikke ubetydelige Midler for at erhverve statistiske Oplysninger til Grundlag for Behand-

lingen af dette. Spørgsmaalet var Genstand for Diskussion her for et Par Aar siden, men Levy var desværre ved Sygdom forhindret i at være tilstede; jeg havde ønsket Mødet fortsat for at faa det store Spørgsmaal yderligere drøftet, men hans Helbred tillod ham ikke i længere Tid at give Møde og Sagen var da skredet saa vidt paa Rigsdagen, at det ikke vilde have været passende yderligere at diskutere den her. Jeg kan kun sige, at Levy havde en anden Plan for Ordningen end den, der er vedtaget ved den nugældende Alderdomsforsørgelseslov.

Næst hans nærmeste Familie og det Pengeinstitut, i hvis Ledelse han havde en væsentlig Andel, er der næppe nogen Kreds, i hvilken han vil blive savnet saa meget som i vor. Vi ville derfor Alle bevare ham i kær Erindring og mindes ham med Tak for hvad han har virket her for en frugtbringende Diskussion af flere væsentlige Samfundsspørgsmaal; til denne Tak venter jeg alle Tilstedeværende ville slutte sig.

De Tilstedeværende viste deres Tilslutning ved at rejse sig.

Efter at Regnskabet derefter var fremlagt og godkendt, valgtes til Medlemmer af Bestyrelsen ved Genvalg d'Herrer Prof. Falbe Hansen, Grosserer O. B. Muus, Overpostmester H. G. Petersen og Prof., Dr. Will. Scharling. Som nyt Medlem indvalgtes Kontorchef Rubin.

Derefter gav Overpostmester Petersen de foran aftrykte Meddelelser om Verdenspostforeningen

og Kontorchef Rubin de ligeledes foran aftrykte Meddelelser om Befolkningstilvæxten i København i de sidste Aar.

Dirigenten meddelte paa Mødet en til Foreningen (ved Kontorchef Rubin) indsendt Indbydelse til at yde Bidrag til et Legat, der agtes oprettet til Minde om den afdøde berømte Nationaløkonom Emile de Laveleye, et Legat ved hvis Hjælp der fra Tid til anden agtes uddelt Belønninger for de bedste Besvarelser af udstedte internationale Prisopgaver. Paa et Bestyrelsesmøde, der afholdtes efter Mødet, og hvori forskellige af Foreningens Medlemmer deltog, vedtoges det, at Nationaløkonomisk Forening skulde tilsende »*la fondation Emile de Laveleye*« 100 Francs.

I Foreningens Møde den 6te December 1892 indledede Prof. Dr. Will. Scharling en Diskussion om den af Københavns Magistrat foreslaaede **Huslejeskat.**

Professor Dr. **Will. Scharling**:. Taleren vilde forudskikke den Bemærkning, at hans Opgave ikke var at træde i Skranken for den foreslaaede Skat, men kun at lægge et objektivt Grundlag for Diskussionen.

Det givne Udgangspunkt var dette, at Københavns Kommune i høj Grad trængte til forøgede Indtægter, hvilket tydelig fremgaar af nogle faa Tal. Den samlede Udgift er i Perioden 1879—89 stegen fra 5,340,000 Kr. til 8,600,000 Kr. d. v. s. med $3^1/_4$ Million Kr. eller $61^0/_0$. Denne betydelige Stigen hænger naturligvis nøje sammen med Byens Udvidelse; men den aarlige Udgift er ogsaa stegen ret betydeligt — i den nævnte

Periode fra 23 Kr. 40 Øre til 28 Kr., d. v. s. med 18 % pro persona. Denne Stigning, som har fortsat sig efter 1889, skyldes navnlig de stadig større Krav, der stilles til Kommunens Kasse af Skolevæsenet (Stigning 1879—89: 99 %), Fattigvæsenet (64 %), Gældens Forrentning (90 %) Politivæsenet (50 %) og Hospitalsvæsenet (67 %). Heldigvis har i en længere Periode Indtægterne nogenlunde kunnet holde Skridt med Udgifterne; men dette er næppe Tilfældet mere. Det foreliggende Budget for 1893 viser saaledes en Stigning paa Udgiftssiden imod det foregaaende Aars Regnskab af ca. 1 Million Kroner, medens Indtægterne næppe kunne ventes at ville forøges med mere end ca. 2 á 300,000 Kr. Alderdomsforsørgelsen vil alene paaføre Kommunen en Udgift af ca. $^{2}/_{3}$ Mill. Kr. — Naar vi nu staa overfor dette Misforhold mellem Indtægter og Udgifter, kunde man spørge om det da ikke var muligt at indskrænke Udgifterne. Men hertil maatte Taleren svare, at Budgettet i Virkeligheden havde Karakteren af et Normalbudget; Størrelsen af de fleste Udgiftsposter var efter deres Natur given, og efter Talerens egne Erfaringer fra Budgetudvalget var det egentlig kun lige overfor en enkelt Post, nemlig Brolægningsvæsenet, at man havde nogenlunde frie Hænder. — Det var altsaa givet, at Kommunen maatte skaffe sig større Indtægter; men man kunde spørge, om dette ikke kan ske uden at gaa til en Forøgelse af Beskatningen. Hertil maatte svares nej; thi vel driver Kommunen Erhvervsvirksomhed, og saadanne Virksomheder bør give et passende Udbytte, men det vilde være ganske urigtigt at drive dem paa en saadan Maade, at de bleve væsentlige Indtægtposter. I de forenede Handelsforeningers Adresse var der i disse Dage allerede

talt om en Belysningsskat, saa meget videre turde man næppe gaa i den Retning. — Det bliver dernæst et Spørgsmaal, om den imødesete Underbalance var af en saadan Natur, at man maatte skride til permanente Foranstaltninger; i saa Henseende maatte det erindres, at en eventuel Gennemførelse af Loven om en mellemkommunal Beskatning vilde kunne give i alt Fald delvis Dækning for Underbalancen. Taleren mente dog, at selv om vi fik en mellemkommunal Beskatning — og Udsigterne hertil ere i alt Fald for Øjeblikket tvivlsomme —, vilde der næppe herved kunne skaffes varig Dækning for Kommunens fremtidige Underskud. Taleren havde dog været tilbøjelig til at tro, at man burde afvente den interkommunale Beskatningslovs Skæbne og i Øjeblikket nøjes med at indføre Palliativforanstaltninger. I Overensstemmelse hermed og under Hensyn til, at Loven af 1861 havde fixeret saavel Ejendomsskatterne som det Maximum, Indkomstskatten ikke maatte overskride 3%, havde Taleren i Rigsdagen foreslaaet at gaa til en Forhøjelse af begge. Det maatte nemlig erkendes, at en ensidig Forhøjelse af Indkomstskattens Procent havde sine store Betænkeligheder. For at naa en Merindtægt af ca. 800,000 Kr., maatte man gaa til 4%, og fra de fleste Sider har man erkendt det lidet ønskelige heri. Det er bekendt, at lige saa fortræffelig en Indkomstskat er i theoretisk Henseende, lige saa vanskelig er den at gennemføre i Praxis, og denne Bemærkning finder særlig Anvendelse paa den københavnske Indkomstskat, som jo skærer alle Indtægter over én Kam. Vil man skride til en Forhøjelse af Indkomstskattens Procent, maa Loven underkastes en gennemgribende Revision, — men dette vilde næppe kunne ske

i Løbet af kort Tid. Naar det af Magistraten var gjort gældende, at Loven af 1861 ikke er gaaet ud fra et bestemt Forhold mellem Ejendomsskatterne og Indkomstskatten, var dette maaske nok rigtigt; men paa den anden Side maatte det erindres, at Forholdene i de forløbne 30 Aar have forrykket sig betydeligt: medens Ejendomsskatternes Beløb saaledes ved fortsat Bebyggelse er steget fra 1,400,000 Kr. til 3,300,000 Kr., er Indkomstskatten stegen fra 680,000 Kr. til 2,400,000 Kr. og i det hele taget udgøre de personlige Skatter, som i 1861 indbragte en Tredjedel af Indtægten, nu godt og vel Halvdelen af denne. Det maatte ogsaa erindres, at man efterhaanden i Tidernes Løb har forandret Principerne og Basis for de kommunale Skatter: før 1812 vare de faste Ejendomme Basis; 1812 gik man over til at søge Dækning særlig hos de Næringsdrivende; efter 1862 har man beskattet alle lige efter Indkomst. Det er nu et Spørgsmaal, om det var et rigtigt Princip, man begyndte paa i 1861, om Indkomsten bør være den eneste Basis for kommunal Skat. Det maa jo dog erkendes, at en meget stor Del af de kommunale Udgifter i særlig Grad komme dels Grundejerne og dels de Næringsdrivende tilgode; den Anskuelse er derfor begyndt at komme frem, at man paa en eller anden Maade ved Siden af Indkomstskatten bør genoptage Næringsskatten. At de Forretningsdrivende vilde protestere herimod, er naturligt, og de forenede Handelsforeningers Adresse peger da ogsaa paa andre Udveje, saaledes Luxusskatter og en Beskatning af Aktieselskaber. Hvad Luxusskatter angaar, maa det erindres, at saadanne som oftest ere meget lidet indbringende. Hundeskattens Forhøjelse gav kun en Merindtægt af ca. 12—14000 Kr.

En videre Gennemførelse af Hesteskatten vilde være vanskelig og det eventuelle større Udbytte heraf vilde utvivlsomt kræves forbeholdt den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse. Skat paa Pianoforter har ogsaa sine Vanskeligheder; skal den indbringe noget betydeligt, kan man ikke blive staaende ved en Beskatning af de nye Instrumenter, der udgaa fra Værkstederne, men man maa ogsaa medtage de alt i Brug værende, saaledes at Husundersøgelse næppe vil kunne undgaas. Selv om man kunde se bort fra, at Pianoforter ofte ere Erhvervsmidler, kunde man med Rette spørge, hvorfor denne Kunstnydelse særlig skal beskattes fremfor andre. Der var endelig foreslaaet Beskatning af Cycler; Taleren, der i Rigsdagen stærkt havde paatalt deres Misbrug, ansaa imidlertid Cyclerne, naar de ikke misbrugtes til Gene for de Vejfarende, for et saa godt og hensigtsmæssigt Befordringsmiddel, at det vilde være urigtigt at beskatte Brugen af dem. Hvad dernæst angik Beskatning af Aktieselskaber, da anbefalede en saadan sig vel fra det Synspunkt, at det er vanskeligt at oplyse, hvilken Indtægt en Mand har som Aktionær; men dette gælder om saa mange andre Arter af Indtægter. Det maatte ikke overses, at her ubetinget blev Tale om en Dobbelbeskatning; man maatte for at undgaa denne i al Fald give Aktionæren Ret til at kræve sig fritagen for Beskatning af den Indtægt, der allerede ramtes af Skatten paa Aktieselskabet. Iøvrigt maatte man ogsaa blive betænkelig med Hensyn til denne Sag, naar man erindrede, at i de to sidste Aar havde 31 danske Aktieselskaber intet Udbytte givet og en halv Snes andre kun 2—3 %, samt at det gennemsnitlige Udbytte kun er ca. 5 %. Hvis man vilde beskatte Aktieselskaber,

vilde Taleren anbefale at nøjes med en Beskatning af Overskuddet ud over den almindelige Obligations-Rente efter den tyske Indkomstskats Mønster.

Med alle disse Betænkeligheder in mente har man fremsat Forslaget om en Huslejeskat. Til Fordel for en saadan kan det strax anføres, at den er let at opkræve. Dernæst vil den danne et passende Supplement og Korrektiv til Indkomstskatten. Det er givet, at Indkomstskatten hviler forholdsvis stærkest paa de faste Indtægter, svagest paa de Næringsdrivende, som ofte ikke en Gang selv se sig i Stand til at konstatere deres Indtægt. Ser man paa Resultaterne af Københavns Indkomsskat, er det utvivlsomt, at mange ikke rammes rettelig af denne Skat. I 1890 fandtes der i København 75,000 Husstande foruden et stort Antal enligt boende Personer, »Logerende« (i 1880: 20,000); man vilde saaledes kunne regne, at et Antal af 80—90,000 Personer vilde kunne falde ind under en Indkomstskat, medens det faktiske Resultat er, at kun ca. 45,000 antages at være skattepligtige, d. v. s. have en Indtægt af over 800 Kr. Dette tyder paa, at man ved Gennemførelsen af Loven af 1861 er kommen til at se noget fejlagtigt paa Indkomstskatten som Skattebasis. Huslejeskatten vil jo ramme alle Skatteborgere, men i et andet Forhold end Indkomstskatten; navnlig vil den komme til at hvile forholdsvis stærkest paa de Forretningsdrivende; dette kan ses baade som en Ubillighed og som en Fordel. Det vil i alt Fald ses, at Skatten tillige faar en Slags Mellemkarakter mellem personlige Skatter og Ejendomskatter, idet den ofte vil komme til at hvile paa Ejerne, naar disse have Monopol paa Lejlighedernes Beliggenhed; og for saa vidt dette bliver

Tilfældet, vil Skatten i særlig Grad ramme de Besiddere, der have nydt mest godt af Konjunkturerne. Endelig vil Huslejeskatten delvis være en Skat paa Udenbysboende. for saa vidt disse have Forretningslokaler i Byen; og herved afhjælpes formentlig en stor Ubillighed. — Imod Huslejeskatten kan da omvendt fra et vist Synspunkt anføres, at den er en delvis Genoptagelse af Næringsskattens Princip. En vægtigere Indvending er dog den, at Skatten vil ramme de Familjer haardest, der tælle det største Antal Medlemmer men herpaa kan der raades Bod ved at indrømme Afdrag i Skatten efter Familjernes Størrelse; det var efter Talerens Mening en Fejl ved Magistratens Forslag, at det knyttede Lempelsen til Indkomstskatten istedenfor til Huslejeskatten.

Professor **Falbe Hansen** maatte give Professor Scharling Ret i, at Kommunen nødvendigvis maatte skaffe sig større Indtægter. Der var altsaa kun Tale om at vælge imellem forskellige Skatter. Med Hensyn til Huslejeskatten var Taleren af den Mening, at Ulemperne ved denne vare større end Fordelene. Man kunde dele Ulemperne i de, der kunne ændres og de, der ikke kunne ændres. Blandt de første havde allerede Prof. Scharling nævnt den Ulempe, at Skatten vilde komme til at hvile haardest paa de største Familjer, hvilken Ubillighed der dog kunde raades Bod paa ved at moderere Skatten efter Familjens Størrelse. Dernæst var det en Ulempe, at Skatten vilde komme til at hvile uforholdsmæssig haardt paa Mellemklassen. Arbejdsklassen vilde næppe blive berørt af Skatten, og de Skatteborgere, der have de største Indtægter vilde slippe meget let, da Udgifterne til Husleje ikke voxer proportionalt med Ind-

tægtens Størrelse. Den herved fremkomne Ubillighed vilde ligeledes i alt Fald delvis kunne fjærnes ved at gøre Skatten degressiv til den ene Side og progressiv til den anden. Taleren betragtede det dernæst som en Ulempe ved Huslejeskatten, at den for en stor Del kom til at virke som en Næringsskat. Professor Scharling havde maaske Ret i, at det var uheldigt, at man i sin Tid var kommen bort fra Næringsskatternes Princip; men selv om man ikke har en Næringsskat saa vilde dog Huslejeskatten blive en meget uheldig Form for en Næringsskat, idet den vilde beskatte efter Forretnings-Lokalernes Størrelse og ikke efter den Indtægt, Forretningen afkastede. Ogsaa denne Ulempe kunde man maaske komme ud over, man kunde jo stryge hele den Del af Skatten, der virker som Næringsskat eller dog begrænse den stærkt. — Men dernæst havde Huslejeskatten Ulemper af principiel Natur, som ikke lod sig ændre. Skatten var en Udgiftsskat, en Forbrugsskat; ved saadanne bør saa vidt muligt kun det skadelige rammes, men Husrum maatte siges at være et meget gavnligt Forbrug. Dernæst maatte det erindres, at Skatten utvivlsomt for en Del vilde blive væltet over paa Grundejerne. Det vil i Fremtiden (efter hvad Theorien lærer os, og i Længden vil den vel nok trænge igennem trods den Gnidningsmodstand, der er tilstede i det virkelige Liv) komme til at stille sig saaledes, at Lejerne i de gunstigst beliggende Dele af Byen intet ville komme til at betale af denne Skat; Ejerne ville paa Grund af Bygningernes Monopolværdi komme til at bære hele Byrden. I de daarligste Kvarterer, i Byens Udkant vilde derimod Lejerne komme til at bære det Meste af Huslejeskatten, og dette er en stor Uretfærdig-

hed. — Det var ikke ubilligt, at Husejerne kom til at bære en Del af Skatten, men den Omvæltning, der fandt Sted efter denne Lov, var en aldeles irrationel Beskatning af Husejerne, hvorfor skulde ikke Husejerne i Byens Udkant ogsaa have deres Del af Skatten? men det vilde de ikke faa efter denne Lov, og i Modsætning til Prof. Scharling mente Taleren, at i Byens periferiske Dele, havde Grundejerne i deres gode Tid tjent særligt ved Konjunkturerne; dette Spørgsmaal var det dog ikke let at komme til Bunds i; der trængtes her til en statistisk Undersøgelse. — Taleren hævdede altsaa, at Huslejeskatten havde saa store Ulemper, at man ikke burde tage sin Tilflugt til den, naar det ikke var strængt nødvendigt. Kunde man da ikke ved andre Midler opnaa Dækning for Underbalancen? Man klager med Rette over, at de store Indtægter ikke blive tilstrækkelig beskattede ved den bestaaende Indkomstskat; nu var her jo en fortræffelig Lejlighed til at afhjælpe denne Ubillighed ved enten at lægge en Tillægsskat paa Formuen eller gøre Indkomstskatten progressiv. Saadanne Foranstaltninger vilde være retfærdige, og de kunne indbringe ret betydeligt. Man har indvendt, at de praktiske Vanskeligheder ere uovervindelige; men Taleren vilde henvise for Formueskattens Vedkommende til de norske Kommuner og for Progressions Vedkommende til adskillige danske Købstæder; man maatte vel ogsaa i København kunne anvende en af disse Beskatningsformer. Man har vel herimod indvendt, at Formueskat eller Progression vilde bevirke, at de velstaaende Skatteborgere vilde flytte til Nabokommunerne, navnlig til Frederiksberg; Taleren havde i sin Tid hørt den samme Indvending blive fremført imod en Forhøjelse

af Skatten paa Frederiksberg; de velstaaende Skatteborgere, blev der sagt, vilde flygte til København, hvis man satte deres Skat op i Frederiksberg Kommune. Hvis nu København og Frederiksberg Kommuner bleve enige om samtidig at indføre en Tillægsskat af den omtalte Art, da vilde man ikke behøve at frygte for nogen Udvandring i større Maalestok til Frederiksberg; Forholdene overfor Lyngby Kommune kendte Taleren ikke. Man kunde imidlertid ikke blive staaende ved Foranstaltninger af den nys omtalte Art; Retfærdigheden krævede, at en Forhøjelse af den personlige Skat ledsagedes af et tilsvarende Tillæg til Ejendomsskatterne dette vilde utvivlsomt ogsaa være i Overensstemmelse med det Princip, der ligger til Grund for Loven af 1861. Hvorledes skal man da ramme de faste Ejendomme? Formentlig rettest ved at beskatte Grundrenten. Man havde indvendt, at en Grundrenteskat vilde konfiskere en Del af Ejendommens Værdi; dette var rigtigt; men Taleren mente ogsaa, at man burde nøjes med at beskatte den fremtidige Grundrente og saaledes tage en Del af den Værdi, der vil komme til Existens ved den fremtidige Udvikling. Dette kunde f. Ex. ske paa den Maade, at man nu vurderede alle faste Ejendomme, ogsaa de ubebyggede Grunde, og derefter vurderede dem paany efter f. Ex. 5 Aars Forløb og tog f. Ex. 10 pCt. af den Værditilvæxt, der ikke skyldtes Bygningernes Forbedring eller Udvidelse, og saaledes fremdeles hver 5te eller 10de Aar. Naar Værdien af de faste Ejendomme i Øjeblikket ere lave; er det netop et betimeligt Øjeblik til Indførelsen af en saadan Grundrentebeskatning. Den fremtidige Værdistigning, man vilde beskatte, skyldes Kommunen og Konjunkturerne og ikke Per-

sonerne. En saadan Grundrenteskat vilde kunne indbringe betydelige Beløb; hvis man i 1873 havde gennemført et Forslag om en lignende Beskatningsændring, der den Gang fremkom, hvilke store Summer vilde da ikke allerede være indgaaede i Kommunens Kasse, medens disse nu ere ligesom kastede i Grams til Kreti og Pleti, der tilfældigvis nu ere Ejere af de Grunde, der steg saa stærkt i Værdi i de gode Aar.

Grosserer **Muus**: Det var af Vigtighed at gøre sig klart, hvilke Udgiftsposter der fortrinsvis havde medført det tilstedeværende Misforhold i Budgettet. Det var da navnlig de tre store Konti: Skolevæsenet, Hospitalsvæsenet og Fattigvæsenet; den samlede Udgift paa disse Konti var i 1870: 1,280,000 Kr., 1880: 2,260,000 Kr., 1890: 3,674,000 Kr. og ifølge Budgettet for 1893: 4,936,000 Kr. Forøgelsen 1870—90 var altsaa 300 pCt., medens Befolkningen er forøget med 72 pCt., Forøgelsen 1870—93 var 400 pCt. (Befolkningstilvæxten 80 pCt.). Spurgte man nu om Kommunen kunde formindske sine Udgifter, maatte man svare nej. De stærkt voxende Udgifter til Skolevæsenet vare kun en naturlig Følge af Børnetallets Forøgelse; den gennemsnitlige Udgift pr Elev havde derimod i de sidste 15 Aar været omtrent konstant (ca. 50 Kr.). Overfor Hospitalsvæsenet var man i Lægernes Vold, og overfor Fattigvæsenet var man ikke mindre hjælpeløs. Det var altsaa givet, at der maatte skaffes større Indtægter. Der var da to Spørgsmaal, som man ikke maatte sammenblande: Hvad er det bedste? og hvad kunne vi faa? Med Hensyn til en eventuel Forhøjelse af Indkomstskatten, da maatte Taleren hævde, at heldige Virkninger af en saadan vare betingede af Gennemførelsen af Loven om mellemkommunal

Beskatning. Det lod sig ikke gøre at basere et Budget paa Indtægter, som man ikke var sikker paa at faa, og Taleren følte sig overbevist om, at Faren for Udvandring af de store Skatteydere var overhængende, hvis man uden at have en interkommunal Beskatningslov gennemførte en Progression af Indkomstskatten eller en Formueskat. Lignende Bemærkninger gjaldt .Grundskatten; Skatteobjektet var for usikkert, for variabelt. Gennem Luxusskatter mente Taleren ikke at der kunde tilvejebringes tilstrækkelig store Indtægter. — Selv om man imidlertid ikke kunde dele Talerens Bekymringer med Hensyn til de nævnte Skatter, maatte man stille sig det andet Spørgsmaal: hvad kunne vi faa? Og her maatte Taleren da navnlig pointere, at Chancerne for at faa en Lov om Indkomstskattens Forhøjelse i Øjeblikket vare meget smaa. — Huslejeskatten havde naturligvis — som enhver Skat — sine Mangler, men den havde navnlig én stor Fordel: at den breder sig til flere Sider, optræder under flere Faser. I det hele og store vilde Huslejeskatten ramme Indtægterne efter deres Størrelse. Men dernæst vilde Skatten jo blive noget af en Næringsskat; dette var vel en farlig Egenskab ved Skatten, fordi der deri indeholdes en Fare for Uretfærdigheder; men det var tillige et stort Fortrin, thi det maatte erkendes, at de Næringsdrivende — navnlig de, der anvende en stor Mængde Arbejdere — paaføre Kommunen store Udgifter. Det maatte endelig fremhæves som en Fordel, at Huslejeskatten vilde bidrage til at udjævne Arealskattens Uretfærdigheder; de Forretningsdrivende, der anvendte meget store Lokaler, vilde ofte kunne vælte Skatten over paa Ejerne, og dette var rigtigt. Arealskattens Uretfærdighed bestod deri, at den

rammer alle lige, men dette vilde Huslejeskatten raade Bod paa. De $^{7}/_{10}$ af Københavns Borgere vilde have mest Fordel af Huslejeskatten, medens kun de $^{3}/_{10}$ vilde være bedre tjente med en Formuesskat. Med Hensyn til § 8 i Magistratens Forslag maatte Taleren sige, at den rummede meget, men det var med Rette gjort gældende under Borgerrepræsentationens Forhandlinger, at denne § burde præciseres nærmere. — Huslejeskatten havde sine Farer, men saas der hen til Kommunens Tilstand og til Kravene fra de mindre velstillede Borgere, maatte det erkendes, at denne Skat havde mange Egenskaber, der gjorde den egnet til, naar den opkræves med 4 pCt. at yde et godt og retfærdigt Supplement til de bestaaende Skatter.

Efter Udtalelser af Kontorchef Rubin (se nedenfor, Pag. 565) gjorde Grosserer Muus opmærksom paa, at der i deaf ham anførte Summer, som medgik til Skole-, Hospitals- og Fattigvæsenet, ikke var medindbefattet Udgifter til Opførelse og Forrentning af Bygninger.

Landstingsmand Knudsen havde et Indtryk af at naar flere Talere her havde forsvaret Huslejeskatten, havde de dog kun forsvaret den som et nødvendigt Onde. Taleren kunde ikke slutte sig til dem, der forsvarede Skatten. To Ting maatte man først og fremmest tilstræbe: progressiv Beskatning og mellemkommunal Beskatning; men hvis Huslejeskatten blev gennemført, vilde Løsningen af de to nævnte Opgaver let blive skudt ud i en uvis Fremtid. Dette var for Taleren nok til ikke at synes om den foreslaaede Skat.

Overretssagfører Wulff kunde ikke give Rubin Ret i, at Huslejeskatten var en god Forbrugsskat. Brugen af Husrum var et saare gavnligt Forbrug, og baade af

sanitære og moralske Hensyn var det urigtigt at beskatte dette Forbrug. Men ogsaa som Næringsskat betragtet havde Skatten store Fejl. Navnlig Detailhandlerne vilde lide under Skattens Uretfærdighed. Selv om man fastslog et bestemt Forhold mellem Lejeskatten og Indkomstskatten, vilde det være urigtigt at komme ind paa Indførelsen af Næringsskatter. Det Princip, hvorpaa Loven af 19. Febr. 1861 hviler, er gaaet saaledes over i Folks Bevidsthed, at det ikke kan forsvares at bryde det. Iøvrigt sluttede Taleren sig til de Udveje, der vare paapegede af Falbe Hansen.

Grosserer Muus bemærkede til Wulff, at Lejeskatten vilde blive saa lille, at der næppe var Fare for sundhedsfarlige Indskrænkninger af Boligerne.

Grosserer Neiiendam havde ingen Tro til, at Huslejeskatten vilde blive gennemført, og selv om det skete, vilde den ikke kunne indbringe tilstrækkeligt. Taleren sluttede sig til de af Landstingsmand Knudsen fremførte Betragtninger.

Dirigenten afsluttede derefter Diskussionen med den Bemærkning, at de væsenligste Indvendinger, der vare gjorte mod den foreslaaede Skat vare — bortset fra en ny Matrikulering af Bygningsgrundene eller Fastsættelsen af en Grundrente — at Indførelsen af en progressiv Indkomstskat og af en interkommunal Skatteregulering derved let vilde blive skudt ud i ubestemt Tid. Hvis nu en Lov om Huslejeskatten imidlertid blev ligesom Indkomstskatloven — efter at have modtaget Ændringer i Overensstemmelse med det i Aften fremførte — betegnet som en Suppleringsskattelov, hvilken Kommunen bemyndigedes til at benytte indtil et vist Procentbeløb af Huslejen, naar den ved andre Indtægter

ikke var i Stand til at dække sine Udgifter, vilde der neppe kunne være Betænkelighed for Kommunalbestyrelsen ved at anbefale den indført; thi Frygten for at de anførte Skatteforandringer derved skulde lide en Hensygnen, vilde da svækkes. — Om en progressiv Indkomstskat ellers i Almindelighed kunde være at anbefale, saa maatte den dog af nærliggende Grunde anses forkastelig for København.

Til Diskussionen om Huslejeskatten.

Af Marcus Rubin.*)

Hvis Loven om en Huslejeskat affattes saaledes, som Magistraten har forelagt den, i Forbindelse med de Ændringer, skarpt udførte, som ere antydede i Magistratsforslaget, er jeg en Tilhænger af den. Magistraten vil give 200 Kr. fri over hele Linjen. Tilføjer man hertil en Lempelse for Familjeforsørgere af den Størrelse, der har været paa Omtale, kan man gaa ud fra, at Familjeforsørgerne gennemsnitlig ville faa yderligere ca. 100 Kr. fri. Dette vil sige, at Ingen, der bebor en Et- eller Toværelseslejlighed, og ingen Familjeforsørger, der bebor en Treværelserslejlighed (uden Tyendeværelse), vil komme til at betale Skat.

Naar det er blevet sagt, at en saadan Huslejeskat er en daarlig Skat, fordi den rammer et godt Forbrug,

---

*) Disse Bemærkninger ere en videre Udførelse af mine Udtalelser under Diskussionen om Huslejeskatten i Nationaløk. Forening. M. R.

medens f. Ex. Spirituosa- og Tobaksskatter ere gode Skatter, fordi de ramme skadelige Forbrug, holder dette næppe Stik. Hvad enten Spirituosa- og Tobaksskatter ramme gavnlige eller skadelige Forbrug, saa ramme de — navnlig for de førstes Vedkommende — hovedsagelig de ubemidlede Klasser. Det er ikke muligt her at gøre en Sondring mellem maadeholdent og umaadeholdent Forbrug, Alt rammes af Skatten, og de ubemidlede Samfundsklasser komme derved uvægerligt til at betale Broderparten af den. Men en Huslejeskat, hvor et anstændigt og ordentligt Forbrug, nemlig op til en Treværelserslejlighed for Familjeforsørgeren, ikke beskattes, rammer ikke de brede Lag. Der er derfor heller ingen Grund for den københavnske Arbejderstand til at blive forbitret paa denne Skat, thi Arbejderne ville ikke komme til at betale en Øre til den.

Naar 200 Kr. gives fri for Alle, 300 Kr. gennemsnitlig for Familjeforsørgeren, saa beskattes altsaa kun, hvad man derudover forbruger af Husrum (her foreløbig bortset fra Næringer). Dette er intet Luxusforbrug, men heller intet strængt Nødvendighedsforbrug, det er forsaavidt, ogsaa theoretisk set, et godt Skatteobjekt. Men idet 300 Kr. fradrages for Familjeforsørgere over hele Linjen, fordeler Skatten sig tilmed retfærdigt. Forholdet er nemlig det, at for samtlige Indkomster op indtil 15000 Kr. — og det svarer til 98 pCt. af Københavns Skatteydere, hvortil altsaa endda kommer alle de Familjeforsørgere, der overhovedet ikke ere satte i Skat — vil en Huslejeskat med 300 Kr.s Fradrag for Familjeforsørgere blive — en *progressiv Indkomstskat.* Thi for Indtægter under 1500 Kr. — og endog af Skatteyderne (endsige af samtlige Borgere) udgør Gruppen

med under 1500 Kr. i Indkomst 64 pCt. — vil Huslejen, naar de 300 Kr. fradrages, reduceres til 0. For en Indtægt paa 1500 Kr. vil, selv om Lejen sættes til det forholdsvis betydelige Beløb af 330 Kr., Huslejen kun udgøre 2 pCt. af Indkomsten, og herfra vil den stige til omtrent 9 pCt. for Indkomster paa 2700 til 2900 Kr. inclusive. (Naar man f. E. af en Indkomst paa 2700 Kr. anvender $^1/_5$, 540 Kr., til sin Husleje, vil den reducerede Husleje, 240 Kr., udgøre 8,9 pCt. af Indkomsten). Fra 3000 Kr. til under 15,000 Kr. Indkomst vil Huslejen komme til at udgøre ca. 10 pCt. af Indkomsten. Thi regner man, at en Familjeforsørger med en Indkomst paa 3000 Kr. vil give 600 Kr. i Husleje, paa 9000 Kr.: 1200 Kr. og paa 12000 Kr.: 1500 Kr. i Husleje — og dette turde være gode og normale Exempler — saa ville altsaa henholdsvis 300 900 og 1200 Kr. blive beskattede eller overalt 10 pCt. af Indkomsten.

Tænke vi os nu endog en 5 pCt. Huslejeskat, kommer altsaa denne for det første ikke til at ramme Indkomster paa under 1500 Kr. Dernæst vil Indkomsten paa de 1500 Kr. (med 330 Kr.s Husleje), der fik 30 Kr. af sin Husleje beskattet, komme til at betale 150 Øre i Skat eller 1 pro mille af Indkomsten. Indkomsten paa de 2700 Kr., der fik 240 Kr. af sin Husleje beskattet, vil komme til at betale 12 Kr. i Skat eller knapt $4^1/_2$ pro mille af Indkomsten. Fra 3000 til under 15000 bliver Skatten overalt — 5 pro mille af Indkomsten, thi i de ovennævnte Exempler udgjorde den reducerede Husleje for Indkomster paa 3000, 9000 og 12000 Kr., henholdsvis 300, 900 og 1200 Kr., og

5 pCt. heraf bliver 15, 45 og 60 Kr. eller 5 pro mille af Indkomsten.

Heraf fremgaar det, at Antagelsen om, at Beboelsesskatten virker uretfærdigt, fordi man anvender en saa meget mindre Del af sin Indkomst til Husleje, jo større Indkomsten er, falder bort, naar 300 Kr. fradrages over alt, paa Grund af, at et og samme Beløb, trukket fra over hele Linjen, giver en saa meget mindre Lettelse, jo højere man kommer op. Dette ensartede Fradrag skaber ikke blot en proportional, men en progressiv Skat. Det fremgaar endvidere heraf, at saasnart Beboelsesskatten er under 5 pCt., vil den under ingen Forhold komme til at svare til $^1/_2$ pCt. Forøgelse i Skatten paa Indkomst, og at den vil betyde en saa meget mindre Forøgelse, jo længere vi komme ned. (Sammenlignes Forholdet med den nu bestaaende Indkomstskat, se vi, at da 1600 Kr. betale Skat af 1200 Kr., vil en Forøgelse i Indkomstskatten med $^1/_2$ pCt., give en Skatteforøgelse af 6 Kr. Men selv om en Familjeforsørger med 1600 Kr. i Indkomst giver det usandsynligt høje Beløb af 340 Kr. for sin Beboelse, og selv om Huslejeskatten sættes til 5 pCt., vil han dog kun komme til at betale 2 Kr. i Skat eller $^1/_3$ af, hvad $^1/_2$ pCt. Indkomstskat kræver af ham).

Kun paa ét Punkt kommer en Anomali frem. Det er for Indkomster paa ca. 15000 Kr. og derover. Her vil Huslejen, efter Fradraget af de 300 Kr., i Reglen komme til at udgøre under $^1/_{10}$ af Indkomsten, men skulde jo, hvis den progressive Skat fortsattes, netop udgøre over $^1/_{10}$. Det hele Antal Personer, her er Tale om, er imidlertid 850, ca. 2 pCt. af samtlige Skatteydere, beboende godt 1 pCt. af de københavnske

Beboelseslejligheder. Man kunde naturligvis udlige Forholdet ved at sætte Huslejeprocenten op; men der maatte da altid anvendes et vanskeligt Skøn med Hensyn til den rette Graduering af denne Forøgelse i Procenten. Et Misforhold af Betydning vil i Virkeligheden ogsaa først komme frem ved de to Hundrede Skatteydere, der have over 35000 Kr. i Indtægt, thi indtil da vil Huslejen, inclusive de 300 Kr., gennemgaaende udgøre ca. $^1/_{10}$ af Indkomsten. Skal der allerede være en Anomali ved en Skat, maa den selvfølgelig ogsaa hellere gælde de faa Hundreder opefter, end de mange Tusinder nedefter, og er Forholdet det, at Sagen ingen stor fiskal Rolle spiller — hvad man ved en kalkulatorisk Opgørelse hurtigt vil finde er Tilfældet — kan man med Hensyn til Retfærdighedskravet trøste sig med, at selv en progressiv Beskatning aldrig rammer de rigeste faa Hundreder i Forhold til deres Evne; thi Afsavnet kommer dog ikke til at staa i samme Forhold til Indkomsten som hos de øvrige Skatteydere. Bortses der altsaa fra én Procent af Ihændehaverne af københavnske Beboelseslejligheder — de højeste Skatteydere, der blive for gunstigt stillede — vil Huslejeskatten for alle Andre enten ingen ny Byrde blive eller virke som en samtidig lempelig og ligelig Skat.

Som ren og skær Forbrugsskat paa Boligen anser jeg derfor en Huslejeskat som den her fremstillede for en fuldt ud brugelig Skat. Alvorlige Betænkeligheder komme først op overfor de Næringsdrivende. Den gamle Næringsskat beroede bl. a. paa den Opfattelse, at Byens Næringsdrivende nød særlig Beskyttelse (overfor Landet), at endvidere en stor Del af Byens Udgifter skete direkte til Næringens Opretholdelse, og at endelig

de Næringsdrivende vare de egentlige Borgere, der bare Byen, gjorde den til By (Handelsby, Havneby, Industriby etc.), det Sted, hvor Landboerne maatte hen for at købe deres Varer, og hvorigennem Omsætningen med Udlandet foregik — et Forhold, der ikke forandredes, fordi de Næringsdrivende ovenikøbet fik Embedsfolk m. fl. til Kunder. Af disse Grunde skulde de næringsdrivende Borgere ogsaa i væsentlig Grad bære Byens Skatter og Tynge. Er nu denne Opfattelse end i Kraft af Tidernes Medfør i mange Henseender bleven forældet, saa vil det dog let ses, at den ikke ganske mangler Tilknytningspunkter til Forholdene den Dag idag. Alligevel, som Grundlag for Paalæggelse af en ny Næringsskat er dette Synspunkt for ensidigt, navnlig hvis denne Næringsskat i Øjeblikket skulde ramme særlig haardt og uligeartet. Er dette nu Tilfældet med en Huslejeskat?

At de Næringsdrivende paa Forhaand helst vilde være fri for at betale Skat af deres Lokaler, er forstaaeligt nok; det er altid det sikreste, ikke at give Pengene ud. Men ved nærmere Overvejelse vil det vise sig, at de ad to Veje have Chance for, i alt Fald delvis at blive fri for Skatten. Først ved, at den i visse Tilfælde fordeler sig mellem Ejer og Lejer. I de Stadskvarterer, hvor der er Grundmonopol, og hvor selve Butikerne ere monopoliserede Varer, vil Skatten nærmest blive en Beskatning af Stigningen i Grundenes Værdi. Set saaledes bliver Huslejeskatten et Led i den fra mangfoldige Sider ønskede Reform af Skatterne paa faste Ejendomme, og endda det Led, Alle have været enige om at prise. I det hele taget er det vanskeligt at se, hvordan Nogen, der holder paa en ny eller en

forøget Beskatning af de faste Ejendomme, kan indvende noget mod Huslejeskatten, der jo netop rammer i Forhold til Husets Værdi, maalt gennem dets Provenu. Hvordan den almindelige Beboelsesskat i Længden vil fordele sig mellem Ejer og Lejer, skal jeg her ikke komme ind paa, men at Butiksskatten i en stor Del Tilfælde ikke helt falder paa Butikslejeren, er der ingen Tvivl om. Men dernæst ville de Næringsdrivende under visse Forhold kunne vælte Skatten over paa den almindelige Befolkning, hele Publikum, ganske som de lægge alle andre Forretningsomkostninger over paa Publikum, gennem Vareprisene. Og vil man sige, at der dog blive mangfoldige Tilfælde tibage, navnlig i de nye Dele af Byen, hvor Butiksskatten ikke fordeles mellem Ejer og Lejer, men kun falder paa denne sidste, og hvor samtidig Konkurrencen medfører en Underbyden saa stor, at ingen Del af Skatten kan overvæltes paa Publikum, ja saa er dertil at svare, at det jo er et Moment, Enhver, der vil nedsætte sig som Forretningsdrivende, fremtidig kan tage i Betragtning. Han gør et Overslag over Udgifterne; til disse høre for visse Forretninger særlig dyre Lokaler (i Forhold til Omsætningen og Fortjenesten). Spørgsmaalet er da, om Omsætningen kan dække Lejen — fremtidig inclusive Skatten —, om det i det hele kan betale sig for den Paagældende at etablere sig. Skulde Overslaget afholde endel fra at nedsætte sig, ja saa var det værste, der kunde ske, at vi i Fremtiden fik forholdsvis noget færre Detailister, hvad der imidlertid for selve Detailhandelen, for de Næringsdrivende og for Samfundet som Helhed ogsaa vilde medføre betydelige Fordele. Imidlertid hjælper denne Betragtning ganske vist ikke paa den Kreds af Detail-

ister, Byen alt er forsynet med, hvoraf adskillige altsaa maaske vilde komme til definitivt at udrede den væsentligste Del af Skatten selv.

For hele denne Detailiststimmel vil Skatten være et uforudset Slag. Herimod er det ikke nok at gøre gældende, at disse Næringsdrivende i Reglen ere dem, der slippe lettest gennem Indkomstskatten. Man maa gøre Lempelser i selve Huslejeskatten. At skulle træffe Afgørelse herom i hvert enkelt konkret Tilfælde er dels meget vidtløftigt, dels lidet retsligt betryggende. Rimeligst er det derfor — for hellere at tage for meget end for lidt med — at træffe Bestemmelser gældende for Alle, og da vel nærmest ved at sætte et bestemt Forhold mellem Husleje- og Indkomstskat. Det tør siges med nogenlunde Sikkerhed, at indførte man en Bestemmelse om, at Ingen, der bor i København, kunde komme til at betale Skat af den Del af Huslejen, der oversteg f. Ex. Halvdelen af hans Indkomst, eller betale en Huslejeskat, f. Ex. større end to Tredjedele af hans Indkomstskat, vilde herved enhver Haardhed være ude af Loven for de Næringsdrivende. Rettest burde maaske endda disse Bestemmelser være tidsbegrænsede, men da det næppe er gørligt at finde en retfærdig Tidsgrænse, maa man vistnok give dem uden Forbehold. Da de Næringsdrivende er den Samfundsklasse, Indkomstskatten vanskeligst faar Ram paa, ville de ganske vist ved en saadan Forholdsbestemmelse tjene dobbelt ved at komme læmpeligt fra Indkomstskatten, men paa den anden Side kan det ogsaa føre til, at de i højere Grad end nu komme til at gøre sig selv og det Offentlige klar over deres Indkomster. — At endelig ved en Lov som den foreliggende de Udenbysboendes og juridiske Per-

soners Forretningslokaler helt beskattes, vil jo ovenikøbet være en Vinding for de københavnske Næringsdrivende, samtidig med, at det aabenbart taler til Gunst for Skatten som Helhed.

Det forekommer mig altsaa, at der alt i alt lader sig sige meget til Gunst for denne Skat. Til dens Ugunst taler, at der ideelt set kan tænkes bedre Skatter, og at den — som enhver Skat — betyder Penge ud af Borgernes Lommer. Man maa i hvert Fald ønske Magistratens Lovforslag ændret, saaledes som Magistraten selv har antydet, og Borgerrepræsentationen skarpere accentueret det, om end Lempelserne naturligvis ikke tør blive saa store, at der intet Skatteobjekt bliver tilbage, eller at Skatteprocenten maa blive saa høj, at endog et Tilslag til den nuværende Indkomstskat blev at foretrække. Men med Ændringer af den Art og omtrent i det Omfang, som her er antydet, vil Loven som sagt, efter min Anskuelse, kunne blive en efter Omstændighederne acceptabel københavnsk Skattelov.

Statsforeninger med Verdensbureauer.

Universalmonarkiet eller Univelsalrepubliken kan længe nok forblive Utopi. »Den stille Magt« i Nytidens mægtige Udvikling slynger dog Aar for Aar omkring alle de selvstændige Stater et Næt, hvis Masker blive tættere og tættere. Nættet er ej alene af Jærn som i Banernes Skinner, ej alene af Kobber som i Telegraftraadene. Det spindes tidt af Traade saa fine, at deres Sammensætning minder om den Lænke, hvormed Ulven Fenre blev bunden. Gennem Toldsatserne, hvis Masker over hele Verden, fra Land til Land, griber ind i hverandre, strammes Interessernes Næt, indtil en og anden Maske springer gennem en Handelstraktat, eller en hel Kreds af Masker gennem et Toldforbund. Paa tilsvarende Maade strammes Interesserne gennem Patentbeskyttelsen for den saakaldte industrielle Ejendomsret. Herfra er kun et Skridt til Beskyttelsen for Skrift- og Kunstejendomsretten. Uagtet det her gælder Aandsfrembringelser, er Talen endnu kun om deres materielle Side, om deres Værdsættelse i Penge, dog ikke om Brug af Maal og Vægt, der kun spiller en Rolle ved Sammenligning af rent materielle Varer. Fra disse

føres vi lidt efter lidt til de mindst materielle Verdensinteresser, til de rent humane som t. Ex. til det Formaal, til Fordel hvorfor en Mængde Stater har sluttet en Forening: Undertrykkelsen af den afrikanske Slavehandel.

Staterne har omsider lært af de private Borgere, at »Enighed gør stærk«. Hvor en fælles Opgave, en Verdensopgave skulde løses, har de sluttet en Overenskomst, dannet en Forening — dog ikke saa aldeles efter de private Foreningers Mønster. Thi hvorledes skulde da Ligeberettigelsen imellem suveræne Stater hævdes? Nej, de har kun forenet sig om at understøtte et Bureau, et fælles Redskab, dem alle lige nær, dem alle lige underordnet. Derved kunde selv den mægtigste Stats Stolthed ikke føle sig saaret.

Der findes for Tiden henved en halv Snes saadanne Bureauer. Halvdelen af disse har deres Sæde i Bern, et Par findes i Bryssel, et i Paris og et i Berlin.

Lad os efter Tidsfølgen ordne disse Bureauer, og mindes, hvorledes de Statsforeninger, som bærer dem, efterhaanden har udviklet sig — alt i den størst mulige Korthed!*)

Telegraf.

At lade Tanken fare med Lynets Hurtighed over Land og Hav var endnu kun en Mulighed i Politiken,

---

*) En fuldstændigere historisk Fremstilling findes i et Skrift af G. Moynier: Les Bureaux internationaux des Unions universelles (Genève et Paris 1892).

da Opgaven var løst fuldt tilfredsstillende i Fysiken. Vel har ingen Stat været saa indskrænket som Manden, der ved Synet af de første Telegrafstænger i sin Egn sagde, at han ikke vilde have »den Sludder« over sin Mark; men alle de smaa suveræne Stater — og de er i dette mægtige Forholds Lys alle smaa — de havde hver især lavet sine Love, Anordninger eller Vedtægter om Telegrammernes Befordring, uden at den ene havde brudt sig om at tage Hensyn til den anden. Naturligvis kunde den ene ikke forbyde den anden at følge sin Lyst indenfor enhvers eget suveræne Omraade, men ved Befordringen af uden-, mellem- eller gennemrigske Telegrammer opstod idelige Rivninger.

Det var da naturligt, at man søgte Overenskomst. Man forsøgte ikke at løse Opgaven ved at sammensmelte alle Landes Telegrafbestyrelser i en international Overbestyrelse. Nej, man indskrænkede sig til at danne en »Union«, som det kaldtes, en Forening foreløbig af tyve evropæiske Stater, hvis Delegerede den 17. Maj 1865 i Paris undertegnede en »Konvention«. Formaalet er at udfinde og anvende de Midler, som egner sig bedst til at lade Elektriciteten bringe Tanken fra Sted til Sted paa den letteste, hurtigste, sikreste og billigste Maade. De først vedtagne Bestemmelser er efter de indhøstede Erfaringer atter og atter forbedrede paa en Række af Kongresser i Evropas største Hovedstæder. Allerede paa den anden af disse (i Wien 1868) havde Trangen til et fast Foreningspunkt saa stærkt gjort sig gældende, at det lykkedes at gennemføre Tanken om et for hele Unionen fælles Bureau. Til Stedet for dette valgtes Bern. Det aabnedes den 1. Januar 1869 og har siden den Dag arbejdet til almindelig Tilfredshed.

Til Verdenstelegrafforeningen hører nu alle suveræne evropæiske Stater (undtagen Andorra, Monaco og San Marino), Japan, Persien og Siam i Asien, Argentina og Brasilien i Amerika samt de fleste Besiddelser, som evropæiske Stater har udenfor Evropa.

Post.

Verdenspostforeningen stiftedes i Bern den 9. Oktober 1874. Grundene dertil lignede dem, som havde ført til Stiftelsen af den foregaaende »Union«: lige saa lidt som Telegrammerne lader Postforsendelserne sig indskrænke af Landegrænser. Tidlig fødes Ønsket om ens Portosatser for hele Verdensdele, Ophævelse af Betalingen for Gennemgangsporto o. lign.; og efterhaanden gennemføres den ene Forbedring efter den anden dels paa en Række af Kongresser*), dels gennem det faste Bureau, som »Unionens« Stater har oprettet i Bern. Ved Hjælp af det holder Verdenspostforeningen næsten — hvad man kunde kalde — en vedvarende Rigsdag. Foreslaar en af Staterne en Forbedring, kan den gennem Bureauet meddele Forslaget til alle de andre Stater. Efter en skriftlig Forhandling derom, afstemmes Forslaget. Vedtages det enstemmig, er der jo ingen Tvivl om at lade en ny Forskrift træde i Stedet for en gammel. Er Flertallet overvældende, bøjer Mindretallet sig som oftest, og Følgen bliver da den samme. Er Tvivlen større, løses den gennem mundtlig Forhandling af Staternes Delegerede paa den næste Kongres.

*) Den sidste blev holdt i Wien 1891. Den nyeste gældende »Konvention«, Frugten af denne Kongres, findes af Danske lettest i Lovtidende 1892, Side 45 fg.

Bureauet i Bern gør Verdenspostforeningen andre store Tjenester, om det end i sit ydre optræder som en højst beskeden Tjenerinde. Herfra, hvor den største Sagkyndighed er ligesom sammentrængt i et eneste Brændpunkt, gives ej alene med den største Beredvillighed en Mængde nyttige Oplysninger, men endog juridiske Raad. Derved er ofte megen unyttig Trætte er bleven forebygget. Det er end ikke langt fra, at det — efter uenige Parters Ønske — optræder som et Slags Voldgiftsret. Vel er dets Myndighed kun moralsk, men den Varsomhed og Takt, hvormed det har forstaaet at optræde, giver dets Afgørelser en Vægt, som agtes.

Om Bureauets fredstiftende Virksomhed end naturligvis er indskrænket til det rent postale Omraade, saa er paa den anden Side dette Omraade overordenlig udstrakt i Rum. Ingen anden af Staternes Foreninger har saa mange Medlemmer som Verdenspostforeningen. Alle evropæiske Stater tilhører den, ligeledes alle asiatiske (maaske dog ikke Kokinkina, iøvrigt en fransk Besiddelse); i Afrika staar den sydafrikanske Republik, det gode Haabs Forbjerg, Senegal og Tunis udenfor, hvorimod alle amerikanske Stater, uden Undtagelse, har tiltraadt Unionen, og i Avstralien Havaï og de evropæiske Landes Besiddelser. Verdenspostforeingen omfatter saaledes 96,647,958 Kvadratkilometer med en Befolkning paa 975,459,077 Mennesker.

Vægt og Maal.

Verdensudstillingerne har i høj Grad medvirket til at vække og forøge Trangen til Enhed i Vægt og Maal.

I den fredelige Væddestrid paa Industriens Omraade gjaldt det stadig om at veje og maale, vælge og vrage. Men hvilken Ulempe føltes da ikke af de forskellige Vægt- og Maalsystemer? Allerede 1855 besluttede en international statistisk Kongres i Paris at stifte en Forening til Indførelse af Titalssystemet i Vægt, Maal og Mønt. 1867 erklærede en international geodætisk Konferenee i Berlin sig for Metersystemet. Paa Foranledning af det franske Videnskabernes Akademi nedsatte den franske Regering 1869 den saakaldte Meterkommission, som efterhaanden fik en international Karakter ved fremmede Ombuds Tiltrædelse. Krigen sinkede dette Fredens Arbejde. Endelig den 20. Maj 1875 undertegnedes i Paris af Staternes Ombud den Konvention, ifølge hvilken der bl. a. i Paris oprettedes et »Internationalt Bureau for Vægt og Maal«. Dettes vigtigste Opgave er at opbevare Mønstermaalene og at vaage over, at de, som derefter forfærdiges til Brug for alle Lande, der efterhaanden indfører Metersystemet, bliver saa nøjagtige som muligt. Da Mønstermeteren (Maalenheden) og Mønsterkilogrammet (Vægtenheden) den 28. September 1889 blev nedlagte i Bureauets sikreste underjordiske Gemme, foregik det næsten med en Jordefærds Højtidelighed.

Bureauet understøttes endog af Stater, som endnu ikke har indført Metersystemet, saaledes af Danmark og Rusland, der endnu er saa langt tilbage i denne Henseende. Til Meterunionen hører alle Evropas Stater, undtagen Andorra, Bulgarien, Grækenland, Luxemburg, Monaco, Montenegro, Nederlandene og San Marino. I Asien er Unionen kun tiltraadt af Japan, samt nogle russiske og tyrkiske Besiddelser, i Afrika kun af de

sidstnævnte, og i Amerika af Argentina, Nordamerikas Forenede Stater, Mexiko, Peru og Venezuela.

Industriel Ejendom.

Der kan baade fra Retsstandpunktet og fra et socialøkonomisk Stade gøres vægtige Indvendinger imod at belønne Opfindere ved at sikre dem en vis Eneret til at udnytte Opfindelsen — den saakaldte Patentbeskyttelse —, og man kan haabe, at Fremtiden løser den Opgave paa en retfærdigere Maade: at give baade Opfinderen og Samfundet »hver sit«. Men nægte kan man ikke, at den nærmeste Fortid har været gunstig for Patentbeskyttelsen (ligesom tildels for anden Protektionisme), og at der kun ad international Vej tilstrækkelig kan værnes om den — i alt Fald foreløbig anerkendte — »industrielle Ejendomsret«. Grunden dertil er jo, at Naturvidenskaberne, hvoraf Opfinderne øser, er international Ejendom. Den ene Stat kan derfor ikke beskytte sine egne Opfindere tilstrækkelig uden efter Overenskomst med andre Stater.

Paa en Kongres af Industridrivende i Wien 1873 fremsattes Ønsket om international Statsbeskyttelse for Opfindere. Paa en senere Kongres i Paris 1878 henledede en Schweizer Opmærksomheden paa Verdenspostbureauet i Bern. Her fandt man et Mønster at efterligne. Gennem fortsat Agitation kom man efterhaanden saa vidt, at en Kongres af Staternes Ombud den 20. Marts 1883 i Paris undertegnede Konventionen om en »Union til Beskyttelse af den industrielle Ejendomsret« med et internationalt Bureau i Bern.

Af Staterne i Evropa har hidtil følgende tiltraadt

denne Union: Belgien, England, Frankrig, Italien, Nederlandene, Norge, Portugal, Schweiz, Serbien, Spanien og Sverige; i Asien: de franske, nederlandske og spanske Besiddelser; i Afrika: de franske og Tunis; i Amerika: Brasilien, den Dominikanske Republik, Guatemala, Nordamerikas Forenede Stater, samt de franske, nederlandske og spanske Besiddelser; og endelig i Avstralien: Ny-Seland og Qveensland samt de franske Besiddelser.

Skrift- og Kunstejendom.

Forfattere og Kunstnere øser ikke — som Opfindere — af Kilder, der med Rette kan betegnes som international Ejendom. Deres Frembringelser, især Digternes og de egenlige Kunstneres, er i langt højere Grad individuelle. Mod en Beskyttelse for deres Værker lader der sig derfor ikke rejse de samme Indvendinger som imod Patentbeskyttelsen. Man skulde derfor synes, at den internationale Beskyttelse for Skrift- og Kunstejendommen var gaaet forud for den industrielle Ejendoms. Det modsatte har vel været Tilfældet, men hin har ogsaa næsten fulgt i Hælene paa denne. Det laa saa nær at føre sig til Gode den Fremgangsmaade og Erfaring, som var indhøstet paa et beslægtet Omraade.

1878 stiftedes i Paris en international literær Forening. Dens Virksomhed gennem flere Kongresser i Bern 1883—86 førte til en Konvention og en Union i Lighed med de foregaaende. Dennes Bureau blev den 1. Januar 1888 aabnet i Bern.

At de store Stater imidlertid har været tilbøjeligere til at slutte sig til denne Union, end de smaa har

været, er let at forstaa. Det gælder her et Omraade, hvor de store eller rettere de Lande, hvis Sprog er mer udbredte, har størst Interesse af Beskyttelsen. Saaledes er et engelsk, fransk eller tysk Værk mer udsat for at blive oversat paa dansk, svensk eller hollandsk, end omvendt. I Evropa er denne Union tiltraadt af de store Stater England, Frankrige, Italien, Spanien og Tyskland, samt af de mindre Stater, som har Sprogfællesskab med et eller flere af hine, nemlig: Belgien, Luxemburg, Monaco og Schweiz, men derimod endnu ikke af de smaa Stater, som har sit eget Sprog, saasom Danmark, Grækenland, Nederlandene, Portugal og Rumænien. Og udenfor Evropa er det kun de engelske, franske og spanske Besiddelser i Asien og Afrika, som har sluttet sig til Unionen. I Amerika er den tiltraadt af de samme evropæiske Staters Besiddelser samt af Haïti (mærkelig nok endnu ikke af Nord-Amerikas Forenede Fristater). I Avstralien hører kun de franske, spanske og tyske Besiddelser til Unionen for Skrift- og Kunstejendom. Alligevel vilde det være naturligt, om den engang kom til at omslutte hele den civiliserede Verden. Men muligvis maa der gives særlige Forskrifter for de Lande, hvis Sprog ikke er Verdenssprog, — og her foreligger da en Opgave, man endnu ikke har tænkt paa at løse.

Jordmaaling.

At opmaale Jordkloden lader sig nok gøre, naar hver Stat vil paatage sig Opmaalingen af sit eget Land. Men uden nærmere Aftaler om Fremgangsmaaden vilde man — i Stedet for et ensartet Kort — let faa en

Harlekinsdragts Lapper, og disse vilde næppe engang kunne passe indbyrdes i Sammenføjningerne. I Aaret 1861 gjordes det første Skridt til Oprettelsen af Geodætisk Selskab. Paa dettes Kongres 1864 i Berlin var fjorten Stater repræsenterede. Det organiserede sig med et Bureau. Men i mange Aar øvede Preussen et Slags Formynderskab over dette Foretagende. Selvstændigt blev det egenlig først 1886, da Bureauet i Berlin fik sine nu gældende Vedtægter. Dog er Direktionen for Bureauet og for det geodætiske Institut i Preussen den samme Person; men Bureauet har faaet en ikke-preussisk Generalsekretær, en Schweizer. Der er Tale om, at Jordmaalingens Opgave vil være løst 1896 saa vidt, at baade Selskabet og dets Bureau kan ophøre med sin Virksomhed.

Uagtet Selskabet ikke indskrænker sig til Opmaalingen af Evropa alene, er det dog nærmest de evropæiske Stater, som understøtte dets Bureau. Af tyske er det Baden, Bayern, Hamburg, Hessen, Preussen, Sachsen og Würtemberg. Desuden hører til Selskabet i Evropa: Belgien, Danmark, Frankrige, Grækenland, Italien, Nederlandene, Norge, Portugal, Rumænien, Rusland, Schweiz, Serbien, Spanien, Sverige og Østrig-Ungarn; i Asien: Japan; og endelig i Amerika: Chili, Mexiko og Nordamerikas Forenede Stater.

Slavehandelens Undertrykkelse.

Det er den menneskelige Medlidenhed, — det er det oprørende for den humane Følelse, — det er de mod Medmennesker udøvede Grusomheder, som har ført til, at en Snes Stater i de forskellige Verdensdele har dannet

en Union og oprettet dels et internationalt Bureau i Bryssel, dels et særligt i Zanzibar »til Undertrykkelse af Handelen med afrikanske Slaver«.

Siden 1815 havde filantropiske Selskaber forgæves søgt med tilstrækkelig Fynd og Klem at komme den afskylige Slavehandel til Livs. Paa Møder og Kongresser havde man drøftet de formaalstjenligste Midler dertil. Endelig, den 2. Juli 1890, undertegnedes i Bryssel den saakaldte »Generalakt«, hvorved en Mængde Stater forpligtede sig til at samvirke til Formaalet gennem et Bureau, der kan støttes af Hjælpebureauer (»Bureaux auxiliaires«).

Men — hvor er det dog muligt at bruge »Bureauer« til et sligt Formaal?

Gennem Bureauet i Bryssel staar de samvirkende Stater i Forbindelse med hverandre. Igennem det ydes Midlerne til det fælles Foretagende. Men det i Zanzibar paa Afrikas Østkyst, i Midtpunktet for Slavehandelen dels til Søs og dels til Lands, er det praktiske Støttepunkt for de forskellige Expeditioner til Sagens Fremme. Fra dette Bureau gaar de ud, — til dette vende de tilbage. Fra dette faar de Ordrer, eller dog Vink og Raad, — til dette bringer de Efterretninger og Erfaringer. Saaledes samvirker ligestillede suveræne Stater. Thi Bureauet i Zanzibar er underordnet det i Bryssel, hvortil alt af Vigtighed indberettes, og hvorfra Staternes samlede Understøttelse tilflyder Expeditionerne i Slavehandelens Egne. Lad os haabe, at dette Forsøg paa at bruge den moderne »Bureaubevægelse« til Fremme for et rent humant Formaal, maa bære Frugt og finde Efterlignelse ogsaa paa andre humane Omraader!

Til denne Union har følgende Stater (foruden disses Besiddelser i andre Verdensdele) hidtil sluttet sig: Belgien, Danmark, England, Frankrige, Italien, Nederlandene, Norge, Portugal, Rusland, Spanien, Sverige, Tyrkiet, Tyskland og Østrige-Ungarn i Evropa; Persien i Asien, Kongo og Zanzibar i Afrika, samt de Forenede Stater i Nord-Amerika.

Toldtarifer.

For enhver større Købmand er det vigtigt at vide Besked om Toldtariferne i de forskellige Lande. Men hvorledes faa saadanne Oplysninger? Privat har slige ofte været trykte. Da de viste sig mer eller mindre mangelfulde og unøjagtige, begyndte Staterne at tage sig af Sagen. Den belgiske Regering lod foretage sammenlignende Undersøgelser af de forskellige Landes Tarifer. Men heller ikke den enkelte Regering mægtede at løse Opgaven tilfredsstillende. Kun ved et Samarbejde af alle eller mange Regeringer kunde man haabe at faa den løst. Efter Belgiens Indbydelse aabnedes efter mange forudgaaende Skridt den 15. Marts 1890 i Bryssel en Konference, hvor 25 Stater var repræsenterede; men da dette Antal fandtes for ringe, samledes en ny og større, ligeledes i Bryssel, den 5. Juli 1890 og undertegnede Konventionen om Dannelsen af en international Union til Udgivelse af Toldtarifer med sit fælles Bureau. Dette aabnedes den 2. April i Bryssel, og det har allerede udført og udgivet meget og meget nyttigt Arbejde.

De Stater, som støtter dette Bureau, er: i Evropa de samme som under »Slavehandelens Undertrykkelse«

nævnte med Undtagelse af Tyskland, Norge og Sverige, men med Tilføjelse af Grækenland, Rumænien og Schweiz; i Asien: Siam; i Afrika: Kongo, og i Amerika: Argentina, Bolivia, Chile, Costa-Rica, Guatemala, Haïti, Mexiko, Nicaragua, Nordamerikas Forenede Stater, Paraguay, Peru, Salvador, Uruguay og Venezuela. Desuden har Staternes Besiddelser i andre Verdensdele i Almindelighed sluttet sig til denne Union.

Jernbaner.

Den Konvention imellem ni Regeringer, som blev undertegnet i Bern den 14. Oktober 1890 med Hensyn til Varetransporten paa Jernvejene mellem de forskellige Lande, har en Forhistorie, som noget ligner Verdenspost- og Telegrafforeningernes.

Naar Varer skal føres igennem Lande med forskellige Bestemmelser om Transporten, er det naturligt, at Rivninger opstaar. Deraf følger en Række Retstrætter imellem Befragterne og Jernbaneselskaberne eller imellem disse indbyrdes. Enhver vil dømmes efter de ham gunstigste Bestemmelser. Men Domstolene staar i mange Tilfælde raadvilde og uforstaaende.

Her er Trang til en Slags moralsk Voldgift — ikke en juridisk, hvorfor den dømte Part s k a l bøje sig, men en moralsk, hvorfor den m a a bøje sig, fordi Unionens fælles Bureau — i alt Fald, naar det under længere Tids Virksomhed har opnaaet tilstrækkelig Avtoritet — i sig har samlet en saadan Sagkundskab, at den dømte Part overbevises om sin Uret. Her ligger saaledes Spiren til et Slags Fredsbureau, om end

paa et meget begrænset Omraade. Med Tiden kan det muligvis udvides.

Netop nu træder Bureauet i Bern i Virksomhed. Den 30. Septbr. d. A. holdtes i Bern Diplomatkonference om det. Først ved Nyaarstid 1893 ventes det saa vidt organiseret, at det kan begynde sit Arbejde.

Unionen omfatter kun evropæiske Fastlandsmagter i strængeste Forstand: Belgien, Frankrige, Italien, Luxemburg, Nederlandene, Rusland, Schweiz, Tyskland og Østrig-Ungarn. Den har ikke optaget Staterne i Evropas Yderkanter, saasom de skandinaviske og iberiske. I sin nuværende Form forudsætter Konventionen ej engang deres Tilslutning. Men uden Tvivl vil denne være velkommen, om den ønskes; thi Unionens Formaal naas lettere, jo større det Jernvejsnet er, som den omfatter. De Lande, som ved Havarme er adskilte fra Fastlandet, vil dog næppe komme med, inden Dampfærger, paa hvilke Jernbanevogne føres over, lægger ligesom bevægelige Broer fra Kyst til Kyst.

Statsforeningerne med Verdensbureauer vil i Tidernes Løb voxe baade i Omfang og Mængde. Derom kan der ikke være nogen Tvivl.

Medens dette skrives og trykkes, slutter ny Stater sig til den ene eller den anden »Union« (t. Ex. Natal, som nylig er indtraadt i Verdenspostforeningen).

Spirer til ny Foreninger findes allerede i Mængde, ligesom ogsaa Bureauernes Virksomhedsomraade bliver udvidet mer og mer. Private Foreninger eller Bu-

reauer søger at træde i Staternes Tjeneste, hvorved tillige deres økonomiske Stilling betrygges. Lidt efter lidt vil der muligvis danne sig Bureauer for lige saa mange internationale Formaal, som der i en Stats Ministerium findes Departementer for Administrationens forskellige Grene.

I en stor Mængde af de Love, som behandles i de forskellige Rigsdage, vil der findes Berøringspunkter med andre Landes Lovgivning. Oplysninger om Ordningen andensteds ønskes; men saadanne kan sjælden faas tilstrækkelig paalidelige uden gennem et internationalt Bureau.

Flere Opgaver af største Vigtighed lader sig aldeles ikke løse uden Samvirken med de fleste andre Stater; men denne Samvirksomhed tilvejebringes sjælden paa en fuldt tilfredsstillende Maade uden gennem et af alle de interesserede Stater understøttet Bureau. Som Exempler kan nævnes: Forebyggelse af Farsoters Udbredelse fra det ene Land til det andet, Forfølgelse af Forbrydere, Beskyttelse af nyttige Trækfugle, Udryddelse af Kornbiller og andre for Landbruget skadelige Insekter. Løsningen af det vidt forgrenede »Arbejderspørgsmaal« vilde i høj Grad lettes, dersom man kunde sammenligne de forskellige Landes Erfaringer og statistiske Oplysninger paa en ensartet Maade gennem et Bureau.

Verdensbureauernes fredstiftende Karakter er berørt i det foregaaende. Den skriver sig fra den moralske Avtoritet, som saadanne Bureauer, ledede med Takt og Dygtighed, lidt efter lidt opsamler, — eller rettere fra den alle Vegne fra i Bureauerne sammentrængte Sagkundskab, for hvilken uenige Parter

gærne bøjer sig, uagtet intet ydre Tvangsmiddel staar bagved.

Men, er disse Verdensbureauer saaledes mer eller mindre »Fredsbureauer«, da gælder dette særlig om det i Slutningen af 1891 oprettede, endnu kun private, Verdensfredsbureau i Bern. Kan det lykkes for dette at vinde saa megen Tillid hos de civiliserede Stater, at de betror det Forberedelsen eller Løsningen af efterhaanden større og større Opgaver i den fremskridende Freds Interesse, da vil det i særlig Grad kunne medvirke til at forebygge internationale Uenigheder og at vedligeholde et godt Forhold imellem Staterne. Som saadanne smaa Opgaver, til at begynde med, kan nævnes Udarbejdelse og Udgivelse af den sammenlignende internationale Militærstatistik; den interesserer »Militarister« og »Fredsvenner« lige meget, om end af stik modsatte Grunde, — ligesom det Arbejde, der udføres af Verdensbureauet for Toldtarifer, lige meget interesserer »Protektionister« og »Frihandelsmænd«. En anden Opgave for Verdensfredsbureauet vilde det være at samle og sammenligne de avtoriserede Lærebøger i Fædrelandshistorie i de forskellige Landes Folkeskoler, fremdrage Uoverensstemmelserne, og endelig ved kyndige Historikeres Hjælp søge at faa Fejlene rettede og saaledes Overensstemmelse tilvejebragt. En tredje saadan Opgave vilde det være at samle og kodificere de gældende Traktater, indeholdende Bestemmelser om Voldgift, Nevtralisering og andre Fredsmidler. Der vil uden Tvivl kunne findes efterhaanden flere og større Opgaver, som dette Bureau kunde løse til Fordel for den fredelige Udvik-

ling. Men, medens ellers Unionen plejer at dannes først, og dens Bureau senere oprettes, er her Bureauet kommet først til Verden. For dette gælder det derfor at gaa frem med en saadan Varsomhed og Takt, at Staterne indser deres Fordel ved at danne »Unionen for fremskridende Fred« om det og at bruge det som deres fælles Foreningspunkt og Virkemiddel.

Fredrik Bajer.

I Anledning af Artiklen om Konferensraad Levy.

(Krisen i 1857.)

I.

I Biografien over Konferensraad, Bankdirektør Moritz Levy, optagen i sidste Hefte af »Nationaløkonomisk Tidsskrift«, hedder det, hvor Handelskrisen i 1857 skildres, S. 384—85 saaledes:

»Under disse Omstændigheder, just som Krisen og Paniken i København var paa sit Højdepunkt, kom der et Telegram til »Dagbladet« — fra Levy? — at Pontoppidan i Hamborg maatte standse sine Betalinger. Pontoppidan var vel det Hamborgerhus, som havde de mest udstrakte Handelsforbindelser med Danmark, især med de jydske Købmænd; faldt Pontoppidan, vilde dermed »det halve Jylland gaa Fallit«, hed det sig, og derfra vilde Tabene falde tilbage paa Københavns Børs. »Dagbladet« turde ikke offenliggøre Telegrammet, og der aabnedes en hurtig og livlig Telegramvexel mellem ledende Finansmænd og Politikere i København og Levy i Altona.«

Biografiens ærede Forfatter, Hr. Professor Falbe Hansen, har her misforstaaet eller ikke ret husket de mundtlige Meddelelser, jeg engang i Sommer efter Anmodning gav ham om min afdøde Vens Liv og Virksomhed. Der var ikke nogen Tvivl om, at hint ominøse Telegram var afsendt af Levy; at hans Navn stod under det, tør

jeg saa lang Tid efter ikke bestemt paastaa, men det er saagodtsom afgjort, ogsaa af den Grund, at Telegrammer dengang ikke modtoges uden Underskrift; ialfald var Afsenderen mig vitterlig. Det er heller ikke rigtigt, at »Dagbladet« ikke turde offentliggøre det. Tvertimod, det var mig strax klart, at Levy havde sendt mig den vigtige Efterretning netop for at faa den publiceret hurtigst muligt og derved tilvejebringe det Pres, som kunde gøre en Ende paa alle Forhandlinger og Betænkeligheder og tvinge til rask Handling; da jeg ganske delte denne Opfattelse, betænkte jeg mig ikke paa at optage Meddelelsen, for hvis Paalidelighed jeg havde fuld Garanti i Afsenderens Personlighed. Telegrammet findes trykt i »Dagbladet« for den 8de Decbr. 1857, vel ikke ordlydende, men i følgende Form:

»Sent iaftes bragte en Telegrafdepeche fra Hamborg os den sørgelige Efterretning, at det store og almenagtede Hus H. Pontoppidan & Co. har suspenderet sine Betalinger.«

Holbæk, 29de November 1892.

C. St. A. Bille.

II.

I Forbindelse med ovenstaaende Meddelelser fra Kammerherre, Amtmand Bille angaaende Krisen i 1857 ønsker jeg at sige et Par Ord om en Mand, der den Gang indtog en fremskudt og ledende Stilling, og om hvem mine Bemærkninger i Nekrologen over Levy kunne give Anledning til Misforstaaelse, det er Bankdirektør H. P. Hansen. At denne Mand, sammen med tidligere afdøde Direktør Hvidt, har Hovedansvaret for, at Nationalbanken kørte fast i Krisen 1857, er utvivlsomt; han havde i Ledelsen af Banken begaaet den samme Fejl som i sin egen Forretning, udvist for megen Tillidsfuldhed, bidraget til, at Banken engageredes for stærkt og ydede Kredit til Personer, der

ikke fortjente det. Men paa den anden Side bør det ogsaa fremhæves, at da Krisen saa brød ud, viste H. P. Hansen sig som en Mand. Han oversaa Forholdene med Klarhed og havde, trods sine egne store private Bekymringer, Mod og Kraft til at føre Banken sikkert frem efter den lagte Plan. Afdøde D. B. Adler, der var en af dem, der bedst kunde dømme herom, udtalte da ogsaa ved H. P. Hansens Død, at Børsen var ham Tak skyldig for hans Optræden under og efter Krisen. Overfor Moritz Levy stillede H. P. Hansen sig strax velvilligt og gennem hele den følgende Tid, hvori disse Mænd arbejdede sammen, bestod der et gensidigt anerkendende og venskabeligt Forhold mellem dem.

I Anledning af min Nekrolog over M. Levy har jeg modtaget forskellige supplerende Meddelelser om hans Liv og Færd. Af disse skal jeg anføre, at Levy som ungt Menneske var i Hamborg under den store Brand i Aaret 1842 og under denne fik Lejlighed til at udmærke sig ved Redning af sin Principals Bøger og Papirer m. m., hvilket bidrog til at støtte L.s Stilling i Hamborg.

V. Falbe Hansen.

Ny Literatur.

A. Leigh-Smith: Landbrugets Kreditinstituter. II Sverig. Kbhvn. Gyldendalske Boghandel 1892. 333 S. 8°.

Dette Skrift danner anden Del af en samlet Fremstilling af Kreditinstituterne i de 3 skandinaviske Lande, som Kaptajn Smith udgiver med Understøttelse af Finans- og Indenrigsministeriet. Første Del, der skal omhandle Danmark og Norge, vil først udkomme senere.

Som naturligt er, drejer nærværende Afdeling sig ganske overvejende om den svenske Hypothekbank. Den Virksomhed, der før dennes Oprettelse udfoldedes af de ældre Hypothekforeninger, har jo nu kun historisk Interesse, og da det særlig er den nuværende Tilstand det gælder om at stille i et klart Lys, har Forfatteren gjort Ret i kun at skildre de nævnte Foreningers Virksomhed i store Træk. Efter Hypothekbankens Oprettelse have Hypothekforeningerne i Henseende til Midlernes Tilvejebringelse paa Grund af Bankens Monopol været udelukkende henviste til denne. For saa vidt der altsaa spørges, hvorledes de nu virkende svenske Hypothekforeninger have kunnet erholde de til deres Virksomhed fornødne Midler, hvilke Betingelserne have været i Henseende til Rentefod, Afbetalingsvilkaar etc., saa er Svaret givet, naar man faar at vide, hvorledes Centralinstitutet, Hypothekbanken, i denne Retning har været stillet. En anden Side af Sagen er ganske vist Hypothekforeningernes indadgaaende Virksomhed, deres For-

hold til de enkelte Landejendomsbesiddere og disses Krav paa Kredit. Det kan imidlertid ikke nægtes, at en Undersøgelse af disse Forhold, navnlig for en Udlænding, havde krævet et maaske uoverkommeligt Arbejde, og at mange Oplysninger kun kunne erhverves gennem personlige Meddelelser, der, selv om de have staaet til Forfatterens Raadighed, dog maa have haft en saa fortrolig Karakter, at de ikke i deres Helhed have kunnet forelægges for Offentligheden. Men skønt man saaledes kan forstaa Nødvendigheden af Bogens Begrænsning, kan man dog ikke vægre sig mod en Følelse af, at den i Forhold til sit Omfang ikke fuldt ud tilfredsstiller ens Videbegærlighed i Henseende til de svenske Kreditinstituters Virksomhed overfor Landbruget.

Bogens Fremstilling af Hypothekbankens Historie er væsentlig baseret paa Hypothekbankens Regnskaber og Revisionsberetninger og paa Betænkninger fra de forskellige Kommissioner, der Tid efter anden have været nedsatte for at gøre Forslag dels om Bankens Oprettelse, dels om Forandringer i dens Organisation. Det er en bekendt Sag, at svenske Kommissionsbetænkninger i Reglen ere ypperlige Kilder for historiske Undersøgelser angaaende økonomiske Forhold, og det er derfor ogsaa kommet Bogens Fremstilling til Gode, at Forf. har kunnet gøre en saa rigelig Brug af dem. Behandlingen af Regnskaberne er foretagen med stor Dygtighed. Alle Enkelthederne ere saaledes udredede, at selv den, der ikke er vant til at sysle med den Slags Emner, ved Læsningen maa kunne vinde fuld Klarhed over Bankens Virksomhed fra dens Stiftelse til Nutiden.

Særlig Opmærksomhed er henvendt paa Betingelserne for de Laan, Banken har optaget i Ind- og Udland. En nøjagtig Beregning over den effektive Rente saavel af de enkelte Laan som af Gennemsnittet af det samlede Laanebeløb er foretagen, og en grafisk Fremstilling viser en Sammenligning mellem denne Rente og den, som den norske Hypothekbank og de danske Kreditforeninger sam-

tidig have maattet yde. At denne Sammenligning ikke falder ud til Sverigs Fordel, er ikke andet, end hvad man paa Forhaand kunde vide; det er jo bekendt nok, at de økonomiske Forhold i Sverige i mange Aar have været af den Natur, at Rentefoden nødvendigvis har maattet være højere end i Nabolandene. Ved Betragtningen af den høje Rente ledes man dog naturligt ind paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Betingelserne dog ikke til Tider have været haardere end højst nødvendigt, hvad der atter fører til en Kritik af Hypothekbankens Organisation og Virksomhed. Forfatterens detaillerede Fremstilling af hvert enkelt Laans Historie leverer et fortrinligt Grundlag for en saadan Kritik, og han har selv draget de vigtigste Slutninger af Materialet.

De væsentligste Organisationsbestemmelser ved Hypothekbankens Oprettelse for c. 30 Aar siden vare disse: at den fik Monopol paa Udstedelsen af (trykte og graverede) Ihændehaverobligationer med Sikkerhed i Landejendom, at Hypothekforeningernes Virksomhed indskrænkedes til Fordelingen af de Midler, de fik hos Banken, og at de Laan, Banken ydede Foreningerne, skulde gives i kontante Penge til en Rentefod, der ikke oversteg 5 pCt. og uden Kapitalrabat. Bestemmelserne om den bundne Rentefod og om Kapitalrabatten, der først i vore Dage ere blevne ophævede, havde Ulemper, der, som Forf. paaviser, kom frem paa to Maader, nemlig dels derved, at i Tider, hvor den almindelige Rentefod steg over 5 pCt. og det var umuligt for Hypothekbanken at skaffe Laan til lavere Rente, maatte den aldeles opgive at yde Landbruget Støtte, og dels derved, at da den ikke hos Hypothekforeningerne kunde tage den Kapitalrabat, som den selv maatte yde sine Laangivere, maatte den som Vederlag paalægge dem en højere Ydelse gennem hele Amortisationstiden. Da nu denne fortsatte højere Ydelse var nødvendig for at dække Kapitalrabatten, kunde Banken ikke, naar Rentefoden faldt, tillade dem at indbetale Restbeløbet af Laanet, og Bestemmelsen har derved for mange af de ældre Laantagere været en Hindring

for at nyde godt af den nyere Tids bedre Konjunkturer paa Laanemarkedet.

Denne uheldige Side af Bankens ved Lovens Bestemmelser dikterede Laaneform blev nu ganske vist skærpet ved at Banken i de fleste Tilfælde har foretrukket at tage Laan til en lavere Rente med Kapitalrabat (Kurstab) fremfor at give en højere Rente uden Kapitalrabat. Denne Fremgangsmaade forsvarer Forf. paa forskellig Maade, særlig ved at hævde, at den førstnævnte Art af Laan altid ere billigere end den sidstnævnte. Noget egentligt Bevis for denne Sætning føres ikke, og der kan utvivlsomt nævnes Laan, ved hvilke det modsatte har været Tilfældet, men at Sætningen slaar til i mangfoldige Tilfælde er sikkert, og Grunden er ikke vanskelig at se. For det første kan det hændes, at Publikum foretrækker Obligationerne med den lave Rente og den høje Kapitalrabat paa Grund af Spillechancen. Enhver Køber af en saadan Obligation nærer et lille Haab om, at netop hans Obligation skal blive forholdsvis hurtigt udtrukken til pari og derved give en Kursgevinst. Dernæst har man den Fordel, at man paa Grund af den lave nominelle Rente er sikret mod Konvertering i Tilfælde af at den effektive Rentefod falder. Men netop heri ligger en Ulempe for Laantageren og Kapt. Smith viser ogsaa paa forskellige Steder i Bogen det uheldige, der for Hypothekbanken har ligget i, at den ikke i de gode Tider har kunnet konvertere de i de knappe Tider stiftede Laan. Han forsvarer Banken ved at sige, at den jo ikke har kunnet forudsige Rentenedgangen, og Ingen kan vel heller forlange en saadan profetisk Evne hos en Bankbestyrelse. Men man vilde lettere have tilgivet denne Mangel paa Forudseenhed, hvis Banken, som de danske Kreditforeninger have maattet gøre, til enhver Tid havde optaget de Laan, som den i Øjeblikket skulde bruge, og ikke mere. Hvad der har været særlig uheldigt er, at den til en vis Grad har spekuleret i den modsatte Rentebevægelse af den, der indtraf, idet den til Tider har optaget store Laan uden at have nogen øjeblikkelig Anvend-

else for Pengene. Fristelsen til at foretage saadanne Operationer turde i det Hele være det vigtigste Argument, der kan fremføres imod at basere Landbrugets Realkredit paa en monopoliseret Hypothekbank. Ialtfald for Sveriges Vedkommende kan der dog næppe være nogen Tvivl om, at Systemets Fordele have vejet op mod denne Mangel.

Bankens Ordning af Kapitalrabatten har imidlertid været udsat for en Kritik, der gaar langt ud over det i det foregaaende udviklede, og imod denne Kritik tager S. med Rette Banken i Forsvar. Da Laanenes Nominalbeløb paa Grund af Kapitalrabatten er højere end det kontante Beløb, som Banken har faaet ind ved dem og atter har kunnet udlaane, vil Aktivernes Beløb ved en almindelig Opgørelse være mindre end Passivernes. For at raade Bod herpaa, opfører Banken i sine Regnskaber selve Kapitalrabatten som et Aktiv med den Motivering, at den i Virkeligheden betegner en Gæld fra Hypothekforeningernes Side, som disse efterhaanden afdrage ved Hjælp af Differencen mellem Renten af deres Laan hos Hypothekbanken og den Rente, som denne betaler sine Kreditorer. I Virkeligheden er jo ogsaa Hypothekforeningernes Rente beregnet saaledes, at Kapitalrabatten efterhaanden dækkes ad denne Vej, og naar Modstanderne ere gaaede saa vidt, at de endog have villet hævde, at Banken i Grunden er insolvent, fordi en øjeblikkelig Likvidation, hvorved Banken straks skulde udbetale Laanenes Nominalbeløb samtidig med at Hypothekforeningerne indbetalte deres Restgæld, vilde føre til, at Aktivet »Kapitalrabat« viste sig at være = 0, saa skyder denne Kritik langt over Maalet. Naar en Institution har en Gæld, som den faktisk først skal betale om en vis Aarrække, og den i Løbet af denne Tid har ganske sikre Indtægter i Vente til Dækning af Gælden, har man ikke Ret til ved Spørgsmaalet om dens Solvens at opstille den Fiktion, at Gælden er forfalden strax, saaledes at den gaar Glip af de Intrader, hvormed den skal dækkes. Den Mulighed, at Banken paa Grund af udeblivende Rente og

Afdrag maa realisere Panterne, har ikke tilstrækkelig praktisk Betydning til at omstøde denne Betragtning.

Der kan maaske rejses regnskabsmæssige Indvendinger mod den Maade, hvorpaa Kapitalrabatten i Hypothekbankens Regnskaber opføres som Aktiv, navnlig fordi mange af dem, der læse Regnskaberne, have vanskeligt ved at gøre sig klart, hvad det egentlig drejer sig om. Men i Sammenligning med andre lignende Instituters Maade at afgøre Sagen paa, ligger der dog i Hypothekforeningens Fremgangsmaade en Klarlæggen af Sagen overfor alle regnskabskyndige, medens det virkelige Forhold snarere fordunkles ved forskellige andre brugelige Fremgangsmaader, f. Ex. ved den, der bruges af den franske Credit foncier, der efter Forfatterens Angivelse skjuler ca. 1 Milliard francs Kapitalrabat ved at opføre sine Laan blandt Passiverne med deres Nettoprovenu i Stedet for med Nominalbeløbet. I øvrigt gælder jo hele denne Side af Sagen mere Hypothekbankens Fortid end dens Fremtid. Efter den nye Ordning vil jo Spørgsmaalet falde bort paa Grund af Bankens Ret til enten strax ved Laanets Ydelse eller i Løbet af en kort Aarrække at lade sig Kapitalrabatten refundere af Foreningerne.

I det hele maa Forfatterens Forsvar for Hypothekbankens Organisation og Virksomhed karakteriseres som besindig. Han er ingenlunde blind for Manglerne, men søger hovedsagelig at afværge de uberettigede Angreb. Og naar hans Dom gaar ud paa, at Banken trods alle Fejl har gavnet det svenske Landbrug, og at Systemet har virket bedre end noget andet vilde have kunnet gøre, synes dette at være en berettiget Konklusion fra de givne Præmisser. Et andet Spørgsmaal er, om Systemet med Held lader sig overføre til andre Lande, navnlig til Danmark. En Besvarelse af dette Spørgsmaal hverken kan eller vil det foreliggende Arbejde, der kun omhandler Sverige, give. I hvert Fald maa man erindre, at der for Sverige har gjort sig ganske særegne Forhold gældende, og da navnlig den Omstændighed, at Landbrugets Krav paa Kredit aldrig har

kunnet fyldestgøres af det indenlandske Kapitalmarked. Sverige er jo et af de evropæiske Lande, der i største Maalestok har maattet ty til Udlandet for at dække sit Laanebehov, og det er særlig denne Omstændighed, der har nødvendiggjort en fast organiseret og monopoliseret Centralinstitution, hvis Obligationer kunde afsættes i Udlandet, og hvis Existens kunde udelukke de forskellige Hypothekforeningers indbyrdes Konkurrence paa det udenlandske Marked.

E. Meyer.

Nationaløkonomisk Tidsskrift

1873—92.

Sag- og Navneregister.

Udarbejdet

af

Aleksis Petersen-Studnitz.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Nielsen & Lydiche.

1893.

Nationaløkonomisk Tidsskrifts tyve Aargange 1873—92 omfatte ialt 30 Bind. Deraf falde Bind I—XX paa de ti første Aargange 1873—82, Bind XXI—XXX paa de ti sidste Aargange 1883—92, dog saaledes, at disse sidste ti Bind paa Titelbladet tillige ere betegnede som „Ny Række" I—X. I Registret angiver Romertallet den samlede Rækkes Bind, saa at altsaa f. Ex. XXIV = Ny Række IV = Aargang 1886.

Aargang:	Bind:	Ny Række:
1873	I og II	—
1874	III og IV	—
1875	V og VI	—
1876	VII og VIII	—
1877	IX og X	—
1878	XI og XII	—
1879	XIII og XIV	—
1880	XV og XVI	—
1881	XVII og XVIII	—
1882	XIX og XX	—
1883	XXI	I
1884	XXII	II
1885	XXIII	III
1886	XXIV	IV
1887	XXV	V
1888	XXVI	VI
1889	XXVII	VII
1890	XXVIII	VIII
1891	XXIX	IX
1892	XXX	X

Kursiveret Navn i Navneregistret betegner den Paagældende som Bidragyder. Er Forfatternavnet ikke kursiveret, betyder det, at Tidsskriftet har bragt en Oversættelse eller et Résumé, et Referat, en Anmeldelse af den paagældende Forfatters Arbejde.

I.

Sagregister.

Aagerlov, den tyske XVI.
— den galiziske XVI.
— den østrigske XVIII.
Aagerlovgivning. Disk. i Nationaløk. Foren. XVI.
Aagerspørgsmaal og -literatur (Petersen) XVI.
Agerbruget og Kvægholdet (Smitt) XVIII.
Aktie-Selskaber i Danm. 1871—73 I.
— Tegning, Indbydelse til, i 1746 III.
— Lovgivning (Gad) VI.
— Værditabet 1875—76 (Scharling) VII.
— Selskabers Udbytte (Scharling) VIII, XI.
— ny tysk Lov XXII.
— Kapital, Væxt, Udb. og Beskatn. (Scharling) XXX.
— se forøvrigt under Kapital.
Alderdomsforsørgelse. Disk. i Nationaløk. Foren. III.
— (Westergaard) XVIII.
— (Levy) XVIII.
— (Tvermoes) XXII.
— (Rubin) XXVI, XXIX.
— (Trap) XXVII.
— (Sørensen) XXVIII.
— (Bramsen) XXX.
Almindinger, de schweiziske (Laveleye) V.
Amerika, Beskyttelsessystem (Frederiksen) II.
— Socialisme (Petersen) III.
— Jernbanekrise (Schöyen) III.
— Kommunist. Samf. (Petersen) V.
— Beskyttelsessystem (Cairnes) VI.
— 1776—1876: økon. Videnskab (Dunbar) VII.
— — polit. Forh. (Sumner) VIII.
— — religiøse - (Diman) VIII.
— Social Science Association X.
— Kvindearbejde X.
— Kinesisk Indvandring (Rubin) XII.
— Arbejderbevægelse (Petersen) XIV.
— Konkurrence og evrop. Landmænd XIV, XVI.
— Toldhistorie XVI.
— Told- og Skibsfartsforhold (Bille) XVII.
— dir. Dampskibsforb. m. Danm. (Bille) XVII.
— Handel med Landbrugsprod. XVIII.
— Udenrigsomsætning XIX.

Amerika, Udførsel af Kvæg og Kød (Bille) XIX.
— Befolkning XIX.
— Thingvalla-Linjen XIX.
— Statistik XIX.
— Folkerepræsentanters Vederlag XX.
— Handel (Bille) XXI.
— Thingvalla-Linjen (Bille) XXI.
— „det store Vesten". Am.s Kolonisation XXI.
— Skandinaverne XXII.
— Pengevæsenet (Bille) XXII.
— Svinestatistik XXII.
— Danm. Omsætn. m. de Foren. St. (Reck) XXIII, XXVIII.
— Bureauerne for Arbejdsstatistik (Petersen-St.) XXIV, XXV.
— Kvinde-Kollegier (Petersen-St.) XXV.
— Fælles-Universiteter (Petersen-St.) XXV.
— Striker XXVI.
— Census-Arbejder XXVII.
— Arbejdersker i de store Byer XXVII.
— Industristatistik i Massachusetts XXVII.
— Kvinder i Arbejde XXVIII.
— Befolkning XXIX.
— Negerbefolkning XXIX.
— Regering og Forvaltning XXIX.
— Skilsmisse-Problemet XXIX.
— Arbejderlovgivn. i Massachusetts XXIX.
— Industries XXIX.
Andelssystemet (Böhmert) XII.
Andelsvirksomhed og Fællesindkøb i Landbr. (Maar) XXIX.
Antwerpens Handel og Skibsfart XVII.
Apothekerforhold (Scharling, Gjessing, Hempel, Hindenburg, Bajer) XXII.
Arbejderbank, dansk (Westergaard) XXII.
Arbejdere: Sygelighed (Falbe-Hansen) I.
— Markarb.s Kaar (Krebs) II.
— Kaar og Rigdomstilvæxten III.
— øk. Vilkaar (Scharling) IV.
— Forhaabninger (Leroy-Beaulieu) VI.
— Løn i England VI.
— Løn og Fattigunderstøtt. (Lazarus, Petersen) IX.
— Løn og Striker og Koalitioner IX.
— „nyt frit tysk Parti" X.
— de Liberale og X.
— og Selvhjælpsbestræbelser (Sørensen) XI.
— Forsikring (Brentano) XII, XIII, XVII.
— Fortjeneste ved Aluminia XIX.
— og Tolden (Sørensen) XXIV.
— Kaar nu og for 50 Aar siden XXIV.
— Ulykkesforsikr. i Danm. (Sørensen) XXV.
— i Mülhausen (Herkner) XXVI.
— Kost (Sørensen) XXVI.
— Alderdomsforsørgelse (Rubin) XXVI.
— kvindelige i Basel XXVI.
— Løn i Norge XXVI.
— Løn i Berlin XXVI.

Arbejder-Alderdomsforsørgelse (Trap) XXVII.
— Ulykkesforsikring (Petersen-St.) XXVII.
— Alderdomsforsikring i Tyskland og Sverig (Trap) XXVII.
— kv. i Amerikas store Byer XXVII.
— Forsikring mod Ulykkestilfælde (Halkier) XXVIII.
— Beskyttelseslov i Tyskl. (Trap) XXIX.
— Ulykkesforsikring (Kornerup) XXIX.
Arbejderkolonier, de tyske XXV, XXVII.
Arbejderkommissionen XII.
— og Selvhjælpsforeningerne (Sørensen) XIII.
Arbejderlovgivning, vor fremtidige (Schovelin) XXVII.
Arbejderspørgsmaalet og dets Løsning (Scharling) I.
— (Krebs) V.
— Løsning (Brentano) VIII.
— Historie — IX.
— Kongres i Antwerpen (Trap) XXX.
Arbejdsherrernes Driftsgevinst (Scharling) I, 401.
— Erstatningspligt (Petersen) XVII.
Arbejdskraften afhængig af Kødnæring? (Sørensen) XXX.
Arbejdslønnens Bestemmelse (Arntzen) I.
Arbejdslønnen, den rationelle, og Økonomiens Methode (F. Bing og Julius Petersen) I.
Arbejdsløn-Statistik XXVII.
Arbejdsløsheds-Statistik XXVI.
Arbejdsstatistik, Bureauer for (Petersen-St.) XXIV, XXV, XXVI, XXIX.
— (Morgenstierne) XXVII.
— (Sørensen) XXVIII.
Arbejdstid, Handelsstandens (Green) XXIII.
Areal, det ubenyttede i Danm. Disk. i N. F. XX.
Argentina, Krisen i (Vedel) XXIX.
Arveretten, Angreb paa (Baron) X.
Arveskatten (Petersen) VII.
Assurancevæsenet, Disk. i N. F. VII.
— Jfr. Forsikring, Ulykkesfors. etc.
Attentaterne o. d. revolut. Socialisme (Petersen) XII.

Banker, Overenskomst mellem de nord. Hoved- XXIV.
— Giro- (Heckscher) XXVIII.
— Jfr. Seddel-, Bygge-, Mægler- etc. B.
Bankforhold, vore (Scharling) X, XVI.
— Se forøvrigt Seddel-.
Bank-Konto (Gilbart ved Michaelsen) I.
Banklovgivning, ny svensk (Heckscher) XXVII.
Bankmetal (Heftye) XXIV.
Bankreform, svensk (Heckscher) XXIV.
Bankvirksomhed, Kontrol med (Heckscher) XXX.
Basel, Lov om Beskytt. af kvindel. Arbejdere XXVI.
Bastiat XI.
Befolkningens Størrelse i Fortidens og Nutidens store Stæder IV.

Befolkningsspørgsmaalet, Disk. i N. F. II.
— (Scharling) III.
— jfr. de enkelte Lande.
Befolkningsstudie; d. øk. Tilst.s Indfl. p. Vielser, Fødsler og Dødsfald (Scharling) II.
Belgien: Havfiskeri (Smidth) I.
— Statsjernbaners Godstarifer (Toussieng) XX.
— Sprogforhold XXV.
Berlin: Udvikling (Petersen) X.
— Statist. Jahrb. XVI.
— Arbejdsløn XXVI.
Beskatnings - Grundsætningen, Disk. i N. F. III, V.
— Spørgsmaal (Petersen) VII.
— Reformen (Scharling) XIX.
— Objekter, Nærings- og Nydelsesmidler blandt (Sørensen) XXVII.
— kommunale i Kbhvn. (Kameralist) XXIX.
— Jfr. Skatter.
Beskyttelse — se Told.
Bibliothek, det preuss. statist. Bureaus XV.
Bimetallisme — jfr. Mønt.
Bishop Hill XXX.
Bladstatistik IX.
„Board of Trade“ og Arbejdsstatistiken (Petersen - St.) XXVI.
Brandforsikring, Landbygningernes (Westergaard) XXI.
Bremens Handel XXI.
Breslausk Socialstatistik XXVI.
Bureau, et statistisk (Kgr. Sachsens) XVIII.
Bureauer for Arbejderstatistik XXIV, XXV, XXVI, XXIX.
Byerne og Landet (Gamborg) XI.
Byggebanker, Mæglerbanker og i Tyskl. (Wirth) IV.
Børns Dødelighed II, 155.
Børs, fra Københavns (Rubin) VII.
— Fonds (Green) XXV.
Børskrisen af 1873 (Wirth) IV.
Børsskat, den tyske XVIII.
Børsudvalgets Betænkn. XVII.

Cairnes, Nekrolog VI.
Cairnes og Økonomiens Methode (Rubin) VI.
Canada, Brev fra XXIX.
Census - Arbejder, de Foren. Staters XXVII.
Cheque og Clearinghouse (Meyer) XVII.
Cohn, Gustav (Rubin) XXVII.

„Daarlige Tider“, Aarsagerne etc. (Scharling) XIII.
— (Damm) XXIV.
Damerne og Statistiken XV.
Dampskibsforbindelse, direkte, mellem Danm. og de Foren. Stater (Bille) XVII.
Dampskibsselskab, det forenede XXX.
Debitorer, Værn mod upaalidelige XI.
Deportationen i Frankrig VII.
Detailhandlen og Vavepriserne (Scharling) XXIV.
Dobbeltfod — jfr. Mønt.
Drankerdødsf. og Selvm. i de forsk. Samf.-Kl. (Sørensen) XXIV.
Driftsgevinst, Arbejdsherrernes (Scharling) I, 401.
Drikfældighedens Følger (Ditlevsen) XXVII.
Drukkenskabslov, den galiziske XVI.
Dühring og hans Remotion (Petersen) X.

Dühring og hans Venner Socialisterne (Petersen) XI.
Dødeligheden i forsk. Samfundsklasser I.
Dødeligheds-Tabeller XX, XXVII.
Døvstumme i Danm. (Mygind) XXIX.

Ejendom og Samfund (Wilkens) XV.
Ejendomsbegrebet (Samter) XII.
Ejendomsretten (Laveleye) V.
Elsass, Arbejderforhold (Herkner) XXVI.
Elsass-Lothringen: Folkemængde XXVII.
Emissionerne i 1874 V.
England, Fabriktilst. og -lovgivn. VII.
— Grundejere VII.
— Medicinalstatistik VII.
— Kooperationens Historie (Petersen) VIII.
— Grundejere (Krebs) XI.
— Kathedersocialistisk Røst XIII.
— Handelens nuv. Standpunkt (Mongredien) XIV.
— Ølindustri XV.
— Lov om Arbejdsherrernes Erstatn.pligt XVII.
— Kolonier XXIII.
— Fabrikinspektør-Beretninger XXIV.
— Arbejdsstatistik (Petersen-St.) XXVI.
— Fagforeninger XXVI.
— British Economic Association XXIX.
Enkeltfod — jfr. Mønt.
Erstatningspligt, Arbejdsherrernes (Petersen) XVII.
Esbjerg (Hassing) XXIV.
Examen, statsvidenskabelig (Scharling) XXX.
Export-Artikler, nogle ny (Falbe Hansen) I.

Fabrikinspektør-Beretninger (Petersen-St.) XXIV.
Fabriksanlægene p. et Frihavnsterritor. (Vedel) XXVII.
Fabriktilst. og Fabriklovgivn. i Engl. VII.
Fagforeninger i Engl. XXVI.
Fallit-Statistik i Storbritannien VIII.
Familieforholdets Oprindelse (Giraud-Teulon) V.
Fattigforholdene paa Landet, Disk. i N. F. II.
Families Indtægt, om Best. af en (Scharling) XVII.
Fattigunderstøttelse og Arbejdsløn (Lazarus og Jul. Petersen) IX.
Finanser, de italienske (Scharling) V.
— Østrigs (Mülinen) V.
Finland, Næringsfrihed VI.
— Postsparekasser XXVII.
— Befolkning XXVII.
— XXIX.
Flod- og Kanalflaade, Tysklands XV.
Folketingsmændenes Livsstillinger 1849—74 (Bajer) V.
Folketingsvælgerne og -valgene 1875—80 XVI.
Folketællingen 1880 (Petersen-St.) XV, XXI.
— 1890 XXVIII.
Folketællingslisterne 1. Fbr. 1885 (Rubin) XXIII.
Fondsbørsen (Green) XXV.
Fonds og Aktier XXI.

Forbrug, en Landarbejders (Hofman-Bang) XXVIII.
Forbrugsforeninger for Apothekervarer (Hindenburg) XXII.
Forbrugsforeninger, medicinale (Gjessing) XXIII.
— (Gjessing) XXV.
Forholdstalgrundsætningen (Bajer) XXIV.
Forretningsløsheden og Guldet (Scharling) XXIII.
Forsikringsselskabernes n. Historie (Manicus) II.
— Statskontr. og Lovgivn. (Iversen) XXV.
— i Sverig (May) XXIX.
— Jfr. Assurance, Arbejder-, Brand-, Hypothek-, Livs-, Ulykkesfors. etc.
Forskuds- og Kreditforen. og den lille Bedrift (Hansen) XIV.
Forslagsret, den private, Benyttelsen paa Rigsdagen X.
Frankrig, Statsgæld og Skatter (Petersen) I.
— Befolkningstab 1870—71 II.
— Rentes' Kurssvingninger II.
— og de fem Milliarder (Soetbeer) III.
— Skatter og Tilst. før Revolutionen (Taine) VII.
— Deportationen VII.
— Befolkning VIII, XXV.
— Told- og Skibsafgifter (Falbe Hansen) XVI.
— Ulve XXVII.
— Hundredaarige XXVII.
— socialistiske Bevægelse (Lafargue) XXVIII..
— Vareomsætn. med Danm. (Reck) XXX.
Fremtid, Nationaløkonomiens (Jevons) X.
Frihavnen v. København XXVII.
Frihavnsterritorium, Størrelsen af Fabrikanlægene paa et (Vedel) XXVII.
Frihed, den økonomiske (M. Chevalier) V.
Frilagerspørgsmaalet (Schovelin) XX.
Fællesindkøb i Landbruget (Maar) XXIX.
Fælles - Universiteter i Am. (Petersen-St.) XXV.
Fæstegaarde i Danm. XVII.
Fødsler XX.

Galizien, Aagerlov XVI.
— Drukkenskabslov XVI.
Generation, hvad er en (Rümelin) XII.
Germanisering, Evropas VI.
Germaniseringsbestræbelser, Tyskernes (Elberling) VIII.
Germanismen i den pol. Øk. IX.
Girobanker i vore Dage (Heckscher) XXVIII.
Grosserer-Societetets Komite (Petersen) XIV.
— — dens Omdannelse XVIII.
Grundbegreber, Økonomiens (Scharling) XV.
Grundejere, engelske VII.
— — (Krebs) XI.
Grønlands Befolkning XXI.
Guldet, Forretningsløsh. og (Scharling) XXIII.
Guldets Udvandring (Bamberger) VII.
Guldfod — jfr. Mønt.
Gæld og Tilgodehavende i Danm. (Falbe Hansen) XXX.

Haandværks- og Industriforh., Kbhvns (Rubin) XXI.
Hamborgs Handl. XXI, XXVIII.

Handel, d. danske i de sidste 100 Aar, Disk. i N. F. XI.
Handelsbevægelser, Landbrugsfrembringelsernes (Bajer) IV.
Handelsflaaderne XXV.
Handelskamre (Petersen) XIV, XV.
— (Hage) XV.
— Minist. Skrivelse XVIII.
Handelskriser og Solpletter (Jevons) XIII.
Handelsmænds Uddannelse, Forening til XVI.
Handelsmødet 1885 (Schovelin) XXIII.
Handelsstandens Arbejdstid (Green) XXIII.
Handelsstatistiken og den mathemat. Methode (Madsen) XIV.
— den tyske XXI.
— dens Methode (Petersen-St.) XXIII.
Handelsstatistiske Tabelværk (Petersen-St.) XXVI.
Handelstraktater, Sverig-Norges m. Spanien (Bille) XXI.
Hartkornsbeskatning, d. danske (Falbe Hansen) XIV.
Hatzfeldt, Grevinde, Nekrolog XVII.
Havfiskeri, Kapitalens og Arbejd. Samvirken (Smidth) I.
Held, Ad. (Nasse) XVI.
Herrenschwand (Inama-Sternegg) XIV.
Hittebørnshospitalet i London (Moldenhawer) II.
Hospitaler etc. i Danm. (Christensen) XVIII.
Hundegalskaben VI.
Hundredaarsfest, Nationaløkonomiens VII.
Hungersnøden i Kina o. d. kines. Indvandr. til Am. (Rubin) XII.
Husholdninger, Fremtidens (Secher) IX.
Huslejeskatten, Disk. i N. F. XXX.
Husmandsspørgsmaalet, Disk. i N. F. XI.
Hvede XXV.
Hypothekbank, den foreslaaede (Hein) XXVII.
Hypothek-Forsikring (Scharling) XV.
Hær og Folk (Petersen-St.) XXI.
Høsten i Danm. XVI, XVIII, XX, XXI, XXX.
Høstens Værdi (Scharling) XIV.

Individ og Samfund (Wilkens) IX.
Indkomst og Indkomstskat (Scharling) IV.
Indkomstskat (Falbe Hansen) XXV.
— (Jensen) XXVIII, XXIX.
— i Preussen (Meyer) XXX.
Indtægt, Best. af en Families (Scharling) XVII.
Industridrivende, hv. I. forlange af Staten (Petersen-St.) XX.
Industrielle Ejendomme, Kreditforening for (Scharling) XXV.
Industrien og Jordudstykningen (Krebs) XI.
Industriens Still. under d. nuv. Krise (Oldenburg) XIII.
Industri og Handel, Tysklands XVIII.
Industrimøde i Odense 1885 (Schovelin) XXIII.
Industrispørgsmaal (Petersen) X.

Industristatistik, det tyske Riges og Preussens XI.
— (Petersen) XVI.
— den danske (Nyrop) XVII.
— i Massachusetts XXVII.
Industri, Toldloven og den danske (Falbe Hansen) XV.
Industri, Toldreformen (Schovelin) XXIII.
Industriudstilling, den jydske VIII.
— og Industrimuseer. Disk. i N. F. VII.
— Jfr. Udstilling.
Indvandring til Danm. 1820—82 (Scharling) XXI.
Interesser, Varetag. af de øk. (Petersen) XV.
Irland XVI, XXVII.
Islands Befolkning XXI.
Italien: Finanser (Scharling) V.
— Kathedersocialister (Petersen) XII.
— Statistik XXV.

Jagtstatistik, norsk XXI.
Jernbaner: Statistik I.
— Monopol? I.
— Anlæg i Rusland II.
— Krise i de Foren. St. (Schøyen) III.
— Diskussion i Nationaløk. Forening IV.
— Konkurrencedrift paa (Scharling) VI.
— Driftsudg. og Taxter (Buchheister) VIII.
— ensformige Taxt (Scharling) IX.
— danske IX.
— Schweiz's X.
— fremtidige Anlæg. Vort sekundære Banenet (Scharling) XI.
Jernbaner, de sjæll.s Overg. til Staten (Scharling) XIV.
— belgiske Stats-, Godstarifer (Toussieng) XX.
— danske, Udv. og Driftsresult. (Scharling) XXVI.
— kbhvnske (Hammerich) XXVI.
— Statsbanedriften 1867—92 XXX.
Jesuiternes kommunist. Stat i Paraguay (Rumohr) V.
Jordbrug, Danmarks XXVI.
Jordrente, Nationalformue og (Scharling) XXIII.
Jordudstykningen og Industrien (Krebs) XI.
— (Christensen) XI.
Jødernes Stilling i Middelalderen (Roscher) IX.

Kanada, Brev fra XXIX.
Kanalanlæg, vor Tids (Vedel) XXVIII.
Kapital-Begrebet (Scharling) XV.
— den disponible. Disk. i N. F. XXIII.
Kapitalopsamlingen i Danm. 1871—78 (Scharling) XII.
— 1878—80 — XVI.
Kapitalrentens Theori (Meyer) XXVII.
Karteller (Kleinwächter) XXI.
Kathedersocialism. (Arntzen) I.
— (Petersen) I.
Kathedersocialister, italienske (Petersen) XII.
Kathedersocialistisk Røst fra England XIII.
Katholske Kirke og d. soc. Spørgsm. (Nielsen) XV.
Kavtionsforening for Embedsmænd (Petersen) XXVIII.

Kavtionsforening for Embedsmænd (Hauerbach) XXVIII.
Kina, kommercielle Forhold (Smith) IX.
— Hungersnøden i, o. d. kines. Indv. til Am. (Rubin) XII.
Kirken og det sociale Spørgsmaal X.
Kirke og Skole i Danm., hvorm. det Off. ofrer paa (Falbe Hansen) XVI.
Kirke, katholske, og det soc. Spørgsm. (Nielsen) XV.
Kirkegaardsforholdene (Levison, Westergaard) XXIII.
Klima, Danmarks (Hoffmeyer) XXI.
Klostre, Hospitaler etc. (Christensen) XVIII.
Kollegier, Kvinde-, i Am. (Petersen-St.) XXV.
Kolonier, Storbritanniens XXIII.
Kommercielle Interessers Varetagelse. Disk. i N. F. XIV.
Kommunernes Størrelse (Kornerup) XXIX.
Kommunistiske Samfund i Nordamerika (Petersen) V.
Kommunist. Stat, Jesuiternes i Paraguay (Rumohr) V.
Kompensations - Spørgsmaalet. Disk. i N. F. XIX.
Konfession og Skolefrekvens i Preussen XXVII.
Kongres, i Antwerpen (Trap) XXX.
— i Glasgow (Hage) IV.
— tyske Nationaløk. IV, VI, VIII, XVI.
— i Wien (Frederiksen) II, IV.
Kongres-Rejse i Ungarn (Falbe Hansen) VIII.
Konkurrence, d. illoyale, og Lovgivn. (Hamilton) XXVI.
Konkurrencedrift paa Jernbanerne (Scharling) VI.
Kooperationen i England (Petersen) VIII.
— dens Fremtid (Westergaard) XIX.
Kornhandelen. Disk. i Nationaløk. Foren. XVII.
Kornproduktionen VIII.
— og Handelen (Kapp og Neumann-Sp.) XV.
Korntold — Kornproduktion — Kornhandel (Petersen) XIV.
— Kornpriser XXIII.
Kornudførende Land, hvorl. vil Danm. kunne forblive et (Scharling) XXI.
Kostudgiften (Sørensen) XXVI, XXIX, XXX.
Krachet 1873 VII.
Kreaturholdet i Danm. XXI, XXVIII.
Kreditens Begreb og Væsen (Hertzberg) XI.
Kreditforeninger, de tyske (Hansen) XIV.
— for industr. Ejend. (Scharling) XXV.
— vore (Hein) XXVI.
— o. d. foresl. Hypothekbank (Hein) XXVII.
— for Afløsn. af Tiende og Arvefæsteafg. (Hein) XXX.
Kreditforhold, Oplysninger om (Roscher) XI.
Kreditinstituter i Danm. I.
Kridtpibefabrikation (Nyrop) XVII.
Kriegers Festskrift XXV.
Krig, Aarsager til (Elberling) XXVII.
Krigens Love XVII.

Krise, Industriens Still. under d. nuv. (Oldenburg) XIII.
— i Argentina (Vedel) XXIX.
Krupp i Essen XXI.
Kulforraad, Englands VI.
Kvinder og Universitetet (Scheel) III.
— og Zürich-Universitetet (Böhmert) IV.
— -sag. Disk. i Nationaløk. Foren. IV.
— Kv.sagsliteratur (Petersen) VI.
— Overtallighed (Greg) VIII.
— Kontorbetjente VIII.
— den giftes Adg. til Erhverv (Secher) IX.
— det nordamer. Kv.arbejde X.
— -sag og Socialisme (Frederiksen) XII.
— -sag 1871—79 (Manicus) XIV.
— Adgang til Erhverv i Kbhvn. (Rubin) XXV.
— Kollegier i Am. (Petersen-St.) XXV.
— Lov om Beskytt. af kv. Arv. i Basel XXVI.
— i Arbejde XXVII, XXVIII.
Kvægholdet og Agerbruget (Smitt) XVIII.
Kystbanen (Christensen) XXIX.
København, komm. Skatter p. faste Ejendomme i, Disk. i N. F. II.
— Befolkn., Forøgelse af (Rubin) VIII.
— Prisopgave om K.s Udvikl. X, XX.
— Velgørenhed, Legater, milde Stiftelser XI.
— offenlige Subskriptioner XI.
— Fripladser i Skoler XI.
— Statistik XIII, XVIII.
Københavns Handelsflaade XIII.
— Indbyggertal XV, XXIII, XXVIII.
— Befolkning og Beboelse (Rubin) XIX, XXX.
— sammenlignet med andre Byer (Scharling) XX.
— Konsumen (Rubin) XXI.
— Haandv. og Industri (Rubin) XXI.
— Bygge- og Boligforh. (Rubin) XXII.
— materielle Hjælpekilder (Falbe Hansen) XXIII.
— Prostitutionen (Rubin) XXV.
— Indkomstskat (Falbe Hansen) XXV.
— Kvindens Erhverv (Rubin) XXV.
— „Tilbagegang“ (Petersen-St.) XXVI.
— Beboelse og Husleje (Sørensen) XXVI.
— Jernbaneforhold. Disk. i N. F. XXVI.
— Frihavnen. Disk. i N. F. XXVII.
— Fremvæxt (Scharling), Disk. i N. F. XXVIII.
— Indkomstskatten (Jensen) XXVIII, XXIX.
— kommunale Beskatning (Kameralist) XXIX.
— Befolkn., Erhverv, Beboelse XXX.
— Befolkningstilvæxt (Rubin) XXX.
— Huslejeskatten, Disk. i N. F. XXX.
— — (Rubin) XXX.
Købstadarbejderes Vilkaar XVI.
Kødnæring og Arbejdskraft (Sørensen) XXX.

Landarbejders virkel. Forbrug af Levnetsmidler (Hofman-Bang) XXVIII.
Landboforhold, Ruslands (Frederiksen) I.
— vore (Krebs) II, III.
— Østrigs (Frederiksen) IV.
— og Politiken (Frederiksen) VIII.
Landbruget, Møntreformen og (Scharling) XXIII.
— Toldbeskyttelse for, Disk. i N. F. XXIV.
— Andelsvirksomh. og Fællesindkøb (Maar) XXIX.
Landbrugsfrembringelsernes Handelsbevægelser (Bajer) IV.
Landbrugskredit (Schovelin) XXIV.
Landbrugs-Statistik XV.
— — (Petersen-St.) XXIII.
— Udvikling, vort. Disk. i N. F. XXI.
Landbygningernes Brandforsikring (Westergaard) XXI.
Landejendomspriserne (Falbe Hansen) VI.
Landejendomssalg 1870—84 XXVI.
Landmændene, hvem skal understøtte (Petersen-St.) XXIV.
Legatarisk Statistik (Rumohr) VIII.
Levesandsynlighed og Vægt XXIX.
Levetidens Af- eller Tiltagen II, 154.
Levy, Konferensraad (Falbe Hansen) XXX.
Liberale, de, og Arbejderne X.
Livsforsikringsv. i Danm. Disk. i Nationaløk. Foren. XI.
Livs, det menneskelige, Længde XII.
Livs- og Dødstabeller XXVII.
Lombard Street (Frederiksen) V.
London Hittebørnshospital (Moldenhawer) II.
— Lombard Street (Frederiksen) V.
— hvad er XV.
— Statistical Society XXIII.
Lovforslag, de sociale (Sørensen) XXVII.
Lærlingesagen i Udlandet VII.

Manchesternotitser, et Par X.
Manchesterskolen (Arntzen) I.
MarkarbejdernesKaar(Krebs)II.
Medicinal-Statistik fra Engl. VII.
— Forbrugsforeninger (Gjessing) XXIII.
Menier, Nekrolog XVII.
Menneskeslægtens økonomiske Udviklings Gang (Scharling) III.
Mergelgrave, Ulykkestilfælde III, 467.
Meteorologien og den øk. Udvikl. (Bilsted) IX.
Meterkommissionens Betænkning III.
Methode, Økonomiens (Bing og Petersen) I.
— —, Disk. i Nat. Foren. II.
— — og Cairnes (Rubin) VI.
— den mathematiske (Weiss) XIV.
— — — (Madsen) XIV.
— Sociologiens (Wilkens) XIX.
— Ind- og Udførsel-Statistikens (Petersen-St.) XXIII.
— Økonomiens (Meyer) XXIX.
— den induktive i Nationaløk. (Schovelin) XXX.
— — — (Meyer) XXX.

Militærudgifterne paa Finansloven (Petersen-St.) XXII.
Mill, John Stuart (efter eng. Forff.) II.
— Testamente II, 243.
— og den repræsent. Forfatn. (Wilkens) X.
Milliarder, de fem, og Tyskland (Bamberger) II.
— — — og Frankrig (Soetbeer) III.
Molly Maguires IX.
Moralstatistiken og den fri Vilje XII.
— — — — (Wilkens) XVI.
— og det borgerl. Ægteskab (Oettingen) XVIII.
Mülhausen, Arbejderforhold (Herkner) XXVI.
Mæglerbanker og Byggebanker i Tyskl. (Wirth) IV.
Møde, skand. nationaløk., Malmø (Indbydelse) XVII.
— — — — XVIII.
— — — — (Beretning) XIX.
— nord. nationaløk., Kbhvn. 1888 XXVI.
Mønt: den skandinav. Møntkom. (Scharling) I.
— Disk. i Nationaløk. Forening I, III, V.
— Konference III.
— Reformer i Danm. og Udl. V.
— Reformens Gennemførelse (Scharling) VI.
— den tyske Møntreform (Bamberger) VII.
— Enhed, international (Scharling) VII.
— Enkeltfod eller Dobbeltfod (Jevons) VII.
— Er den dobb. Møntfod særlig demokratisk? (Secher) VIII.
Mønt: og Sølvpriser (Nathansen) IX.
— Konference (Broch) XIII.
— Udmøntn. 1873—80 XVII.
— Freden og Frihandlen (Laveleye) XVIII.
— la question monétaire (Levy) XVIII.
— Møntref. og Landbr. (Scharling) XXIII.
— Guldfod og Bimetallisme (Scharling) XXVII.
— Østr.-Ung.s Overg. til Guldfod (Scharling) XXX.
— Jfr. Penge.

Nationalbankens Beholdn. af Sølvbarrer VI.
— Jfr. Bank-, Seddel-.
Nationalformue, Danmarks (Falbe Hansen) II.
— Begrebet (Wilkens, Scharling, Falbe Hansen) XXIII.
— forskellige Landes XXIV.
Nationaløkonom, en moderne tysk (Rubin) XXVII.
Nationaløkonomi, „praktisk" ctr. „videnskabelig" (Price) XV.
Nationaløkonomiens Fremtid (Jevons) X.
— Vilkaar i Danm. (Schovelin) XXIX.
Nationaløkonomisk Forening, til Medlemmerne XIV.
Nationaløkonomisk Forenings Forhandlinger 1872—73:
Kathedersocialisme og Manchesterpartiet (Ring) I.
Manchestersk. og Kathedersoc. om Arbejdslønnen (Arntzen) I.
Forh. paa Pengemarkedet (Frederiksen) I.

Nationaløkonomisk Forenings Forhandlinger 1872—73:
Toldlovforslaget (Scharling) I.
Udvandringen (Falbe Hansen) I.
Møntkonventionen og Seddelcirkulationen (Tiemroth) I.
1873—74:
Forh. mellem Kapital og Arb., og Øk.s Methode (Jul. Petersen) II.
Fattigforholdene paa Landet (Krebs) II.
Kommunale Skatter p. faste Ejend. i Kbh. (Arntzen) II.
Befolkningsspørgsmaalet (Aleksis Petersen) II.
Møntsagen (Levy) III.
Hovedgrundsætningen for Beskatningen (Hamilton) III.
Udbr. af Kundskab til Nationaløk. gennem Undervisningen (Scharling) III.
Alderdomsforsørgelse (Christophersen) III.
Verdenshandlen (Nathansen) III.
1874—75:
Anvendelsen af et event. Overskud paa d. danske Statsbudget (Levy) IV.
Kvindesagen (Aleksis-Petersen) IV.
Danmarks Udenrigshandel (Falbe Hansen) IV.
Danmarks Jernbanevæsen (Scharling) IV.
Møntreformen (Levy) V.
Danmarks Smørproduktion og Smørhandlen (Falbe Hansen) V.
Visse Beskatningsmaaders Indfl. p. Prod. og Fordel. (Jul. Petersen) V.

Nationaløkonomisk Forenings Forhandlinger 1875—76.
De danske Sparekasser (Rubin) V.
Aktielovgivningen (Gad) VI.
Svarer Stigningen i Toldindt. til den øk. Still. (Levy) VI.
Postkonventionen i Bern (H. G. Petersen) VI.
Seddeludstedelsen (Frederiksen) VII.
Industriudstillinger og -musæer (Nyrop) VII.
d. sandsynl. Lov for d. internat. Telegraftrafik (Madsen) VII.
Assurancevæsenet (Bramsen) VII.
1876—77:
Formaalet for en Toldreform (Frederiksen) VIII.
Søndagsspørgsmaalet (Aleksis Petersen) VIII.
Jernbanernes Driftsudg. og Taxter (Buchheister) VIII.
Sølvpriserne (Nathansen) IX.
Kommercielle Forh. i Kina (Smith) IX.
1877—78:
Nationalbk.s Seddelemission og de private Bankers Virkemidler (Scharling) X.
Danmarks Handel i de sidste 100 Aar (Falbe Hansen) XI.
Livsforsikringsvæsenet i Danm. (Hertzsprung) XI.
Jordejendommenes Fordel. og Husmandsspm. (Krebs) XI.
Postsparekasser (H. G. Petersen) XI.
1878—79:
Kapitalopsamlingen (Scharling) XII.

Nationaløkonomisk Forenings Forhandlinger 1878—79:
Sparekassesagen (Fritsche) XII.
Skattebyrden i Danm. (Falbe Hansen) XIII.
Krisen (Oldenburg) XIII.
1879—80:
Danm.s Skibsfart (Falbe Hansen) XIV.
Varetagelsen af de kommercielle Interesser (Petersen) XIV.
Hypothek-Forsikring (Scharling) XV.
Handelstraktater (Falbe Hansen) XV.
1880—81:
Aagerlovgivningen (Mundt) XVI.
Industristatist. (Nyrop) XVII.
Best. af en Families Indtægt (Scharling) XVII.
Kornhandlen (Levysohn) XVII.
1881—82:
Alderdomsforsørgels.-Kassen hos Burm. & Wain (Levy) XVIII.
Vestindiske Forhold (Rosenstand) XIX.
Beskatningsreformen (Scharling) XIX.
Kooperationen (Westergaard) XIX.
Københavns Befolknings- og Beboelsesforhold (Rubin) XIX.
1882—83:
Det ubenyttede Areal i Danm. (Scharling) XX.
Forbrugen af Næringsm. i Kbhvn. (Rubin) XXI.

Nationaløkonomisk Forenings Forhandlinger 1883—84:
Vexelkurserne (Levy) XXI.
Kbhvns Industriforhold (Rubin) XXI.
Vort Landbrug i Slutn. af forr. og Beg. af dette Aarh. (Falbe Hansen) XXI.
Alderdomsforsørgelse (Tvermoes) XXII.
Sundets Betydn. for Norden (Bajer) XXII.
1884—85:
Bygge- og Boligforhold i Kbhvn (Rubin) XXII.
Vor økonomiske Situation (Levy) XXII.
— — — (Tietgen) XXIII.
Nationalformuen i Danm. (Falbe Hansen) XXIII.
Den disponible Kapital (Scharling) XXIII.
1885—86:
Kbhvns. materielle Hjælpekilder (Falbe Hansen) XXIII.
Tilvejebringelsen af daglig Kost etc. (Jürgensen) XXIII.
Toldbeskyttelse for Landbruget (Muus) XXIV.
Verdenspostforeningen (Petersen) XXIV.
1886—87:
Landbrugskredit (Schovelin) XXIV.
Kreditforening for industr. Ejend. (Scharling) XXV.
Forbrugsforeninger (Gjessing) XXV.
Skatternes Fordeling (Kornerup) XXV.
1887—88:
Statskontrol og Lovgivn. for Forsikringsselskaber (Iversen) XXV.

Nationaløkonomisk Forenings Forhandlinger 1887—88:
Vore Jernbaneforhold (Scharling) XXVI.

1888—89:
Kbhvnske Jernbaneforhold (Hammerich) XXVI.
De sociale Lovforslag (Sørensen) XXVII.
Frihavnen v. Kbhvn. (Frederiksen) XXVII.
Skoleundervisningen og den natøk. Udvikl. (N. Juel Hansen) XXVII.

1889—90:
Drikfældigheden, Ølskat og Brændevinsskat (Ditlevsen) XXVII.

1890—91:
Københavns Udvikling og Fremtid (Scharling) XXVIII.
Alderdomsforsørgelse (Rubin) XXIX.
Andelsvirksomhed i Landbruget (Maar) XXIX.

1891—92:
Gæld og Tilgodehavende i Danm. (Falbe Hansen) XXX.
Den preussiske Indkomstskat (Meyer) XXX.
En statist. økonom. Univers. Uddannelse (Frederiksen) XXX.
Mindeord om Konferensraad Levy (H. G. Petersen) XXX.
Meddelelser om Verdenspostforeningen (H. G. Petersen) XXX.
Københavns Befolkningstilvæxt (Rubin) XXX.
Huslejeskatten (Scharling) XXX.

Nationaløkonomisk Forenings Love I, 89.
— — Medlemsliste I, III, VI, XIII, XVII, XIX, XXI, XXVIII.
— — Prisopgave III, 380.
Nationaløkonomisk Kundskab og Undervisn., Disk. i N. F. III.
Nationaløk. Raad i Preussen XVII.
Naturens Medvirkning i Produktionen (Scharling) III.
New York, Pengekrisen i, II.
Norge: Bank-Seddelemission XI.
— Udenrigshandel XIV, XV, XVIII, XX.
— Fiskerier XVIII.
— Befolkning XIX, XXII, XXVII, XXIX.
— Told (Falbe Hansen) XX.
— Jernbaner XX.
— Selvmord XXI.
— Jagtstatistik XXI.
— Byer XXV.
— Arbejdsløn XXVI.
— Sommerrejsende XXVII.
— Brændevin og Maltafgift XXVIII.
— Fabriker XXVIII.
Normalskatten (Jensen) XXIX.
Næringsfriheden i Finland VI.
Næringslovgivn., den tyske XVIII.
— — Reform (Trap) XXVIII.
Nærings- og Nydelsesmidler blandt Beskatningsobjekterne (Sørensen) XXVII.

Omsætningsmidlerne og Vare-priserne (Scharling) XXIV.
Ord, nationaløk. „bevingede“ XIII.

Ordsprog, nationaløkonomiske II, 73.
Overdaadighed i Nutid og Fortid (Wilkins) III.
Overskud paa Statsbudget, Anvendelsen af, Disk. i N. F. IV.

Papir, Bøger, Aviser i Engl. XV.
Papirpenge, Østrigs II, 452.
Paraguay, Jesuiternes komm. Stat (Rumohr) V.
Patentlov, den ny tyske (Petersen) X.
Pengebehov og Pengeforsyning (Scharling) XXV.
Penge og deres Betydn. for det øk. Samfund (Suenson) III.
Penge- og Kreditinstituters Udvikling i Danm. I.
Pengekrisen i New York II.
Pengemarkedet, Disk. i Nationaløk. Foren. I.
Politiken, Landboforholdene og (Frederiksen) VIII.
Politiske Forhold i Amerika (Sumner) VIII.
Polyteknisk Læreanstalt og Nationaløkonomi (Petersen) XVI.
Positivistiske Mission i Sverig (Wilkens) XVIII.
— — — (Forssell) XIX.
Postforening, Verdens- (Petersen) XXIV, XXX.
Postfrimærke, Verdens- (Bajer) XXV.
— Retur- (Bajer) XXVIII.
Postkonventionen i Bern (Petersen) VI.
Postsparekasser, Disk. i Nationaløk. Foren. XI.
Postsparekassesystemer (Faber) XI.
— (Roscher) XXIII.
— i Østr., Sverig, Finland XXVII.
Postvæsenets Historie (Rothschild ved Hammerik) III.
Preussen: nationaløk. Raad XVII.
— Konfession og Skolefrekvens XXVII.
— Selvmord blandt Skoledisciple XXVIII.
— Folketælling XXIX.
— Bybefolkning XXIX.
— Indkomstskat XXX.
Prisbevægelse (Falbe Hansen) III.
— ti Aars (Levy, Hansard) XXIII.
— (Scharling, Falbe Hansen) XXIV.
Priskuranternes Betydning (Schovelin) XXII.
Prisniveauet 1847—88 XXVIII.
Produktionsforeninger (Scharling) I, 1.
Progressive Beskatning (Petersen) VII.
Prostitutionen (Petersen - St.) XXII.
— (Rubin) XXV.
Proudhon (Petersen) VI.

Quesnay XXVII.

Raiffeisenske Kasser XXV.
Referendum, d. schweiziske XXIII.
Regeringsautoriteter, økonomiske (Petersen) XV.
Reformes fiscales, Société d'etudes pour VIII.

Religion og Livsstilling XXVI.
— — Skole i Preussen XXVII.
Religiøse Forhold i Amerika (Diman) VIII.
Rentefoden, Sparekasserne og (Jensen) XXIV.
Retfærdigheden i dens hist. Hovedformer (Høffding) II.
Returfrimærker(Bajer)XXVIII.
Revolutions-Regeringens Program (Taine) XXII.
Revolutionære Bevæg. i Rusland (Thun) XXV.
Revue de droit international V.
Rigdomstilvæxten og Arbejdernes Kaar III.
— (Levasseur) XXIX.
Rodbertus og Lassalle XII.
— Breve (Petersen-St.) XXIII.
— Skrifter om XXIII.
Roesukker i Danm. XXX.
Roesukkerfabrik, den første i Danm. (Scheel) XV.
Rousseau-Literatur (Petersen-St.) XXVIII, XXIX.
Rusland: Landboforhold (Frederiksen) I.
— Socialdemokrati(Manicus) I.
— Jernbaneanlæg II.
— revolutionære Bevægelser (Thun) XXV.

Sachsens statist. Bureau XVIII.
Saint-Simon og Saint-Simonismen (Warschauer) XXX.
Salg af Landejendomme XXVI.
Saltbeskatningen V.
Samfundsdrømmerier (Manicus) XII.
Samfærdselslinjer, nye, mell. Danm. og Tyskl. (Madsen) XII.
St. Gotthard-Banen (Levy) XV.
Satire, politisk-social (Manicus) XIII.
Schweiz: Almindinger (Laveleye) V.
— Jernbaner X.
— Brev fra X.
— Referendum XXIII.
— Fabrikinspekt.-Beretn. XXIV.
— Befolkning XXVII.
— Statistik XXIX.
Seddelbank, den første (Rumohr) IV.
Seddelbanker, Sverigs private (Heckscher) XV, XVI.
Seddelcirkulationen, Møntkonventionen og, Disk. i Nationaløk. Foren. I.
Seddeludstedelse (Frederiksen) VII.
— (Scharling) VII, X, XI.
Selvhjælpsbestræbelser, Arbejdernes (Sørensen) XI.
— og Arbejderkommissionen (Sørensen) XIII.
Selvmord i Norge XXI.
— og Drankerdødsfald (Sørensen) XXIV.
— i Danm. XXVII.
— blandt Skolediscipleі Preussen XXVIII.
Separationer i Danm. (Westergaard) XXV.
Sindssygeplejen i Danm. (Christensen) XVIII.
Situation, svarer Stign. i Toldindt. til Landets øk. (Levy) VI, XXII.
— vor økon. (Tietgen) XXIII.
Skandinav. nationaløk. Møde (Malmø, Indbydelse) XVII.
— — — — XVIII.
Skat: og Statsg. i Frankr. (Petersen) I.

Skat: og Tilst. i Fr. før Revol. (Taine) VII.
— paa faste Ejend. (Rubin) X.
— tyske Projekter XI.
— Byrden i Danm. og Fordel. (Falbe Hansen) XIII.
— Fordeling (Kornerup) XXV.
— Normalskatten (Jensen) XXIX.
— se Beskatning, Indkomst.
Skibsfarten: økonomiske Forhold (Kiær) XI.
— og Skibsfartsafgifterne (Falbe Hansen) XIV.
— Danm.s XXV.
— Statistik (Vedel) XXX.
Skilsmisser i Danm. (Westergaard) XXV.
— i Amerika XXIX.
Skoledisciple i Preuss., Selvmord blandt XXVIII.
Skolefrekvens og Konfession i Preussen XXVII.
Skole og Kirke i Danm., hvormeget det Offenlige ofrer paa (Falbe Hansen) XVI.
Skoler, Fripladser i Kbhvn. XI.
Skolesparekasser ctr. Postsparekasser XI.
Skoleundervisn. og den øk. Udv. Disk. i N. F. XXVII.
Slavere, og Tyskere, i Østrig (Elberling) XXVII.
Smiths, Adam, System (Buckle) V.
— —, ved Grav (Studnitz) VII.
— — Udtalelser om XII.
Smørproduktionen og -handlen, Disk. i N. F. V.
Social-Correspondenz og Socialistforfølgelse XI.
Socialdemokrati, det russiske (Manicus) I.
— det tyske (Manicus) IX, X.
Socialdemokrati, det tyskes Tiltagen X.
Sociale Lovforslag, de (Sørensen) XXVII.
Sociale Spørgsmaal, d. kathol. Kirke og det (Nielsen) XV.
Socialisme, amerikansk (Petersen) III.
— og dens Velyndere (Treitschke-Schmoller) VI, VII.
— og Socialdemokrati IX.
— Vildfarelser og sociale Sandheder X.
— Tidsskrifter X.
— Socialdemokr. og Socialpolitik (Petersen) XI.
— Forfølgelse XI.
— og Dr. Dühring (Petersen) XI.
— Socialistlov (Petersen) XII.
— og Kvindesag (Frederiksen) XII.
— d. revolutionære og Attentaterne (Petersen) XII.
— hvad er S.? (Cohn og Dietzel) XIII, XXVII.
— Jfr. Kommunisme, Kathedersocialisme.
Socialpolitiske Partier, Tysklands (Scheel) XII.
Social Science Association, Amer. X, XI.
Socialstatistik, Breslausk XXVI.
Social Udvikling (Wilkens) XVI.
— — (Hertzka) XXV.
Socialvidenskaben, Indledningsforelæsning til (Wilkens) IX.
Sociologiens Methode (Wilkens) XIX.
Sociologi, Herbert Spencers X, XI.
Solpletter og Handelskriser (Jevons) XIII.
Sommerrejsende i Norge XXVII.

Spanien: Toldtarif XX.
— Handelstraktater m. Sv.-N. (Bille) XXI.
Sparekasser (Rubin) V.
— (Krag) XII.
— (Hein) XII.
— Disk. i Nationaløk. Foren. XII.
— (Jensen) XXIV.
— Jfr. Postsparekasser, Skolesparek.
Sparekassestatistik VI.
Spiritismen (Petersen) IV, V.
Sponneck (Elberling) XXVI.
Staalpenne XV.
Stad-Statistik, historisk (Rubin) XXIV.
Statistical Society, London XXIII.
Statistikens Begreb (Wappäus) XVII.
Statistikens Theori og Praxis (Block) XII.
Statistisk Bureau (Kgr. Sachsens) XVIII.
Statistiske Kongres i Budapest (Falbe Hansen) VIII.
Statsbudget, Overskud paa d., Disk. i N. F. IV.
Statsforeninger med Verdensbureauer (Bajer) XXX.
Statsforfatningsstatistik (Bajer) II.
Statsgæld (Baxter) IV.
— og Skatter i Frankrig (Petersen) I.
Statshusholdning 1868—72 (Scharling) I.
Statssocialismen (Petersen) XI.
Statsvidenskabelige Fakultet og Examen (Matzen) XIV.
— Skole i Paris XV.
— Examen (Scharling) XXX.
— — Anordn. af 20.2.1892 XXX.
Stavnsbaands-Literaturen (Krarup) XXVI.
Stenkullenes høje Pris I.
Stiftelser etc. i Danm. (Christensen) XVIII.
Stiftshospitalerne og Sindssygeplejen (Christensen) XVIII.
Stockholm: Folkemængde XXVIII.
Storby, en tysk (Leipzig) XIII.
Storstæder, Fortids og Nutids IV.
Strandinger i danske Farvande XXV.
Striker og Arbejdsløn IX.
— i Amerika XXVI.
Strindberg som Socialfilosof (Petersen-St.) XXIII.
Stæder, store IV.
Stænder og Klasser (Fahlbeck) XXX.
Subskriptioner, offenlige, i København XI.
Sundets Betydning for Norden (Bajer) XXII.
Sverig: økonomiske Udvikling (Forssell) V.
— — Forhold (Bergstrand) XIII.
— private Seddelbanker (Heckscher) XV, XVI.
— Udenrigshandel XVIII, XIX, XXI.
— Industri XVIII.
— Høst XVIII.
— Jernbaner XVIII.
— positivistisk Mission (Wilkens) XVIII.
— — — (Forssell) XIX.
— Befolkningstilvæxt XIX.
— Told (Falbe Hansen) XX.
— — (Warburg) XX.
— Handelstraktater m. Spanien XXI.
— Bankkommission XXII.

Sverig: Dødelighed XXII.
— Fideikommisgodser XXII.
— Rovdyr XXII.
— Toldspørgsmaalet 1886 (Bille) XXIV.
— Bankreform (Heckscher) XXIV, XXVII.
— Toldunion og Mellemrigslov XXVI.
— Postsparekasser XXVII.
— Alderdomsforsikringssagen (Trap) XXVII.
— Ulykkesforsikringsselskaber XXVIII.
— Træmasseindustrien (Hamilton) XXIX.
— Forsikringsvæsen (May) XXIX.
Sweating system, the XXVII.
Sygeligheden mellem Arbejderne (Falbe Hansen) I.
Sølvpriser og Møntvæsen (Nathansen) IX.
Søndagsarbejdet(Petersen)VIII.

Telegraftrafik, d. internat. (Madsen) VII—XI.
Thingvallalinjen (Bille) XIX, XXI.
Tider, se: daarlige Tider.
Tiggeriet i Tyskland (Lammers) XIV.
Told: Disk. i Nationaløk. Foren. I.
— Toldsagen i Folketinget (Suenson) II.
— — i Udlandet (Petersen) VI.
— (Petersen) VIII.
— Disk. i Nationaløk. Forening VIII.
— en centralevrop. Toldforening (Molinari) XIII.
— Korn XIV.
— Toldloven og d. danske Industri (Falbe Hansen) XV.
Told: og det nationaløk. Møde i Malmø XVIII.
— Frilagerspørgsmaalet(Schovelin) XX.
— Toldforholdene i Norge, Sverig, Danm. (Falbe-Hansen) XX.
— Toldreformen og Industrien (Schovelin) XXIII.
— og Arbejderne (Sørensen) XXIV.
— og Landbruget. Disk. i N. F. XXIV.
— nordisk Toldforen. (Morgenstierne) XXVI.
— Toldindtægten XXX.
— Kongres i Antwerpen (Trap) XXX.
— Jfr. forøvrigt de enkelte Lande (Amerika, Frankrig, Norge, Spanien, Sverig, Tyskland).
Toldindtægternes Stign. og den øk. Situation (Levy) VI, XXII.
Tontiner i Danm. XXX.
Transitparagraf, den tyske Toldlovs XIV.
Træets Stigning i Pris II, 455.
Træmasseindustrien i Sverig XXIX.
Tunneler VII.
Turgot (Foncin) IX.
Tyrkiets økonomiske Status II.
Tyskere og Slavere i Østrig (Elberling) XXVII.
Tyskland og de fem Milliarder (Bamberger) II.
— Mægler- og Byggebanker (Wirth) IV.
— Væverhaandværk (Schmoller) IV.
— Møntreform (Bamberger) VII.

Tyskland: Socialdemokrati (Manicus) IX, X.
— Patentlov (Petersen) X.
— Industristatistik (Engel) XI.
— Skatteprojekter XI.
— Socialpolitiske Partier (Scheel) XII.
— Toldsag XIII, XIV.
— Forskuds- og Kreditforen. (Hansen) XIV.
— Tiggeri XIV.
— Flod- og Kanalflaade XV.
— Lov om Vareomsætn.s Statistik XVI.
— Aagerlov XVI.
— Børsskat XVIII.
— Næringslov XVIII.
— Industri og Handel XVIII.
— økon. Lovgivn. 1871—81 (Petersen) XIX.
— Handelsstatistik XXI.
— tager Befolkningen af? XXI.
— Jernbaner XXII.
— Aktielov XXII.
— Unfallversicherungsgesetz XXII.
— Fabrikinspekt. Beretn. XXIV.
— Arbejderkolonier XXV, XXVII.
— Alderdomsforsikr. (Trap) XXVII.
— Næringslovgivn.s Reform (Trap) XXVIII.
— øk. Udvikl. i d. 10.—12. Aarh. (Inama-St.) XXIX.
— Arbejderbeskyttelse (Trap) XXIX.

Udenrigshandel, Danmarks IV, XII, XIV, XVII, XIX, XXI, XXII, XXX.
— jfr. Norge, Sverig.
Udenrigske Vareomsætning (Petersen-St.) XXII.
Udførsel 1881 (Meyer) XIX.
Udgiften til Kost (Sørensen) XXVI.
Udmøntningen 1873—80 i de 3 nord. R. XVII.
Udstillingen 1888 (Bauer) XXVI.
— — Beretning om XXVIII.
Udstillingspriser og Udstill.-besøg I.
Udvandring fra Danm. 1820—82 (Scharling) XXI.
Udvandringen i vor Tid (Falbe Hansen) I.
Udviklings, den økonomiske, Gang (Scharling) III.
Ufriheden og Germanismen i den pol. Øk. IX.
Ulve i Frankrig XXVII.
Ulykkesforsikring, tysk Lov om XXII.
— af Arb. i Danm. (Sørensen) XXV.
— (Petersen-St.) XXVII.
— i Sverig XXVIII.
— Lovforslaget om Arbejderes (Halkier) XXVIII.
— — — — (Kornerup) XXIX.
Ulykkestilfælde i Mergelgrave III, 467.
Undervisningsfag, Nationaløkonomien som X.
Ungarn, Kongres-Rejse i (Falbe Hansen) VIII.
Universiteter, Fælles-, i Am. (Petersen-St.) XXV.
Universitets-Undervisn., den nationaløk. og statist. (Petersen) XIII.
Urindustrien VI.

Vagabonderings-Spørgsmaalet (Petersen-St.) XXII.

Valuta-Forraad, vort (Levy) XIX–XXX.
Vareomsætn.s Statistik, tyske Lov om XVI.
Varepris – se Pris.
Vauban (Petersen-St.) XXVII.
Velgørenheden i Kbhvn. XI.
Velstand, Befolkn.s tiltagende (Levasseur) XXIX.
Verdensbureauer (Bajer) XXX.
Verdenshandlen, Disk. i N. F. III.
Verdenspost – se Post.
Vestindiens, dansk, Befolkning XXI.
– Forhold. Disk. i N. F. XIX.
Vexelkurserne (Levy) XXI.
Vexelloven XVI.
Videnskab, den økon., i Amerika (Dunbar) VII.
–, gives der en økonomisk (Scharling) VI.
Vielser, Fødsler, Dødsf. i Danm. XX.
Voldgiftssag, en social (Schovelin) XXVIII.
Voldgiftssystem, det internationale (Petersen) VII.
Vægt og Levesandsynlighed XXIX.
Værnepligt og Værneskat (Petersen-St.) XXI.
Værnepligtskatten XVIII.
Væverhaandværk, det tyske (Schmoller) IV.
Væxt, Menneskets II, 287.

Zürich-Universitetet og Kvinderne (Böhmert) IV.

Ægteskaber, Forening til Stiftelse af (Suenson) VIII.
– borgerlige og Moralstatistiken (Oettingen) XVIII.
– Statistik XXVIII.

Økonomiske Interesser, ok. Regeringsavtoriteter (Petersen) XV.
Ølindustri, Englands XV.
Ølskatten (Schovelin) XX.
Øresparekasser XV.
Østrig: Papirpenge II, 452.
– Landbrug (Frederiksen) IV.
– Finanser (Müllmen) V.
– Aagerlov XVIII.
– Fabrikinspektør-Beretninger XXIV.
– Postsparekasser XXVII.
– Tyskere og Slavere i (Elberling) XXVII.
– Overgang til Guldfoden (Scharling) XXX.

II.

Navneregister.

Adler, G., Geschichte der erst. social-pol. Arb.beweg. in Deutschl. XXIV.
— d. Frage d. internat. Arbeiterschutzes XXVII.
d'Andrimont, cooperation en Belgique VIII.
Arendt, internat. Zahlungsbilanz XII.
Arnoldson, spanmålstullarne XXIV.
Arntzen, Manchestersk. og Kathedersoc. I.
— komm. Skatter p. faste Ejend. i Kbh., Disk. i N. F. II.
Arntzen og Ring, Nationaløkonomien VI, IX, 66.

Bagehot, Lombard Street V.
Bahr, Einsichtslosigk. des H. Schäffle XXV.
Bajer, sammenlign. Statsforfatningsstatistik II.
— Landbrugsfrembringelsernes Handelsbevægelser IV.
— Folketingsmændenes Livsstillinger V.
— Benytt. af den priv. Forslagsr. p. Rigsdagen X.
— Sundets Betydn. for Norden XXII.
— det formaalstjenligste Apotheksystem XXII.
Bajer, Forholdstalgrundsætningen XXIV.
— om et Verdenspostfrimærke XXV.
— Returfrimærker XXVIII.
— Statsforeninger med Verdensbureauer XXX.
Bajer, Klara-Rafael-Fejden XIV.
— om Ægtefællers formueretl. Ligestill. XXII.
Bamberger, Tyskland og de fem Milliarder II.
— die Arbeiterfrage II.
— tyske Møntreformer; Guldets Udvandring VII.
Baron, Angreb paa Arveretten X.
Barth, zur Entwicklgesch. der reaktionären Wirthschaftspolitik XIV.
— Besteuerung der indir. Einfuhr XVII.
— Scheinbare u. wirkl. Socialreform XXVII.
— d. Präsidentenwahl u. d. Zollpolitik d. Ver. St. XXVII.
Bauer, A., Udstillingen 1888 og dens Forgængere XXVI.
Bauer, Haandbog i Mønt, Maal og Vægt XVII.
Baumbach, Frauenarbeit und Frauenschutz XXVII.

Baxter, Staternes Gæld IV.
Bayer, Toldlovgivningen VIII.
— dansk Provinsindustri XXIII.
Bebel, die Frau XXII.
— Sonntagsarbeit XXVI.
Becker, Pariser revolutionäre Kommune XVI.
Benzon-Buchwald, om Guldmøntsystemet I, 178.
Berghoff-Ising, staatl. Erbrecht XXIV.
Bergstrand, de økonomiske Forhold i Sverig XIII.
Bergstrand, Grundskatterna VIII.
Berner, Kønsdannelsens Aarsager XXII.
Bernstein, Schulze-Delitzsch XVI.
Bille, C. St. A., Amerikas Told- og Skibsfartsforhold XVII.
— om direkte Dampskibsforbindelse mellem Danmark og Amerika XVII.
— Foren. Staters Udførsel af Kvæg og Kød XIX.
— Indberetning om Amerikas Handel XXI.
— Thingvallalinjen XIX, XXI.
— „det store Vesten“ XXI.
— Pengevæsenet i de Foren. Stater XXII.
Bille, F., Sverig-Norges Handelstraktater med Spanien XXI.
— Toldbeskyt. paa d. svenske Rigsdag 1886 XXIV.
Bilsted, Meteorologien som Faktor i den økonomiske Udvikling IX.
Bing, F., og *Petersen, Julius*, den rationelle Arbejdsløn og Økonomiens Methode I.
Bing, F., og Petersen, Julius, Statsøkonomiens Grundsætninger I, 174, IV, 254.
Birnbaum, Tagesfragen XV.
Block, traité theor. et prat. de statistique XII.
— Følgerne af en Strike XXIX.
Blume, d. Zukunftsstaat XXIII.
Blume og Rubin, Bayersk Øl og Brændevin XXVII.
v. Böhm-Bawerk, Kapital u. Kapitalzins XXVII.
Böhmert, Zürich-Universitetet og Kvinderne IV.
— d. Gewinnbetheiligung XII.
Böhmert u. v. Studnitz, Social-Correspondenz IX.
v. d. Borcht, statist. Studien über die Aktiengesellsch. XXIV.
Bord, histoire du blé en France XXV.
Bramsen, Louis, Assurancevæsenet. Disk. i N. F. VII.
Bramsen, Ludv., Statens Still. til Ubem. Alderdomsfors. XXX.
Bramsen, Ludv., Arbejdernes Forsikring mod Ulykkestilfælde XXIII.
— Englands og Tysklands Lovgivning for Arbejdere XXVII.
— Ubemidledes Forsørgelse under Sygdom, Alderdom, Ulykkestilfælde etc. XXVIII.
Brandes, E., Samfundsspørgsmaal XXIV.
Brandes, G., Ferd. Lassalle XIX.
Brandes, L. J., smaa populære Arbejder XXIV.
Braun, A., Arbeitergesetzgebung d. europ. Staaten XXVIII.

Braun, H., Archiv für soziale Gesetzgebung XXVI.
Brentano, Verhältniss von Arbeitslohn und Arbeitszeit VI, 333.
— das Arbeitsverhältniss gemäss dem heutigen Recht VIII, IX.
— zur Lehre von den Lohnsteigerungen IX, 44.
— Arbejderspørgsmaalets Historie IX.
— die liberale Partei und die Arbeiter X.
— die Arbeiterversicherung XII, XIII.
— Arbeiter-Versicherungs-Zwang XVII.
— christlich sociale Bewegung in England XXI.
— die klassische Nationalökonomie XXVII.
Broch, Indberetning om Møntkonferensen XIII.
Buchheister, Jernbanernes Driftsudgifter og Taxter VIII.
Buckle, Adam Smiths System V.

Cairnes, Principles of political economy V.
— Resultatet af det amerik. Beskyttelsessystem VI.
Carlsen, Levevilkaar etc. paa Bornholm XXIV.
— Aandssvage i Danmark XXIX.
Cernuschi, le Bland bill XII.
Chevalier, Michel, den økonomiske Frihed V.
Chorinsky, Wucher in Oesterreich IX.
Christensen, Jordudstykningen XI.
Christensen, Replikskifte med Dr. Krebs XI.
— Stiftshospitalerne og Sindssygeplejen XVIII.
— Klostre, Hospitaler og Stiftelser i Danmark XVIII.
— Kystbanen XXIX.
Christensen, Hørsholms Historie XIV.
— Agrarhistoriske Studier XXIV, XXX.
Christians, deutsche Börsenpapiere XVI.
Christophersen, Alderdomsforsørgelse, Disk. i N. F. III.
Clark, philosophy of wealth XXV.
Cohn, Geschichte der Checks XI.
Cohn, Georg, internat. gleiches Recht XIV.
Cohn, Gustav, was ist Socialismus? XIII.
— volksw. Aufsätze XX, XXVII.
— System d. Nationalökonom. XXVII.
— nationalökonomische Studien XXVII.
— Finanzwissensch. XXVIII.
Columbia Coll., political science quarterly XXIV.
Conrad, Universitäts-Studium in Deutschland XXIV.
— Handwörterbuch XXVII.
Cossa, guida allo studio dell' economia politica XVII.
— primi elementi d. economia politica XVII.
— primi elementi d. scienza d. finanze XX.
Crompton, industrial conciliation IX.
Curti, Geschichte der Schweiz. Volksgesetzgebung XXIII.

Dalhoff, vore Sindssyge XIII.
Damm, daarlige Tider XXIV.
Davidson, Evropas Centralbanker XXIV.
— finansvidenskabel. Skrifter XXVIII.
Diehl, Proudhon XXVI.
Dietzel, Rodbertus XXIV, XXVII.
Diman, de religiøse Forhold i Amerika VIII.
Ditlevsen, Drikfældigheden XXVII.
Du Mesnil-Marigny, l'economie politique devenue science exacte XII.
Dunbar, den økonomiske Videnskab i Amerika VII.

Edgeworth, the economic journal XXIX.
Ehrenzweig, Assecuranz-Jahrbuch XXII.
Eisenhart, Geschichte der Nationalökonomik XIX.
Elberling, Tyskernes Germaniseringsbestræbelser VIII.
— Grev Sponneck XXVI.
— de politiske Aarsager til Krig i det nuværende Evropa XXVII.
— Tyskere og Slavere i Østrig XXVII.
Elster, staatsw. Studien XXV.
Ely, introduction to political economy XXVII.
Engel, die industrielle Enquête XI.
Engels, Ursprung der Familie XXIII.
Erslev, Konge og Lensmand XV.

Faber, om Postsparekassesystemer XI.
Fahlbeck, Sveriges nationalförmogenhet XXVIII.
— Stånd och klasser XXX.
Falbe Hansen, Sygelighed mellem Arbejderne I.
— nogle ny Export-Artikler I.
— Udvandringen i vor Tid I.
— Dødelighed i forskellige Samfundsklasser I.
— Danmarks Nationalformue II.
— Prisbevægelsen III.
— Danmarks Udenrigshandl. Disk. i N. F. IV.
— Smørprod. og Smørhandlen. Disk. i N. F. V.
— statist. Data om Landejendomspriserne VI.
— fra en Kongres-Rejse i Ungarn; d. statistiske Kongres i Budapest VIII.
— danske Handel i de sidste 100 Aar. Disk. i N. F. XI.
— Skattebyrden i Danmark og dens Fordeling XIII.
— den danske Hartkornsbeskatning XIV.
— Skibsfarten og Skibsfartafgifterne XIV.
— Toldloven og den danske Industri XV.
— hvormeget det Offenlige ofrer paa Skole og Kirke i Danmark XVI.
— de franske Told- og Skibsafgifter XVI.
— Toldforholdene i Norge, Sverig, Danmark XX.
— vort Landbrugs Udvikling. Disk. i Nat.øk. Foren. XXI,
— om Beregningen af en Nations Formue XXIII.
— Københavns materielle Hjælpekilder XXIII.

Falbe Hansen, Prisfaldet og dets Aarsager XXIV.
— den københavnske Indkomstskat XXV.
— Gæld og Tilgodehavende i Danmark XXX.
— Christensens agrarhistoriske Studier XXX.
— Rubin: 1807—14 XXX.
— Konferensraad Levy XXX.
Falbe Hansen, Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne XXVIII.
— og Scharling, Danmarks Statistik IX, XII, XIX.
— — — Danmark i 1890 XXVIII.
Farr, vital statistics XXIV.
v.Festenberg-Packisch,deutsch. Bergbau XXIV.
Fitger, Steuerreformplan XVI, XVII.
Foncin, Turgot IX.
Forssell, Sverigs økonomiske Udvikling V.
— Sveriges inre historia VI.
— Positivismen i Sverig XIX.
de Foville, transformation des moyens de transport XXI.
— le morcellement XXIV.
— la tour Eiffel XXVII.
Frantz, A., die höchsten Adelsgeschlechter XVII.
— die liberale Doctrin XXIII.
Frantz, C., die sociale Steuerreform XX.
Frederiksen, Kirstine, Kvindesagen og Socialismen XII.
Frederiksen, N. C., Ruslands Landboforhold I.
— Pengemarkedet. Disk. i Nat.øk. Foren. I.
— nationaløkonom. Kongres i Wien II
Frederiksen, N. C., Virkningen af Beskyttelsessystemet i Nordamerika II.
— Østrigs Landbrug IV.
— Martensen, Socialisme og Kristendom V.
— Londons Lombard Street V.
— om Seddeludstedelse VII.
— Landboforholdene og Politiken VIII.
— Toldreform. Disk. i N. F. VIII.
— Ufriheden og Germanismen i d. politiske Økonomi IX.
Frederiksen, N. C., den politiske Økonomis Begreber V.
Fredholm, arbetarelagstiftn. och fabrikinspekt. XXVIII.
Friedberg, die Börsensteuer VII.
Fritsche, Sparekassesagen, Disk. i Nat.øk. Foren. XII.

Gabaglio, storia e teoria d. statist. XVII.
Gad, om Aktielovgivningen. VI.
Gamborg, Byerne og Landet XI.
Gamp, wirthschaftl. social Aufgaben XVI.
Garin, die Anarchisten XXV.
de Garmo, Unterhaltung der Elementarschulen XXIV.
Gessner, kriegführ. und neutrale Mächte X.
Gjessing, Apothekerbevillingerne XXII.
— medicinale Forbrugsforeninger XXIII.
— Forbrugsforeninger XXV.
Giraud-Teulon, Familieforholdets Oprindelse V.
Goldfeld, Deutschlands Zoll- und Handelspolitik XIII.
Graetzer, Gohl und Kundmann XXIII.

Gram, Arbejdernes Ulykkesforsikring XXVII.
Green, Handelsstandens Arbejdstid XXIII.
— Fondsbørsen XXV.
Green, Fonds og Aktier XXI, XXII, XXVI.
Greg, hvorfor ere Kvinderne overtallige? VIII.

Hadley, Railroad transportation XXV.
Hafstrøm, Sædelighedstilstanden i det danske Folk XXVI.
Hage, Social Science Congress i Glasgow IV.
— om Oprettelsen af et dansk Handelskammer XV.
Halkier, Lovforslaget om Arbejdernes Forsikring mod Ulykkestilfælde XXVIII.
Hamburg, Militairdienstversicherung XVII.
Hamilton, *G. K.*, Beskatningen, Disk. i N. F. III.
Hamilton, H., den illoyale Konkurrence XXVI.
Hammerich, københavnske Jernbaneforhold XXVI.
Hammerik, Postvæsenets Historie III.
Hampke, Ausgabebudget der Privatwirthschaften XXVI.
Hamsun, fra det moderne Amerikas Aandsliv XXVIII.
Hansard, ti Aars Prisbevægelser XXIII.
Hansen, de tyske Forskuds- og Kreditforeninger og den lille Bedrift XIV.
Hansen, Arbeiterwohnungen XI.
— Schleswig-Holstein. Wohlfahrtsbestrebungen XX.
Hanssen, Agrarhistorische Abhandlungen XVI.
Harward University, Quarterly Journal of Economics XXV.
Hassing, Esbjerg XXIV.
Hauerbach, Kavtionsforenings-Spørgsmaalet XXVIII.
Heckscher, Sverigs private Seddelbanker XV, XVI.
— den svenske Bankreform XXIV.
— ny svensk Banklovgivning XXVII.
— Girobanker i vore Dage XXVIII.
— om Kontrol med Bankvirksomhed XXX.
Heckscher, om Spekulationsforretninger XXVIII.
Heftye, Bankmetal XXIV.
Hein, Sparekassekommissionens Betænkning XII.
— vore Kreditforeninger. Deres Tilblivelseshistorie XXVI.
— — — og Hypothekbanken XXVII.
— Kreditforening for Afløsning af Tiende og Arvefæsteafgifter XXX.
Held, Socialismus, Socialdemokratie und Socialpolitik XI.
Helferich, Adam Smith XII.
Hempel, Apothekerforholdene XXII.
Herkner, oberelsäss. Baumwollenindustr. und ihre Arbeiter XXVI.
Hertzberg, Kreditens Begreb og Væsen XI.
— Prof. Schweigaard XXII.
Hertzka, sociale Entwickelung XXV.
Hertzsprung, Livsforsikring i Danmark. Disk. i N. F. XI.

Hertzsprung, de statsgaranterede danske Livsfors. anstalter XXX.
Heyman, de danske Svineslagterier XXVIII.
Hindenburg, om Lovligheden af Forbrugsforeninger for Apothekervarer XXII.
Hjelt, sjukkassor för arbetare XXX.
Hjorth, Varelexikon XIII.
Hoffmeyer, Danmarks Klima XXI.
Hofman-Bang, en Landarbejders virkelige Forbrug af Levnetsmidler XXVIII.
Hohlenberg, strandings in Danish waters XXV.
Hopkins Univ. (Johns), Studies in historical and political sciences XXIV.
Holyoake, history of cooperation in England VIII.
Hornemann og Westergaard, Beretning om de arbejdende Klassers Boliger XXIV.
Horton, silver and gold IX.
Huber, Ausstellungen und Exportindustrie XXIV.
Humbert, Zuckerrübenbau XII.
Høffding, Forestillingen om Retfærdigheden i dens historiske Hovedformer II.

v. Inama-Sternegg, über Herrenschwand XIV.
— Deutsche Wirthschaftsgeschichte XXIX.
Ingram, present position and prospects of political economy XIII, 57.
Iversen, Statskontrol og Lovgivning for Forsikringsselskaber XXV.
Iversen, Københavns Brandforsikring 1731—1888, som „Tillægshefte til Nationaløk. Tidsskr. 1888".

Jäger, sociale Bewegung in Frankreich IX.
James, d. amerikan. Zolltarif XVI.
Jastrow, Volkszahl deutscher Städte zu Ende des Mittelalters XXIV.
Jenks, Carey XXIV.
Jensen, F., Indkomstskatten i København XXVIII, XXIX.
— Normalskatten XXIX.
Jensen, P. G. C., Sparekasserne og Rentefoden XXIV.
Jensen, Th., Landsbylærernes Stilling XXIII.
Jevons, Enkeltfod eller Dobbeltfod VII.
— Nationaløkonomiens Fremtid X.
— om Handelskriser og Solpletter XIII.
John, Geschichte der Statistik XXII.
Jung, Lexikon der Handelsgeographie XVIII.
Jørgensen, Christensens agrarhistoriske Studier XXIV.

Kambli, die socialen Parteien XXV.
Kameralist, den kommunale Beskatning i København XXIX.
Kapp, die amerikanische Weizenproduktion XV.
Katscher, Bilder aus dem chinesischen Leben XVIII.
v. Kaufmann, Vertretung der

wirthschaftlichen Interessen XV.
v. Kaufmann, die Finanzen Frankreichs XX.
Kiær, Skibsfartens økonomiske Forhold XI.
Kiær et Salvesen, Navigation maritime VIII.
Kleinwächter, die Kartelle XXI.
— die Staatsromane XXIX.
Knudsen, Sygeforsikring og Alderdomsforsørgelse XXVI.
Kohut, Lassalles Testament und Erben XXVII.
— Lassalle XXVIII.
Kornerup, Skatternes Fordeling XXV.
— Kommunernes Størrelse XXIX.
— Lovforslag om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde XXIX.
Kornerup, Sygekassespørgsmaalets Behandling i Danmark XXIX.
— Domme angaaende Foreninger XXX.
Kovalewsky, Feldgemeinsch. im Kanton Waadt IX.
Kozak, Rodbertus's socialökonomische Ansichten XX.
Krag, vore Sparekasser og den foreslaaede Sparekasseforening XII.
Krarup, Stavnsbaandsliteraturen XXVI.
Krebs, *C.*, Dr. Wilkens's Sociologi XVIII.
Krebs, *F.*, vore Landboforhold II, III.
— Fattigforholdene paa Landet, Disk. i N. F. II.
— Arbejderspørgsmaalet V.
Krebs, *F.*, Jordudstykningen og Industrien XI.
— Engelske Grundejere XI.
— Replikskifte med Kammerraad Christensen XI.
Krebs, F., det gamle og det ny Samfund VIII, IX.
Krieter, die geheime Organisation der socialdemokratischen Partei XXVII.
Krog, Kvindernes Underkuelse XXIV.
Kræmer, die gegenwärtige Bewegung des Handels etc. IV, 161.
Køedt, Peschcke, Tolden og Tiderne XXV.

Lafargue, den socialistiske Bevægelse i Frankrig XXVIII.
Lammers, die Bettelplage XIV, XVII.
Launhardt, mathemat. Begr. d. Volksw. XXIII.
de Laveleye, om Ejendomsretten V.
— de schweiziske Almindinger V.
— parti clerical en Belgique VI.
— une leçon de droit public VI.
— le protestantisme et le catholicisme VI.
— la monnaie bimétallique VII.
— la démocratie et l'economie politique XII.
— constitution belge XV.
— lettres d'Italie XVI.
— Møntspørgsmaalet, Freden og Frihandlen XVIII.
— le socialisme contemporain XXII.
— lettres inédites de Stuart Mill XXIII.

de Laveleye, la péninsule des Balkans XXIV.
Lazarus, er Fattigunderstøttelsen hertillands en Del af Arbejdslønnen? IX.
Leffler, grundl. t. nationalökonomiken XIX.
Lehmann, Lungesvindsoten i Danmark XXIV.
Lehnsmann, soziale Zeitfragen XXIV.
Lehr, Haftpflichtgesetzgebung und Unfallversicherung XXVII.
Leiter, die Steuer der Presse XXIV.
Leo, Arbeiterfrage XIII.
Leroy-Beaulieu, Arbejdernes Forhaabninger VI.
— repartition des richesses XXI.
Levasseur, la population et la richesse XXIX.
Levison, Foreningen for Ligbrænding XXIII.
Levy, A., St. Gotthard-Banen XV.
Levy, M., Møntsagen, Disk. i Nationaløk. Foren. III.
— om Anvendelsen af Overskud paa Statsbudgettet, Disk. i N. F. IV.
— Møntreformen, Disk. i N. F. V.
— Statens Toldindtægt og den økonomiske Stilling, Disk. i N. F. VI.
— la question monétaire XVIII.
— Alderdomsforsørg. hos Burmeister & Wain XVIII.
— vort Valutaforraad XIX—XXX.
— om Vexelkurserne XXI.
— svarer Stigningen i Toldindtægterne til den økonomiske Situation XXII.
Levy, M., ti Aars Prisbevægelser XXIII.
Levysohn, Kornhandelen, Disk. i N. F. XVII.
List, nationale System XXII.
Lueder, die Genfer Convention VII.

Maar, Andelsvirksomhed og Fællesindkøb i Landbruget XXIX.
Macaulay, Vægt og Levesandsynlighed XXIX.
Macy, our government XXV.
Madsen, den sandsynl. Lov for den internationale Telegraftraf. VII, VIII, IX, XI.
— nye Samfærdselslinjer mellem Danmark og Tyskland XII.
— Danmarks, Sveriges og Norges Samkvem med Udlandet XIII.
— nogle Resultater af den mathematiske Methodes Anvendelse paa Handelsstatistiken XIV.
Madsen-Mygdal, Frihed XXIX.
Manicus, det russiske Socialdemokrati I.
— Forsikringsselskabernes nyere Historie II.
— det tyske Socialdemokrati IX og X.
— Samfundsdrømmerier XII.
— politisk-social Satire XIII.
— Kvindesagen 1871—79 XIV.
Markus, gegen die Verstaatl. der preussischen Privatbahnen XV.
Martensen, Socialisme og Kristendom V.
Martineau, Autobiography IX.

Marx, d. Elend der Philosophie XXIII.
May, olycksfallförsäkring XXVII.
— försäkringsv. i Sverige XXIX.
Mayr, die Gesetzmässigkeit im Gesellschaftsleben XI.
— Verbreitung der Blindheit XI.
Mehring, die deutsche Socialdemokratie X.
Meitzen, Geschichte, Theorie der Statistik XXIV.
Menger, das Recht auf den vollen Arbeitsertrag XXV.
Menier, l'impôt sur le capital V, IX.
— l'avenir économique XV.
Mermeix, la France socialiste XXV.
Meyer, E., om Cheque og Clearing house XVII.
— Udførsel i 1881 XIX.
— „Danmarks Statistik" XIX.
— Kapitalrent. Theori XXVII.
— Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne" XXVIII.
— Økonomiens Methode XXIX, XXX.
— den preussiske Indkomstskat XXX.
Meyer, E., Frihandel og Beskyttelse XXVII.
Meyer, R., Socialismus in Dänemark V.
Michaelsen, ti Minuters Vejledning i at have Konto i en Bank (efter Gilbart) I.
Mikkelsen, the Bishop Hill Colony XXX.
Mill, J. S., Levned, fortalt af ham selv IV, 262.
Mill, J. S., om Friheden V.
— Discussions V.
— den repræsentative Regeringsform X.
— lettres inédites XXIII.
— Kvindernes Underkuelse XXIV.
Minoprio, Jahrbuch XVI.
Moldenhawer, Hittebørnshospitalet i London II.
de Molinari, om en centralevropæisk Toldforening XIII.
Mongredien, den engelske Handels nuværende Standpunkt XIV.
Montan, arbetarefrågan XI.
— tullområdenas utvidgning XXV.
Morgenstierne, nordisk Toldforening XXVI.
— om Arbejdsstatistik XXVII.
Mosle, Unterscheidungszoll XVII.
Mühlbrecht, Wegweiser XXV.
v. Mülinen, Østrigs Finanser V.
Müller, dansk Skovbrugsstatistik XIX.
Mundt, Aagerlovgivningen, Disk. i N. F. XVI.
Muus, Toldbeskyttelse og Landbruget. Disk. i N. F. XXIV.
Mygind, de Døvstumme i Danmark XXIX.

Nasse, Adolf Held XVI.
Nathan, Wohnungsfrage XXIX.
Nathansen, Verdenshandlen, Disk. i N. F. III.
— Sølvpriser og Møntvæsen IX.
Neefe, Lohnverhältnisse in Breslau XXVI.
v. Neumann-Spallart, Uebersichten XII, XV, XIX, XXII, XXV.

Neurath, volksw. Essays XVI.
Nicolaysen, Ulykkestilfælde i Mergelgrave III, 467.
Nielsen, F., den katholske Kirke og det sociale Spørgsmaal XV.
Nielsen, F., Kingsley og den kristelige Socialisme i England XXVI.
Nielsen, J., Fattigdommens Aarsag XXV.
Nordhoff, the communistic societies V.
Noyes, history of American Socialisms III.
Nyrop, Industriudst. og -museer. Disk. i N. F. VII.
— Industristatistik XVII.
— Danmarks Kridtpibefabrikation XVII.
Nyrop, fra Roskilde Smedelavs Lade XXIV.
— Industriforeningen i København 1838—88 XXVI.
Nystrøm, positivistiske Skrifter XVIII, XXIII.

Oberwinder, Socialismus und Socialpolitik XXV.
v. Oettingen, obligatorische und fakultative Civilehe und die Moralstatist. XVIII.
— Moralstatistik XXI.
Officier, ewiger Krieg XXIII.
Oldenburg, forskellige Industriers Stilling under den nuværende Krise XIII.
Olsen, det danske Postvæsen XXVII.
v. Ompteda, Bilder aus dem Leben in England XVII.
Oncken, Berner Beiträge: der ältere Mirabeau, und die Maxime Laissez faire XXV.
Oncken, oeuvres économiques et philosophiques de F. Quesnay XXVII.

Paasche, Krankenversicherungsgesetz XXIII.
— Unfallversicherungsgesetz XXIII.
Patten, Finanzwesen der nordamerikanischen Union XII.
Perin, les lois de la société chrétienne VI.
Petersen, H. G., Postkonventionen i Bern VI.
— Postsparekasser, Disk. i N. F. XI.
— Verdenspostforeningens tiaarige Virksomhed XXIV.
— om en Kavtionsforening for Embedsmænd XXVIII.
— Verdenspostforeningen XXX.
Petersen, Julius, Økonomiens Methode, Disk. i N. F. II.
— visse Beskatningsmaaders Indflydelse. Disk. i N. F. V.
— „Arntzen og Ring: Nationaløkonomien" VI.
— Fattigunderstøttelse og Arbejdsløn IX.
— se Bing.
Petersen-Studnitz, Kathedersocialismen I.
— lidt Jernbanestatistik I.
— Statsgæld og Skatter i Frankrig I.
— Befolkningsspørgsmaalet, Disk. i N. F. II.
— Amerikansk Socialisme III.
— ny Oversættelsesliteratur IV.
— Spiritismen IV, V.
— Kvindesagen. Disk. i Nationaløk. Foren. IV.

Petersen-Studnitz, Kommunistiske Samfund i Nordamerika V.
— Proudhon VI.
— Toldsagen i Udlandet VI.
— Kvindesagsliteratur VI.
— om det internationale Voldgiftssystem og Bestræbelserne for dets Gennemførelse VII.
— Beskatningsspørgsmaal: I. den progressive Beskatning, II. Arveskatten VII.
— et Bidrag til Kooperationens Historie i England VIII.
— Søndagsarbejdets Afskaffelse VIII.
— til Tolddiskussionen VIII.
— Dr. Dühring og hans Remotion X.
— Berlins Udvikling X.
— den ny tyske Patentlov X.
— Industrispørgsmaal X.
— Statssocialismen XI.
— Dr. Dühring og hans Venner Socialisterne XI.
— Wagner og Held, Socialisme, Socialdemokr. og Socialpolitik XI.
— Attentaterne og den revolutionære Socialisme XII.
— italienske Kathedersocialister XII.
— Socialisme og Socialistlov XII.
— den nationaløkonomiske og statistiske Universitets-Undervisning XIII.
— den tyske Toldsag XIII, XIV.
— Korntold — Kornproduktion — Kornhandel XIV.
— Amerika, I. Arbejderbevægelserne, II. d. amerikanske Konkurrence XIV.
Petersen-Studnitz, Grosserer-Societetets Komité og Handelskamre XIV.
— om Varetagelsen af de økonomiske Interesser: I. økonomiske Regeringsautoriteter. II. Handelskamre XV.
— Polyteknisk Læreanstalt og Nationaløkonomi XVI.
— Aagerspørgsmaal og Aagerliteratur XVI.
— Industristatistik XVI.
— Arbejdsherrernes Erstatningspligt XVII fg.
— den økonomiske Lovgivning i det tyske Rige 1871—81 XIX.
— hvad danske Industridriv. forlange af Staten XX.
— Hær og Folk XXI.
— Værnepligt og Værneskat XXI.
— Folketællingen (Statist. Résumés I) XXI.
— Vagabonderings-Spørgsmaalet XXII.
— den udenrigske Vareomsætning (St. Rés. II) XXII.
— Militærudgifterne paa Finansloven XXII.
— Prostitutionen og de veneriske Sygdomme XXII.
— Landbrugs-Statistik (St. Rés. III). XXIII.
— Strindberg som Socialfilosof XXIII.
— Ind- og Udførsels-Statistikens Methode XXIII.
— Rodbertus's Breve XXIII.
— hvem skal understøtte Landmændene XXIV.

Petersen-Studnitz, Fabrikinspektør-Beretninger XXIV.
— Bureauer for Arbejdsstatistik i Amerika XXV.
— Kvinde-Kollegier i Amerika XXV.
— Fælles-Universiteter i Amerika XXV.
— „Københavns Tilbagegang“ XXVI.
— det handelsstatistiske Tabelværk XXVI.
— Board of Trade og Arbejdsstatistiken XXVI.
— til Ulykkesforsikrings-Spørgsmaalet XXVII.
— Vauban XXVII.
— om Arbejdsløn-Statistik XXVII.
— Rousseau-Literatur XXVIII, XXIX.
Petersen-Studnitz, om Arbejdsstatistik XXVI.
— Forhandlingerne paa det nordiske nationaløkonomiske Møde XXVI.
Pierson, Arbeitseinstellungen und Arbeitslöhne, IX, 44.
Price, practical political economy XV.
Prince-Smith, ges. Schriften XV.

Quarck, Arbeiterschutzgesetzgebung in Deutschland XXIV.
Quesnay, oeuvres XXVII.

Raiffeisen, die Darlehnskassenvereine XX.
Raphael, Arbetsgifvare och Arbetare XXVII.
Ratzinger, Geschichte der kirchlichen Armenpflege XXII.
Reck, Danmarks Omsætning med de Forenede Stater XXIII, XXVIII.
Reck, Danmarks Omsætning med Frankrig XXX.
Reichelt, Geschichte des ält. Weinbaus in Deutschland XXIV.
Revue d'ec. pol. XXV.
Richter, Jahrbuch der Socialwissensch. XVIII.
Ring — Se Arntzen.
Rodbertus, Briefe von Lassalle an Rodbertus XII.
— das Kapital XXIII.
— Briefe und Aufsätze XXIII.
— literar. Nachlass XXIV.
Rohnstock, volkw. Studien über die Türkei XXV.
Roscher, C., Oplysninger om Kreditforhold, Værn mod upaalidelige Debitorer XI.
— Postsparkassen und Lokalsparkassen XXIII.
Roscher, W., Jødernes Stilling i Middelalderen IX.
Rosenstand, vestindiske Forhold. Disk. i N. F. XIX.
Rothschild, Postvæsenets Historie III.
Roulliet, associations coopératives de consommation VIII.
de Royer, l'exposition universelle d'Anvers 1885 XXIV.
Rubin G., fra Københavns Børs VII.
Rubin, M., de danske Sparekasser V.
— Cairnes og Økonomiens Methode VI.
— om Forøgelsen af Københavns Befolkning VIII.
— Bidrag til Spørgsmaalet om Skatter paa faste Ejendomme X.

Rubin, M., Hungersnøden i Kina og den kinesiske Indvandring til Amerika XII.
— Københavns Befolknings- og Beboelsesforhold XIX.
— Konsumen i Københ. XXI.
— Københavns Haandværks- og Industriforhold XXI.
— Bygge- og Boligforhold i København XXII.
— Folketællingslisterne 1. Fbr. 1885 XXIII.
— historisk Stad-Statistik XXIV.
— Prostitutionen i København XXV.
— de københavnske Kvinders Erhverv XXV.
— hvad koster en Alderdomsforsørgelse for de danske Arbejdere XXVI.
— en moderne tysk Nationaløkonom (G. Cohn) XXVII.
— Alderdomsforsørgelsesspørgsmaalet. Disk. i N. F. XXIX.
— Hovedstadens Befolkningstilvæxt XXX.
— Huslejeskatten XXX.
Rubin, M., Englands økonomiske Magtstilling XXIV.
— 1807—14 XXX.
— se Blume.
Rubin og Westergaard, Landbefolkningens Dødelighed XXIV.
— — — Ægteskabsstatistik XXVIII.
Rümelin, hvad er en Generation? XII.
Rumohr, nationaløk. Ordsprog II, 73.
— Indbydelse til Aktietegning i 1746 III, 470.
Rumohr, den første Seddelbank IV.
— Jesuiternes kommunistiske Stat i Paraguay V.
— et Bidrag til den danske legatariske Statistik VIII.
Ruprecht, Wohnungen der arbeitenden Klassen in London XXIII.

Sacher, Mechanik der Gesellschaft XVIII.
Sachs, l'Italie, ses finances etc. XXIV.
Salvesen, se Kiær.
Samter, Soziallehre VIII.
— Gesellschaftliches und Privateigenthum IX.
— socialist. Irrthümer, sociale Wahrheiten X.
— d. Eigenthumsbegriff XII.
Sars, Udsigt over Norges Historie V.
Sartorius v. Waltershausen, nordam. Gewerksch. XXIV.
Sax, die Verkehrsmittel XII.
Say, solutions democratiques de la question des impôts XXVII.
Schaefer, die Nationalökonomie und die Gesetzgebung XXIV.
Schäffle, Steuerpolitik XVII.
— der korporative Hülfskassenzwang XX.
— Socialismens Kvintessens XXV.
Scharling, Arbejderspørgsmaalets Løsning I.
— fem Aars Statshusholdning 1868—72 I.
— den skandinaviske Møntkonvention I.

Scharling, Udstillingspriser og -besøg I.
— Toldlovforslag. Disk. i N. F. I.
— den økonomiske Tilstands Indfl. paa Vielser, Fødsler og Dødsfald II.
— Menneskeslægtens økonom. Udviklings Gang (I. Naturens Medvirkning; II. Befolkningsspørgsmaalet) III.
— Meterkommissionens Betænkning III.
— Udbredelse af nationaløkonomisk Kundskab gennem Underv. Disk. i N. F. III.
— Indkomst og Indkomstskat IV.
— den danske Arbejderstands økonomiske Vilkaar IV.
— Danmarks Jernbanevæsen. Disk. i N. F. IV.
— de italienske Finanser, Brev fra Rom V.
— gives der en økonomisk Videnskab VI.
— Møntreformens Gennemførelse VI.
— Konkurrencedrift paa Jernbanerne VI.
— til Diskussionen om Seddeludstedelse VII.
— er international Møntenhed en Utopi VII.
— Værditabet paa danske Aktier 1875—76 VII.
— de danske Aktieselskabers Udbytte VIII.
— den ensformige Jernbanetaxt og det belgiske Experiment IX.
— vore Bankforhold X.
— Nationalbankens Seddelemission X.

Scharling, Norges Banks Seddelemission XI.
— de danske Aktieselskabers Udbytte 1876 og Aktiernes Værdifald 1875—78 XI.
— Fremtidige Jernvejsanlæg: vort sekundære Banenet XI.
— Kapitalopsamlingen i Danmark 1871—78 XII.
— Aarsagerne til de „daarlige Tider“ og Udsigterne til en Bedring af Forholdene XIII.
— Høstens Værdi XIV.
— de sjællandske Jernbaners Overgang til Staten XIV.
— Økonomiens Grundbegreber. I. Kapitalen XV.
— Hypothek-Forsikring XV.
— Kapitalopsamling, -værdi og -udbytte 1878—80 XVI.
— de danske Banker XVI.
— om Bestemmelsen af en Families Indtægt XVII.
— Beskatningsreformen XIX.
— København, sammenlignet med andre Byer XX.
— det ubenyttede Areal i Danmark. Disk. i N. F. XX.
— hvorlænge vil Danmark kunne forblive et kornudførende Land? XXI.
— Ind- og Udvandringen til Danmark 1820—82 XXI.
— Indløsningen af de reelle Apothekerprivilegier XXII.
— den disponible Kapital. Disk. i N. F. XXIII.
— Nationalformue og Jordrenten XXIII.
— Forretningsløsheden og Guldet XXIII.
— Møntreformen og Landbruget XXIII.

Scharling, Omsætningsmidlerne og Varepriserne XXIV.
— de senere Aars Prisfald og dets Aarsager XXIV.
— Detailhandlen og Varepriserne XXIV.
— Kreditforening for industrielle Ejendomme XXV.
— Pengebehov og Pengeforsyning XXV.
— det danske Jernbanevæsens Udvikling og Driftsresultater i det sidste Tiaar XXVI.
— Guldfod og Bimetallisme XXVII.
— Københavns Fremvæxt XXVIII.
— Statsvidenskabelig Examen XXX.
— Aktiekapitalen, dens Væxt, Udbytte og eventuelle Beskatning XXX.
— Østrig-Ungarns Overgang til Guldfoden XXX.
— Huslejeskatten. Disk. i N. F. XXX.
Scharling, Værdilære XXVII.
— se Falbe Hansen.
Shaw, Ikaria XXV.
Scheel, den første Roesukkerfabrik i Danmark XV.
v. Scheel, Kvinderne og Universitetet III.
— unsere socialpolitischen Parteien XII.
v. Scherzer, wirthschaftl. Leben XXIV.
Schleisner, Samsø XXIX.
Schmoller, det tyske Væverhaandværks Udvikling og Krisis i det nittende Aarhundrede IV.
— über einig. Grundfragen des Rechts und der Volksw. VI, VII.
Schmoller, zur Literaturgesch. d. Staats- u. Soc.wissensch. XXVII.
Schnapper-Arndt, zur Methodologie soc. Enquêten XXVII.
Schönberg, Handbuch der politischen Oekonomie XX, XXV.
Schovelin, Frilagerspørgsmaalet XX.
— Ølskatten XX.
— Priskuranternes Betydning XXII.
— Toldreformen og Industrien XXIII.
— Industrimødet 1885 XXIII.
— Handelsmødet 1885 XXIII.
— Landbrugskredit XXIV.
— vor fremtidige Arbejderlovgivning i Belysning af fremmed Ret XXVII.
— en social Voldgiftssag XXVIII.
— Nationaløkonomiens Vilkaar i Danmark XXIX.
— den induktive Methodes Anvendelse og Betydning i Nationaløkonomien XXX.
Schovelin, den tyske Toldforening og en nordisk Toldunion XXVI.
Schramm, Rodbertus, Marx, Lassalle XXV.
Schulze, die Gewerbegesetzgebung XV.
Schumacher, von Thünen XXII.
Schöyen, Jernbanekrisen i de Forenede Stater III.
Secher, er den dobbelte Møntfod særlig demokratisk? VIII.

Secher, Fremtidens Husholdninger og den gifte Kvindes Adgang til Erhverv IX
Seelhorst, Australien XXII.
— d. deutsche Waare XXII.
Selmer, Sindssygeanstalten ved Aarhus XIV.
Seyfferth, staatswirthsch. Abhandlungen XVI.
v. Skarzynski, Adam Smith XII.
Smidth, det belgiske Havfiskeri, Kapitalens og Arbejdets Samvirken I.
Smith, *Leigh-*, om kommercielle Forhold i Kina IX.
Smith, Leigh-, Landbrugets Kreditforhold XXIV.
— — — Kreditinstituter XXX.
Smitt, Kvægholdet og Agerbruget XVIII.
Soetbeer, Frankrig og de fem Milliarder III.
Somers, the trade unions VIII.
Spencer, om Opdragelse VIII.
— Sociology X.
Staal, Aktieselskaber oprettede i Danmark 1871—73 I.
— Penge- og Kreditinstituters Udvikling i Danmark I.
Steenstrup, Bonden og Universitetet XXVI.
v. Stein, die Volkswirthschaftslehre XII.
Stöpel, sociale Reform XXIV.
— sociale Frage XXVII.
Strindberg, likt och olikt XXIII.
— Isbrud XXIV.
Struer, Værdimaaler XXVII.
v. Studnitz, Gold- und Silberwaaren VI.
— ved Adam Smiths Grav VII.
— Nordamer. Arbeiterverhältnisse XII.
v. Studnitz, Gewerbethätigkeit in Sachsen XIII.
— se Böhmert.
Suenson, Toldsagen II.
— om Penge III.
— Prof. Frederiksens politiske Økonomi V.
— Forening til Stiftelse af Ægteskaber VIII.
Sumner, politiske Forhold i Amerika VIII.
— American currency etc. IX.
Sørensen, vore Arbejdere og deres Selvhjælpsbestræbelser XI.
— Arbejderkommissionen og Selvhjælpsforeningerne XIII.
— Arbejderne og Tolden XXIV.
— Drankerdødsfald og Selvmord XXIV.
— Landbefolkningens Dødelighed XXIV.
— Ulykkesforsikring af Arbejdere i Danmark XXV.
— Beboelses- og Huslejefh. i Kbhvn. XXVI.
— Udgiften til Kosten XXVI.
— vore Arbejderes Kost XXVI.
— de sociale Lovforslag XXVII.
— Nærings- og Nydelsesmidler blandt Beskatningsobjekterne XXVII.
— om Arbejdsstatistik XXVIII.
— „Ægteskabsstatistik" XXVIII.
— om Alderdomsforsørgelse XXVIII.
— Minimum af Kostudgiften XXIX.

Sørensen, afhænger Arbejdskraften af Kødnæring? XXX.
Sørensen, Købstadarbejderes Vilkaar XVI.
— Markarbejderes Vilkaar XVIII.
— Statistik over Ulykkestilfælde XX.
— Børnedødeligheden XXI.
— de økonomiske Forhold og Dødeligheden XXII.
— de økonomiske Forholds og Beskæftigelsens Indflydelse paa Dødeligheden XXIII.

Taine, Skatter og Tilstande i Frankrig før Revolutionen VII.
— Revolutions-Regeringens Program XXII.
Tait, Cave, Arbeiterschutzgesetzgebung in den Verein. Staaten XXIV.
Thiele, Westergaards Mortalitetsstatistik XVIII.
Thorsøe, Brandes: Ferd. Lassalle XIX.
Thun, Geschichte der revolutionären Bewegung in Russland XXV.
v. Thünen, Forscherleben XXII.
Tiemroth, Møntkonventionen og Seddelcirkulationen. Disk. i N. F. I.
Tietgen, vor økonomiske Situation XXIII.
Totis, wirthschaftl. Verhältnisse der Verein. Staaten von Amerika XVIII.
Toussieng, de belgiske Statsjernbaners Godstarifer XX.
Trap, Arbejdernes Alderdomsforsørgelse XXVII.
— Alderdomsforsørgelsen i Tyskland og Sverig XXVII.
— den tyske Næringslovgivnings Reform XXVIII.
— den ny tyske Arbejderbeskyttelse XXIX.
— Kongres for Told- og Arbejderspørgsmaal XXX.
Trap, Ubemidledes Alderdomsforsørgelse XXX.
Treitschke, der Socialismus und seine Gönner VI, VII.
— noch ein Wort zur Arbeiterfrage X, 287.
v. Troll-Borostyáni, im freien Reich XXII.
Tvermoes, Lovforslaget om billig Alderdomsforsørgelse XXII.

Uhlhorn, Kathol. und Protestant. gegenüber die sociale Frage XXV.
Umpfenbach, Altersversorgung und Staatssocialismus XXII.

Valbert, le socialisme en Allemagne XI, 305.
Vauban, dîme royal XXVII.
Vedel, Størrelsen af Fabriksanlæg paa et Frihavnsterritorium XXVII.
— vor Tids Kanalanlæg XXVIII.
— Krisen i Argentina XXIX.
— nogle Resultater af Skibsfartsstatistiken XXX.

Wagener, aus Rodbertus's Nachlass XXIV.

Wagner, die Communalsteuerfrage XI.
Walcker, Silberentwerthungsfrage IX.
— Schutzzölle, laissez faire etc. XVI.
— Arbeiterfrage XVIII.
— Grundriss der Statistik XXVII.
Wallace, Russia X.
Walras, elements d'économie politique pure VI, X.
Wappäus, Einleitung in das Studium der Statistik XVII.
Warburg, den svenske Toldlovgivning XX.
Warschauer, Saint-Simon XXX.
Weigert, volkswirthsch. Senat XV.
Weiss, Einleitung in die Wirthschaftsgeschichte XII.
— Smiths „Wealth of Nations" XII.
— die mathematische Methode in der Nationaløk. XIV.
Weytemeyer, le Danemark XXVII.
Wermert, socialpolitische Ansichten im Katholicismus XXIV.
Westergaard, den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik XI.
— „Danmarks Statistik" XII.
— om Alderdomsforsørgelse XVIII.
— har Kooperationen en Fremtid for sig? XIX.
— Landbygningernes Brandforsikring XXI.
— Statistiken XXII.
— Dansk Arbejderbank XXII.
— Kirkegaardsforholdene i Danmark XXIII.
Westergaard, Separationer og Skilsmisser i Danmark XXV.
— „Sygeforsikring og Alderdomsforsørgelse" XXVI.
Westergaard, Lehre von der Mortalität etc. XVIII.
— kirkelig Statistik XXVI.
— Indledning til Studiet af Nationaløkonomien XXIX.
— se Hornemann og Rubin.
Westman, nationaløk. grunddrag XXIII.
Weyer, die englische Fabrikinspektion XXVII.
Wharton School, American industries XXIX.
Wilke, volksw. Bedeutung der Elektricität XXI.
Wilkens, det gamle og det nye Samfund VIII.
— Individ og Samfund, Indledning til Socialvidenskab IX.
— Stuart Mill og den repræsentative Forfatning X.
— Ejendom og Samfund XV.
— Moralstatistiken og den fri Vilje XVI.
— Social Udvikling XVI.
— den positivistiske Mission i Sverig XVIII.
— Sociologiens Methode XIX.
— Begrebet Nationalformue XXIII.
Wilkens, Liv — Nydelse — Arbejde VIII, IX, 66.
— Samfundslegemets Grundlove XVIII.
Wilkins, Overdaadighed III.
Willcox, the divorce problem XXIX.
Willoughby, government and administration of the United States XXIX.

Winterer, die sociale Gefahr XXIII.
Wirminghaus, Unternehmen, Unternehmergewinn etc. XXIV.
Wirth, Max, Mæglerbanker og Byggebanker i Tyskland IV.
Wirth, Max, Børskrisen af 1873 IV.
— Kultur- und Wanderskizzen VIII.
Wirth, Mor., Bismarck, Wagner, Rodbertus XXII.
Wolf, Branntweinsteuer XXIII.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.